ספר

ברכת אליהו

הלכות הדף על מסכת ברכות

כרך א – פרקים א־ה

סיכום ההלכה לפי סדר דפי הגמרא

מפסקי הגאון האדיר שר התורה פוסק הדור והדרו

רבינו **עובדיה יוסף** שליט"א

מספריו "יביע אומר", "יחוה דעת", "חזון עובדיה", "הליכות עולם"

ומפסקי בנו

הגאון הגדול ר' **יצחק יוסף** שליט"א

מספריו "ילקוט יוסף"

נערך בחסד ה' עלי

הצב"י **אליהו דרור שני**

עי"ת אלעד יע"א

תש"ע

©
כל הזכויות שמורות למחבר
אסור באיסור מוחלט להדפיס ולצלם ספר זה בשום צורה ואופן.

ספרים נוספים שהוצאו בס"ד ע"י המחבר :

מים חיים – על הלכות נדה (ש"ע יו"ד סימנים קפג - קצו)

מעיין החיים – על הלכות טבילה וחציצה (ש"ע יו"ד סימנים קצז - ר)

סובב והולך על סדר הש"ע כולל סיכום דעות הראשונים בבית יוסף, סיכום הש"ע ונושאי כליו, וכן סיכום יסודי ורציף של כל סעיפי הפתחי תשובה בתוספת מקור ולשון הדינים העולים להלכה מפסקי הגאון האדיר שר התורה פוסק הדור והדרו מרן רבינו **עובדיה יוסף** שליט"א הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה מספריו הכבירים "טהרת הבית ג"ח", שו"ת "יביע אומר" , "הליכות עולם" , וכן מפסקי הרה"ג **משה פנירי** שליט"א מספריו "אבני שהם".

עץ החיים – על הלכות אבלות (ש"ע יו"ד סימנים שמ - תג)

סובב והולך על סדר הש"ע כולל סיכום דעות הראשונים בבית יוסף, סיכום הש"ע ונושאי כליו, וכן סיכום יסודי ורציף של כל סעיפי הפתחי תשובה בתוספת מקור ולשון הדינים העולים להלכה מפסקי הגאון האדיר שר התורה פוסק הדור והדרו מרן רבינו **עובדיה יוסף** שליט"א הראשון לציון ונשיא מועצת חכמי התורה מספריו הכבירים שו"ת "יביע אומר", ומפסקי בנו הגאון הגדול ר' **יצחק יוסף** שליט"א מספריו "ילקוט יוסף " על הלכות אבלות.

כתובת המחבר להשגת הספר ושאר הספרים :

אליהו שני

רח' רש"י 20/9

אלעד

טל' : 03-9332513

פלא': 054-5933251

הערות והארות יתקבלו בברכה בכתובת או בטלפון הנ"ל

הסכמות

OVADIA YOSSEF
RISHON LEZION
AND PRESIDENT OF TORAH SAGES COUNSIL

עובדיה יוסף
הראשון לציון
ונשיא מועצת חכמי התורה

JERUSALEM ירושלים

הובאו לפני גליונות הספר "ברכת אליהו" סיכום וביאור שיטות הפוסקים על סדר מסכת ברכות, מעשה ידי אומן, נטע נאמן, חכו ממתקים וכולו מחמדים, שמן תורק שמו, טעמו ונימוקו עמו הרה"ג אליהו דרור שני שליט"א אשר מבאר את דברי הפוסקים כדי שיוכל הלומד לשנן בנקל, ומסכם שיטות הראשונים והאחרונים, חדשים גם ישנים, ערוכים ומסודרים תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו, אשרי יולדתו, צינה וסוחרה אמיתו, ולפעלא טבא אמינא, איישר חיליה לאורייתא.

ויהי רצון שחפץ ה' בידו יצלח לברך על המוגמר בקרב ימים, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה בבריאות איתנה ונהורא מעלייא באורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים שובע שמחות וכל טוב "והיה כעץ שתול על פלגי מים, אשר פריו יתן בעתו ועליהו לא יבול, וכל אשר יעשה יצליח".

עובדיה יוסף

הרב עובדיה יוסף
RABBI OVADIA YOSSEF

הסכמת הגאון הגדול **יצחק יוסף** שליט"א
ראש ישיבת "חזון עובדיה" ומחבר הספרים "ילקוט יוסף"

ITZCHAK YOSEF
ROSH YESHIVA "HAZON OVADYA
AOTHER "YALKUT YOSSEF"

יצחק יוסף
ראש ישיבת "חזון עובדיה"
מח"ס "ילקוט יוסף"

ראיתי גליונות מהספר "ברכת אליהו" לקט ההלכות וסיכום השיטות על סדר הדף מסכת ברכות, מעשה ידי אומן, נטע נאמן, שוקד באהלה של תורה, ומרביץ תורה, כש"ת הרה"ג ר' אליהו דרור שני שליט"א, ומתוך הדברים ניכר עמלה של תורה, ונתקיים בו נפש עמל עמלה לו, וזוכה לזכות את הרבים בדבר ה' זו הלכה.

וגם הביא לנו מפסקי מרן עט"ר אאמו"ר הגר"ע יוסף שליט"א מספריו הכבירים, והוסיף ממה שנתבאר בילקוט יוסף, וסידר את הכל בסדר נאה, דבר דבור על אופניו, איישר חיליה לאורייתא.

הגד הוגד לנו בשבחו של הרב המחבר שליט"א, שזכה ללון בעומקא של הלכה, והוא שקדן בלימודו, ועדיו לפאר ולתפארת.

ולא נצרכה אלא לברכה להרב המחבר שליט"א, שיה"ר ויזכה לברך על המוגמר בקרב ימים, ועוד יפוצו מעיינותיו חוצה, להגדיל תורה ולהאדירה.

ראש ישיבת חזון עובדיה
הרב יצחק יוסף
RABBI YITZCHAK YOSSEF
מחבר הספרים ילקוט יוסף

בס"ד

אלעד
לשכת הרב הראשי
הרב הראשי עיה"ק אלעד ת"ו, הרב **מרדכי מלכה** ישראל, מחבר ספרי שו"ת דרך המלך ועוד
נשיא וראש מוסדות "אור המלך"
ת"ת פרי תואר, ת"ת דרך המלך, ישיבת אמרי מרדכי, כולל לקח טוב, מדרשיה שבת אחים
Chief Rabbi of Elad **MORDECHAI MALKA**, Israel Founder & President Institutions "or Hamelech"

בס"ד יום רביעי שנבראו בו המאורות מרחשון תש"ע

הובאו לפני גליונות הספר "ברכת אליהו" אשר חיבר כבוד מעלת האברך היקר הרה"ג אליהו דרור שני שליט"א אשר היה מיושבי בית מדרשנו "לקח טוב" בעיה"ק אלעד, אשר בו כתב סיכום ההלכה על מסכת ברכות, וכמעשיו בראשונה כן מעשיו באחרונה אשר עמל ויגע לסכם ההלכות מהמסד מרן הב"י ועד פוסקי דורנו ובראשם פה"ד הרשל"צ רבינו עובדיה יוסף שליט"א, בכדי שכל הלומד מסכת ברכות יהיו ערוכים לפניו בקצרה את מקורן ושורשן של ההלכות, וב"ה כבר ספרו הראשון עלה על שולחנם של מלכים מאן מלכי רבנן, וחזקה על חבר שלא תצא תקלה מתחת ידו, ולא נותר אלא לברכה שיה"ר שיזכה בקרוב לברך על המוגמר ברוב טובה וברכה עדי זקנה וגם שיבה ויזכה שיפוצו מעיינותיו חוצה להגדיל תורה ולהאדירה אכי"ר.

החותם לכבודה של תורה
ע"ה מרדכי מלכא

רחוב שמאי 18, אלעד טל:03-9096874 פקס: 03-9090966 נייד:052-3330125
לשכה טלפון 039096601 פקס 039337941 מזכיר טל' 0574374769

AZARYA BASSIS
CHIEF RABBI OF ROSH-HA'AYIN
& MEMBER OF THE CHIEF RABBINATE COUNCIL OF ISRAEL

עזריה בסיס
הרב הראשי לראש־העין
וחבר מועצת הרבנות הראשית לישראל לשעבר

הן כל יקר ראתה עיני את אשר יגע השה"ט הרה"ג רבי אליהו דרור שני שליט"א ספר "ברכת אליהו" על מסכת ברכות על כל דף, ההלכות והדינים הנושרים מהגמ' והאיר אל עבר פניה דעות הראשונים המובאים ביתה יוסף ולשון ההלכה במרן השו"ע וביאור המשנה ברורה והלכה למעשה עפ"י גדול הדור ופלאו ממזרח שמש עד מבואו מרן מלכה הגאון רבנו עובדיה יוסף שליט"א ומספר ילקוט יוסף לבנו הרה"ג מעוז ומגדול רבי יצחק יוסף שליט"א וכבר איתמחי גברא בספריו היקרים "מעיין החיים" ו"עץ החיים".

חשיבות הספר הזה ההלכות שעל הדף, כדי שהלימוד בגפ"ת יבי"א לידי מעשה ולאסוקי שמעתתא אליבא דהלכתא ויביא הרבה תועלת ללומדים שהכל ערוך לפניהם עד ההלכה למעשה.

יישר כוחו וחילו על פעלו הטוב בהוצאת ספר חשוב זה ועל מסירת שיעוריו בדרך זו המקנה ידיעת ההלכה על בורייה, והנני מברכו שיוסיף כהנה וכהנה ויזכה להגדיל תורה ולהאדירה מתוך נחת ושלוה אכי"ר.

הרב עזריה בסיס

בס"ד

הרב דניאל בן-חיים שליט"א
ר"מ ומו"צ בבית הוראה
עיה"ק אלעד ת"ו
נייד: 057-3117273

הנה ידידנו מזכה הרבים הרב אליהו שני שליט"א מזכה אותנו שוב בספר חשוב וייחודי ובשם "ברכת אליהו" יקבנו, הספר אשר הושקע בו חכמה ומלאכה ערוך בטוב טעם ודעת על כל מסכת ברכות, והמחבר שליט"א השכיל להביא על כל דף ודף את סיכום דברי הב"י ופסק השו"ע, וכן פסקי המשנה ברורה ואחרוני זמנינו הנוגעים לעניינים הנידונים באותו דף, תפוחי זהב במשכיות כסף דבר דבור על אופניו, באופן שהלומד מסכת ברכות עם ספר "ברכת אליהו" זוכה לדעת את המסכת באופן מושלם, ולכן זו ברכה להכניס את הספר הזה הביתה וללמוד בו, וכמובן שלהלכה ולמעשה ידוע שלא פוסקים מליקוטים ויש לעיין במקור.

דניאל בן-חיים
אלעד ת"ו
ר"מ ומו"צ בבית ההוראה

הקדמה

הקדמה

יתברך **ה**בורא **ו**ישתבח **ה**יוצר אודה ה׳ מאוד בפי ובתוך רבים אהללנו מה אשיב לה׳ כל תגמולוהי עלי ששם חלקי וזיכני להיות מיושבי ביהמ״ד ולעסוק בתורתו הקדושה והגדיל עלי חסדו ועזרני להשלים חיבור זה, שהוא סיכום ההלכות הנלמדות ממסי׳ ברכות בצורה קלה, נוחה ובהירה ללומדים, מהראשונים והאחרונים אשר מימיהם אנו שותים ולאורם אנו הולכים.

איתא בגמ׳ (ברכות ח.) ״אמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא **ארבע אמות של הלכה בלבד**״ ועוד נאמר בגמרא (ב״ק ל, א): ״האי מאן דבעי למהוי חסידא לקיים **מילי דברכות**״, א״כ ישנה חשיבות מרובה ועליונה ללימוד הלכה למעשה בכלל והלכות ברכות בפרט, וכמו שכתב הספרי (דברים ד״ה והיתה) שהתלמוד מביא לידי מעשה, ומעשה מביא לידי יראה. וכן מצינו שראו רז״ל לתקן שבכל יום ויום בברכת אהבת עולם נבקש בתפלתינו ״ותן בלבנו בינה להבין להשכיל לשמוע ללמוד וללמד לשמור ולעשות **ולקיים** את כל דברי תלמוד תורתך״, כלומר תן לנו יכולת ועזר וסיוע לקיים את מה שאנו לומדים, שלא להשאיר את לימודנו כמושג בלבד אלא לקיימו הלכה למעשה.

לא בכדי מסכת ברכות הינה המסכת הראשונה בסדר הש״ס היות וההלכות הנלמדות ממנה מסובבות את האדם במהלך כל יומו, מתחילתו בקומו משנתו שצריך האדם להתגבר כארי לעבודת בוראו שהיא התפלה שערכה ופעלה נשגב מבינת האדם, ולאחר מכן במהלך כל יומו בכל ענייני הברכות לסוגיהן (אשר יצר, ברכות הנהנין, ברכת המזון וכו׳), ועד עלייתו על יצועו בסוף יומו באמירת ק״ש על מטתו.

והיות וההלכות היוצאות ממסכת זו נצרכות מאוד כמעט על כל צעד ושעל שמהלך בו האדם, ראיתי לנכון ללקוט כפנינים את כל ההלכות היוצאות מכל דף ודף במסכת ולסדרם ללומד בסדר רציף לפי סדר העין משפט על הדף וזאת בכדי שלאחר שהשקיע הלומד בשקלא וטריא בדעות התנאים והאמוראים בגמרא שהיא היסוד והבניין להלכה, יראה בד בבד את ההלכה למעשה שיצאה ממנה ע״מ שיוכל ליישמם בפועל, שזו היא התכלית **ללמוד ע״מ לקיים.**

חיזוק גדול בעבורי להשתדל ולהוציא לאור עולם חיבור זה לתועלת הלומדים היו דברי רבי אליעזר פאפו זצוק״ל שכתב בספרו ״פלא יועץ״ בערך ״אסופה״ וז״ל: ״**כמה טובה עשו לנו בעלי אסופות רבותינו הקדושים אשר בכל דור ודור זכו וזיכו את הרבים זכות הרבים תלוי בם שאלמלא הם נשתכחה תורה מישראל ובפרט אנן דור יתום, יתמי דיתמי, אשר טרדות הזמן רבו עלינו ואין הפנאי מסכים איתנו כל כך ללמוד בשקידה כמו הראשונים ודעתנו קצרה, וכן יעשו בכל דור ודור כל ת״ח אשר חננו ה׳ דעת וספרים הרבה ישתדל להועיל לרבים בדברים הנצרכים מאוד כאמרם (ברכות סד.) ״הכל צריכים למרי חטיא״, ויעשו אסופות כיד ה׳ הטובה עליהם מי מקיצור דינים על ארבעה טורים... ולא יחושו ללעג השאננים וכו׳, ואלו הספרים של האסופות תועלתם מרובה, ולכן כל ת״ח ירדוף אחריהם כאשר ירדוף הקורא בהרים, ויד כל ממשמשת בהם כל שעה, כי בזמן הזה הקיצור הוא מטבע חריף אהוב ונחמד לכל וכו׳, כל אשר עושים חסד גדול יחשב, ואין לך חסד גדול מזה שהוא חסד בנפש ועושי אלה הם מזכים את הרבים וזכות הרבים תלוי בם**״.

אבאר מעט על צורת ומטרת חיבורי זה אשר נבנה נדבך אחר נדבך תוך כדי מסירת שיעור ערב יומי על מסכת זו, היות וראיתי שישנה חשיבות רבה ללימוד ההלכה למעשה תוך כדי לימוד הגמרא כנ״ל, ליקטתי ואספתי כעמיר גורנה את המקורות הקשורים לכל הלכה והלכה, כאשר הבאתי את לשון הגמרא ממנה נלמדת הלכה זו, ולאחר מכן הובא סיכום דעות הראשונים בבית יוסף בצורה תמציתית מקיפה וקלה וכמו שכתבה הגמ׳ (פסחים ג:):

"לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה" ופירש רש"י: "לשון קצרה, לפי שמתקיימת גירסא שלה יותר מן הארוכה ", ועוד אמרו בגמ' (עירובין נד:) על הפסוק (שמות כא) "ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם", פירש רש"י צריך אתה לסדר ולשים לפניהם טעם המיישב תלמודם, ערכם לפניהם כשולחן ערוך, וכן כתב מרן ר' יוסף קארו בהקדמתו לספרו שלחן ערוך וזה לשון קדשו: "ראיתי כי טוב ללקוט את שושני ספירי אמרי **בדרך קצרה בלשון צח וכולל,** למען תהיה תורת ה' תמימה, שגורה בפי כל איש ישראל, **הלכה למעשה**", ודרך סיכום הבית יוסף כך הוא - הובאה כותרת מתחמת לנושא הנידון ומתחתיה קובצו כל דעות הראשונים הדנים בו, וכמו כן נכתבו הראשונים לפי סדר הדורות והובלטו שמותיהם לתועלת הזיכרון, לאחר מכן הובא לשון ההלכה שנפסקה בשלחן ערוך וביאור המשנה ברורה עליה, ובתוך לשון מרן הוספנו הערות במספור רציף בהן נלקטו והובאו הלכות למעשה נוספות הקשורות להלכה זו מפסקי מרן שר התורה פאר הדור והדרו שמימיו אנו שותים רבינו **עובדיה יוסף** שליט"א מספריו הכבירים הליכות עולם, חזון עובדיה, יחוה דעת, ושו"ת יביע אומר, וכן מפסקי בנו הגאון הגדול הרב **יצחק יוסף** שליט"א מספריו "ילקוט יוסף", השתדלתי להעתיק את לשונם בדיוק רב וכמו שכתב הרב "פלא יועץ" בסוף ערך "אסופה" וז"ל: "**וגם ראוי לבעלי אסופות שיעשו טובה שלימה ולא יכתבו על דין פלוני עיין בספר פלוני, ולא עוד שלפעמים יש שנצרך לו אותו הדין מאוד ואותו הספר שציין אינו בנמצא בעירו והרי זה דומה למי שמביאין אותו אל המעיין ואין מניחים אותו לשתות מים, ולכן יכתוב ג"כ מה שכתוב באותו ספר, למען ינוח הקורא בו כי ימצא תאוות ליבו**", וזאת ע"מ ידע הלומד את הדרך ילך בה, ואת המעשה אשר יעשה אליבא דהלכתא.

בחיבור זה לפרטיו ונושאיו הושקעו שעות רבות ועמל רב כאשר גלוי וידוע לפני יודע תעלומות וביודעי גודל האחריות המוטלת עלי בהוצאת חיבור זה לבל תצא תקלה תחת ידי ולא אהיה ח"ו בבחינת "רוצה לזכות ונמצא מחטיא" ע"כ השתדלתי לעבור עליו כמה וכמה פעמים כפי יכולתי וכן עברו עליו ת"ח מעירנו, אך כבר ידוע מאמר החכם "אין בר בלא תבן" ושגיאות מי יבין על כן הנני מבקש מהמעיין והלומד בחיבורי זה ומוצא בו איזה משגה וטעות או שתהיה לו הארה או הערה על מה שכתבתי, שילמד עלי זכות ויועיל נא להודיעני ולהאיר את עיני על כך, למען אוכל לתקנו על אתר ולהוציא מתחת ידי דבר מתוקן לתועלת הכלל, ותודתי נתונה מראש.

נושא אני תפילה ותחנונים לבורא העולמים לבל תצא תקלה מתחת ידי ויהיה חיבורי זה לתועלת הרבים וימצא חן בעיני הלומדים להגדיל תורה ולהאדירה.

אך כאן המקום להזכיר ולהזהיר כי אין מטרת חיבור זה כתחליף ללימוד הדברים בשרשם ובמקורם, וכן אין אני בא בחיבורי זה להורות הלכה למעשה אלא מטרתי היא אך ורק כמראה מקום ללומד והמעיין להביאו לידיעת ובירור ההלכות וידיעת הרקע הדורשים שאלת חכם.

והנני להודות למרא דאתרא הרה"ג **מרדכי מלכה** שליט"א שעודדנו וחיזקנו בכל ענייני הספר, יה"ר שיזכה להאריך ימים על ממלכתו וימשיך להנהיג את עירנו עיר התורה אלעד ת"ו בבריאות איתנה ונהורא מעלייא, אמן.

וכן תודה לרה"ג **דניאל בן חיים** שליט"א שתמיד בכל שאלה ובכל נושא נתקבלה תשובתו ומענהו בטוב ובשמחה ועודדנו רבות בכל ענייני לימודינו להתקדם בדרכי הלימוד, יה"ר שיזכה לאריכות ימים ושנים דשנים ורעננים בבריאות איתנה ונהורא מעלייא, אמן.

תודה מעומקא דליבא לרה"ג **יעקב בר טוב** שליט"א שמשקיע מזמנו ומרצו ע"מ לסייענו בכל, ובכל עניין תמיד נתקבל מענהו בשמחה, ויה"ר שיזכה לאריכות ימים ושנים דשנים ורעננים בבריאות איתנה ונהורא מעלייא, אמן.

ותודה מיוחדת מעומקא דליבא לרה"ג **יחזקאל כהן** שליט"א ראש כולל "הליכות עולם" שבצלו אנו חוסים, שלא חסך מזמנו ומרצו והיה לעזר וסמך רב בסיכום הדעות בבית יוסף, ועבר בדקדקנות רבה על החומר והגיהו הדק היטב, היטב הדק, והוסיף כהנה וכהנה מהארותיו והערותיו המחכימות ומקורות הלכה למעשה, יהי רצון שיפוצו מעיינותיו חוצה וימשיך לזכות את הרבים מתוך בריאות איתנה, ויזכהו ה' להמשיך ולעלות מעלה במעלות התורה, ולישב באוהלה של תורה מתוך נחת והרווחה, אמן.

ואחרונים חביבים תודה למשתתפי השיעור היומי המתמידים והמצויינים, שאהבתי אליהם גדולה, שכל ערב במסירות נפש ובהתמדה נפלאה מגיעים לשיעור ללמוד הלכה למעשה, וספר זה נכתב בזכותם, יהי רצון שיזכו להמשיך ולעלות מעלה במעלות התורה, מתוך בריאות איתנה להם ולבני ביתם, אמן ואמן.

וכאן המקום להביא תודה וברכה לזוגתי היקרה אשת חייל עטרת בעלה, זכה נעשית לו עזר רבות בנות עשו חייל ואת עלית על כולנה, נוות ביתי מר' מרב שתחי' שהיא עזרתי אשר עומדת תמיד לימיני אשר בזכות אהבת התורה הנטועה בלבה שוקדת במסירות להסיר מעלי כל מכשול וטירדה ע"מ שאוכל לישב באוהלה של תורה מתוך יישוב הדעת, מנשים באהל תבורך, ימלא ה' כל משאלותיה לטובה בבריאות איתנה, ונזכה יחד לראות בנינו ובני בנינו ממשיכים בדרך התורה והמצוות ולרוב אושר ובריאות ונחת והרחבה בבני חיי אריכי, ומזוני רוויחי לעבודתו יתברך ויקוים בנו ובכל ישראל מקרא שכתוב: "לא ימושו מפיך ומפי זרעך ומפי זרע זרעך אמר ה' מעתה ועד עולם" אמן.

ובצאתי אפרוש כפי לאל נורא עלילה ושוב אודה מראשית ועד אחרית לה' יתברך מלך מלכי המלכים אשר בחסדיו משגיח על כל הנבראים, אשר לא הסיר מאיתי וממשפחתי את חסדיו הרבים על כל צעד ושעל, על כן על כל נשימה ונשימה נברך בשמו ונודה לו בכל לבב, בסוד ישרים ועדה, ואסיים בתפילת ר' נחוניא בן הקנה : "יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חבירי שלא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא ולא על מותר אסור ולא על אסור מותר ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם" , ותפלתי לבורא העולמים שיזכני בחסדו להמשיך לישב תמיד באוהלה של תורה לאורך ימים ושנים מתוך בריאות איתנה ויישוב הדעת, ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים, ובזכות התורה הקדושה נזכה כולנו לראות בבנין בית מקדשינו במהרה בימינו, אמן.

הכותב וחותם

הצב"י **אליהו דרור שני**

ע"י"ת אלעד יע"א

תש"ע

תוכן
העניינים

תוכן העניינים

פרק א

הלכות דף ב.

עין משפט

א - זמן קריאת שמע של ערבית 1
ב,ג - סוף זמן קריאת שמע של ערבית 3

הלכות דף ג.

עין משפט

א - המשכים בבוקר להתחנן לפני בוראו 7
א - אמירת תיקון חצות 7
ג - תפלה בחורבה 8

הלכות דף ג:

עין משפט

א - האסור והמותר לומר לפני המת 13

הלכות דף ד:

עין משפט

א - אכילה סמוך לק״ש של ערבית 17
ב - שאסור להפסיק בדיבור בין גאולה לתפלה של ערבית 18
ג - שאין פסוק ה׳ שפתי הפסק בין גאולה לתפלה 19
ד - שצריך לומר פסוק יהיו לרצון בסיום תפלת שמו״ע 21
ה - כוונה בפסוק ״פותח את ידך״ 22
ו - קריאת שמע על המטה 23

הלכות דף ה:

עין משפט

א - שינה בין מזרח למערב 29
א - הנחת המטה בין צפון לדרום 30
ב - שלא יחצוץ דבר בינו ובין הקיר ומה חשיב חציצה 30
ג - לימוד תורה משהגיע זמן תפלה 32
ד - להמתין לחבירו הנשאר יחידי בבית הכנסת שיסיים תפלתו 33

הלכות דף ו.

עין משפט

א - חשיבות תפלה בבית הכנסת 37

הלכות דף ו:

עין משפט

א - קביעת מקום לתפלתו 41
ב,ג - ריצה לדבר מצוה 42
ב,ג - ריצה לדבר מצוה בשבת 42
ד - הספד למת 43
ה - תפלה אחורי בית הכנסת 44

הלכות דף ח.

עין משפט

א - חשיבות תפלה בבית הכנסת 49
ב - יש לו ביהכנ״ס בעירו ולא נכנס להתפלל בו 49
ג - יכנס שיעור ב׳ פתחים לבית הכנסת קודם התפלה 50
ד - עדיפות תפלה בבית המדרש הקבוע לו ללימודו 51
ה,ו - יציאה מבית הכנסת באמצע קריאת התורה 52
ז - לימוד תורה באמצע קריאת התורה 52
ט- חיוב קריאת שניים מקרא ואחד תרגום 54

הלכות דף ח:

עין משפט

א - לעבור חוץ לביהכנ״ס בשעה שהציבור מתפללים 59
ב,ג - ק״ש קודם זמנה באנוס 59
ב,ג - קרא ק״ש שלא בזמנה ואינו אנוס 60
ב,ג - היה אנוס ולא קרא ק״ש של ערבית ועדיין לא הנץ החמה 61
ב,ג - קרא ק״ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר 61

הלכות דף ט:

עין משפט

א,ב - זמן ק״ש של שחרית לכתחילה ולמצוה מן המובחר 65
א,ב - זמן תפלת שחרית 66
ג - סמיכת גאולה לתפלה 68
ג - סמיכת גאולה לתפלה 70
ד- ריצה לקראת מלכים 70
ה- דיבור בין גאולה לתפלה של ערבית 71

הלכות דף י:

עין משפט

א - עמידה על מקום גבוה בתפלה 75
ב - כיוון רגליו בתפלה 76
ג - אכילה ושתיה קודם תפלת שחרית 77
ד - זמן ק״ש של שחרית לכתחילה ולמצוה מן המובחר 79
ה - עבר זמן ק״ש של שחרית ולא קראה 80

הלכות דף יא.

עין משפט

א - חתן אם חייב בק״ש 83
ב - דין אבל לענין הנחת תפילין 84
ב - דין אבל לענין הנחת תפילין 85
ג - היה מיושב ורוצה להחמיר ולעמוד בק״ש 85
ד - ברכות ק״ש של ערבית 86

הלכות דף יא:

עין משפט

א - הזכרת מידת לילה ביום בברכת יוצר אור 91
ב - ברכת אהבת עולם 91
ג - ברכת אהבת עולם האם פוטרת ברכת התורה 92
ד - על איזה לימוד מברך ברכות התורה 93
ה - נוסח ברכות התורה 94

הלכות דף יב.

עין משפט

א - סדר ברכות ק״ש האם לעיכובא 97
ג - בירך על דעת לחתום שהכל או חתם שהכל וסיים בפה״ג 97
ד - טעה ואמר מעריב ערבים במקום יוצר אור 99
ה - אמירת אמת ויציב בשחר ואמת ואמונה בערב 101
ו - מיקום כריעה וזקיפה בברכה 102

הלכות דף יב:

עין משפט

א - צורת כריעה וזקיפה בתפלה 105
ב - נוסח החתימה בברכת השיבה שופטינו 105
ב - נוסח חתימת אתה קדוש והשיבה שופטינו בעשי״ת 106

פרק ב

הלכות דף יג.

עין משפט

א - כוונה בפסוק ראשון של ק״ש / בשאר פסוקי ק״ש 111
ב - הפסקה בק״ש מפני היראה או מפני הכבוד 112
ה - חיוב כסות יום וכסות לילה בציצית 114
ו - מצוות אם צריכות כוונה 115
ז - לקרוא ק״ש בשאר לשונות 117

הלכות דף יג:

עין משפט

א - כוונה בפסוק ראשון של ק״ש 121
ב,ג,ד - הכוונה במילה ״אחד״ בפסוק ראשון של ק״ש 121
ב,ג,ד - אופן אמירת ״אחד״ בפסוק ראשון של ק״ש 122
ה - המהלך בדרך צריך לעמוד בפסוק ראשון של ק״ש 123
ו - כיסוי עיניו באמירת פסוק ראשון של ק״ש 124
ז - ראה את חבירו מתנמנם בק״ש 124
ח - אופן התנוחה בשעת אמירת ק״ש 125

הלכות דף יד.

עין משפט

א - הפסקה בדיבור בקריאת המגילה 129
ב - הפסקה בדיבור בהלל בימים שגומר / מדלג 130
ב - הפסקה בהלל בשחרית של פסח 131
ב - שחרית של סוכות , הפסקה בהלל בשחרית של סוכות 132
ג - הטועם את התבשיל לענין ברכה ראשונה או תענית 133
ד - השרוי בתענית לענין טעימת התבשיל 134
ה - אמירת שלום לחבירו קודם תפלה 135
ו - התעסקות בצרכיו קודם תפלה 137
ז - מה חשיב בין הפרקים בק״ש 137

הלכות דף יד:

עין משפט

א - פסק בדיבור אחר שאמר אמת 141
ב - סמיכת גאולה לתפלה 141
ג - החופר כוך למת אם חייב בק״ש 142
ד - שנים החופרים כוך למת אם חייבים בק״ש 142
ג,ד - החופר כוך למת לענין חיוב ק״ש תפלה ושאר מצות 142
ה - לקרוא ק״ש בתפילין 143

הלכות דף טו.

עין משפט

א - הליכה בקומה זקופה וגילוי הראש 147
ב,ג - אין לו מים לנטילת ידיים שחרית כיצד ינהג..... 148
ב,ג - חזרה אחר מים לנטילת ידיים לתפלה 149
ב,ג - רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו מהם 150
ב,ג - המתפלל ונזכר שנגע במקום המטונף 151
ב,ג - נטילת ידיים לתפלה 152
ד - השמעה לאזנו בק״ש 153
ה - קרא ק״ש ולא דקדק באותיותיה..... 153
ו - קרא ק״ש למפרע..... 154
ח - שמיעת המגילה ממי שחייב בקריאתה 155

הלכות דף טו:

עין משפט

ב - להשמיע לאזניו בברכת המזון..... 159
ב - שלא להפסיק בין הברכה לטעימה..... 159
ג - להפריד תיבה שתחלתה כסוף תיבה שלפניה 161

הלכות דף טז.

עין משפט

א - טעה בקריאת שמע ויודע היכן טעה / אינו יודע היכן טעה..... 165
א - טעה בין פרשה לפרשה בק״ש 166
א - היה מסופק היכן נמצא אם בכתבתם בפרשה ראשונה או שניה..... 166
ב - האומנין העומדים בראש האילן לענין ק״ש..... 167
ג - חיוב חתן בק״ש 168
ד,ה - האומנין שעושים מלאכה לענין תפלה 168
ו - העוסק במלאכה ורוצה לקרוא ק״ש עד היכן צריך ליבטל ממלאכתו 169
ח - חיוב פועלים בברכת המזון..... 169

הלכות דף טז:

עין משפט

א - דין אבל בהנחת תפילין 173
א - דין אבל בהנחת תפילין 173
ב - דין רחיצה באבל..... 173
ג - חתן אם חייב בק״ש 174
ד - שאין מנחמים על עבדים ושפחות 175
ה - קריאה לעבדים ושפחות אבא פלוני ואמא פלונית 175

הלכות דף יז.

עין משפט

א - לענות לדברים שבקדושה קודם "יהיו לרצון" 179
ב - אמירת "רבון העולמים" אחר התפלה 180

פרק ג

הלכות דף יז:

עין משפט

א,ב - מלאכה בתשעה באב 183
ג - חיוב אונן בק"ש ותפלה 184
ד - חיוב נושאי מיטת המת בק"ש 186
ד - חיוב נושאי מיטת המת בק"ש 186
ה,ו - אלו הפטורים מק"ש וחייבים בתפלה 187
ז - דין האונן (אדם שעוד לא נקבר מתו) 189
ז - אונן אם מזמנין עליו 192

הלכות דף יח.

עין משפט

א - כניסה לבית הקברות או לד' אמות המת עם תפילין 195
א - לקרוא ק"ש תוך ד' אמות של מת 195
א - להיכן אסור להיכנס כשס"ת בזרועו 196
א - הליכה תוך ד' אמות המת עם תפילין בראשו 197
א - הליכה בבית הקברות או בתוך ד' אמות של מת וס"ת סזרועו 197
ב - המשמר את המת אם חייב בק"ש 197
ב - היו שנים משמרים את המת אם חייבים בק"ש 198
ב - המשמר את המת לענין חיוב ק"ש ושאר מצוות 198
ג - המוליך עצמות ממקום למקום 199
ג - הליכה ממקום למקום וס"ת עמו 199
ד - ליווי המת 200
ה - ציצית בבית הקברות 201
ה - ציצית בבית הקברות 201

הלכות דף יט.

עין משפט

א - על אלו דברים גוזרים בית דין נידוי 205
ב - דין המבזה ת"ח 205
ב - המבזה ת"ח 206
ד - זהירות בנטילת ידים 206
ה - דין מנודה שמת בנידויו 206

ו - אכילת צלי בליל פסח 207
ח - הוצאת המת לקבורה סמוך לק״ש 208
ט - העוסקים בהספד לענין ק״ש ותפלה ..... 209 - 210
ט - דברים שאסור לאומרם לאבל / חולה / שלא לפתוח פה לשטן 210
י - החוזרים מקבורת המת לענין אמירת ק״ש 211

הלכות דף יט:

עין משפט

א - העומדים בשורה לניחום האבל לענין חיוב ק״ש 215
ב - הרואה את חבירו לבוש בבגד כלאיים 215
ג - כהן האם מותר ליטמא ע״מ לישא אישה / ללמוד תורה 215
ז - כהן שמצא אבידה והיא נמצאת בבית הקברות 216
ז - זקן ואינה לפי כבודו 216

הלכות דף כ.

עין משפט

א - להטמאות למת מצוה 219
ב - נשים ועבדים לענין חיוב ק״ש 219
ב - קטנים לענין חיוב ק״ש 220

הלכות דף כ:

עין משפט

א - נשים ועבדים לענין הנחת תפילין 223
ב - חיוב נשים ועבדים וקטנים בתפלה 223
ג - על מי חל חיוב מצות מזוזה 224
ד - חיוב נשים בברכת המזון 224
ד - חיוב קטן בברכת המזון 226
ה - חיוב הנשים בקידוש היום 227
י - השמעה לאזנו בק״ש 228

הלכות דף כא.

עין משפט

א - ספק קרא ק״ש / ברכות ק״ש 231
ב,ג,ה - אימתי רשאי להתפלל תפלת נדבה 233
ד - טעה והתחיל להתפלל תפלת חול בשבת 233

הלכות דף כא:

עין משפט

א,ב - הנכנס לבית הכנסת באמצע תפלה אם יתפלל עמהם 239
ג - אמירת קדיש קדושה וברכו בעשרה 240
ד - שמע באמצע תפלתו דברים שבקדושה 243

הלכות דף כב.

עין משפט

א - הטמא בטומאת קרי לענין ק״ש ודברי תורה 247
ב - דין ראשית הגז 249
ג - דין כלאיים 249
ד - טמא / נדה לענין אחיזת ס״ת וקריאה בו 249
ה - מצות עונה 250
ז - חימום מי המקוה 251

הלכות דף כב:

עין משפט

ג,ד - היה קורא ק״ש וראה צואה כנגדו 255
ה - קרא ק״ש ומצא אח״כ צואה / מי רגלים 257
ו,ז - היה קורא ק״ש והתחילו מי רגליו שותתין 257

הלכות דף כג.

עין משפט

א - הפסק בתפלה 261
ב,ג - הנצרך לנקביו קודם תפלה 262
ד - הסרת דברים המפריעים לו קודם תפלה 263
ה,ו - הנצרך לנקביו ותפילין עליו כיצד ינהג 264
ז - הנצרך להטיל מים ותפילין עליו כיצד ינהג 264
כ,ל - הנצרך לבית הכסא בלילה ותפילין בראשו ואין שהות להחזירן 266

הלכות דף כג:

עין משפט

א - לאחוז בשעת התפלה דבר המסיח את דעתו 269
ג - שינה עם תפילין בראשו 270
ה - צניעות בעשיית צרכיו 271
ז,ח - הנכנס לסעודה ותפילין בראשו 272
ט - קדושת תיק התפילין 272
י,כ - הנחת התפילין תחת מראשותיו / מרגלותיו 274

הלכות דף כד.

עין משפט

ג - לקרוא ק״ש ואשתו עמו במטה 279
ד - שנים ישנים בטלית אחת לענין ק״ש 279
ה,ו - איסור לבו רואה את הערוה באשה 280
ה,ו - שלא להפסיק בין הברכה לטעימה 281
ה,ו - ברכת ואופן הפרשת חלה 281

ז - הישן עם בניו הקטנים לענין ק״ש 281
ח - עד איזה גיל נחשב כקטן 282
ט - התרחקות מדברי ערוה והסתכלות בנשים..... 283
י - לקרוא ק״ש כנגד טפח מגולה באשה..... 283
כ - שמיעת קול זמר אשה בק״ש 285
ל - לקרוא ק״ש כנגד שער אשה..... 286
מ,נ - תליית תפילין 288

הלכות דף כד:

עין משפט

א - כינה עוקצתו בשעת התפלה 291
ב - נפלה טליתו בשעת התפלה אימתי יכול להחזירה 291
ג - גיהוק, פיהוק בשעת התפלה..... 292
ה - המתעטש מלמטה / מלמעלה בשעת התפלה 292
ו,ז - רקיקה באמצע תפלה 293
ח,ט - השמעה לאזנו / הגבהת קולו בתפלה 294
י - יצא ממנו רוח מלמטה בשעת תפלה 295
כ - בקש לצאת ממנו רוח מלמטה בתפלה ואינו יכול להעמיד עצמו..... 296
ל - לבו רואה את הערוה לענין ק״ש 297
מ - הרהור דברי תורה במקומות המטונפים..... 298
נ - אמירת ק״ש במבואות המטונפים 298
ס,ע - הפסק בק״ש 299
ס,ע - היה קורא ק״ש והתחילו מי רגליו שותתין 300
פ - היה ערום ממתניו ולמעלה לענין ק״ש ותפלה..... 300

הלכות דף כה.

עין משפט

א - לבו רואה את הערוה לענין תפלה..... 303
ב - עשה צרכיו ותפילין בראשו 303
ג - צואה על בשרו / המכניס ידו לבית הכסא לענין ק״ש..... 304
ד - הרחקה בק״ש מריח רע שיש לו עיקר..... 305
ה - לקרוא ק״ש כנגד אשפה 306
ו - ק״ש כנגד צואה הנמצאת ברשות אחרת 307
ז - הרחקה מצואה ומי רגלים בתפלה 308
ח - הרחקה בק״ש מצואת כלב וחזיר..... 308
ט,י,כ - דברי תורה / לקרוא ק״ש כנגד ריח רע שאין לו עיקר..... 309
ל,נ - הרחקה מצואה העוברת לפניו / פי חזיר..... 309
ס,ע - ספק צואה בבית / באשפה לענין ק״ש 310
פ - מה מקרי צואה יבשה שמותר לקרוא ק״ש כנגדה..... 311
פ - לקרוא ק״ש כנגד מי רגלים שנבלעו בקרקע 312

הלכות דף כה:

עין משפט

א,י - מה מקרי כיסוי ערוה ע״מ שיוכל לברך 315
ב - שאר איבריו רואים את הערוה / נוגעים בערוה 316
ג - לקרוא ק״ש כנגד צואה בעששית 316
ד - לקרוא ק״ש כנגד ערוה בעששית 317
ה,ו - ביטול צואה שלפניו ברוק 317
ז,ח - לקרוא ק״ש כנגד צואה בגומא 318
ט - לקרוא ק״ש כנגד ערות גוי / קטן 318
כ,ל - ביטול מי רגלים ע״י רביעית מים 319
מ,נ - הרחקה בק״ש מגרף של רעי / עביט של מי רגלים 320
ס,ע - איסור תשמיש בחדר שיש בו תפילין 321
ס,ע - איסור תשמיש בחדר שיש בו ס״ת 322

הלכות דף כו.

עין משפט

א,ב - תשמיש המטה בחדר שיש בו ספרי קודש 325
ג - הרחקה בק״ש מריח רע שיש לו עיקר 326
ד - לקרוא ק״ש כנגד בית כסא ישן (שכבר נשתמשו בו) 326
ה - לקרוא ק״ש כנגד בית כסא חדש (שהזמינו לבית הכסא אך עדין לא נשתמשו בו) 327
ו - בית כסא העשוי במדרון / בחפירה לענין איסור ק״ש כנגדם 328

פרק ד

הלכות דף כו.

עין משפט

ח,ט,ל - זמן תפלת שחרית 329
י - תפילת תשלומין 329
כ - היפך בסדר תפלת החובה ותפילת התשלומין (הראשונה לתשלומין והשניה לחובה) 330
מ - תשלומי מנחה בערבית אם צריך לומר ״אשרי״ קודם תפלת התשלומין 332
נ,ס - הזיד ולא התפלל אם יש לו תשלומין 332

הלכות דף כו:

עין משפט

א - טעה ולא התפלל מנחה בע״ש לענין תפלת התשלומין 337
ב - התחייב בתשלומין במוצ״ש על מנחה של שבת באיזה תפלה יבדיל 338
ג - טעה בימות הגשמים ולא אמר בתחיית המתים משיב הרוח ומוריד הגשם 339

ד - טעה בימות הגשמים ולא שאל מטר בברכת השנים 339
ה - שכח לומר במוצ״ש ״אתה חוננתנו״ בתפלה 340
ו - חשיבות ועניני התפלה 341
ז,ח - זמן תפלת מנחה..... 342

הלכות דף כז.

עין משפט

א - מיאון בקטנה 347
ב - נישואין ע״פ עד אחד 347
ו,ז - זמן תפלת שחרית 347
ט - הקדמת תפילת ערבית של שבת 348
י - מעבר תוך ד׳ אמות שלפני המתפלל..... 349

הלכות דף כז:

עין משפט

א - תפלה אחורי / בצד רבו 353
א - הנהגות בכבוד רבו 354
ג - החולק על רבו 355
ד - לומר דבר בשם אומרו כשלא שמעו מרבו..... 355
ה - תלמיד חבר לענין תפלה אחורי רבו 355
ו,ז - ציבור שטעו וקיבלו שבת מבעוד יום בתפלה לענין איסור עשיית מלאכה ותפלה 356
ט - הצריך להחשיך לדבר מצוה אם יכול להקדים במוצ״ש להתפלל ולהבדיל מבעוד יום 357

הלכות דף כח.

עין משפט

א - ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון..... 361
ב - עמוני מואבי אדומי ומצרי שנתגיירו בימינו אם רשאים לבוא בקהל מיד 361
ד - לנהוג רבנות על חשבון חכם אחר 362
ד - איחר להתפלל מוסף והגיע זמן מנחה מה מתפלל קודם 362
ה,ו,ח - זמן תפלת מוסף 363

הלכות דף כח:

עין משפט

א,ב - הקדמת תפלתו לתפלת הציבור..... 367
ג - טעימה קודם תפלת מוסף 368
ד - אכילה / טעימה קודם תפלה..... 368
ה - תפלת בית המדרש 369
ו - זריזות בהשכמת הבוקר 370
ח,ט - אופן הכריעות בתפלה 371
י,כ - עד כמה צריך לכרוע בתפלה 372

הלכות דף כט.

עין משפט

א,ב - ש"ץ שטעה ודילג אחת מהברכות בתפלתו 375
ג,ד,ה - תפלה במקום שלא יכול לכוין בכל התפלה (תפלת הביננו) 376
ו - טעה בימות הגשמים ולא אמר בתחיית המתים מוריד הגשם 377
ז - טעה בימות הגשמים ולא שאל מטר בברכת השנים 377
ח - שכח לומר במוצ"ש "אתה חוננתנו" בתפלה 378
ט - לא שאל מטר בברכת השנים ונזכר אח"כ 378

הלכות דף כט:

עין משפט

א,ב - שכח לומר "יעלה ויבוא" בתפילות ר"ח אימתי חוזר להתפלל 383
ג,ד - שצריך להתפלל בנחת ובתחנונים 385
ה - זמן תפלת שחרית 385
ה - זמן תפלת מנחה 386
ו - המהלך במקום סכנה שמתפלל תפלה קצרה 386
ח,ט - נוסח תפלת הדרך ושצריך לאומרה בלשון רבים 387

הלכות דף ל.

עין משפט

א,ב - מאימתי ועד מתי יכול לומר תפלת הדרך 391
ג - תפלת הדרך אם צריך לאומרה מעומד ולא מהלך 392
ד,ה - אימתי מתפלל תפלת הביננו 392
ד,ה - המהלך במקום סכנה שמתפלל תפלה קצרה 393
ו - היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה כיצד ינהג 393
ז - אינו יודע לכוין הרוחות לענין תפלה 394
ח - כיוון פניו בתפלה 395
ט,י - הצריך להשכים לצאת לדרך אם יכול להתפלל משעלה עמוד השחר 396
כ - חיוב תפלת מוסף ליחיד 397

פרק ה

הלכות דף ל:

עין משפט

א,ג - כוונה בתפלה 401
ב - מעלת תפלה בבית המדרש 402
ד,ה - ש"ץ ששכח לומר "יעלה ויבוא" בתפלתו 402
ט - שצריך להכנס לתפלה מתוך הכנעה ושמחה 403

י - התעטפות בתפלה 404

הלכות דף לא.

עין משפט

א - שחוק בעולם הזה 407
ב - שצריך להכנס לתפלה מתוך יישוב הדעת 407
ד - תבואה הפטורה מן המעשר 408
ד - שצריך להכנס לתפלה מתוך הכנעה ושמחה 408
ז,ל - כוונת ליבו ומחשבתו בתפלה 408
ח - ש״ץ המאריך בתפלתו ע״מ שישמע קולו הערב 410
י - פתיחת פתחים / חלונות בבית הכנסת 411
כ - אימתי מותר בשאלת צרכיו בתפלה 412
מ,נ - השמעה לאזנו / הגבהת קולו בתפלה 413
ס - שיכור שהתפלל כיצד דינו 414

הלכות דף לא:

עין משפט

ג - ישיבה תוך ארבע אמות של המתפלל 419
ו - הוראה לפני רבו 420
ז,ח - תענית חלום בשבת 421

הלכות דף לב:

עין משפט

א - כהן שהרג את הנפש לענין נשיאת כפיים 425
ב - הבוטח בזכויותיו ומצפה שתתקיים תפלתו 426
ג - שהייה קודם ואחר תפלה 427
ד,ה,ז - הפסקה באמצע תפלה 427
ו - המתפלל בדרך ובא קרון או בהמה כנגדו 429

הלכות דף לג.

עין משפט

א,ב - אימתי אסור / מותר להפסיק בתפלה 433
ג - אימתי מעידין על אדם שמת 433
ד,ה - ראה שור בא כנגדו לענין הפסקה בתפלתו 434
ו - זמן התחלת / סיום אמירת ״משיב הרוח ומוריד הגשם״ (בברכת מחיה המתים) 434
ז - זמן התחלת / סיום שאילת גשמים (בברכת השנים) 435
ח,ט,ל,מ,ס - שכח לומר במוצ״ש ״אתה חוננתנו״ בתפלה 436
י - טעה בימות הגשמים ולא אמר בתחיית המתים מוריד הגשם 436
נ - התחיל בברכה או סיימה ונפל מידו כיצד ינהג משום הוצאת שם שמים לבטלה 437
נ – חומרת איסור ברכה שאינה צריכה 438

הלכות דף לג:

עין משפט

ב - אמירת "ותודיענו" ביו"ט שחל להיות במוצ"ש 443
ד - האומר מודים מודים בתפלתו 443
ה - לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה 444
ו - המוסיף על תארי הקב"ה הנאמרים בתפלה 444
ח - איסור אמירת שמע פעמיים 445

הלכות דף לד.

עין משפט

א,ז - ש"ץ שטעה ואינו יודע לחזור למקום שטעה 449
ב - כשנתבקש להחליף ש"ץ שטעה לא יסרב באותה שעה 450
ג - המדלג או טועה באחת מברכות אמצעיות של תפלת שמו"ע 450
ד - אם רשאי ש"ץ לענות אמן אחר ברכת כהנים 451
ה - ש"ץ שהוא כהן לענין נשיאת כפיים 451
ו - שצריך לסרב מעט כשביקשוהו להיות ש"ץ 453
ח - איסור שאילת צרכיו ב-ג' ברכות ראשונות / אחרונות של תפלת שמו"ע 454
ט - אופן ג' פסיעות שפוסע בסוף התפלה 454
י - הברכות שצריך לשחות בהן בתפלה 455

הלכות דף לד:

עין משפט

ג - דיבור בין תפלה לתחנון / אופן אמירת תחנון 459
ד - כוונה בתפלה 460
ט - פתיחת פתחים / חלונות בבית הכנסת 461
י - תפלה במקום פרוץ (שדה וכדו') 461
כ - פירוט חטאיו בוידוי 462

נספחים

א – הקדשות וברכות 465

הלכות

דף ב.

עין משפט א – ש״ע אורח חיים רלה, א

נושא ההלכה: זמן קריאת שמע של ערבית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. מאימתי קורין את שמע בערבין? - משעה שהכהנים נכנסים לאכול בתרומתן.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

תפלת ערבית רשות או חובה

טור- אינה חובה, ומ״מ מצוה איכא ואין לבטלה *.

* **תוספות, רא״ש** – אם לא מפני מצוה עוברת.

רי״ף, רמב״ם, רא״ש – האידנא קבעוה חובה, ואין לבטלה.

מאימתי מתחיל זמן ק״ש

ר׳ יונה – משעת צאת ג׳ כוכבים בינונים, וכיון שאין הכל בקיאים בין בינונים לגדולים, ימתין עד שיראה קטנים, וביום המעונן ימתין עד שיצא הספק מלבו.

אהל מועד – משעה שנראים ב׳ כוכבים (דאז נקרא לילה).

קרא ק״ש קודם הזמן

רב פלטוי – הקורא קודם שיראה ג׳ כוכבים, לא יצא, ויחזור ויקרא.

רב עמרם – אפילו קרא בבין השמשות, חוזר וקורא.

אם יוצאים בק״ש שקוראים בבית הכנסת מפלג המנחה

רש״י, רב עמרם – אין יוצאים בה ידי חובה, ואינה אלא כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, וידי חובת מצות ק״ש יוצאים בק״ש שעל המטה.

ר״ת, אבי עזרי * – יוצאין בה ידי חובה, דקיימא לן כרבי יהודה, שפלג המנחה לילה הוא.

* והרא״ש דחה דבריו דדוקא לענין תפלה שנתקנה כנגד קרבן, זמן מנחה עד פלג המנחה, ומשם ואילך ערבית משא״כ ק״ש שתליא בזמן שכיבה, ועדין לא הגיע אותו הזמן.

ציבור המתפלל ערבית מפלג המנחה, כיצד ינהג היחיד

ר׳ האי גאון – יקרא ק״ש בלא ברכותיה, כדי לעמוד בתפלה מתוך דברי תורה, ויתפלל עם הציבור, ואחר צאת הכוכבים יקרא ק״ש בברכותיה.

רבינו יונה – **אפשרות א:** יקרא ק״ש עם ברכות מעריב ערבים וגאל ישראל, ויתפלל עם הציבור, ובצאת הכוכבים יברך אהבת עולם, ויקרא ק״ש ומספיק לקרוא שני פרשיות ראשונות.

אפשרות ב: יקרא ק״ש עם ברכותיה בלא פתיחה וחתימה, ויתפלל עם הציבור, ובצאת הכוכבים יקרא ק״ש עם ברכותיה, ויתפלל נדבה *.

* **כל בו** – אבל צריך כוונה גדולה למתפלל נדבה.

לשון הש״ע

זמן קריאת שמע **(א)** בלילה משעת יצאת **(ב)** שלשה כוכבים קטנים, ואם הוא יום מעונן **(ג)** ימתין עד שיצא הספק **(ד)** מלבו, ואם קראה **(ה)** קודם לכן, **(ו)** חוזר וקורא אותה **(ז)** בלא ברכות [1], **(ח)** ואם הצבור מקדימים לקרות ק״ש מבעוד יום [2], **(ט)** יקרא עמהם קריאת שמע **(י)** וברכותיה ויתפלל עמהם, **(יא)** וכשיגיע זמן, קורא **(יב)** קריאת שמע בלא ברכות.

הגה: **(יג)** ומיהו לא יחזור ויתפלל בלילה אע״פ שהצבור **(יד)** מקדימים הרבה לפני הלילה, אלא א״כ הוא רגיל בשאר פרישות וחסידות **(טו)** דאז לא מתחזי כיוהרא מה שיחזור ויתפלל (מרדכי ריש ברכות והגהות מיימוני פ״ג מהלכות תפלה ותרומת הדשן ס״א).

משנה ברורה

(א) בלילה משעת וכו׳ - דכתיב ובשכבך וקודם לילה לאו זמן שכיבה הוא ולילה מקרי משנראו ברקיע ג׳ כוכבים בינונים אך מפני שאין הכל בקיאין ויבואו לטעות בגדולים [וגדולים בודאי אינן סימן ללילה שכמה פעמים נראין אפילו ביום] החמירו גבי ק״ש דאינו קורא עד שיראו ג׳ קטנים:

(ב) שלשה כוכבים - ואפי׳ מפוזרים:

(ג) ימתין וכו׳ - דספק דאורייתא הוא [הגר״א]:

(ד) מלבו - ואם הוא יודע מתי שקעה החמה ימתין כשיעור ד׳ מילין שהוא ע״ב מינוט ועיין לקמן סימן רצ״ג ס״ב במ״ב ובה״ל דכל הענין דשם שייך גם לכאן:

(ה) קודם לכן - ר״ל קודם צה״כ או ביום המעונן קודם שיצא הספק מלבו:

(ו) חוזר וקורא אותה - עיין במאמר מרדכי ובנהר שלום שכתבו דמעיקר הדין הוא ולא משום חומרא וכן דעת הגר״א סק״א:

(ז) בלא ברכות - דהא כבר בירך אותם ואע״ג דלא יצא בק״ש שקרא קודם הזמן אעפ״כ לא הוי הברכות לבטלה דאע״ג דמסמכינן להן לק״ש מ״מ עיקרן לא נתקנו דוקא לק״ש ולפיכך בדיעבד שקראן קודם לזמן של ק״ש יצא:

(ח) ואם הצבור וכו׳ - והיו עושין כן מפני הדחק שכמה פעמים אלו היו ממתינין בתפלת ערבית עד צה״כ היה כ״א הולך לביתו ולא היו מתפללין בצבור שטורח להם להתאסף עוד וגם איכא עמי הארץ טובא דאי לא יתפללו בצבור לא היו מתפללין כלל וע״כ סומכין עצמן על דעת ר׳ יהודה שס״ל דמפלג המנחה ולמעלה נחשב ערבית להתפלל תפלת ערבית וכדאיתא לעיל סימן רל״ג דשרי לעשות כן בשעת הדחק וכיון שנחשב לענין תפלה ללילה היה מנהגם שהיו קורין אז ג״כ ק״ש אף שהוא דלא כהלכתא לרוב הפוסקים:

(ט) יקרא עמהם ק״ש - ולא יכוין אז לצאת ידי חובת ק״ש כ״א בקריאה שניה שקורא אח״כ בזמנה:

(י) וברכותיה ויתפלל עמהם - כדי לסמוך גאולה לתפלה וגם להתפלל עם הצבור:

(יא) וכשיגיע זמן קורא וכו׳ - ודי שיקרא שתי פרשיות הראשונות כיון שהזכיר יציאת מצרים בבהכ״נ דנהי דלענין ק״ש לא יצא בזה הזמן משום דאכתי לאו זמן שכיבה הוא לענין יציאת מצרים שאנו מחוייבין להזכיר בלילה יוצא בזה הזמן [מ״א בשם תר״י] אבל בשאגת אריה האריך ומסיק דירא שמים יש לו ליזהר לקרות כל השלש פרשיות של ק״ש אחר צאת הכוכבים:

(יב) קריאת שמע בלא ברכות - ואין כדאי לסמוך על הקריאה שקורא על מטתו אפילו אם מנהגו לקרות כל הג׳ פרשיות דהא צריך לכוין לצאת ידי מ״ע של ק״ש כדלעיל בסימן סמ״ד וק״ש שעל מטתו אין אנו מכונים לשם מצוה כ״א להבריח המזיקין ועוד שאפילו אם נימא דאין צריך כונה לצאת המ״ע צריך עכ״פ כונת הלב לקבל עליו עול מלכות שמים במורא ובאותה שעל מטתו אין מכוין לזה. והנה בזמנינו נהגו רוב העולם לקרות ק״ש ולהתפלל אחר צאת הכוכבים כדין מיהו באיזה מקומות בבתי כנסיות יש עדיין מנהג הישן שמתפללין תיכף אחר מנחה אף שהוא מבע״י קצת והמתפלל במקומות האלו יראה לחזור ולקרות ק״ש כשיגיע הזמן. ולפחות יראה לקרות כל הפרשיות על מטתו כדין ויכוין לצאת בזה המ״ע של ק״ש ובאיזה מקומות יש מנהג שהותיקין אינן קוראין ק״ש

◆ הלכה למעשה ◆

[1] מי שקרא ק״ש של ערבית, ונסתפק אם קראו בבין השמשות, או בלילה אחר צאת הכוכבים, כי היה סמוך לצאת הכוכבים, צריך לחזור ולקרוא ק״ש בזמנה **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תרנד)**.

[2] לכתחילה מצוה מן המובחר להתפלל ערבית ולקרוא ק״ש אחר צאת הכוכבים, ומ״מ כבר נהגו אצלנו להקל להתפלל ערבית קודם השקיעה (אחר פלג המנחה, שהוא שעה ורבע בשעות זמניות קודם צאת הכוכבים). ואף מתפללים מנחה סמוך לשקיעה, וסומכים תפלת מנחה לערבית. וצריך לחזור ולקרוא ק״ש אחר צאת הכוכבים. ומיהו נכון מאוד לקיים שיעורי תורה בין מנחה לערבית, ולהתפלל ערבית אחר צאת הכוכבים, שמצוה גוררת מצוה. ויש נוהגים שלא להתפלל ערבית מבעוד יום, ביום שהתפללו בו מנחה אחר פלג המנחה (שעה ורבע קודם צאת הכוכבים), שלא לעשות תרתי דסתרי ביום אחד, וגם בזה כבר נהגו להקל, ויש להם ע״מ שיסמוכו **(הליכות עולם ח״א עמ׳ רנ , ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תרנ)**.
מי שיש לו מנין לתפלת ערבית קודם צאת הכוכבים, ואין לו מנין להתפלל אחר צאת הכוכבים, יש לו להעדיף להתפלל ערבית עם הצבור מבעוד יום, ויחזור ויקרא קריאת שמע אחר צאת הכוכבים, מאשר להתפלל ביחידות אחר צאת הכוכבים **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שה הל׳ מו)**.

עם הצבור אלא שותקין עד שמ"ע ומתפללין עמהם וממתינין אחר התפלה עד צה"כ וקורין ק"ש וברכותיה ואין חוששין לסמיכת גאולה לתפלה וגם מנהג זה נזכר בדברי הקדמונים עיין בב"י ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן רל"ג ס"א במ"ב ואשרי המתפלל מעריב בזמנו בצבור ועיין מה שכתבנו בבה"ל בשם המעשה רב:

(יג) ומיהו לא יחזור וכו' - עיין בה"ל:

(יד) מקדימין - הסכמת הפוסקים הוא דעכ"פ אין לו להקדימה יותר מפלג המנחה ואם הקדים לא יצא לא בק"ש וברכותיה ולא בתפלה לכו"ע וצריך לחזור ולקרוא ק"ש וברכותיה ולהתפלל שמ"ע. ואפילו מפלג המנחה ולמעלה אינו אלא למי שהתפלל מנחה קודם פלג אבל להתפלל מנחה ומעריב אחר פלג הוי תרתי דסתרי אהדדי:

(טו) דאז לא מחזי כיוהרא - אבל מה שחוזר וקורא ק"ש לא מחזי כיוהרא דלענין ק"ש כמעט כל הפוסקים מסכימים דזמנה הוא מצה"כ. כתבו האחרונים מי שנוהג לקרות ק"ש ולהתפלל בצבור בזמנה וכשהיה בצבור שקורים ומתפללים מבעוד יום טעה והתחיל בברכת ק"ש יגמור הברכות עם הק"ש עד שמ"ע כדי שלא יהיה ברכה לבטלה אבל שמ"ע לא יתפלל עמהם וכשיגיע זמן ק"ש יקרא ק"ש בלא ברכות ויתפלל עם הצבור ואע"ג דעכשיו אינו סומך גאולה לתפלה דתפלה בזמנה עדיף מסמיכת גאולה לתפלה:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים רלה, ג

נושא ההלכה: סוף זמן קריאת שמע של ערבית

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. עד סוף האשמורה הראשונה, דברי רבי אליעזר. וחכמים אומרים: עד חצות. רבן גמליאל אומר: עד שיעלה עמוד השחר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

האם רשאי להתעכב מלקרוא ק"ש זמן רב אחרי שהגיע זמנה

תוספות, רא"ש, רשב"א – אפשר להמתין מלקרוא ק"ש זמן רב, אפילו סמוך לעלות השחר, דהלכה כרבן גמליאל שאמר שזמנה הוא עד שיעלה עמוד השחר, ובלבד שלא יאכל וישתה שלא תחטפנו שינה.

רשב"א בשם הרי"ף, ר' יונה – כיון שהגיע זמנה של ק"ש אינו רשאי להתעכב אלא צריך לקרותה מיד.

רמב"ם, סמ"ג, ב"י – זמנה מצאת הכוכבים, ולכתחילה לא יאחר יותר מחצות (כחכמים), ובדיעבד אם קראה עד עלות השחר (כר"ג), יצא.

לשון הש"ע

לכתחלה צריך לקרות ק"ש **(כו)** מיד בצאת הכוכבים [3], וזמנה **(כז)** עד חצי הלילה, **(כח)** ואם עבר ואיחר וקרא **(כט)** עד שלא עלה עמוד השחר, יצא ידי חובתו [4].

הלכה למעשה

[3] לכתחילה צריך לקרוא ק"ש מיד בצאת הכוכבים, ולכתחילה ראוי להחמיר בכל העניינים שהם מצוה מן התורה, כמו מצות "קריאת שמע" של ערבית וכדומה, לעשותם היכא דאפשר לאחר שיגיע זמן צאת הכוכבים של רבינו תם, ולפיכך אף אם התפלל ערבית מבעוד יום, או לאחר השקיעה שלנו, ראוי לחזור ולקרוא ק"ש, לאחר שעבר זמן רבינו תם **(הליכות עולם ח"א עמ' רנ , ילקו"י הל' ברכות עמ' תרנב)**.

[4] זמן קריאת שמע של ערב הוא לכתחילה עד חצות הלילה. ואם נתעכב מלהתפלל ערבית, עד אחר חצות קורא ק"ש בברכותיה עד עמוד השחר **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תרנג)**.
יש להשתדל להתפלל תפלת ערבית בתחלת הלילה, קודם חצות לילה, ולא לקבוע מנין בתמידות אחר חצות לילה, שאין לעכב אמירת קריאת שמע לאחר חצות. אולם אם נתעכב מלהתפלל ערבית בתחלת הלילה, ואין לו מנין אלא אחר חצות, לא יתפלל ביחידות קודם חצות לילה, אלא יקרא קריאת שמע קודם חצות, ויתפלל ערבית בצבור אחר חצות לילה. דתפלה בצבור חשובה, שאם מתפלל ביחידות צריך שיתאמץ הרבה לכוין בכל התפלה מתחלה ועוד סוף, ובכל הברכות, ואילו תפלה בצבור מתקבלת גם אם אינו יכול לכוין בכל התפלה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' ש הל' מה)**.
זמן קריאת שמע של ערב הוא לכתחילה עד חצות הלילה. ואם נתעכב מלהתפלל ערבית, עד אחר חצות קורא ק"ש בברכותיה עד עמוד השחר **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תרנג)**.

משנה ברורה

(כו) מיד בצאת הכוכבים - דזריזין מקדימין למצות:
(כז) עד חצי הלילה - פי׳ דרבנן גדרו שאסור להתאחר בקריאת שמע ביותר מחצות שלא לבוא לידי מכשול ואם מתאחר מקרי עובר על דברי חכמים אבל עד חצות ליכא איסורא אם מתאחר אלא שלא נקרא זריז וכנ״ל והיינו ביושב ואינו עוסק באכילה או במלאכה המטרדת דאלו אוכל או עוסק במלאכה המטרדת כההיא דסימן רל״ב ס״ב מדינא אסור משהגיע זמן ק״ש וכנ״ל בס״ב:
(כח) ואם עבר ואיחר וכו׳ - דמן התורה לכו״ע זמנה כל הלילה דובשכבך כ״ז שבני אדם שוכבין משמע:
(כט) עד שלא עלה עה״ש וכו׳ - משום דמיירי בעבר דהיינו בפשיעה נקט עד שלא עלה אבל בנאנס אפילו אחר שעלה השחר רק שהוא קודם הנץ נמי קורא ויוצא וכדלקמיה בסעיף ד׳:

הלכות

דף ג.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים א, ב - ג

נושא ההלכה: המשכים בבוקר להתחנן לפני בוראו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב יצחק בר שמואל משמיה דרב: שלש משמרות הוי הלילה, ועל כל משמר ומשמר יושב הקדוש ברוך הוא ושואג כארי ואומר: אוי לבנים שבעונותיהם החרבתי את ביתי ושרפתי את היכלי והגליתים לבין אומות העולם.

לשון הש״ע

המשכים להתחנן לפני בוראו יכוין לשעות שמשתנות המשמרות, שהן בשליש הלילה ולסוף שני שלישי הלילה ולסוף הלילה, שהתפלה שיתפלל באותן השעות על החורבן ועל הגלות, רצויה.

נושא ההלכה: אמירת תיקון חצות

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אמירת תיקון חצות

רא״ש - וראוי לכל ירא שמים שיהא מיצר ודואג באותה שעה ולשפוך תחנונים על חורבן בית המקדש כמו שנאמר (איכה ב, יט) קומי רני בלילה לראש אשמורות.

לשון הש״ע

(ט) ראוי לכל ירא שמים **(י)** שיהא מיצר ודואג על **(יא)** חורבן בית המקדש [5].

הלכה למעשה

[5] ראוי ונכון לכל ירא שמים שיהיה מיצר ודואג על חורבן בית המקדש וגלות השכינה, כמו שנאמר קומי רוני בלילה לראש אשמורות. וכמו שהקב״ה מקונן בעת ההיא ואומר אוי לי שהחרבתי את ביתי וכו׳, כך ראוי לכל אשר נגע ה׳ בלבו לקונן בחצות הלילה על החורבן, ועל פיזור ישראל בין האומות, ועל גלות התורה והריגת הצדיקים. וכל מי שאפשר לו להשכים קום בחצות לילה טוב שיעשה כן ויאמר ״תיקון חצות״. וכל שכן אם נשאר ער עד חצות לילה, שיש להשתדל שלא ישן עד שיאמר תיקון חצות, להשתתף בצער השכינה הנמצאת בגלות **(ילקו״י הל׳ השכמת הבוקר עמ׳ קמז)**.
מנהגינו שבעת אמירת תיקון חצות יושבים על הארץ, ועל פי האר״י ז״ל ישב על הקרקע ליד הפתח סמוך למזוזה, וחולץ את מנעליו, ומניח אפר על ראשו במקום התפילין, ויש להקל לישב על גבי קרקע מרוצפת ואין בזה משום חששת המקובלים שלא לישב על גבי קרקע משום רוח רעה. ומ״מ היכא דאפשר טוב להפסיק בבגד, או בכרים וכסתות, או ספסל נמוך. וכל זה כשאומרים תיקון רחל, מה שאין כן בימים שאומרים בהם רק תיקון לאה, אין צריך לעשות את הנזכר **(ילקו״י הל׳ השכמת הבוקר עמ׳ קסא)**.
אין אומרים תיקון חצות בבית החתן, וכן אבי הבן, או המוהל או הסנדק בליל המילה, נכון יותר שלא יאמרו תיקון חצות. וגם הנשים אומרות תיקון חצות, וראוי אף לתלמידי חכמים לומר תיקון חצות, ויאמרו רק מה שצריך ביותר, דהיינו הנוסח המתוקן מרבינו האר״י, ולאחר מכן יחזרו ללימוד התורה **(הליכות עולם ח״א עמ׳ מ , ילקו״י הל׳ השכמת הבוקר עמ׳ קסא)**.
זמן נקודת חצות לענין אמירת תיקון חצות או סליחות, יש לחשב באופן כזה, שיחשוב תחלה השעות שבין הנץ לשקיעה, והחצי הוא זמן חצות היום, ויוסיף 12 שעות על חצות היום, ואז הוא חצות לילה בדיוק **(הליכות עולם ח״א עמ׳ מח)**.
תיקון חצות נחלק לב׳ חלקים הראשון נקרא תיקון רחל, והשני נקרא תיקון לאה. תיקון רחל מדבר על ענייני החורבן, ותיקון לאה הוא בעיקר פרקי שבח בקשה והודאה לה׳ יתברך. ברוב לילות השנה אומרים תיקון רחל ולאחר מכן אומרים תיקון לאה, אולם יש זמנים שבהם אומרים רק תיקון לאה ואין אומרים

משנה ברורה

(ט) ראוי לכל וכו' - והמקובלים האריכו מאוד בגודל מעלת קימת חצות כי רבה היא וכבר נדפס בסידורים סדר ההנהגה ע"פ כתבי האר"י ז"ל. וזמן חצות הוא תמיד באמצעות הלילה ממש בכל מקום ואפילו בלילות הארוכות או הקצרות והיא י"ב שעות אחר חצי היום והעת להתאונן על החורבן נכון יותר שיהיה קודם חצות מעט ומחצות ואילך יעסוק בתורה ובסוף הלילה יבקש צרכיו וי"א אז שומרים לבוקר ואם הוא קרוב להנץ החמה יאמר המזמורים לבד וידלג הקינות ואח"כ יאמר שומרים לבוקר. ואחר התיקון שיעור משניות קודם לכל דבר ואם זכה לחכמת האמת עת ההיא מסוגלת מאוד. האחרונים קבלו משכבי עד קומי היינו משבועות שאומרים שכבי עד ט"ב שאומרים קומי א"צ לקום בלילה וי"א מט"ו באב עד ט"ו באייר יקום והנוהגים ע"פ קבלה סוברים שצריך לקום תמיד. חבורה שנתחברו יחד לומר תיקון חצות בצבור אין למנעם ואדרבה ברוב עם הדרת מלך. וטוב יותר שיאמרו את התיקון בבהכ"נ משיאמרוהו בחדר הסמוך לו דבהכ"נ קדיש טפי וגם שיהיו מעשרה הראשונים. וצריך ביחוד להזהר מאוד מאוד משיחת חולין בניעורם בלילה. ומי שאינו יכול להשכים קודם אור הבוקר מחמת שהוא חלש בטבעו או שהוא יודע בעצמו שאם יקום באשמורת יישן בעת התפלה מוטב לישן כל הצורך ומ"מ יהיה זהיר מאוד לקום שעה ולפחות חצי שעה קודם קריאת השמש לבהכ"נ כדי שיהיה יוכל להכין עצמו להתפלל בצבור ובנקיות:

(י) שיהא מיצר - אבל התורה והתפלה יהיה בשמחה:

(יא) חורבן בה"מ - כתב של"ה שבכל סעודה יאמר על נהרות בבל ובשבת וכן בימים שאין אומרים בהם תחנון יאמר שיר המעלות בשוב ד' וגו'. והעיקר שידע מה קאמר ואחר כונת הלב הן הדברים:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים צ, ו

נושא ההלכה: תפלה בחורבה

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן, מפני שלשה דברים אין נכנסין לחורבה: מפני חשד, מפני המפולת ומפני המזיקין.

לשון הש"ע

(יג) ולא בחורבה, **(יד)** מפני חשד ומפני המפולת ומפני המזיקים.

תיקון רחל, שאין להזכיר בהם צער (ועוד טעמים ע"פ הסוד). ואלו הם הימים שאין אומרים בהם תיקון רחל: ר"ח, מראש השנה עד שמיני עצרת, ימי החנוכה, ימי הפורים, כל חודש ניסן, וכל ימי העומר (אף שמתוודים בימי העומר). ויש זמנים שאין אומרים בהם לא תיקון רחל ולא תיקון לאה ואלו הם: ליל שבת, ליל יו"ט, פסח, שבועות, סוכות, שמחת תורה, חול המועד פסח, לילי ראש השנה, וליל יוה"כ, אבל בחוה"מ סוכות אומרים תיקון לאה **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' קצט)**.
לכתחילה טוב לומר תיקון לאה קודם עמוד השחר, ומ"מ מותר לומר תיקון לאה גם אחר עמוד השחר, שאינם אלא מזמורים, אבל תיקון רחל אין לומר אחר שעלה עמוד השחר **(הליכות עולם ח"א עמ' מט, ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' קסא)**.
עדיף יותר לומר תיקון חצות, אף שיתכן שע"י שיתעכב וישאר עד חצות לילה לא יוכל להשכים לתפלת ותיקין. וכ"ש שבחודש אלול יש להעדיף תיקון חצות על אמירת הסליחות, כאשר אין לו אפשרות לומר את שניהם **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' קצא)**.
בכמה מקומות נוהגים לומר וידוי קודם אמירת תיקון חצות, וכן מנהגינו. אמנם אם אומרים את התיקון סמוך לתפלת מנחה, אין ראוי לומר וידוי קודם התיקון, אחר שאומרים וידוי במנחה. וכן אם אומר את התיקון חצות סמוך לוידוי שאמר בקריאת שמע שעל המטה, לא יאמר עוד הפעם וידוי. וכן בחודש אלול ועשרת ימי תשובה שאומרים בהם סליחות, ואומרים וידוי בתוך הסליחות, לא יאמרו הוידוי קודם תיקון חצות **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רו)**.

משנה ברורה

(יג) ולא בחורבה - מוכח בגמרא דמוטב להתפלל בדרך מבחורבה ואפילו היכא דליכא בה כ״א טעם אחד ואם הוא מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים יתפלל תפלה קצרה עיין סימן ק״י :

(יד) מפני חשד - שיחשדוהו שיש לו זונה מוכנת שם ואם החורבה עומדת בשדה אין לחוש בה לחשד שאין זונה מצויה בשדה וה״ה אם אשתו עמו ג״כ ליכא למיחש לחשד ואם היא חורבה בריאה וחזקה ליכא למיחש בה למפולת ואם שנים נכנסין בה אין לחוש למזיקין שלאחד נראה ומזיק ולשנים נראה ואינו מזיק ולג׳ אין נראה כלל אם לא במקום שידוע שרגילין שם מזיקין ואבוקה כשנים וירח כשלשה לפיכך אם הם שנים מותר ליכנס בה אם היא בריאה וחזקה ועומדת בשדה [פמ״ג] :

הלכות
דף ג:

עין משפט א - ש״ע יורה דעה שדמ, טז

נושא ההלכה: האסור והמותר לומר לפני המת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי יהושע בן לוי: אין אומרין בפני המת אלא דבריו של מת. אמר רבי אבא בר כהנא: לא אמרן אלא בדברי תורה, אבל מילי דעלמא לית לן בה. ואיכא דאמרי, אמר רבי אבא בר כהנא: לא אמרן אלא [אפילו] בדברי תורה, וכל שכן מילי דעלמא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה מותר / אסור לומר בפני המת

א. טור – תוך ד׳ אמות - דברי תורה – אסור.
מילי דעלמא – אסור.
חוץ לד׳ אמות - מותר הכל.

ב. ר׳ ירוחם, ב״ח, רא״ש (בהבנת ר׳ האי), טור (בהבנת ר׳ האי), ש״ך -

תוך ד׳ אמות - דברי תורה - אסור
מילי דעלמא- אסור

חוץ לד׳ אמות - דברי תורה – אסור (דמחזי כמתייאש מלטפל במת).
מילי דעלמא – מותר (דלא מחזי כ״כ כמתייאשים).

ג. רמב״ן, רמב״ם, רי״ף, ש״ע (לפי הסבר ב׳ בב״י) -

תוך ד׳ אמות - דברי תורה – אסור.
מילי דעלמא – מותר.

חוץ לד׳ אמות - דברי תורה - אסור.
מילי דעלמא – מותר.

טבלת סיכום דעות - מה מותר לומר בפני המת

	תוך ד׳ אמות		חוץ לד׳ אמות	
	מילי דעלמא	דברי תורה	מילי דעלמא	דברי תורה
טור	×	×	✓	✓
ר׳ ירוחם, ב״ח, רא״ש (בהבנת ר׳ האי), טור (בהבנת ר׳ האי), רא״ש, ש״ך	×	×	✓	×
רי״ף, רמב״ם, רמב״ן, ש״ע	✓	×	✓	×

מקרא טבלה : × - אסור לדבר
✓ – מותר לדבר

* בדברי המת וכגון צרכי קבורתו וההספד מותר לדבר ואפי׳ בפני המת.

לשון הש״ע

אין אומרים בפני המת אלא דברים של מת, כגון צרכי קבורתו והספד, אבל שאר כל דבר, אסור. והני מילי בדברי תורה, אבל במילי דעלמא לית לן בה [6].

הלכה למעשה

[6] מותר לומר קדיש ולקרוא תהילים ליד הקברות, ואין בזה איסור של לועג לרש כשאומר זאת סמוך לקבר, וכשמתכוין לכבוד המתים. ובכלל זה יכול לומר הפסוק לא המתים יהללו יה וכו׳, ואין בזה משום לועג לרש **(ילקו״י הל׳ אבלות עמ׳ תרט הל׳ ו)**.
אין להתיר לומר קדיש סמוך לקברות הצדיקים בלי מנין של עשרה אנשים ויש למחות במי שעושה כן, ואם עבר ואמר קדיש אין לענות אחריו אמן, שזוהי בכלל אמן יתומה **(יחו״ד עמ׳ כח)**.
יש נוהגים שביום פקודת השנה של צדיק מתאספים מידי שנה סמוך לקברו ועוסקים בתורה לעילוי נשמתו, ואין בזה משום לועג לרש. אך הספרדים לא נהגו במנהג זה **(ילקו״י הל׳ אבלות עמ׳ תרי הל׳ ח)**.

הלכות
דף ד:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים רלה, ב

נושא ההלכה: אכילה סמוך לק״ש של ערבית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

כדתניא: חכמים עשו סייג לדבריהם, כדי שלא יהא אדם בא מן השדה בערב ואומר: אלך לביתי ואוכל קימעא ואשתה קימעא ואישן קימעא, ואחר כך אקרא קריאת שמע ואתפלל. וחוטפתו שינה ונמצא ישן כל הלילה, אבל אדם בא מן השדה בערב, נכנס לבית הכנסת, אם רגיל לקרות קורא, ואם רגיל לשנות שונה, וקורא קריאת שמע ומתפלל, ואוכל פתו ומברך, וכל העובר על דברי חכמים חייב מיתה. מאי שנא בכל דוכתא דלא קתני חייב מיתה, ומאי שנא הכא דקתני חייב מיתה? איבעית אימא: משום דאיכא אונס שינה, ואיבעית אימא: לאפוקי ממאן דאמר תפלת ערבית רשות, קא משמע לן דחובה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מאימתי חל איסור אכילה קודם ערבית

תוספות, ר׳ ירוחם – משהגיע זמן צאת הכוכבים אסור לאכול, וקודם לכן משמע שמותר.

רבינו יונה, רשב״ם – אסור לאכול אף קודם זמן ק״ש, ופירש ב״י חצי שעה קודם זמן ק״ש.

התחיל לאכול אם פוסק לק״ש ותפלה

מרדכי, ר״ן – התחיל לאכול בהיתר – א״צ להפסיק.

התחיל באיסור – משהגיע הזמן פוסק לק״ש (דאורייתא), אבל לתפלה (דרבנן), אינו פוסק.

ר׳ ירוחם – אפילו התחיל בהיתר פוסק אף לתפלה דרבנן, דלפי שיש לו זמן כל הלילה אתי למיפשע.

לשון הש״ע

(טז) אסור להתחיל **(יז)** לאכול **(יח)** חצי שעה **(יט)** סמוך לזמן ק״ש של ערבית, ואם **(כ)** התחיל לאכול אחר שהגיע זמנה, **(כא)** מפסיק וקורא ק״ש **(כב)** בלא ברכותיה וגומר סעודתו, ואח״כ קורא אותה בברכותיה ומתפלל. הגה: **(כג)** אבל אין צריך להפסיק לתפלה, הואיל והתחיל לאכול, אבל אם לא התחיל לאכול **(כד)** אע״פ שנוטל ידיו, צריך להפסיק (ר״ן פ״ק דשבת), **(כה)** ואם אין שהות להתפלל, מפסיק אף לתפלה (הראב״ד בהגהות פ״ג מהלכות ברכות).

משנה ברורה

(טז) אסור להתחיל וכו׳ - והטעם שמא ימשך בסעודתו ופעמים ישתקע ע״ז גם בשינה וישכח לקרות שמע ואפילו לאכול קמעא אסור ומ״מ טעימה בעלמא מיני פירות או אפילו פת בכביצה שרי:

(יז) לאכול - וכן לישן אפילו דעתו רק לישן קמעא [גמרא] וה״ה דאסור אז לעשות כל המלאכות המבוארות לעיל בסימן רל״ב ס״ב שהם דברים המביאים לידי פשיעה וכ״ש כשהגיע זמן ק״ש בודאי אסור להתחיל בהן [לבוש ופמ״ג ברל״ב ודה״ח] וא״ר מצדד להתיר בהם קודם שהגיע זמן ק״ש. מיהו ללמוד לכו״ע שרי בסמוך לה [ואדרבה מצוה הוא וכמו שאמרו בש״ס אדם בא מן השדה בערב נכנס לביהכ״נ אם רגיל לקרות קורא לשנות שונה וקורא ק״ש ומתפלל] אבל משהגיע זמן ק״ש אסור אף ללמוד כשהוא מתפלל בביתו ביחיד ואם אמר לחבירו שאינו לומד שיזכרנו שיתפלל מותר [אחרונים]:

(יח) חצי שעה - דעת הט״ז להקל בזה ולא בעי אלא שיעור מועט והאחרונים מסכימים לפסק הש״ע דכל דליכא אלא חצי שעה אסור להתחיל לאכול ואם ביקש מאחד שיזכירנו להתפלל ליכא אסורא להתחיל לאכול אפילו כשכבר הגיע זמן ק״ש:

(יט) סמוך לזמן ק״ש - היינו סמוך לצאת הכוכבים ומשמע ממ״א דאפילו במוצאי שבת יש ליזהר שלא להתחיל אז הסעודה ועיין במ״ב רצ״ט סק״א מש״כ בזה. כתבו האחרונים הקורין ומתפללין מבעוד יום אע״ג שיש להם לחזור ולקרות ביציאת הכוכבים אפ״ה מותר להם לאכול קודם שיקרא שנית שהרי עכ״פ כבר קרא ומ״מ בהגיע זמן צה״כ ממש נכון ליזהר גם בזה:

(כ) התחיל לאכול אחר וכו׳ - ובתוך חצי שעה סמוך לצאת הכוכבים נמי כאחר שהגיע זמן הוא:

(כא) מפסיק - מיד כיון דק"ש דאורייתא הוא והוא התחיל באיסור ואם התחיל בהיתר דהיינו לפני חצי שעה שסמוכה לצה"כ אפילו לק"ש אינו מפסיק כל שיש לו שהות לקרוא אחר גמר סעודתו וכנ"ל בסימן ע"י"ן במ"ב ס"ק כ"ג כ"ד :

(כב) בלא ברכותיה - משום דברכות אינם אלא מדרבנן לא הטריחוהו להפסיק בשבילם :

(כג) אבל אין צריך וכו' - כמ"ש המחבר שאינו מפסיק אלא לקרות ק"ש בלחוד בלא ברכות ובלא שמ"ע ומשום שהם רק מדרבנן והאי דהדר ושנאו הרמ"א משום דרצה לסיים אבל וכו' :

(כד) אע"פ שנטל ידיו - היינו אף שיש עוד שהות הרבה להתפלל מחמרינן ליה שיפסיק. ולא דמי להתחיל סמוך למנחה דאינו מפסיק בדיעבד אם כבר נטל ידיו כדמבואר לעיל בסי' רל"ב דבמנחה כיון דזמנה מועט מירתת ולא אתי למפשע משא"כ בערבית דזמנה בדיעבד כל הלילה גזרינן דלמא אתי למפשע ויסמוך על אריכותה של לילה להכי כ"ז שלא התחיל באכילה עצמה מטרחינן ליה להפסיק אף שנטל ידיו ודוקא כשלא בירך עדיין ענט"י אבל אם כבר בירך ענט"י נכון שלא יפסיק אלא יברך המוציא ויאכל כזית ויפסיק סעודתו ואף דבהתחיל לאכול א"צ להפסיק הכא שאני שלא התחיל לאכול רק בשביל שלא יהא הפסק בין נט"י להמוציא שאינו נכון לכתחלה כמבואר לעיל בסימן קס"ו :

(כה) ואם אין שהות - ר"ל בין שהוא עומד סמוך לעלות השחר או אפילו עומד בתחלת הלילה רק שסעודה זו תמשך עד עלות השחר כגון סעודות גדולות בימות הקיץ שהלילות קצרים צריך להפסיק מיד ביציאת הכוכבים ואפילו התחיל בהיתר מבעוד יום נמי הדין כן :

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים רלו, ב

נושא ההלכה: שאסור להפסיק בדיבור בין גאולה לתפלה של ערבית

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר מר : קורא קריאת שמע ומתפלל. מסייע ליה לרבי יוחנן, דאמר רבי יוחנן : איזהו בן העולם הבא? - זה הסומך גאולה לתפלה של ערבית.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הטעם ש"השכיבנו" אינו נחשב כהפסק בין גאולה לתפלה אלא כגאולה אריכתא

ר' יונה - מפני שכשעבר השם לנגוף את מצרים היו ישראל מפחדים ומתפללים לשם יתברך שיקיים דברו שלא יתן המשחית לבוא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תקנו לומר השכיבנו הילכך מעין גאולה הוי.

הטעם שאומרים פסוקים / קדיש קודם שמו"ע

תוספות, הגהות מימוניות, טור * - ואנו שאומרים יראו עינינו ופסוקים אחרים אחר השכיבנו הואיל ותקינו להו רבנן הוו להו גאולה אריכתא דתקינו לומר זה שבתוך כך יתפלל חבירו גם הוא ולא ילך מבית הכנסת עד שיגמור כל אחד תפלתו וגם יש באותם פסוקים שמונה עשרה הזכרות כנגד שמונה עשרה ברכות

* ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון ומ"מ אין להפסיק בדברים אחרים.

תלמידי ר' יונה, רמב"ן, רשב"א בשם התוספות, ב"י – נהגו שלא לומר פסוקים בין גאולה לתפלה.

לשון הש"ע

אין לספר **(ד)** בין גאולה דערבית לתפלה [7], **(ה)** ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו, **(ו)** אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה, ומיהו מה שמכריז ש"צ ראש חדש בין קדיש לתפלת

◆ הלכה למעשה ◆

[7] אין להפסיק בדיבור בין גאולה לתפילה אף של ערבית. ואסור לענות "ברוך הוא וברוך שמו" בין גאולה לתפילה של ערבית, בסיום ברכת השכיבנו, אף שעונה אמן אחר הקדיש, ואין צריך לומר בין גאולה לתפלה של שחרית שאסור להפסיק אפילו בדברים שבקדושה **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תרסב)**.

ערבית לא הוי הפסק, כיון שהוא **(ז)** צורך התפלה [8], וכן יכול **(ח)** לומר: ברכו, להוציא מי שלא שמע, ולא הוי הפסק. הגה: **(ט)** (ועיין לעיל סימן ס"ט). ראיתי מדקדקים **(י)** נהגו לעמוד כשאומרים הי"ח פסוקים של ברוך ה' לעולם וכו' (תהילים פט, נג)ומנהג יפה הוא כי נתקנו במקום תפלת י"ח, ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה.

משנה ברורה

(ד) בין גאולה דערבית לתפלה - שגם בערבית מצוה לסמוך גאולה לתפלה:
(ה) ואף הנוהגין לומר וכו' - ובטור מסיים בזה ומה שנוהגין להפסיק בפסוקים ויראו עינינו וקדיש לפי שבימים הראשונים היו בתי כנסיות שלהם בשדות והיו יראים להתאחר שם עד זמן תפלת ערבית ותקנו לומר פסוקים אלו שיש בהם י"ח אזכרות כנגד י"ח ברכות שיש בתפלת ערבית ונפטרין בקדיש ועתה שחזרו להתפלל ערבית בבתי כנסיות לא נתבטל מנהג הראשון ומ"מ אין להפסיק בדברים אחרים ויש מן הגדולים שנהגו שלא לאמרם עכ"ל ובזה נבין דברי המחבר:
(ו) אין להפסיק וכו' - דאותן פסוקים לא מקרי הפסק כיון דתקינו לאומרם הו"ל כגאולה אריכתא [תוספות]:
(ז) צורך התפלה - ולאו דוקא לקרוא ולהכריז שהוא ר"ח שהוא דאורייתא או להכריז טל ומטר שאם יטעו צריך לחזור אלא אפילו להכריז על הנסים שפיר דמי ואע"ג שאם יטעו ג"כ אין צריך לחזור דמ"מ הוא צורך תפלה. ודוקא במקום זה יכול להפסיק אבל כשהוא עומד בברכת ק"ש בין הפרקים אסור לו להכריז שום דבר:
(ח) לומר ברכו - דגם זה הוא צורך תפלה:
(ט) ועיין לעיל סי' ס"ט - ר"ל דשם בהג"ה מבואר דדוקא בערבית מקילינן לזה אבל לא בשחרית:
(י) נהגו לעמוד וכו' - והרבה אחרונים כתבו דיותר טוב שלא לעמוד כדי להראות שאין רוצה לצאת בזה ידי חובת תפלת י"ח אך כשמתפלל עם הצבור וקורא אח"כ ק"ש וברכותיה אז יוכל לומר ברוך ה' וכו' מעומד ועיין מה שנכתוב לקמיה. כתב מ"א בשם רש"ל שיש לומר הושיענו אלהי ישענו והוא פסוק בדברי הימים ולא יאמר הושיענו ה' אלהי ישענו דא"כ הוא מוסיף על י"ח אזכרות:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים קיא, א

נושא ההלכה: שאין פסוק "ה' שפתי תפתח" חשיב הפסק בין גאולה לתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי יוחנן, בתחלה אומר: (תהלים נ"א) ה' שפתי תפתח, ולבסוף הוא אומר: (תהלים י"ט) יהיו לרצון אמרי פי! אלא: התם כיון דתקינו רבנן למימר ה' שפתי תפתח - כתפלה אריכתא דמיא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

עניית אמן של גאל ישראל אחר ברכת עצמו

רא"ש, רש"י, רבינו יונה, טור – עונה אמן.
רמב"ם – אינו עונה, לפי שבירך רק ברכה אחת.
ב"י – נהגו העולם שלא לענות ולא מטעמו של הרמב"ם אלא משום הפסק בין גאולה לתפלה.

לענות דברים שבקדושה

תוספות, מרדכי, מהרי"ק – לא יענה *.
* **תה"ד** - אף שדבריהם מגומגמים, קשה לסתור דבריהם.
רוקח – יענה.

מנהגינו לסיים ברכת השומר את עמו ישראל לעד "אמן". ויחיד שקדם וסיים ברכת השכיבנו קודם השליח צבור, חייב לענות אמן אחר ברכת השליח צבור כשיסיים אחר כך ברוך אתה ה' השומר את עמו ישראל לעד. וכן אחר ברכת הפורס סוכת שלום עלינו ועל כל עמו ישראל ועל ירושלים. [לפי מנהג הספרדים העונים אמן אחר ברכת עצמם כשיש מספר ברכות]. וכן רשאי לענות כל אמן דברכות בין גאולה לתפלה של ערבית, ולכן אם קדם וסיים קודם השליח צבור, ושומע את השליח צבור או את חבירו שחותם גאל ישראל, או שומר את עמו ישראל לעד, יענה אחריהם אמן. וכן אם שומע את חבירו שמברך ברכת הנהנין, או ברכת המצוות, יענה אחריו אמן. אבל אם השיג את השליח צבור בחתימת "מעריב ערבים", וכדומה, לדידן אין עונים אמן אחר ברכת אחר **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תרס הל' ו)**.

[8] מה שנוהגים שהש"ץ מכריז בסיום ברכות ק"ש , בין הקדיש לתפלת ערבית , ראש חודש! לא חשיב הפסק, כיון שהוא צורך התפלה **(חזו"ע חנוכה עמ' רנט אות ב)**.

סמיכות גאולה לתפלה בשבת

הגהות אשירי – א״צ לסמוך , לפי שלמדו דין זה מסמיכות הפסוקים יהיו לרצון וכו׳ , ויענך ה׳ ביום צרה , ושבת לאו יום צרה הוא.
ב״י – צריך אף בשבת , והפסוקים אסמכתא בעלמא.

לשון הש״ע

(א) צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק **(ב)** ביניהם, **(ג)** אפי׳ באמן אחר גאל ישראל **(ד)** ולא בשום פסוק [9], חוץ מה׳ שפתי תפתח (תהילים נא, יז). הגה: וי״א שמותר לענות **(ה)** אמן על גאל ישראל, **(ו)** וכן נוהגין (טור) [10]. וי״א הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה, היינו דוקא בחול או ב״ט, אבל בשבת א״צ (פי׳ דטעמא דבעינן למסמך גאולה לתפלה, משום דכתיב יענך ה׳ ביום צרה (תהילים כ, א) וסמיך ליה יהיו לרצון אמרי פי וגו׳ וגואלי (תהילים יט, טו), **(ז)** ושבת **(ח)** לאו זמן צרה, ולענ״ד נראה דמה שא״כ ב״ט, הוא משום שהם ימי הדין כדתנן במשנה ב׳ פ״ק דר״ה: בפסח, על התבואה וכו׳) (הגהת אשיר״י פ״ק דברכות וכל בו הלכות שבת ומהרי״ל הל׳ יו״ט), וטוב להחמיר אם לא במקום **(ט)** שצריך לכך (טור) [11].

משנה ברורה

(א) צריך לסמוך - אבל במוסף ומנחה מותר לומר פסוקים קודם ד׳ שפתי תפתח אבל לא אח״כ דפסוק זה מכלל תפלה הוא דהא מהאי טעמא נוכל לומר אותו בין גאולה לתפילה מפני דכיון דקבעוהו רבנן בתפלה יש לו דין תפלה א״כ אין להפסיק בינו לתפלת י״ח:
(ב) ביניהם - ואפילו בשהייה בעלמא יותר מכדי דיבור יש לזהר לכתחלה [כדי דבור הוא כדי שאילת תלמיד לרב]:
(ג) אפילו באמן וכו׳ - וה״ה דקדיש וקדושה אין לענות וכדלעיל בסימן ס״ו ס״ט ונקט אמן משום דשם סליק ענינא של הברכות ק״ש וה״א דיכול לענות אמן אפילו אחר עצמו וכדלקמן בסימן רט״ו ס״א קמ״ל דאסור משום הפסק ואפילו אחר הש״ץ לא יענה:
(ד) ולא בשום פסוק - ואפילו בערבית קודם תפילת י״ח ג״כ יש לזהר בזה:
(ה) אמן - אבל לאיש״ר וקדושה אינו מפסיק דאמן שייך לברכה ולא הוי הפסק משא״כ באלו:
(ו) וכן נוהגין - היינו אחר החזן ולא אחר עצמו ועיין לעיל בסימן ס״ו בהג״ה ובמ״ב שם:
(ז) ושבת וכו׳ - ויו״ט כיון דיום זה הוי בשאר ימים יום צרה שייך ביה ג״כ הפסוק דיענך ה׳ וגו׳ אחר הפסוק יהיו לרצון דמיירי בגאולה:
(ח) לאו זמן צרה - והב״י חולק ע״ז וס״ל דההוא קרא סמך בעלמא ועיקר סמיכת גאולה לתפלה הוא מדברי חכמים שדימו י״ח ברכות אחר ברכת גאולה לאוהבו של מלך שבא ודפק על פתח המלך ויצא המלך לקראתו ואם רואהו המלך שהפליג והלך לו אף הוא מפליג ושוב אינו מתקרב אליו כשחוזר ודופק כך הוא במפסיק בין גאולה לתפלה וע״כ כתב רמ״א וטוב להחמיר:
(ט) שצריך לכך - היינו דמותר לענות איש״ר וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה דשבת אף בשחרית כ״כ הא״ר ופמ״ג ושלמי צבור ועיין בבה״ל:

הלכה למעשה

[9] בתפלת שחרית צריך לסמוך גאולה לתפלה, וסמכו חז״ל (ירושלמי פ״א דברכות ה״א) דבר זה, על הנאמר יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי (תהלים יט), וסמיך ליה יענך ה׳ ביום צרה. ואמרו עוד שם מי שמפסיק בין גאולה לתפלה למה הוא דומה, לאוהבו של מלך שבא ודפק על דלתו של מלך, יצא המלך אליו לדעת מה הוא מבקש, ומצאו שהפליג (כלומר התרחק והלך לו), אף הוא הפליג. לפיכך אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפילו בשתיקה, ולא עוד אלא שאסור להפסיק אפילו לקדיש ולקדושה ולברכו, וכדין הנמצא באמצע התפלה שאינו רשאי להפסיק לענות דברים שבקדושה. ולפיכך אם ממתינים שיהיו עשרה שיתחילו תפלת הלחש ביחד, יש להמתין קודם החתימה, ולא אחר שחתמו גאל ישראל. ומ״מ אם שומע קדיש וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה, יכול להמתין ולשמוע מפי הש״ץ, ויוצא מדין שומע כעונה, ובלבד שהש״ץ רגיל ובקי להוציא ידי חובת קדושה את השומעים **(הליכות עולם ח״א עמ׳ ק, ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ כ, א - ב)**.

[10] ע״פ הזוהר הקדוש אין להפסיק בין גאולה לתפלה אפילו באמן אחר גאל ישראל. ומטעם זה מנהגינו שהש״ץ אומר בקול רם עד גאל ישראל, כי בלאו הכי אין עונים אחריו אמן **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ כב, ג)**.

[11] אף בשבת ויו״ט צריך לסמוך גאולה לתפלה (ולכן אף המאחר לתפלה בשבת, ומצא שהציבור הגיעו סמוך לתפלת העמידה, לא יאמר העמידה עמהם, כדי להתפלל בציבור, אלא יתפלל כסדר, כדי שיסמוך גאולה לתפלה), ומ״מ מותר לענות קדיש וקדושה וברכו בין גאולה לתפלה בשבת ויו״ט **(הליכות עולם ח״א עמ׳ קב , ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ כג, ה)**.

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים קכב, ב

נושא ההלכה: שצריך לומר פסוק יהיו לרצון בסיום תפלת שמו״ע

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יוחנן, בתחלה אומר: ה׳ שפתי תפתח, **ולבסוף הוא אומר: יהיו לרצון אמרי פי!**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אמירת יהיו לרצון אמרי פי בסוף התפלה

רשב״א *, ראב״ד, ר׳ יונה – צריך לאומרו מיד אחר סיום יח׳ הברכות ולא אחר אמירת התחנונים, וכמו שאמרו דוד לאחר יח׳ מזמורים.

* ואם ירצה לחזור ולאומרו פעם נוספת אחר אמירת התחנונים הרשות בידו.

לשון הש״ע

(ז) אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר סיום י״ח מיד, **(ח)** יאמר: יהיו לרצון, ואם בא לחזור ולאומרו פעם אחרת אחר התחנונים, הרשות בידו [12].

משנה ברורה

(ז) אין נכון - עיין בב״י וד״מ שכתבו דמדינא אין איסור דלא חמור קודם יהיו לרצון מברכת שומע תפלה דקי״ל לעיל בסימן קי״ט דיכול לשאול בה כל צרכיו רק דלכתחלה נכון יותר לומר יהיו לרצון קודם אלהי נצור:

(ח) יאמר יהיו לרצון - כתב בסדר היום יהיו לרצון וכו׳ הוא מסוגל לכמה ענינים תחלתו יו״ד וסופו יו״ד תיבותיו יו״ד ויו״ד יודי״ן ויש בו מ״ב אותיות וסודו סוד גדול לכן צריך לאומרו בנחת ולכוין ומועיל הרבה לקבל תפלתו ולא ישוב ריקם. כתב הח״א נכון וראוי לכל אדם להתפלל בכל יום ביחוד על צרכיו ופרנסתו ושלא ימוש התורה מפיו וזרעו וזרע זרעו ושיהיו כל יוצאי חלציו עובדי ה׳ באמת ושלא ימצא ח״ו פסול בזרעו וכל מה שיודע בלבו שצריך לו ואם אינו יודע לדבר צחות בלשה״ק יאמרנה אף בלשון אשכנז רק שיהיה מקירות לבו. וטוב יותר לקבוע תפלות על כל הענינים הצריכים לו אחר שסיים כל הי״ח מלקבעם בברכת שומע תפלה כדי שכשיצטרך לענות קדיש או קדושה יהיה יוכל לענות אחר אמירתו יהיו לרצון לכו״ע:

הלכה למעשה

[12] אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר שיסיים שמו״ע, יאמר יהיו לרצון, ואלהי נצור, ואח״כ יאמר התחנונים שרוצה לומר. ואם בא לחזור ולומר יהיו לרצון פעם נוספת, אחר התחנונים, הרשות בידו **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ קלא, ד)**.
נוהגים לומר בסיום התפלה, אחר אלהי נצור, פסוק מהתנ״ך שפותח ומסיים באות הראשונה והאחרונה של שמו של המתפלל, ואומרים אותו קודם פסוק יהיו לרצון האחרון. ואע״פ שהלכה רווחת (גיטין ס:) שדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בעל פה, מ״מ מותר לומר הפסוק שעל שמו בע״פ, הואיל והוא שגור בפיו **(יבי״א ח״ט סי׳ יג, ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ קלב, ו-ז)**.

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים נא, ז

נושא ההלכה: כוונה בפסוק ״פותח את ידך״

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי אלעזר אמר רבי אבינא: כל האומר תהלה לדוד בכל יום שלש פעמים - מובטח לו שהוא בן העולם הבא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אמירת פסוק ״פותח את ידך״

ר׳ יונה, גאונים – עיקר אמירת תהלה לדוד הוא מפני פסוק פותח את ידך, וע״כ צריך לכוין באמירתו, ואם לא כיון באמירתו צריך לחזור ולאומרו.

פירוש ״האומר תהלה לדוד ג״פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא״

אהל מועד – היינו שמצוה זו מכרעת, אבל משום מצוה זו בלבד אינו בן העולם הבא.

טעם אמירת פסוק ״אשרי״ קודם תהלה לדוד

תוספות, ב״י – משום שלמדנו מפסוק זה שצריך אדם לישב שעה אחת קודם שיתפלל, וכדפירש רש״י אשרי יושבי ביתך ואחר שישבו יהללוך.

טעם אמירת פסוק ״ואנחנו נברך יה״ לאחר תהלה לדוד

רב עמרם – לשלשולי הללויה בתר הללויה.

מרן הלוי – משום דאמרינן כל האומר תהלה לדוד ג״פ בכל יום מובטח לו שהוא בן העולם הבא, ועל כן אחר תהלה לדוד אומרים פסוק זה שבו אנו מבקשים שנזכה לומר פרק זה גם לעולם הבא.

אשכול – נראה שאין להוסיף פסוק זה.

לשון הש״ע

(טו) צריך לכוין בפסוק פותח את ידך (תהילים קמה, טז) ואם לא כוון, צריך לחזור ולאומרו **(טז)** פעם אחרת [13]. הגה: ואומרים פסוק ואנחנו נברך יה (תהילים קטו, יח) אחר תהלה לדוד (תהילים קמה, א - כא) (טור וכל בו) וכופלין פסוק כל הנשמה תהלל יה (תהילים קנ, ו) לפי שהוא סוף פסוקי דזמרה (טור) וכן פסוק ה׳ ימלוך **(יז)** לעולם ועד (שמות טו, יח) (אבודרהם). כשמגיע לואתה ה׳ אלהינו מודים אנחנו לך (דברי הימים א, כט, יג) או לפסוק וכל קומה לפניך תשתחוה אין לשחות ולהשתחות שם כדלקמן סי׳ קי״ג (הר״י ס״פ אין עומדין ור׳ ירוחם נתיב א׳). ונהגו לעמוד **(יח)** כשאומרים: ברוך שאמר, (יט) ויברך דויד וישתבח.

◆ הלכה למעשה ◆

[13] צריך לכוין על הפרנסה בפסוק פותח את ידך, ומי שלא כיון בפסוק זה להבין משמעות הפסוק כפשוטו, צריך לחזור ולאומרו, ואם לא נזכר עד שאמר כמה פסוקים לאחר מכן, אם נזכר עד שלא התחיל במזמור שלאחריו, חוזר לפסוק פותח את ידיך לאומרו בכוונה, וימשיך הלאה, ואם התחיל במזמור שלאחריו, יאמר הפסוק בכוונה בין מזמור למזמור. ואם לא עשה כן, יכוין בפסוק פותח את ידיך של אשרי יושבי ביתך שלאחר תפלת העמידה, או שלפני תפלת מנחה, שלכן תקנו חז״ל לומר ג׳ פעמים מזמור זה בכל יום, כדי שאם ישכח ולא יכוין בפסוק פותח את ידיך בפעם הראשונה, יכוין בפעם השניה והשלישית, שכל האומרו בכוונה מובטח לו שהוא בן העולם הבא **(יבי״א ח״ו סי׳ ה אות ו, ילקו״י הל׳ פסד״ז עמ׳ ריד הערה כה)**.

משנה ברורה

(טו) צריך לכוין - שעיקר מה שקבעו לומר תהלה לדויד בכל יום הוא בשביל אותו פסוק שמזכיר בו שבחו של הקב"ה שהוא משגיח על בריותיו ומפרנסן:
(טז) פעם אחרת - עיין בח"א שהביא בשם הלבוש שצריך לומר מפסוק פותח עד סוף המזמור כסדר. ואם לא נזכר עד שכבר אמר מזמורים אחרים ואין לו שהות לחזור מ"מ יאמר אחר התפלה מפסוק פותח עד סוף המזמור:
(יז) לעולם ועד - ובשם האר"י כתבו שיש לומר ג"כ תרגום פסוק זה דהיינו שנים יאמר מקרא ואחד תרגום ושיש לומר פסוק כי בא סוס פרעה שגם פרשה זו מעיקר שירה [ובשם הגר"א כתבו שלא לומר כי בא וגו'] מי כמוכה תנינא הכף דגושה אבל מי כמוכה קמא וכן כל עצמותי תאמרנה ד' מי כמוך הכף רפויה. עם זו גאלת הגימל דגושה. ידמו כאבן הכף דגושה. יש להפסיק בין במים ובין אדירים שהאדירים קאי על מצרים. ויאמר שירת הים בשמחה וידמה בדעתו כאלו באותו היום עבר בים והאומר בשמחה מוחלין לו עונותיו:
(יח) כשאומרים ב"ש - משמע בב"י דבשבת נכון ג"כ לעמוד כשאומרים הפסוק ד' מלך ד' מלך וגו' וכ"כ המ"א בשם בע"ה וכתב עוד בשם האר"י דכשהצבור היו אומרים ד' מלך וגו' היה עומד עמהן אף שהוא לא הגיע לשם:
(יט) ויברך דויד - עד שיאמר אתה הוא ד' האלהים. האר"י ז"ל כשאמר ואתה מושל בכל נתן צדקה מעומד:

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים רלט, א

נושא ההלכה: קריאת שמע על המטה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי יהושע בן לוי: אף על פי שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת, מצוה לקרותו על מטתו. אמר רבי יוסי: מאי קרא (תהלים ד') רגזו ואל תחטאו אמרו בלבבכם על משכבכם ודמו סלה. אמר רב נחמן: אם תלמיד חכם הוא אין צריך. אמר אביי: אף תלמיד חכם מיבעי ליה למימר חד פסוקא דרחמי, כגון (תהלים ל"א) בידך אפקיד רוחי פדיתה אותי ה' אל אמת.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הסבר דברי הגמרא "לקרותו על מטתו"

רבינו יונה - לא על מטתו כשהוא שוכב קאמר אלא על מטתו היינו סמוך למטתו כלומר בשעה שרוצה לילך לישן, שלפי שיטתו כשאין טירחא אסור לקרוא קריאת שמע כשהוא מוטה על צדו.

רש"י, רמב"ם , טור - על מטתו כפשוטו כשהוא שוכב על מטתו ממש, שלשיטתם מותר לקרות קריאת שמע לכתחלה והוא מוטה על צדו לגמרי.

האם צריך לקרוא בק"ש שעל המטה גם פרשת "והיה אם שמע"

רא"ש בשם ר"ח * – צריך ג"כ לקרוא "והיה אם שמוע".

* וטעמו הוא לפי שיש בה ובשכבך ובקומך.

אמירת ק"ש שעל המטה סמוך לשנתו

כל בו, ר' ירוחם, רוקח, הגהות מימוניות *, **ר' ניסים גאון** - נהגו כל ישראל שאין אוכלים ושותים ואין מדברים אחר קריאת שמע שאומרים על מטתן וסמכו אהאי קרא (תהלים ד ה) אמרו בלבבכם על משכבכם זו קריאת שמע ודומו סלה (דומו מלשון דממה).

* וראיית הגהות מיימוניות היא בפרק ז' (תפלה אות ג) בירושלמי (ברכות פ"א ה"א) רבי זעירא הוה קרי קריאת שמע והדר קרי כמה פעמים עד שיהא משתקע בשינה מכאן משמע שקריאת שמע צריך שתהיה סוף קריאתה סמוך לשינה.

האם מברך על אמירת ק"ש שעל המטה

טור (סימן רל"ה (רב:)) בשם רב עמרם (בסדורו ח"א סי' צד) - צריך לברך על קריאת שמע שלפני מטתו אשר קדשנו במצותיו וצונו על קריאת שמע.

תוספות, הגהות מיימוניות, ב"י – אין לברך על ק"ש שלפני מטתו.

לשון הש״ע

קורא על מטתו (א) פרשה ראשונה של שמע (דברים ו, ד - ט) **(ב)** ומברך : המפיל חבלי שינה על עיני וכו׳ [14]. הגה : ויקרא קריאת שמע **(ג)** סמוך למטתו, ואין אוכלים ושותים ולא מדברים **(ד)** אחר קריאת שמע שעל מטתו, אלא **(ה)** יישן מיד, שנאמר : אמרו בלבבכם על משכבכם ודומו סלה (תהילים ד, ה) (כל בו ורוקח ורבינו ירוחם נ״ב ח״ב), ועיין לעיל סימן ס״ג אי מותר לקרות **(ו)** כשהוא שוכב, ואם קרא ק״ש ולא יוכל לישן מיד, אז **(ז)** חוזר וקורא כמה פעמים זה אחר זה עד שישתקע בשינה ושיהיה קריאתו סמוך לשינתו (הגהות מיימוני פ״ז),**(ח)** ואין מברכין על ק״ש של ערבית. (הגהות מיימוני פ״ז וב״י בשם תוס׳ פ׳ כל הבשר). **(ט)** ואומר : יושב בסתר עליון (תהילים צא, א - טז) ואומר : ה׳ מה רבו צרי עד לה׳ הישועה (תהילים ג, ב - ט) ואומר : ב״ה ביום ב״ה בלילה ברוך ה׳ בשכבנו ברוך ה׳ בקומנו, ויאמר ה׳ אל השטן יגער ה׳ בך השטן וכו׳ (זכריה ג, ב) ה׳ שומרך וכו׳ מעתה ועד עולם (תהילים קכא, ה - ח) בידך אפקיד רוחי וכו׳ (תהילים לא, ו) יברכך ה׳ וכו׳, עד וישם לך שלום (במדבר ו, כב - כז) ואומר : השכיבנו עד סמוך לחתימה.

משנה ברורה

(א) פרשה ראשונה - ואם התפלל ערבית מבעוד יום צריך לקרות כל הפרשיות ויכוין לצאת בהן המ״ע של ק״ש וגם המצוה של זכירת יציאת מצרים. וטוב לומר תמיד כל ק״ש שהיא רמ״ח תיבות [בצירוף אל מלך נאמן] לשמור רמ״ח אבריו :

(ב) ומברך המפיל וכו׳ - מלשון הש״ע משמע דברכת המפיל אומר אחר ק״ש כדי שתהא הברכה סמוכה לשינה ומה שקורא אח״כ יושב בסתר ואינך כיון דהוי משום שמירה לא הוי הפסק [ויש מדקדקין לברך המפיל בסוף אחר כל הפסוקים] ויש מאחרונים שהסכימו שיברך ברכת המפיל קודם ואח״כ ק״ש ויתר פסוקי דרחמי (כמו שנדפס בסידורים) ונראה דלמעשה יתנהג האדם כפי טבעו דהיינו אם טבעו להרדם באמצע ק״ש טוב יותר שיקדים ברכת המפיל מה דאפשר ואם אין טבעו לזה טוב יותר לאחר ברכת המפיל עד לבסוף :

(ג) סמוך למטתו - ולא יקרא ק״ש כשיכנס לישן אלא כשרואה שהשינה באה עליו [סדה״י] אבל בכנה״ג כתב שיש לקרות מיד שמא יחטפנו שינה אח״כ ולא יקרא ואין לחוש משום הפסק אלא כשעושה ד״א בינתים אבל מה שיושב ודומם לא מקרי הפסק אף ששהה איזה זמן קודם שיישן :

(ד) אחר ק״ש וכו׳ - ואם תאב לשתות או לדבר איזה ענין נחוץ נראה שמותר אך יחזור ויקרא פרשת שמע אכן אם כבר אמר ברכת המפיל יזהר בזה כי יפסיק בין הברכה להשינה :

(ה) יישן מיד - ואם צריך לשמש מטתו ירחץ עצמו מהש״ז שעליו ויטול ידיו ואח״כ יקרא. ולפחות יאמר ברכת המפיל ושמע אחר התשמיש :

(ו) כשהוא שוכב - ר״ל דשם מוכח בס״א בהג״ה דלכתחלה אין כדאי לילך ולשכב ולקרותה בשכיבה אפילו כשהוא שוכב על צדו ממש. כתב המ״א דוקא כשקורא זו הק״ש לשם חובה כגון שהתפלל ערבית מבע״י וצריך עתה לכוון לקיים המ״ע דק״ש לכך צריך ליזהר בכל פרטיה אבל אם כבר קרא בזמנה וקורא עתה רק משום ק״ש שעל המטה מותר לכתחלה לקרותה בשכיבה ויש שמחמירין לכתחלה לקרותה בעמידה או בישיבה אכן אם כבר שכב לכו״ע

◆ הלכה למעשה ◆

[14] ברכת ״המפיל חבלי שינה מעיני״ הנאמרת עם הקריאת שמע שעל המטה, צריך לאומרה בשם ומלכות, אם הולך לישון קודם חצות לילה. ואין צורך להמתין מלברכה עד שיהיו עיניו נאחזות בשינה ועומד להרדם, אלא יכול לברך מיד בעלותו לשכב כדי להירדם. ויש להשתדל בכל עוז שלא להפסיק בדיבור בין הברכה לשינה, זולת בפסוקי קריאת שמע ושאר פסוקים שבסידורים הנאמרים לאחר ברכת המפיל, ואם עבר ודיבר, אין ברכתו לבטלה, ואינו צריך לחזור ולברך כלל. ואם תאב לשתות אחר שבירך המפיל, רשאי לברך ברכת הנהנין בלא כל חשש, וכן יש להקל לדבר דיבור נחוץ, וכגון להשתיק ילד, או לברך ברכת אשר יצר אם הוצרך לנקביו לאחר שבירך המפיל. ומנהגינו לברך ״המפיל״ קודם קריאת שמע. אולם ההולך לישון אחר חצות לילה אין צריך לברך ברכת המפיל, וטוב שיאמרנה דרך תפלה ותחנה בלי שם ומלכות, וכ״ש אם הולך לישון בסוף הלילה, וירדם רק לאחר עמוד השחר, שלא יברך המפיל **(חזו״ע הל׳ ברכות עמ׳ תק הל׳ א, הליכות עולם ח״א עמ׳ רנח , ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תרסד - תרסו)**.

הקורא ק״ש על המטה, עדיף שיסיים ״ה׳ אלהיכם אמת״ כדי להשלים למנין רמ״ח איברים, מאשר יקדים לומר ״אל מלך נאמן״ קודם ק״ש. ומנהגינו פשוט שאומרים ג׳ הפרשיות של ק״ש, גם בק״ש שעל המטה, ובפרט אם התפללו ערבית מבעוד יום **(יחו״ד ח״ג סי׳ ה, ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תרסו)**.

גם בלילי שבתות וימים טובים אפשר לומר קודם ק״ש שעל המטה, נוסח רבונו של עולם הריני מוחל וסולח וכו׳. וכן נוסח ברכת המפיל **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תרסז)**.

נכון לחנך את בניו הקטנים לקרוא ק״ש שעל המטה, ודי שיקראו פרשה ראשונה של ק״ש. וגם הנשים חייבות בקריאת שמע שעל המטה עם ברכת המפיל בשם ומלכות, אם ישנות קודם חצות **(ילקו״י דיני חינוך קטן עמ׳ קסג)**.

מותר להטות על צדו ולקרוא. ויש לו לאדם להרגיל עצמו לשכב על צדו דוקא ואיסור גדול לשכב פרקדן דהיינו שמושלך על גבו ופניו למעלה או שפניו טוחות למטה:

(ז) חוזר וקורא - פרשה ראשונה [וראוי שלא לכפול פסוק ראשון] או שיאמר שאר פסוקים דרחמי. וה"ה אם מהרהר בד"ת שפיר דמי [מ"א]:

(ח) ואין מברכין וכו' - פי' אשר קדשנו במצותיו וצונו על ק"ש אין לברך ולאפוקי מדעת איזה פוסק שמצריך לברך. כתבו הפוסקים הישן ביום א"צ לברך ברכת המפיל וטוב שיאמר ויהי נועם וגו' יושב בסתר וגו':

(ט) ואומר יושב בסתר וגו' - כל אלו הפסוקים שנהגו לאומרם הוא להגן שלא יבוא עליו ח"ו דבר רע. ואם הוא חולה או אנוס די במה שיאמר פרשה ראשונה של ק"ש וברכת המפיל לבד [מ"א]. כתבו הספרים שבלילה קודם השינה נכון לאדם שיפשפש במעשיו שעשה כל היום ואם ימצא שעשה עבירה יתודה עליה ויקבל ע"ע שלא לעשותה עוד ובפרט בעונות המצויים כגון חניפות שקרים ליצנות לשה"ר וכן עון בטול תורה צריכים בדיקה ביותר. גם ראוי למחול לכל מי שחטא כנגדו וציערו ובזכות זה האדם מאריך ימים [מגילה כ"ח]. אחז"ל הישן בבית יחידי והיינו בלילה אוחזתו לילית ובית היינו חדר. אלו צריכין שימור מהמזיקין חולה חיה חתן כלה אבל. ות"ח בלילה [היינו כשהוא עומד יחידי באישון לילה ואפלה]:

הלכות
דף ה:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים ג, ו

נושא ההלכה: שינה בין מזרח למערב

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום - דאמר רבי חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים, שנאמר וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים. רב נחמן בר יצחק אמר: אף אין אשתו מפלת נפלים, כתיב הכא: וצפונך תמלא בטנם, וכתיב התם וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לישון בין מזרח למערב

רמב״ם – אפילו אם ישן לבדו, אסור לישן בין מזרח למערב.

תוספות – דוקא כשישן עם אשתו, מפני שהשכינה שורה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש.

ב״י – העולם נהגו כהתוספות מפני שאינם מעיינים ברמב״ם בהלכות בית הבחירה, והנכון ליזהר כהרמב״ם.

לשון הש״ע

וכן אסור לישן **(יא)** בין מזרח למערב, אם אשתו עמו. ונכון להזהר, **(יב)** אפילו כשאין אשתו עמו [15].

משנה ברורה

(יא) בין מזרח וכו׳ - רק יכוין שיהא ראשה של המטה לצפון ומרגלותיה לדרום. ובתשובת מנחם עזריה פסק כמו שכתב הזוהר פרשה במדבר שיהא ראשה ומרגלותיה של המטה זה למזרח וזה למערב והסכים שם שיהא הראש למערב וכ״כ בארצות החיים בשם כמה אחרונים ומ״מ טוב יותר לכתחילה לנהוג כהש״ע כי בתשובת בנין של שמחה כתב בשם הגר״א שאמר שגם כוונת הזוהר הוא כהגמרא ולא כפירוש הרמ״ע הנ״ל:

(יב) אפילו כשאין וכו׳ - עיין בארה״ח דבזה אין להחמיר רק בשוכב ערום ובאין קלעים סביב המטה.

[15] יכול לסדר מטתו כפי שירצה, אך היכא דאפשר טוב שיסדר המטה באופן שראשה יהיה למזרח ומרגלותיה למערב **(ילקו״י השכמת הבוקר עמ׳ רצ)**.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים רמ, יז

נושא ההלכה: הנחת המטה בין צפון לדרום

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ועל מטתי שתהא נתונה בין צפון לדרום - דאמר רבי חמא ברבי חנינא אמר רבי יצחק: כל הנותן מטתו בין צפון לדרום הויין ליה בנים זכרים, שנאמר וצפונך תמלא בטנם ישבעו בנים. רב נחמן בר יצחק אמר: אף אין אשתו מפלת נפלים, כתיב הכא: וצפונך תמלא בטנם, וכתיב התם וימלאו ימיה ללדת והנה תומים בבטנה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעם הנחת מטתו ראשה בצפון ומרגלותיה לדרום

רש״י, תוספות * – מפני שהשכינה במזרח או במערב לפיכך נכון להסב דרך תשמישו לרוחות אחרות.

* ודוקא כשישן עם אשתו מפני שהשכינה מצויה בין מזרח למערב והיה הדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש

ר׳ יונה (ג. ד״ה כל הנותן) - מפני שהמנורה היתה בדרום והשולחן בצפון והשולחן כנגד עושר והמנורה כנגד התורה כלומר שקודם שישמש מטתו יתפלל על בניו שיהיו מצליחים בתורה ושיהיה להם עושר כדי שלא יצטרכו לבריות.

לשון הש״ע

מטה שישן בה עם אשתו, צריך שתהא ראשה ומרגלותיה זה לצפון וזה לדרום.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים צ, כא

נושא ההלכה: שלא יחצוץ דבר בינו ובין הקיר ומה חשיב חציצה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר - שנאמר: ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה נחשב כהפסק בינו ובין הקיר

תוספות – דבר קבוע (כגון ארון ותיבה) – אין נחשבים הפסק.
דבר שאינו קבוע (כגון מטה*) – נחשב כהפסק.

* **ב״י** – היינו מטה שבזמן חכמי התלמוד שהיתה לישיבה, אבל מטות שלנו שהן לשכיבה, הוי כקבוע ואינן חוצצות.

ארחות חיים בשם הראב״ד, ר׳ דוד אבודרהם בשם חידושי דב״ש –

מקום ברוחב ארבעה ובגובה עשרה טפחים – חוצץ.
מקום מועט מהגודל הנ״ל – אינו חוצץ (וכגון הספסלים שבבית הכנסת שמותר להתפלל לפניהם ואינם נחשבים חציצה).

הטעם שאסרו שיהא דבר החוצץ בינו לבין הקיר

ר׳ דוד אבודרהם בשם הרמב״ם – הטעם שהצריכו להתקרב לקיר בתפלתו הוא שלא יהיה לפניו דבר שיבטל כוונתו (וע״כ גם כנגד בגדים המצויירים אע״פ שאינן בולטים, אין ראוי להתפלל מטעם זה).

אדם הנמצא לפניו האם נחשב כהפסק בינו לבין הקיר

מרדכי, מהר"י אבוהב – אינו חוצץ.

* **מרדכי** – הביא ראיה מסוטה לח: לענין ברכת כהנים "אריכי באפי גוצי, לא מפסקי".

* **מהר"י אבוהב** – הביא ראיה מברכות כז: "לא יתפלל אדם אחורי רבו", ומשמע שדוקא אחורי רבו הוא דאסור, אבל אחורי אדם אחר מותר (וכתב הב"י על ראייתו שראיה טובה היא וכן הוא בהדיא בירושלמי פ"ב דראש השנה הלכה ה').

לשון הש"ע

צריך **(סג)** שלא יהא דבר חוצץ **(סד)** בינו ובין הקיר. ודבר קבוע כגון ארון **(סה)** ותיבה אינם חוצצים[16], (ולא חשיב מחיצה **(סו)** רק בדבר גדול שגבהו י' **(סז)** ורחבו ד' אבל דבר קטן **(סח)** לא חשיב הפסק[17]) (אבודרהם ואורחות חיים בשם הראב"ד), וכן בעלי חיים אינם חוצצים, אפילו אדם אינו חוצץ[18].

הגה: ול"נ דבעלי חיים חוצצים ואדם אינו חוצץ, וכן נראה סברת הפוסקים, ואפשר דנפל טעות בספרים.

משנה ברורה

(סג) שלא יהא דבר חוצץ - שנאמר ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל ומ"מ אין זה אלא למצוה מן המובחר ולית ביה איסורא כשצריך לכך מצד דוחק המקום ע"כ אם א"א בקלות להתפלל בע"א כגון לפעמים שמתפללין בעשרה באיזה חדר וא"א לכל אדם לעמוד בלי חציצה לכותל אל יעכב התפילה בשביל זה לילך לחדר אחר להתפלל ומ"מ יעצים עיניו או יתפלל מתוך הסידור ולא יביט לחוץ כדי שלא יבוא לידי ביטול כונה ע"י דבר החוצץ שלפניו:

(סד) בינו ובין הקיר - ואפילו אם הוא רחוק מן הקיר שעומד באמצע בהכ"נ ג"כ יש ליזהר שלא יחוץ בינו לקיר והפמ"ג מצדד לומר דאם החציצה הוא חוץ לד"א ממנו רשות אחרת היא ושרי וכן פסק המגן גבורים:

(סה) ותיבה - ומטות שלנו העשויות לשכיבה ואין דרך לטלטלן ממקום למקום נקראות דבר קבוע ואינם חוצצות ויש חולקין וטוב להחמיר בדאפשר:

(סו) רק בדבר גדול - עיין בט"ז דכל דבר שהוא צורך תפלה אפילו הוא גדול הרבה אינו חשוב הפסק כגון השולחן שבבית שמניחין עליו הסידור ולכן נהגו בבה"כ שיש לפני כל אחד שולחן קטן [שקורין שטענדער] שמניחין עליו הסידורים אע"פ שגבוה עשרה ורוחב ד' וכ"כ שארי אחרונים:

(סז) ורחבו ד' - אפילו אם אינו רחב ד' רק למעלה ולא למטה:

(סח) לא חשיב הפסק - והפר"ח חולק וכן בספר מאמר מרדכי כתב דמדברי תשובת הרמב"ם שהובא בב"י לא משמע הכי ומ"מ ספסלים שבבה"כ לכו"ע לא חשיב הפסק דקבועים הם עי"ש בפר"ח:

הלכה למעשה

[16] לכתחילה צריך שלא יהיה דבר חוצץ בינו ובין הקיר, כמו שהחציצה פוסלת בקרבן. וכן כדי שלא יתבטל מכוונה בתפלה. אבל דבר קבוע כגון ארון ותיבה אינם חוצצים. וכל זה בתפלת שמו"ע, אבל בקריאת שמע א"צ לאומרה סמוך לקיר. וכל זה אינו אלא למצוה מן המובחר, ולכן אם אינו יכול להתפלל כנגד קיר מחמת דוחק המקום, כגון שמתפללים בעשרה בחדר קטן, ודאי שלא ימנע עצמו מלהתפלל עמהם ויחפש מנין אחר, אלא יעצום עיניו ויתפלל אפילו באמצע החדר וכדו', או שיתן עיניו בסידור, כדי שלא יתבטל מהכוונה בתפלה ע"י דבר החוצץ בינו לבין הקיר **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' רח , לז-לח)**.

[17] סטנדר (עמוד תפלה) המשמש לצורך התפלה, אינו חוצץ, אף אם הוא גבוה עשרה ורחב ד' טפחים. וכ"יש שיש להקל בזה במי שרגיל להתפלל ליד הסטנדר **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' רח , לט)**.

[18] בעלי חיים אינם חוצצים, ואפילו אדם אינו חוצץ. ואמנם יש מי שאומר שיש ליזהר מלהתפלל אחורי שום אדם, וטוב לחוש לדבריו. וכל זה הוא זהירות בעלמא, דיש ליזהר בזה היכא דאפשר, אבל בבית הכנסת דאי אפשר בענין אחר פשיטא דמותר לכתחילה להתפלל אחורי אדם, אלא שהמדקדק במעשיו יראה שיהיה לו מקום קבוע כנגד הכותל **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' רח , מ)**.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים פט, ו

נושא ההלכה: לימוד תורה משהגיע זמן תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

על תפלתי שתהא לפני מטתי - מאי לפני מטתי? אילימא לפני מטתי ממש - והאמר רב יהודה אמר רב ואיתימא רבי יהושע בן לוי: מנין למתפלל שלא יהא דבר חוצץ בינו לבין הקיר - שנאמר: ויסב חזקיהו פניו אל הקיר ויתפלל. **לא תימא לפני מטתי, אלא אימא: סמוך למטתי.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לימוד תורה קודם תפלת שחרית

רש״י – אסור ללמוד משהגיע זמן תפלה.
תוספות – לא קבלו את דבריו, וכתבו שאדרבה יש ראיה להתיר ללמוד קודם תפלה מדאמרינן בפ״ב (יד:) רב מקדים וקאי ומשי ידיה ומברך ומתני פירקיה וקרי ק״ש כי מטא זמן ק״ש וכו׳.
רא״ש – דברי רש״י לאסור ללמוד קודם תפלה הם דווקא למתפלל בביתו, ואינו הולך לבית הכנסת, דשמא ימשך בלימודו ויעבור זמן תפלה וק״ש.
רבינו יונה - ואפילו לדברי רש״י אין לאסור אלא כשלומד לעצמו מפני שיכול להתפלל תחלה ולחזור ללימודו אח״כ אבל במי שמלמד לאחרים ודאי מותר כיון שהשעה עוברת דזכות רבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד אח״כ, והביא ראיה מרבי שהיה מלמד לאחרים קודם זמן ק״ש וכשהיה מגיע זמן ק״ש היה מניח ידיו על גבי עיניו וקורא ק״ש וחוזר ללימודו ואח״כ היה מתפלל ולא היה חושש אע״פ שהגיע התחלת זמן התפילה ולא חיישינן שמא ישכח ויעבור השעה דכיון שהתפילה דרך הוא להתפלל אותה בכל יום יתן לבו לדבר ויזכור ויתפלל:

לשון הש״ע

אפילו **(ל)** ללמוד, אסור **(לא)** משיגיע זמן תפלה, והיינו מי שרגיל להתפלל **(לב)** בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבהכ״נ, דאיכא למיחש דלמא **(לג)** מטריד בגירסיה **(לד)** ויעבור זמן ק״ש ותפלה, אבל מי שרגיל לילך לבהכ״נ, מותר [19]. ואם הוא **(לה)** מלמד לאחרים, אפילו אם אינו רגיל לילך לבית הכנסת, מותר כיון שהשעה עוברת, דזכות הרבים דבר גדול הוא ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד (ע״ל סי׳ ק״ו) [20].

משנה ברורה

(ל) ללמוד אסור - ר״ל להתחיל ללמוד אבל אם כבר התחיל אפילו אחר שהגיע הזמן שוב אינו פוסק אם ישאר לו שהות אח״כ להתפלל בזמן תפלה אך ק״ש י״א דצריך להפסיק ולקרותה כיון שהתחיל אחר שכבר הגיע זמנה ויש מקילין גם בזה אם לא שירא שיעבור הזמן ועיין לקמן בסי׳ ק״ו בבה״ל:
(לא) משיגיע וכו׳ - היינו משעלה עמוד השחר אבל קודם לזה מותר אפילו להתחיל וכשהתחיל ממילא שוב אינו פוסק אם לא שירא שיעבור הזמן ויש מקילין לכתחילה אפילו אחר שעלה עה״ש כ״ז שלא הגיע זמן סמוך להנץ שראוי להתפלל בו לכתחילה:
(לב) בבית מדרשו - ר״ל ביחידות ואם רגילין צבור להתאסף אליו שם גם בזה מותר דוודאי יזכרוהו כשיבואו ועיין סימן צ׳ סי״ח בהג״ה:

הלכה למעשה

[19] אפילו ללמוד אסור משיגיע זמן תפלה (עמוד השחר), והיינו מי שרגיל להתפלל בבית מדרשו ואינו רגיל לילך לבית הכנסת, שאז יש לחוש שמא ימשך אחר לימודו ויעבור זמן ק״ש ותפלה. אבל מי שרגיל ללכת לבית הכנסת מותר **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קנו)**.
מותר להתחיל ללמוד קודם שהגיע זמן תפלה (עמוד השחר) וכל שכן שאם היה לומד שאין צריך להפסיק, שכל האיסור הנ״ל הוא להתחיל ללמוד אחר שהגיע זמן תפלה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קנו)**.
[20] ואם הוא מלמד תורה לאחרים, אפילו אם אינו רגיל ללכת לבית הכנסת, מותר. כיון שהשעה עוברת, זכות הרבים הוא דבר גדול ואם לא ילמדו עכשיו יתבטלו ולא יוכלו ללמוד **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ שם)**.

(לג) מיטריד בגירסיה - עיין בח"א שכתב דאפילו יש לו שיעור קבוע מה שלומד דליכא למיחש כ"כ שמא ימשך בלימוד אפ"ה אסור ולכן מי שהוא בדרך או דר בישוב אפילו בקיץ אע"ג שמצוה להתפלל בשעה שהצבור מתפללין מ"מ כיון שאסור ללמוד קודם שמתפלל מוטב שיתפלל תיכף כדי שלא יתבטל מלימודו ובזה"ז דעוברי דרכים ע"פ רוב אינם למודים תורה בדרך והיה מהראוי שימתינו על זמן שהצבור מתפללין מ"מ כיון שנמשך מזה שעוברים זמן ק"ש ולפעמים גם זמן תפלה לכן יזהרו שתיכף בקומם קודם שיעסקו בשום דבר יתפללו ומכ"ש דבקהלות גדולות מתפללין תיכף כשהאיר היום וא"כ לעולם הוא בשעה שהצבור מתפללין עכ"ל. ויראה לצמצם בעת שמברך על התפילין שיהיה יכול להכיר את חבירו ברחוק ד"א וכמו שכתבנו למעלה:

(לד) ויעבור וכו' - ואם אמר לחבירו שאינו לומד שאם יטרד בגירסא יזכרנו שלא יעביר הזמן מותר ללמוד:

(לה) מלמד לאחרים וכו' - ודוקא אם לא יעבור ק"ש ע"ז דאם ירא שיעבור הזמן מחוייב לקרותה מקודם כיון שכבר הגיע הזמן וכמו שהוכחתי לקמן בסימן ק"ו בבה"ל:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים צ, טו

נושא ההלכה: להמתין לחבירו הנשאר יחידי בבית הכנסת שיסיים תפלתו

לשון מקור ההלכה בגמ'

תניא, אבא בנימין אומר: שנים שנכנסו להתפלל, וקדם אחד מהם להתפלל ולא המתין את חברו ויצא - טורפין לו תפלתו בפניו, שנאמר: טרף נפשו באפו הלמענך תעזב ארץ. ולא עוד אלא שגורם לשכינה שתסתלק מישראל, שנאמר: ויעתק צור ממקמו, ואין צור אלא הקדוש ברוך הוא, שנאמר צור ילדך תשי. ואם המתין לו מה שכרו? אמר רבי יוסי ברבי חנינא: זוכה לברכות הללו, שנאמר: לוא הקשבת למצותי ויהי כנהר שלומך וצדקתך כגלי הים ויהי כחול זרעך וצאצאי מעיך וגו'.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

להמתין לחבירו הנשאר יחידי בבית הכנסת

רי"ף – בתפלת ערבית צריך להמתין, שאם ישאירנו יחידי חוששים שמא יבוא לידי סכנה.

ר' חננאל, תוספות בשם ר"ת – דין זה הוא דווקא בימיהם שהיו בתי הכנסת בשדות, ויש חשש שאם ישאר יחידי יבוא לידי סכנה, משא"כ האידנא שבתי הכנסת בעיר.

ר"י – היה מאריך בתפלתו עד שיצאו כולם, ואף ביום היה נוהג כן.

תוספות, מרדכי * – ר"י נהג כן על צד חומרא ולא מעיקר הדין.

* ונכון אף לנו להחמיר.

רבינו יונה, ב"י – יש לנהוג דין זה אף האידנא בבתי כנסת שבעיר, משום שכשאדם עומד יחידי, דעתו מתבלבלת.

אימתי אינו מחוייב להמתין לחבירו

רבינו יונה –

א. במקרה שנכנס חבירו יחידי לבית הכנסת ורואה שלא יוכל לסיים את תפלתו עם הציבור, איגלאי מלתא שאינו חושש להשאר יחיד.

ב. במקרה שהיה חבירו מאריך הרבה בבקשות ובתחנונים אחר תפלתו.

לשון הש"ע

אם נשאר אדם יחידי מתפלל בבהכ"נ שבשדות או אפי' בבית הכנסת שבעיר, אם היא תפלת ערבית (שמתפללים בלילה), חייב חבירו **(מח)** להמתין לו עד שיסיים תפלתו, כדי שלא יתבלבל בתפלתו. (ויש מחמירין אפילו ביום, ובב"ה שלנו שהם בעיר), (הטור ומרדכי בשם ר"י והר"י פ' קמא דברכות). ואם מאריך בבקשות ותחנונים, אינו חייב להמתין לו.

משנה ברורה

(מח) להמתין - דוקא אם נכנסו בשוה אבל אם נכנס יחידי בשעה שלא יוכל לסיים עמהם תפלתו אין חייב להמתין לו דכיון שרואה שלא יוכל לסיים עמהם ונכנס איגלאי מילתא שאינו מפחד אם נשאר יחידי מיהו מדת חסידות הוא להמתין אף בבה"ג:

הלכות

דף ו.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים צ, ט

נושא ההלכה: חשיבות תפלה בבית הכנסת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תניא, אבא בנימין אומר: אין תפלה של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת, שנאמר: (מלכים א׳ ח) לשמוע אל הרנה ואל התפלה, במקום רנה שם תהא תפלה. אמר רבין בר רב אדא אמר רבי יצחק: מנין שהקדוש ברוך הוא מצוי בבית הכנסת שנאמר: (תהלים פ״ב) אלהים נצב בעדת אל.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המתפלל ביחיד אם צריך להשתדל להתפלל בבית הכנסת

טור – המתפלל ביחיד אין נפק״מ אם יתפלל בבית הכנסת או בביתו.

ר׳ יונה בשם הגאונים – אף ביחיד יתפלל בבית הכנסת, לפי שהוא מקום קבוע ומיוחד לתפלה בציבור.

לשון הש״ע

ישתדל אדם **(כז)** להתפלל בב״ה [21] **(כח)** עם הציבור [22], ואם הוא **(כט)** אנוס שאינו יכול לבוא לב״ה, **(ל)** יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, (והוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מניין, מ״מ **(לא)** יתפללו שחרית וערבית **(לב)** בזמן שהציבור מתפללים, סמ״ג). וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור והוא מתפלל ביחיד, **(לג)** אעפ״כ יתפלל בב״ה.

◆ הלכה למעשה ◆

[21] כל המשכים ומעריב לבית הכנסת זוכה לאריכות ימים, שנאמר ״אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום״ , וכתיב אחריו ״כי מוצאי מצא חיים״. וכל מי שיש לו בית כנסת בעירו ואינו נכנס בו להתפלל, נקרא שכן רע, וגורם גלות לו ולבניו. אבל אם מתפלל בביתו בעשרה אינו נקרא שכן רע, אך אין מתקיים בו הנאמר : אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. זולת כשקבע אותו מקום שמתפללין בו לקדושה כבית הכנסת **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רס)**.

[22] צריך להתפלל בכל יום ויום במנין עשרה, אא״כ הוא אנוס, שאז יתפלל בשעה שהצבור מתפללים. ויש אומרים שחיוב תפלה בצבור הוא חיוב גמור, שהרי צריך לטרוח עד ד׳ מילין להולך בדרך כדי למצוא מנין להתפלל בצבור. ויש אומרים שתפלה בצבור היא בכלל חובת השתדלות לאחר שחז״ל הפליגו בחשיבות הדבר. ומ״מ לכל הדעות אם אין לו אונס, צריך להתפלל בצבור. ומאחר שבזמנינו מן הנמנע הוא לכוין בכל תפלה, אין לנו על מה להשען אלא על תפלת הצבור, שכבר הבטיחנו : הן אל כביר ולא ימאס, ולכן ראוי לכל אחד להשתדל מאוד כדי להתפלל בצבור כל זמן שהוא בעיר **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רלה)**.
מי שהתחיל להתפלל קודם תפלת הציבור, ובתוך שהוא עומד בתפלתו התחילו הציבור תפלתם נחשבת תפלתו תפלה בציבור וסגי בהכי כשמתחיל או מסיים עם הציבור, ומי שלא הספיק להתחיל להתפלל תפלת שמו״ע עם הציבור, והתחיל תפלתו כשהציבור באמצע, כל שלא עקרו הציבור רגליהם ועוסקים בתפלה, יחיד המתפלל עמהם הוי תפלה בציבור. ואולם לכתחילה לא יעשה כן מאחר ויש אומרים דלא חשיב כתפלה בציבור ממש, ורק יש לתפלה זו חשיבות יותר מתפלה ביחידות, דסוף סוף אמר חלק מתפלתו עם הציבור **(יבי״א ח״ב סי׳ ז, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רע)**.
יחיד המתפלל תפלת שמו״ע בלחש עם חזרת הש״ץ, נחשבת תפלתו כתפלה בצבור, שעיקר תפלה בצבור היא על תפלת שמו״ע **(יבי״א ח״ב סי׳ ז אות ד-ה, יחו״ד ח״ה סי׳ ז, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רסח)**.
אם המניין מצומצם, ואחד מהם בא מאוחר, ומתכונן להתפלל שמו״ע עם חזרת הש״ץ מלה במלה עם הקדושה, שפיר דמי לצרפו לעשרה כדי לומר החזרה עם הקדושה וברכת כהנים, אע״פ שאין שם אלא שמונה אנשים העונים אמן אחר הש״ץ **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רעג)**.
המסוגל לכוין פירוש המילים בבית הכנסת בציבור, יתפלל שם, אף אם בביתו (ביחידות) הוא מסוגל לכוין כוונות עמוקות יותר **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רפט)**.

משנה ברורה

(כז) להתפלל בבהכ"נ - ואפילו אם יש לו עשרה בביתו ישתדל בבהכ"נ ועיין בסי"ח במ"ב ס"ק נ"ד:
(כח) עם הצבור - מפני שאין הקב"ה מואס בתפלת הצבור ואפילו היה בהם חוטאים לא ימנע מלהתפלל עמהם. אם יש לו שתי בתי כנסיות ואחד יש בו ברוב עם מצוה להתפלל בו יותר. כתבו האחרונים דאם יש בבהכ"נ של רוב עם רוב בלבול ואין אדם שומע לא תפלה ולא קה"ת מוטב להתפלל בביתו בעשרה. ובהכ"נ ביחיד ובביתו בעשרה תפלת צבור עדיף ואפילו יכול לשמוע קדיש וברכו אפ"ה תפלת צבור עדיף [פמ"ג]. ועיקר תפלה בצבור הוא תפלת י"ח דהיינו שיתפללו עשרה אנשים שהם גדולים ביחד ולא כמו שחושבין ההמון שעיקר להתפלל בעשרה הוא רק לשמוע קדיש וקדושה וברכו ולכן אינם מקפידין רק שיהיו י' בבהכ"נ וזהו טעות ולכן חוב על האדם למהר לבוא לבהכ"נ כדי שיגיע להתפלל י"ח בצבור [ח"א]. מי שהולך בשבת ויו"ט בהשכמה להתפלל במנין עשרה כי רוב צבור מאחרים תפלתם ובאותו מנין מתפללים גם תפלת מוסף תיכף אחר תפלת שחרית ויש זמן אח"כ לילך לבהכ"נ יותר טוב לילך להתפלל מוסף עם הצבור בבהכ"נ דברוב עם הדרת מלך כ"כ בתשובת יד אליהו סימן מ"ב ודוקא אם מקום מיוחד לתפלתו הוא בבהכ"נ אבל אם אין מקומו מיוחד להתפלל בבהכ"נ טוב יותר שיתפלל כל התפלה במקום אחד. כתב בתשובת רדב"ז תפוס שהשר נתן לו רשות יום אחד להתפלל עם הצבור במנין איזה יום שירצה יתפלל אותו יום תיכף ולא יחמיץ המצוה להמתין על יום כיפור או פורים ועיין בח"א כלל ס"ח ובנשמת אדם שהאריך בכמה פרטים שיש בענין זה:
(כט) אנוס - היינו שתש כחו אף שאינו חולה. ואם הוא אונס ממון שמחמת השתדלותו להתפלל עם הצבור יבוא לידי הפסד יכול להתפלל בביתו ביחיד או בבהכ"נ בלא צבור אבל משום מניעת ריוח לא ימנע מלהתפלל עם הצבור דחילוק יש בין מניעת ריוח לבין הפסד מכיסו וכ"כ בשם יעקב והעיד על הגאון מוה' זלמן מירל"ש אב"ד דק"ק האמבורג שפעם אחת הלך לבהכ"נ מעוטף בטלית ותפילין כדרכו ופגע בו אדם אחד שהיה לו למכור אבנים טובות ורצה שילך עמו לביתו והגאון השיב לו שימתין עד שיבוא מבהכנ"ס ובתוך כך מכרן לאחר והאחר הרויח בהם כמה אלפים ר"ט ושמח הגאון שמחה גדולה שהשליך מנגד ממון רב עבור תפלת צבור [מגן גבורים] וכ"כ בספר אליהו רבא בשם תשובת ב"י דיש לקנוס האנשים שמונעים לילך לבהכ"נ משום שעוסקין בתורה או משום שמשתכרין ממון. ולעשירים יש לקנוס יותר ובעל תורה אף שעוסק בלימוד מ"מ איכא חשדא וחילול השם כמש"כ סי"ח:
(ל) יכוין להתפלל וכו' - ודוקא אם טריחא ליה מילתא לאסוף עשרה. משמע בע"א דף ד' ע"ב דאם מתפלל מוסף בשעה שהצבור מתפללין שחרית לא מיקרי בשעה שהצבור מתפללין ואם מתפלל עמהם בבהכנ"ס מיקרי תפלת הצבור:
(לא) יתפללו שחרית - ובימות הקיץ שהצבור מאחרים תפלת שחרית והדר בישוב אסור אפילו ללמוד כמש"כ סימן פ"ט ס"ו וסימן רל"ב שמא ימשוך בלימודו ויעבור זמן תפלה וא"כ יתבטלו זמן ארוך לכן מוטב שיתפלל תיכף בהנץ החמה ומכ"ש כהיום דבקהלות גדולות מתפללין תיכף משהאיר הבוקר וא"כ לעולם הוא בשעה שהצבור מתפללין:
(לב) בזמן שהצבור - פי' בשעת שקהלות ישראל מתפללים. ובאשכנז שנהגו להקדים ערבית כמש"כ סימן רל"ה יחיד הדר בכפר או בדרך צריך להמתין עד צאת הכוכבים:
(לג) אעפ"כ וכו' - מפני שהוא מקום קבוע לקדושה ותפלתו מתקבלת שם יותר. ופשוט דאם הוא ת"ח ויש חשש חילול השם כשיבוא אחר התפלה בבהכ"נ דיתפלל בביתו:

הלכות

דף ו:

עין משפט א - ש"ע אורח חיים צ, יט

נושא ההלכה: קביעת מקום לתפלתו

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי חלבו אמר רב הונא: כל הקובע מקום לתפלתו - אלהי אברהם בעזרו. וכשמת - אומרים לו: אי עניו, אי חסיד, מתלמידיו של אברהם אבינו! ואברהם אבינו מנא לן דקבע מקום? - דכתיב: (בראשית י"ט) וישכם אברהם בבקר אל המקום אשר עמד שם, ואין עמידה אלא תפלה, שנאמר: (תהלים ק"ו) ויעמוד פינחס ויפלל.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לקבוע מקום מיוחד לתפלתו - מה כוונת הגמרא "כל הקובע מקום לתפילתו אלקי אברהם בעזרו"

רא"ש, הגהות מיימוניות, טור, ב"י – אינו מספיק במה שיקבע לו בית הכנסת להתפלל בה תדיר אלא גם בבית הכנסת שמתפלל בה בקביעות צריך שיהיה לו מקום קבוע וידוע ולא ישב היום כאן ולמחר במקום אחר *.

* וראיה מירושלמי דא"ר תנחום בר חייא צריך אדם לייחד לו מקום בבית הכנסת שנאמר ויהי דוד בא עד הראש אשר ישתחוה שם, השתחוה לא נאמר אלא ישתחוה משמע שהיה תדיר משתחוה שם.

ר' יונה – לא אמרו דבר זה דהקובע מקום לתפילתו אלהי אברהם בעזרו במקומות של בית הכנסת שצריך לקבוע מקום קבוע לתפלתו, דכיון שכל מקום בית הכנסת מקום תפילה הוא, אין להקפיד אם יושב פעמים בזוית זו ופעמים בזוית זו, אלא רצה לומר שקובע מקום לתפילתו בביתו שפעמים שאינו יכול לילך לבית הכנסת מתפלל בביתו ומייחד מקום ידוע לכך.

לשון הש"ע

(נט) יקבע מקום לתפלתו, שלא ישנהו אם לא לצורך. ואין די במה שיקבע לו ב"ה להתפלל, אלא גם בב"ה שקבוע בה צריך שיהיה לו **(ס)** מקום קבוע [23].

משנה ברורה

(נט) יקבע מקום - שכן מצינו בא"א שקבע מקום לתפילתו כדכתיב וישכם אברהם בבוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ד' וגו'. וגם כשמתפלל בביתו יקבע מקום שלא יבלבלוהו בני הבית:
(ס) מקום קבוע - ותוך ד"א חשוב מקום אחד דא"א לצמצם:

◆ הלכה למעשה ◆

[23] כל הקובע מקום לתפלתו אלהי אברהם בעזרו, ומעלה גדולה יש בדבר, שזוכה שתפלתו מתקבלת יותר. ולכן נכון שיקבע לעצמו בית כנסת קבוע שבו יתפלל בקביעות, וגם לקבוע מקום בבית הכנסת עצמו, שאז תפלתו מתקבלת יותר, ואלהי אברהם בעזרו וכו' **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קפט)**.
עיקר קביעות מקום לתפלה היינו לתפלת שמונה עשרה. ודין זה של קביעות מקום לתפלה, הוא בין בתלמיד חכם ובין בשאר בני אדם. ואין לשנות את מקומו אלא לצורך מצוה, או מפני שיושבים בסביבתו אנשים המטרידים אותו בתפלתו, וכל שכן אנשים רשעים שיש לו להתרחק ולהשתדל שלא לשבת לידם. [אך ינהג בחכמה באופן שלא יעורר מחלוקת, או שח"ו שלא יבוא להרחיקם מלבוא לבית הכנסת]. וראוי לכל תלמיד חכם לקבוע מקום גם לתורתו, ושלא ישנה את מקומו מחדר לחדר או אפילו ממקום למקום באותו חדר, וכן שלא ישנה את סדר לימודו בענינים הרבה ליום, ואפילו בענין אחד לא ישנה מדפוס לדפוס **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קצג)**.
אף אם נאנס ומתפלל בביתו, יקבע מקום מיוחד לתפלתו באחת מפינות הבית. וגם הנשים טוב שיקבעו מקום קבוע לתפלתם בבית, ולא יתפללו פעם אחת במקום זה ופעם אחרת במקום אחר **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קצה)**.
תוך ד' אמות למקומו נחשב כמקומו הקבוע. והיינו תוך 1.92 מטר. ולהחזון איש הוא 2.30 מטר. ועל כן אם אורח התיישב במקומו הקבוע, לא יתקוטט עמו חלילה, אלא ישתדל לשבת בסמוך למקומו אם אפשר. וגם אם יצטרך לשבת בריחוק מקום, לא יתקוטט בעבור זה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קצז)**.

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים צ, יב

נושא ההלכה: ריצה לדבר מצוה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי חלבו אמר רב הונא: היוצא מבית הכנסת אל יפסיע פסיעה גסה. אמר אביי: לא אמרן אלא למיפק, אבל למיעל - מצוה למרהט, שנאמר נרדפה לדעת את ה'.

לשון הש"ע

(מ) מצוה **(מא)** לרוץ כשהולך לבית הכנסת וכן לכל דבר מצוה, אפילו **(מב)** בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה, אבל כשיוצא מבית הכנסת **(מג)** אסור לרוץ [24].

משנה ברורה

(מ) מצוה וכו' - שנאמר ונדעה נרדפה לדעת את ה' וגו' ומזה נלמוד דכ"ש שיש ליזהר אז שלא לעמוד באמצע הדרך להסיח עם חבירו באיזה חפצי עצמו כי ע"ז מצוי שבא אחר ברכו וקדושה. ועיין בפרישה שכתב דעיקר הריצה יהיה כשבא סמוך לבהכ"נ דשם מינכר הוא שעושה לשם מצות בהכ"נ וכתב הפמ"ג דבשחרית שהולך עם טלית ותפילין בידו תמיד מינכר הוא ומ"מ ברחוב עכו"ם לא ירוץ:
(מא) לרוץ - עד פתח בהכ"נ ובבהכ"נ עצמה אסור לרוץ אלא ילך באימה:
(מב) בשבת שאסור - ואף בחול נוטל אחד מת"ק ממאור עיניו של אדם ועיין בפמ"ג:
(מג) אסור לרוץ - ולא לפסוע פסיעה גסה לפי שמראה עצמו שעיכוב בהכ"נ דומה עליו כמשאוי בד"א כשהולך לעסקיו אבל אם יוצא ע"מ לחזור מצוה לרוץ כדי לחזור מהר וכן אם יוצא מבהכ"נ לבית המדרש כדי ללמוד תורה:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים שא, א

נושא ההלכה: ריצה לדבר מצוה בשבת

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי זירא: מריש כי הוה חזינא להו לרבנן דקא רהטי לפרקא בשבתא, אמינא: קא מחליין רבנן שבתא. כיון דשמענא להא דרבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: לעולם ירוץ אדם לדבר הלכה ואפילו בשבת, שנאמר אחרי ה' ילכו כאריה ישאג וגו' - אנא נמי רהיטנא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ריצה לדבר מצוה / לבית הכנסת בשבת

רי"ף, רא"ש - כתיב אם תשיב משבת רגלך ודרשו חז"ל שלא יהא הילוכך של שבת כהילוכך של חול. פרק אלו קשרים (שבת קיג.) , אבל לדבר מצוה כגון לבית הכנסת או כיוצא בו מותר.

◆ הלכה למעשה ◆

[24] מצוה לרוץ כשהולך לבית הכנסת, וכן לכל דבר מצוה, שנאמר "נרדפה לדעת את ה'". ואפילו בשבת שאסור לפסוע פסיעה גסה. וכ"ש שיש ליזהר שלא לעמוד באמצע הדרך לשוחח עם חבירו באיזה חפצי עצמו, כי ע"י זה מצוי שיאחר לבית הכנסת. ולא יכנס לבית הכנסת בריצה, אלא יעצור בכניסה וילך באימה כנכנס לפני המלך **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קעז - קעט)**.
היוצא מבית הכנסת אסור לו לרוץ, או לפסוע פסיעה גסה, שמראה עצמו שעיכוב בית הכנסת דומה עליו כמשאוי. ואם יוצא מבית הכנסת ע"מ לחזור, מצוה לרוץ כדי למהר לחזור, אף שהרואים אינם יודעים את סיבת הריצה. וכן היוצא מבית הכנסת על מנת ללכת לבית המדרש, מותר לו לרוץ מבית הכנסת מיד, וא"צ שיתחיל במרוצתו במחצית הדרך **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קעט-קפא)**.
יש אומרים שאין יוצאים ידי חובת מצות ריצה לבית הכנסת בנסיעה במכונית, ועל כן טוב לחנות בסמוך לבית הכנסת, ולקיים משם את המצוה ברגליו **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קפא)**.

לשון הש"ע

(א) אין לרוץ בשבת אא"כ הוא לדבר מצוה כגון לבהכ"נ או כיוצא בו. הגה: **(ב)** ואסור לפסוע **(ג)** יותר מאמה בפסיעה אחת, **(ד)** אם אפשר לו בפחות (א"ז והג"א פרק מי שהוציאוהו)[25].

משנה ברורה

(א) אין לרוץ בשבת - שנאמר וכבדתו מעשות דרכיך ודרשו שלא יהא הילוכך בשבת כהילוכך בחול שדרך האדם למהר ולרוץ אחר עסקו ואף בחול אין לפסוע פסיעה גסה דנוטלת אחד מת"ק ממאור עיניו אלא דבשבת איכא נמי איסורא משום מעשות דרכיך:
(ב) ואסור וכו' - וה"ה שאסור לקפוץ:
(ג) יותר מאמה - פי' שיהא חצי אמה בין רגל לרגל וכף רגל אחת הוא ג"כ חצי אמה וזהו באדם בינוני ששיעור פסיעה בינונית שלו הוא אמה ואדם הגדול ביותר כפי שיעור פסיעה שלו:
(ד) אם אפשר וכו' - דבאי אפשר מבואר בס"ג דשרי:

עין משפט ד - ש"ע יורה דעה שדמ, א

נושא ההלכה: הספד למת

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב ששת: אגרא דהספדא - דלויי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הספד כיצד?

טור – מצוותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב כדי להרבות בכייה ולהזכיר שבחו.

* וכל המתעצל בהספדו של אדם כשר אינו מאריך ימים וראוי לקוברו.

הפלגה בשבחי המת

פירוש : אין מספידים בכבוד מי שאינו ראוי לכך בשעת ההספד, אבל אם היה ראוי בכבוד מועט מאריכין בכבוד ומוסיפין במקצת שבחיו.

רמב"ן, טור – אסור להפליג בשבחו יותר מדאי אלא מזכירין מידות טובות שבו ומוסיפין בהן קצת רק שלא יפליג, ואם לא היה בו מידות טובות כלל לא יזכיר עליו, וחכם וחסיד מזכירין להם חכמתם וחסידותם.

* **ט"ז** – תמה וכתב דמה לי שקר מועט ומה לי שקר הרבה? ותירץ שמותר להוסיף על המקצת משום שכמו בכל דבר של מצוה אם היה צריך להוציא סכום מסויים בוודאי אם היה בא לידיו הדבר בסכום מעט יותר ממה שהיה צריך להוציא קודם לא היה מניח מלעשות המצוה על אף שהיה צריך להוסיף מעט יותר וע"כ נחשב לו כאילו עשה הדבר ואין כאן עדות שקר על המת.

הלכה למעשה

[25] מותר לרוץ לבית הכנסת בשבת כבר מעת שיוצא מפתח ביתו, ולא רק כשהוא מתקרב לבית הכנסת **(ילקו"י שבת כרך ב עמ' ג)**.
ההולך בדרך וחושש שמא ירדו גשמים, מותר לו לרוץ, כדי שלא ירד עליו הגשם, וכן מותר לרוץ מפני כלב הרץ אחריו, וכדומה **(ילקו"י שבת כרך ב עמ' ד)**.
ההולך בדרך במקום שהולכות שם נשים בבגדי פריצות, מותר לו לרוץ או לפסוע פסיעה גסה **(ילקו"י שבת כרך ב עמ' ד)**.

המפליג בשבחו של מת יותר מדאי

רמב"ן, רא"ש, טור, ש"ע – גורם רעה לעצמו ולמת, דכשם שנפרעין מן המתים כך נפרעים מן הספדנים * (כדאיתא בברכות סב.).

* בהסבר הלשון "כשם שנפרעין מן המתים כך נפרעים מן הספדנים" נחלקו הראשונים:

ערוך – אין קשר בין מה שאמר הספדן לבין מה שנפרעים מן המת, שהמת נפרעים ממנו על חטאים שעשה, והספדן נפרעים ממנו על שאמר דברים שלא היו במת.

רא"ש, טור – יש קשר בין מה שאמר הספדן למה שנפרעים מן המת שהדברים שאמר הספדן הן למזכרת עוון למת שלפי דבריו היה המת צדיק ולפי זה בוחנים ומדקדקים איתו בשמים והיות ואינו בר הכי מקבל על כך עונש וכל זאת בעקבות הפלגת הספדן בהספדו יתר על המידה.

לשון הש"ע

מצוה גדולה להספיד על המת כראוי. ומצותו שירים קולו לומר עליו דברים המשברים את הלב, כדי להרבות בכיה ולהזכיר שבחו [26]. ואסור להפליג בשבחו יותר מדאי [27], אלא מזכירין מדות טובות שבו, ומוסיפין בהם קצת, רק שלא יפליג. ואם לא היו בו מדות טובות כלל, לא יזכיר עליו. וחכם וחסיד, מזכירים להם חכמתם וחסידותם. וכל המזכיר על מי שלא היה בו כלל, או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו, גורם רעה לעצמו ולמת [28].

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים צ, ז

נושא ההלכה: תפלה אחורי בית הכנסת

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב הונא: כל המתפלל אחורי בית הכנסת נקרא רשע, שנאמר: (תהלים י"ב) סביב רשעים יתהלכון. אמר אביי: לא אמרן אלא דלא מהדר אפיה לבי כנישתא, אבל מהדר אפיה לבי כנישתא - לית לן בה. ההוא גברא דקא מצלי אחורי בי כנישתא ולא מהדר אפיה לבי כנישתא. חלף אליהו, חזייה, אידמי ליה כטייעא. אמר ליה: כדו בר קיימת קמי מרך? שלף ספסרא וקטליה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מהו אחורי בית הכנסת שנקרא רשע

רבינו יונה בדעת רש"י, תוספות – עומד חוץ לבית הכנסת בצד הנגדי שהציבור מתפללים, ומפנה אחוריו לבית הכנסת, נמצא שהם מתפללים למזרח והוא למערב ואחוריו לבית הכנסת.

הלכה למעשה

[26] בתורה ובנביאים מצינו שנהגו בנ"י להספיד את מתיהם ומצווה גדולה להספיד על המת כראוי, וכל המוריד דמעות על אדם כשר הקב"ה סופרן ומניחן בבית גנזיו, וכל המתעצל בהספדו של חכם אינו מאריך ימים. ויעורר את העם להתחזק במידות טובות ובתורה ויראת שמים **(ילקו"י הל' אבלות סימן יא הל' א)**.
כתב בספר מעבר יבק הצער שאבלים מצטערים ובוכים על הנפטר מקילין על יסורי הנשמה של הנפטר ולכן ראוי לבכות ולהצטער בימי האבל על הנפטר כפי מה שאמרו חז"ל ג' ימים לבכי **(ילקו"י הל' אבלות סימן יא הל' ג)**.

[27] אך אסור להפליג בשבח המת יותר מדאי אלא מן הראוי שהמספיד יזכיר איזה מידה טובה שהייתה בנפטר ויעורר את העם להתחזק במידות טובות וביראת שמים **(ילקו"י הל' אבלות סימן יא הל' ג)**.

[28] וכל המזכיר מידות טובות ומעשים טובים על מי שלא היו בו כלל או שמוסיף להפליג יותר מדאי על מה שהיה בו גורם רעה לעצמו ולמת **(ילקו"י הל' אבלות סימן יא הל' א)**.

רבינו יונה בדעת ר"י – עומד חוץ לבית הכנסת בצד שהציבור מתפללים אליו היינו מזרח, ומפנה אחוריו לבית הכנסת.

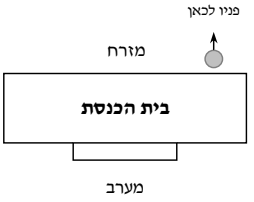

הגהות מיימניות – יש להחמיר כשיטת שניהם.
אורחות חיים בשם רבינו האי – המתפלל אחורי בית הכנסת ופניו כלפי בית הכנסת, ומתפלל לצד שהציבור מתפללים, שפיר דמי.

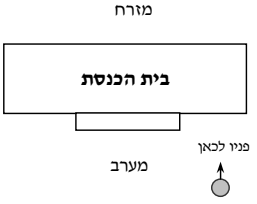

לשון הש"ע

ולא **(טו)** אחורי בהכ"נ, אם אינו מחזיר פניו לבהכ"נ, ואחורי ב"ה הוא הצד שהפתח פתוח בו והוא הפך הצד שפונים אליו **(טז)** הקהל כשמתפללים. וי"מ **(יז)** בהפך וראוי לחוש לדברי (יח) שניהם. וגם כשמתפלל **(יט)** בשאר צדדים, חוץ לבהכ"נ, יש להחמיר **(כ)** שיחזיר פניו לב"ה. וכל זה כשניכר שמחזיר אחוריו לב"ה, אבל אם הוא מתפלל בבית הסמוך **(כא)** לב"ה, פניו כנגד א"י כראוי ואחוריו לכותל ביתו שהוא כותל ב"ה, מותר, שאינו ניכר שמחזיר פניו מבהכ"נ.

משנה ברורה

(טו) אחורי בהכ"נ - בתשובת יד אליהו סימן ז' כתב דנ"ל מה שאמרו גבי המתפלל אחורי בהכ"נ לא שייך אלא דוקא כשהצבור מתפללים תפילת י"ח והוא ג"כ מתפלל י"ח ע"ש ובספר מאמר מרדכי חולק עליו:
(טז) הקהל - כלומר דמיירי במתפלל באותו צד שהפתח פתוח שם דהיינו בצד מערב לפיכך אם מחזיר פניו כלפי בהכ"נ נמצא שמתפלל לאותו צד שהצבור מתפללין וע"כ לא נקרא רשע אבל אם מחזיר פניו מבהכ"נ נמצא מתפלל היפך מהצבור שהם מתפללין למזרח והוא למערב וע"כ נקרא רשע שנראה כשתי רשויות ח"ו ולפי פירוש זה אם עומד אחורי בהכ"נ בצד מזרח והופך מבהכ"נ ומתפלל לצד מזרח כמו שהצבור מתפללין ג"כ אינו נקרא רשע:
(יז) בהיפך - הוא דעת ר"י הובא בתוס' שם דמפרש אחורי בהכ"נ היינו אחורי כותל מזרחי שאין שם פתחים וכשעומד אחורי אותו כותל ואחוריו כלפי הכותל אע"פ שפניו כלפי רוח מזרח ונמצא מתפלל לרוח שכל הצבור מתפללין אפ"ה נקרא רשע כי הוא מכלל אותם שנאמר עליהם ואחוריהם אל היכל ד' אבל אם מהדר אפיה לבי כנישתא אע"פ שנמצא שהוא מתפלל כלפי רוח מערב וכל הקהל כנגד רוח מזרח לית לן בה כיון שכל הקהל מתפללין כלפי כותל מזרחי ששם היכל והוא פניו ג"כ כלפי אותו הכותל אין לחוש:
(יח) שניהם - שלא יתפלל אלא במערב ויחזיר פניו לבהכ"נ ואף דזה מותר לכ"ע מ"מ לא שרי אלא מדוחק הלא"ה מצוה להתפלל בבהכ"נ כמ"ש בסעיף ט':
(יט) בשאר צדדים - דהיינו בצפון או בדרום ומיירי בשאי אפשר לו להפוך פניו למזרח כגון שיש צואה לפניו כמלא עיניו הא לאו הכי עדיף טפי שיהפוך פניו למזרח ומ"מ גם בכל זה לא שרי אלא מדוחק כמש"כ בס"ק הקודם:

(כ) שיחזיר פניו - כדי שלא יהיה אחוריו נגד בהכ״נ ואף שאכתי אינו מתפלל לרוח שהצבור מתפללין מ״מ כיון שאינו מתפלל בהיפך לית לן בה וכ״ז כשעומד בצפון בהכ״נ או בדרומו אבל כשעומד במזרחו או במערבו אסור אף אם רוצה להטות עצמו לצפונו או לדרומו:

(כא) לבהכ״נ - וה״ה בעזרות הבנויות בכותל מזרחי שרי להתפלל שם דחדר הוא ואין נראה כאחוריו לבית הכנסת וכ״כ השכנה״ג שראה קהלות רבות שעזרותיהם לצד מזרח ומתפללין ופניהם כלפי מזרח ואחוריהם כלפי כותל מזרחי שבבהכ״נ ומ״מ יותר טוב בעת שבונים העזרות לעשותו בצד אחר לא בצד מזרח כי יש מפקפקים בזה עיין בא״ר:

הלכות

דף ח.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים צ, ט

נושא ההלכה: חשיבות תפלה בבית הכנסת

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר ליה רבי יצחק לרב נחמן: מאי טעמא לא אתי מר לבי כנישתא לצלויי? אמר ליה: לא יכילנא. אמר ליה: לכנפי למר עשרה וליצלי. אמר ליה: טריחא לי מלתא. - ולימא ליה מר לשלוחא דצבורא, בעידנא דמצלי צבורא ליתי ולודעיה למר. - אמר ליה: מאי כולי האי? אמר ליה: דאמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחי, מאי דכתיב (תהלים ס"ט) ואני תפלתי לך ה' עת רצון - אימתי עת רצון - בשעה שהצבור מתפללין.

ראה לשון מקור ההלכה בגמ', סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ו. עין משפט א (עמוד 37)

לשון הש"ע

ישתדל אדם להתפלל בב"ה עם הציבור, ואם הוא אנוס שאינו יכול לבוא לב"ה, יכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים, (והוא הדין בני אדם הדרים בישובים ואין להם מנין, מ"מ יתפללו שחרית וערבית בזמן שהציבור מתפללים, סמ"ג). וכן אם נאנס ולא התפלל בשעה שהתפללו הציבור [29] והוא מתפלל ביחיד, אעפ"כ יתפלל בב"ה.

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים צ, יא

נושא ההלכה: יש לו ביהכנ"ס בעירו ולא נכנס להתפלל בו

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר ריש לקיש: כל מי שיש לו בית הכנסת בעירו ואינו נכנס שם להתפלל - נקרא שכן רע, שנאמר: (ירמיהו י"ב) כה אמר ה' על כל שכני הרעים הנגעים בנחלה אשר הנחלתי את עמי את ישראל, ולא עוד אלא שגורם גלות לו ולבניו, שנאמר: (ירמיהו י"ב) הנני נתשם מעל אדמתם ואת בית יהודה אתוש מתוכם.

לשון הש"ע

מי **(לז)** שיש לו בהכ"נ בעירו ואינו נכנס בו להתפלל **(לח)** נקרא **(לט)** שכן רע וגורם גלות לו ולבניו [30].

משנה ברורה

(לז) שיש לו וכו' - ואם יש שתי בתי כנסיות בעיר טוב לילך להרחוקה כי שכר פסיעות יש:

הלכה למעשה

[29] מי שנאנס ואינו יכול להתפלל עם הציבור, יתפלל בשעה שהציבור מתפללין, והיינו שישער שתפלת שמו"ע שלו תהיה בשעה שהציבור מתפללין שמו"ע. ואין מעלה זו אלא כשהציבור בעירו, והדין כן גם בעשרת ימי תשובה. וכל זה דוקא כשיש לו טורח לאסוף עשרה ולהתפלל בציבור, הא לאו הכי יאסוף לביתו עשרה ויתפלל בעשרה. ומ"מ אין צריך להטריח אנשים לזה. והמתפלל בשעה שהציבור מתפללין תפלתו מתקבלת ברצון למעלה, ויקבל עליה שכרו כמו שקבל שכר על כל מצוות ה', אבל אין ממלאין את בקשתו שהתפלל עליה לגמרי. ואם ע"י כך שיתפלל בשעה שהציבור מתפללין יצטרך להתפלל בביתו ולא בבית הכנסת ביחידות, אפילו הכי יתפלל בביתו בשעה שהציבור מתפללין **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' רמט)**.

[30] כל מי שיש לו בית כנסת בעירו ואינו נכנס בו להתפלל, נקרא שכן רע, וגורם גלות לו ולבניו. אבל אם מתפלל בביתו בעשרה אינו נקרא שכן רע, אך אין מתקיים בו הנאמר, אין תפלתו של אדם נשמעת אלא בבית הכנסת. זולת כשקבע אותו מקום שמתפללין בו לקדושה כבית כנסת **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' רס)**.

(לח) נקרא וכו' - דכן דרך שכנים הרעים שאין נכנסין לבית חבריהם. וע' באחרונים שכתבו שאפילו אין שם מנין עשרה דהא סתמא קתני ובפמ"ג מסתפק בזה. ואם מתפלל בביתו בעשרה בכל גווני אינו נקרא שכן רע דכל בי עשרה שכינתא שריא ומיהו עכ"פ מידי חובת בהכ"נ לא נפיק אא"כ אותו המקום שמתפללין בו קבוע לקדושה:

(לט) שכן רע וכו' - דכתיב כה אמר ה' על כל שכיני הרעים וגו' הנני נותשם מעל אדמתם. וכל המשכים ומעריב לבהכ"נ זוכה לאריכת ימים שנאמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום וכתיב אחריו כי מוצאי מצא חיים וגו':

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים צ, כ

נושא ההלכה: יכנס שיעור ב' פתחים לבית הכנסת קודם התפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב חסדא: לעולם יכנס אדם שני פתחים בבית הכנסת. שני פתחים סלקא דעתך? - אלא, אימא: שיעור שני פתחים, ואחר כך יתפלל.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פירוש שיעור ב' פתחים וסיבת הדין

רש"י, אורחות חיים, טור – ב' פתחים היינו שיכנס לפחות שמונה טפחים (דשיעור פתח אחד הוא ד' טפחים), שלא יראה שישיבת בית הכנסת עליו כמשאוי והוא מזומן סמוך לפתח ע"מ לצאת.

* **ר' יונה** – וכל זה הוא דוקא בזמנם שלא היה לכל אחד מקום קבוע, אך בזמנינו אם מקומו הקבוע סמוך לפתח יכול לישב שם שכולם יודעים ומכירים שיושב שם דרך קביעותו.

הגהות מיימוניות, מהר"ם מרוטנבורג – ב' פתחים היינו שיכנס שיעור רוחב ב' פתחים (כמו שיטת רש"י אך טעמו שונה), ע"מ שלא יביט לחוץ ויבטל כוונתו, ולפי זה אם אין הפתח פתוח לרשות הרבים, א"צ ליכנס כשיעור הנ"ל.

רא"ש בשם יש מפרשים – ב' פתחים היינו שלא יכנס ויתפלל מיד, אלא ישהה כשיעור ב' פתחים קודם שיתחיל את תפלתו, ולפי פירוש זה אין כלל בעיה לשבת אפילו סמוך לפתח בתוך השיעור הנ"ל.

ב"י – ולענין הלכה נכון לחוש לכל הפירושים.

לשון הש"ע

יכנס **(סא)** שיעור שני פתחים ואח"כ יתפלל. י"מ שיעור שני פתחים דהיינו ח' טפחים יכנס לפנים, שלא ישב אצל הפתח שנראה כמשאוי ישיבת ב"ה ולפ"ז אם יש לו מקום מיוחד אצל הפתח, אין בכך כלום. וי"מ שהטעם מפני שמביט לחוץ ואינו יכול לכוין, ולפי זה אם אינו פתוח לרשות הרבים אין בכך כלום. וי"מ שלא ימהר להתפלל מיד כשנכנס, אלא **(סב)** ישהא שיעור שני פתחים. ונכון לחוש לכל הפירושים .

משנה ברורה

(סא) שיעור שני פתחים - עיין בב"ח שכתב שצריך לעשות עזרה לפני בהכ"נ דוגמת האולם שהיה לפני ההיכל והאריך לפרש בזה המאמר דשיעור שני פתחים וכ"כ המ"א וכן נהגו כהיום בכל מקום וע"כ טוב להדר לכתחילה שלא להתפלל בעזרה כ"א בבהכ"נ:

(סב) ישהא שיעור וכו' - כדי שתתיישב דעתו עליו ויתפלל בכונה כי כשיתפלל תיכף בכניסתו פתאום אין דעתו מיושבת עליו. מכבדין בפתח בהכ"נ שיכנס הגדול תחלה הואיל וראוי למזוזה:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים צ, יח

נושא ההלכה: עדיפות תפלה בבית המדרש הקבוע לו ללימודו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר אביי: מריש הוה גריסנא בגו ביתא ומצלינא בבי כנישתא, כיון דשמענא להא דאמר רבי חייא בר אמי משמיה דעולא: מיום שחרב בית המקדש אין לו להקדוש ברוך הוא בעולמו אלא ארבע אמות של הלכה בלבד - לא הוה מצלינא אלא היכא דגריסנא. רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא לא מצלו אלא ביני עמודי, היכא דהוו גרסי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

להתפלל בבית המדרש ולא בבית הכנסת

טור, ר׳ יונה – עדיף להתפלל בבית המדרש במקום קביעות לימודו , ואפילו ביחיד.

רמב״ם, ב״י – עדיף להתפלל בבית המדרש במקום קביעות לימודו, אך דוקא בציבור (בעשרה)*.

* **ר׳ יונה** – וא״כ לפי שיטת הרמב״ם מה מעליותא של בית במדרש על בית הכנסת ? אלא יש לומר שאפילו שיש תפלה ברוב עם בבית הכנסת עדיפה תפלת בית המדרש במקום לימודו בעשרה.
וכתב עוד ר׳ יונה בדעת רמב״ם שכל זה הוא רק למי שדרכו ללכת מביתו ללמוד במקום אחר דכיון שדרכו להתבטל מלימודו בשעה שהולך ללמוד יש לו להתפלל בעשרה או ללכת לבית הכנסת אבל מי שלומד בביתו כל היום במקום קבוע ותורתו אומנותו אין לו ללכת לבית הכנסת אם לא ימצא עשרה בבית המדרש מפני שנמצא מתבטל מלימודו בשעת הילוכו וטוב לו שיתפלל יחידי בבית המדרש משיתבטל כלל.

תשובת הרא״ש - טוב להתפלל בציבור בעשרה דזמן תפלה לחוד, וגם אין אנו זהירים לבטל תורה בשאר זמנים, ועוד שהמון העם ילמדו ממנו לעשות כן.

לשון הש״ע

בית המדרש קבוע קדוש יותר מבהכ״נ, ומצוה להתפלל בו יותר מב״ה, **(נה)** והוא שיתפלל ב - י׳. הגה: וי״א דאפי׳ בלא י׳ עדיף להתפלל בבה״מ הקבוע לו, ודוקא מי שתורתו אומנתו **(נו)** ואינו מתבטל בלאו הכי (הרי״י פ״ק דברכות). ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, **(נז)** שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מב״ה [31] (תשובת הרא״ש כלל ד׳ והטור). וכ״ש שלא יעסוק בתורה בב״ה **(נח)** בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחינות (הגהות אלפסי החדשים).

משנה ברורה

(נה) והוא שיתפלל בי׳ - ואפילו אם בבהכ״נ איכא רוב עם הדרת מלך מ״מ בה״מ עדיף וה״מ למי שלומד בו וכדי שלא יבטל מלימודו לילך לבהכ״נ הא בלא״ה רוב עם עדיף כ״כ הפמ״ג ונראה פשוט דזה דוקא בבה״מ שקבוע ליחיד ללימוד דלא קבוע קדושתו כ״כ וכדמשמע ממ״א בסימן קנ״ג ס״א דבזה איירינן הכא אבל בה״מ שקבוע לרבים ללימוד התורה בוודאי קדושתו חמורה יותר מבהכ״נ ומוטב להתפלל בו בעשרה יותר מבהכ״נ שיש בו רוב עם אפילו מי שאינו לומד בו כלל וכדאיתא בגמרא דאוהב ה׳ שערים המצויינים בהלכה יותר מבתי כנסיות וכו׳ וכן משמע מכמה אחרונים:

(נו) ואינו מתבטל וכו׳ - ר״ל כ״א לדברים הכרחים לצרכי גופו ולימודו ע״כ אין לו ללכת לבהכ״נ אפילו אם אין שם עשרה מפני שמבטל מלימודו בשעת הליכתו ועיין בביאור הגר״א שכתב דבאופן זה שתורתו אומנתו אפילו

◆ הלכה למעשה ◆

[31] גם ת״ח שתורתו אומנותו אין לו להקל להתפלל ביחידות, גם אם מתפלל בחדר או בבית מדרש שבו הוא לומד בקביעות. אולם אם הוא אנוס שאינו יכול להתפלל בבית הכנסת, יש להקל לו להתפלל בבית מדרשו ביחידות, ויכוין להתפלל בשעה שהציבור מתפללים (כי בלאו הכי באנוס יש להקל בכל אדם להתפלל ביחידות). וכל הנאנס ומתפלל ביחידות צריך להתאמץ לכוין בכל תפלתו כדי שתפלתו תתקבל **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רצ)**.

לדעה הראשונה לא בעינן עשרה וכ״ש בלומד תורה ברבים עם תלמידים שאין לו לבטל מלימודו לילך לבי כנישתא:

(נז) שלא ילמדו וכו׳ - כי לא ידינוהו לכף זכות לתלות בתורתו שבשביל לימודו הוא מתפלל ביחיד רק יאמרו שאינו חושש בתפלה וידונו ק״ו על עצמם ולא יחושו כלל לתפלה:

(נח) בזמן שהצבור - וכן בשעת קה״ת עיין סי׳ קמ״ו. כתב בספר מאמר מרדכי דאם הוא כבר התפלל ואינו עומד שם אלא לענות הקדישים והקדושות מאותם שפורסים על שמע או שחוזרים כל התפלה עוסק בתורה ואינו חושש וכן מוכח מלשון הג״ה דמיירי דוקא בענין שפורש מן הצבור וכו׳ עי״ש:

עין משפט ה,ו - ש״ע אורח חיים קמו, א

נושא ההלכה: יציאה מבית הכנסת באמצע קריאת התורה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי מנחם אמר רבי אמי: מאי דכתיב (ישעיהו א׳) ועוזבי ה׳ יכלו - זה המניח ספר תורה ויוצא. רבי אבהו נפיק בין גברא לגברא.

לשון הש״ע

(א) אסור לצאת ולהניח ס״ת כשהוא פתוח, **(ב)** אבל בין גברא לגברא, (ג) שפיר דמי [32].

משנה ברורה

(א) אסור לצאת וכו׳ - וע״ז נאמר ועוזבי ה׳ יכלו ומתרגמינן ודשבק אורייתא דיי׳ ישתצון ואפילו איכא עשרה דצייתי לס״ת זולתו וגם הוא כבר שמע קה״ת בעשרה אפ״ה אסור:
(ב) אבל בין גברא לגברא - והוא כשנשארו עשרה בביהכ״נ:
(ג) שפיר דמי - והיינו כשכבר שמע קה״ת או שדעתו לבוא מיד וגם זה אינו מותר כ״א כשהוא לצורך גדול:

עין משפט ח - ש״ע אורח חיים קמו, ב

נושא ההלכה: לימוד תורה באמצע קריאת התורה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב ששת מהדר אפיה וגריס, אמר: אנן בדידן ואינהו בדידהו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ביאור הנהגת רב ששת ונפקא מינה ללמוד תורה בזמן קריאת התורה

רש״י, תוספות, רא״ש, שיבולי הלקט בשם ר׳ שמחה – רב ששת למד בלחש, אבל בקול רם אסור ללמוד, משום שמפריע לציבור.

◆ הלכה למעשה ◆

[32] אסור לאדם לצאת מבית הכנסת בעת שהספר תורה פתוח ובאמצע הקריאה, משום שנאמר ״ועוזבי ה׳ יכלו״, ומ״מ בין גברא לגברא, ויש שם עשרה בלעדיו, מותר לצאת. ובפרט אם הוא נצרך לצאת. ואף שהפסיד חלק מהקריאה, אינו חייב לילך לבית הכנסת אחר לשמוע את מה שחיסר בקריאת הפרשה, שלא הייתה תקנת הנביאים לקרות בתורה אלא בציבור, ולא הטילו חובת הקריאה על כל יחיד ויחיד, וכל שקראו בציבור סדרו של יום אפילו אם כמה יחידים לא שמעו קריאת ספר תורה נתקיימה תקנת הנביאים. ורק קריאת שנים מקרא ואחד תרגום היא חובה על כל יחיד ויחיד **(ילקו״י הל׳ קריאת התורה ובית הכנסת עמ׳ שפז)**.

בה"ג *, הגהות אשירי – היו עשרה בלעדי רב ששת, אבל אם הוא מתוך העשרה אסור לו ללמוד.

* **מהר"י אבוהב** – ואפילו אם יש עשרה לא הותר ללמוד אלא בדברי תורה, אבל מילי דעלמא אסור.

רי"ף, רמב"ם – רב ששת תורתו אומנותו ולכן מותר לו ללמוד, אבל סתם אדם אסור לו ללמוד בשעת קריאת התורה.

תלמידי רבינו יונה בשם יש מפרשים – דוקא רב ששת הותר לו ללמוד משום שהיה סגי נהור ולא היה מחוייב בקריאת התורה דדברים שבכתב אי אתה רשאי לאומרם בע"פ (גיטין ס:), אבל מי שאינו סגי נהור אסור ללמוד בשעת קריאת התורה אע"פ שתורתו אומנותו.

ר' יונה – קודם שנפתח הס"ת היה רב ששת מראה עצמו שרוצה ללמוד ולא לשמוע קריאת ס"ת, ובזה מותר אף לכל אדם אע"פ שאין תורתו אומנותו דכיון שכבר התחיל במצוה וראו אותו שקבע לקרוא אינו פוסק בעבור ס"ת, אך אם כבר נפתח הס"ת ולא התחיל קודם ללמוד אסור ללמוד כלל אף מי שתורתו אומנותו.

לדבר בין גברא לגברא

ר' יונה – אע"ג שלצאת בין גברא לגברא מותר, לדבר אסור משעה שנפתח הס"ת בפעם הראשונה עד שיסיימו קריאת כל הפרשה, ואע"פ שסוגרים את הס"ת בינתיים.

* **ב"י** – נראה שטעמו הוא משום שיש חשש שמא ימשך בדיבור אף בשעה שקוראים, אך נראה שאין לאסור לדבר משנפתח הס"ת אלא מעת שיתחיל הקורא לקרוא וכ"כ הרמב"ם בהלכות תפילה ונשיאת כפים פרק יב הלכה ט כיון שהתחיל הקורא לקרות בתורה אסור לספר אפילו בדבר הלכה אלא הכל שומעין ושותקין ומשימין לבם למה שהוא קורא שנאמר ואזני כל העם אל ספר התורה.

לקרוא שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה

מרדכי, הגהות אשירי בשם אור זרוע, כל בו בשם סמ"ק, הגהות מיימוניות * - מותר לכולי עלמא.

* וכתבו שכן עשה ר"ם, ואח"כ כתבו ומכל מקום הר"כ כשחזר הפרשה בעת ההיא היה שותק בזמן ששליח ציבור קורא עד בין גברא לגברא וכן כתב דאסור ללמוד או לקרות הפרשה בעת קריאת התורה דאין לנו מי שתורתו אומנותו.

ב"י – ולענין הלכה כדאים הנך רבוותא דשרי, לסמוך עליהם, ומ"מ נכון לכוין דעתו בכל הפרשיות ולשומעם מפי הש"ץ.

לשון הש"ע

(ד) כיון שהתחיל הקורא לקרות בס"ת, אסור לספר **(ה)** אפילו בד"ת, **(ו)** אפי' בין גברא לגברא, ואפילו (ז) אם השלים הוא הפרשה, **(ח)** ויש מתירים לגרוס (פי' ללמוד) בלחש, וי"א שאם יש י' דצייתי (פי' המשימין לבם) לס"ת, מותר לספר (בד"ת) (ב"י בשם מהרי"א), ויש מתירים **(ט)** למי שתורתו אומנתו, ויש מתירים **(י)** למי שקודם שנפתח ס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע ס"ת אלא לקרות, ומתחיל לקרות, ולקרות שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, **(יא)** שרי [33]. **(יב)** וכל זה אינו ענין לפרשת זכור (דברים כה, יז - יט) **(יג)** ופרשת פרה (במדבר יט, א - כב), שהם בעשרה מדאורייתא, שצריך לכוין ולשומעם מפי הקורא, **(יד)** והנכון שבכל הפרשיות **(טו)** ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשומעם מפי הקורא [34].

משנה ברורה

(ד) כיון שהתחיל - והמ"א מצדד לומר דמשעה שנפתח הס"ת אפילו לא התחיל עדיין הקורא לקרות ג"כ אסור וכן משמע דעת הגר"א בביאורו דמשעה שפתחו הס"ת כדי לברך אסור לספר:

◆ הלכה למעשה ◆

[33] יכול לקרוא את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום בשעת קריאת התורה, אע"פ שבעת שקורא שנים מקרא ואחד תרגום לעצמו, אינו מאזין לקריאת פרשת השבוע של הש"ץ. וכל זה כשקורא את הפרשה בלחש, ויש עשרה בלעדיו המקשיבים לש"ץ, או שקודם הקריאה היסב פניו לצד והתחיל לקרוא **(ילקו"י שבת כרך א עמ' שסא)**.

[34] כיון שהתחיל הקורא לקרוא בס"ת, אסור לספר בקול רם, אפילו בדברי תורה, ואפילו בין גברא לגברא נכון להחמיר שלא יקרא בקול רם. אבל לגרוס וללמוד בלחש מותר. וכ"ש אם יש עשרה המקשיבים לקריאת התורה וכ"ש במי שתורתו אומנותו. וכן אם קודם שנפתח הס"ת מחזיר פניו ומראה עצמו שאינו רוצה לשמוע קריאת התורה, מותר. ומ"מ הנכון הוא שבכל הפרשיות ראוי למדקדק בדבריו לכוין דעתו ולשמוע קריאת התורה מהש"צ **(ילקו"י הל' קריאת התורה ובית הכנסת עמ' קפח)**.

(ה) אפילו בד"ת - וכן לפרש דבר תורה או להורות הוראה לאדם ששואל אסור ולאפרושי מאיסורא מותר לומר בדרך קצרה אם אי אפשר להפריש ע"י רמיזה:
(ו) אפילו בין גברא לגברא - שמא ימשך הלמוד בעת הקריאה והב"ח מיקל בלמוד בין גברא לגברא ובא"ר מצדד דעם אחרים אין להקל שמא ימשך [ובבינו לבין עצמו המיקל ללמוד אז אין למחות בידו] אך להורות אז הוראה לפי שעה אין להחמיר דלא שכיח כ"כ בזה שמא ימשך:
(ז) אם השלים וכו' - שנים מקרא ואחד תרגום וע' בפמ"ג שמצדד לומר דאפי' אם כבר שמע קריאת התורה בעשרה ג"כ אסור וכן משמע בביאור הגר"א:
(ח) ויש מתירים וכו' - מיירי דאיכא עשרה דצייתי לס"ת מבלעדו ואפ"ה אינו מותר בקול רם לדעה זו כדי שלא יטריד שאר השומעים:
(ט) למי שתורתו אומנתו - היינו דאפילו היכא דאיכא עשרה דצייתי אינו מותר ללמוד בעת הקריאה כ"א בשתורתו אומנתו שאינו מבטל שום שעה מלמודו וע"י בא"ר שהביא בשם כמה ראשונים דהשתא אין לנו תורתו אומנתו לענין זה:
(י) למי שקודם וכו' - טעם שיטה זו דס"ל שכיון שכבר התחיל במצוה מתחלה וראו אותו אנשי ביהכ"נ שכבר קבע עצמו ללמוד אינו מחוייב לפסוק אבל אם לא התחיל מתחלה אין לשום אדם ואפילו מי שתורתו אומנתו ללמוד בשום אופן כלל [תר"י]:
(יא) שרי - לכל הדעות שנזכרו לעיל כיון שהוא מעין מה שקורא הש"ץ אע"פ שאין קורא ממש בפסוק שהש"ץ קורא ומ"מ גם זה אינו מותר רק בלחש שלא יבלבל דעת השומעים [פמ"ג]:
(יב) וכל זה אינו ענין - ר"ל כל הקולות הנזכרים בסימן זה לענין שמיעת הקריאה:
(יג) ופרשת פרה - עיין בבאור הגר"א ופר"ח וש"א שכתבו דאינו עיקר ופרשת פרה הוא מדרבנן מ"מ לענין זה מסתברא דגם לדידהו לא מקילינן כל הקולות הנ"ל:
(יד) והנכון שבכל הפרשיות וכו' - ר"ל אפילו להעביר הסדרא שמו"ת בשעת הקריאה אינו מן המובחר אלא ראוי לדקדק ולשמוע מפי הקורא מלה במלה:
(טו) ראוי למדקדק בדבריו - ופר"ח כתב דמעיקר הדין הוא שאסור לעסוק בשום דבר ואפילו בשמו"ת בשעת הקריאה ואפי' איכא עשרה דצייתי זולתו וכן הביא מ"א בשם של"ה שמחמיר בזה אלא צריך לשתוק ולשמוע הקריאה מפי הש"ץ וכן
דעת הגר"א במעשה רב [ומ"מ לקרות שמו"ת או עם פירש"י בין גברא לגברא מותר אפילו לדעה זו] והמ"א הביא בשם מטה משה דנכון לקרות בלחש מלה במלה עם הש"ץ דבלא זה א"א לכוין ולשמוע וכ"כ כמה אחרונים:

עין משפט ט - ש"ע אורח חיים רפה, א

נושא ההלכה: חיוב קריאת שניים מקרא ואחד תרגום

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב הונא בר יהודה אמר רבי אמי: לעולם ישלים אדם פרשיותיו עם הצבור שנים מקרא ואחד תרגום ואפילו: (במדבר ל"ב) עטרות ודיבן, שכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו.

לשון הש"ע

אע"פ שאדם שומע כל התורה כולה כל שבת בצבור, חייב **(א)** לקרות לעצמו בכל שבוע פרשת אותו השבוע **(ב)** שנים מקרא ואחד תרגום אפילו עטרות **(ג)** ודיבן. (במדבר לב, ג) [35].

◆ הלכה למעשה ◆

[35] אע"פ שאדם שומע את כל הפרשה בכל שבת מפי הש"ץ, חייב לקרותה לעצמו, שנים מקרא ואחד תרגום. וכל המשלים פרשיותיו עם הציבור, מאריכין לו ימיו ושנותיו. וגם העוסק בלימוד תורה כל היום, ותורתו אומנותו, לא יבטל קריאת פרשיותיו עם הציבור, וחייב לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. ואף מי שאינו מבין כל כך את שפת התרגום צריך לקרוא הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, וירא שמים יקרא גם תרגום וגם פירוש רש"י על הפרשה. ומן הדין אין צריך לקרוא את ההפטרה, ומ"מ נהגו לקרוא גם את ההפטרה פעם אחת. וע"פ הקבלה יש לקרוא הפרשה כל פסוק ופסוק שנים מקרא ואחד תרגום ברצף אחד בלא הפסק, ויש הנוהגים לקרוא בכל יום אחר תפלת שחרית מקצת מהפרשה שנים מקרא ואחד תרגום ומסיימים בערב שבת. ופסוקי המקרא יש לקוראם בטעמי המקרא, והתרגום בלי טעמים.אך גם מי שאינו יודע לקרוא את הפרשה עם טעמים, חייב בקריאת הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום. אפשר להתחיל בקריאת שנים מקרא ואחד תרגום ממנחה של שבת אחר התפלה. ומי שהשעה דחוקה לו ביותר ואין לו פנאי כלל לקרוא לעצמו את הפרשה שנים מקרא ואחד תרגום, נכון להורות לו שיקרא בלחש את כל הפרשה עם הש"ץ הקורא בתורה, פסוק בפסוק, ושוב יחזור ויקראנה פעם שניה בביתו, ואחר כך יקרא פעם אחת את כל התרגום, ויצא ידי חובתו. ואשה פטורה מלקרוא הפרשה שנים

משנה ברורה

(א) לקרות לעצמו בכל שבוע - היינו שלא יקדים לקרות קודם אותו שבוע וגם לא יאחר דצריך להשלים פרשיותיו עם הצבור

וכל המשלים פרשיותיו עם הצבור מאריכין לו ימיו ושנותיו [גמרא]:

(ב) שנים מקרא - אבל לא יקרא אחד מקרא ואחד תרגום ויכוין לשמוע מהש"ץ אלא צריך לקרות ב"פ מקרא חוץ ממה ששמע מהש"ץ אם לא שקרא אז ג"כ בפיו וע' במ"א סק"ח שכ' בשם לחם חמודות דבדיעבד יוצא פ"א במה ששמע מהש"ץ ויש אחרונים שמחמירין אפי' דיעבד. ובענין הקריאה יש דעות בזה בין אחרוני' י"א שיקרא כל פסוק ב"פ ותרגום עליו וי"א שיקרא כל פרשה ב"פ ואח"כ התרגום היינו שיקרא כל פרשה פתוחה או סתומה ב"פ ואח"כ התרגום ובמ"א ובשע"ת מצדדים כדעה ראשונה ובספר מעשה רב איתא שהגר"א נהג לומר התרגום אחר כל פרשה פתוחה או סתומה או אחר מקום שנראה יותר הפסק ענין ודעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד. מי שהוא בקי בטעם ובנקודות בע"פ טוב להדר לקרות בס"ת גופא:

(ג) ודיבן - ר"ל אע"פ שאין בו תרגום וה"ה ראובן ושמעון וכי"ב צריך לקרותו ג"פ ויש מחמירין דבעטרות ודיבן שיש בו תרגום ירושלמי צריך לקרות שם התרגום:

מקרא ואחד תרגום, וכן א"צ לקרוא את הפרשה שניים מקרא ואחד תרגום בימים טובים **(חזו"ע שבת א עמ' ש - של, ילקו"י שבת א' עמ' שנד- שנט)**.

הלכות
דף ח:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים צ, ח

נושא ההלכה: לעבור חוץ לביהכנ״ס בשעה שהציבור מתפללים

לשון מקור ההלכה בגמ׳

דאמר רבי יהושע בן לוי: אסור לו לאדם שיעבור אחורי בית הכנסת בשעה שהצבור מתפללין. אמר אביי: ולא אמרן אלא דליכא פתחא אחרינא, אבל איכא פתחא אחרינא - לית לן בה. ולא אמרן אלא דליכא בי כנישתא אחרינא, אבל איכא בי כנישתא אחרינא - לית לן בה. ולא אמרן אלא דלא דרי טונא ולא רהיט, ולא מנח תפילין, אבל איכא חד מהנך - לית לן בה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לעבור אחורי בית הכנסת כשהוא רכוב על בהמתו בשעה שהציבור מתפללין

ר׳ ירוחם – מותר, משום שניכר שאינו נכנס משום שטרוד בשמירת בהמתו, ואינו נראה ככופר.

מה נקרא אחורי בית הכנסת

רבינו יונה – לדברי הכל היינו הצד שבו הפתח דכיון שעובר על יד הפתח ואינו נכנס נראה כפורק מעליו עול תפלה, דאם עובר מהצד שאין בו פתח אין כלל לחשוד בו.

לשון הש״ע

אסור לעבור חוץ לבהכ״נ בצד שהפתח פתוח בו, בשעה **(כג)** שהציבור מתפללים, מפני שנראה ככופר, כיון שאינו נכנס להתפלל, ואם נושא משאוי **(כד)** או שלבוש תפילין **(כה)** או שיש ב״ה אחר בעיר או שיש לב״ה זה פתח אחר ((**כו**) או שרוכב על הבהמה), מותר.

משנה ברורה

(כג) שהצבור מתפללים - עיין בפמ״ג שיש להחמיר אפילו בעת ק״ש ופסוקי דזמרה:
(כד) או שלבוש וכו׳ - דנראה שעול מלכותו עליו ולא יבואו לחשדו:
(כה) או שיש ב״ה וכו׳ - נ״ל דה״ה אם רגילין בבהכ״נ הזה לעשות כמה מנינים ג״כ שרי דלא יבואו לחשדו:
(כו) או שרוכב - שניכר שמפני שהוא טרוד בשמירת הבהמה אינו נכנס:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים נח, ג

נושא ההלכה: ק״ש קודם זמנה באנוס

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תניא, רבי שמעון בן יוחי אומר: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אחת קודם שיעלה עמוד השחר, ואחת לאחר שיעלה עמוד השחר, ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא! אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים בלילה, אלמא - לאחר שיעלה עמוד השחר ליליא הוא, והדר תני: יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, אלמא - יממא הוא! - לא, לעולם ליליא הוא, והא דקרי ליה יום - דאיכא אינשי דקיימי בההיא שעתא. אמר רב אחא בר חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון בן יוחי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אימתי רשאי לקרוא ק״ש קודם זמנה משעלה עמוד השחר

רי״ף, רמב״ם, רא״ש – המשכים לצאת לדרך.

ר׳ יונה, מהר״י אבוהב – היוצא לדרך בשיירה ואינם ממתינים לו, ואף בדרך לא יוכל לקרוא ביישוב הדעת.

רשב״א – היוצא לדרך במקום גדודי חיה ולסטים שלא יוכל לכוין אפילו פרשה ראשונה.

לשון הש״ע

ומי שהוא **(יב)** אנוס, כגון שהיה **(יג)** משכים לצאת לדרך במקום גדודי חיה ולסטים, שלא יוכל לעמוד ולא לכוין אפילו פרשה ראשונה ואפילו עד (על) לבבך, (דברים ו, ו) או שבני השיירא (קראבאנא בלע״ז) הולכים מהרה ולא ימתינו לו **(יד)** כלל, **(טו)** יכול **(טז)** לקרותה עם ברכותיה משעלה עמוד השחר, דכיון שעלה עמוד השחר שפיר קרינן ביה ובקומך (דברים ו, ז) וגם שפיר מקרי **(יז)** יוצר אור. אבל אם אינו במקום גדודי חיה וליסטים, וגם אין בני השיירא נחפזים כ״כ, אפילו יוצא לדרך אחר שעלה עמוד השחר אינו קורא עד שיגיע זמנה.

משנה ברורה

(יב) אנוס - וה״ה כשיש קבורת מת בעיר או מילה או יום ערבה דמפשי ברחמים וצריך להקדים את עצמו יכול לקרותה משעלה עה״ש:

(יג) משכים - פי׳ שאין לו פנאי להמתין ולהתעכב עד הזמן משיראה כגון שצריך לצאת לדרך וה״ה שאר ענינים כיוצא בזה שאין לו פנאי כדאיתא בטור:

(יד) כלל - אם ירצה לקרות באמצע הדרך ומיירי דזמן הליכתו עם השיירא או בכל כיוצא בזה ימשך עד סוף זמן ק״ש:

(טו) יכול וכו׳ - וגם יש לו להתפלל בביתו אחר ק״ש וברכותיה:

(טז) לקרותה - ויניח תפילין ולא יברך עליהם קודם שיגיע הזמן דמשיראה את חבירו ברחוק ד״א ויכירנו וכנ״ל בסימן ל׳:

(יז) יוצר אור - והמ״א ופמ״ג פסקו דאין לומר יוצר אור כ״כ בהשכמה עד שיכיר בין תכלת ללבן והוא הזמן דעד שיראה חבירו ברחוק ד״א הנ״ל. גם בביאור הגר״א מצדד כהמ״א ובלא״ה צריך לכתחילה להמתין אם יוכל מחמת מצות תפילין וכנ״ל:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים נח, ד

נושא ההלכה: קרא ק״ש שלא בזמנה ואינו אנוס

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

קראה קודם זמנה שלא בשעת הדחק

רשב״א – לא יצא, וצריך לחזור ולקרות.
רי״ף, רמב״ם, טור, ב״י – בדיעבד, יצא ידי חובתו.

לשון הש״ע

אם קראה משעלה **(יח)** עמוד השחר, אעפ״י שלא היה אנוס, **(יט)** יצא בדיעבד [36]. ואם קראה בלא ברכות יחזור לקרותה בזמנה עם הברכות. ועיין לקמן סימן ס׳ (ב״י סי׳ מ״ו).

משנה ברורה

(יח) עמוד השחר - י״א דעמוד השחר הוא מעט קודם שהאיר פני המזרח וי״א דעמוד השחר נקרא משהאיר פני המזרח ועיין בבה״ל וזה הזמן הוא קודם הזמן דמשיראה את חבירו הנ״ל בס״א:

(יט) יצא - דמקצת אנשים קמים באותו הזמן וקרינן ביה ובקומך ובדיעבד העמידוהו על דין תורה ודוקא באקראי בעלמא דהיינו פ״א בחודש הוא דיוצא בדיעבד אבל אם הוא רגיל לעשות כן אמרו חכמים שאפילו בדיעבד לא יצא וצריך לחזור ולקרותה מיהו אם שעת הדחק הוא אפילו רגיל טובא שרי דמאי הו״ל למיעבד:

◆ הלכה למעשה ◆

[36] אם קראה משעלה עמוד השחר, אע״פ שלא היה אנוס, יצא בדיעבד **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תכד)**.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים נח, ה

נושא ההלכה: היה אנוס ולא קרא ק״ש של ערבית ועדיין לא הנץ החמה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

איכא דמתני להא דרב אחא בר חנינא אהא דתניא, רבי שמעון בן יוחי אומר משום רבי עקיבא: פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, אחת קודם הנץ החמה ואחת לאחר הנץ החמה, ויוצא בהן ידי חובתו, אחת של יום ואחת של לילה. הא גופא קשיא! אמרת פעמים שאדם קורא קריאת שמע שתי פעמים ביום, אלמא - קודם הנץ החמה יממא הוא, והדר תני: יוצא בהן ידי חובתו אחת של יום ואחת של לילה, אלמא - ליליא הוא! לא, לעולם יממא הוא, והאי דקרו ליה ליליא - דאיכא אינשי דגנו בההיא שעתא. אמר רבי אחא ברבי חנינא אמר רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי שמעון שאמר משום רבי עקיבא. אמר רבי זירא: ובלבד שלא יאמר השכיבנו.

לשון הש״ע

אם נאנס ולא קרא ק״ש ערבית עד שעלה עמוד השחר, כיון שעדיין לא הנץ **(כ)** החמה קורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובת קריאת שמע ערבית. ואם היה אנוס באותה שעה לצאת לדרך מקום גדודי חיה ולסטים, **(כא)** לא יקרא אז ק״ש פעם **(כב)** שנית לצאת בה ידי חובת ק״ש של יום, שמאחר שעשה לאותה שעה לילה אי אפשר לחזור **(כג)** ולעשותה יום.

משנה ברורה

(כ) החמה - ומקצת אנשים ישנים באותו הזמן לכן בשעת הדחק קרינן ביה ג״כ ובשכבך אבל בלא״ה אפילו בדיעבד לא יצא:
(כא) לא יקרא - ויש חולקין בזה עיין א״ר ובביאור הגר״א:
(כב) שנית - אפילו אחר שיגיע הזמן דשיכיר את חבירו ברחוק ד״א:
(כג) ולעשותה יום - אלא ימתין אולי יזדמן לו לקרותה בזמנה כהלכתה:

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים רלה, ד

נושא ההלכה: קרא ק״ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר

לשון הש״ע

הקורא ק״ש של ערבית אחר שעלה עמוד השחר, קודם הנץ החמה (פי׳ יציאת החמה מענין הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא, ז, יג). **(ל)** לא יצא ידי חובתו אלא אם כן היה אנוס, **(לא)** כגון שכור או חולה וכיוצא בהן, ואנוס שקרא אז **(לב)** לא יאמר השכיבנו, דכיון שעלה עמוד השחר **(לג)** אינו זמן שכיבה. הגה: אבל שאר הברכות, דהיינו שנים שלפני ק״ש וברכת אמת ואמונה **(לד)** עד השכיבנו, אומר (טור ומרדכי והגהות מיימוני וע״ל סימן נ״ח סעיף ה׳).

משנה ברורה

(ל) לא יצא וכו׳ - דאף דמן התורה קרינן בשכבך עד הנץ משום דאיכא עדיין מקצת אנשים דגנו בההיא שעתא מ״מ היכא דלא איתנס בטלו חכמים ממנו מצות ק״ש על שאיחר כ״כ ואינו יוצא ידי חובתה שוב בקריאתה:
(לא) כגון שכור וכו׳ - ואפילו נשתכר לאחר שהגיע זמן ק״ש דהיינו מצאת הכוכבים ואילך נמי אינו בכלל מזיד דקסבר עדיין יש שהות שבתוך כך יפוג יינו אבל בנשתכר זמן מועט קודם עלות השחר שאי אפשר בשעה קטנה כזו להפיג שכרותו לא הוי אונס ולא יצא ידי חובתו:
(לב) לא יאמר השכיבנו - מתבאר בפוסקים דאפילו אם ירצה לדלג תיבת השכיבנו ולהתחיל מן ותקננו בעצה וכו׳ נמי אינו נכון:
(לג) אינו זמן שכיבה - ר״ל אינו זמן שבני אדם הולכים לשכב שיהיה שייך לומר על זה השכיבנו אבל מ״מ מיקרי זמן שכיבה לענין מצות עשה דק״ש דכתיב בה בשכבך דהכוונה כל זמן שבני אדם שוכבין ועדיין יש מקצת בני אדם שוכבין וכנ״ל:
(לד) עד השכיבנו אומר - ולא יאמר ברוך ה׳ לעולם וגו׳ וגם שמ״ע לא יתפלל דתפלת ערבית נתקנה רק בשביל לילה ומכיון שעלה עה״ש יום הוא לכל דבר:

הלכות
דף ט:

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים נח, א

נושא ההלכה: זמן ק״ש של שחרית לכתחילה ולמצוה מן המובחר

מקור ההלכה

תניא, רבי מאיר אומר: משיכיר בין זאב לכלב, רבי עקיבא אומר: בין חמור לערוד, ואחרים אומרים: משיראה את חברו רחוק ארבע אמות ויכירנו. אמר רב הונא: הלכה כאחרים.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

תחלת זמן ק״ש

ר״ת * , ראבי״ה – אחר הנץ החמה.

* ראייתו היא מהגמרא ביומא לז. ״אף היא עשתה נברשת של זהב בשעה שהחמה זורחת היו ניצוצות יוצאות ממנה וידעו כל העם שהגיע זמן ק״ש״ א״כ משמע שזמן ק״ש הוא אחר הנץ החמה.

תוספות, ר׳ יונה, רא״ש, רשב״א, רמב״ם – תחלת זמנה הוא משיראה את חבירו בריחוק ד׳ אמות ויכירנו שהוא זמן משיכיר בין תכלת לכרתי, ולמצוה מן המובחר קוראה סמוך לנץ החמה.

* **הגהות מיימוניות** – וראיית ר״ת מהגמרא ביומא שזמנה הוא אחר הנץ הוא דווקא לציבור שאין בקיאים מתי הנץ החמה.

לשון הש״ע

(א) זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חבירו **(ב)** הרגיל עמו קצת, ברחוק ד׳ אמות, ויכירנו. ונמשך זמנה **(ג)** עד סוף **(ד)** ג׳ שעות, **(ה)** שהוא רביע היום [37]. ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין (פי׳ תלמידים. ורש״י פי׳ אנשים ענוים ומחבבים המצות) **(ו)** שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם **(ז)** הנץ החמה (פי׳ יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא, ז, יג) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה **(ח)** מאד [38]. הגה: שיעור הנץ החמה הוא כמו **(ט)** שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ (מיימוני פ״א).

◆ הלכה למעשה ◆

[37] הלכה רווחת שזמן קריאת שמע של שחרית נמשך עד סוף שלש שעות מהיום. וכתבו הפוסקים ששעות אלו זמניות הן, שאם היום ארוך, השעות יותר ארוכות לפי חשבון אורך היום, ואם היום קצר השעות קצרות (וכגון אם היו עשר שעות ביום- תהיה שעה זמנית חמישים דקות, ואם היו ארבע עשרה שעות ביום- תהיה שעה זמנית שבעים דקות), ונמצא לפי זה שסוף זמן ק״ש הוא בסוף רבע היום. ולכתחילה יש להחמיר לגבי סוף זמן ק״ש (שהיא מדאורייתא), לחשב השעות הזמניות מעמוד השחר ועד צאת הכוכבים (זמן המגן אברהם), ולענין ברכות ק״ש שהם מדרבנן, יש לחשב ד׳ שעות (שהוא סוף זמן ברכות ק״ש) מהזריחה ועד השקיעה (זמן הגר״א). ומ״מ בשעת הצורך יש להקל לחשב את השעות משעת הזריחה גם לענין סוף זמן ק״ש. ולכן ת״ח הטרוד בלימודו עד לשעות הקטנות של הלילה, רשאי לאחר תפלת שחרית ולקרוא ק״ש לפי זמן הגר״א **(יבי״א ח״ט סימן קח, הליכות עולם ח״א עמ׳ קה-קז, ילקו״י פסוקי דזמרה עמ׳ תכט)**.

[38] מצות עשה מן התורה לקרוא בכל יום קריאת שמע בבוקר ובערב, שנאמר ״בשכבך ובקומך״ (דברים ו, ז), ודרשינן בגמ׳ (ברכות י:) בשעה שבני אדם שוכבים, זהו לילה, ובשעה שבני אדם עומדים, זהו יום. ומצוה מן המובחר לקרוא ק״ש שתים או שלש דקות קודם זריחת החמה, כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה, ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לעשות כן שכרו מרובה מאוד, ומובטח שהוא בן העולם הבא, ואינו ניזוק כל אותו היום. ומי שנשאר ער בלילה והגיע זמן נץ החמה, ודעתו להתפלל בצבור לאחר הנץ, נכון שיקרא ק״ש כ-ב׳ דקות קודם הנץ החמה כותיקין. ואם לא קראה עם הנץ החמה יש לו להשתדל לקוראה מוקדם ככל האפשר, וזריזין מקדימין למצוות, ובפרט למצוות קריאת שמע שיש בה קבלת עול מלכות שמים. ולא ידחה אמירת ק״ש עד הרגעים האחרונים של סוף

משנה ברורה

(א) זמן ק"ש - וברכות ק"ש לפניה ג"כ אין לומר קודם הזמן הזה:
(ב) הרגיל עמו קצת - כאכסנאי דאתי לפרקים דאי רגיל עמו הרבה אפילו רחוק ממנו מכירו ואי אינו רגיל כלל אפילו קריב לגביה אינו מכירו. ונקבע זה הזמן לק"ש אף דמקצת אנשים קמים ממטתם משעלה עה"ש וקרינן ביה ובקומך מן התורה דלכן בדיעבד יצא וכדלקמן בסעיף ד' מ"מ כיון דרובא דאינשי לא קיימי עד שיכיר א' את חבירו ועוד מפני שקבעו פ' ציצית בק"ש דכתיב בה וראיתם אותו לפיכך קבעו חכמים זמנה משיכיר בין תכלת ללבן והוא הזמן דמשיכיר את חבירו ברחוק ד"א:
(ג) עד סוף - ולכתחילה אסור להתאחר עד אותו הזמן [שנות אליהו בשם הירושלמי]:
(ד) ג' שעות - שכן דרך בני מלכים לעמוד אז ולהכי קרינן ביה עדיין ובקומך. ומוניין אלו הג' שעות מזמן עמוד השחר כן כתב המ"א ודעת הגר"א משעת הנץ החמה ולענין לכתחילה אין נ"מ בזה דבלא"ה אסור לאחר וכנ"ל בסק"ג:
(ה) שהוא רביע היום - ואין חילוק בין ימות הקיץ שהיום ארוך ובין ימות החורף שהיום קצר חשבינן היום ל"ב שעות ולעולם חלק רביע מהיום הוא זמן ק"ש לכך יש ליזהר בימי החורף למהר לקרוא ק"ש מאחר שהיום קצר ורביע היום קצר [ט"ז] ובאמת בימי הקיץ צריך ליזהר טפי דדרך ב"א לעמוד בזמן אחד כמו בימות החורף ואז כבר חלף ועבר ק"ש דכל שהיום גדול יותר זמן ק"ש ממהר לבוא וצריך לגומרה כולה בזמנה והמאחרים קריאת שמע בשביל ציצית או תפילין טועים אלא יקרא ק"ש בברכותיה בזמנה בלא ציצית ותפילין וכשיהיה לו יניחם ויקרא בהם ק"ש או פרשה אחרת או מזמור תהלים. ואפילו אם ספק לו שמא יעבור זמן ק"ש ג"כ אין להמתין על טלית ותפילין דאינו מעכב זה את זה אבל בלא"ה ימתין דכל הקורא ק"ש בלא תפילין כאלו מעיד עדות שקר בעצמו. ויש אנשים שמאחרים זמן ק"ש בשביל תפילה בצבור וג"ז שלא כדין הוא. ועכ"פ יזהרו לקרות שמע בזמנה קודם התפלה ולכוין לצאת בזה וכנ"ל בסוף סי' מ"ו במשנה ברורה ע"ש ואין לאחר הקריאה לבהכ"נ בשביל הזקנים המאחרים לבוא ויצטרכו להתפלל ביחידי כיון שע"ז יעבור זמן ק"ש ואין אומרים לו לאדם חטא בשביל שיזכה חבירך ובשבת ויו"ט מצוי מאד לעבור זמן ק"ש מפני כמה דברים ע"כ החכם עיניו בראשו לקבץ מנין ולהתפלל קודם או עכ"פ לקרות שמע בזמנו קודם שיעמוד להתפלל עם הצבור וכנ"ל בסוף סימן מ"ו וע"ש בביאור הגר"א ובבה"ל שם:
(ו) שהי' מכוונין - כי עיקר מצות תפילה לכתחילה הוא מעת התחלת הנץ מדכתיב יראוך עם שמש וכמו שנתבאר לקמן בסימן פ"ט ואם היו מתחילין לקרותה משיכיר את חבירו היה הרבה בין זה השיעור ובין הנץ והיה להם להתאחר אחר ק"ש ולהמתין עד שתנץ החמה ולא היו סומכין גאולה לתפלה לכן היו מכוונין לקרותה סמוך להנץ החמה ולגומרה עם הנץ:
(ז) הנץ החמה - היא השעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים:
(ח) מאד - ומובטח לו שהוא בן עוה"ב ולא יוזק כל אותו היום:
(ט) שיעור שעה - ויש גורסין עישור שעה ועיין בביאור הגר"א שכתב שצ"ל שליש עישור שעה וע' בבאור הלכה:

עין משפט א,ב - ש"ע אורח חיים פט, א

נושא ההלכה: זמן תפלת שחרית

לשון מקור ההלכה בגמ'

ותיקין היו גומרין אותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום. אמר רבי זירא: מאי קראה – (תהלים ע"ב) ייראוך עם שמש ולפני ירח דור דורים.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

תחלת זמן תפלת שחרית

תוספות, רא"ש – משיעלה ברק השחר והאיר פני המזרח, ועיקר מצותה עם הנץ החמה.

רמב"ם – מצותה בנץ החמה, ובשעת הדחק רשאי להתפלל מעמוד השחר.

רבינו ירוחם - משיכיר את חבירו בריחוק ד' אמות ומצווה שיתפלל אחר נץ החמה.

סוף זמן תפלת שחרית

רי"ף, רמב"ם, רשב"א, רא"ש – עד סוף ד' שעות, ואח"כ עד חצות יש לו שכר תפלה אך לא בזמנה.

הזמן. ובתוך זמן ק"ש צריך לקרוא את כל ה- ג' פרשיות, ולא רק את הפרק הראשון **(ילקו"י פסוקי דזמרה עמ' תכד- תכח, הערה א , ב)**.

לשון הש״ע

זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל **(א)** עם הנץ החמה, כדכתיב: ייראוך עם שמש (תהילים עב, ה) [39] ואם התפלל משעלה **(ב)** עמוד השחר והאיר **(ג)** פני המזרח, **(ד)** יצא [40]. ונמשך זמנה עד סוף ד׳ שעות שהוא שליש **(ה)** היום [41]. ואם טעה, **(ו)** או עבר, והתפלל אחר ד׳ שעות עד חצות, אע״פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא. [42] הגה: **(ז)** ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית [43] (ב״י בשם הרשב״א פרק תפלת השחר) וע״ל ריש סי׳ ק״ח.

הלכה למעשה

[39] זמן תפילת שחרית מצוה מן המובחר הוא שיתפלל תפילת שמו״ע עם הנץ החמה, שנאמר ״ייראוך עם שמש״. ואע״פ שאין התפילה בהנץ חיוב גמור על פי ההלכה, מכל מקום כבר נודע מעלת התפילה בנץ, שאמרו בגמרא ותיקין היו גומרים אותה (את ק״ש) עם הנץ החמה כדי שיסמוך גאולה לתפילה. ובירושלמי אמרו על ר׳ יוסי שהיה התפלל עם דמדומי חמה כדי שיהא עליו מורא שמים כל היום. והריב״ש ציוה בצוואתו, שיזהרו להתפלל בין בקיץ בין בחורף עם הנץ החמה, וכתב ביערות דבש, שהמתפלל בהנץ החמה אינו חוטא כל היום ולכן אינו ניזוק, ועל זה היה שמח ר׳ ברונא. ועוד אמרו בתנא דבי אליהו, דבכל יום ויום מדת הדין מתגברת ומקטרגת על ישראל שמשכימין לשווקים, והקב״ה מדבר טוב על ישראל ואומר למידת הדין, ישראל משכימין לבתי כנסיות ולבתי מדרשות. ועוד הפליגו בשבח התפילה בנץ,וכן גם בשבת יש מצוה מן המובחר להתפלל בהנץ, ולכן בודאי שעל כל אחד להתאמץ להתפלל בנץ. אך בני תורה שאם יתפללו בנץ יפריע הדבר ללימודם עדיף שיתפללו אחר הנץ כדי שיוכלו להתמיד. והנכון הוא להתפלל בזמן נץ החמה ע״פ הלוח ושעון מדוייק ולא להסתכל למרום ולצפות לזריחה, וזמן תפילת ותיקין הוא מיד כשניכרת תחילת זריחת השמש על העולם, ולא כשיוצא כל גלגל החמה. והנכון הוא ללכת אחר הנץ האסטרונומי כפי שמופיע בלוח אור החיים המבוסס על הזריחה המוקדמת ביותר שנראית מעל אופק המזרח **(הליכות עולם ח״א עמ׳ קב, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ מב)**.

כשאין מנין בנץ החמה, אין ליחיד להתפלל עם הנץ, אפילו אם הוא רגיל להתפלל בכל יום עם הנץ החמה. אא״כ הוא מכוין יפה בתפילתו, שאין הדבר תלוי אם הוא רגיל להתפלל בנץ או לא, אלא אם יכול לכוין בכל תפילת שמו״ע, או לא. ומי שנהג להתפלל בקביעות בנץ החמה, ובאופן חד פעמי מבטל את מנהגו ומתפלל אחר הנץ (וכגון כשיש לו שמחה משפחתית וכדו׳), אין צריך לעשות התרה על מנהגו **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ פ)**.

[40] המתפלל קודם עמוד השחר לא יצא ידי חובת תפילה, וצריך לחזור ולהתפלל בתנאי של נדבה, וזמן עמוד השחר הוא שיעור שבעים ושתים דקות קודם הנץ החמה בשעות זמניות **(יחו״ד ח״ב סי׳ ח, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ סח)**.

ולכתחילה אין להקדים להתפלל תפילת שמו״ע קודם הנץ החמה, אך בדיעבד, או בשעת הדחק אם התפלל משעלה עמוד השחר יצא **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ מב)**.

[41] זמן תפילת שחרית נמשך לכתחילה, עד סוף ארבע שעות מהיום, בשעות זמניות. ויש אומרים שמונים השעות זמניות מזריחת השמש ועד שקיעתה, וזמן תפילה הוא ד׳ שעות זמניות מהזריחה, ויש אומרים שמונים שעות אלו מעמוד השחר. ולדינא, בדברים דרבנן כגון ברכות ק״ש וזמן תפילה, אפשר לסמוך למנות השעות מהזריחה. אך לענין ק״ש שהיא דאורייתא, לכתחילה יש להחמיר לקוראה קודם שיעברו ג׳ שעות מעמוד השחר, אך גם בזה בשעת הדחק אפשר לסמוך על הסוברים למנות השעות מהזריחה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ נג)**.

[42] אם לא התפלל שחרית עד שעברו ארבע שעות מהזריחה, ונתעכב מחמת אונס, רשאי להתפלל תפילת שחרית גם אחר ארבע שעות, עד חצות. אך לא יברך ברכות ק״ש שזמן ברכות ק״ש הוא עד ארבע שעות. אלא יברך ברכות השחר, ברכות התורה, ויאמר ברוך שאמר וכל פסוקי דזמרה, וכן יברך ברכת ישתבח, ואח״כ יאמר ק״ש, ואמת ויציב בלי חתימה, ותפילת שמו״ע. ואם הזיד בדבר והתעכב מלהתפלל עד אחר ד׳ שעות, יתפלל שמו״ע בתנאי של נדבה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ נד)**.

[43] המתפלל שחרית אחר חצות (לפי חישוב מהנץ החמה), לדעת מרן ורוב הפוסקים הרי הוא כמברך ברכה לבטלה, ונראה שאם עבר והתפלל שחרית, והיה שוגג או אנוס בשהייתו, יחזור ויתפלל תשלומין (אחר תפילת מנחה) בתנאי דנדבה, אבל אם היה מזיד אין לו תקנה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ סב)**.

משנה ברורה

(א) עם הנץ - היא השעה שהחמה מתחלת לזרוח בראשי ההרים. וראוי ונכון ליזהר בזה לכתחלה אף בימי הסליחות וכן בחורף כשמשכימים ובאים לבהכ"נ בבוקר השכם ימתינו מלהתפלל עד הנץ וכדלעיל בסי' נ"ח ס"א ע"ש אך כשמשכים לצאת לדרך וכה"ג שאר דחק ואונס דמותר להקדים כדלקמן בס"ח עכ"פ ימתינו מלברך על התפילין עד שיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א דמקודם אסור לברך עליהן וכדלעיל בסימן ל' ס"א ע"ש במשנה ברורה כתב בפמ"ג בסימן תצ"ד דבחג השבועות שניעורין כל הלילה מותר להתפלל קודם הנץ דכשילכו לביתם בהשכמה טורח הוא להתקבץ שנית. ומ"מ יש ליזהר שלא לקרות ק"ש כ"כ בהשכמה דהיינו קודם שיראה את חבירו ברחוק ד' אמות ויכירנו דזה אסור לכתחלה וכדלעיל בסימן נ"ח עי"ש:

(ב) עמוד השחר - עה"ש הוא מה שמתחיל השחר להבריק במקצתו מעט מעט ומשמע מדברי המחבר דקודם האיר אף בדיעבד לא יצא וכן הסכימו הרבה אחרונים דלא כמ"א וע' בבה"ל:

(ג) פני המזרח - ובעינן שיאיר פני כל המזרח ולא סגי במה שהבריק השחר כנקודה בלבד. כתב בחידושי רע"א דאף שהכוכבים נראין עדיין ברקיע מ"מ יום הוא:

(ד) יצא - בדיעבד ואפילו שלא בשעת הדחק ובשעת הדחק כגון במשכים לצאת לדרך וכה"ג שאר דחק ואונס אפילו לכתחילה וכדלקמן בס"ח עי"ש. ודע דדברי הש"ע אינם אמורים רק לענין חובת מצות תפלה בלבד דיצא בה אחר שהאיר המזרח דבזה כבר הגיע זמנה דניתקנה כנגד התמיד ושחיטת התמיד היה תיכף משהאיר המזרח אבל לענין ק"ש שקודם התפלה לא איירי המחבר בסימן זה ועיין לעיל בסימן נ"ח במ"ב סקי"ט דלא יצא בזה ידי חובת ק"ש אף דיעבד אם רגיל לעשות כן עד שיכיר את חבירו הרגיל עמו קצת ברחוק ד"א וזה מאוחר מזמן דהאיר המזרח ובפרט כשרוצה אז להניח תפילין ולברך עליהן דבוודאי אין לברך עד שיגיע הזמן דמשיכיר הנ"ל:

(ה) היום - ואם היום אורך י"ח שעות הוי ו' שעות על היום וכשהיום ארוך ט' שעות הוי ג' שעות דלעולם משערין שעות אלו לפי ענין היום והם נקראין שעות זמניות שהיום מתחלק לי"ב חלקים. וענין השליש הוא שתפלת השחר הוא נגד קרבן תמיד ולעולם לא איחרו אותו מלהקריב לאחר שליש היום וצריך לגמור התפלת י"ח בתוך השליש היום:

(ו) או עבר - ר"ל שבמזיד שהה את התפלה עד שעבר זמנה ואח"כ התפלל אעפ"כ יצא ידי חובת תפלה אף שהיתה שלא בזמנה וה"ה שלכתחילה אם לא התפלל מקודם צריך להתפלל אחר ד' שעות עד חצות רק שאין לו שכר כתפלה בזמנה. וטוב שיתפלל אז בתורת נדבה כי יש פוסקים שסוברים דבהזיד עד ד' שעות שוב לא מצי להתפלל כלל ע"כ יתפלל ויתנה שאם מצד הדין הוא פטור הוא בתורת נדבה [פמ"ג]:

(ז) ואחר חצות - משמע מלשון הר"ב דאפילו תיכף אחר חצות אסור להתפלל שחרית ואדלעיל קאי בין עבר במזיד או טעה בשוגג ויש מקילין בהחצי שעה שאחר חצות ולדינא משמע מפמ"ג ודה"ח שאין לזוז מפסק הר"ב וכן משמע מביאור הגר"א דבאמת כבר הגיע זמן מנחה שמתחלת מתחילת שבע אלא מטעם שאין אנו בקיאים ושמא יבוא לטעות וע"כ אסרו חז"ל ע"כ כששגג או נאנס ולא התפלל קודם חצות ימתין אחר חצות חצי שעה (דהיינו כדי שיגיע זמן תפלת מנחה) ויתפלל מנחה ואח"כ שחרית בתורת השלמה ולא להיפך וגם דוקא בשגג או נאנס אבל במזיד אין לו תקנה כמו שיתבאר כ"ז בסימן ק"ח. אמנם בדיעבד אם התפלל שחרית בחצי שעה זו שאחר חצות יצא וא"צ להתפלל שנית [דה"ח עי"ש עוד] ועיין בחידושי רע"א מה שכתב בשם הצל"ח בענין זה:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים סו, ח

נושא ההלכה: הנחת תפילין והתעטפות בטלית קודם תפלת שמו"ע

לשון מקור ההלכה בגמ'

העיד רבי יוסי בן אליקים משום קהלא קדישא דבירושלים: כל הסומך גאולה לתפלה - אינו נזוק כל היום כולו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

באיזה תפלה מצוה לסמוך גאולה לתפלה

עיקר המצוה לסמוך גאולה לתפלה כשקורא ק"ש סמוך לנץ החמה ומ"מ גם כשקורא ק"ש אחר הנץ החמה מצוה לסמוך גאולה לתפלה ואסור להפסיק ביניהם.

התעטפות בטלית והנחת תפילין בין גאולה לתפלה

תוספות, מרדכי, הגהות מיימוניות –

תפילין - מותר להניח תפילין בברכה בין גאולה לתפלה, לפי שיש צורך בהם לתפלה.

טלית – אסור להתעטף, אף בלא ברכה משום הפסק.

השר מקוצי, טור –

תפילין – יניח בברכה.

טלית – יתעטף בלא ברכה.

רשב"א, רא"ש, ב"י –

תפילין – מותר להניח אף בין גאולה לתפלה, אך בלא ברכה.

טלית – יכול להתעטף בלא ברכה קודם גאל ישראל, אבל בין גאולה לתפלה אסור אף בלא ברכה.

<u>טבלת סיכום דעות – להתעטף בטלית / להניח תפילין בין גאולה לתפלה</u>

	טלית			תפילין		
	יתעטף		לא יתעטף	יניח		לא יניח
	בברכה	בלא ברכה		בברכה	בלא ברכה	
תוספות, מרדכי, הגהות מיימוניות			×	✓		
שר מקוצי, טור		✓		✓		
רשב"א, רא"ש, ב"י			×		✓	

לשון הש"ע

צריך לסמוך גאולה לתפלה **(לח)** ולא יפסיק לאחר **(לט)** שאמר גאל ישראל, רק אם אירעו אונס **(מ)** שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה **(מא)** מניח אז, ולא יברך **(מב)** עליהם עד אחר **(מג)** שיתפלל, אבל טלית **(מד)** לא יניח אז. ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמנו לו טלית ותפילין, **(מה)** מניחם, ולא יברך עליהם עד אחר תפלה [44]. הגה: וי"א **(מו)** שקודם גאל ישראל **(מז)** יברך על התפילין, **(מח)** והכי נהוג (מרדכי ותוספות והגהות מיימוני מהלכות קריאת שמע).

משנה ברורה

(לח) ולא יפסיק - אפילו בשהייה בעלמא ביניהם:
(לט) שאמר גאל ישראל - והוא חמור מאמצע הפרק דאין להפסיק בו אפילו מפני היראה כמו בתפלה אם לא במקום שיש חשש סכנה:
(מ) שלא הניח - ולא היה יכול להמתין בק"ש עד שיזדמן תפילין משום שהיה מתיירא שיעבור זמן ק"ש וה"ה אם מתיירא שיעבור זמן תפלה מתפלל בלי תפילין ותיכף כשיבואו אח"כ לידו באמצע היום או במנחה יניחם ויאמר איזה מזמור. צ"ע מי שאין לו תפילין בעת שהצבור מתפללין אם טוב יותר שיתפלל עם הצבור אף שהוא בלי תפילין ואח"כ כשיגיעו התפילין לידו יקיים מצות תפילין לבד או מוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור כדי לשאול תפילין מחבירו כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין פסק המ"א דמוטב שיתעכב אחר תפלת הצבור וישאול תפילין כדי שיקרא ק"ש ויתפלל בתפילין:
(מא) מניח אז - דתפילין יש להם שייכות לק"ש ותפלה טפי מציצית:
(מב) עליהם - והפר"ח חולק וס"ל דכיון דשרי להניח תפילין בין גאולה לתפלה יכול לברך ג"כ ולא מיקרי הפסק וכן פסק בספר אבן העוזר אמנם הדה"ח והח"א ושאר הרבה פוסקים העתיקו כולם דברי הש"ע להלכה:
(מג) שיתפלל - שמשמש בהם ומברך עליהם:
(מד) לא יניח אז - דע"כ אם ירצה להתעטף בטלית יהיה מוכרח לעמוד בשתיקה בלי להתחיל י"ח והוי השתיקה הפסק ולא הותר כ"א לתפילין:

◆ הלכה למעשה ◆

[44] מי שלא היה לו טלית ותפילין, ובאמצע ק"ש הביאו לו טלית ותפילין, יתעטף בציצית ויניח תפילין בבין הפרקים ויברך עליהם. ואם התחיל בפרשת ויאמר, ואח"כ הובאו לפניו טלית ותפילין, הואיל ובסוף פרשת ציצית אינו רשאי להפסיק אלא כמו באמצע הפרק, לפיכך לא יפסיק בברכה, אלא לובש הטלית ומניח התפילין בלא ברכה, ולאחר תפלת שמו"ע ימשמש בהם ויברך עליהם **(יחו"ד ח"י סי' צ, הליכות עולם ח"א עמ' קיג, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תצה , לא)**.

(מה) מניחן - שאין הנחת התפילין ולבישת הטלית הפסק שהרי אפילו יכול לקרות ולעסוק במלאכתו בעוד שהוא קורא וכדלעיל בסימן ס"ג ס"א:
(מו) שקודם גאל ישראל - ר"ל קודם שאמר ברוך אתה ד' דלאחר מכן בודאי אסור להפסיק בשום דבר אלא יסיים גאל ישראל ויניח התפילין בלי ברכה ועיין בסמוך מה שכתבנו בשם מאמר מרדכי:
(מז) יברך וכו' - נראה פשוט דכאן אסור לומר ברוך שם כבוד וכו' שנוהגין לומר אחר ברכת על מצות גם נכון שלא יברך בזה כ"א ברכה אחת להניח דבלא"ה הרבה פוסקים סוברין כן וכנ"ל בסימן כ"ו עי"ש:
(מח) והכי נהוג - ומוכח מדברי האחרונים דהכי קי"ל:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים קיא, א

נושא ההלכה: סמיכת גאולה לתפלה

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ד: עין משפט ג (עמוד 19)

לשון הש"ע

צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק ביניהם, אפי' באמן אחר גאל ישראל ולא בשום פסוק, חוץ מה' שפתי תפתח (תהילים נא, יז). הגה: וי"א שמותר לענות אמן על גאל ישראל, וכן נוהגין (טור).
וי"א הא דצריך לסמוך גאולה לתפלה, היינו דוקא בחול או ב"י"ט, אבל בשבת א"צ (פי' דטעמא דבעינן למסמך גאולה לתפלה, משום דכתיב יענך ה' ביום צרה (תהילים כ, א) וסמיך ליה יהיו לרצון אמרי פי וגו' וגואלי (תהילים יט, טו), ושבת לאו זמן צרה, ולענ"ד נראה דמה שא"כ ב"י"ט, הוא משום שהם ימי הדין כדתנן במשנה ב' פ"ק דר"ה: בפסח, על התבואה וכו') (הגהת אשיר"י פ"ק דברכות וכל בו הלכות שבת ומהרי"ל הל' יו"ט), וטוב להחמיר אם לא במקום שצריך לכך (טור).

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים רכד, ט

נושא ההלכה: ריצה לקראת מלכים

לשון מקור ההלכה בגמ'

דאמר רבי יוחנן: לעולם ישתדל אדם לרוץ לקראת מלכי ישראל, ולא לקראת מלכי ישראל בלבד אלא אפילו לקראת מלכי אומות העולם שאם יזכה - יבחין בין מלכי ישראל למלכי אומות העולם.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה טעם יש מצוה להשתדל לרוץ לקראת מלכי עכו"ם

רש"י - שאם יזכה לעולם הבא ויראה בכבוד מלך המשיח, יבחין כמה יתר כבוד נוטלי שכר מצות יותר ממה שהיה כבוד האומות בעולם הזה:

לשון הש"ע

מצוה להשתדל **(יג)** לראות מלכים, אפילו מלכי אומות העולם [45].

הלכה למעשה

[45] הרואה מלך ממלכי ישראל אומר בא"י אמ"ה שחלק מכבודו ליראיו. והרואה מלך ממלכי אומות העולם אומר בא"י אמ"ה שנתן מכבודו לבשר ודם. ומצוה להשתדל לראות מלך, ואפילו ממלכי אומות העולם, שאם יזכה יבחין לעתיד לבא בין כבודם לכבודם של מלכי ישראל **(חזו"ע הל' ברכות עמ' תי)**.
הרואה מלך דרך חלון ביתו המוסגר בזכוכית, יכול לברך עליו ברכת המלך **(חזו"ע הל' ברכות עמ' תטז)**.
הרואה נשיא מדינה בזמן הזה, יש לו לברך ברכת המלכים בלי שם ומלכות, ויאמר: ברוך שנתן מכבודו לבשר ודם, אולם הרואה נשיא מדינה הלבוש בבגדי מלכות שכולם רואים את יקר תפארת גדולתו, ויש בידו כח לאשר פסק דין מות, או לחון מי שנידון למיתה, יכול לברך עליו ברכת מלכים בשם ומלכות, אף אם רואהו בהפסק חלון המכונית, או באמצעות משקפת. והדין כן אף במלך או נשיא שנמצא בביקור במדינה אחרת. אבל אם רואהו בטלויזיה אינו מברך ברכת המלכים. והרואה כמה מלכים ביום אחד, והם מהמלכים שמברכים עליהם בשם ומלכות, מברך על כל אחד ואחד ברכת המלך. אבל אם ראה כמה מלכים במעמד אחד, מברך ברכה אחת לכולם **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תרב - תרד)**.

משנה ברורה

(יג) לראות מלכים אפי' וכו' - ומותר לטמא בטומאה של דבריהן מפני כבודן בין למלכי ישראל ובין למלכי או"ה וכן מפני כבוד הבריות כגון לילך לנחם אבלים. אם רואה פ"א המלך לא יבטל יותר מלימודו לראותו אם לא שבא בחיל יותר ובכבוד גדול יותר:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים רלו, ב

נושא ההלכה: שאסור להפסיק בדיבור בין גאולה לתפלה של ערבית

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי יוחנן: איזהו בן העולם הבא - זהו הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית.

* **ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ד: עין משפט ב. (עמוד 18)**

לשון הש"ע

אין לספר **(ד)** בין גאולה דערבית לתפלה, **(ה)** ואף הנוהגין לומר י"ח פסוקים ויראו עינינו, **(ו)** אין להפסיק בין יראו עינינו לתפלה, ומיהו מה שמכריז ש"צ ראש חדש בין קדיש לתפלת ערבית לא הוי הפסק, כיון שהוא **(ז)** צורך התפלה, וכן יכול **(ח)** לומר: ברכו, להוציא מי שלא שמע, ולא הוי הפסק. הגה: **(ט)** (ועיין לעיל סימן ס"ט). ראיתי מדקדקים **(י)** נהגו לעמוד כשאומרים הי"ח פסוקים של ברוך ה' לעולם וכו' (תהילים פט, נג) ומנהג יפה הוא כי נתקנו במקום תפלת י"ח, ועל כן ראוי לעמוד בהן כמו בתפלה.

הרואה מלך ממלכי ישראל אומר בא"י אמ"ה שחלק מכבודו ליראיו. והרואה מלך ממלכי אומות העולם אומר בא"י אמ"ה שנתן מכבודו לבשר ודם. ומצוה להשתדל לראות מלך, ואפילו ממלכי אומות העולם, שאם יזכה יבחין לעתיד לבא בין כבודם לכבודם של מלכי ישראל **(חזו"ע הל' ברכות עמ' תי)**.

הלכות

דף י:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים צ, א

נושא ההלכה: עמידה על מקום גבוה בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: אל יעמוד אדם במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, שנאמר: (תהלים ק״ל) ממעמקים קראתיך ה׳. תניא נמי הכי: לא יעמוד אדם לא על גבי כסא ולא על גבי שרפרף ולא במקום גבוה ויתפלל, אלא במקום נמוך ויתפלל, לפי שאין גבהות לפני המקום, שנאמר ממעמקים קראתיך ה׳, וכתיב: (תהלים ק״ב) תפלה לעני כי יעטף.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה הגובה שאסור לעמוד ע״ג ולהתפלל

רמב״ם – עד ג׳ טפחים – מותר.
יותר מ- ג׳ טפחים – אסור.

מהר״י אבוהב – אפילו בפחות מ-ג׳ טפחים אסור, משום טרדא שמא יפול.

ארחות חיים – עד עשרה טפחים – מותר.
מעשרה טפחים ומעלה – אסור.

לשון הש״ע

המתפלל, לא יעמוד על גבי מטה ולא על גבי כסא ולא על גבי ספסל **(א)** ואפי׳ **(ב)** אינן גבוהין ג׳, ב״י בשם מהרי״א), **(ג)** ולא על גבי מקום גבוה [46], אלא א״כ היה **(ד)** זקן או חולה, או שהיה כוונתו **(ה)** להשמיע לצבור [47].

משנה ברורה

(א) ואפילו וכו׳ - מפני שכשהוא עומד עליהם הוא טרוד וירא שמא יפול ולא יוכל לכוין בתפלתו ולפ״ז מה שהתירו בסמוך בזקן וחולה אף דאין בו משום גבהות מ״מ יאסר לעמוד מחמת ביעתותא צ״ל הטעם דלא הטריחוהו חכמים והתירוהו להתפלל עליהם במה שייטב לו בישיבה או בעמידה או י״ל דמיירי שם בגווני דליכא ביעתותא:
(ב) אינן גבוהין ג׳ - והב״ח והט״ז מתירין אבל הא״ר פוסק כהש״ע:
(ג) ולא ע״ג וכו׳ - לפי שאין גבהות לפני המקום שנא׳ ממעמקים קראתיך ה׳:
(ד) זקן או חולה - שקשה לו לירד מעל המטה:
(ה) להשמיע לצבור - דמותר לו לעמוד ע״ג מקום גבוה ואפילו ע״ג כסא או ספסל ואין בזה משום גבהות ויש מן האחרונים שכתבו דהיכא דיש בו משום ביעתותא אפילו להשמיע לצבור אסור. כתב המ״א שעכשיו נהגו שהמקום שהש״ץ עומד עליו הוא עמוק משאר בהכ״נ משום ממעמקים קראתיך ה׳ ולכן נקרא הש״ץ בכ״מ יורד לפני התיבה:

◆ הלכה למעשה ◆

[46] אין לעמוד להתפלל שמו״ע ע״ג כסא, ולא ע״ג ספסל, ולא ע״ג מקום גבוה, לפי שאין גבהות לפני המקום, שנאמר: ״ממעמקים קראתיך ה׳״. ומ״מ אם עבר והתפלל על מקום גבוה, בדיעבד יצא ידי חובת תפלה וא״צ לחזור ולהתפלל. אולם מקום גבוה עשרה טפחים, ורחב ד׳ אמות על ד׳ אמות, מותר להתפלל על גביו. ולכתחילה אין ראוי להתפלל על גבי כרים וכסתות אף שאינן גבוהים ג׳ טפחים מהקרקע. אבל פשוט דעל גבי שטיח עבה, אפילו אם אינו דבוק לקרקע, מותר להתפלל שמו״ע. וכן ביום כיפורים כששוטחים שמיכות דקות על הרצפה (כדי להשתחוות עליהם באמירת ״הכהנים והעם״ בסדר העבודה), מותר לעמוד על גביהם ולהתפלל, ולא דמי לכרים וכסתות. אם היה המקום הגבוה מוקף במחיצות מארבע רוחותיו, שפיר דמי להתפלל שם לכל אדם, וכל זה דוקא כשיש צורת הפתח ברוח רביעית, ודלא כמי שאומר שדי במחיצה בג׳ רוחות. וכן אם היה בכוונתו להשמיע לציבור, מותר לו להתפלל על גבי מקום גבוה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קנז , קסב)**.

[47] חולה או זקן בא בימים, מותר להם להתפלל על גבי כסא או מטה. ובריא שעבר והתפלל על גבי כסא וכדו׳, בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל, שיצא ידי חובת תפלה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קסא)**.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים צה, א

נושא ההלכה: כיוון רגליו בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

א״ר יוסי בר חנינא משום ראב״י המתפלל צריך שיכוין את רגליו שנאמר (יחזקאל א, ז) ורגליהם רגל ישרה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הסבר הלשון ״יכוין רגליו״

ב״י בהבנת הטור - ככהנים קאמר עקב בצד גודל, דגם זה רגליו מכוונים מיקרי.

ר׳ יונה * – כלומר צריך שיחבר אותם זה אצל זה בכיוון כאילו אינם אלא אחד.

* ויש שנוהגים לתת ריוח למעלה אצל האצבעות משום דכתיב (יחזקאל א ז) כף רגליהם ככף רגל עגל, ואין זה כלום שהרי בתלמוד לא הזכירו אלא שיכוין אותם ויסמכם בענין שידמו כאחד.

הטעם שצריך לכוין רגליו בתפלה

ב״י - שכיון שעומד לדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבות הגוף מלבו ולדמות כאילו הוא מלאך משרת.

מהר״י אבוהב - רמז שנסתלק ממנו התנועה לברוח ולא להשיג שום חפץ מבלעדי ה׳.

לשון הש״ע

(א) יכוין רגליו זה אצל זה בכיון, כאלו אינם אלא א׳, **(ב)** להדמות למלאכים דכתיב בהן: ורגליהם רגל ישרה (יחזקאל א, ז) כלומר: רגליהם נראים כרגל אחד [48] (וי״א כשעומד להתפלל **(ג)** ילך לפניו ג׳ פסיעות, דרך קרוב והגשה לדבר שצריך לעשות) (רוקח) [49].

משנה ברורה

(א) יכוין רגליו וכו׳ - ובדיעבד אפילו אם לא כיון רגליו כלל יצא:

(ב) להדמות למלאכים - שכיון שמדבר עם השכינה צריך לסלק כל מחשבו׳ הגוף מלבו ולדמות כאלו הוא מלאך ואפילו אם הוא יושב בעגלה מ״מ יכוין רגליו [פמ״ג] עוד כתבו שאל יסמוך אז לאחריו ולא יהא מוטה לצדדיו ואל יפשוט רגליו ואל ירכיבם זה על זה מפני שכל זה הוא דרך גאוה אלא יושב וראשו כפוף [עט״ז]:

(ג) ילך לפניו - ואין צריך לחזור לאחוריו כדי לילך לפניו כ״כ הא״ר אבל מנהג העולם לילך לאחוריו. כתב בד״מ מהרי״ל היה נוהג לעמוד בשחרית לתפילת י״ח מתי שהתחיל הש״ץ תהלות לאל עליון ובמנחה כשירד הש״ץ לפני התיבה ובערבית כשהתחיל הש״ץ קדיש וגם יסיר אז כיחו וניעו וכל דבר המבלבל מחשבתו [אחרונים]:

◆ הלכה למעשה ◆

[48] יכוין רגליו זו אצל זו עד שיהיו נראים כרגל אחת לגמרי, ואין די במה שרגליו נוגעות זו בזו בעקב. ובדיעבד אפילו לא כיון רגליו כלל, יצא. וטוב לכוין רגליו גם בשעה שאומר קדושה עם הש״ץ. ואמנם זקן או חולה שקשה להם מאוד לכוין רגליהם זו אצל זו, יכולים להתפלל אף לכתחילה בלא שיכוונו רגליהם כרגל ישרה. והמתפלל ברכבת או תוך כדי נסיעה, לכתחילה יצמיד את רגליו זו אצל זו ויתפלל, ואם אינו יכול לעשות כן, לא יבטל התפלה בגללל זה, שעדיף שיתפלל ברגלים פתוחות בעמידה, מאשר ברגלים צמודות אבל בישיבה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שמו)**.

[49] יש נוהגים שכשעומדים להתפלל הולכים לאחריהם ג׳ פסיעות וחוזרים לפניהם ועומדים להתפלל. ומן הדין אין צריך לנהוג כן **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שנ)**.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים פט, ג

נושא ההלכה: אכילה ושתיה קודם תפלת שחרית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: מאי דכתיב: (ויקרא י״ט) לא תאכלו על הדם, - לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. (איכא דאמרי,) אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן אמר רבי יוסי ברבי חנינא משום רבי אליעזר בן יעקב: כל האוכל ושותה ואחר כך מתפלל - עליו הכתוב אומר: (מלכים א׳ י״ד) ואתי השלכת אחרי גוך, אל תקרי גויך אלא גאיך. אמר הקדוש ברוך הוא: לאחר שנתגאה זה - קבל עליו מלכות שמים.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לשתות מים קודם תפלה בחול

ראבי״ה (אבי עזרי), מהר״י אבוהב *, רא״ש, המרדכי, הגהות מיימוניות * – מותר לשתות מים קודם התפלה.

* **מהר״י אבוהב** - משום הכי שינו הפסוק ואמרו אל תקרי גויך וכו׳ מפני שאם היינו תופסים הפסוק כמו שהוא היה אסור לשתות מים שהרי צורך הגוף הן והשתא דקרינן גאיך במקום גויך כיון שאין במים גאוה שרי. ולדעת הראבי״ה מותר לאכול ולשתות אוכלין ומשקין לרפואה קודם שיתפלל דכיון דלרפואה הוא דאכיל ושתי להו ליכא משום גאוה.
ב״י - ונראה לי שהטעם שהיה כח ביד חכמים לשנות הפסוק ממשמעותו היינו מפני שזה שאסור לאכול ולשתות קודם שיתפלל אינו מדאורייתא אלא חכמים אסרוהו ולא נראה להם לגזור אלא במידי דהוי דרך גאוה דוקא, וכי בעו לאסמוכי אקרא ראו שלפי פשטו משמע לאסור אף במים ולכך הוצרכו לומר אל תקרא גויך אלא גאיך.
* **הגהות מיימוניות** - כתבו בשם ספר המצוות שאם הוא צמא הרבה שטוב יותר שישתה מים משיצטער בתפילתו.

כל בו בשם יש אומרים, מהר״י אבוהב בשם ארחות חיים - אף מים אסור, כיון שרצונו ונפשו מלא ממה שהוא צריך.

לשתות מים קודם תפלה בשבת

ר׳ טוביה, ארחות חיים בשם התשב״ץ - בשבת ויום טוב שצריך לברך על הכוס על שולחנו קודם אכילה אסור לשתות.
רא״ש, ב״י – מותר לשתות מים קודם תפלה אף בשבת ויו״ט , וכל שכן שיש פוסקים שמתירים לשתות מים קודם קידוש.

לשון הש״ע

אסור לו **(יז)** להתעסק **(יח)** בצרכיו, או **(יט)** לילך לדרך, **(כ)** עד שיתפלל תפלת י״ח. (ויש מקילין, לאחר שאמרו מקצת ברכות, קודם שאמרו ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה), (תרומת הדשן סי׳ י״ח) **(כא)** ולא לאכול ולא לשתות [50], אבל **(כב)** מים מותר לשתות קודם תפלה, בין בחול ובין **(כג)** בשבת וי״ט [51]. וכן אוכלים ומשקין לרפואה, **(כד)** מותר [52].

◆ הלכה למעשה ◆

[50] אסור לאכול ולשתות קודם תפלת שחרית, משום שנאמר לא תאכלו על הדם, ודרשו חז״ל, לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם. וכן נאמר אצל ירבעם, ואותי השלכת אחרי גויך, אל תיקרי גויך אלא גאיך, אמר הקדוש ברוך הוא, לאחר שנתגאה זה באכילה ושתיה בא לקבל עליו עול מלכות שמים (ברכות י:) **(הליכות עולם ח״א עמ׳ קצא, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קז)**.
לא אסרו חכמים לאכול קודם תפלה אלא כשהגיע זמן תפלה. אבל קודם עמוד השחר, אפילו לאחר שישן שינת קבע על מטתו, מותר לאכול. ואמנם כל זה לפי הפשט, אך בזוהר הקדוש (פר׳ ויקהל דף רטו ע״ב) החמיר מאד בדבר, וכל שישן שינת קבע בלילה, אסור לו לאכול אפילו קודם עמוד השחר, עד שיתפלל שחרית. והואיל ובתלמוד ובפוסקים מבואר להקל, יש להורות הלכה כדבריהם אף נגד הזוהר. וכמו שכתב הרדב״ז (חלק ד׳ סי׳ פ׳) שכל דבר שנתבאר היתרו בש״ס ובפוסקים, אף על פי שבספרי הקבלה מבואר להיפך, יש להורות בו היתר כדברי התלמוד והפוסקים. וכן דעת מרן הב״י (סי׳ קמא). וכן הסכימו גדולי האחרונים. ולכן הנוהגים לקום בלילי שבת לומר בקשות ופזמונים ושירות ותשבחות עד אור הבוקר, ומחלקים להם עוגות ומיני מתיקה, בטרם יעלה עמוד השחר, רשאים להקל בזה כפי עיקר ההלכה, והנח להם לישראל. שהרי עדיין לא הגיע זמן תפלה. ומכל מקום הצנועים מושכים את ידיהם ומונעים עצמם מלטעום עוגות או מיני מתיקה, כדי לחוש לדברי

משנה ברורה

(יז) להתעסק וכו' - וקודם אור הבוקר שרי לעשות מלאכה [של"ה וח"ש] וכתב הא"ר דמ"מ אין לעשות שום ענין עד שיברך סדר הברכות. ופשוט דכוונתו בחצי שעה שסמוך לאור הבוקר:

(יח) בצרכיו - ומי שיש לו עבדים עברים או משרתים שצריך שישמשוהו יזהירם מבערב שבקומם ממטתם ירחצו ידיהם ויברכו הברכות ויקראו פרשה אחת של שמע ואח"כ יכול לעשות צרכיו וכ"ז הוא ממדת חסידות אבל מדינא אין קפידא:

(יט) לילך לדרך - ואפילו קודם מנחה ומעריב אם הגיע זמנם דינם כמו קודם שחרית:

(כ) עד שיתפלל - ואפילו אם במקום שיבוא יהיה יכול ג"כ להתפלל עם הצבור בזמנו אעפ"כ אסור דהליכה בדרך הוי כעוסק בצרכיו אך כ"ז שלא בשעת הדחק אבל בשעת הדחק שאין השיירא ממתנת לו יכול לילך מקודם לדרך ויתפלל בדרך וכדלקמן בס"ח ומשמע מהרבה פוסקים דאפילו כבר הנץ החמה ג"כ מותר בזה:

(כא) ולא לאכול - והעובר ע"ז אמרו חז"ל שעליו אמר הכתוב ואותי השלכת אחר גוך אמר הקב"ה לאחר שאכל ושתה ונתגאה קבל עליו מלכות שמים וגם הסמיכו דבריהם על הפסוק לא תאכלו על הדם לא תאכלו קודם שתתפללו על דמכם ואפילו טעימה בעלמא אסור:

(כב) מים מותר - דלא שייך בהו גאוה ודוקא בלא צוקער אבל עם צוקער אסור וכ"ש משקה שכר (שקורין ביער) ודאי אסור. וטיי"א וקאפ"ע מותר לשתותו קודם תפלה כדי שיוכל לכוין דעתו ולהתפלל ובפרט בהמקומות שרגילין בהם ואין מתיישב הדעת בלתם וכ"ז בלא צוקער ובלא חלב [אחרונים] והעולם נוהגין להקל לשתות עם צוקער ואפשר דכוונת האחרונים וכן הרדב"ז שכתב דעם צוקער אין לך גאוה גדולה מזו קודם התפלה רק אם נותן הצוקער בתוך הטיי"א למתקו דזהו אסור קודם התפלה אבל אם לוקח מעט צוק"ר בפיו בעת השתייה ובלתי זה אין יכול לשתות הטיי"א אין זה בכלל גאוה. היוצא מדברינו דבנתינת הצוקע"ר בתוך הטיי"א או לאכול מעט מיני תרגימא בעת השתייה כדי שלא לשתות הטיי"א וקאפ"ע אליבא ריקנא אין שום צד להקל בזה קודם התפלה אם לא מי שיש לו חלישת הלב והוא צריך זה לרפואה. ומ"מ טוב שיאמר מתחילה עכ"פ פרשת שמע ישראל. כתב בספר פ"ת החדש דיש למנוע מלשתות הטיי"א בבוקר קודם התפלה באסיפת חבירים עי"ש טעמו. ומלבד זה רגיל להסתעף מזה איסור אחר דהלא כתב הרשב"א והובא בב"י דלכך אסור לו לאדם לעסוק בחפציו קודם שיתפלל כדי שלא יפנה לבו לשום דבר עד שיתפלל וכ"כ בש"ע סוף סעיף ב' שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל עד שיתפלל והרגילין באסיפת חברים בעת שתית הטיי"א רגיל לפעמים ע"י ריבוי השיחה לעבור עי"ז גם זמן ק"ש ותפלה:

הזוהר. ורק לגבי תה או קפה אפילו עם סוכר נוהגים להקל, שאף הזוהר לא החמיר בשתיה. וכן בערב תענית צבור, באופן שקשה לו להתענות מבלי שיאכל קודם עמוד השחר, אפשר להקל לאכול קודם עמוד השחר אפילו לאחר שישן שינת קבע. (ויתנה קודם שישן, שבדעתו לקום קודם עמוד השחר לאכול) **(הליכות עולם ח"א עמ' קנא , ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קכו)**.

אם התחיל לאכול קודם שעלה עמוד השחר, והגיע זמן עמוד השחר, צריך להפסיק. דכיון שאיסור אכילה קודם התפלה אסמכוה אקרא דלא תאכלו על הדם, לכן החמירו בזה להצריך להפסיקו מאכילה כשהגיע זמן תפלה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קנד)**.

[51] ומכל מקום מותר לשתות מים קודם התפלה, שאין שייך בהם גאוה. וכן מותר לשתות קפה או תה גם עם סוכר קודם התפלה. (ובפרט סכרין שאינו מזיק ואין בו משום גאוה כלל). ואפילו בשבת מותר לשתות קפה או תה עם סוכר קודם תפלת שחרית, מפני שעדיין לא חלה חובת קידוש, שהרי אין קידוש אלא במקום סעודה, ואי אפשר לסעוד קודם תפלת שחרית. וכן המנהג פשוט אצל העומדים בבית ה' בלילות שבת לומר בקשות או תהלים, לשתות תה או קפה עם סוכר, אף לאחר עלות השחר. וכן בימי הסליחות שותים תה או קפה עם סוכר קודם תפלת שחרית. ויש להם על מה שיסמוכו. ואם הלכה רופפת בידיך צא וראה היאך הצבור נוהגים ונהוג כ ן **(הליכות עולם ח"א עמ' קנג , ילקו"י הל' תפלה כרך א' שם)**.

רבים מהאחרונים מקילים לשתות קפה המזוג עם מעט חלב, שדוקא לשתות כוס חלב בעין יש להחמיר, מה שאין כן בקפה שיש בו מעט חלב יש להקל. ויש חולקים ומחמירים בזה. ונראה שיש להקל בזה לאדם חלש. ומ"מ ראוי שקודם לכן יברך ברכות השחר וברכות התורה, ופרשת העקידה, וקצת מסדר הקרבנות, ואז ישתה הקפה במזיגת חלב **(יבי"א ח"ד סי' יב אות יג, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קיז)**.

[52] אוכלים ומשקים לרפואה, מותר לאוכלם ולשתותם קודם התפלה, שהרי אינו עושה זאת דרך גאוה, אלא לרפואה בעלמא. ואע"פ שאינו חולה גמור מותר. והצמא והרעב הרבה הרי הם בכלל החולים, שאם יש בהם יכולת לכוין דעתם יתפללו קודם שיאכלו, ואם לאו אם ירצו אל יתפללו עד שיאכלו וישתו. אולם חולה שקשה לו ללכת להתפלל בבית הכנסת בלא שיטעם משהו קודם שיצא, ואם יתפלל בביתו יוכל להתפלל בלא שיאכל קודם התפלה, עדיף שישאר בביתו ויתפלל ביחידות, מאשר יאכל קודם התפלה. וחולה שיכול להתפלל גם בלי לאכול, אבל אינו יכול לכוין בתפלתו אלא א"כ יאכל קודם התפלה, לדינא אם ירצה לאכול כדי לכוין, גם בזמן הזה רשאי לאכול לצורך הכוונה, ואם ירצה להתפלל בלא אכילה ג"כ רשאי (אך כל זה באופן שיודע בבירור שמניעת האכילה היא הגורמת לו שאינו יכול לכוין, אבל אם בלאו הכי אינו רגיל לכוין, ואכילתו לא תעזור לו לכוין, בודאי שאין להקל בזה) **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' קיח)**.

(כג) בשבת - כלומר דלא תימא דבשבת אסור בלא"ה משום דאסור לטעום קודם קידוש קמ"ל דאינו אסור רק דוקא בשהגיע זמן קידוש והכא כיון שלא התפלל לא הגיע עדיין זמן קידוש ואחר תפלת מוסף אסור משום קידוש וקודם מוסף עיין סימן רפ"ו ס"ג:
(כד) מותר - אפילו אוכלין ומשקין טובים דשייך בהו גאוה כיון שאינו עושה משום גאוה אלא לרפואה אע"פ שאינו חולה גמור שרי וכ"ש שמותר לשתות קודם התפלה הרקות ושיקויים לרפואה:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים נח, א

נושא ההלכה: זמן ק"ש של שחרית לכתחילה ולמצוה מן המובחר

לשון מקור ההלכה בגמ'

רבי יהושע אומר, עד שלש שעות. אמר רב יהודה אמר שמואל: הלכה כרבי יהושע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

סוף זמן ק"ש

ר' שמחה – תחלת שעה שלישית.

הגהות מיימוניות, תוספות, רמב"ם, סמ"ג – סוף שעה שלישית.

ראה הלכה למעשה בדף ט: עין משפט א,ב (עמ' 65).

לשון הש"ע

זמן קריאת שמע של שחרית, משיראה את חבירו הרגיל עמו קצת, ברחוק ד' אמות, ויכירנו. ונמשך זמנה עד סוף ג' שעות, שהוא רביע היום. ומצוה מן המובחר לקרותה כוותיקין (פי' תלמידים. ורש"י פי' אנשים ענוים ומחבבים המצות) שהיו מכוונים לקרותה מעט קודם הנץ החמה (פי' יציאת החמה כמו הנצו הרמונים) (שיר השירים ו, יא, ז, יג) כדי שיסיים קריאת שמע וברכותיה עם הנץ החמה ויסמוך התפלה מיד בהנץ החמה. ומי שיוכל לכוין לעשות כן שכרו מרובה מאד. הגה: שיעור הנץ החמה הוא כמו שיעור שעה אחת קודם שיעלה כל גוף השמש על הארץ (מיימוני פ"א).

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים נח, ו

נושא ההלכה: עבר זמן ק״ש של שחרית ולא קראה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא, ובלבד שלא יאמר יוצר אור. מיתיבי: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שהוא קורא בתורה, אבל מברך הוא שתים לפניה ואחת לאחריה - תיובתא דרב חסדא! תיובתא. איכא דאמרי, אמר רב חסדא אמר מר עוקבא: מאי לא הפסיד - שלא הפסיד ברכות. תניא נמי הכי: הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם שקורא בתורה, אבל מברך הוא שתים לפניה ואחת לאחריה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

עד מתי מברך ברכות ק״ש

רא״ש בשם רב האי, טור – אפילו אם נאנס, מברך עד סוף שעה רביעית (שהוא זמן תפלה לר׳ יהודה).

רמב״ם – אפילו במזיד או בפשיעה, מברך כל היום כולו.

לשון הש״ע

אע״פ שזמנה נמשך עד סוף השעה הג׳, אם עברה שעה ג׳ ולא **(כד)** קראה קורא אותה בברכותיה כל **(כה)** שעה ד׳ שהוא שליש היום, ואין לו שכר כקורא בזמנה. ואם **(כו)** עברה שעה ד׳ ולא קראה, **(כז)** קוראה בלא ברכותיה כל היום [53].

משנה ברורה

(כד) קראה - אפי׳ בפשיעה ונראה פשוט דמה שכתב ולא קראה ל״ד דה״ה אפילו קרא אותה כולה מקודם בזמנה בלא ברכותיה אלא לרבותא נקטיה דלא נימא כיון דלא קראה כלל עד עתה גרוע יותר וכ״כ בהדיא בב״י סוף סימן מ״ו ע״ש ובתשובת משכנות יעקב סימן ע״ז מפקפק בזה היכא דמתחלה קרא את כולה ע״ש:

(כה) שעה ד׳ - דברכות אינם שייכים לק״ש דאע״פ שנתקנו קודם ק״ש מ״מ לאו ברכת ק״ש היא שהרי אינו מברך אקב״ו לקרות שמע והרי הם כמו תפילה ולפיכך דינם כמו תפילת השחר שהוא רק עד שליש היום:

(כו) עברה שעה ד׳ - אפילו נאנס אפ״ה מכאן ואילך הפסיד הברכות. ואם בירך הוי ברכה לבטלה ועיין בביאור הלכה:

(כז) קוראה - עיין בלבוש שכתב יכול לקרותה וכו׳ והכוונה הוא שטוב שיקראנה כדי שיקבל עליו עול מ״ש אבל אינו מחוייב שאינו מקיים בזה המ״ע דק״ש וכמו שהסכימו כל האחרונים שאין נמשך זמן ק״ש מן התורה רק עד ג׳ שעות וכנ״ל ודע דמ״מ פ׳ ציצית או שארי פסוקים שהם מזכירת י״מ מחוייב מן התורה כל היום דהא מן התורה לא נקבע זמן לזכירתה וכמו שכתב הש״א סימן י׳ דעד הערב הוא זמן לזכירת י״מ ע״ש:

הלכה למעשה

[53] זמן ברכות ק״ש שהן ברכת יוצר אור, אהבת עולם, ואמת ויציב, עד סוף ארבע שעות זמניות מהיום, דהיינו שליש היום, ואפילו אם עברו שלש שעות מהיום, שכבר עבר זמן ק״ש, קורא אותה עם ברכותיה עד סוף ארבע שעות, אבל אין לו שכר כמו הקורא ק״ש בזמנה, אלא כקורא בתורה. ולעניין ברכות ק״ש, אפשר להקל לחשב ד׳ השעות מהזריחה. והמחמיר להקדים ולהתפלל כדי לברך ברכות ק״ש תוך ד׳ שעות מעמוד השחר, תבוא עליו ברכת הטוב, וכן ראוי לנהוג לכתחילה. אבל אם עברו ארבע שעות זמניות מהנץ החמה, בין באונס בין ברצון, אסור לברך ברכות ק״ש, שלדעת הרבה פוסקים הן ברכות לבטלה, ועובר על לא תשא את שם ה׳ אלהיך לשוא, וספק ברכות להקל. ואם לא קרא ק״ש ביום אין לה תשלומין לקוראה בערבית **(הליכות עולם ח״א עמ׳ קז , ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תנא)**.
אם עברו ג׳ שעות (מהנץ) ולא קרא ק״ש, קורא אותה בברכותיה כל שעה רביעית, שהוא שליש היום. אולם אין לו שכר כמי שמקיים מצות ק״ש, וביטל מצות עשה זו. ואם עברה שעה רביעית ולא קראה, קוראה בלא ברכותיה כל היום, כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים **(ילקו״י פסוקי דזמרה עמ׳ תמ)**.

הלכות

דף יא.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים ע, ג

נושא ההלכה: חתן אם חייב בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה - חייב.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מתי החתן פטור מק"ש

ה"ר מנוח בשם הראב"ד - דוקא בלילות שהוא מתייחד עמה אבל אם היתה נדה או חולה או שלא היה מקום ליחוד חייב.

רמב"ם, הגהות מיימוניות בשם התוספות, טור – פטור אף בימים.

אם רצה החתן להחמיר על עצמו ולקרות

רא"ש, תוספות * – אינו רשאי (כרשב"ג).

* ומיהו אנן שבשום פעם אין אנו מכוונים היטב גם חתן יש לו לקרות דאדרבה נראה כיוהרא אם לא יקרא שהרי הוא כאומר אני מכוין בכל שעה.

רי"ף *, רמב"ם - הרשות בידו (כת"ק).

* ונראין דברי הרי"ף דאפילו באותו זמן רשאי וכל שכן האידנא שאין שאר כל אדם יכולים לכוין.

לשון הש"ע

הכונס את **(י)** הבתולה פטור **(יא)** מק"ש **(יב)** ג' ימים **(יג)** אם לא עשה מעשה, מפני שהוא טרוד טרדת מצוה. והני מילי בזמן הראשונים, אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי, גם הכונס את הבתולה **(יד)** קורא [54]. הגה: וע"ל סי' צ"ט אם שכור **(טו)** יקרא ק"ש.

משנה ברורה

(י) הבתולה - מפני שהוא טרוד טרדה דמצוה שמחשב על עסק בתולים משא"כ באלמנה לא טריד:

(יא) מק"ש - וברכותיה וה"ה מתפלה וכמו שמבואר לקמן בסימן ק"ו:

(יב) ג' ימים - וד' לילות כגון אם נשא ביום הרביעי בצהרים פטור עד מוצאי שבת ועד בכלל. ולפעמים יצוייר ד' ימים כגון אם נכנס לחופה ביום ד' עד שלא קרא ק"ש של שחרית פטור ד' ימים:

(יג) אם לא עשה - אבל לאחר מעשה שאינו טרוד עוד חייב וכן מזה הזמן ואילך חייב אף אם לא בעל דכיון שכבר עבר ג' ימים ולא עשה מעשה מתייאש אח"כ מן הדבר ואינו טרוד כלל:

(יד) קורא - ר"ל חייב לקרות ועם ברכותיה כדין וגם מתפלל דכיון שחייב בק"ש חייב בתפלה ואם אינו קורא מיחזי כיוהרא שמראה שמכוין בכל שעה. ולענין תפילין עיין לעיל בסי' ל"ח ס"ז במ"ב:

(טו) יקרא ק"ש - שם נתבאר דבשכרות מעט קורא ומתפלל דבזמנינו בלא"ה אין אנו מכוונין כ"כ הא אם אין יכול לדבר לפני המלך אין לקרות ולהתפלל עד שיסיר יינו מעליו:

◆ הלכה למעשה ◆

[54] חתן בזמן הזה חייב בקריאת שמע, גם בלילה הראשונה, ואין לפוטרו מטעם שטרוד במצוה. והוא הדין שחייב בתפילין ובתפלה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרי)**.

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים לח, ה

נושא ההלכה: דין אבל בהנחת תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהם פאר, שנאמר: (יחזקאל כ"ד) פארך חבוש עליך!

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מאימתי אסור / מותר האבל בהנחת תפילין

רי"ף, רמב"ם, רמב"ן – יום ראשון לאבלותו – אסור.
יום שני לאבלותו – מותר מיד.

ר"ן, רא"ש – יום ראשון לאבלותו – אסור.
יום שני לאבלותו – מותר בנץ החמה.

לשון הש"ע

אבל **(טז)** ביום ראשון **(יז)** אסור להניח תפילין, **(יח)** מכאן ואילך **(יט)** חייב, אפי' באו **(כ)** פנים חדשות [55].

משנה ברורה

(טז) ביום ראשון - פי' אפילו ביום שנקבר שאינו יום המיתה כיון שהוא יום ראשון לאבילות ולמנחמים וע"כ אפילו אם נקבר בלילה לא יניח תפילין ביום אבל אם מת או נקבר בחוה"מ מניח תפילין בין בחוה"מ [והפמ"ג בסימן ע"א מפקפק בזה דמ"מ יום מר הוא לו היום הראשון ועכ"פ צריך ליזהר שלא לברך עליהן ובלא"ה המנהג שלא לברך על תפילין בחוה"מ] ובין לאחר המועד אף שהוא יום ראשון לאבילות מ"מ כבר נחמוהו מנחמים במועד וכן כשנקבר ביו"ט שני יניח תפילין בא"ח דיו"ט שני עולה למנין שבעה ויום שאחר המועד יחשב לשני וכן אם שמע שמועה קרובה [דהיינו בתוך שלשים אפילו ביום ל' עצמו] ג"כ דינו כיום הקבורה ולכן אפילו אם שמע בלילה לא יניח תפילין ביום ואפילו בא לו שמועה קרובה כשכבר הניח תפילין והתחיל להתפלל חולצן. ואם שמע שמועה רחוקה דהיינו לאחר שלשים שאין האבילות רק שעה אחת מותר להניח תפילין וכ"ש שא"צ לחלצן וע"כ אם בא לו השמועה באמצע פסוקי דזמרה וכה"ג לא יחלוץ התפילין רק יחלוץ מנעליו משום אבילות ואם ע"י השמועה בא לידי בכי צריך לחלצן כדמוכח מיו"ד סימן שפ"ח ס"ב וסימן ת"ב בש"ך סק"ב ועיין לקמן בס"ט:
(יז) אסור - דתפילין נקראין פאר בפסוק ואבל מעולל באפר ואין נאה לתת פאר תחת אפר:
(יח) מכאן ואילך - דכתיב ואחריתה כיום מר ש"מ דעיקר מרירות הוא יום ראשון:

הלכה למעשה

[55] אבל אסור להניח תפילין ביום הראשון לאבלותו, ואפילו לאחר הקבורה. והיינו ביום מיתה וקבורה, ואפילו אם הנפטר מת בלילה ונקבר בלילה, לא יניח תפילין למחרת. והטעם הוא מפני שהוא מעולל בעפר קרנו, ואין זה כבוד לתפילין שנקראו פאר, כמו שכתוב פארך חבוש עליך. וביום השני לאבלותו מניח תפילין אחר הנץ החמה. וכל זה כשנקבר באותו יום שמת, אבל אם מת לו מת ביום אחד, ונקבר למחרתו ביום אחר, נחלקו רבותינו האחרונים אם מניח תפילין ביום הקבורה. ולהלכה נראה שיניח תפילין בצינעא בלא ברכה, וספק ברכות להקל. וכן ראוי לעשות **(יבי"א ח"ב חיו"ד סי' כז, הליכות עולם ח"א עמ' ל אות ד, ילקו"י תפילין עמ' תפז)**.
מי שמת לו בשבת, ונקבר במוצאי שבת, מכיון שלא נהג אבלות בשבת כלל, יש להחמיר שלא יניח תפילין ביום ראשון כלל, אפילו בלי ברכה. וביום שני יניח תפילין דוקא לאחר הזריחה, ואף על פי שאין למחות באבל הרוצה להניח תפילין ביום שני קודם הנץ החמה, מכל מקום הבא לשאול יש להורות לו כאמור, שיניחן אחר הנץ **(ילקו"י תפילין עמ' תצא)**.
מי שמת לו מת ביום ראשון, ונקבר ביום ראשון בבין השמשות (תוך י"ג דקות וחצי לאחר השקיעה בשעות זמניות) יש לו להניח תפילין למחרת, יום שני, אחר הנץ החמה בברכה **(ילקו"י הל' אבלות עמ' תכז הל' ג)**.
אבלים שטעו והניחו תפילין ביום הראשון, צריכים להורות להם לחלוץ התפילין מיד **(ילקו"י הל' אבלות עמ' תכג הל' א)**.
האבל מניח תפילין דרבנו תם בשבעת ימי אבלו, כדרכו בזה תמיד **(ילקו"י הל' אבלות עמ' תכח הל' ה)**.

(יט) חייב - משמע דחייב מיד ויש פוסקים דביום ב' אין להניח קודם הנץ ע"כ מהנכון להמתין מלהניח עד אחר הנץ:
(כ) פנים חדשות - לנחם אותו ומשמע דמניח לכתחלה אבל האחרונים מסקי דאין להניח בפניהם תפילין עד שילכו להם אלא דאין חולץ אם הניח קודם שבאו פנים חדשות:

עין משפט ב - ש"ע יורה דעה שפח, א

נושא ההלכה: דין אבל לענין הנחת תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל המצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהם פאר, שנאמר: (יחזקאל כ"ד) פארך חבוש עליך!

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מאימתי מותר האבל להניח תפילין

טור, רי"ף *, רא"ש, רמב"ן *, ב"י, ש"ע – אסור להניח תפילין ביום ראשון ואחר הנץ החמה ביום ב' מותר להניחם.

* **ב"ח** – כתב שנראה דאין דעת רב אלפס כלל לאסור ביום שני ואפילו מקצתו דאפילו קודם הנץ החמה מותר להניח תפילין ביום שני וכתב שכך היא גם דעת הרמב"ם.

* **רמב"ן** – כתב וכן י"ל דתפילין משום מצוה רבה הם לא אסרום אלא ביום הראשון שיש בו אבלות תורה אבל משני ואילך לא רצו לבטל מצוה גדולה של תורה משום אבלות דדבריהם ולכאורה משמע מדברי הרמב"ן דיום קבורה שאינו יום המיתה דהוי מדרבנן צריך להניח תפילין.

הארה: כתב בילקוט יוסף בהערות (עמוד תכז) שיש לעיין מדוע אינו מניח לפחות תפילין של יד שהרי למדנו מיחזקאל פארך חבוש עליך מכלל דכל העם אסורים בתפילין של ראש בלבד וכתב שצריך לומר שתפילין הוקשו להדדי דכתיב "והיו" שדינם שווה לכל דבר.

לשון הש"ע

אבל אסור להניח תפילין ביום ראשון, ואחר שהנץ החמה ביום שני, מותר להניחם [56].

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים סג, ב

נושא ההלכה: היה מיושב ורוצה להחמיר ולעמוד בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן, בית הלל אומרים: עומדין וקורין, יושבין וקורין, ומטין וקורין, הולכין בדרך וקורין, עושין במלאכתן וקורין. ומעשה ברבי ישמעאל ורבי אלעזר בן עזריה שהיו מסובין במקום אחד, והיה רבי ישמעאל מוטה ורבי אלעזר בן עזריה זקוף. כיון שהגיע זמן קריאת שמע, הטה רבי אלעזר וזקף רבי ישמעאל. אמר לו רבי אלעזר בן עזריה לרבי ישמעאל: ישמעאל אחי, אמשול לך משל, למה הדבר דומה? - משל לאחד שאומרים לו זקנך מגודל, אמר להם: יהיה כנגד המשחיתים. אף כך אתה, כל זמן שאני זקוף - אתה מוטה, עכשיו כשאני הטתי - אתה זקפת! - אמר לו: אני עשיתי כדברי בית הלל, ואתה עשית כדברי בית שמאי, ולא עוד אלא שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות. מאי ולא עוד? - וכי תימא, בית הלל נמי אית להו מטין - הני מילי דמטה ואתא מעיקרא, אבל הכא - כיון דעד השתא הוית זקוף והשתא מוטה, אמרי שמע מינה כבית שמאי סבירא להו, שמא יראו התלמידים ויקבעו הלכה לדורות.

◆ הלכה למעשה ◆

[56] ראה הל' בסעיף קודם.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

היה יושב ורצה לעמוד בק״ש שחרית

רב עמרם – היה יושב אסור לו לעמוד בק״ש, שנראה כעובר על דברי בית הלל שסוברים שקורא כדרכו, ועושה כבית שמאי שסוברים שבבוקר יקרא מעומד, ונקרא עברין לפי שעבר על דברי חכמים.

לשון הש״ע

(ה) מי שרוצה **(ו)** להחמיר **(ז)** לעמוד כשהוא יושב ולקרותה מעומד, **(ח)** נקרא עבריין [57].

משנה ברורה

(ה) מי שרוצה וכו׳ - דהלכה כב״ה דס״ל דהא דכתיב ובקומך אין הכונה בעמידה כדעת ב״ש אלא בזמן שדרך בני אדם לקום ממטתם ואסור לו להחמיר לעשות כב״ש ואפילו אם אין הכוונה בעמידתו לעשות כב״ש אלא לעורר הכוונה וכדומה אפ״ה אסור ובין ביום ובין בלילה ואעפ״כ א״צ בזה לחזור ולקרות בדיעבד [פמ״ג ע״ש ועי׳ בספר מטה יהודא]:

(ו) להחמיר - כתב בישו״ש פ״ז דב״ק סימן מ״א מי שמחמיר בפני רבים בדבר שמותר ואיכא למיחש ליוהרא מנדין אותו. והיינו אם אותו הדבר פשט היתרו בכל ישראל [פמ״ג] ואם ידוע שעושה לש״ש אין מנדין אותו ואם מחמיר בפני רבו ורבו מיקל מנדין אותו אפילו עביד לש״ש ואפילו אם אינו פשוט כ״כ להתיר לא יחמיר נגד דברי רבו אם לא שיש לו ראיה לסתור דבריו עכ״ל:

(ז) לעמוד - דוקא בזה הוא דאסור משום שנראה לכל דמשום חומרא קעביד אבל אם עומד יכול לישב דאז אינו נראה דמשום חומרא קעביד רק משום דצריך לישב ודוקא בשחרית אבל בערבית אין לו להטות ולישב כשעומד דנראה דעושה כב״ש:

(ח) נקרא עבריין - כדאמרינן בפרק כירה דמאן דעבר אדרבנן שרי למיקרי ליה עבריינא. כתב א״ר בשם מהרש״ל דביוה״כ כו״ע מודים דשרי לעמוד דאינו עושה משום יוהרא אלא מצותו בכך ר״ל להדמות אז למלאכים שנקראים עומדים והפמ״ג אוסר גם בזה:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים רלו, א

נושא ההלכה: ברכות ק״ש של ערבית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. בשחר מברך שתים לפניה ואחת לאחריה, ובערב מברך שתים לפניה ושתים לאחריה, אחת ארוכה ואחת קצרה.

לשון הש״ע

(א) בערב מברך **(ב)** שתים לפני ק״ש, **(ג)** ושתים לאחריה.

משנה ברורה

(א) בערב וכו׳ - והמנהג לומר והוא רחום קודם תפלת ערבית [טור בסי׳ רל״ז ע״ש הטעם]. ודע דמה שמבואר לעיל בסימן נ״ד במ״ב סקי״ד בשם האחרונים דאחר ברכו דינו כאמצע הפרק [דעיקר ברכו שאומר הש״ץ הכונה

[57] מי שרוצה להחמיר על עצמו לעמוד בקריאת שמע כשהיה יושב, נקרא עבריין. ומיהו בדיעבד שעמד וקרא קריאת שמע של שחרית, יצא ידי חובה **(הליכות עולם ח״א עמ׳ קי, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה סי׳ סג הערה ד)**.
אם היה עומד ביוצר ורוצה לקרות ק״ש מעומד מפני שנוח לו בעמידה, אינו מחוייב לישב כדי לקראה מיושב, ומכל מקום עדיף יותר לשבת בשעת קריאת שמע, כדי שתהיה דעתו מיושבת עליו. וגם על פי הסוד ראוי יותר לשבת בשעת קריאת שמע **(הליכות עולם שם, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה סי׳ סג הערה ה עמ׳ תקנט)**.

אברכות שמברכין העולם אח״כ וכיון שענו העולם ברכו הוי כאלו התחילו הברכה וכמש״כ האי״ר והפמ״ג שם עי״ש] פשוט דאין לחלק בין שחרית לערבית ולפ״ז צריך ליזהר מאד שלא לספר אחר ברכו דערבית אפילו קודם שהתחיל לברך הברכה ראשונה אם דעתו להתפלל אז מעריב עם הצבור ובעו״ה הרבה אנשים נכשלין בזה:

(ב) שתים וכו׳ - אשר בדברו וכו׳ ואהבת עולם ואינה פותחת בברוך דהויא סמוכה לראשונה. ויש להפסיק בין ברקיע כרצונו לבין בורא יום ולילה דכרצונו קאי אדלעיל. ומנהג ספרד שלא לומר ה׳ צבאות וכו׳ אל חי וכו׳ אלא מסיימין תיכף אחרי מבדיל בין יום וכו׳ ברוך אתה וכו׳ כי היכי דלהוי מעין חתימה סמוך לחתימה וכן נכון ועיין בטור שיישב גם מנהגנו דהוי ג״כ מעין חתימה שאנו מתפללין שימלוך ה׳ ויתקיים והיה לעת ערב יהיה אור לנו וחשך לשונאי ה׳ ומה שאנו אומרים ה׳ צבאות כתבו ג״כ האחרונים משום דכתיב עושה עיפה ושחר ה׳ צבאות שמו:

(ג) ושתים לאחריה - ראשונה אמת ואמונה ואינה פותחת בברוך דהויא סמוכה לחברתה דק״ש לא הוי הפסק וחותם באי״י גאל ישראל ולא גואל ישראל כמו בתפלה משום שנתקנה על הגאולה שעברה [טור] ובמערבית של יו״ט נוהגין לסיים מלך צור ישראל וגואלו ומפקפקין הרבה בזה והרבה מהאחרונים מישבין המנהג ואעפ״כ יותר טוב לסיים גאל ישראל כמו בשאר ימות השנה וכמו שכתבנו לעיל בסימן ס״ו במ״ב ס״ק ל״ג וברכה שניה השכיבנו וחותם שומר עמו ישראל לעד מפני שלילה צריכין שימור מן המזיקין ואע״ג דקי״ל דצריך לסמוך גאולה לתפלה אף בערבית וכדלקמיה בס״ב מ״מ השכיבנו לא הוי הפסק דכגאולה אריכתא דמיא [גמרא] וכתבו בתר״י הטעם דכשעבר ה׳ לנגוף את מצרים היו ישראל מפחדים ומתפללים להש״י שיקיים דברו שלא יתן המשחית לבא אל בתיהם לנגוף וכנגד אותה תפלה תקנו לומר השכיבנו הלכך מעין גאולה היא:

הלכות
דף יא:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים נט, א

נושא ההלכה: הזכרת מידת לילה ביום בברכת יוצר אור

לשון מקור ההלכה בגמ׳

גמרא. מאי מברך? - אמר רבי יעקב אמר רבי אושעיא: יוצר אור ובורא חשך (ישעיהו מ״ה). לימא: יוצר אור ובורא נוגה! כדכתיב קאמרינן. - אלא מעתה: (ישעיהו מ״ה) עשה שלום ובורא רע, מי קא אמרינן כדכתיב? אלא, כתיב רע וקרינן הכל לישנא מעליא, הכא נמי - לימא נוגה לישנא מעליא! - אלא אמר רבא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום. בשלמא מדת לילה ביום - כדאמרינן: יוצר אור ובורא חשך, אלא מדת יום בלילה היכי משכחת לה? - אמר אביי: גולל אור מפני חשך וחשך מפני אור.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה טעם צריך להזכיר מידת לילה ביום ולהיפך

תלמידי ר׳ יונה – לאפוקי מההוא מינאה שאמר מי שברא אור לא ברא חושך.
מהר״י אבוהב * – שאם לא היינו מזכירים מידת לילה ביום היה נראה שהחושך רע, ואינו כן שהכל עשה הקב״ה יפה בעתו.
* **ב״י** – ולדבריו מה שמזכירים מידת יום בלילה איידי דמדכרינן מידת לילה ביום.

לשון הש״ע

באי״י אלהינו מלך העולם יוצר **(א)** אור ובורא חושך - תקנו להזכיר מדת לילה ביום להוציא מלב האפיקורסים שאומרים שמי שברא אור לא ברא חושך [58].

משנה ברורה

(א) אור - צריך להפסיק בין יוצר ובין אור כי היכי דלא לישתמע יוצרור. ועיין בבאר היטב ובשערי תשובה מה שכתב עוד בזה:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים ס, א

נושא ההלכה: ברכת אהבת עולם

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואידך מאי היא? - אמר רב יהודה אמר שמואל: אהבה רבה. וכן אורי ליה רבי אלעזר לרבי פדת בריה: אהבה רבה. תניא נמי הכי: אין אומרים אהבת עולם אלא אהבה רבה. ורבנן אמרי: אהבת עולם, וכן הוא אומר (ירמיהו ל״א) ואהבת עולם אהבתיך על כן משכתיך חסד.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כיצד פותחת ברכה שניה של ק״ש

גאונים, תוספות, רא״ש – שחרית – אהבה רבה.
ערבית- אהבת עולם.

◆ הלכה למעשה ◆

[58] ברכה ראשונה ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם יוצר אור ובורא חשך, ותקנו לומר ובורא חשך כדי להזכיר מדת לילה ביום ומדת יום בלילה, וחותם ברוך אתה ה׳ יוצר המאורות **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה וברכות השחר עמ׳ תס)**.
כשאומר יוצר אור בברכת יוצר יש אומרים שימשמש בתפילין של יד בלבד. ויש הנוהגים למשמש בתפילין של יד כשאומר יוצר אור, ומנשק, וכשאומר ובורא חושך ממשמש בתפילין של ראש ומנשק. ויש להם על מה שיסמוכו, ואין צריך לבטל מנהגם **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה וברכות השחר עמ׳ תסא)**.

רי"ף, רמב"ם – בין בשחרית ובין בערבית פותחת באהבת עולם *.

* **ב"י** – וכן מנהג בני ספרד.

לשון הש"ע

ברכה שנייה: **(א)** אהבת עולם (הגה: וי"א אהבה רבה, **(ב)** וכן נוהגין בכל אשכנז), ואינה פותחת בברוך, מפני שהיא סמוכה לברכת יוצר אור [59]. ואם היא פוטרת ברכת התורה ע"ל סי' מ"ז.

משנה ברורה

(א) אהבת עולם - פי' תחלת הברכה מתחלת אהבת עולם אבל כל נוסח הברכה וחתימתה היא כמו שאנו אומרין בברכת אהבה רבה אף לדעה זו:
(ב) וכן נוהגין - היינו בבקר אבל בערב נוהגין לומר אהבת עולם והטעם שנהגו לומר בבוקר אהבה רבה משום דכתיב חדשים לבקרים רבה אמונתך. וכ"ז לכתחלה אבל בדיעבד אף אם אמר כל הנוסח של אהבת עולם בבוקר יצא ידי חובתו:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים מז, ז

נושא ההלכה: ברכת אהבת עולם האם פוטרת מברכות התורה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יהודה אמר שמואל: השכים לשנות, עד שלא קרא קריאת שמע צריך לברך, משקרא קריאת שמע אינו צריך לברך, שכבר נפטר באהבה רבה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם צריך ללמוד בסמוך לברכות התורה או לברכת אהבת עולם

מרדכי, ר' יונה , ר"י , ב"י בדעת הטור- כשנפטר באהבה רבה - בעינן שילמד בסמוך לה.

כשנפטר בברכות התורה - אפילו אינו לומד עד אחר כמה שעות אינו

צריך לחזור ולברך *.

* **והקשה הב"י** דמאי שנא מברכת המוציא שאם הפסיק בין ברכה לאכילה צריך לחזור ולברך ומשמע שכן הדין בברכות המצות שאם הפסיק בין הברכה לעשיית המצוה צריך לחזור ולברך?
תירוץ א: דשאני ברכת המוציא שאין הברכה באה אלא על הנאת האכילה וכן ברכות המצוות אינן באות אלא על עשיית המצוות והאכילה והמצות אינם דברים שצריך לעשותן תמיד ומשום הכי כשעושה אותם צריך שלא יפסיק ביניהם להוכיח שהברכה חוזרת על האכילה או על עשיית המצוה, אבל תלמוד תורה כיון שאדם מחוייב שלא להפסיק מלהתעסק בו כלל כשבא ללמוד כמה שעות אחר שבירך לא מוכחא מילתא שקורא בלא ברכה, דאיכא למימר כשהשכים בירך ושנה לאלתר.
תירוץ ב: דאכילה ועשיית המצוות כיון שאם רצה שלא לעשותן עד אחר שעה הרשות בידו כשמפסיק בין ברכה לאכילה או לעשיית המצוה נראה שאותה ברכה אינה חוזרת על אותה אכילה או אותה עשיה אבל תלמוד תורה שחייב לעסוק בה תמיד כשמפסיק בין ברכה ללימוד לא הוי הפסק מאחר שבאותו זמן שהפסיק היה מחויב ללמוד.

רמב"ם, תוספות בשם רבותינו הצרפתים – אף בברכות התורה צריך ללמוד מיד בסמוך.

למד בסמוך לאהבת עולם ופסק האם צריך לחזור ולברך ברכות התורה

רשב"א בשם הראב"ד - יש גירסאות שגורסין "והוא שקרא על אתר" - ולאותה גירסא כל שקרא ק"ש סמוך לאהבה רבה יצא ידי ברכה כל היום לפי שכבר בירך על התורה פעם אחת בבוקר.
אבל לספרים דגרסי "והוא ששנה על אתר" - אין הברכה מוציאתו אלא מידי קריאה הסמוכה לה אבל אם הפסיק וחזר וקרא צריך הוא לחזור ולברך.

הלכה למעשה

[59] ברכה שניה שהיא ברכת אהבת עולם, אינה פותחת בברוך לפי שהיא סמוכה לברכת יוצר אור. ומנהגינו לומר "אהבת עולם", ומנהג האשכנזים לומר "אהבה רבה", וכל זה בשחרית אבל בתפלת ערבית הכל אומרים אהבת עולם. ומ"מ אם טעו ואמרו אהבת עולם או אהבה רבה, יצאו ידי חובה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תסח - תסט)**.

רא״ש * – א״צ לחזור ולברך שוב שכבר נפטר בברכה ראשונה.

* ואף אם תמצא לומר דאין חילוק בין הנפטר בברכת התורה לנפטר באהבה רבה מכל מקום מסתבר שבני אדם שרגילים תמיד לעסוק בתורה ואפילו כשיוצאים לעסקיהם ממהרים לעשות צרכיהם כדי לחזור וללמוד ותמיד דעתם על לימודם לא חשיבא הפסק לענין ברכה ואף אם לומד בלילה הלילה הולכת אחר היום ואין צריך לברך כל זמן שלא ישן לכך מי שרגיל לישן ביום שינת קבע על מטתו הוי הפסק וצריך לחזור ולברך.

לשון הש״ע

ברכת **(יג)** אהבת עולם **(יד)** פוטרת ברכת התורה, **(טו)** אם למד **(טז)** מיד בלי הפסק [60].

משנה ברורה

(יג) אהבת עולם - נקט אהבת עולם לפי מה שפסק לקמן בסימן נ״ט ס״א אבל להרמ״א שם אומרים אהבה רבה בשחרית. ופשוט דה״ה בברכת אהבת עולם בערבית ג״כ שפוטרת דזיל בתר טעמא. ונ״מ לענין אם עבר וישן שינת קבע על מטתו קודם לדעת המחבר לקמן בסעי׳ י״א דשינת קבע הוי הפסק ואפילו לפי המנהג שנהגינן כדעת הי״א שם להקל מ״מ טוב יותר שיכוין בברכת אהבת עולם לפטור לצאת ידי דעת רוב הפוסקים המחמירין בזה כמבואר לקמן במ״ב עיי״ש. ועיין בבה״ל עוד נ״מ:
(יד) פוטרת - שיש בה מעין ברכת התורה ותן בלבנו ללמוד וללמד לשמור ולעשות ולקיים וכו׳ ולכאורה מדסתם משמע דאפילו לא כיון בעת הברכה לפטור בזה בה״ת סגי ועיין בבה״ל:
(טו) אם למד - דברכת אהבה רבה כיון דניתקן העיקר לק״ש לא מיתחזי לשם בה״ת אלא בשונה מיד וכתב הלבוש שאף אם התפלל וסיים התפלה אינו נקרא בזה הפסק כיון שאח״כ למד מיד:
(טז) מיד - אפי׳ מעט לשם מצות לימוד ואז שוב לא יצטרך לברך כל אותו היום אפילו הפסיק ועמד וחזר ללימודו על דרך שיתבאר לקמיה בברכת התורה:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים מז, ב

נושא ההלכה: על איזה לימוד מברך ברכות התורה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב הונא: למקרא - צריך לברך, ולמדרש - אינו צריך לברך, ורבי אלעזר אמר: למקרא ולמדרש - צריך לברך, למשנה - אינו צריך לברך, ורבי יוחנן אמר: אף למשנה נמי צריך לברך, אבל לתלמוד אינו צריך לברך. ורבא אמר: אף לתלמוד צריך לברך, דאמר רב חייא בר אשי: זימניז סגיאין הוה קאימנא קמיה דרב לתנויי פרקין בספרא דבי רב, הוה מקדים וקא משי ידיה ובריך, ומתני לן פרקין.

לשון הש״ע

צריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לגמרא. הגה: **(ג)** בין למדרש (טור) [61].

משנה ברורה

(ג) בין למדרש - והמחבר ג״כ מודה בזה אלא דס״ל דהוא בכלל מקרא:

הלכה למעשה

[60] מי ששכח לברך ברכות התורה, ונזכר אחר שחרית, לא יברך שוב ברכות התורה, שהרי יצא ידי חובתו בברכת אהבת עולם, ואפילו שלא כיון באהבת עולם לצאת ידי חובה. ואין ראוי לכוין בפירוש בברכת אהבת עולם שאינו יוצא בה ידי חובת ברכות התורה, (מכוין שהברכה היא רק לברכות קריאת שמע). ומיד לאחר החזרה טוב שילמד איזה דבר **(יחו״ד ח״ד עמ׳ כג, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ קט)**.

[61] ברכת התורה צריך ליזהר בה מאד, שאסור לעסוק בדברי תורה עד שיברך ברכות התורה (נדרים פא.). וצריך לברך בין למקרא בין למשנה בין לתלמוד ופוסקים ובין למדרשי חז״ל. (ושם בהערה כתב שע״י ברכה״ת זוכה לבנים ת״ח) **(יבי״א ח״ד סי׳ ח סוף אות כג, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ נו)**.

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים מז, ה

נושא ההלכה: נוסח ברכות התורה

לשון מקור ההלכה בגמ'

מאי מברך? אמר רב יהודה אמר שמואל: אשר קדשנו במצותיו וצונו לעסוק בדברי תורה. ורבי יוחנן מסיים בה הכי: הערב נא ה' אלהינו את דברי תורתך בפינו ובפיפיות עמך בית ישראל ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי עמך בית ישראל כלנו יודעי שמך ועוסקי תורתך, ברוך אתה ה' המלמד תורה לעמו ישראל. ורב המנונא אמר: אשר בחר בנו מכל העמים ונתן לנו את תורתו. ברוך אתה ה' נותן התורה. אמר רב המנונא: זו היא מעולה שבברכות. הלכך לימרינהו לכולהו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ברכות התורה – מהו נוסח ברכה ראשונה

רא"ש – יש מקומות שאומרים לעסוק בדברי תורה, ברכה מיוחדת על קריאת התורה שאינה כוללת עשיית המצות, שאינו בא כעת לעשותם.

רמב"ם, ר' יונה, אבודרהם, אבן הירחי (המנהיג)– על דברי תורה, שכולל בזה גם עסק הלימוד וגם עשיית המצוות.

לשון הש"ע

ברכות התורה אקב"ו **(ח)** על דברי תורה, **(ט)** והערב נא וכו', **(י)** ואשר בחר בנו [62].

משנה ברורה

(ח) על ד"ת - ומנהג מדינותינו לומר לעסוק בד"ת. גר יכול לומר ברכת אשר בחר בנו [אחרונים]:

(ט) והערב נא - ויש מדקדקין להוסיף וצאצאי צאצאינו כי כל מי שהוא ת"ח ובנו ובן בנו ת"ח שוב אין התורה פוסקת מזרעו שנאמר לא ימושו מפיך וגו' וא"צ לכך כי בכלל וצאצאינו הוא ג"כ בני בנים [מ"א]:

(י) ואשר בחר - ותמיד תהיה תפלת האב והאם שגורה בפיהם להתפלל על בניהם שיהיו לומדי תורה וצדיקים ובעלי מדות טובות ויכוין מאוד בברכת אהבה רבה ובברכת התורה בשעה שאומרים ונהיה אנחנו וצאצאינו וכן כשאומר בובא לציון למען לא ניגע לריק ולא נלד לבהלה:

◆ הלכה למעשה ◆

[62] מנהגינו לחתום בברכת התורה "על דברי תורה". ומנהג האשכנזים לחתום "לעסוק בדברי תורה". ואין לשנות מן המנהג. ומכל מקום בדיעבד אם טעו והחליפו הנוסח, אין צריך לחזור ולברך **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קג)**.
בנוסח ברכות התורה צריך לומר "והערב נא ה' אלוקינו את דברי תורתך בפינו, ובפיפיות עמך בית ישראל". ויש מי שכתב שצריך לומר ובפי כל עמך ישראל, אך הנוסחא הנכונה היא כמנהגינו, לומר ובפיפיות עמך בית ישראל **(יבי"א ח"ח סי' יא אות ב, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קה)**.
צריך לומר והערב נא עם וא"ו. ואם טעה ואמר הערב נא, יצא. ויש אומרים שאין לענות אמן אחר ברכת על דברי תורה, אלא אחר ברכת המלמד תורה לעמו ישראל. ויש חולקים ואומרים שיענה אמן אחר ברכת על דברי תורה. וכן עיקר, ואין לחוש בזה לספק **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קה)**.
מנהגינו לומר: ונהיה אנחנו וצאצאינו וצאצאי צאצאינו, וצאצאי עמך בית ישראל וכו' **(יבי"א ח"ח סי' יא אות ב, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קח)**.
נוסח חתימת ברכת והערב נא הוא "המלמד תורה לעמו ישראל" (ויש מהראשונים שכתבו שצריך לחתום "למדני חוקיך" או "נותן התורה", אך מנהגינו כאמור לחתום המלמד תורה לעמו ישראל) **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמוד קח)**.

הלכות

דף יב.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים ס, ג

נושא ההלכה: סדר ברכות ק"ש האם לעיכובא

לשון מקור ההלכה בגמ'

ומאי ברכות אין מעכבות זו את זו? - סדר ברכות.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שינה מסדר ברכות ק"ש או לא ברכם כלל

ר"ח, רשב"א, רא"ש– שינה מסדר הברכות או אפילו לא ברכם כלל, יצא ידי חובה.

רב האי גאון – שינה מסדר הברכות – אינו מעכב.
לא בירך כלל ברכות ק"ש – בציבור – לא יצא.
ביחיד – יצא, דאין הברכות מעכבות כלל.

לשון הש"ע

סדר הברכות אינו מעכב, שאם הקדים **(ה)** שנייה לראשונה **(ו)** יצא ידי חובת ברכות [63].

משנה ברורה

(ה) שנייה לראשונה - וה"ה אם אמר ברכת אמת ויציב קודם ק"ש או שאלו הברכות אמר אחר ק"ש או אפילו אחר התפילה:
(ו) יצא - בדיעבד. ואם בירך ברכה אחת ושנייה לא בירך כלל יוצא מיהא ידי חובתו בהיא שבירך ועיין בבה"ל:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים רט, א – ב

נושא ההלכה: בירך על דעת לחתום שהכל או חתם שהכל וסיים בפה"ג

לשון מקור ההלכה בגמ'

פשיטא, היכא דקא נקיט כסא דחמרא בידיה וקסבר דשכרא הוא ופתח ומברך אדעתא דשכרא וסיים בדחמרא - יצא, דאי נמי אם אמר שהכל נהיה בדברו יצא, דהא תנן: על כולם אם אמר שהכל נהיה בדברו - יצא. אלא, היכא דקא נקיט כסא דשכרא בידיה וקסבר דחמרא הוא, פתח ובריך אדעתא דחמרא, וסיים בדשכרא, מאי? בתר עיקר ברכה אזלינן, או בתר חתימה אזלינן?

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ביאור דברי הגמרא
רש"י, רשב"א –
פשיטא – היה כוס של יין בידו ובשעה שאמר אמ"ה חשב שהוא שיכר, שדעתו לסיים שהכל, ולבסוף חתם כהוגן בורא פרי הגפן – יצא, משום שאף אם היה חותם שהכל היה נפטר בכך.

◆ הלכה למעשה ◆

[63] מי שטעה והקדים ברכת אהבת עולם לברכת יוצר אור, אפילו עדיין לא חתם הבוחר בעמו ישראל באהבה, יסיים הברכה, ואחר כך יאמר ברכת יוצר אור, ויקרא קריאת שמע. שאין סדר הברכות מעכב. וכן בערבית, אם טעה והקדים ברכת אהבת עולם לברכת אשר בדברו, אחר שיסיים ברכת אהבת עולם יברך ברכת אשר בדברו. וכן אם הקדים ברכת השכיבנו, יאמר אחר כך ברכת אמת ואמונה. ומי שהתפלל ערבית וקרא עמהם קריאת שמע וברכות שלאחריה. והתפלל עמהם שמונה עשרה, אין לו לברך ברכות שלפניה אחר תפלת שמונה עשרה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תסט)**.

איבעיא – היה כוס של שיכר בידו ובשעה שאמר אמ״ה היה בדעתו לסיים בורא פרי הגפן, ולבסוף חתם כהוגן שהכל.

	היה בידו	בירך על דעת	חתם בברכה
פשיטא	כוס יין	שהכל	גפן
איבעיא	כוס שיכר	גפן	שהכל

רא״ש בדעת הרי״ף –

פשיטא – היה כוס של יין בידו ודעתו לברך שהכל, וחתם שהכל נהיה בדברו ומיד (תוך כדי דיבור) תיקן וחתם בורא פרי הגפן – יצא, משום שאף אם לא היה מתקן יצא בברכת שהכל.
איבעיא – היה כוס של שיכר בידו וחתם בורא פרי הגפן ומיד (תוך כדי דיבור) תיקן וחתם שהכל נהיה בדברו.

	היה בידו	חתם בברכה
פשיטא	כוס יין	שהכל ומיד תיקן ואמר בורא פרי הגפן
איבעיא	כוס שיכר	גפן ומיד תיקן ואמר שהכל נהיה בדברו

רמב״ם –

פשיטא – היה כוס של יין בידו ובשעה שאמר אמ״ה חשב לחתום הגפן כהוגן, אך חתם שהכל – יצא .
איבעיא – היה כוס של שיכר בידו ובשעה שאמר אמ״ה חשב לחתום שהכל אך חתם לבסוף בורא פרי הגפן.

	היה בידו	בירך על דעת	חתם בברכה
פשיטא	כוס יין	גפן	שהכל
איבעיא	כוס שיכר	שהכל	גפן

<u>הכרעת הראשונים באיבעיא</u>

רי״ף, רמב״ם, רא״ש– נקטינן לקולא, דיצא ואינו צריך לחזור ולברך.

ר״י – נקטינן לחומרא, דלא יצא וצריך לחזור ולברך.

סעיף א - לשון הש״ע

לקח כוס של שכר או של מים ופתח ואמר: ב״א ה׳ אלהינו מלך העולם, על דעת לומר שהכל, וטעה ואמר: בפה״ג, **(א)** אין מחזירין אותו מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עיקר הברכה לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין [64], **(ב)** ויש אומרים שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין ופתח: ברוך אתה ה׳ אלהינו מלך העולם, **(ג)** על דעת לומר בורא פרי הגפן, ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל, יצא [65]. הגה: וכ״ש אם היה בידו יין וסבור שהוא מים ופתח אדעתא לומר שהכל, ונזכר ובירך בורא פרי הגפן שיוצא, **(ד)** שהרי אף אם סיים שהכל יצא (טור).

משנה ברורה

(א) אין מחזירין אותו - זהו דעת הרמב״ם אבל רוב הפוסקים וכמעט כולם חולקים עליו והסכימו דלא אזלינן בתר דעתו כיון שבפיו הוציא ברכה שאינה ראויה לאותו המין לא יצא ומחזירין אותו וכתבו האחרונים דכן יש להורות:

◆ הלכה למעשה ◆

[64] לקח בידו כוס שכר או של מים ואמר ״ברוך אתה ה׳ אלוקינו מלך העולם״ על דעת לומר שהכל, וטעה ואמר בורא פרי הגפן, אם לא נזכר בתוך כדי דיבור, אין מחזירין אותו, מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות, שהם עיקר הברכה, לא נתכוין אלא לברכה הראויה לאותו המין. ומ״מ אם נזכר בתוך כדי דיבור, יתקן מיד ויאמר ״שהכל נהיה בדברו״, ואם לא נזכר תוך כדי דיבור, יש אומרים שנכון שיהרהר הברכה בלבו קודם שיטעם **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תקח)**.

[65] אם לקח שכר בידו וסבור שהוא יין ופתח ״ברוך אתה ה׳ אלוקינו מלך העולם״ על דעת לסיים בורא פרי הגפן, ונזכר שהוא שכר או מים וסיים שהכל נהיה בדברו, יצא **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תקיא)**.

(ב) וי"א שאם לקח וכו' - וכן הלכה [אחרונים]:
(ג) על דעת וכו' - היינו אע"ג דבשעה שהזכיר שם ומלכות שהוא עיקר הברכה היה דעתו על ברכה שאינה ראויה לאותו המין כלל אפ"ה כיון שחתימת הברכה הזכיר בפיו כהוגן יצא בדיעבד:
(ד) שהרי אף אם סיים - ונמצא שאף לפי מחשבתו היתה ברכה הראויה לאותו המין:

סעיף ב - לשון הש"ע

לקח כוס של שכר או מים, **(ה)** ובירך: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בפה"ג, **(ו)** ותוך כדי דיבור נזכר שטעה, ואמר: שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהנ"ב, יצא [66]. הגה: ואם היו אחרים שותים ג"כ ויין לפניהם ודעתו ג"כ על יין שהיה סבור שבכוסו יין, **(ז)** ובירך בפה"ג, ונמצא אח"כ שבכוסו מים או שכר, כשחוזר ושותה אח"כ יין א"צ לחזור ולברך, ויוצא בברכה שבירך על כוסו אע"פ שהיתה בטעות, **(ח)** דהא דעתו היה לשתות ג"כ שאר יין, גם הוציא האחרים ששותין שם, ולכן ברכתו ברכה (תשובת מהרי"ל סי' צ"ב).

משנה ברורה

(ה) ובירך בא"י וכו' - היינו אפילו בעת תחלת הברכה היה סבור שהוא יין ונמצא שהיה תחלת הברכה וסופה שלא כהוגן אפ"ה כיון שעקר תוך כ"ד וסיים כהוגן יצא:
(ו) ותוך כדי דיבור - אבל לאחר כדי דיבור לא מהני עקירתו וחוזר ומברך. ודע דהא דמקילינן בדיעבד בתוך כדי דיבור דוקא בברכות דרבנן אבל בבהמ"ז שהוא דאורייתא אם אירע כה"ג כגון שאכל לחם וטעה וסבר שאכל פירות והתחיל לברך בא"י אמ"ה על העץ ועל פרי העץ ונזכר שהוא לחם וסיים הזן את העולם וכו' כהוגן צריך לחזור ולברך ודוקא באופן זה שציירנו אבל אם טעה וסבר על הלחם שאכל שהוא אחד מחמשת המינים והתחיל לברך בא"י אמ"ה על המחיה ונזכר יכול לסיים הזן את העולם כולו וכו' ויצא דמחיה נמי מזון הוא. כתבו האחרונים מי שאומר אחר ברכת היין בורא מאורי האש ונזכר שצריך להקדים בשמים וסיים בורא מיני בשמים יצא ידי בשמים וחוזר ומברך בא"י אמ"ה בורא מאורי האש ודוקא כשנתכוין בשעת הזכרת שם ומלכות על הבשמים שנקט בידו ונכשל בלשונו ואמר בורא מאורי האש אבל כשנתכוין על האש יצא ידי ברכת מאורי האש ואח"כ מברך ברכה אחרת על הבשמים דהא על האש ג"כ צריך לברך והסדר אינו מעכב. ולענין ברכת השחר אם טעה בפוקח עורים ומלביש ערומים וכדומה נתברר לעיל בסימן מ"ו במ"ב סק"כ ע"ש:
(ז) ובירך בפה"ג - וכונתו היתה להוציא גם האחרים בברכתו:
(ח) דהא דעתו היה וכו' - אמר שני טעמים לפטור אחד כיון שדעתו לשתות שאר יין ואפילו לא היה אז אותו היין לפניו והביאו לו אח"כ חל הברכה עליהם [ואף דכוס זה היה מים והתחיל לשתותו אפ"ה לא מקרי הפסק כיון שלא הפסיק בדיבור בינתים] ואפילו לא היה דעתו בהדיא לשתות יותר ורק בסתמא כיון שהוציא אחרים בברכתו שיהיו יכולים לשתות היין שלפניהם נמצא שלא היתה ברכתו לבטלה ולכן מותר גם לו לשתות שאר יין. והנה הרמ"א אזיל לשיטתו בסימן ר"ו ס"ג בהגהה שס"ל שם דהיכא שלא היה דעתו בהדיא ורק בסתמא צריך לחזור ולברך ולכן בענייננו נמי כתב דהא דעתו וכו' אבל לפמש"כ שם במ"ב ובה"ל דיש כמה פוסקים שסוברין דאפילו בסתמא כל שהיו לפניו על השלחן בשעת ברכה ממילא חל הברכה על כולם ואין צריך לחזור ולברך כשנשפך הכוס שבירך עליו א"כ ה"ה בענייננו כשנמצא מים ושותה כוס אחר יין שהיה לפניו בכל גווני א"צ לחזור ולברך:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים נט, ב

נושא ההלכה: טעה ואמר מעריב ערבים במקום יוצר אור

לשון מקור ההלכה בגמ'

תא שמע: שחרית, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים - לא יצא, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור – יצא, ערבית, פתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור - לא יצא, פתח ביוצר אור וסיים במעריב ערבים – יצא, כללו של דבר: הכל הולך אחר החתום. - שאני התם דקאמר: ברוך יוצר המאורות. - הניחא לרב דאמר כל ברכה שאין בה הזכרת השם אינה ברכה - שפיר, אלא לרבי יוחנן דאמר: כל ברכה שאין בה מלכות אינה ברכה, מאי איכא

◆ הלכה למעשה ◆

[66] לקח כוס של שכר או מים וסבר שהוא יין, ובירך "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי הגפן", ותוך כדי דיבור נזכר שטעה ואמר שהכל נהיה בדברו, וכך היתה אמירתו: "ברוך אתה ה' אלוקינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נהיה בדברו", יצא. ואם לא תיקן בתוך כדי דיבור, לא יצא, וצריך לחזור ולברך שהכל **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תקיג)**.

למימר? - אלא, כיון דאמר רבה בר עולא: כדי להזכיר מדת יום בלילה ומדת לילה ביום, כי קאמר ברכה ומלכות מעיקרא אתרוייהו קאמר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעה ואמר בשחרית מעריב ערבים במקום יוצר אור

רש"י – פתח בשחרית בברכה כהוגן על דעת לומר יוצר אור וסיים מעריב ערבים- לא יצא.
פתח בשחרית בברכה שלא כהוגן על דעת לומר מעריב ערבים והוציא מפיו כהוגן יוצר אור – יצא.

שיטת רש"י		
פתח על דעת (אך לא הוציא מפיו)	מעריב ערבים	יוצר אור
חתם בברכה (הוציא מפיו)	יוצר אור	מעריב ערבים
יצא / לא יצא	יצא	לא יצא

רשב"א בדעת רש"י * – לאו דוקא שהיה בדעתו, אלא אפילו הוציא מפיו ממש כהוגן או שאינו כהוגן וחתם לבסוף כהוגן, יצא.

* וטעמו הוא דהיות והברכה ארוכה שיש בה פתיחה וחתימה בשם ומלכות אפשר לו לתקן, ואינו דומה לברכה קצרה שפתיחתה וחתימתה כאחד.

שיטת רשב"א בדעת רש"י		
פתח על דעת (והוציא מפיו)	יוצר אור / מעריב ערבים	יוצר אור / מעריב ערבים
חתם בברכה (הוציא מפיו)	יוצר אור	מעריב ערבים
יצא / לא יצא	יצא	לא יצא

רא"ש * – פתח כהוגן ביוצר אור ותיקן עצמו שלא כהוגן ואמר המעריב ערבים, וחתם שלא כהוגן ואמר המעריב ערבים – לא יצא.

* **והסתפק הב"י בדעת הרא"ש בדינא דפתח במעריב ערבים וסיים ביוצר אור :**

צד א : בין בפתיחת הברכה ובין בחתימתה מחוייב להזכיר יוצר אור, ואפילו פתח במעריב ערבים, חייב לתקן יוצר אור , וחותם יוצר המאורות, או אפילו פתח ביוצר אור שהוא כהוגן אף שאמר באמצע מעריב ערבים כשחתם יוצר המאורות חשיב כהוגן.

צד ב : מספיק שתיקן עצמו בחתימה שאמר יוצר המאורות, אף שבפתיחה לא תיקן לומר יוצר אור, יצא.

ב"י - לעולם בעינן תרווייהו שיחתום יוצר המאורות וגם שיזכיר תחלה יוצר אור, ואם חיסר אחד מהם לא יצא.

לשון הש"ע

אם טעה ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר **(ב)** מיד ואמר: יוצר אור, וגם סיים יוצר המאורות, יצא. אבל אם אמר: בדברו מעריב ערבים **(ג)** ולא אמר: יוצר אור, או לא סיים יוצר המאורות, לא יצא. ואם אמר: יוצר אור ובורא חשך אשר בדברו מעריב ערבים וגם סיים מעריב ערבים, לא יצא. הגה: **(ד)** וה"ה אם לא אמר תחלה **(ה)** רק יוצר אור, אם **(ו)** סיים מעריב ערבים **(ז)** לא יצא (דברי עצמו לפרש כן הטור והרא"ש). אבל אם סיים: יוצר המאורות, כיון שפתח יוצר אור **(ח)** יצא, אף על פי **(ט)** שהפסיק במעריב ערבים [67].

◆ הלכה למעשה ◆

[67] אם טעה בשחרית ואמר אשר בדברו מעריב ערבים ונזכר מיד ואמר יוצר אור, וגם סיים יוצר המאורות, יצא. אבל אם אמר אשר בדברו מעריב ערבים, ולא אמר יוצר אור, או לא סיים יוצר המאורות, לדעת מרן השלחן ערוך לא יצא. וכן אם אמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים, וגם סיים מעריב ערבים, לא יצא. אבל אם סיים יוצר המאורות, כיון שפתח יוצר אור יצא, אף על פי שהפסיק במעריב ערבים. ויש אומרים שכל שחתם כדין יצא. וספק ברכות להקל **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תעא)**.

משנה ברורה

(ב) מיד - דוקא מיד דהיינו בתוך כדי דיבור אבל לאחר כדי דיבור לא יצא דלא קאי הברכה שפתח באי״י אמ״ה על מה שחזר ואמר יוצר אור כיון שלא אמרו מיד ומה שכתב אח״כ ולא אמר יוצר אור ה״ה אם אמרו ולא מיד כן כתב הפרי מגדים בשם הב״ח והפרישה אבל בדרך החיים פוסק דאפילו אם לא נזכר עד קרוב לסוף הברכה מ״מ כיון שלא גמר אותה א״צ להתחיל מראש ברכת יוצר אור מחדש רק יאמר יוצר אור ובורא חושך וכו׳ עד סוף ברכת יוצר המאורות ויוצא בזה וכן יש לנהוג למעשה כמו שכתבנו בבה״ל:

(ג) ולא אמר וכו׳ - פי׳ אע״פ שסיים באי״י יוצר המאורות כיון שתחילתו ואמצעו שלא כדין לא יצא וצריך לחזור לראש באי״י אמ״ה כסדר עד אחר יוצר המאורות ועיין בבה״ל:

(ד) וה״ה - כו״ע סוברים כן כמבואר בב״י דהחתימה בודאי צריכה להיות כדין ומה דנקט הש״ע מתחלה או לא סיים יוצר המאורות אין כונתו דוקא באופן שטעה ואמר מתחלה אשר בדברו מעריב ערבים רק נקטיה לסיומא מילתא דרישא. וגם מה דנקט ואם אמר יוצר אור ובורא חושך אשר בדברו מעריב ערבים וכו׳ הוא משום דרצה לסיים בסיפא דאם סיים יוצר המאורות יצא אע״פ שהפסיק במעריב ערבים כמבואר בב״י:

(ה) רק יוצר אור - פי׳ וכל נוסח של הברכה לבד שטעה בהחתימה אעפ״כ לא יצא דהא לא בירך בהחתימה על האור המתחיל להאיר ביום זה:

(ו) סיים מעריב ערבים - ואם תוך כדי דיבור נזכר ואמר יוצר המאורות יצא אבל אם שהה אחר שאמר המעריב ערבים כדי דיבור לא יצא אף שאמר יוצר המאורות לאחר כדי דיבור ויאמר עוד הפעם מברכת יוצר אור מתחילתה:

(ז) לא יצא - ואם טעה ולא נזכר עד שהתחיל אהבה רבה לא יפסיק בינתים רק יסיים כסדר ברכת אהבה רבה ואח״כ יאמר יוצר אור קודם ק״ש:

(ח) יצא - תמצית זה הסעיף הוא דשני דברים יש בברכת יוצר אור דשחרית לעיכובא א׳ פתיחת הברכה או אמצעיתה צריכה להיות כדין ב׳ חתימת הברכה. ודע דה״ה בברכת מעריב ערבים דערבית כמבואר בברכות י״ב ע״א ע״ש:

(ט) שהפסיק במ״ע - תוך כדי דיבור של פתיחת יוצר אור ואמר כל הנוסח דערבית לבד החתימה אעפ״כ לא אמרינן שנעקר עי״ז התיבות הראשונות של יוצר אור:

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים סו, י

נושא ההלכה: אמירת אמת ויציב בשחר ואמת ואמונה בערב

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית - לא יצא ידי חובתו, שנאמר: (תהלים צ״ב) להגיד בבקר חסדך ואמונתך בלילות.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פירוש " כל שלא אמר אמת ויציב שחרית ואמת ואמונה ערבית לא יצא ידי חובתו"

טור, ב״י – לא יצא ידי חובת המצוה כתקנה.

מהרי״א, ב״י אליבא דרבינו האי גאון – לא יצא ידי חובה כלל, לפי שברכות מעכבות.

כיצד ינהג אדם שאין לו פנאי להתפלל את כל התפלה

רוקח – יקרא ק״ש בזמנה בלא ברכותיה, ומיד יתפלל ע״מ לסמוך גאולה לתפלה, ואח״כ כשיהיה לו פנאי יברך ברכות ק״ש.

לשון הש״ע

כל מי שלא אמר אמת ויציב שחרית, ואמת ואמונה ערבית, לא יצא י״ח המצוה **(נג)** כתקנה[68]

. הגה: מי שהוא אנוס ודחוק **(נד)** ואין לו פנאי להתפלל מיד אחר ק״ש, יקרא ק״ש עד אמת וימתין לומר שאר הברכות עד שיתפלל שאז יאמר ויציב ונכון וכו׳ ויתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. (ב״י בשם רוקח סי׳ שכ״א).

◆ הלכה למעשה ◆

[68] כל מי שלא אמר אמת ויציב בשחרית, ואמת ואמונה בערבית, לא יצא ידי חובת המצוה כתקנה. אבל יצא ידי חובת עיקר מצות קריאת שמע מן התורה, שאין הברכות מעכבות את מצות שמע **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקפח הל׳ יב).**

משנה ברורה

(נג) כתיקונה - אבל לא שלא יצא כלל ידי ק״ש דהא קי״ל דברכות אין מעכבות לק״ש אלא שעי״ז הק״ש שלו ג״כ איננו כראוי ויחזור עכ״פ לאמרה אחר התפלה אם לא אמרה קודם התפלה וכדלעיל בסימן ס׳ ס״ב. וטוב שיאמר עוד הפעם ק״ש [ברכי יוסף]. כתב הטור בשם הירושלמי צריך להזכיר באמת ויציב יציאת מצרים ומלכות וקריעת ים סוף ומכות בכורות ע״ש ומשמע ברשב״א ברכות י״א דלעכובא הוא אפילו דיעבד [וצ״ע מברכות י״ד ע״ב בגמרא והא בעי לאדכורי וכו׳ ושרנו לך ר״ל מי כמוכה עד סוף הברכה וכפרש״י דלפ״ז חסר מכות בכורות ודוחק לחלק בין שחרית לערבית ואולי נוסח אחר היה להם בסוף שהיה בתוכו ג״כ ספור מכות בכורות וגם מירושלמי ברכות פ״א הלכה ו׳ משמע קצת דהוא רק לכתחלה ע״ש וצ״ע למעשה]. אם החליף ברכה של שחרית לערבית או להיפך אם עדיין לא אמר השם של סוף הברכה יחזור לתחלת הברכה ואם אמר השם יסיים ואין צריך לחזור [ח״א בשם ה״ר מנוח]:

(נד) ואין לו פנאי - צ״ע וכי מי התיר לו לפסוק מפני שאין לו פנאי אלא מי שאין לו פנאי יקרא ק״ש לבדה בלא ברכות ואח״כ כשיהיה לו פנאי יקרא ק״ש וברכותיה ויתפלל וכדלעיל בסימן ס׳ ס״ב [מ״א] ובספר נהר שלום כתב דמ״מ דין הרמ״א הוא אמת ונכון הוא היכא שקרא ק״ש כי היה סבור שיוכל לגמור כל התפלה ושוב אחר שקרא ק״ש מוכרח הוא מחמת איזה אונס להפסיק ובהא קאמר דעדיף הוא טפי שיפסיק אחר ד׳ אלהיכם אמת ואח״כ כשיבא להתפלל יתחיל ויציב וכו׳ אבל היכא שידע מעיקרא שלא יהיה לו פנאי לקרות ק״ש ולהתפלל וירא שמא יעבור זמן ק״ש עד שיהיה לו פנאי גם הוא מודה להמ״א שיקרא ק״ש לבדו וכעין זה תירץ ג״כ הפמ״ג ע״ש:

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים קיג, ז

נושא ההלכה: מיקום כריעה וזקיפה בברכה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבה בר חיננא [סבא] משמיה דרב: המתפלל, כשהוא כורע - כורע בברוך וכשהוא זוקף - זוקף בשם. אמר שמואל: מאי טעמא דרב - דכתיב: (תהלים קמ״ו) ה׳ זוקף כפופים. מתיבי: (מלאכי ב׳) מפני שמי נחת הוא! - מי כתיב בשמי? מפני שמי כתיב

לשון הש״ע

(יב) כשכורע, כורע בברוך, וכשזוקף, **(יג)** זוקף בשם [69].

משנה ברורה

(יב) כשכורע וכו׳ - כשאומר ברוך יכרע בברכיו וכשאומר אתה ישחה עד שיתפקקו החוליות וכשאומר מודים יכרע ראשו וגופו כאגמון בבת אחת ויעמוד כך בשחיה עד ד׳ ואז יזקוף:

(יג) זוקף בשם - דכתיב ד׳ זוקף כפופים:

מי שהיה אומר ברכת אמת ויציב, וכשהגיע סמוך לשירה חדשה, שמע קדיש וקדושה, והפסיק לענות, וכשסיים לענות שכח לסיים ברכת אמת ויציב, והתחיל בתפלת שמונה עשרה, ונזכר באמצע התפלה, לאחר שיסיים תפלת שמונה עשרה, יאמר כל ברכת אמת ויציב, ויחתום ברוך אתה ה׳ גאל ישראל. והוא הדין אם שכח בכלל לומר ברכת אמת ויציב, ומיד כשסיים קריאת שמע התחיל להתפלל, יאמר ברכת אמת ויציב לאחר התפלה **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקפח הל׳ יג)**.

[69] וכשהוא כורע כורע בברוך, וכשזוקף זוקף בשם ה׳ שנאמר ״ה׳ זוקף כפופים״ (תהילים קמו פסוק ח׳) והיינו שיזקוף קודם שאומר שם השם, ובשעה שאומר שם ה׳ כבר יהיה זקוף **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ לט הל׳ ט)**.

הלכות
דף יב:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים קיג, ו

נושא ההלכה: צורת כריעה וזקיפה בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב ששת כי כרע - כרע כחיזרא, כי קא זקיף - זקיף כחיויא.

לשון הש״ע

כשהוא כורע, יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף, זוקף בנחת ראשו תחלה, ואח״כ גופו, שלא תהא עליו כמשאוי [70].

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים קיח, א

נושא ההלכה: נוסח החתימה בברכת השיבה שופטינו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבה בר חיננא סבא משמיה דרב: כל השנה כולה אדם מתפלל האל הקדוש, מלך אוהב צדקה ומשפט, חוץ מעשרה ימים שבין ראש השנה ויום הכפורים שמתפלל המלך הקדוש והמלך המשפט. ורבי אלעזר אמר: אפילו אמר האל הקדוש - יצא, שנאמר: (ישעיהו ה׳) ויגבה ה׳ צבאות במשפט והאל הקדוש נקדש בצדקה. אימתי ויגבה ה׳ צבאות במשפט - אלו עשרה ימים שמראש השנה ועד יום הכפורים, וקאמר האל הקדוש. מאי הוה עלה? אמר רב יוסף: האל הקדוש ומלך אוהב צדקה ומשפט, רבה אמר: המלך הקדוש והמלך המשפט. והלכתא כרבה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נוסח חתימת ברכת "השיבה שופטינו"

טור, ב״י – כל השנה – מלך * אוהב צדקה ומשפט.
עשרת ימי תשובה – המלך המשפט **.

* אצל משפט שייך לומר מלך, משום שנאמר (משלי כט) " מלך במשפט יעמיד ארץ".

** לפי שעכשיו יושב לדון את כל העולם ומראה עצמו שהוא מלך על המשפט.

מחזור ויטרי ומנהג פרובינציא – כל השנה – האל המשפט.
עשרת ימי תשובה – המלך המשפט.

לשון הש״ע

השיבה שופטינו, חותם בה **(א)** מלך אוהב צדקה ומשפט, ומר״ה ועד יום הכפורים חותם **(ב)** המלך המשפט [71]. הגה: מיהו אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, **(ג)** אין צריך לחזור, ולא אמרו שיחזור אלא במקום שכל השנה אומרים האל אוהב צדקה ומשפט (הר״י ספ״ק דברכות וטור והגהות מנהגים), וע״ל סימן תקפ״ב.

◆ הלכה למעשה ◆

[70] כשהוא כורע יכרע במהירות בפעם אחת, וכשהוא זוקף זוקף בנחת, ראשו תחילה ואח״כ גופו, שלא תהא עליו כמשאוי **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ לט הל׳ י)**.

[71] בברכת השיבה שופטינו יש לחתום בכל השנה מלך אוהב צדקה ומשפט, ומראש השנה ועד יום הכיפורים יש לחתום המלך המשפט. והטועה בתפלתו בעשרת ימי תשובה וחתם מלך אוהב צדקה ומשפט, אם נזכר תוך כדי דיבור, דהיינו שיעור ג׳ תיבות "שלום עליך רבי", יסיים מיד המלך המשפט. ואם נזכר אחר שיעור כדי דיבור, יחזור לברכת השיבה, וימשיך משם והלאה על הסדר. ואפילו אם נזכר בברכות שלאחר מכן, או באלוהי נצור, יחזור לברכת השיבה, וימשיך על הסדר. ואם לא נזכר עד שאמר

משנה ברורה

(א) מלך אוהב וכו' - ואם אמר בכל השנה המלך המשפט או האל המשפט יצא:

(ב) המלך המשפט - בשני ההי"ן ויזהר בזה כי י"א דלא יצא ומ"מ בדיעבד אם אמר מלך המשפט לא יחזור:

(ג) א"צ לחזור - עיין באחרונים דמסקי דאם נזכר תוך כדי דבור מעת אמרו ומשפט אומר המלך המשפט ג"כ ואם לאחר כ"ד שוב לא יאמר ואין מחזירין אותו:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים תקפב, א

נושא ההלכה: נוסח חתימת אתה קדוש והשיבה שופטינו בעשי"ת

לשון מקור ההלכה בגמ'

ראה לשון מקור ההלכה בגמ' בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ביאור מחלוקת ר' אלעזר , רב ורבה (האם נחלקו לענין לכתחילה או דיעבד)

רא"ש, טור – נחלקו אף בדיעבד, אבל לכתחילה לכו"ע צריך לומר המלך הקדוש והמלך המשפט.

אבי עזרי – מחלוקתם היא לענין לכתחילה, אבל בדיעבד לכו"ע יצא.

רי"ף, רמב"ם, רא"ש, ב"י – פסקו הלכה כרבה שאף בדיעבד לא יצא, וצריך לחזור.

פירוש מלך אוהב צדקה ומשפט / המלך המשפט

רבינו מנוח –
מלך אוהב צדקה ומשפט – שיתנהגו ברואיו בצדק ומשפט.
המלך המשפט – א. שהוא יתברך שופט העולם.
ב. שהוא עצמו הוא המשפט כמו שאנו אומרים הוא החכמה הוא המדע שאין לומר עליו יתברך חכם ומבין, שנראה שהוא קונה החכמה והבינה מאחר.

מסופק אם הזכיר המלך הקדוש או המלך המשפט

תוספות, רא"ש – כל שלושים יום חוזר, משום שחזקה שמזכיר מה שהוא רגיל לומר.

טעה ולא אמר בברכת השיבה "המלך המשפט"

ארחות חיים, ראב"ד, רא"ם, טור, ב"י – לא עקר רגליו – חוזר לברכת השיבה שופטינו.
עקר רגליו – חוזר לראש.

ר' יונה – אם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט, א"צ לחזור הואיל והזכיר לשון מלכות.

לשון הש"ע

(א) בעשרת ימי תשובה אומר: **(ב)** המלך הקדוש, המלך המשפט, ואם טעה **(ג)** או שהוא מסופק אם הוא בהמלך הקדוש, **(ד)** חוזר לראש, ואם הוא בהמלך המשפט, אם נזכר קודם

הפסוק יהיו לרצון האחרון, אף שלא עקר רגליו יחזור לראש התפלה. ונכון שיעשה תנאי של נדבה קודם שיחזור **(הליכות עולם ח"ב עמ' רמט, חזו"ע ימים נוראים עמ' קצג, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' קה)**.

שעקר רגליו, חוזר לברכת השיבה ואומר משם ואילך על הסדר, ואם לא נזכר עד שעקר רגליו **(ה)** (ע"ל סוף סימן קי"ז), חוזר לראש [72] **(ו)** (ע"ל סימן קי"ח).

משנה ברורה

(א) בי' ימי תשובה - במהרי"ל כתב דיש מקומות נוהגין לומר מערבית בשני לילות של ר"ה ואין נוהגין כן במקומינו לפי שהם שירות ושבחות [ד"מ] עוד כתב בשם מנהגים דנוהגין הקהל לומר פסוק תקעו בחודש שופר וגו'. ולא הוי הפסק דהוי כגאולה אריכתא:

(ב) המלך הקדוש - משום שעכשיו הם ימי דין שהקב"ה יושב ודן כל העולם ומראה מלכותו וממשלתו שהוא בכל משלה:

(ג) או שהוא מסופק - דחזקה מה שהוא רגיל הוא מזכיר. והכא לא מהני שיאמר צ' פעמים כמו בסימן קי"ד ס"ח דהכא אינו רשאי לומר ברוך אתה ד' דהוי ברכה לבטלה ואם יאמר בלא שם א"כ בתפלה כשיאמר בשם יחזור ללימודו לומר ברוך א"י האל הקדוש הלכך לית ליה תקנתא:

(ד) חוזר לראש - דג' ברכות ראשונות חשובות כאחת. ואם בר"ה ויוה"כ נודע לו שהתפלל על הסדר לומר ובכן תן פחדך וגו' רק שמסופק בגמר הברכה אם סיים המלך הקדוש אפשר דא"צ לחזור דאולי לא שייך לומר בזה כהרגל לשונו בכל השנה מחמת התוספות שמוסיף לומר קודם סיום הברכה:

(ה) ע"ל ס"ס קי"ז - ס"ה וע"ש במ"ב סקי"ח:

(ו) ע"ל סימן קי"ח - דשם פסק הרמ"א להלכה דאם אמר מלך אוהב צדקה ומשפט כיון שהזכיר מלך א"צ לחזור וע"ש במ"ב סק"ג מה שכתבנו שם בשם האחרונים בזה:

הלכה למעשה

[72] שליח ציבור צריך לומר בליל שבת שובה בברכת מעין שבע: "המלך הקדוש שאין כמוהו", במקום "האל הקדוש שאין כמוהו". ואם טעה ואמר "האל הקדוש", אם נזכר באמצע הברכה, לפני שיחתום "ברוך אתה ה' מקדש השבת", חוזר ואומר "מגן אבות בדברו, מחיה מתים במאמרו, המלך הקדוש שאין כמוהו", וממשיך משם והלאה על הסדר, המניח לעמו וכו'. ואם לא נזכר עד שחתם "מקדש השבת", אינו חוזר **(הליכות עולם ח"ב עמ' רמט)**.
שליח ציבור שטעה בעשרת ימי תשובה וחתם האל הקדוש, ולא נזכר אלא אחר שעבר זמן תוך כדי דיבור, חוזר לברכת אתה קדוש, שכיון שהציבור אמר קדושה אין לו לחזור לראש התפלה **(יבי"א ח"א סי' ח, חזו"ע ימים נוראים עמ' קצט, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' רח הל' ז)**.

הלכות

דף יג.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים ס, ה

נושא ההלכה: כוונה בפסוק ראשון של ק"ש / בשאר פסוקי ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. היה קורא בתורה והגיע זמן המקרא, אם כוון לבו - יצא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם צריך כוונת הלב לצאת ידי חובת מצות ק"ש ופירוש הגמרא בקורא להגיה

רש"י – המתכוין לקרוא בתורה אף שלא התכוין לשם מצוה, יצא. אבל המתכוין לשם הגהה שאף לקרוא אינו מכוין, לא יצא.

תוספות, טור – אף אם קרא לשם הגהה כהוגן כדין נקודתן וכהלכתן, יצא. אבל אם הגיה ס"ת בקריאת חסרות ויתירות ככתיבתן (וכגון לטטפת ומזוזת שאז משתנה משמעות המילה), לא יצא.

ר' יונה – קרא לשם הגהה את כל התיבות והפסוקים כדינן, יצא, אבל דרך המגיה הוא כשמביט בשני הספרים לתקן מהאחד לחבירו, שפעמים מוציא מפיו ופעמים לא, לפיכך לא יצא.

רמב"ם – צריך לכוין לשם מצוה בפסוק ראשון, והשאר אף אם קורא בסתם או להגיה, יצא.

בעל הלכות גדולות – מצוות צריכות כוונה, וצריך לכוין לצאת ידי חובת מצוות ק"ש, ואם לא כיון לא יצא.

לשון הש"ע

הקורא את שמע ולא **(יא)** כוון לבו בפסוק ראשון שהוא שמע ישראל [73], לא יצא ידי חובתו [74]. והשאר, אם לא כוון לבו אפילו היה קורא בתורה, **(יב)** או מגיה הפרשיות האלו בעונת קריאת שמע, יצא, והוא שכוון לבו בפסוק ראשון [75].

הלכה למעשה

[73] בפסוק שמע ישראל יאמר כל שתי מילים יחד, שמע ישראל, ה' אלוקינו, ה' אחד. ונוהגים לקרוא פסוק ראשון בקול רם, כדי לעורר הכוונה. וגם השליח צבור ישמיע קולו בפסוק ראשון, כדי שהקהל ישמעו וימליכו שם שמים יחד. ומנהג הישיבות הקדושות לקרוא את כל הקריאת שמע בקול רם, כדי לעורר הכוונה. ואמנם המתפלל במקום שאין רגילים לקרוא את כל הקריאת שמע בקול רם, אל ישנה ממנהג המקום, גם כדי שלא לבלבל כוונת המתפללים, שאינם רגילים בזה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקלה)**.

[74] כשבא לקרוא קריאת שמע יכוין (קודם שיתחיל הקריאה) שהוא בא לקיים מצות עשה לייחד שמו יתברך, ויקרא אותה באימה ביראה וברתת ובזיע. וכשקורא קריאת שמע צריך לכוין שמקבל עליו עול מלכות שמים. וזו הכוונה המעכבת. ואם הסיח לבו באמצע הקריאה וחשב על דברים אחרים, לא יצא, שהרי לא קיבל עליו עול מלכות שמים. ולכתחלה נכון שיכוין גם פירוש המלים. ופירוש ה' אלהינו, ה' ככתבו היה הוה ויהיה, מציאות ה', וממציא כל הנמצאים. אלהינו, מלכנו, והוא קבלת עול מלכות שמים. ה' אחד, היינו מצות יחוד ה'. ואם לא כיוון אף בפסוק ראשון, לא יצא. ולכן יפסיק את קריאתו בסיום איזה פסוק, וימתין כדי הילוך ד' אמות, ויחזור לפסוק ראשון. ויש אומרים שצריך לסיים הפרשה שהתחיל, וגם צריך ליזהר בה שלא לקרות בעיניו וכו', כדין הקורא קריאת שמע ויוצא בה ידי חובה. אף על פי שהוא חוזר וקורא הפרשה שנית. ומן הדין מותר אז לקרוץ בעיניו, אלא שבלאו הכי נכון שלא לסיים את כל הפרשה, מחשש הפסק **(הליכות עולם ח"א עמ' קח, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקלא - תקלב)**.

[75] עיקר הכוונה היא בפסוק ראשון, לפיכך אם קרא קריאת שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון, לא יצא ידי חובה, וחוזר וקורא, ואפילו למאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה, מודה כאן דצריך לכוין לקבל עול מלכות שמים **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקס)**.

משנה ברורה

(יא) כיון לבו - כונה זו האמורה כאן איננו הכונה האמורה בס"ד דשם הוא הכונה לצאת ידי חובת מצוה זה בעינן לכל הפרשיות [כמו שכתב הריטב"א בר"ה ושיטה מקובצת בברכות] משא"כ כונה זו הוא להתבונן ולשום על לבו מה שהוא אומר ולכך הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון שיש בו עיקר קבלת עול מלכות שמים ואחדותו ית' וי"א שאפילו כונה לצאת הוא לעיכובא רק בפסוק ראשון:

(יב) או מגיה - והוא שקורא כהלכתה:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים סו, א

נושא ההלכה: הפסקה בק"ש וברכותיה מפני היראה או הכבוד

לשון מקור ההלכה בגמ'

בפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב, ובאמצע - שואל מפני היראה ומשיב, דברי רבי מאיר. רבי יהודה אומר: באמצע שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, ובפרקים שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פירוש "שואל מפני היראה"

רש"י, רמב"ם – אדם שירא ממנו שמא יהרגנו, כגון מלך או אנס.

רא"ש, רשב"א * – יראת אביו או רבו.

* וכתב עוד דמי שגדול ממנו בחכמה אע"פ שאינו רבו הוי בכלל מפני היראה.

להפסיק באמצע הפסוק

רא"ש – מדברי הירושלמי מבואר דמפני היראה פוסק אף באמצע פסוק, ומ"מ בפסוק שמע ישראל אין להפסיק כלל, שאין דבר גדול כקבלת עול מלכות שמים.

ב"י – ומטעם זה אין להפסיק בין פסוק שמע ישראל לברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, והוא הדין שאסור להפסיק ג"כ באמצע פסוק ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד, שגם הוא מכלל הייחוד.

לשון הש"ע

(א) בין הפרקים, **(ב)** שואל בשלום **(ג)** אדם נכבד, ומשיב שלום **(ד)** לכל אדם [76]. ובאמצע, שואל בשלום מי שהוא ירא ממנו כגון: **(ה)** אביו או רבו [77], או מי שהוא **(ו)** גדול ממנו **(ז)**

◆ הלכה למעשה ◆

[76] אפילו בבין הפרקים של קריאת שמע וברכותיה, אין לענות אמנים של קדיש, אלא חמשה אמנים ראשונים, שעד סוף חצי הקדיש. אבל אמן שאחר "יתתקבל" או "על ישראל או "יהא שלמא" אין לענות, שאינם אלא מנהג. ומכל מקום כל הקדישים שוים לענין הפסק בקריאת שמע וברכותיה, ואפילו קדיש יהא שלמא שנוהגים לומר אחר עלינו לשבח צריך לענות חמשה אמנים ראשונים שלו. ושלא כמי שחשב שאין לענות אמנים של קדיש תתקבל ויהא שלמא כלל, אפילו חמשה אמנים של הקדישים, שזה אינו, אלא לעולם צריך לענות חמשה אמנים הראשונים של כל קדיש וקדיש באמצע קריאת שמע וברכותיה **(הליכות עולם ח"א עמ' צח, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תצא)**.
השומע קדיש באמצע קריאת שמע וברכותיה, יענה "אמן, יהא שמיה רבה מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך", ולא יותר, כי מה שאנו נוהגים לענות יהא שמיה רבה מברך עד דאמירן בעלמא, אינו מתורת חיוב, אלא מנהג, על פי הקבלה, ורוב ככל הראשונים כתבו שיש חיוב לענות עד תיבת "עלמיא", או לכל היותר עד תיבת "יתברך", ולא יותר. (וכן מנהג האשכנזים לענות עד עלמיא או עד יתברך). ולכן כשנמצא בקריאת שמע וברכותיה שאסור להפסיק בהם שלא לצורך גמור, אין לענות כמנהגינו תמיד עד דאמירן בעלמא, אלא יענה כאמור, עד עלמיא או עד יתברך **(יבי"א ח"ט סי' קח אות מ, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תפג הל' כא)**.
השומע קול רעמים, והוא נמצא בבין הפרקים של קריאת שמע וברכותיה, יפסיק ויברך בשם ומלכות ברכת "שכוחו וגבורתו מלא עולם", כיון שהיא מצוה עוברת. והוא הדין למי שרואה את הקשת, שיפסיק בבין הפרקים ויברך בשם ומלכות ברכת "זוכר הברית נאמן בבריתו וקיים במאמרו". אבל בהרהור הלב בלבד אינו יוצא ידי חובת הברכה, שהלכה רווחת היא, "הרהור לאו כדיבור דמי" **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תצג)**.

בחכמה **(ח)** וכ״ש מלך **(ט)** או אנס, ומשיב שלום לאדם נכבד ואפילו באמצע **(י)** הפסוק, **(יא)** חוץ מפסוק שמע ישראל ובשכמל״ו שלא יפסיק **(יב)** בהם כלל [78], **(יג)** אם לא מפני מי שירא שמא יהרגנו.

משנה ברורה

(א) בין הפרקים - דוקא בשפגעו זה את זה ממילא אבל במשכים לפתחו או לילך בבהכ״נ ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום ואפילו לאביו ורבו אסור ואפילו קודם שהתחיל ברוך שאמר כיון שהוא קודם התפלה [פמ״ג בסימן פ״ט ע״ש בפרש״י וכן מוכח לפי הטעם האמור בגמרא י״ד דבמה חשבתו לזה וכו׳ ע״ש בפרש״י ועיין בקידושין ל״ג ע״ב שלא יהא כבודו חמור מכבוד שמים]:

(ב) שואל בשלום - אפילו בלשון לע״ז. ודוקא בפנים חדשות שואל ומשיב שאם לא ישיב יבא לידי שנאה ובספר החינוך ג״כ כתב דמי שלא ראינו שיקפיד על חבירו כלל לא יפסיק אפילו בין הפרקים ע״כ לפי מנהגנו כהיום שאין אנו נוהגין לשאול בשלום בבהכ״נ בעת התפלה חלילה לשאול או להשיב אפילו ד״ת לא בין הפרקים ולא בפסוקי דזמרה. אם עבר והפסיק בק״ש אפילו במקום שאין רשאי להפסיק ולא שהה כדי לגמור את כולה לכו״ע אינו חוזר רק לאותו הפסוק וי״א לאותו התיבה שפסק ממנה אם הוא במקום דסליק ענינא:

(ג) אדם נכבד - שראוי להקדים לו שלום כגון שהוא זקן או ת״ח וכן אם הוא עשיר שראוי לכבד לו מחמת עשרו:

(ד) לכל אדם - שהקדים לו שלום ומשמע בחידושי הרשב״א דמותר לכתחלה לשאול בשלום הקורא אע״פ שיודע שיצטרך להשיבו ועיין לעיל בסק״ב:

(ה) אביו או רבו - ר״ל רבו מובהק שעיקר תורתו הימנו אע״פ שהוא גדול בתורה עתה יותר מרבו ושייך בהו מורא מדכתיב איש אמו ואביו תיראו ותנן ומורא רבך כמורא שמים:

(ו) גדול ממנו - ואם הם שוים הוי בכלל מפני הכבוד ואם הקורא גדול ממנו אינו מפסיק כלל אפי׳ לת״ח:

(ז) בחכמה - והאחרונים פסקו דאפי׳ אם הוא גדול ממנו הוי רק מפני הכבוד אם לא שהוא ת״ח מופלג בדורו אז הוי בכלל מורא:

(ח) וכ״ש מלך - אפי׳ מלך ישראל הוי בכלל מפני היראה דכתיב שום תשים עליך מלך שתהא אימתו עליך:

(ט) או אנס - או מלשין:

(י) הפסוק - י״א דבאמצע הפסוק לא יפסיק אם לא במקום דסליק ענינא ואם פסק חוזר אח״כ לתחלת הפסוק. ולענין מעשה כשמפסיק לענות קדיש או קדושה כמו שיתבאר לקמיה אם א״א לו למהר לסיים הענין יכול לפסוק

העומד באמצע קריאת שמע וברכותיה וראה את חבירו עובר על איזה איסור, מותר לרמוז לו לאפרושי מאיסורא, ואפילו להפסיק, דלא גרע מפוסק מפני היראה ומפני הכבוד, דכבוד שמים עדיף **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תפב הל׳ יט)**.

[77] מי שהיה קורא קריאת שמע, ובאמצע קריאת שמע אמר לו אביו שילך להביא לו איזה חפץ מהעלייה או מהחדר הסמוך, יגביה מעט את קולו בעת שקורא קריאת שמע, כדי שאביו יבין שהוא עסוק במצות קריאת שמע. ואם הוא נמצא בפרשה שניה, יכול לרמוז לאביו שהוא באמצע קריאת שמע, ואחר הקריאת שמע יעשה רצונו. ומכל מקום עדיף יותר שגם בפרשה שניה לא ירמוז, אלא יגביה מעט את קולו כדי שאביו יבין שהוא באמצע קריאת שמע **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקפד הל׳ ח)**.
אם היה הבן קורא קריאת שמע ואביו נכנס לחדר, לא יאמר לו שלום, שבזמן הזה הכל מוחלים שלא להפסיק באמצע קריאת שמע וברכותיה לומר שלום לאביו או לרבו. אבל צריך לעמוד מפניו מלוא קומתו אף באמצע קריאת שמע, וכמבואר לעיל. ובן שחזר בתשובה ואביו עדיין חילוני שאינו שומר תורה ומצוות, ונכנס אביו באמצע שהבן קורא קריאת שמע, ואם הבן לא יאמר לו שלום, לא יבין שהוא מפני שעוסק בקריאת שמע, באופן כזה אין הכי נמי יאמר לו שלום אפילו באמצע קריאת שמע **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקפו הל׳ ט)**.

[78] הקורא פסוק ״שמע ישראל״ בעת אמירת הקרבנות, ובאמצע הפסוק שמע קדיש או קדושה או ברכו, רשאי להפסיק לענות עם הציבור, כיון שאין אמירת פסוק זה חובה אפילו מדרבנן, ורק נהגו לאומרו קודם התפלה עם פסוק ״ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד״, שמא יתעכבו מלומר קריאת שמע עד שיעבור הזמן.ומכל מקום אם רואה שלא יספיק לומר קריאת שמע בזמנה עם ברכותיה, וכשאומר ״שמע ישראל״ קודם התפלה, מכוין לצאת ידי חובת מצות קריאת שמע, (ואומר אף שאר פרקי קריאת שמע, עד סוף פרשת ציצית), לא יפסיק באמצע פסוק ״שמע ישראל״ ובאמצע פסוק ״ברוך שם״ אף לדברים שבקדושה. אולם בכיוצא בזה שכבר יצא ידי חובת המצוה, אם אחר כך כשקרא קריאת שמע עם ברכותיה אחר שעבר הזמן, שמע דברים שבקדושה, יפסיק ויענה עם הציבור, אפילו באמצע פסוק ״שמע ישראל״.והוא הדין בזה לענין קריאת שמע שעל המטה, שאף היא אינה אלא להגן מפני המזיקים, שאם שמע דברים שבקדושה, עונה אפילו באמצע פסוק ״שמע ישראל״ ובאמצע פסוק ״ברוך שם״, אלא אם כן התפלל ערבית וקרא קריאת שמע קודם הזמן, שאז קריאת שמע שעל המטה היא גם לצאת ידי חובת מצות קריאת שמע של ערבית.וכן הקורא קריאת שמע של ערבית מפלג המנחה, או אחר שקיעת החמה קודם צאת הכוכבים, ושמע דברים שבקדושה, כיון שעתיד לחזור ולקרוא אחר כך קריאת שמע בזמנה, יפסיק ויענה דברים שבקדושה אפילו באמצע פסוק ״שמע ישראל״. והוא הדין בזה למי שקורא קריאת שמע אחר התפלה עם התפילין של רבינו תם **(הליכות עולם ח״א עמ׳ קג)**.

אפילו באמצע הענין ולסמוך על בעלי סברא הראשונה שלא חלקו בכך לצורך מצוה רבה כזו ולענות עם הצבור ואח"כ יחזור לתחלת הפסוק:

(יא) חוץ מפסוק - שאין דבר גדול כקבלת מלכות שמים ומטעם זה לא יפסיק ג"כ בין שמע ישראל לבשכמל"ו שגם הוא מכלל היחוד [ב"י]:

(יב) בהם כלל - משמע דאפילו קדיש וקדושה וברכו לא יענה ועיין בבה"ל. ואפשר דאם הקריאה היה לאחר ג' שעות דהוא רק כקורא בתורה צריך להפסיק:

(יג) אם לא וכו' - ודינו הוא כמו בתפלה לקמן בסימן ק"ד:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים יח, א

נושא ההלכה: חיוב כסות יום וכסות לילה בציצית

לשון מקור ההלכה בגמ'

ויאמר אינו נוהג אלא ביום בלבד.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לבישת כסות יום בלילה או כסות לילה ביום

ר"ת, רבינו שמשון, רא"ם– כסות לילה פטורה מציצית ואפילו אם לובשה ביום, וכסות המיוחד ליום פטור מציצית אם לובשו בלילה.

רא"ש, סמ"ק – כשם שכסות לילה פטורה אפילו אם לובשה ביום, כך כסות יום חייבת אפילו אם לובשה בלילה.

רש"י, רמב"ם * – כסות לילה חייבת אם לובשה ביום, וכסות יום פטורה אם לובשה בלילה.

* **ב"י** – ולענין הלכה נקטינן כהרמב"ם דרב מובהק הוא וכל שכן דרש"י סבירא ליה כותיה, ועוד דספק ברכות להקל:

טבלת סיכום דעות הראשונים

	כסות לילה		כסות יום	
	לובשה ביום	לובשה בלילה	לובשה ביום	לובשה בלילה
ר"ת, רבינו שמשון, רא"ם	×	×	✓	×
רא"ש, סמ"ק	×	×	✓	✓
רש"י, רמב"ם, ב"י	✓	×	✓	×

מקרא טבלה : × - פטורה מציצית
✓ - חייבת בציצית

לשון הש"ע

לילה לאו זמן ציצית הוא, דאמעיט מוראיתם אותו (במדבר טו, לט) **(א)** להרמב"ם, כל מה שלובש בלילה פטור אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב, אפילו מיוחד ללילה. ולהרא"ש, כסות המיוחד ללילה, פטור, אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום ולילה, חייב, אפילו לובשו בלילה [79]. הגה: וספק ברכות **(ב)** להקל. ע"כ אין לברך עליו אלא כשלובש ביום והוא מיוחד **(ג)**

הלכה למעשה

[79] לילה לאו זמן ציצית הוא, שהרי נאמר בתורה "וראיתם אותו", פרט ללילה שאינו זמן ראיה. ולדעת הרמב"ם כל מה שלובש בלילה פטור, אפילו הוא מיוחד ליום, ומה שלובש ביום חייב ואפילו כסות מיוחדת ללילה, ולהרא"ש כסות המיוחד ללילה פטור אפילו לובשו ביום, וכסות המיוחד ליום ולילה חייב, אפילו לובשו בלילה. ולכן לדינא ספק ברכות להקל, ואין לברך אלא כשלובש ביום כסות המיוחדת ליום **(ילקו"י הל' ציצית עמ' שטז)**.

ג"כ ליום (הגהות מיימוני)[80]. ואחר **(ד)** תפלת ערבית, אע"פ שעדיין יום הוא, אין לברך עליו (פסקי מהרא"י סי' קכ"א)[81]. **(ה)** ובליל יום כפורים **(ו)** יתעטף **(ז)** בעוד יום ויברך עליו (תשב"ץ)[82].

משנה ברורה

(א) להרמב"ם וכו' - ומ"מ מותר לצאת לר"ה בליל שבת בטלית עם הציצית ולא הוי משוי שהם נוי הבגד ותכשיטיה:
(ב) להקל - היינו דוקא לענין ברכה אבל אסור ללבוש כסות של לילה ביום בלא ציצית וכן כסות של יום בלילה משום ספק. ומ"מ נראה דהש"ץ הלובש טלית בלילה א"צ לבדוק הציצית דבכגון זה בודאי נוכל לסמוך על חזקתן שמכבר:
(ג) ג"כ ליום - פי' גם ליום ואפילו גם מיוחד ללילה וכ"ש ליום לבד:
(ד) תפילת ערבית - ובתענית צבור כשלובשין טלית במנחה יסיר את הטלית כשיגיע לברכו מאחר דעכשיו אין לובשין הטלית אלא למצות ציצית אם יהיה עליו יראה כאילו סובר דלילה זמן ציצית הוא. ומ"מ הש"ץ לפני העמוד אם אין הולך במלבוש העליון שאין כבוד הצבור בכך פשיטא דלא יסיר הטלית מעליו:
(ה) ובליל יו"כ - וכל העובר לפני התיבה צריך להתעטף. ובל"ח כתב דאף האומר קדיש יתום לפני התיבה יתעטף מפני כבוד הצבור ואין מברך עליו:
(ו) יתעטף - להדמות למלאכים שמעוטפים לבנים ולכך לא יסירו בלילה עד אחר תפילת ערבית של מוצאי יוה"כ:
(ז) בעוד יום - אבל אם איחר להתעטף עד לילה שוב לא יברך דשמא הלכה כהרמב"ם ומשמע מדברי המ"א בסק"ד דאפילו בין השמשות מותר לברך עד צה"כ וטעמו דהלא בציצית לא כתיב יום רק וראיתם אותו משמע כל זמן שנוכל לראות וכן פסק בעל דרך החיים ובספר מטה אפרים ראיתי שמחמיר בזה. אך אם זה גופא הוא מסתפק אם כבר הגיע בין השמשות נראה דבודאי יוכל לברך דבלא"ה דעת התוספות והרא"ש דכסות יום חייב בלילה והגר"א בביאוריו מצדד ג"כ לשיטה זו עי"ש:

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים ס, ד

נושא ההלכה: מצוות אם צריכות כוונה

לשון מקור ההלכה בגמ'

גמרא. שמע מינה: מצות צריכות כוונה! מאי אם כוון לבו - לקרות. לקרות? והא קא קרי! בקורא להגיה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם מצוות צריכות כוונה

טור – א"צ כוונה.
בה"ג *, רא"ם, ב"י – צריכות כוונה.

* כלומר שצריך שיתכוין לצאת בעשיית אותה מצוה.

אין ללבוש כסות של לילה שיש בו ד' כנפות ביום, (שאין בה ציציות) שהרי נכנס בספק אם מחוייב להטיל בה ציצית או לא, ונמצא שהוא בספק מבטל עשה של מצות ציצית. והוא הדין שאין ללבוש בלילה כסות של יום שיש בה ד' כנפות ואין בו ציצות **(ילקו"י הל' ציצית עמ' שיז)**.

[80] הלן בטליתו בלילה אין צריך לברך עליו בבוקר, ויכוין בברכת הטלית גדול לפטור הטלית קטן. ואין צריך למשמש בטלית קטן בעת שמכוין עליו לפוטרו. ואם פשט את הטלית קטן בלילה קודם השינה, ולובשו בבוקר, אף שמעיקר הדין רשאי לברך עליו, רבים נהגו לפוטרו בברכה על הטלית גדול **(ילקו"י הל' ציצית עמ' כג)**.
לכתחלה אין להתעטף בציצית בבוקר עד שיגיע כשעה קודם נץ החמה. וכן מנהג ירושלים. אבל פועלים משכימי קום שממהרים לעבודתם, יש להקל להם להתעטף בציצית כשש דקות אחר עמוד השחר, ביום ממוצע. וזמן עמוד השחר הוא שבעים ושתים דקות זמניות קודם הנץ. ובדיעבד אם עבר והתעטף בטלית בברכה קודם זמן ציצית, לא יחזור לברך כשיגיע זמן ציצית **(ילקו"י הל' ציצית עמ' שלג)**.

[81] זמן מצות ציצית הוא ביום ולא בלילה, ולכן אין לברך על טלית בלילה. ומנהג כמה קהלות, שהשליח צבור מתעטף בטלית (בלא ברכה) קודם שעובר לפני התיבה בערבית. וכן יש קהלות שנהגו להתעטף בטלית גדול קודם קבלת שבת **(ילקו"י הל' ציצית עמ' שכז)**.

[82] המנהג להתעטף בטלית בערב יום הכפורים (קודם השקיעה) ומברכים עליו. ויש אומרים שאפילו מתעטף בו מבעוד יום אינו מברך עליו. אבל כבר פשט המנהג בכל קהלות ישראל להתעטף בטלית מבעוד יום ולברך עליו. ואם שקעה החמה, בדיעבד אם בא להתעטף בציצית ורוצה לברך עליו, יש לו על מה שיסמוך, משום שיש בזה ספק ספיקא לברך. אבל אחר צאת הכוכבים אין לברך **(ילקו"י הל' ציצית עמ' של)**.

לשון הש"ע

(ז) י"א שאין מצות צריכות כוונה, וי"א **(ח)** שצריכות כוונה **(ט)** לצאת בעשיית אותה מצוה, **(י)** וכן הלכה [83].

משנה ברורה

(ז) יש אומרים - דע דלפי המתבאר מן הפוסקים שני כונות יש למצוה א' כונת הלב למצוה עצמה וב' כונה לצאת בה דהיינו שיכוין לקיים בזה כאשר צוה ד' כמו שכתב הב"ח בסי' ח' וכונת המצוה שנזכר בזה הסעיף אין תלוי כלל בכונת הלב למצוה עצמה שיכוין בלבו למה שהוא מוציא מפיו ואל יהרהר בלבו לד"א כגון בק"ש ותפילה ובהמ"ז וקידוש וכדומה דזה לכו"ע לכתחילה מצוה שיכוין בלבו ובדיעבד אם לא כיון יצא לבד מפסוק ראשון של ק"ש וברכת אבות של תפילה כמו שמבואר לקמן רק שמחולקים בענין אם חייב לכוין קודם שמתחיל המצוה לצאת בעשיית אותה המצוה. ולמצוה מן המובחר כו"ע מודים דצריך כונה כדאיתא בנדרים ראב"צ אומר עשה דברים לשם פועלם ונאמר ותהי יראתם אותי מצות אנשים מלומדה וכמו שכתב הגר"א על הא דאיתא בסימן ח' ע"ש:

(ח) שצריכות כונה - ואם לא כיון לצאת ידי חובתו בעשיית המצוה לא יצא מן התורה וצריך לחזור ולעשותה. ואפילו אם ספק לו אם כיון אם הוא מצוה דאורייתא ספיקא לחומרא כ"כ הפמ"ג בסימן תקפ"ט ע"ש. ונ"ל דלא יברך אז על המצוה דבלא"ה יש כמה דיעות בענין הברכה אפילו אם ודאי לא כיון בראשונה:

(ט) לצאת - לפיכך התוקע להתלמד או המברך בהמ"ז עם קטנים לחנכם במצות והוא היה ג"כ חייב בבהמ"ז ושכח אז להתכוין לצאת בה ג"כ עבור עצמו וכן כה"ג בכל המצות שעשאם לשום איזה ענין לא יצא ידי חובתו ועיין בט"ז בסימן תפ"ט שמוכח מדבריו דהמברך עם קטנים הנ"ל לא יצא אפילו למ"ד מצות אין צריכות כוונה דהוי כמכוין בפירוש שלא לצאת ואם כונתו בעשיית המצוה לשום איזה ענין וגם לצאת בה ידי המצוה יצא:

(י) וכן הלכה - כתב המ"א בשם הרדב"ז דזה דוקא במצוה דאורייתא אבל במצוה דרבנן א"צ כונה. ולפ"ז כל הברכות שהם ג"כ דרבנן לבד מבהמ"ז אם לא כיון בהם לצאת יצא בדיעבד אך מכמה מקומות בש"ע משמע שהוא חולק ע"ז וכן מבאור הגר"א בסימן תפ"ט משמע ג"כ שאין לחלק בין מצוה דאורייתא למצוה דרבנן. ודע דכתב המ"א לקמן בסימן תפ"ט סק"ח דאף דהש"ע פסק להלכה דמצות צריכות כונה וא"כ היכא שלא כיון בפעם ראשונה צריך לחזור ולעשות המצוה אעפ"כ לא יברך עוד עליה שלענין ברכה צריך לחוש לדעת הי"א שאין צריך כונה ועי' בבה"ל. ודע עוד דכתב הח"א בכלל ס"ח דמה דמצרכינן ליה לחזור ולעשות המצוה היינו במקום שיש לתלות שעשייה הראשונה לא היתה לשם מצוה כגון בתקיעה שהיתה להתלמד או בק"ש שהיתה דרך לימודו וכדומה אבל אם קורא ק"ש כדרך שאנו קורין בסדר תפילה וכן שאכל מצה או תקע ונטל לולב אע"פ שלא כיון לצאת יצא שהרי משום זה עושה כדי לצאת אע"פ שאינו מכוין עכ"ל ור"ל היכא שמוכח לפי הענין שעשייתו הוא כדי לצאת אע"פ שלא כיון בפירוש יצא אבל בסתמא בודאי לא יצא כדאיתא בתוס' סוכה [דף ל"ט ע"א ד"ה עובר ע"ש] וכ"ז לענין בדיעבד אבל לכתחילה ודאי צריך ליזהר לכוין קודם כל מצוה לצאת ידי חובת המצוה וכן העתיקו כל האחרונים בספריהם עיין בח"א בכלל כ"א ובדה"ח הלכות ק"ש ובמעשה רב:

הלכה למעשה

[83] מצוות צריכות כוונה, והיינו שיש לכוין בעשיית המצוה שכוונתו לצאת ידי חובת המצוה. ויש מי שאומר שאם קרא קריאת שמע בסדר התפלה, או אכל מצה, או קידש, או נטל לולב ותקע בשופר, וכדו', אף על פי שלא כיון לצאת, יצא, שהרי משום זה עושה כל הנ"ל, כדי לצאת אף שלא כיון להדיא. ועל זה סמכו רבים אף לכתחלה שאינם מכוונים בפירוש בעת התפלה וקריאת שמע וקידוש לשם מצוה. ומכל מקום ראוי ונכון מאד לכוין בכל מצוה ומצוה בפירוש בעת שמקיים המצוה, שהוא מכוין לשם קיום המצוה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקיא הל' א)**.

אף במצוות דרבנן לכתחלה צריך לכוין לצאת ידי חובת המצוה. ומכל מקום בדיעבד אם לא כיוון במצוות דרבנן, יצא **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקטז הל' ג)**.

אף שלכתחלה צריך לכוין גם במצוות שיש בהם מעשה, כגון באכילת מצה או מרור, מכל מקום בדיעבד אם לא כיוון לשם מצוה, יצא, שכן נהנה. ובפרט לדברי החיי אדם שאם אכל מצה, אף על פי שלא כיון לצאת, יצא, כל שעושה כן בשביל המצוה, ולא לשם דבר אחר. והרוצה להחמיר ולחזור ולאכול, לא יברך שנית משום ספק ברכה לבטלה. ומכל מקום הדבר ברור שאם בירך על המצה על אכילת מצה, אין לך כוונה גדולה מזו ויצא ידי חובה לכולי עלמא **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקכ הל' ד)**.

אין צורך באמירה בפה מלא שעושה המצוה לשם מצוה, וכגון אמירת לשם יחוד וכדומה, אלא די במחשבה לשם מצוה אף לכתחלה. ולא דמי לכתיבת תפילין שצריך לומר שכותב לשם קדושת תפילין. ובפרט במצוה שמברכים עליה בתחלה, שהברכה היא התעוררות הדבור והמחשבה לכוין לשם מצוה. ומכל מקום כבר נהגו רבים וכן שלמים לומר "לשם יחוד" קודם כל מצוה שעושים, כדי לעורר הכוונה בעשיית המצוה לשם מצוה, ובפרט במצות ישיבה בסוכה בליל סוכות, ובמצות ציצית ותפילין **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקכ הל' ה)**.

עין משפט ז - ש״ע אורח חיים סב, ב

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש בשאר לשונות

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: קריאת שמע ככתבה, דברי רבי, וחכמים אומרים: בכל לשון. מאי טעמא דרבי? אמר קרא והיו - בהוייתן יהו. ורבנן מאי טעמייהו? אמר קרא: שמע - בכל לשון שאתה שומע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לקרוא ק״ש בשאר לשונות

כלבו בשם הרי״ף – מותר אך דווקא בציבור, אבל ביחיד צריך לאומרה דוקא בלשון הקודש משום דאמר ר׳ יוחנן אל ישאל אדם צרכיו בלשון ארמי.

ב״י – לא שייך בק״ש שאלת צרכים, ולפיכך בין ביחיד ובין בציבור יכול לקרוא ק״ש בכל לשון.

לשון הש״ע

יכול לקרותה **(ג)** בכל לשון, ויזהר מדברי שיבוש שבאותו לשון וידקדק בו כמו בלשון הקודש.

משנה ברורה

(ג) בכל לשון - ודוקא שמבין באותו הלשון. וה״ה בתפלה ובה״מ ובקידוש וברכת המצות והפירות והלל [אחרונים ועיין בבה״ל] וכ״ז מצד הדין אבל למצוה מן המובחר הוא דוקא בלשה״ק כן כתב הב״ח בסימן קצ״ג ועיין בספרי האחרונים דבימינו אף מצד הדין יש ליזהר שלא לקרותה בלשון אחר כ״א בלשון הקודש כי יש כמה וכמה תיבות שאין אנו יודעים איך להעתיקם היטב כגון תיבת ושננתם יש בו כמה ביאורים אחד לשון לימוד ואחד לשון חידוד כמו שאמרו חז״ל שיהו ד״ת מחודדין בפיך שאם ישאלך אדם דבר אל תגמגם ותאמר לו. וכן כמה וכמה תיבות שבק״ש שאין אנו יודעין היטב ביאורו על לשון אחר כגון תיבת את ותיבת לטוטפות וכדומה אבל כשאנו קוראין שמע בלשה״ק וכן בתפלה וברכת המזון וקידוש ושארי ברכות אפילו אם אינו מבין הלשון יצא דזה אינו מצוי שבן ישראל לא ידע ביאור הפסוק ראשון שבק״ש שהכונה בו לעיכובא וכמו שכתוב בסימן ס״ג ס״ד:

הלכות
דף יג:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים סג, ד

נושא ההלכה: כוונה בפסוק ראשון של ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: (דברים ו׳) שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד - עד כאן צריכה כוונת הלב, דברי רבי מאיר. אמר רבא: הלכה כרבי מאיר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כוונה בפסוק ראשון של שמע ישראל

רמב״ם, רשב״א * – חייב לכוין ליבו בפסוק ראשון, ואם לא כיון ליבו לא יצא.

* ואפילו למאן דאמר מצות אין צריכות כוונה דהתם בכוונה לצאת הדברים אמורים, אך בכל זאת צריך כוונת הענין כלומר שלא יהרהר בדברים אחרים כדי שיקבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב, ובפסוק ראשון וה״ה לברכה ראשונה של שמו״ע שהן קבלת מלכות או סידור שבחים אינו בדין שיהא לבבו פונה לדברים אחרים, וע״כ צריך כוונה.

לשון הש״ע

עיקר הכוונה הוא **(יב)** בפסוק ראשון, הלכך אם קרא ולא כוון לבו בפסוק ראשון, **(יג)** לא יצא י״ח **(יד)** וחוזר וקורא. ואפי׳ למ״ד מצות אינן צריכות כוונה, **(טו)** מודה הכא[84].

משנה ברורה

(יב) בפסוק ראשון - עיין סקי״א דה״ה בשכמל״ו ואם לא כיון בו ג״כ צריך לחזור ולקרות בכונה:
(יג) לא יצא - אפילו אם קודם שהתחיל לקרות נתכוין לקיים בהקריאה המ״ע דק״ש מ״מ כל שבאמצע פנה לבו לדברים אחרים הרי לא קבל עליו מלכות שמים בהסכמת הלב:
(יד) וחוזר וקורא - בלחש שלא יהיה נראה כמקבל שתי רשויות ח״ו ועיין לעיל בסימן ס״א במ״ב סקכ״ב. ואפילו אם כבר קרא כל פרשת שמע והיה אם שמוע ואח״כ נזכר שלא קרא פסוק ראשון בכונה צריך לחזור ולקרות כל הפרשה שמע דאם לא יקרא רק הפסוק ראשון הוי כקורא למפרע דאינו יוצא כדלקמן בסי׳ ס״ד. ואם נזכר באמצע פרשת והיה אם שמוע יגמור עד ויאמר ויתחיל ויקרא שמע עד והיה אם שמוע ויחזור לפרשת ויאמר:
(טו) מודה הכא - דאע״פ שאין מתכוין לצאת בזה ידי המצוה עכ״פ צריך כוונת הלב בכל פסוק ראשון כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים:

עין משפט ב,ג,ד - ש״ע אורח חיים סא, ו

נושא ההלכה: הכוונה במילה ״אחד״ בפסוק ראשון של ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תניא, סומכוס אומר: כל המאריך באחד - מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר רב אחא בר יעקב: ובדלי״ת. אמר רב אשי: ובלבד שלא יחטוף בחי״ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי [חייא בר אבא] חזייה דהוה מאריך טובא. אמר ליה: כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים, תו לא צריכת.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה יכוין בשעת אמירת אחד

רש״י – יאריך בדל״ת שיעור שיחשוב בלבו ה׳ אחד בשמים ובארץ וד׳ רוחות השמים.

◆ הלכה למעשה ◆

[84] עיקר הכוונה היא בפסוק ראשון, לפיכך אם קרא קריאת שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון, לא יצא ידי חובה, וחוזר וקורא, ואפילו למאן דאמר מצוות אין צריכות כוונה, מודה כאן דצריך לכוין לקבל עול מלכות שמים **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקס)**.

ר' יונה בשם רבני צרפת – יאריך בחי"ת כשיעור שימליכהו בשמים ובארץ, ויאריך בדל"ת כשיעור שימליכהו בארבע רוחות השמים.

סמ"ק – יכוין באל"ף שהוא אחד, ויכוין בחי"ת שהוא יחיד בשבעה רקיעים ובארץ, והדל"ת רמז לארבע רוחות ולעתיד יאמרו כל העולם שהוא אחד.

אם סגי במחשבה או שצריך גם רמיזה

ר' יונה בשם יש אומרים – מספיק שיכוין במחשבה.

ר' יונה * – ירמוז בעיניו שממליכו בשמים ובארץ וארבע רוחות השמים.

* מדאמרינן בגמרא (שם יג:) דרבי כשהיה מלמד לתלמידיו לא היה רוצה להפסיק אלא היה מעביר ידיו על גב עיניו וקורא שמע ישראל וכו' וחוזר ושונה ומה שהיה מעביר ידיו על גב פניו היה מפני שלא יראו הרמיזות שהיה עושה לכל צד.

רא"ש - כתב דאין ראיה משם שלפי שהיה יושב בתוך הציבור היה מעביר ידיו על גבי עיניו כדי שיוכל לכוין.

טור – יש מפקפקים ברמיזות שהרי אסור לרמוז בק"ש, אבל אינו נכון לפי שהכא צורך הכוונה גורמת הרמיזה.

לשון הש"ע

צריך **(יח)** להאריך בחי"ת של אחד, כדי שימליך הקב"ה בשמים ובארץ, שלזה רומז החטוטרות שבאמצע הגג החי"ת. ויאריך בדלי"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו ומושל בד' רוחות העולם. **(יט)** ולא יאריך יותר מכשיעור זה. ויש נוהגים להטות הראש כפי **(כ)** המחשבה: מעלה ומטה ולד' רוחות [85].

משנה ברורה

(יח) להאריך בחי"ת - כתב המ"א בשם המ"ע שיאריך בחי"ת כשיעור שליש ובד' כשיעור ב' שלישים. וי"א שלא יאריך בחי"ת כלל רק יכוין הכל בדלי"ת וכ"כ הגר"א בביאורו:

(יט) ולא יאריך יותר - עפמ"ג בשם הפר"ח:

(כ) המחשבה - אע"ג דאמרינן הקורא את שמע לא יקרוץ בעיניו וכו' דהתם הקריצה והרמיזה לצורך ד"א ומבטלין הכונה אבל הכא הרמיזה היא לצורך הכונה והטייה צריכה להיות מזרח צפון מערב דרום ולא יטה הראש מזרח מערב צפון דרום דהוי ח"ו שתי וערב:

עין משפט ב,ג,ד - ש"ע אורח חיים סא, ח

נושא ההלכה: אופן אמירת "אחד" בפסוק ראשון של ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

תניא, סומכוס אומר: כל המאריך באחד - מאריכין לו ימיו ושנותיו. אמר רב אחא בר יעקב: ובדלי"ת. אמר רב אשי: ובלבד שלא יחטוף בחי"ת. רבי ירמיה הוה יתיב קמיה דרבי [חייא בר אבא] חזייה דהוה מאריך טובא. אמר ליה: כיון דאמליכתיה למעלה ולמטה ולארבע רוחות השמים, תו לא צריכת.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אופן אמירת "אחד" בקריאת שמע

רא"ש, טור – לא יחטוף בחי"ת (כלומר לא יאמרנה במהירות בחטף), ולא יאריך באל"ף שלא יהיה נשמע כ - "אי חד" (ועוד כשאומר את האות אל"ף עדיין אין משמעות למילה "אחד" שמציינת את אחדות הקב"ה).

הלכה למעשה

[85] באמירת אחד יש לכוין באל"ף שהוא אחד, ובחי"ת שהוא יחיד בז' רקיעים ובארץ, והדל"ת רמז לד' רוחות השמים, ולעתיד לבוא שכל העולם יאמרו שהוא אחד. וצריך להאריך מעט באות חי"ת של אחד, כדי שימליך את הקב"ה בשמים ובארץ (שלזה רומז החטוטרת שבאמצע גג החי"ת). וכן יאריך קצת בדל"ת של אחד שיעור שיחשוב שהקב"ה יחיד בעולמו, ומושל בד' רוחות העולם, ולא יאריך יותר מכשיעור זה. ויש נוהגים להטות הראש כפי המחשבה, מעלה ומטה ולד' רוחות, כדי לעורר הכוונה בזה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקלז הל' ה)**.

לשון הש"ע

לא יחטוף בחי"ת ולא יאריך באל"ף [86].

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים סג, ג

נושא ההלכה: המהלך בדרך צריך לעמוד בפסוק ראשון של ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב נתן בר מר עוקבא אמר רב יהודה: על לבבך בעמידה. על לבבך סלקא דעתך? אלא אימא: עד על לבבך - בעמידה, מכאן ואילך - לא. ורבי יוחנן אמר: כל הפרשה כולה בעמידה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המהלך בדרך עד היכן צריך לעמוד כשקורא ק"ש

רי"ף, רמב"ם, תוספות *, טור – המהלך בדרך צריך לעמוד בפסוק ראשון של שמע בלבד, דשם הוא עיקר הכוונה.

* כתבו התוספות דאע"ג דבית הלל אמרי כל אדם קורא כדרכו מכל מקום מצוה מן המובחר לעמוד כשהוא מהלך לפי שאינו מיושב כל כך ואין יכול לכוין כשהוא מהלך כמו עומד.

בה"ג, ראב"ד – צריך לעמוד עד על לבבך, שלא יהיה כקריאת עראי, ובתר פסוק זה כתיב "בלכתך בדרך" היינו קורא אף כשהוא מהלך.

ב"י – כיון שהרי"ף הרמב"ם והתוספות הסכימו דא"צ לעמוד אלא בפסוק ראשון, הכי נקטינן.

לשון הש"ע

(ט) היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע, **(י)** צריך לעמוד **(יא)** בפסוק ראשון [87].

משנה ברורה

(ט) היה מהלך - אע"ג דלעיל ס"א משמע דמן הדין מותר לקרות כשהוא מהלך מ"מ מצוה מן המובחר לעמוד בשעת פסוק ראשון דהוא עיקר ק"ש לפי שאינו מיושב כ"כ ואינו יכול לכוין כשהוא מהלך כאשר היה יושב ובדיעבד אם קרא כשהוא מהלך אינו צריך לחזור ולקרות [פמ"ג]:

(י) צריך לעמוד - ר"ל להתעכב במקום אחד ומותר לקרותה בין בעמידה ובין בישיבה ואפילו לק"ש של ערבית דדוקא אם משנה מעמידה לישיבה אסור לק"ש של ערבית משום דנראה שעושה כב"ש משא"כ מהליכה לישיבה. ויושב בקרון או בספינה אינו צריך לעמוד דיוכל לכוין היטב עיין בש"ת ובפמ"ג. וברוכב על הבהמה יש דיעות בין האחרונים ונכון להחמיר:

(יא) בפסוק ראשון - וברוך שם כמל"ו בכלל פסוק ראשון הוא ויש מחמירין עד על לבבך. ומשם והלאה מותר לקרותה בהליכה או בעמידה:

◆ הלכה למעשה ◆

[86] ידקדק בדל"ת שלא תהא כרי"ש. ולא יחטוף בחי"ת, ולא יאריך באל"ף **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקלט הל' ו)**.

[87] היה מהלך בדרך ורצה לקרות קריאת שמע צריך לעמוד בפסוק ראשון. שמאחר ופסוק ראשון הוא עיקר קריאת שמע, אין לו לקוראה כשהוא מהלך בדרך. ובדיעבד אם קראה כשהוא מהלך, יצא ידי חובת קריאת שמע, ואינו צריך לחזור ולקוראה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקנו הל' ב)**.
הנוסע במכונית או ברכבת, והגיע זמן קריאת שמע, יכול לקוראה גם כשהוא נוסע. אבל הנהג צריך שיחנה את רכבו בצד הדרך, לקרוא קריאת שמע **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה שם הל' ג)**.

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים סא, ה

נושא ההלכה: כיסוי עיניו באמירת פסוק ראשון של ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד - זו קריאת שמע של רבי יהודה הנשיא. אמר ליה רב לרבי חייא: לא חזינא ליה לרבי דמקבל עליה מלכות שמים. אמר ליה: בר פחתי! בשעה שמעביר ידיו על פניו מקבל עליו עול מלכות שמים.

לשון הש״ע

נוהגין ליתן **(יז)** ידיהם על פניהם בקריאת פסוק ראשון, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שמונעו מלכוין [88].

משנה ברורה

(יז) ידיהם - ר״ל יד ימין:

עין משפט ז - ש״ע אורח חיים סג, ה

נושא ההלכה: ראה את חבירו מתנמנם בק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי אילא בריה דרב שמואל בר מרתא משמיה דרב: אמר שמע ישראל ה׳ אלהינו ה׳ אחד ונאנס בשינה - יצא. אמר ליה רב נחמן לדרו עבדיה: בפסוקא קמא - צערן, טפי - לא תצערן. אמר ליה רב יוסף לרב יוסף בריה דרבה: אבוך היכי הוה עביד? אמר ליה: בפסוקא קמא הוה קא מצער נפשיה, טפי לא הוה מצער נפשיה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

קראה מנומנם

רמב״ם, רא״ש, ר׳ יונה, רב האי – בפסוק ראשון צריך להיות ער גמור, ושאר פסוקים אפילו מתנמנם, ובלבד שקרא כל ק״ש ממש, שאם לא כן לא יצא כלל.

לשון הש״ע

אם היה ישן מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש, מכאן ואילך אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא **(טז)** מתנמנם, יצא [89]. הגה: ודין שתוי ושכור עיין לקמן סי׳ צ״ט סעיף א׳.

הלכה למעשה

[88] נוהגים ליתן יד ימין על העינים בקריאת פסוק שמע ישראל, כדי שלא יסתכל בדבר אחר שימנע ממנו לכוין. וגם איטר יד יניח יד ימין על עיניו בקריאת שמע. ואין צריך להסיר המשקפיים בעת שנותן ידיו על עיניו בקריאת שמע. וגם סומא בשני עיניו יניח יד ימינו על עיניו בשמע ישראל. וכן יעביר הציציות על עיניו במקום שנהגו לעשות כן **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקלו הל׳ ד)**.

[89] אם היה ישן, מצערים אותו ומעירים אותו עד שיקרא פסוק ראשון והוא ער ממש. מכאן והלאה אין מצערים אותו כדי שיקרא והוא ער ממש, שאף על פי שהוא קורא מתנמנם יצא. ואף על פי שהזהירו לדקדק באמירת הקריאת שמע ולדקדק באותיותיה, וזה אי אפשר לדקדק כשהוא מתנמנם, מכל מקום בדיעבד יצא **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקסב הל׳ ז)**.

משנה ברורה

(טז) מתנמנם - וה"ה אונם אחר המבטל כונתו יצא דהרי עכ"פ קרא כולה אבל אם נשתקע בשינה ולא קרא לא יצא דהרי עכ"פ צריך לקרותה כולה. ודע דיש ג' דיעות בין הפוסקים י"א דרק פסוק ראשון בלבד הוא מן התורה וי"א דכל הפרשה ראשונה הוא מן התורה וי"א דגם השניה הוא מן התורה ופרשה ציצית לכו"ע הוא מן התורה כדי להזכיר יציאת מצרים ותקנו להזכיר בזמן ק"ש ועיין לקמן בסימן ס"ז במ"ב ובשערי תשובה שם:

עין משפט ח - ש"ע אורח חיים סג, א

נושא ההלכה: אופן התנוחה בשעת אמירת ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יוסף: פרקדן לא יקרא קריאת שמע. מקרא הוא דלא ליקרי, הא מיגנא - שפיר דמי? והא רבי יהושע בן לוי לייט אמאן דגני אפרקיד! אמרי: מיגנא, כי מצלי - שפיר דמי. מקרא, אף על גב דמצלי - נמי אסור. והא רבי יוחנן מצלי וקרי! שאני רבי יוחנן דבעל בשר הוה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הגדרת לשון "פרקדן" לא יקרא את שמע

רש"י - שוכב על גבו ופניו למעלה.

רמב"ם - בין פניו למעלה בין פניו למטה נקרא פרקדן.

לקרוא ק"ש מוטה על צדו או שוכב על גבו ומוטה קצת

רמב"ם, תלמידי ר' יונה, טור – מוטה על צידו ממש – מותר.

שוכב על גבו ומוטה קצת- אסור, אא"כ הוא חולה או בעל בשר.

ר' יונה – מוטה על צידו ממש – מותר בבעל בשר משום טרחא, וה"ה במי שפשט בגדיו וטורח ללובשם.

לשון הש"ע

קורא אותה **(א)** מהלך או עומד או שוכב או רוכב ע"ג בהמה או יושב, אבל לא **(ב)** פרקדן דהיינו שפניו טוחות בקרקע או מושלך על גבו ופניו למעלה, אבל קורא והוא שוכב על צדו [90]. הגה: (מאחר **(ג)** שכבר שוכב ואיכא טרחא לעמוד) (הר"י פ' מי שמתו). ואם היה בעל בשר הרבה **(ד)** ואינו יכול להתהפך על צדו, או שהיה חולה, נוטה מעט לצדו וקורא [91].

משנה ברורה

(א) מהלך - עיין לקמן בס"ג:

(ב) פרקדן - ואפילו מוטה מעט על צידו ג"כ אסור מפני שנראה כמקבל עליו עול מלכות שמים דרך שררה וגאוה:

(ג) שכבר שוכב - ר"ל ופשט כל מה שעליו ואיכא טורח לעמוד ולחזור וללבשם אבל אם שוכב בחלוקו צריך לעמוד ועיין בבה"ל:

(ד) ואינו יכול וכו' - אבל אם יכול על צידו אפילו רק בפסוק ראשון לבד מחוייב לעשות כן וכ"ש אם יכול לקרותה בישיבה:

הלכה למעשה

[90] יכול אדם לקרוא ק"ש בין כשהוא מהלך ובין כשהוא עומד או יושב, אבל לא פרקדן, שפניו כלפי הקרקע, או גבו ופניו למעלה. אבל קורא והוא שוכב על צדו **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה וברכות השחר עמ' תקנה)**.

[91] ואם היה בעל בשר הרבה ואינו יכול להתהפך על צדו, או שהיה חולה, נוטה מעט לצדו וקורא **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה וברכות השחר שם)**.

הלכות

דף יד.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים תרצב, ב

נושא ההלכה: הפסקה בדיבור בקריאת המגילה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

בעא מיניה אחי תנא דבי רבי חייא מרבי חייא: בהלל ובמגילה מהו שיפסיק? אמרינן קל וחומר: קריאת שמע דאורייתא פוסק - הלל דרבנן מבעיא, או דלמא פרסומי ניסא עדיף? אמר ליה: פוסק ואין בכך כלום.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם מותר להפסיק בדיבור באמצע קריאת המגילה

עיטור, שיבולי הלקט – היות וברכה אחרונה של המגילה אינה חובה רק מנהג, אין איסור להפסיק בדיבור באמצע קריאת המגילה.

טור – אסור לשוח באמצע הקריאה דאף שברכה אחרונה מנהג סוף סוף צריך לברך.

ב״י – הברכה לא נתקנה משום המגילה רק דרך שבח והודאה על הנס, לפיכך אין טענת הטור נכונה, וע״כ אין איסור לקורא להפסיק, ומ״מ השומע לא יפסיק מטעם אחר שמא לא ישמע את הקורא ויפסיד מהקריאה.

רשב״א – שיחה בין הברכה למצווה הוי הפסק, אבל אחר שהתחיל בקריאה אינו חשיב הפסק, אבל ראוי שלא לשוח עד גמר הקריאה, והשח גוערים בו כדי שיכוין ליבו למצווה.

לשון הש״ע

(ט) אין לשוח בעוד שקורין אותה [92].

משנה ברורה

(ט) אין לשוח בעוד שקורין אותה - היינו בין השומע ובין הקורא אסור להם לשוח לכתחלה ואפילו בד״ת ולענין דיעבד יש חילוק דהשומע אם שח בעת הקריאה לא יצא אפילו אם חיסר לשמוע תיבה אחת דהא לא שמעה כולה אבל הקורא יצא ולפעמים אפילו לכתחלה מותר כגון לשאול בין הפרקים מפני הכבוד כמו לענין ק״ש בסימן ס״ו וכ״ז לענין שיחה באמצע הקריאה אבל אם שח בין הברכה לתחלת הקריאה בין השומע ובין הקורא הפסיד הברכה וכן בין הקריאה לסוף הברכה ג״כ אסור להפסיק:

[92] אסור לדבר בעת קריאת המגילה עד לאחר הברכה האחרונה. ואם עבר השומע את הקריאה ודיבר דברים אחרים בעוד שהקורא ממשיך בקריאתו, לא יצא, וצריך לחזור ולקרות מאותו פסוק והלאה, ויכול לומר כמה תיבות וכדו׳ מתוך החומש כשאין תחת ידו מגילה כשרה **(חזו״ע פורים עמ׳ פ , ילקו״י מועדים הל׳ מקרא מגילה הל׳ לא)**.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים תכב, ד

נושא ההלכה: הפסקה בדיבור בהלל בימים שגומר / מדלג

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבה: ימים שהיחיד גומר בהן את ההלל - בין פרק לפרק פוסק, באמצע הפרק אינו פוסק, וימים שאין היחיד גומר בהן את ההלל - אפילו באמצע הפרק פוסק. איני? והא רב בר שבא איקלע לגביה דרבינא, וימים שאין היחיד גומר את ההלל הוה, ולא פסיק ליה! שאני רב בר שבא דלא חשיב עליה דרבינא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הפסקה בהלל בימים שאין היחיד גומר את ההלל

רא״ש, טור, ב״י –

ימים שהיחיד גומר בהם את ההלל – פוסק מפני הכבוד.

ימים שאין היחיד גומר בהם (שקוראים בדילוג) - אפילו באמצע הפרק שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם , אבל בדברים אחרים אסור לו להפסיק.

רבינו יונה – גם בימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל (שקוראים בדילוג) פוסק מפני היראה והכבוד, אבל לא לכל אדם.

רמב״ם - ימים שגומרים בהם את ההלל - פוסק בין פרק לפרק אבל באמצע הפרק לא יפסיק.

ימים שאין היחיד גומר בהם את ההלל (שקוראים בדילוג) – פוסק, ואפילו באמצע הפרק.

* **הרב המגיד** - נראה מדברי הרמב״ם שהוא פוסק לכל דבר ואינו כדין קריאת שמע שאינו פוסק אלא לדברים ידועים וכן בדין שהרי אין ברכה מתוקנת לאחריו ותלויה היא במנהג.

לשון הש״ע

לענין הפסקה, **(כא)** אפילו באמצע שואל בשלום אדם שהוא צריך לנהוג בו כבוד ומשיב שלום לכל אדם, **(כב)** אבל בענין אחר לא יפסיק [93]. הגה: ודוקא בר״ח ופסח בימים שאין גומרים הלל, אבל כשגומרים אותו, לענין הפסקה, דינו כמו בק״ש **(כג)** וע״ל סי׳ תפ״ח ס״א.

משנה ברורה

(כא) אפילו באמצע - ר״ל באמצע הפרק ועין לעיל בסימן ס״ו ותלמוד לכאן ביאור הדברים:

(כב) אבל בענין אחר וכו׳ - ואפילו בין הפרקים [פר״ח]:

(כג) וע״ל סימן תפ״ח - ששם מבואר היטב דיני הפסקה:

הלכה למעשה

[93] אסור להפסיק בדיבור באמצע ההלל, ומכל מקום השומע ברכה מחבירו, והוא באמצע מזמורי ההלל, יש לו לענות ״אמן״. וכל שכן שעונה קדיש וקדושה וברכו. אם סיים את ההלל עד סופו, ואמר הפסוק האחרון עד כי לעולם חסדו, ושמע דברים שבקדושה, קדיש וקדושה או אפילו אמן דברכות, מותר לו לענות הכל קודם ברכת יהללוך **(חזו״ע חנוכה עמ׳ רכא)**.
יש לענות אמן דברכות באמצע ההלל, אף כשגומרים את ההלל. אבל אמן דתתקבל אין לענות. משא״כ בהלל דר״ח אפשר לענות אמן דתתקבל ג״כ, הואיל ואין אנו מברכים עליו **(חזו״ע חנוכה עמ׳ רכה ד״ה ״המורם״)**.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים תפח, א

נושא ההלכה: הפסקה בהלל בשחרית של פסח

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

לשון הש״ע

שחרית נכנסים לבית הכנסת, **(א)** וקורים הזמירות של שבת, ומתפללין תפלת שחרית, **(ב)** וגומרין ההלל (ומברכין לקרות ההלל), ואין מפסיקין בו אלא **(ד)** כדרך שאמרו בקריאת שמע, **(ה)** באמצע הפרק שואל בשלום אביו או רבו ומשיב שלום לאדם נכבד שנתן לו שלום, ובין הפרקים שואל בשלום אדם נכבד ומשיב שלום לכל אדם. הגה: (ודוקא בב׳ ימים הראשונים שגומרים בהם ההלל דינא הכי לענין הפסקה, אבל בימים שאין גומרין ע״ל סימן תכ״ב סעיף ד׳). ואם פסק **(ו)** באמצע **(ז)** ושהה אפילו כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק.

משנה ברורה

(א) וקורים הזמירות וכו׳ - היינו המזמורים שאומרים קודם פסוקי דזמרה וגם מזמור שיר ליום השבת אומרים דיו״ט נמי אקרי שבת. וכן אומרים ברכת נשמת כמו בשבת ואחר ברכו אומרים ברכת יוצר אור כמו בחול:

(ב) וגומרין ההלל - ואם חיסר פסוק אחד או תיבה אחת צריך להתחיל אח״כ מאותו פסוק ולגמור עד סוף ההלל דאם יאמרנו במקום שנזכר הו״ל קריאה למפרע ולא יצא:

(ג) לקרות ההלל - ר״ל שלא יאמר לגמור ההלל דשמא ידלג תיבה או אות אחת ויש חשש ברכה לבטלה ואם אמר לגמור יצא ובמקום שנהגו לומר לגמור אין לבטל מנהגם [פמ״ג]. אם בא לבהכ״נ סמוך להלל יקרא תחלה הלל עם הצבור ואח״כ יתפלל והוא שלא יעבור זמן ק״ש ותפלה עי״ז ועיין לעיל בסימן תכ״ב במ״ב סקט״ז:

(ד) כדרך שאמרו בק״ש וכו׳ - ופרטי ופרטי דינים אלו עיין לעיל סימן ס״ו:

(ה) באמצע הפרק וכו׳ - ואלו הן הפרקים הללויה הללו עבדי ה׳ וגו׳. בצאת ישראל ממצרים וגו׳. לא לנו ה׳ לא לנו וגו׳. אהבתי וגו׳. הללו את ה׳ כל גוים וגו׳ מן המצר וגו׳. ורד״ק כתב דמן המצר אינו תחלת המזמור אלא מתחיל הודו לה׳ כי טוב וגו׳:

(ו) באמצע - היינו אפי׳ באמצע הפרק:

(ז) ושהה וכו׳ - מדסתם משמע אפי׳ שהה באונס ועיין לעיל בסימן תכ״ב סקכ״ד במ״ב:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים תרמד, א

נושא ההלכה: שחרית של סוכות , הפסקה בהלל בשחרית של סוכות

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

לשון הש״ע

(א) שחרית, אחר חזרת **(ב)** תפלה, נוטלין הלולב ומברכין: **(ג)** על נטילת לולב, ושהחיינו, וגומרים ההלל, (ד) וכן כל שמונת ימי החג. **(ה)** ומברכים: לגמור את ההלל, **(ו)** בין צבור בין יחיד [94], **(ז)** ואין מפסיקין בו **(ח)** אלא כדרך שאמרו בקריאת שמע: **(ט)** באמצע, שואל מפני היראה ומשיב מפני הכבוד, בין הפרקים, שואל מפני הכבוד ומשיב שלום לכל אדם, ואם פסק באמצע, ושהה אפי׳ כדי לגמור את כולו, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק [95].

משנה ברורה

(א) שחרית וכו׳ - בטור איתא דמשכימין והוא משום דזריזין מקדימין למצוה לקיים מצות לולב [ב״ח]:
(ב) התפלה - א״א אל נא ביום א׳ דסוכות (כי אומר במקומו אז היתה חניית סוכו שהוא ג״כ שיר ושבח כמו אל נא). במקום שמהפכין הסדר כשחל בשבת יום ראשון אז ראוי לומר אל נא ביום א׳ ולא ביום ב׳ והעולם לא נהגו כן לפי שלא ידעו טעמו של דבר:
(ג) על נטילת לולב ושהחיינו - ואח״כ ינענע וכ״מ סימן תרנ״א ס״ה. והנה שהחיינו זה הוא על קיום המצוה וע״כ אף דאתמול בלילה בירך שהחיינו שם היה על מצות סוכה ועל יו״ט וזה הוא על מצות לולב ואם נטל הלולב ביום א׳ ולא בירך שהחיינו יכול לברך כל ז׳ אימת שיזכור ובשעת נטילה דוקא ואם בירך ביום א׳ שוב אין מברך ביום ב׳ שהחיינו:
(ד) וכן כל ח׳ ימי החג - ולא הוי כחוה״מ פסח דמדלגין משום דבסוכות כל יום חשוב כיו״ט בפני עצמו כיון שחלוק קרבנותיו מיום שלפניו:
(ה) ומברכין לגמור - עיין לעיל סימן תפ״ח ס״א בהג״ה שם דבמדינותינו המנהג לברך לקרות ההלל ועיין במ״ב שם:
(ו) בין צבור בין יחיד - ר״ל ולא הוי כמו ר״ח וחוה״מ פסח דלכמה פוסקים אין מברכין אז על ההלל אפילו לצבור ובפרט ליחיד (עיין לעיל בסימן תפ״ח ס״ב ובסימן ת״צ ס״ד) דשם ההלל הוא רק מנהג של כל ישראל אבל בזה דמדינא הוא מברכין לכו״ע בין לצבור בין ליחיד:
(ז) ואין מפסיקין בו וכו׳ - כתב הח״א כלל קמ״ז שאם הביאו לו לולב באמצע הלל מותר לו להפסיק בין הפרקים דהיינו בין מזמור למזמור לברך:
(ח) אלא כדרך שאמרו בק״ש וכו׳ - הכל מבואר לעיל בסימן תפ״ח לענין הלל בשני ימים הראשונים של פסח דגומרין בו ההלל ולא כפלו הכא אלא לאשמועינן דבסוכות שוין בזה לדינא כל שמונת הימים ולדידן בחו״ל גם שמחת תורה בכלל זה דגם בו גומרין ההלל דהוא ספק שמיני:
(ט) באמצע שואל וכו׳ - ביאור כל הדברים האלו עד סוף הסימן מבואר בסימן תפ״ח במ״ב שם:

הלכה למעשה

[94] כל יחיד מיחידי הקהל רשאי לברך על ההלל ברכת לגמור את ההלל, ויגמור ההלל עם השליח צבור, ואין צורך לצאת י״ח הברכה מהשליח צבור, ואם סיים הברכה ״לגמור את ההלל״, ובטרם יתחיל לומר את ההלל שמע את השליח צבור שסיים גם הוא את הברכה, לא יענה אחריו אמן, דהו״ל הפסק בין הברכה שבירך בעצמו, לקריאת ההלל **(חזו״ע חנוכה עמ׳ רכו)**.

[95] מי שהפסיק בהלל ושהה זמן שהיה יכול לגמור את כולה, אינו צריך לחזור לראש **(ילקו״י שבת ה עמ׳ רצה)**.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים רי, ב

נושא ההלכה: הטועם את התבשיל לענין ברכה ראשונה או תענית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

בעי מיניה אשיאן תנא דבי רבי אמי מרבי אמי: השרוי בתענית מהו שיטעום? אכילה ושתיה קביל עליה - והא ליכא, או דילמא הנאה קביל עליה - והא איכא? אמר ליה: טועם ואין בכך כלום. תניא נמי הכי: **מטעמת אינה טעונה ברכה**, והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום. עד כמה? רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעתא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעימת תבשיל לענין ברכה / תענית

לענין ברכה

ר״ח, סמ״ג, רא״ש –

טועם ופולט (אפילו יותר מרביעית) – א״צ לברך, לפי שלא נהנה במעיו.
טועם ובולע – אפילו בכלשהו, מברך.

רי״ף, רמב״ם, ב״י * –

טועם ופולט (אפילו יותר מרביעית) – א״צ לברך, לפי שלא נהנה במעיו.
טועם ואפילו בולע – עד רביעית – א״צ לברך.
יותר מרביעית – צריך לברך.

* **ב״י** - ולענין הלכה כיון דמשמע דהרמב״ם והרי״ף מוסכמים לדעת אחת וגם הוי ספק בברכות ולהקל נקטינן כוותייהו.

אוהל מועד –

טועם ופולט – עד רביעית – א״צ לברך.
יותר מרביעית – צריך לברך, הואיל והחיך טועם *.

* **ב״י** – ברכה, לא בטעימת חיך תליא, אלא באכילה תליא כדכתיב (דברים ח י) ואכלת וברכת ואכילה היינו הנאת מעיים וכדברי הרא״ש ז״ל.

לענין תענית

תוספות, רא״ש בדברי ר״ח, רי״ף, רמב״ם –

טועם ובולע – פשיטא שאסור לכו״ע.
טועם ופולט - עד רביעית – מותר.
יותר מרביעית - אסור, שחשיב כהנאה.

טבלת סיכום דעות הראשונים – דין מטעמת

	ברכה				תענית			
	טועם ופולט		טועם ובולע		טועם ופולט		טועם ובולע	
	עד רביעית	יותר מרביעית	עד רביעית	יותר מרביעית	עד רביעית	יותר מרביעית	עד רביעית	יותר מרביעית
ר״ח, סמ״ג, רא״ש	×	×	✓	✓	✓	×	אסור לכו״ע	
רי״ף, רמב״ם, ב״י	×	×	×	✓	✓	×		
אהל מועד	×	✓	✓	✓				

מקרא טבלה :

× - לענין ברכה - א״צ לברך / לענין תענית - אסור לטעום.
✓ - לענין ברכה - צריך לברך / לענין תענית - מותר לטעום.

לשון הש"ע

(יג) הטועם את התבשיל אינו צריך לברך **(יד)** עד רביעית, **(טו)** ואפילו אם הוא בולעו, וי"א שאם הוא בולעו **(טז)** טעון ברכה, ולא פטרו את הטועם אלא **(יז)** כשחוזר ופולט **(יח)** ואז אפילו על הרבה אינו צריך ברכה. הגה: **(יט)** וספק ברכות להקל[96].

משנה ברורה

(יג) הטועם וכו' - דאע"ג דאסור ליהנות מן העוה"ז בלא ברכה אפילו כל שהוא בין באכילה בין בשתיה היינו כשמכוין לאכול ולשתות אבל הכא שאין כונתו אלא לטעום לידע אם צריך מלח או תבלין א"צ ברכה לא לפניה ולא לאחריה ואפילו אם הוא אוכל קצת מהמאכל אחר הבישול [שאין ביכלתו לתקן אז המאכל] ורק לידע אם הוא טוב ג"כ מצדדים הא"ר והפמ"ג דגם זהו בכלל טעימה אחרי שאין כונתו לשם אכילה:

(יד) עד רביעית - ועד בכלל אבל יתר מרביעית כיון שהוא הנאה יתירה חשיב כמו שמתכוין לאכילה. ועיין במ"א שכתב דעד רביעית דשרי היינו אפילו לטעום מהרבה קדירות ומיהו אם כונתו לאכול מעט אסור לעשות הרבה פעמים דהו"ל אכילה מעלייתא. ולענין טעימה איזה דבר אוכל לידע אם הוא טוב מצדדים האחרונים דשיעורו הוא רק עד כזית. ודע דאף שבש"ע כתב אין צריך לברך ממילא אסור לברך דהו"ל ברכה לבטלה [אחרונים]:

(טו) ואפילו אם הוא בולעו - ואם הוא פולט מותר אפילו ביותר מרביעית בלי ברכה גם לדעה זו:

(טז) טעון ברכה - אפילו בכל שהוא כיון שיש לו הנאת מעיו:

(יז) כשחוזר ופולט - דבזה התירו כשכונתו רק לטעימה בעלמא כיון שאין לו רק הנאת החיך מהתבשיל שטעם או מהאוכל שלעס. ואותן שנותנין עשב שקורין טאב"ק לתוך שפופרת ומדליקין אותו ושואבין העשן בפיהם נסתפק המ"א בזה אי הוי כטועם ופולט והאחרונים החליטו בפשיטות שאין לברך על עישון הטאב"ק הזה:

(יח) ואז אפילו וכו' - וע"כ הלועס לתינוק כיון שאינו בולע אפילו להרבה א"צ ברכה:

(יט) וספק ברכות להקל - היינו באפילו אם הוא בולע לא יברך כיון שאין כונתו לאכילה וכסברא הראשונה. והנה המ"א חולק על הש"ע והרמ"א וס"ל דבבולע לכו"ע חייב לברך אבל כמה אחרונים החליטו עם פסק הרמ"א דהוא ספק ברכה ולא יברך ולכתחלה טוב ליזהר הרוצה לבלוע שיתכוין ליהנות ממנו בתורת אכילה ויברך עליו [ח"א]:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים תקסז, א

<u>נושא ההלכה:</u> השרוי בתענית לענין טעימת התבשיל

לשון מקור ההלכה בגמ'

בעי מיניה אשיאן תנא דבי רבי אמי מרבי אמי: השרוי בתענית מהו שיטעום? אכילה ושתיה קביל עליה - והא ליכא, או דילמא הנאה קביל עליה - והא איכא? אמר ליה: טועם ואין בכך כלום. תניא נמי הכי: מטעמת אינה טעונה ברכה, **והשרוי בתענית טועם ואין בכך כלום**. עד כמה? רבי אמי ורבי אסי טעמי עד שיעור רביעתא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

<u>באיזה רביעית דיברה הגמ' שמותר לטעום</u>

רש"י - רביעית הלוג *.

רבי יהודה בר נתן – רביעית ביצה.

* **ב"י** – פירוש רש"י עיקר.

<u>אם מותר לטעום יותר מרביעית</u>

תוספות, רא"ש בשם ר"ח, רי"ף, רמב"ם – דווקא בטועם ופולט ועד רביעית הוא דמותר, אבל ביותר מזה חשיב הנאה ואסור אף לטעום ולפלוט.

◆ הלכה למעשה ◆

[96] הטועם את התבשיל, לראות אם יש בו יתר מלח או חסר מלח, וכיוצא בזה, אפילו אם הוא בולע, עד שיעור כזית (ובמשקים עד שיעור רביעית), אין צריך לברך כלל, כיון שדעתו לטעימה,ואפילו אם הוא בולע. ואם דעתו לאכילה, מברך אפילו על כל שהוא. והטועם את התבשיל וכוונתו גם לטעימה וגם להינות, יש להסתפק אם צריך לברך, ולכן הנכון הוא לכוין בפירוש לשם הנאת אכילה, שאז יוכל לברך לכ"ע **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תקכב)**.

אם יש חילוק בין תענית יחיד לתענית ציבור

רא"ש בשם הרב יהודה הברצלוני, ריב"ש *, ב"י – ההיתר בתענית יחיד ותענית ציבור, מלבד יוה"כ ותשעה באב.

* כתב דטעם ההיתר של הרא"ש הוא משום דעשה שאר תעניות כתענית יחיד כיון דברצו מתענין אוקמינהו (ר"ה יח:).

תה"ד, תוספות, רמ"א – ההיתר הוא דוקא בתענית יחיד או בתעניות ציבור שצריך קבלה, אבל שאר תעניות הכתובים בנביא וכגון שבעה עשר בתמוז ועשרה בטבת, אסור.

לשון הש"ע

השרוי בתענית **(א)** יכול לטעום כדי **(ב)** רביעית, **(ג)** ובלבד שיפלוט [97], **(ד)** וביום הכפורים ובתשעה באב, אסור. הגה: ויש מחמירין **(ה)** בכל תענית צבור, **(ו)** והכי נוהגין (תוספות והגהות מיימוני פ"א ות"ה סימן קנ"ח).

משנה ברורה

(א) יכול לטעום - אם יש בו מלח או תבלין דלא קביל עליה שלא יהנה אלא שלא יאכל וישתה וזה לא מיקרי אכילה ושתיה ואפשר דאפילו כונתו להנאת עצמו שרי כיון שאינו בולע. כתב הט"ז דדינא דש"ע הוא דוקא לענין תענית אבל מי שמודר מאיזה מאכל אסור אפילו לטועמו ולפלוט דשם הנאה קביל עליה:
(ב) רביעית - הלוג והיינו ביצה ומחצה:
(ג) ובלבד שיפלוט - דאל"ה חשיב שתיה ואפילו משהו אסור:
(ד) וביוה"כ ובט"ב אסור - דא"א לומר שלא קיבל עליה דלאו בקבלתו תליא ואפילו בפחות מרביעית אסור:
(ה) בכל תענית צבור - היינו ד' תעניתים הכתובים דבהם נמי א"צ קבלה:
(ו) והכי נוהגין - ובמקום סעודת מצוה שמבשלין ביום לצורך הלילה יש לסמוך אדעה ראשונה להתיר בשארי תעניתים לטעום התבשיל מעט מעט אם יש בו מלח ותבלין ולפלוט [ח"א]:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים פט, ב

נושא ההלכה: אמירת שלום לחבירו קודם תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב: כל הנותן שלום לחבירו קודם שיתפלל - כאילו עשאו במה, שנאמר: (ישעיהו ב') חדלו לכם מן האדם אשר נשמה באפו כי במה נחשב הוא, אל תקרי במה אלא במה. ושמואל אמר: במה חשבתו לזה ולא לאלוה. מתיב רב ששת: בפרקים - שואל מפני הכבוד ומשיב! תרגמה רבי אבא: במשכים לפתחו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לומר שלום לחבירו קודם תפלה

רבני פרובינציא – במשכים לפתח חבירו, אסור לומר לו שלום, אבל בלאו הכי שרי, וצפרא דמרי טב מותר אף במשכים לפתחו.

רבינו יונה – במשכים לפתחו אסור אף צפרא דמרי טב, ולא הותר לומר כן אלא בשלא משכים לפתחו.

ר' ירוחם, אורחות חיים בשם תשובות דקמאי – במשכים לפתחו אסור דוקא כריעה של שלום, אבל אמירת שלום מותר אף במשכים לפתחו.

רשב"א, ראב"ד ,אורחות חיים – אמירת שלום אסורה אף באינו משכים לפתחו, כדי שלא יפנה לבו לשום דבר אחר קודם התפלה, ומשום כך נהגו לשנות ולומר צפרא דמרי טב.

◆ הלכה למעשה ◆

[97] השרוי בתענית יכול לטעום התבשיל (לדעת אם צריך מלח או תבלין) עד כדי שיעור רביעית הלוג ובלבד שיפלוט, שטעימה כזאת אינה בכלל אכילה ושתיה, ובתשעה באב ויום הכיפורים אסור **(חזו"ע הל' ארבע תעניות עמ' כז)**.

לשון הש״ע

כיון שהגיע **(ח)** זמן תפלה, אסור לאדם **(ט)** להקדים **(י)** לפתח חבירו ליתן לו שלום, משום **(יא)** דשמו של הקב״ה שלום, אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב,ואפילו זה אינו מותר אלא **(יב)** כשהוצרך ללכת לראות איזה עסק, אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם תפלה, אפי׳ זה הלשון אסור [98]. וכן אסור לכרוע לו כשמשכים לפתחו, **(יג)** וי״א דכריעה אסורה אפי׳ בלא משכים לפתחו. ואם התחיל לברך הברכות (אח״כ), **(יד)** אין לחוש כל כך. ואם אינו משכים לפתחו, אלא שפגע בו בדרך, מותר ליתן לו שלום [99]. וי״א שאפילו **(טו)** במוצא חבירו בשוק לא יאמר לו אלא צפרא דמרי טב, **(טז)** כדי שיתן לב שהוא אסור להתעכב בדברים אחרים כלל, עד שיתפלל.

משנה ברורה

(ח) זמן תפלה - היינו מעמוד השחר ועיין בבה״ל בס״א:

(ט) להקדים וכו׳ - וה״ה אם הולך בבהכנ״ס ממקום הקבוע לו למקום חבירו ליתן לו שלום:

(י) לפתח חבירו - וה״ה אם היה אביו או רבו. ואם יש לחוש לאיבת גברא אלמא אם יכול ליתן ידו בלא אמירת שלום שפיר דמי [פמ״ג] וכשפגעו בדרך יש להקל בגברא אלמא גם באמירת שלום דבלא״ה מדינא מותר.

(יא) דשמו וכו׳ - ואין ראוי להזכיר שמו על האדם ולכבדו קודם שמכבד להקב״ה. ובלשון לע״ז יש לעיין. ומסתברא דאם אומר הרחום ירחמך או החנון יחננך וכדומה שרי דמברכו בשמו של הקב״ה [פמ״ג עיי״ש עוד]:

(יב) כשהוצרך - ר״ל שהוצרך ללכת דרך חצירו של חבירו בראיית איזה עסק ואגב זה הולך לפתחו לומר לו צפרא דמרי טב אבל ליתן לו שלום אף בכה״ג אסור וע׳ בבה״ל. ודע דמה שכתב הש״ע לראות איזה עסק דוקא לראות אבל להתעסק ממש אסור קודם התפלה וכדלקמן בס״ג:

(יג) וי״א וכו׳ - וכן יש להורות [ב״ח וע״ת]:

(יד) אין לחוש - פי׳ דאז מותר לכרוע כשאין משכים לפתחו אבל במשכים לפתחו בין לכרוע או נתינת שלום אפילו התחיל בברכות אסור:

(טו) במוצא וכו׳ - ולא יתן שלום אע״פ דרגיל ליתן לו שלום:

(טז) כדי שיתן - ר״ל דאף דמדינא מותר מ״מ נהגו קדמונינו להחמיר בזה מזה הטעם ואם התחיל הברכות אין לחוש כ״כ ומותר ליתן שלום. וכ״ז לפתוח לומר לחבירו שלום אבל כשחבירו שואל בשלומו מותר להשיב בכל ענין וכ״ש דמי שכבר התפלל מותר להשכים לפתחו של חבירו שלא התפלל ליתן לו שלום אע״פ שיצטרך להשיבו:

הלכה למעשה

[98] כיון שהגיע עמוד השחר, אסור לו לאדם שיקדים לפתח חבירו ליתן לו שלום קודם התפלה, ואפילו הוא אביו או רבו (ומותר לנשק ידי רבו או אביו קודם תפלת שחרית), אבל מותר לומר לו צפרא דמרי טב. ואפילו זה אינו מותר אלא כשהוצרך ללכת לעסק מעסקיו או לשום ענין, ואגב זה נכנס אצלו ליתן לו שלום. אבל אם אינו הולך אלא להקביל פניו קודם התפלה, אפילו זה הלשון אסור **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ פד)**.

[99] ואם פגע בו בדרך מעיקר הדין מותר לומר לו שלום. אך טוב לומר גם בזה בלשון אחר, כגון בוקר טוב וכדו׳. וכל מה שאמרנו שאין להקדים שלום לחבירו הוא דוקא קודם תפלת שחרית, אבל אחר תפלת שחרית, כל היודע בחבירו שהוא רגיל ליתן לו שלום ואינו נותן לו שלום, נקרא גזלן **(ילקו״י שם)**.
אם חבירו עומד לצאת לדרך רחוקה בבוקר השכם, וכבר הגיע זמן תפלה, אסור לחבירו שעדיין לא התפלל להשכים לביתו להפרד ממנו ולברכו בברכת נסיעה טובה. אבל מותר ללכת לבית חבירו קודם התפלה ולהמתין לו עד שיצא מביתו, כדי ללוותו לדרכו בנסיעתו, דיש בזה משום מצות גמילות חסדים **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ צ)**.

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים פט, ג

נושא ההלכה: התעסקות בצרכיו קודם תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

[אמר] רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן: אסור לו לאדם לעשות חפציו קודם שיתפלל, שנאמר: (תהלים פ״ה) צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו. ואמר רב אידי בר אבין אמר רב יצחק בר אשיאן: כל המתפלל ואחר כך יוצא לדרך - הקדוש ברוך הוא עושה לו חפציו, שנאמר: צדק לפניו יהלך וישם לדרך פעמיו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

להתעסק בצרכיו או לילך לדרך קודם תפלה

תרומת הדשן – אסור עד שיתפלל תפלת שמו״ע, ודלא כהטועים לעשות חפציהם אחר שאמרו שירות ותשבחות שקודם תפלת שמו״ע.

מהר״י אבוהב - יש הסוברים שטוב הוא שיתפלל בזמנה ואפילו הוא בדרך, משיתפלל בבית.

ב״י – דווקא כשהשיירא הולכת קודם זמן תפלה ואין לו שהות להתעכב, עדיף שיתפלל בדרך, אבל בלאו הכי אין לו לצאת לדרך קודם תפלה, ואף איסורא איכא בזה.

לשון הש״ע

אסור לו להתעסק בצרכיו, או לילך לדרך, עד שיתפלל תפלת י״ח [100]. (ויש מקילין, לאחר שאמרו מקצת ברכות, קודם שאמרו ברוך שאמר, וטוב להחמיר בזה), (תרומת הדשן סי׳ י״ח) ולא לאכול ולא לשתות, אבל מים מותר לשתות קודם תפלה, בין בחול ובין בשבת וי״ט. וכן אוכלים ומשקין לרפואה, מותר.

הלכה למעשה

[100] אסור לאדם לעסוק בצרכיו קודם תפלת שחרית. ולכן אסור לנסוע מעיר לעיר קודם שחרית. ומכל מקום מותר לנסוע מעיר לעיר קודם שחרית כשהוא לצורך תפלה, כגון נסיעה לירושלים כדי להתפלל בכותל המערבי, וכדומה, ולא חשיב כעוסק בצרכיו קודם התפלה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ צד)**.
אין להתגלח (במכונת גילוח) קודם תפלת שחרית, דהוי בכלל עשיית צרכיו קודם התפלה. אולם הרגילים להתגלח בכל יום עם הקיצם משינתם, קודם שיתפללו, יש להם על מי שיסמוכו, ואין למחות בידם, שיש לומר דחשיב בכלל הכנה לתפלה, ויש בזה משום הכון לקראת אלקיך ישראל. אבל יותר נכון לכתחלה שלא להסתפר ולהתגלח קודם התפלה, אחר שהגיע זמן תפלה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ צט)**.
מותר לאדם לסדר את מטתו קודם תפלת שחרית, דאין זה בכלל עשיית צרכיו, כי זה שייך לעניני דרך ארץ, ואינה מלאכה. ובפרט אם יהיה ביטול תורה אם יצטרך לחזור לחדרו ולסדר את מטתו אחר התפלה. וכן במוסדות חינוך יש להתיר דבר זה משום חינוך הילדים. והמחמיר לסדר את מטתו אחר התפלה, תבא עליו ברכה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קא הל׳ לג)**.
אף על פי שאסור להתעסק בצרכיו קודם התפלה, מכל מקום טיפול בילדים וכיבוד אב ואם, וחינוך הילדים, חשיבי כצורך מצוה. ולעסוק בצרכי מצוה מותר קודם התפלה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קא הל׳ לד)**.
מי שממהר בבוקר לעבודתו, ואינו יכול להמתין להתפלל במנין, כי במנין מתפללים מאוחר יותר, ואינו יכול להתעכב, ורוצה ללכת בבוקר למקום עבודתו, ואחר כך יעשה הפסקה ויתפלל במנין קודם שיעבור זמן תפלה, לכתחלה אין לעשות כן, דמאחר ואלמלא שאותו מקום הוא מקום עבודתו, לא היה נוסע לאותו מקום, ממילא ניכר הדבר שנוסע לצורך עבודתו קודם התפלה, והוי בכלל להתעסק בצרכיו שאסור קודם התפלה. ולכן יתפלל ביחידות בביתו קודם שילך לעבודתו, ובשעת ההפסקה ילך [היכא דאפשר] לשמוע קריאת התורה ויענה לקדיש וקדושה. אולם אם יהיה לו יישוב דעת יותר בתפלה עם הצבור, מותר שיסע מחוץ לעיר למקום עבודתו להתפלל שם **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קא הל׳ לה)**.

עין משפט ז - ש"ע אורח חיים סו, ה

נושא ההלכה: מה חשיב בין הפרקים בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אלו הן בין הפרקים וכו'. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה דאמר, בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: מאי טעמיה דרבי יהודה - דכתיב: (ירמיהו י') וה' אלהים אמת.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פירוש "בין ויאמר לאמת ויציב לא יפסיק"

רמב"ם – לא יפסיק כדין בין הפרקים, אלא יפסיק כדין אמצע הפרק דהיינו לשאול מפני היראה ולהשיב מפני הכבוד.

ר' יונה, רא"ש, טור – לא יפסיק כלל ואפילו לא כמו באמצע הפרק.

אם המילה "ויציב" בכלל איסור ההפסקה

רא"ש – כיון דיציב ג"כ הוא אמת אין להפסיק בינו לה' אלהיכם אלא במלת אמת, דהיינו מילת ויציב בכלל איסור הפסקה.

טור- ויציב אינו בכלל אמת, ואינו בכלל איסור הפסקה.

ב"י – מדברי הטור משמע דמ"ש הרא"ש ויציב לאו בדווקא נקטיה.

לשון הש"ע

ואלו הן **(כז)** בין הפרקים: בין ברכה ראשונה לשניה, בין שניה לשמע, בין שמע לוהיה אם שמוע, בין והיה אם שמוע לויאמר, אבל בין ויאמר לאמת ויציב **(כח)** לא יפסיק, **(כט)** שלא להפסיק בין ה' לאמת, אלא יאמר: אני ה' **(ל)** אלהיכם אמת ואז יפסיק כדין באמצע הפרק[101].

משנה ברורה

(כז) בין הפרקים - ובין הפרקים דערבית ג"כ דינן כמו בשחרית [מ"א בסי' רל"ו] ועיין בבה"ל:

(כח) לא יפסיק - הטעם משום דכתיב וד' אלהים אמת לפיכך אין להפסיק בו והוא חמור אפילו מאמצע הפרק ועיין בביאור הגר"א:

(כט) שלא להפסיק - אפילו בשהייה בעלמא:

(ל) אלהיכם אמת - משמע שא"צ לומר יותר ויש שסוברין דכיון דויציב הוא ג"כ לשון אמת אין להפסיק בין אמת לויציב ובביאור הגר"א מסכים להש"ע וטוב ליזהר לכתחלה:

[101] בין הפרקים היינו בין יוצר המאורות לאהבת עולם, ובין הבוחר בעמו ישראל באהבה לשמע ישראל, ובין ובשעריך לוהיה אם שמוע, ובין כימי השמים על הארץ לויאמר **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תפו)**.

הלכות
דף יד:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים סו, ו

נושא ההלכה: פסק בדיבור אחר שאמר אמת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אלו הן בין הפרקים וכו׳. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: הלכה כרבי יהודה דאמר, בין אלהיכם לאמת ויציב לא יפסיק. אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: מאי טעמיה דרבי יהודה - דכתיב: (ירמיהו י) וה׳ אלהים אמת. **חוזר ואומר אמת, או אינו חוזר ואומר אמת? אמר רבי אבהו אמר רבי יוחנן: חוזר ואומר אמת. רבה אמר: אינו חוזר ואומר אמת.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

סיים ה׳ אלוקיכם אמת ושהה או הפסיק אם צריך לחזור ולומר שוב אמת

ר׳ יונה – סיים ק״ש ואמר אמת ופסק מפני היראה או בכבוד, או שהמתין לש״צ שיסיים, א״צ לחזור ולומר אמת, אלא יתחיל מויציב.

לשון הש״ע

אם פסק מפני היראה או הכבוד אחר שאמר אמת, או שסיים קודם החזן וסמך ה׳ אלהיכם עם אמת **(לא)** וממתין שיתחיל החזן ושיאמר עמו, אינו צריך לחזור ולומר פעם אחרת אמת.

משנה ברורה

(לא) וממתין - פי׳ דאלו אם לא שהה משתקינן ליה כשחוזר ואומר אמת כמו בשמע שמע ומודים מודים אבל בשהה אף דלא משתיקין ליה מ״מ אינו צריך לחזור דלמה לו לכופלו פעם שניה. וכן בכל מקום שהוא פוסק באיזה ברכה מברכות ק״ש כשחוזר אח״כ אינו צריך לחזור אלא לתיבה שפסק ממנה ובתפלה עיין לקמן בסימן ק״ד ס״ה:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים סו, ח

נושא ההלכה: הנחת תפילין והתעטפות בטלית קודם תפלת שמו״ע

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב משי ידיה וקרא קריאת שמע, ואנח תפילין, וצלי.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ט: עין משפט ג (עמוד 68)

לשון הש״ע

צריך לסמוך גאולה לתפלה ולא יפסיק לאחר שאמר גאל ישראל, רק אם אירעו אונס שלא הניח תפילין ונזדמנו לו בין גאולה לתפלה מניח אז, ולא יברך עליהם עד אחר שיתפלל, אבל טלית לא יניח אז. ואם עד שלא אמר גאל ישראל נזדמנו לו טלית ותפילין, מניחם, ולא יברך עליהם עד אחר תפלה. הגה: וי״א שקודם גאל ישראל יברך על התפילין, והכי נהוג (מרדכי ותוספות והגהות מיימוני מהלכות קריאת שמע).

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים עא, ה

נושא ההלכה: החופר כוך למת אם חייב בק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

והתניא: החופר כוך למת בקבר - פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, הגיע זמן קריאת שמע - עולה ונוטל ידיו ומניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל! הא גופא קשיא! רישא אמר פטור, וסיפא חייב! - הא לא קשיא: סיפא - בתרי, ורישא - בחד.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

החופר כוך או קבר למת אם פוסק לק״ש

ב״י – החופר כוך למת פטור מק״ש לפי שעוסק במצוה, היו שנים אחד חופר והשני קורא, לפי שא״א לשניהם לחפור יחדיו, אבל אם היה קבר שאפשר לשנים או שלשה לעסוק בחפירה יחדיו שאחד חופר ושני מניח העפר לקופה ושלישי מוציא, כולם פטורים, ואם היו ביותר מזה שא״צ להם לעסק החפירה קוראים ואח״כ מתחלפים.

לשון הש״ע

החופר קבר למת, **(יג)** פטור.

משנה ברורה

(יג) פטור - אפילו בשעת נוחו מעט שגם אז נקרא עדיין עוסק במצוה שעי״ז יתחזק כוחו לחזור ולחפור:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים עא, ו

נושא ההלכה: שנים החופרים כוך למת אם חייבים בק״ש

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ראה סיכום בית יוסף בהלכה קודמת

לשון הש״ע

היו ב׳ או יותר חופרים, כל הצריכים לצרכי החפירה בבת אחת, פטורין. ואם יש נוספים, נשמטים וקורין, וחוזרים אלו ומתעסקים **(יד)** והאחרים נשמטין וקורין (עיין בי״ד סימן שס״ה).

משנה ברורה

(יד) והאחרים וכו׳ - ר״ל ונמצא שקראו כולם ולא נתבטל שום דבר מעסק הקבר כלל אפילו רגע:

עין משפט ג,ד - ש״ע יורה דעה שסה, א

נושא ההלכה: החופר כוך למת לענין ק״ש תפלה ושאר מצות

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

החופר כוך למת לענין ק״ש ותפילה ושאר מצוות

רמב״ן, טור, ש״ע – היה חופר יחידי – פטור * מק״ש מתפילה מתפילין ומכל המצוות האמורות בתורה.

חפרו שנים (והגיע זמן ק"ש) – כוך (שיכול רק אחד לעסוק בחפירתו) – אחד עולה וקורא ק"ש ומתפלל והשני חופר וחוזר זה שהתפלל וחופר ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל.
קבר ששנים יכולים לחופרו כאחד – פטורים מהכל.

* **ש"ך** – הטעם דפטור הוא שעוסק במצוה ופטור משאר מצוות.

לשון הש"ע

החופר כוך למת, פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה. ואם הם שנים, והגיע זמן ק"ש, אחד עולה וקורא ק"ש ומתפלל, וחוזר זה וחופר, ועולה חבירו וקורא ק"ש ומתפלל. ודוקא כוך, דלא חפיר ליה אלא חד, אבל אם היה מקום ששנים יכולים להתעסק בו כאחד, פטורים.

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים כה, ד

נושא ההלכה: לקרוא ק"ש בתפילין

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר עולא: כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין - כאילו מעיד עדות שקר בעצמו. אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כאילו הקריב עולה בלא מנחה וזבח בלא נסכים.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה כונת עולא ור' יוחנן בעניין הקורא ק"ש בלא תפילין

ר' יונה –
עולא – סבירא ליה דכיון דהוא קורא וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפת בין עיניך ואינו מניחם נמצא שמעיד עדות שקר על עצמו שמה שאומר אינו אמת ואף על פי שעשה המצוה שיצא ידי ק"ש אפילו הכי עבר עבירה מצד אחר שהעיד עדות שקר על עצמו.

רבי יוחנן - סבירא ליה שאפילו המצוה עצמה אינה שלמה כיון שלא קיבל עליו עול מלכות שמים שלימה דהוי ליה כמי שמקריב תודה בלא מנחה וכו' כיון שקורא בלא קבלת מלכות שמים.

מה טעם דהמניח תפילין וקורא קריאת שמע ומתפלל זו קבלת עול מלכות שמים שלימה

ר' יונה - מפני שבתפילין שבראש אדם משעבד לבורא יתברך הנשמה שהיא במוח ובתפילין שבזרוע אדם משעבד גופו ומפני כך צוה לשום אותה כנגד הלב שהלב הוא עיקר התאוות והמחשבות בזה יזכור את הבורא וימעיט הנאותיו ובמזוזה משעבד אדם ממונו אלא שלא הזכירו בכאן המזוזה מפני שמצותה נעשית בשעה אחרת וכשקורא ק"ש ומתפלל בענין שמשעבד לו נשמתו וגופו זו היא מלכות שמים שלמה.

האם צריך שיהיו עליו תפילין גם בשעת התפלה

ר' יונה, ב"י - מדאמרינן "ומתפלל" משמע שגם בתפילה צריך שיתפלל ותפילין עליו.

לשון הש"ע

צריך שיהיו תפילין עליו **(יד)** בשעת ק"ש ותפלה [102].

◆ הלכה למעשה ◆

[102] צריך שיהיו התפילין עליו בשעה שקורא קריאת שמע ומתפלל. ולכתחלה יניחן קודם פרשת העקדה, כדי שיהיו עליו גם בשעת קריאת שמע דקרבנות. אמנם מעיקר הדין מותר לקרוא פסוק שמע דקרבנות בלי תפילין. וכן בשעה שקורא שנים מקרא ואחד תרגום פרשת קדש לי, או והיה כי יביאך, או בפרשת והיה אם שמוע, אין צריך שיהיו עליו תפילין, ולא הוי בכלל מעיד עדות שקר בעצמו **(ילקו"י הל' תפילין עמ' עה הל' לז - לח)**.

משנה ברורה

(יד) בשעת ק"ש ותפלה - ר"ל לכל הפחות בשעת ק"ש ותפלה וכדלקמן בסימן ל"ז ס"ב ואמרינן בגמרא כל הקורא ק"ש בלי תפלין הרי הוא כאלו מעיד עדות שקר בעצמו ח"ו ופירשו בתוספות לפי שאומר וקשרתם לאות וגו' ואין קושר ואף שבדיעבד יצא ידי ק"ש מ"מ יש לו עבירה מצד אחר שמראה על עצמו שאין רוצה לקיים רצון הש"י וזהו עדות שקר שמעיד על עצמו ויש עוד פי' אחר עיין בלבוש וכתב בספר חרדים דמזה נלמוד כשאומר ואהבת את ד' וגו' יראה להכניס אהבת הש"י בלבו שלא יהיה כדובר שקר ח"ו. ודע דלא אמרו כן אלא כשעושה כן במזיד שמתעצל להניח תפלין קודם ק"ש אבל מי שאין לו תפלין או כשהוא בדרך ומחמת קור וצינה אינו יכול להניח תפלין וכל כה"ג בודאי אין לו לאחר ק"ש בזמנה מחמת זה. לבוש בסימן נ"ח והעתקתי שם את לשונו עי"ש:

מי שיש לו תפילין ומתפלל עם הצבור, אך הצבור מאחרים זמן קריאת שמע, יקדים לקרוא קריאת שמע ביחידות. וגם מי שאין לו תפילין ומתפלל עם הצבור מפני שאינו רגיל לכוין, ומניחן אחר כך במשך היום, אם חושש שיעבור זמן קריאת שמע יקרא קריאת שמע בלי תפילין, ואין לו לחשוש משום כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, מאחר ובמשך היום קורא קריאת שמע עם תפילין. ואף אם יודע שלא יהיו לו תפילין במשך היום מחמת אונס, אפילו הכי לא יבטל מצות קריאת שמע בשביל שקורא בלא תפילין **(ילקו"י הל' תפילין עמ' פ הל' מא)**.

המתאחרים לקום בבוקר, וממהרים לקרוא קריאת שמע בלא תפילין, מחשש שיעבור זמן קריאת שמע, יכולים לעשות כן, ואין בזה משום כל הקורא קריאת שמע בלי תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו, אחר שבדעתו להניח תפילין אחר כך. ובלבד שיהיה בדעתו לקרוא שוב לאחר זמן קריאת שמע עם התפילין. ומכל מקום אם יש לו עדיין קצת שהות לזמן קריאת שמע, עדיף שיניח תפילין תחלה, ואחר כך יקרא קריאת שמע, כיון שאומר הפסוק וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך. אך אין זה חובה מן הדין. ולכן אם חושש שעל ידי שיניח תפילין ויקרא קריאת שמע יתאחר מלבוא לבית הכנסת, יכול לסמוך על דעת האחרונים שסוברים שכל שאינו עושה כן מחמת זלזול ופריקת עול מצות תפילין, וגם מניח תפילין אחר כך בו ביום, אין בזה משום מעיד עדות שקר בעצמו **(ילקו"י הל' תפילין עמ' עז הל' לט)**.

הקורא פסוק "שמע ישראל" שבסדר הקרבנות שלפני הזמירות, אינו חייב להניח תפילין תחלה, שלא אמרו חז"ל "כל הקורא קריאת שמע בלא תפילין כאילו מעיד עדות שקר בעצמו" אלא כשקורא כל "קריאת שמע", ואומר הפסוקים "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך", אבל כשקורא רק פסוק ראשון של "קריאת שמע", לא שייך לומר כן.

אולם הקורא פרשה ראשונה של "קריאת שמע" קודם התפלה, מפני שחושש שמא יעבור זמן "קריאת שמע", עדיף שיניח תפילין תחלה, כיון שאומר הפסוק "וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך". ומכל מקום אין זה חובה מן הדין, ולכן בשעת הדחק, כגון שהזמן מצומצם, ואם יתעכב להנחת תפילין יעבור זמן "קריאת שמע", או שחושש פן על ידי כך ישתהה ויתאחר מלבוא לבית הכנסת, יכול לסמוך על דעת האחרונים שסוברים שכל שאינו עושה כן מחמת זלזול ופריקת עול מצות תפילין, וגם מניח תפילין לאחר מכן בו ביום, אין בזה משום "מעיד עדות שקר בעצמו" **(הליכות עולם ח"א עמ' יז)**.

הלכות
דף טו.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים ב, ו

נושא ההלכה: הליכה בקומה זקופה וגילוי הראש

לשון מקור ההלכה בגמ'

ואמר רבי יוחנן: הרוצה שיקבל עליו עול מלכות שמים שלמה, יפנה ויטול ידיו, ויניח תפילין ויקרא קריאת שמע ויתפלל, וזו היא מלכות שמים שלמה.

לשון הש"ע

אסור לילך **(ט)** בקומה זקופה [103], **(י)** ולא ילך **(יא)** ד' אמות **(יב)** בגילוי הראש [104] (מפני כבוד השכינה), **(יג) ויבדוק נקביו**. הגה: ויכסה כל גופו, ולא ילך **(יד)** יחף (א"ז) [105]. וירגיל עצמו לפנות בוקר וערב, שהוא זריזות ונקיות (הגהות מיימוני פרק ה' מהלכות דעות).

הלכה למעשה

[103] אין לילך בקומה זקופה, שההולך בקומה זקופה, כביכול דוחק את רגלי השכינה. ואפילו עומד במקומו ואינו הולך, אסור להיות בקומה זקופה. ודין זה נאמר לכל אדם, ולא רק לת"ח. וכן דין זה נאמר לא רק בבית המדרש, אלא בכל מקום, דהא מלא כל הארץ כבודו. ומ"מ לא יכוף ראשו יותר מדאי, אלא במדה בינונית בכדי שיראה את הבא כנגד פניו בלי שיזקוף עיניו למעלה יותר מדאי **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רכו)**.

[104] אין ללכת ד' אמות בגילוי ראש, ואף אם אינו הולך אסור לשהות שיעור מהלך ד' אמות בגילוי ראש. ויש אומרים שהוא איסור מעיקר הדין, ויש אומרים שאינו אלא ממדת חסידות. ויש שמחלקים בזה בין תלמיד חכם שהוא איסור מעיקר הדין, לבין שאר כל אדם שהוא ממדת חסידות. ואף על פי שהעיקר לדינא שהוא ממדת חסידות, מכל מקום בזמן הזה יש להחמיר בזה יותר, כי כיסוי הראש מעיד על שייכותו למחנה שומרי תורה ומצוות, ולא להיפך ח"ו. ולכן כל מי שהוא ירא שמים צריך להזהר לכסות את ראשו כשהולך ברשות הרבים, שיהיה היכר בין עובד אלקים לאשר לא עבדו, ויש בזה יותר ממדת חסידות, והכיפה שעל ראשו של אדם ירא שמים היא לסמל ולמופת, שהוא שייך למחנה הדתי, ומורא שמים עליו. ומי שהולך בגילוי ראש אדרבה יש בו משום מראית העין, שיחשדוהו שהוא אדם חפשי פורק עול מלכות שמים מעליו. וכל שכן שהבא במחיצתו של רב גדול בישראל שעליו לכסות ראשו כהלכה **(יבי"א ח"ט סי' א, יבי"א ח"ו חאו"ח סי' טו, ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רכט)**.
מדת חסידות להקפיד ללכת בכיפה גדולה המכסה את כל הראש, או רובו. ומכל מקום מותר מן הדין ללכת בכיפה קטנה שעל הראש, אף שאינה מכסה את רוב הראש, ובלבד שתהיה נראית היטב מכל צידי הראש הן מלפנים והן מאחור. אולם בשעת קריאת שמע ותפלה וברכת המזון, ראוי להקפיד (היכא דאפשר) לחבוש כובע, או לכל הפחות כיפה המכסה את רוב הראש **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רלו)**.
מותר לילך בבית המרחץ בגילוי ראש. וכן מותר מעיקר הדין לילך בחוף הים בגילוי ראש, לא רק כשהוא בתוך המים, אלא גם כשיוצא לחוף. (ומעיקר הדין אין צורך בכל פעם שיוצא מהמים לילך לחדר ההלבשה ולחבוש כיפה). אך כאשר יושבים לאכול ולהינפש זמן מה בחוף הים, מן הראוי והנכון לחבוש כיפה, ולא לשהות כך זמן ממושך בלא כיסוי ראש. (ובפרט שצריך לברך קודם אכילתו, ואין לברך בגילוי ראש). ומכל מקום אין לגעור במי שאינו עושה כן **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רלז)**.
מעיקר הדין אין קפידא לישן בגילוי ראש, אך מכל מקום ממדת חסידות טוב להקפיד "היכא דאפשר" שיהיה ראשו מכוסה בלילה גם בעת שישן **(יבי"א ח"ו חאו"ח סי' טו אות ב, ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רלט)**.
יש לחנך את הילדים הקטנים (מזמן שמתחילים ללכת, ולכל הפחות מגיל שלש אחר התספורת) ולהרגילם שיהיה ראשם מכוסה בכיסוי ראש **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רמ)**.
אם כיסוי הראש נפל, והולך להביאו ממרחק של יותר מד' אמות, יכסה ראשו בשרוולו או בדבר אחר. וכן יכול לכסות ראשו על ידי הנחת יד חברו על ראשו **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רמא)**.
אסור לברך או להוציא מפיו הזכרת השם בגילוי הראש. ומכל שכן שאסור להתפלל תפלת שמונה עשרה בגילוי הראש. ומכל מקום אם נפלה הכיפה שעל ראשו באמצע התפלה ולא הרגיש בדבר עד לאחר שסיים תפלתו, בדיעבד תפלתו תפלה, ואינו צריך לחזור ולהתפלל שנית. וכל שכן שאם עבר ובירך איזו ברכה בגילוי ראש, שבדיעבד יצא ואינו חוזר לברך **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רמא)**.

[105] לא ילך יחף על קרקע שאינה מרוצפת, (ואמרו חז"ל (שבת קכט.): לעולם ימכור אדם קורות ביתו, ויקנה מנעלים לרגליו. ופירש רש"י, שאין לך ביזוי מן המהלך יחף בשוק). וכל זה בחוץ לארץ, אבל בארץ ישראל

משנה ברורה

(ט) בקומה זקופה - שדוחק רגלי השכינה כביכול ע"כ כתבו האחרונים דאסור אפילו פחות מד"א ופשוט דאפילו עומד במקומו ואינו הולך כלל:
(י) ולא ילך - אפילו בבית שיש בו תקרה וכ"ש תחת אויר השמים דיש ליזהר לכו"ע:
(יא) ד"א - ומידת חסידות אפילו פחות מד"א ואפילו בעת השינה בלילה ויש שמצדדין לומר דאפילו ד"א אינו אסור מדינא רק להצנועין במעשיהן אבל כבר כתב הט"ז לקמן בסימן ח' דבזמנינו איסור גמור מדינא להיות בגילוי הראש ואפילו יושב בביתו ע"ש הטעם וכן כתב בתשובת מהר"י ברונא וכתב המ"א דאפילו קטנים נכון להרגילם בכיסוי הראש כי היכי דליהוי להו אימתא דשמיא כדאיתא (בשבת קנ"ו) כסי ראשך כי היכי דליהוי עלך אימתא דשמיא ודע עוד דלענין גילוי הראש די בכיסוי היד על הראש וה"ה אם מפלה ראשו שרי בגילוי הראש. ועיין בפמ"ג שכתב דלילך ד"א תחת אויר השמים לא מהני בזה כיסוי הראש ביד:
(יב) בגילוי הראש - וכ"ש שאסור לברך וה"ה ללמוד בגילוי הראש ולא מהני בזה כיסוי היד דיד וראש חד גופא אינון ואין הגוף יכול לכסות את עצמו ויש מקילין בזה בשעת הדחק כגון בלילה שרוצה לשתות ואין לו כובע בראשו דדי במה שמכסה ראשו בידו אבל יותר טוב לנהוג כמו שהעולם נוהגין שממשיך הבית יד של הבגד על היד ומכסה בו ראשו דאז הוי שפיר כיסוי לכו"ע וכתב הפמ"ג דיש ליזהר בשעת הנחת תפילין של ראש שלא יברך הברכה בראש מגולה ופרו"ק משערות אף אותן שתפורין בבגד מתחתיו יש לאסור מפני מראית העין שיאמרו ששערות הן ויש מקילין:
(יג) ויבדוק נקביו - כדי שיהיה אח"כ גופו נקי בשעת קבלת מלכות שמים בק"ש ותפלה ואין צריך רק בדיקה לבד ואם בדק את עצמו ואינו רוצה עתה לנקביו זה נקרא מן הדין גוף נקי וחלילה לאחר שוב עבור זה זמן ק"ש או אפילו רק תפלה בצבור:
(יד) יחף - אחז"ל שימכור אדם כל מה שיש לו ויקח מנעלים לרגליו. ובמקומות הערב שדרכן לילך יחף שרי. [א"ר] עוד כתב בשם של"ה דאם עושה משום תשובה על עונותיו מותר וכן עשה דהמע"ה הולך יחף:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים ד, כב

נושא ההלכה: אין לו מים לנטילת ידים שחרית כיצד ינהג

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר ליה רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר: מי שאין לו מים לרחוץ ידיו - מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית! אמר ליה: שפיר קאמר, מי כתיב, ארחץ במים? בנקיון כתיב - כל מידי דמנקי. דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא, והני מילי - לקריאת שמע, אבל לתפלה - מהדר. ועד כמה? עד פרסה. והני מילי - לקמיה, אבל לאחוריה - אפילו מיל אינו חוזר [ומינה] - מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נוסח הברכה כשמנקה ידיו בשאר דברים (מידי דמנקי) ולא במים

רא"ם – על נקיות ידים, לפי שחייב אדם לנקות ידיו קודם ק"ש ותפלה, אלא דכאשר נוטל ידיו מכלי תקנו ברכה על נטילת ידים על שם הכלי (שהוא נקרא נטלא).

לשון הש"ע

(נה) אם אין לו מים, **(נו)** יקנח ידיו בצרור או **(נז)** בעפר או בכל מידי דמנקי, ויברך: על **(נח)** נקיות ידים, ויועיל לתפלה, אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן[106].

מעיקר הדין אין איסור לילך יחף על עפר הארץ. (ורק משום כבוד הבריות אין לשנות ממנהג המקום). ולא ישב על גבי קרקע שאינה מרוצפת. אבל מותר ללכת או לשבת על גבי קרקע מרוצפת. ומכל מקום היכא דאפשר טוב להפסיק בבגד **(יבי"א ח"ה חאו"ח סי' א אות ד, ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רמט).**
בעל תשובה הרוצה לסגף את עצמו ולילך יחף לצורך כפרה על עוונותיו, יש לייעץ לו שלא ינהג כן, והתיקון הטוב ביותר לכפרת עוונותיו הוא להרבות בלימוד התורה יותר ויותר **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רנא).**

[106] מי שלא היו לו מים לנטילת ידים שחרית, והוצרך לנקות ידיו במידי דמנקי, דעת מרן השלחן ערוך שיברך על נקיות ידים, ויועיל לו לתפלה, אבל לא להעביר רוח רעה שעליהן. ודעת הגר"א שיברך על נט"י. ויש אומרים

משנה ברורה

(נה) אם אין וכו' - ואם יש לו מים צריך ליטול אפילו לתפלת מנחה וערבית אפילו אם אינו יודע להן שום לכלוך. והנטילה יהיה בלא ברכה כי לא תקנו ברכה כ"א בשחרית וכדאיתא בסימן ז' ס"א. ואם אין לו מים י"א דדינו כהכא דינקה בכל מידי דמנקי פן מודבק בהם איזה דבר מאוס או זוהמא ועיין לקמן בסי' צ"ב וברל"ג במשנה ברורה:

(נו) יקנח ידיו - ואפילו היו מלוכלכים בודאי כגון שעשה צרכיו וקינח ג"כ מהני ועיין לקמן בסי' צ"ב כמה צריך לחזור אחר מים:

(נז) בעפר - או שישפשף בטלית יבש. ודע דנקיון כיון שהוא עומד במקום מים צריך לנקות כל היד בין גבו ובין תוכו עד הפרק ובדיעבד די עד סוף קשרי אצבעותיו אבל לא כמו שנוהגין איזה אנשים שמנקין רק ראשי אצבעותיהן:

(נח) נקיות ידים - י"א דגם בזה מברכין ענט"י ומ"מ כל האחרונים לא זזו מפסק הש"ע:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים צב, ד

<u>נושא ההלכה</u>: חזרה אחר מים לנטילת ידים לתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר ליה רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר: מי שאין לו מים לרחוץ ידיו - מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית! אמר ליה: שפיר קאמר, מי כתיב, ארחץ במים? בנקיון כתיב - כל מידי דמנקי. דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא, והני מילי - לקריאת שמע, **אבל לתפלה - מהדר. ועד כמה? עד פרסה. והני מילי - לקמיה, אבל לאחוריה - אפילו מיל אינו חוזר [ומינה] - מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

<u>אם צריך לחזר אחר מים לנטילה בק"ש ותפלה</u>

רי"ף, רמב"ם, רשב"א, ב"י – לק"ש – א"צ לחזר כלל.
לתפלה – לפניו – עד פרסה (ד' מיל).
לאחריו – מיל.

* טעם החילוק בין ק"ש ותפלה:
רש"י – ק"ש זמנה קבוע ושמא יעבור הזמן, משא"כ בתפלה שזמנה כל היום.
רשב"א – ק"ש שהיא מדאורייתא לא החמירו בה, משא"כ תפלה שהיא מדרבנן החמירו בה.

תוספות, מרדכי, רא"ש, ר' יונה – בין לק"ש ובין לתפלה א"צ לחזר אחר מים.

טור ע"פ ב"י – אם יש שהות להתפלל יחזר אחר מים לפניו פרסה (ד' מיל) ולאחריו עד מיל משום שמצוה לרחוץ את ידיו לתפלה. ואם חושש שיעבור זמן תפלה לא יחזר אחריהם.

תוספות – אם יש שהות - לפניו - עד פרסה
לאחריו - א"צ לחזר כלום.
אם אין שהות – ינקה ידיו במידי דמנקי.

שלא יברך כלל. שהרי אינו יכול לברך בלשון על נטילת ידים, ונוסח על נקיות ידים אינו מוזכר בחז"ל. ושב ואל תעשה עדיף **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' תלא)**.
מי שאין לו מים ליטול ידיו ג' פעמים כדת, עם כל זה לא יבטל מלימודו, אלא יטול מעט, או ינקה ידיו במידי דמנקי ויברך ברכות השחר וברכה"ת וכו', וילמוד כדין התלמוד והפוסקים. וכ"ש במי שאין לו מים ליטול את ידיו בבוקר, ואינו יכול להתעכב עד שיביאו לו מים, ינקה ידיו במידי דמנקי, ולא ימנע עצמו מלהניח תפילין בגלל זה. ורשאי ללבוש בגדיו גם בלי נטילת ידים. ואמנם אם ישן בפיג'מה ולא נגע במקומות המכוסים, אין צריך לנקותם קודם שמדבר בדברי תורה **(יבי"א ח"ג חאו"ח סי' א אות ח, ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' שס)**.

לשון הש"ע

צריך **(יג)** לרחוץ ידיו **(יד)** במים, אם יש לו, ואם אין לו, **(טו)** צריך **(טז)** לחזור אחריהם עד פרסה. והני מילי כשהוא **(יז)** הולך בדרך והמים נמצאים לפניו, אבל אם צריך לחזור **(יח)** לאחוריו למקום מים **(יט)** עד מיל, חוזר, יותר ממיל, אינו חוזר. ואם מתירא שיעבור **(כ)** זמן התפלה, **(כא)** ינקה ידיו בצרור או בעפר או בכל מידי דמנקי (ועיין לקמן **(כב)** סי' רל"ג).

משנה ברורה

(יג) לרחוץ - הטעם ע"ז עיין לעיל בריש סי' ד' במ"ב. וגם לתפלת מנחה וערבית צריך נטילה וכדלקמן ברל"ג ס"ב. ודעת הרמב"ם דהיכא דצריך ליטול ידיו ולא נטל וגם לא נקה אותן בצרור אפי' בדיעבד אין תפלתו תפלה וצ"ע לדינא [פמ"ג] ועיין בביאור הלכה שביארנו דאין חוזר ומתפלל:

(יד) במים - ואין הנגוב מעכב בזה כמו שמעכב בנטילה לאכילה [ב"א]:

(טו) צריך - ודוקא כשיודע שהם מלוכלכות אבל בסתם ידים מיקל בסמוך ס"ה ע"ש:

(טז) לחזור וכו' - ואם יצטרך ע"ז לילך אח"כ יחידי או שלא יוכל ע"ז להגיע למחוז חפצו בעוד יום א"צ לחזור כלל:

(יז) הולך בדרך - ורוכב דינו בכל זה כמהלך ברגליו. גם אין חילוק בין דרך רע לטוב. וכ"ז דוקא כשיודע בודאי שימצא שם מים אבל בספק לא:

(יח) לאחוריו - וכ"ש כשהוא יושב בביתו דבודאי חייב לחזור לכתחלה אחר מים אם יודע שידיו מלוכלכות:

(יט) עד מיל - והרבה פוסקים סוברין דמיל עצמו דינו כיותר ממיל:

(כ) זמן התפלה - לגמרי ואם הוא במקום שיש שם עשרה שמתפללים ואם יחזור אחר מים יעבור זמן תפלת הצבור כתב הב"ח דאף שיש לו שהות א"צ לחזור וינקה במידי דמנקי:

(כא) ינקה ידיו - ר"ל דאין לו לחזור אז אחר מים שמא יעבור הזמן וכ"ש לענין ק"ש דבודאי אסור לו להמתין על מים אם יש חששא שמא יעבור הזמן אלא ינקה ויקרא. ויש הרבה פוסקים שסוברין דבק"ש תיכף משהגיע התחלת זמנה אם אין לו מים מנקה ויקרא ולא ימתין על מים:

(כב) סימן רל"ג - דשם מבואר זמן המנחה:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים צב, ה

<u>נושא ההלכה:</u> רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו מהם

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר ליה רבינא לרבא: חזי מר האי צורבא מרבנן דאתא ממערבא ואמר: מי שאין לו מים לרחוץ ידיו - מקנח ידיו בעפר ובצרור ובקסמית! אמר ליה: שפיר קאמר, מי כתיב, ארחץ במים? בנקיון כתיב - כל מידי דמנקי. **דהא רב חסדא לייט אמאן דמהדר אמיא בעידן צלותא, והני מילי - לקריאת שמע, אבל לתפלה - מהדר.** ועד כמה? עד פרסה. והני מילי - לקמיה, אבל לאחוריה - אפילו מיל אינו חוזר [ומינה] - מיל הוא דאינו חוזר, הא פחות ממיל - חוזר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

<u>נטל ידיו והסיח דעתו אם צריך לחזור וליטול לתפלה</u>

טור, רמב"ן, אבי עזרי, ב"י * – היסח דעת מצריך נטילה אחרת, אבל נתלכלכו ידיו סגי במידי דמנקי.

* כיון שהרמב"ם והטור ואבי עזרי מסכימים דידים של היסח דעת צריכים נטילה לתפלה אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, הכי נקטינן.

ר"ן – היסח דעת לא מעכב בנטילה וכשרות לברכה ותפלה, אבל צריך שיהיו נקיות מלכלוך.

רא"ש – בין לכלוך בין היסח הדעת צריך שינקה ידיו במידי דמנקי.

<u>לברך על נטילה לתפלה</u>

ב"י – לא נוהגים לברך על נטילת ידים לשום תפילה חוץ מנטילת שחרית לבד, וטעמא דמסתבר הוא כיון דאיכא מ"ד שאין צריך ליטול, ספק ברכות להקל.

רחיצת רגליו שחרית

רמב"ם – צריך נטילת רגלים *

* **מגדל עוז** – ומקור הרמב"ם להצריך נטילת רגלים הוא מדתניא בסוף פרק במה טומנין (שבת נ:) רוחץ אדם פניו ידיו ורגליו בכל יום בשביל קונהו משום שנאמר (משלי טז ד) כל פעל יי' למענהו.

ראב"ד – אין צריך נטילת רגלים.

ב"י – לא נהגו העולם כן לפי שאפשר לפרש את דברי הברייתא הנ"ל לא לענין תפלה.

לשון הש"ע

רחץ ידיו שחרית **(כג)** והסיח דעתו, **(כד)** צריכים נטילה **(כה)** לתפלה, אם יש לו מים, אע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, ולא יברך, ואם אין לו מים מזומנים, **(כו)** אין צריך לחזור וליטול [107]. הגה: ואפי' היו ידיו מלוכלכות ונוטלן לתפלה, אינו מברך וכדלעיל סי' ו'.

משנה ברורה

(כג) והסיח דעתו - ר"ל שהפליג הרבה בין הנטילה להתפלה עד שהסיח דעתו וכ"ש ששייך היסח הדעת בין הנטילה של שחרית לתפלת המנחה:
(כד) צריכים נטילה - דכיון שהסיח דעתו משמירתן ידים עסקניות הן ושמא נגעו במקום הטינופת:
(כה) לתפלה - אבל לתורה ולברכות ולק"ש סתם ידים כשרות הן אבל בסימן ד' כתב הפמ"ג דלק"ש פסולות סתם ידים:
(כו) אין צריך וכו' - ואעפ"כ צריך לנקות אותן במידי דמנקי דדילמא מודבק בו מעט צואה או זיעה ע"י הנגיעה במקומות המכוסין ויתקנח ע"י הנקיון. ודוקא בסתם ידים מיקל המחבר אבל אם נגע במקום מטונף וכ"ש כשעשה צרכיו אף בתפלת המנחה צריך לחזור אחר מים:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים צב, ו

נושא ההלכה: המתפלל ונזכר שנגע במקום המטונף

לשון מקור ההלכה בגמ'

ראה לשון מקור ההלכה בגמ' בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

היה באמצע תפלה ונגע במקום מטונף

תשובות הרמב"ן – ינקה ידיו במידי דמנקי (צרור או עפר או שיחכך ידיו בכותל), ולא יברך. אך אם נגע שלא במקום הטינופת אינו צריך כלום.

מה נקרא מקום המטונף

תשובות הרמב"ן, תשובות הרשב"א - לאו דוקא במקום הטינופת ממש אלא אפילו שוק וירך ומקומות המכוסים באדם נקראים מקום המטונף לענין זה לפי שיש שם מלמולי זיעה, וכן מחכך בראש. אבל מקומות מגולים בפניו ומקומות מגולים שבזרועותיו אין זה מקום הטינופת שאין שם מלמולי זיעה וצואה.

כל בו בשם ה"ר יצחק – על כן יזהר אדם שלא יגע בשעת תפילה ובשעת תלמוד תורה בבשרו בידים כי אם עד הפרק העליון הנקרא קובדו (מרפק) ובצוארו עד החזה.

◆ הלכה למעשה ◆

[107] רחץ ידיו שחרית והסיח דעתו, צריכים נטילה לתפלה אם יש לו מים, אף על פי שאינו יודע שום לכלוך, ולא יברך. ואם אין לו מים מזומנים לפניו, אין צריך לחזור וליטול ידיו **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' של)**.

לשון הש"ע

(כז) העומד בתפלה **(כח)** ונזכר שנגע במקום מטונף, די בנקיון עפר או צרורות או מחכך ידיו בכותל[108].

משנה ברורה

(כז) העומד בתפלה - אבל אם עומד בק"ש או בפסוקי דזמרה צריך לילך וליטול ידיו:

(כח) ונזכר שנגע - נקט הכי משום דלכתחילה אסור ליגע בתפלה גופא וכדלקמן אבל ה"ה אם נגע בתפילה גופא:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים רלג, ב

נושא ההלכה: נטילת ידים לתפלה

לשון הש"ע

אם יש לו מים, **(טו)** צריך ליטול ידיו כדי להתפלל, **(טז)** אף ע"פ שאינו יודע להם שום לכלוך, ולא יברך. **(יז)** וע"ל סימן צ"ב סעיף ה'). הגה: ואפי' עומד **(יח)** מלמודו, יטול ידיו **(יט)** לתפלה (מנהגים), ואם אין לו מים מזומנים, **(כ)** אינו צריך ליטול.

משנה ברורה

(טו) צריך ליטול וכו' - בין לתפילת המנחה בין לתפלת ערבית דמצוה ליטול ידיו לתפלה:

(טז) אע"פ שאינו יודע וכו' - ואם נטל ידיו לתפלת המנחה ולא הסיח דעתו משמירתן אין צריך ליטול ידיו לתפלת ערבית:

(יז) ועיין לעיל וכו' - היינו מה דמבואר שם דאפילו היו ידיו מלוכלכות ונוטל ידיו לתפלה אינו מברך ועיין לעיל בסימן וי"ו ס"א במ"ב:

(יח) מלמודו - ר"ל דמסתמא לא נגע באמצע הלימוד במקום מטונף אפ"ה מצוה ליטול בשביל התפלה וכתב המ"א דמ"מ אם נטל לתפלה והפסיק בלימוד א"צ ליטול שנית ובשבת שמפסיקין במכירת המצות צריכין ליטול שנית לתפלת המוסף אא"כ לא הסיח דעתו משמירת ידיו והא"ר כתב דכ"ז שהם בבה"מ מן הסתם אין כאן היסח הדעת וכן המנהג:

(יט) לתפלה - ואפילו נטל ידיו לאכילה ואכל ולא הסיח דעתו צריך נטילה לתפלה שאין נטילתו לאכילה עולה לתפלה אבל נטילת שחרית שנטל כשקם ממטתו ולא הסיח דעתו עולה לו לתפלה:

(כ) א"צ ליטול - אלא ינקה ידיו בכל מידי דמנקי. וכ"ז בסתם ידים אבל אם נגע ידיו במקום מטונף או עשה צרכיו צריך לחזור אחר מים אף בתפלת מנחה ומעריב וכמו בתפלת שחרית וכמבואר שיעורו לעיל בסימן צ"ב ס"ד ע"ש [אחרונים בסימן צ"ב] וע"ש במ"ב ובה"ל ששייך לכאן:

[108] העומד בתפלת שמונה עשרה ונזכר שנגע במקומות המכוסים, או שחיכך בראשו תחת הכיסוי שבראש, או במקום מטונף, די בנקיון במידי דמנקי, או שישפשף ידיו בכותל. ומכל מקום צואת החוטם והאף אינה כמו צואה, אך לכתחלה יש ליזהר בזה, ובפרט באמצע התפלה והלימוד **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שלב)**.

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים סב, ג

נושא ההלכה: השמעה לאזנו בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. הקורא את שמע ולא השמיע לאזנו – יצא, רבי יוסי אומר: לא יצא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לקרוא ק"ש בפיו או בהרהור

רא"ש בשם ר"ח, רבינו יונה, טור – הרהור לאו כדיבור, לפיכך צריך לקרוא ק"ש בפיו ולא מועיל שיהרהר בלבו.

לשון הש"ע

(ד) צריך **(ה)** להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו, ואם לא השמיע לאזנו, יצא **(ו)** ובלבד שיוציא בשפתיו [109].

משנה ברורה

(ד) צריך וכו' - מדרבנן [ב"ח] ודעת הראב"ד הובא בחידושי הרשב"א דהוא מדאוריי' לכתחלה:

(ה) להשמיע לאזנו - בק"ש וה"ה בברכותי' וכדלקמן ר"ו ס"ג:

(ו) ובלבד וכו' - אבל אם הרהר בלבו לא יצא דקי"ל הרהור לאו כדיבור דמי ועיין בביאור הלכה:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים סב, א

נושא ההלכה: קרא ק"ש ולא דקדק באותיותיה

לשון מקור ההלכה בגמ'

קרא ולא דקדק באותיותיה, רבי יוסי אומר: יצא, רבי יהודה אומר: לא יצא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הטעם שהמדקדק בק"ש מצנין לו גיהנום

מהר"י אבוהב - שמאחר שהוא מעורר עצמו בזה ומניע חום טבעי לדקדק באותיותיה בשכר זה החום הטבעי מצנין לו חום אחר שהוא בגיהנם.

לשון הש"ע

אעפ"י שמצוה לדקדק באותיותיה, קראה **(א)** ולא דקדק בהן, **(ב)** יצא [110].

◆ הלכה למעשה ◆

---

[109] צריך להשמיע קריאת שמע לאזנו. ואפילו פסוק וחרה אף ה' שנוהגים לאומרו בלחש, צריך להשמיע לאזנו. ואם לא השמיע לאזנו יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו. אבל אם לא הוציא בשפתיו אלא הרהר קריאת שמע בלבו בלבד, לא יצא **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקנא)**.

[110] אם עבר וקרא קריאת שמע ולא דקדק באותיותיה, יצא ידי חובת מצות קריאת שמע. ומכל מקום לכתחלה יזהר מאד בזה. **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקנ)**.

משנה ברורה

(א) ולא דקדק - אין הענין שלא הזכיר התיבות והאותיות שבודאי לא יצא אבל ענין לא דקדק הוא שלא נתן ריוח בין הדבקים או שלא התיז הז׳ של תזכרו וכדומה וכנ״ל בסימן ס״א [ב״ח וא״ר בשם החינוך וכן מוכח מפרש״י שם במתניתין דף ט״ו ע״ש ומהגמרא שם ע״ב עי״ש]:

(ב) יצא - מ״מ יזהר מאד לכתחילה בזה ואיתא בש״ס המדקדק בהן שכרו שמצנין לו גיהנם שהוא מדה כנגד מדה שמאחר שהוא מעורר עצמו בזה ומניע את חומו הטבעי לדקדק באותיות ובשכר זה החום הטבעי שהוא מעורר מצנין לו כנגדו חום אחר שהוא בגיהנם [ב״י]:

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים סד, א

נושא ההלכה: קרא ק״ש למפרע

לשון מקור ההלכה בגמ׳

הקורא למפרע - לא יצא, קרא וטעה - יחזור למקום שטעה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הקדים פרשה או פסוק לחבירו

רמב״ם, רבינו יונה, רא״ש – הקדים פסוק לחבירו – לא יצא.
הקדים פרשה לחבירתה – יצא *.

* ומ״מ לכתחילה יש לקרוא כסדר שתקנו חכמים. וכשקורא לפי סדר הפרשיות אסור להפסיק בין ויאמר לאמת ויציב.

לשון הש״ע

קראה למפרע, **(א)** לא יצא. בד״א, בסדר **(ב)** הפסוקים. אבל אם הקדים פרשה לחברתה, אע״פ שאינו רשאי, יצא לפי **(ג)** שאינה סמוכה לה בתורה [111].

משנה ברורה

(א) לא יצא - שנאמר והיו הדברים האלה וגו׳ בהוויתן יהו ואף פרשת ויאמר כשתקנו רבנן לאומרה משום מצות זכירת יציאת מצרים ג״כ כעין זה תקנוה:

(ב) הפסוקים - וכ״ש אם סירס את התיבות [פמ״ג]:

(ג) שאינה סמוכה וכו׳ - ר״ל שאינו אלא תקנת חכמים שהם סדרום כך כמו שאמרו למה קדמה שמע לוהיה אם שמוע כדי שיקבל עליו עול מלכות שמים תחלה ואח״כ יקבל עליו עול מצות וכו׳:

עין משפט ח - ש״ע אורח חיים תרפט, ב

נושא ההלכה: שמיעת המגילה ממי שחייב בקריאתה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנן התם: הכל כשרים לקרות את המגילה חוץ מחרש שוטה וקטן, ורבי יהודה מכשיר בקטן.

◆ הלכה למעשה ◆

[111] קרא קריאת שמע למפרע, לא יצא. במה דברים אמורים בסדר הפסוקים, ששינה סדר הפסוקים, אבל אם הקדים פרשה לחברתה, אף על פי שאינו רשאי יצא, לפי שאינה סמוכה לה בתורה **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקסט)**.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם נשים מוציאות אנשים בקריאת המגילה

רש"י, רמב"ם ר"ן – נשים חייבות בקריאת המגילה לפי שעיקר הנס נעשה ע"י אשה, ומוציאות אף את האנשים.

בה"ג, מרדכי, ראבי"ה, רא"ש – נשים חייבות במגילה, אך אינם מוציאות את האנשים.

בעל העיטור – נשים מוציאות את האנשים, אבל אינן מצטרפות למניין עשרה עם האנשים.

קטן שהגיע לחינוך אם מוציא את הגדול

בעל העיטור – מוציא את הגדול.

רי"ף, רא"ש, רמב"ם – אינו מוציא, לפי שהוא תרי דרבנן, והגדול חד דרבנן.

חרש המדבר ואינו שומע אם מוציא אחרים

רי"ף, רמב"ם, רא"ש, ר"ן – אינו מוציא, לפי שצריך פרסומי ניסא, וכל שאי אפשר לו להשמיע לאזנו אין בו פרסום.

רשב"ץ – מוציא את האחרים, דבקריאה תליא מילתא, ולפי שיכול לקרוא בר חיובא הוא.

לשון הש"ע

אחד הקורא ואחד השומע מן הקורא, **(ד)** יצא ידי חובתו, והוא שישמע ממי שהוא חייב בקריאתה. לפיכך אם היה הקורא **(ה)** חרש [112] **(ו)** או קטן[113] או שוטה, השומע ממנו לא יצא, **(ז)** וי"א שהנשים אינם מוציאות את האנשים [114]. הגה: וי"א **(ח)** אם האשה קוראה לעצמה מברכת: לשמוע מגילה, שאינה חייבת בקריאה (מרדכי פ"ק דמגילה).

משנה ברורה

(ד) יצא ידי חובתו - וצריך שיכוין הקורא להוציא והשומע לצאת כדין שארי מצות שאחד מוציא חבירו וכדלקמן בסי' תר"צ סי"ד:

(ה) חרש - היינו המדבר ואינו שומע כלל ואע"ג דבעלמא קי"ל דאם לא השמיע לאזנו יצא כדלעיל בסימן ס"ב וסימן קפ"ה הכא לענין מגילה דהוא משום פרסומי ניסא החמירו בו יותר דהשמיעה לאזנו הוא לעיכובא א"נ דחרש גרע טפי שאינו יכול להשמיע לאזנו ועיין בשע"ת דדוקא אם הוא חרש גמור שאינו שומע כלל לאפוקי אם הוא שומע כשמדברים לו בקול רם. וכ"ז הוא לדעת הש"ע אבל דעת כמה אחרונים דאפילו הוא חרש גמור יצא השומע ממנו ומ"מ לכתחלה כו"ע מודים שלא יעמידוהו להוציא רבים י"ח. ודע דמי שכבדו אזניו או שהוא רחוק מן הבימה ואינו יכול לשמוע היטיב מן הקורא יזהר לקרות לעצמו ממגילה כשרה או עכ"פ יאחוז חומש והתיבות שיחסר לו יאמר תיכף מן החומש:

◆ הלכה למעשה ◆

[112] צריך לשמוע קריאתה מפי אדם שחייב במקרא מגילה, אבל חרש (המדבר ואינו שומע) שאינו יכול להשמיע לאזנו אינו חשוב כל כך בר חיובא, הלכך אע"פ שהוא צריך לקרותה כיון שאף הוא היה באותו הנס, מ"מ אינו יכול להוציא את האחרים ידי חובתם. אבל מי שכבדו אזניו משמוע וצריכים לצעוק אליו בקול רם כדי שישמע, חייב בקריאתה לכל הדעות ומוציא אחרים ידי חובתם, ומי שיכול לשמוע ע"י חצוצרות אינו נקרא חרש לענין זה ומוציא אחרים ידי חובה, וכן בזמננו שכבדי השמע שמים סמוך לאזניהם מכונת שמיעה חשמלית, השומע ע"י מכונה זו בדיעבד מוציא את האחרים ידי חובה **(חזו"ע פורים עמ' נה הלכה ג)**.

[113] קטן אינו מוציא אחרים ידי חובה ואפילו אם הגיע לחינוך, וקטנים שלא הגיעו לחינוך אין להביאם לבית הכנסת שהם רק מבלבלים את השומעים החייבים בקריאתה, והמביאם לבית הכנסת, חטא הרבים נשא **(חזו"ע עמ' סא הלכה ה)**.

[114] י"א שאע"פ שנשים חייבות במקרא מגילה אינן מוציאות את האנשים ידי חובתם, ויש חולקים ואומרים שהנשים יכולות להוציא את האנשים ידי חובתם, ואע"פ שעיקר כדעה אחרונה, טוב לחוש לסברא ראשונה, אא"כ בשעת הדחק **(חזו"ע פורים עמ' נז הלכה ד)**.

(ו) או קטן - אע"ג דקטן נמי חייב עכ"פ מדרבנן כדלעיל בס"א אפ"ה אינו יכול להוציא את הגדול דלגבי קטן הוי תרי דרבנן (ר"ל דעצם קריאת המגילה הוי רק מד"ס וחיובו של קטן הוי ג"כ רק מדרבנן בכל המצות) משא"כ גדול הוי חד דרבנן ולא אתי תרי דרבנן ומפיק חד דרבנן. והנה לעיל בסימן תרע"ה ס"ג הביא המחבר דיש מי שמכשיר בקטן שהגיע לחינוך שיכול להוציא אחרים בהדלקתו וה"ה לענין קריאת המגילה ועיין בעקרי דינים שכתב בשם סמא דחיי דבמקום הדחק כשאין שם אנשים בקיאים במקרא מגילה יכול להוציאם קטן שהגיע לחינוך :

(ז) וי"א שהנשים אינם מוציאות וכו' - ולא דמי לנר חנוכה דשאני מגילה דהוי כמו קריאת התורה ופסולה מפני כבוד הצבור ולכן אפילו ליחיד אינה מוציאה משום לא פלוג וגם דאפשר דאשה אינה חייבת בקריאה רק לשמוע וכדלקמיה ומקרי שאינה מחוייבת בדבר לגבי איש אבל אשה מוציאה את חברתה :

הלכות
דף טו:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים קפה, ב

נושא ההלכה: להשמיע לאזניו בברכת המזון

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב יוסף: מחלוקת בקריאת שמע, אבל בשאר מצות - דברי הכל לא יצא, דכתיב: הסכת ושמע ישראל. מיתיבי: לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך - יצא! אלא אי אתמר, הכי אתמר: אמר רב יוסף: מחלוקת בקריאת שמע, דכתיב: שמע ישראל, אבל בשאר מצות - דברי הכל יצא. והכתיב: (דברים כ״ז) הסכת ושמע ישראל! ההוא בדברי תורה כתיב.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

״ לא יברך אדם ברכת המזון בלבו, ואם בירך - יצא ״ - האם צריך שיוציא בשפתיו או שמספיק שיכוין בלבו

רש״י, ר׳ חננאל, רא״ש, ר׳ יונה, ב״י – צריך שיוציא בשפתיו, ואם לא הוציא בשפתיו, לא יצא.

רמב״ם, סמ״ג – א״צ שיוציא בשפתיו וכל שכיון לבו, יצא.

לשון הש״ע

צריך שישמיע לאזניו מה שמוציא **(ב)** בשפתיו, ואם לא השמיע לאזניו יצא, ובלבד שיוציא בשפתיו [115].

משנה ברורה

(ב) בשפתיו - אבל אם הרהר בלבו לא יצא. ואם מחמת חולי או אונס אחר בירך בהמ״ז בלבו יצא [מ״א] ועיין לעיל בסימן ס״ב במ״ב סק״ז שבירר דהאי יצא לא לגמרי קאמר דהא קי״ל הרהור לאו כדיבור דמי אלא ר״ל דעכ״פ בשעה שאינו יכול לברך יהרהר בלבו והקב״ה יקבע לו שכר עבור זה אבל בעצם אינו יוצא וע״כ כשנסתלק האונס אם עדיין לא נתעכל המזון יברך ברכת המזון ועיין במה שכתבנו שם במ״ב ובבה״ל בכל הסעיף כי הכל שייך לכאן:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים רו, ג

נושא ההלכה: שלא להפסיק בין הברכה לטעימה

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לברך כשלבו רואה את הערוה

רמב״ם, רא״ש, הגהות מיימוניות בשם סמ״ק, ב״י – אסור.

רש״י , ר״ן *– מותר.

* דוקא לתפילה דהיינו שמונה עשרה בעי חגורה (כהפסק בין לבו לערוה) אבל שאר ברכות לא בעי חגורה.

לברך בגילוי הראש

ר׳ ירוחם – אסור.

◆ הלכה למעשה ◆

[115] המברך ברכת המזון צריך לכתחלה להשמיע לאזנו. ובדיעבד אם בירך ולא השמיע לאזנו, יצא ידי חובה, ואין צריך לחזור ולאכול כדי שיברך ברכת המזון וישמיע לאזנו **(הליכות עולם ח״ב עמ׳ ס הל׳ ג)**.

לשון הש"ע

כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק **(יא)** בין ברכה לאכילה [116]. הגה: **(יב)** יותר מכדי דבור (ב"י בשם שיבולי לקט), וצריך להשמיע לאזניו, ואם לא השמיע לאזניו, יצא ובלבד שיוציא **(יג)** בשפתיו [117], ונאמרים **(יד)** בכל לשון [118], ולא יברך ערום, עד שיכסה ערותו, במה דברים אמורים **(טו)** באיש, אבל אשה יושבת ופניה של מטה **(טז)** טוחות בקרקע, כי בזה מתכסה ערותה [119] (ועי' לעיל סימן ע"ד סעיף ד'), ואפילו אם אינו ערום, אם לבו רואה את הערוה או שראשו מגולה, אסור לברך [120].

משנה ברורה

(יא) בין ברכה לאכילה - וה"ה ברכת המצות בין ברכה להמצוה:
(יב) יותר מכדי דיבור - היינו כדי שאילת תלמיד לרב שהוא שלום עליך רבי ויותר מהכי חשיב הפסק ומיירי בשתיקה אבל דיבור אפילו מלה אחת הוי הפסק כל שהוא שלא לצורך הברכה וכמבואר בסימן קס"ז ס"ו ע"ש עוד יש חילוק בין שתיקה לדיבור דבדיבור הוא לעיכובא וצריך לחזור ולברך אבל בשתיקה הוא רק לכתחלה אבל בדיעבד אפילו שהה הרבה יותר מכדי דיבור א"צ לחזור ולברך כל שלא הסיח דעתו בינתים. כתבו האחרונים דאפילו מפני הכבוד והיראה אסור להפסיק אחר הברכה ואם הפסיק חוזר ומברך ואפילו לעניית אמן או לקדיש וקדושה וברכו ג"כ לא יפסיק. לא יברך על מאכל או משקה שהוא חם או קר ביותר משום חשש הפסק. ומי שבירך על מאכל ולאחר שבירך נמאס בעיניו יש לו לאכול קצת שלא יהיה הברכה לבטלה. הרוצה לשתות מים ששופך קצת ממנו ישפוך תחלה ואח"כ יברך דתרווייהו איתנהו משום הפסק ומשום ביזוי ברכה כ"כ בשערי תשובה בסי' ר"ב בשם אחרונים. כשאוכל אגוז ישברנה ואח"כ יברך דאין כדאי להפסיק הרבה בין הברכה לאכילה ועוד שמא לא ימצאנה יפה ואינה ראויה לברכה ולענין שארי פירות עיין לעיל בסימן ר"ב בשערי תשובה:
(יג) בשפתיו - אבל אם הרהר בלבו את הברכה לא יצא ועיין לעיל בסימן קפ"ה ס"ב במ"ב ובסימן ס"ב בבה"ל סוד"ה יצא:
(יד) בכל לשון - עיין לעיל קפ"ה ס"א במ"ב:
(טו) באיש - שהגיד והביצים בולטין ונראין ולא מהני בלא כיסוי:

הלכה למעשה

[116] כל אלו הברכות (ברכות הנהנין) צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה, ולכן כל פרי שיש בו חשש שמא הוא מתליע יפתחנו קודם הברכה ויבדקנו היטב מתולעים ושוב יסגרנו ויברך עליו, ומ"מ אם בירך על הפרי קודם שבדק אם יש בו תולעים לא יטעם עד שיבדקנו היטב, וה"ה למברך על כוס תה או קפה שלכתחילה יקררם קודם שיברך משום שלכתחילה אין להפסיק בין הברכה לעשיית הדבר אפילו בהפסק של שתיקה בעלמא, ובדיעבד אם בירך וקודם שטעם הפסיק כדי לקררם בפיו, אינו חוזר לברך, ואפילו אם שהה זמן שהיה יכול לברך שוב את כל הברכה, אינו חוזר לברך **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תנא)**.

[117] בכל הברכות לכתחילה צריך להשמיע לאזניו, ואם לא השמיע לאזניו כל שביטא בשפתיו, יצא. אבל אם הרהר ברכה ראשונה בליבו יהרהר "ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד" ויחזור לברך בביטוי שפתיים, אבל אם הרהר ברכת אשר יצר או ברכת מעין שלש ובורא נפשות וכן ברכות השחר וברכות התורה, יצא ואינו חוזר לברך **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תנט)**.

[118] מי שאינו יודע לברך בעברית, יכול לברך בכל לשון שיודע **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תס)**.

[119] לא יברך כשהוא לא מלובש (ערום), עד שיכסה את ערותו. ואפילו אם אינו רואה את הערוה, אם לבו רואה את הערוה אסור לו לברך. אולם האוכלים בחוף הים רשאים לברך לפניהם ולאחריהם. אך אין לברך בראש מגולה **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תס)**.

[120] אסור לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך ברכה ולומר כל דבר שבקדושה, או ללמוד בדברי תורה, כשהוא ערום, כל שלבו רואה את הערוה, ולא די במה שמכסה את גופו. וכן כנגד חבירו שהוא ערום. משום שנאמר ולא יראה בך ערות דבר. אולם כל זה באופן שהוא מוציא בשפתיו, אבל אם רק מהרהר בדברי תורה מותר. שדרשו חז"ל (שבת קנ.) ולא יראה בך ערות "דבר", לשון דיבור, דיבור אסור הרהור מותר. לפיכך המתרחץ באמבטיא פרטית, מותר לו להכניס טייפ, לשמוע דברי קדושה, אף על פי שהוא עומד ערום ומתרחץ, ובשעה ששומע דברי קדושה מהרהר בהם, דהרהור לאו כדיבור דמי. במה דברים אמורים כשבחדר האמבטיא אין שם בית כסא (שירותים), אבל אם יש שם בית כסא, אסור, לפי שגם בבתי כסא של זמנינו שבדרך כלל הם נקיים, אסור להרהר בדברי תורה. וכן בית מרחץ שמתרחצים שם רבים, אסור להרהר בדברי תורה בתוך החדר הפנימי שבו מתרחצים, משום דנפישא זוהמיה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרנא)**.

(טז) טוחות בקרקע - פי׳ דבוקות ומכוסות בקרקע וצריך להיות מכוסה כ״כ שלא תהא נראה עגבותיה כי העגבות יש בהן משום ערוה [ב״י] ובמ״א מאריך בזה ומסיק דעגבות אין בהן משום ערוה וכן נוטה קצת דעת הגר״א לעיל בסי׳ ע״ד ובא״ר וכן במגן גבורים מצדדים לדינא כהב״י ולכן יש להחמיר לכתחלה:

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים סא, ב

נושא ההלכה: להפריד תיבה שתחלתה כסוף תיבה שלפניה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תני רב עובדיה קמיה דרבא: ולמדתם - שיהא למודך תם, שיתן ריוח בין הדבקים. עני רבא בתריה: כגון על לבבך, על לבבכם, בכל לבבך, בכל לבבכם, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, הכנף פתיל, אתכם מארץ.

לשון הש״ע

צריך ליתן ריוח בין תיבה שתחילתה כסוף תיבה שלפניה, כגון: **(לג)** בכל לבבך, על לבבכם, בכל לבבכם, עשב בשדך, ואבדתם מהרה, הכנף פתיל, אתכם מארץ[121].

משנה ברורה

(לג) בכל לבבך - אין הכוונה שיפסיק ביניהם רק שיקרא בענין שישתמע שהם שני למדי״ן אבל מ״מ צריך מקף בינתים כי בלא מקף צריך לקרות בכל בחול״ם ובמקף בקמ״ץ:

הלכה למעשה

[121] וידקדק מאד באותיותיה, ויתן ריוח בין הדבקים, דהיינו כל מלה שסופה כמו תחלת המילה שלאחריה, כגון על לבבכם, יתן ריוח ביניהם בכדי שאות אחת לא תיבלע. וכן כל מלה שסופה במ״ם והמלה שלאחריה מתחלה באות א׳ כגון וקשרתם אותם, וכיוצא, יזהר באות האל״ף שלא תיבלע. (ואף בפסוקי דזמרה יש לדקדק בזה) **(ילקו״י פסוקי דזמרה עמ׳ תקמג הל׳ י)**.

הלכות

דף טז.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים סד, ב

נושא ההלכה: טעה בקריאת שמע ויודע היכן טעה / אינו יודע היכן טעה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרבי יוחנן: **קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק - יחזור לראש**, בין פרק לפרק - יחזור לפרק ראשון, בין כתיבה לכתיבה - יחזור לכתיבה ראשונה. אמר ליה רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם, אבל פתח בלמען ירבו ימיכם - סרכיה נקט ואתי. אתא ואמר להו. אמרו ליה: אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה - דיינו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעה בקריאת שמע

רא״ש, ר׳ יונה, תוספות, ב״י – יודע היכן טעה - חוזר למקום שטעה.
אינו יודע היכן טעה – חוזר לראש הפרק.

לשון הש״ע

קרא פרשה **(ד)** וטעה בה, אם יודע היכן טעה כגון שקרא כולה אלא שדילג **(ה)** פסוק אחד באמצע, חוזר לראש אותו הפסוק **(ו)** וגומר הפרשה. ואם אינו יודע היכן טעה, חוזר **(ז)** לראש הפרשה[122].

משנה ברורה

(ד) וטעה בה - כתב הפר״ח דוקא טעה אבל בהזיד ובמתכוין חוזר לראש כמו לענין תפלה לקמן בסימן קי״ד ס״ז והמ״א לקמן בסימן ק״ד סק״ו מסתפק בזה ע״ש ובסימן ס״ה יתבאר דבר זה במ״ב בעזה״י ע״ש בס״ק א׳ ובבה״ל:
(ה) פסוק אחד - ואם דילג תיבה אחת י״א שבזה די שיחזור לאותו התיבה ויגמור אם הוא במקום שמתחיל ענין בפני עצמו כגון שדילג מפסוק ושננתם תיבת ודברת אבל בספר אליהו רבא הכריע מכמה ראשונים דצריך לחזור לעולם לראש אותו הפסוק:
(ו) וגומר הפרשה - דאם יאמר רק אותו הפסוק הו״ל קריאה למפרע. ואפילו אם לא נזכר שדילג הפסוק מפרשה ראשונה רק עד אחר שאמר גם פרשה שאחריה אפ״ה די במה שיאמר מן הדילוג עד סוף הפרשה ראשונה דסדר הפרשיות אין מעכב:
(ז) לראש הפרשה - מחמת ספק אפילו היה זה בפרשה שניה ואפילו למ״ד פרשה שניה דרבנן דכיון דעסוק בק״ש צריך לתקן הכל ואם היה זה בפרשה ראשונה תלוי בזה אם זוכר שאמר שמע בכונה וגם בשכמל״ו חוזר לואהבת ואם אינו זוכר שאמר שמע בכוונה בלא״ה חוזר לראש כי כיון שלא קראה בכונה הוי כלא קרא כלל את הפסוק שמע וממילא צריך לקרות כל זו הפרשה שלא יהיה הקריאה למפרע ויקראנה בלחש או ימתין מעט שלא יראה כקורא שמע שמע:

הלכה למעשה

[122] קרא פרשה וטעה בה, אם יודע היכן טעה, כגון שקרא כולה אלא שדילג פסוק אחד באמצע, חוזר לראש אותו הפסוק וגומר הפרשה. ואם אינו יודע היכן טעה, חוזר לראש הפרשה **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תקע)**.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים סד, ג

נושא ההלכה: טעה בין פרשה לפרשה בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרבי יוחנן: קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק - יחזור לראש, **בין פרק לפרק - יחזור לפרק ראשון**, בין כתיבה לכתיבה - יחזור לכתיבה ראשונה. אמר ליה רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם, אבל פתח בלמען ירבו ימיכם - סרכיה נקט ואתי. אתא ואמר להו. אמרו ליה: אלו לא באנו אלא לשמוע דבר זה - דיינו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המסופק בין פרשה לפרשה שסיים פרשה

רש"י, טור – יתחיל מפרשה שניה (והיה אם שמע).

רמב"ם – יתחיל מפרשה ראשונה (ואהבת).

לשון הש"ע

טעה בין פרשה לפרשה, שהוא יודע שסיים פרשה **(ח)** ואינו יודע אם ראשונה אם שנייה, חוזר לפרשה ראשונה ויתחיל: והיה אם שמוע.

משנה ברורה

(ח) ואינו יודע - ומיירי שאינו זוכר כלל שום תיבה שאמר מפרשה שנייה וגם מיירי שעדיין לא התחיל תיבת ויאמר דאם אחר שהתחיל ויאמר עלה לו הספק על לבו תלינן דמסתמא אמר גם פרשה שניה כפי הרגלו:

עין משפט א - ש"ע אורח חיים סד, ד

נושא ההלכה: היה מסופק היכן נמצא אם בכתבתם בפרשה ראשונה או שניה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרבי יוחנן: קרא וטעה ואינו יודע להיכן טעה, באמצע הפרק - יחזור לראש, בין פרק לפרק - יחזור לפרק ראשון, **בין כתיבה לכתיבה - יחזור לכתיבה ראשונה. אמר ליה רבי יוחנן: לא שנו אלא שלא פתח בלמען ירבו ימיכם, אבל פתח בלמען ירבו ימיכם - סרכיה נקט ואתי.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נמצא בפסוק וכתבתם ומסופק אם בפרשה ראשונה או שניה

רשב"א, טור – חוזר ל "וכתבתם" שבפרשה ראשונה, אא"כ זוכר שאמר "למען ירבו ימיכם" שאז ממשיך בק"ש, שלפי הרגל לשונו אמר כהוגן.

פירוש "סירכיה נקט ואתא"

טור – אם אמר למען ירבו, ודאי כהרגל לשונו אמר כהוגן וקרא כבר פרשה ראשונה ושניה.

רש"י – אם לאחר שאמר למען ירבו הסתפק אם אמר מה שלאחריו, חזקה שאמר כהוגן, לפי שמשם שגורה תפלתו בפיו, ואם מסופק קודם לכן, צריך לחזור למקום שודאי לו שקרא.

רשב"א – אין נפק"מ היכן הוא נמצא כאשר הוא מסופק, וכל מקום שנמצא בו ומסופק על קודם לכן, חזקה שאמר כהרגל לשונו, וא"צ לחזור.

לשון הש"ע

היה **(ט)** עומד בוכתבתם, ואינו יודע אם בוכתבתם שבפרשה ראשונה אם בוכתבתם שבפרשה שנייה, חוזר לוכתבתם שבראשונה. וה"מ שלא התחיל למען ירבו ימיכם, אבל **(י)** אם התחיל למען ירבו ימיכם **(יא)** אין צריך לחזור, דסירכיה נקט ואתא [123].

משנה ברורה

(ט) עומד בוכתבתם - והא דלא קאמר בוקשרתם משום דיש הפרש דוקשרתם הראשון הוא בקמץ שהוא לשון יחיד והשני הוא בסגול שהוא לשון רבים. וט"ז כתב עוד טעם שאין דרך לטעות באמצעה דיוכל להרגיש לפי הזמן שהתחיל לקרות אבל כשהוא עומד בסוף שיש כאן קצת זמן ארוך שפיר יוכל לפעמים לטעות דשמא סיים הפרשה שניה:

(י) אם התחיל - ר"ל ונסתפק לו אח"כ פן אמר הלמען ירבו אחר וכתבתם שבפרשה ראשונה אפ"ה אין צריך לחזור דמסתמא אמר כפי ההרגל לומר למען ירבו אחר וכתבתם שבשניה ומכ"ש אם מצא עצמו בתיבה אחרת באמצע הפרשה חזקה שאמר כל מה שלמעלה מזה ולא דילג פסוק או תיבה [אחרונים]:

(יא) אין צריך לחזור - כ"ז כשקורא ביחיד אבל אם הוא קורא עם הצבור ורואה שהש"ץ עומד בוכתבתם שבפרשה ראשונה או סמוך לו יחזור לוכתבתם שבראשונה דמוכחא מלתא שטעה ולא נקט סירכיה ואזיל וכן לאידך גיסא אם עומד בוכתבתם דפסק בש"ע דחוזר לוכתבתם הראשון אם רואה שהש"ץ והצבור עומדים בוכתבתם שבשניה או סמוך לו מלפניו או מלאחריו יאמר ג"כ אח"כ הפסוק למען ירבו דהא מסתמא הוא קרא ג"כ השניה כמותם ורגלים לדבר איכא. ודין אם שינה באיזה ברכה מכפי מה שטבעו לה חכמים שכתב המ"א בשם הרמב"ם יבואר אי"ה בסימן ס"ח במ"ב ע"ש:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים סג, ח

נושא ההלכה: האומנין העומדים בראש האילן לענין ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, מה שאינן רשאין לעשות כן בתפלה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

היו בעל הבית והאומנין בראש האילן לענין תפלה / ק"ש

תפלה – האומנין – א"צ לירד ע"מ להתפלל.
בעל הבית – צריך לירד ע"מ להתפלל.
ק"ש – בין האומנין ובין בעל הבית אינם צריכים לירד ויקראו במקומם.

מפרק ראשון דק"ש ואילך האם מדאורייתא

ר' יונה, ב"י * – פסוק ראשון דק"ש – מדאורייתא.
מפרק ראשון ואילך - מדרבנן, וראיה מהאומנין דאם איתא שהוא מן התורה הוה ליה למיחש דלא לישוו עראי לכל הפרקים כי היכי דחיישינן בפרק ראשון.

* ומה שהחמירו בפרק ראשון יותר מבשאר פרקים מפני שהוא עיקר קבלת עול מלכות שמים.

לשון הש"ע

האומנין, וכן בעל הבית שהיו עושים מלאכה בראש האילן או בראש שורות הבנין, קורין קריאת שמע במקומם, ואינם צריכים לירד.

◆ הלכה למעשה ◆

[123] אם טעה כשהגיע לוכתבתם, ואינו יודע איפה נמצא, חוזר לומר וכתבתם הראשון. והני מילי שלא התחיל ב"למען ירבו ימיכם", אבל אם התחיל למען ירבו ימיכם, אין צריך לחזור, (דסירכיה נקט ואתא). ואם יכול לידע מהצבור היכן הוא אוחז, וכגון שהתחיל קריאת שמע עם הצבור, ומצא הצבור אומר למען ירבו ימיכם וכו', יכול לדעת מתוך זה שגם הוא נמצא בוכתבתם השני **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקע)**.

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים ע, ג

נושא ההלכה: חיוב חתן בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

חתן פטור מקריאת שמע. תנו רבנן: בשבתך בביתך - פרט לעוסק במצוה, ובלכתך בדרך - פרט לחתן, מכאן אמרו: הכונס את הבתולה - פטור, ואת האלמנה חייב.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף יא . עין משפט א (עמוד 83)

לשון הש"ע

הכונס את הבתולה פטור מק"ש ג' ימים אם לא עשה מעשה, מפני שהוא טרוד טרדת מצוה. והני מילי בזמן הראשונים, אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי, גם הכונס את הבתולה קורא. הגה: וע"ל סי' צ"ט אם שכור יקרא ק"ש.

עין משפט ד,ה - ש"ע אורח חיים צ, ג

נושא ההלכה: האומנין שעושים מלאכה לענין תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

גמרא. תנו רבנן: האומנין קורין בראש האילן ובראש הנדבך, ומתפללין בראש הזית ובראש התאנה, ושאר כל האילנות - יורדים למטה ומתפללין. ובעל הבית - בין כך ובין כך יורד למטה ומתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

סיבת הפטור בפועלים הנמצאים בראש הזית והתאנה שאינם צריכים לירד

רש"י – ענפיהם מרובים ואפשר לעמוד שם בלא פחד, ומשום ביטול מלאכה הקלו.

ר' יונה, טור – ענפיהם מרובים וטורח הוא לרדת ולעלות, ומשום ביטול מלאכה הקלו.

לשון הש"ע

האומנין שעושין מלאכה לבעל הבית יכולין להתפלל בראש הזית ובראש התאנה, ואין בזה משום לא יעמוד ע"ג מקום גבוה ויתפלל, דכיון שעלו לעשות מלאכתם הוי כמו שעלה לעלייה, ובשאר אילנות, צריכים לירד. והטעם שנשתנה הזית משאר אילנות, מפני שיש להם ענפים הרבה יותר משאר אילנות, ויש טורח גדול בעלייתם ובירידתם, ויתבטלו ממלאכתם ולפיכך אמרו שיתפללו שם, אבל שאר אילנות דליכא ביטול, ירדו. ובעל הבית, אפילו מראש הזית והתאנה צריך לירד להתפלל, דהא אינו משועבד למלאכה, שהוא ברשות עצמו ואם הקילו אצל פועלים מפני ביטול מלאכה, לא הקילו אצל בעל הבית.

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים סג, ז

נושא ההלכה: העוסק במלאכה ורוצה לקרוא ק״ש עד היכן צריך ליבטל ממלאכתו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר ליה: הכי אמר רב ששת: והוא שבטלין ממלאכתן וקורין. - והתניא, בית הלל אומרים: עוסקים במלאכתן וקורין! - לא קשיא: הא בפרק ראשון, הא בפרק שני.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הקורא ק״ש באמצע עשיית מלאכה עד היכן צריך להפסיק ממלאכתו

רי״ף, רא״ש, רשב״א בשם רי״ץ גיאת – צריך להפסיק ממלאכתו כל פרשה ראשונה, כדי שלא יראה כקורא דרך עראי, אף שכוונה סגי בפסוק ראשון בלבד.

תוספות- פוסק ממלאכתו רק בפסוק ראשון.

לשון הש״ע

היה עוסק במלאכה ורצה לקרות ק״ש, יתבטל ממלאכתו **(יט)** עד שיקרא פרשה ראשונה, כדי שלא יהא כקורא עראי.

משנה ברורה

(יט) עד שיקרא וכו׳ - משמע דמכאן והלאה מותר אפילו בברכות ק״ש וכן מבואר בהדיא בסי׳ ס״ו בב״י בד״ה ומ״ש רק אם ארעו וכו׳ עי״ש ועיין לקמן בסימן קצ״א בט״ז סק״א וצע״ג:

עין משפט ח - ש״ע אורח חיים קצא, א

נושא ההלכה: חיוב פועלים בברכת המזון

לשון מקור ההלכה בגמ׳

והתניא: הפועלים שהיו עושים מלאכה אצל בעל - הבית קורין קריאת שמע ומתפללין, ואוכלין פתן ואין מברכים לפניה, אבל מברכין לאחריה שתים, כיצד - ברכה ראשונה כתקונה, שניה - פותח בברכת הארץ וכוללין בונה ירושלים בברכת הארץ, במה דברים אמורים - בעושין בשכרן, אבל עושין בסעודתן או שהיה בעל הבית מיסב עמהן - מברכין כתיקונה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פועלים העוסקים במלאכה אצל בעל הבית האם מברכים לפני המזון

רש״י, רמב״ם, תוספות – אין מברכים לפניה, לפי שאינה מן התורה.

רי״ף, רשב״א, גאונים, רא״ש, טור – צריכים לברך לפני המזון.

לשון הש״ע

פועלים העושים מלאכה אצל בעל הבית, מקצרין בבהמ״ז, כדי שלא לבטל מלאכת בעל הבית, כיצד, ברכה ראשונה כתקנה, ושנייה פותח בברכת הארץ **(א)** וכולל בה בונה ירושלים וחותם בברכת הארץ, ואין אומרים ברכת הטוב והמטיב **(ב)** כלל. בד״א, **(ג)** כשנוטלים שכר על מלאכתן מלבד הסעודה, אבל אם אין נוטלים שכר אלא הסעודה

שאוכלים לבד, מברכין כל ד׳ ברכות כתקנן, וכן אם בעה״ב **(ד)** מיסב עמהם, אע״פ שנוטלים שכר מלבד הסעודה, מברכין כל ד׳ ברכות.

משנה ברורה

(א) וכולל בה בונה ירושלים - דאף דדרשינן בגמרא מקרא שיברך לה׳ בבהמ״ז על המזון ועל הארץ ועל ירושלים אין ר״ל שמן התורה צריך לחתום על כל אחד ואחד בברכה בפ״ע אלא מדאורייתא די כשיברך על שלשתן בברכה אחת אך דרבנן תקנו לחתום בברכה על כל אחד ובפועלים משום בטול מלאכה תקנו שרק הזן יברך בפ״ע אבל ברכת הארץ ובנין ירושלים כיון שדומות זו לזו יכללם בברכה אחת [מ״א בביאור דברי רש״י וכ״כ עוד הרבה אחרונים לדינא]:

(ב) כלל - שזו אינה כ״א מדרבנן בעלמא ועקרוה אצל פועלים בין שמברכין בעצמן בין ששומעין מפי אחר המזמן ומברך בהמ״ז כתיקונה הרי הן עומדין למלאכתן כשחותם ברכת ירושלים ולענין ברכת הזימון אם מחויבין פועלים בכך או לא יש דעות בין האחרונים ולפי מה שכתב בס״ב לא נ״מ מידי לדידן דבודאי חייבין אך כשאוכל פועל עם אנשים אחרים והוא גמר סעודתו מקודם נראה דלא ימתין עליהם אם אינם רוצים לענות אותו דבכגון זה בודאי בעה״ב מקפיד ועיין לקמן בסימן ר׳ במ״א סק״ב:

(ג) כשנוטלין שכר - וע״כ צריכין למהר המלאכה [רש״י]:

(ד) מיסב עמהם וכו׳ - דמסתמא מוחל להם:

הלכות
דף טז:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים לח, ה

נושא ההלכה: דין האבל בהנחת תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי אבא בר זבדא אמר רב: אבל חייב בכל מצות האמורות בתורה, חוץ מן התפילין, שהרי נאמר בהן פאר, שנאמר: (יחזקאל כ״ד) פארך חבוש עליך וגו׳!

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף יא. עין משפט ב (עמוד 84)

לשון הש״ע

אבל ביום ראשון אסור להניח תפילין, מכאן ואילך חייב, אפי׳ באו פנים חדשות.

עין משפט א - ש״ע יורה דעה שפח, א

נושא ההלכה: דין האבל בהנחת תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ וסיכום בית יוסף בדף יא. עין משפט ב (עמוד 85)

לשון הש״ע

אבל אסור להניח תפילין ביום ראשון, ואחר שהנץ החמה ביום שני, מותר להניחם.

עין משפט ב - ש״ע יורה דעה שפא, א

נושא ההלכה: דין רחיצה באבל

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. רחץ לילה הראשון שמתה אשתו, אמרו לו תלמידיו: למדתנו רבינו שאבל אסור לרחוץ! אמר להם: איני כשאר בני אדם, אסטניס אני.

גמרא. מאי טעמא דרבן (שמעון בן) גמליאל? קסבר אנינות לילה דרבנן, דכתיב: (עמוס ח׳) ואחריתה כיום מר, ובמקום איסטניס לא גזרו ביה רבנן.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

איסור רחיצה כיצד?

רמב״ן, טור, ב״י, – כל גופו – בין בחמין ובין בצונן אסור.
פניו ידיו ורגליו – בחמין – אסור.
בצונן – מותר.
היה מלוכלך בצואה וטיט – רוחץ כדרכו ואינו חושש.

* דין איסור רחיצה לפי דעת מרן הוא רק תוך ז׳ לאבלו, אבל אח״כ מותר.

הגמ״י, מהר״ם, או״ז, רמ״א –

עיקר הדין – חל איסור רחיצה כל ז׳ ימי האבלות.
המנהג - לאסור כל * רחיצה כל ל׳ ואפילו לחוף הראש אסור, ואין לשנות המנהג כי מנהג קדום הוא ונתייסד על פי ותיקין.

* **ש״ך** – הגירסא הנכונה ברמ״א היא להשמיט את המילה ״כל״ משום דאין איסור רחיצת פניו וידיו ורגליו בצונן.

הטעם למנהג הרמ"א לאסור רחיצה כל ל' יום

או"ז – דחיישינן שמא אתי למסרק רישא דאסור כל שלושים.

רש"ל – אסרו משום תספורת כי כן דרך הנכנס במרחץ לגלח שערות ראשו *.

* **ט"ז** – ואין להקשות דא"כ בחול המועד דאסור תספורת א"כ תהיה גם רחיצה אסורה מטעם זה דשמא יגלח שערות ראשו בחוה"מ ואסור, דנראה ליישב דבחוה"מ יש איסור תספורת על כל העולם ורבים לא יהיו נכשלים אבל באבלות שהאיסור הוא על היחיד יש לחוש שמא ישכח ויגלח שערו במרחץ כשאר בני אדם.

לשון הש"ע

רחיצה כיצד, אסור לרחוץ כל גופו, אפילו בצונן, אבל פניו ידיו ורגליו, בחמין, אסור, בצונן, מותר [124]. ואם היה מלוכלך מטיט וצואה, רוחץ כדרכו ואינו חושש [125]. הגה: וכל זה מדינא אינו אסור רק שבעה, אבל אח"כ מותר ברחיצה, אלא שנהגו האידנא לאסור (כל) רחיצה כל ל' יום (מהר"מ הלכות שמחות ובהגמי"י פ"ז מהל' יו"ט ופ"י דהל' אבל), ואפילו לחוף הראש אסור (לקמן סי' ש"צ ובא"ז), ואין לשנות המנהג, כי מנהג קדום הוא ונתייסד על פי ותיקין (א"ז בשם רשב"א).

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים ע, ג

נושא ההלכה: חיוב חתן בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

חתן אם רוצה לקרות קריאת שמע לילה הראשון - קורא. רבן שמעון בן גמליאל אומר: לא כל הרוצה ליטול את השם יטול.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף יא . עין משפט א (עמוד 83)

לשון הש"ע

הכונס את הבתולה פטור מק"ש ג' ימים אם לא עשה מעשה, מפני שהוא טרוד טרדת מצוה. והני מילי בזמן הראשונים, אבל עכשיו שגם שאר בני אדם אינם מכוונים כראוי, גם הכונס את הבתולה קורא. הגה: וע"ל סי' צ"ט אם שכור יקרא ק"ש.

הלכה למעשה

[124] אבל תוך שבעה אסור לרחוץ כל גופו אפילו בצונן, כל שבעה ימי האבלות, אבל פניו ידיו ורגליו בצונן מותר, אבל במים חמים או פושרים אסור **(ילקו"י הל' אבלות סי' יח הל' א)**.
מנהג הספרדים שלא להחמיר לענין רחיצת כל גופו בחמין לאחר שבעה, ומיד ביום השביעי אחר שיצאו מן האבלות (אחר שחרית), רוחצים כל גופם בחמין עם סבון. ואותם שנהגו בחו"ל שלא לרחוץ כל שלשים יום, יכולים לבטל מנהגם. ואין הבדל בזה בין מי שרגיל להתרחץ פעם בשבוע, למי שרגיל להתרחץ כמה פעמים בשבוע **(ילקו"י הל' אבלות סי' יח הל' ד)**.
גם בערב שבת אסור לאבלים לרחוץ כל גופם לכבוד שבת, ואפילו בצונן. אלא ירחצו פניהם ידיהם ורגליהם בצונן **(ילקו"י הל' אבלות סי' יח הל' ז)**.

[125] אם היה מלוכלך בטיט וכדומה, רוחץ כדרכו ואפילו בחמין. ואם המקום המלוכלך הוא רק בידיו או בפניו, לא ירחץ כל גופו. וכן מי שיש לו לכלוכים בשערו וכדו', מותר לו לחפוף הראש אפילו בחמין. וכן מי שהוא איסניס מתירים לו להתרחץ, אבל לא כל מי שאומר שהוא איסטניס מתירים לו להתרחץ, אלא דוקא מי שידוע שהוא מתנהג בנקיות רבה, ואם לא ירחץ יצטער הרבה ויבוא לידי מיחוש, אז מותר לו להתרחץ. וכן יולדת אבלה שצריכה לרחוץ מותר לה לרחוץ **(ילקו"י הל' אבלות סי' יח הל' ב , ח)**.

עין משפט ד - ש"ע יורה דעה שעז, א

נושא ההלכה: שאין מנחמים על עבדים ושפחות

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: עבדים ושפחות אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ותנחומי אבלים. מעשה ומתה שפחתו של רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לנחמו. כיון שראה אותם עלה לעלייה - ועלו אחריו, נכנס לאנפילון - נכנסו אחריו, נכנס לטרקלין - נכנסו אחריו, אמר להם: כמדומה אני שאתם נכוים בפושרים, עכשיו אי אתם נכוים אפילו בחמי חמין! לא כך שניתי לכם: עבדים ושפחות אין עומדים עליהם בשורה ואין אומרים עליהם ברכת אבלים ולא תנחומי אבלים? אלא מה אומרים עליהם - כשם שאומרים לו לאדם על שורו ועל חמורו שמתו: המקום ימלא לך חסרונך, כך אומרים לו על עבדו ועל שפחתו: המקום ימלא לך חסרונך. תניא אידך: עבדים ושפחות אין מספידין אותן, רבי יוסי אומר: אם עבד כשר הוא, אומרים עליו: הוי איש טוב ונאמן ונהנה מיגיעו! אמרו לו: אם כן, מה הנחת לכשרים?

לשון הש"ע

העבדים והשפחות, אין עומדין עליהם בשורה, ואין אומרים עליהם תנחומי אבלים, אלא אומרים לו: המקום ימלא חסרונך, כשם שאומרים לאדם על שורו וחמורו.

עין משפט ה - ש"ע חושן משפט רעט, ה

נושא ההלכה: קריאה לעבדים ושפחות אבא פלוני ואמא פלונית

לשון מקור ההלכה בגמ'

תניא אידך: עבדים ושפחות אין קורין אותם אבא פלוני ואמא פלונית, ושל רבן גמליאל היו קורים אותם אבא פלוני ואמא פלונית. מעשה לסתור? - משום דחשיבי.

לשון הש"ע

העבדים והשפחות אין קורין להם אבא פלוני ואימא פלונית, שלא יבא מהדבר תקלה ונמצא זה הבן נפגם. לפיכך אם היו העבדים והשפחות חשובים ביותר ויש להם קול, וכל הקהל מכירים אותם ואת בניו ועבדי אדוניהם, כגון עבדי הנשיא, הרי אלו מותר לקרות להם אבא ואימא.

הלכות

דף יז.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים קכב, א

נושא ההלכה: לענות לדברים שבקדושה קודם ״יהיו לרצון״

לשון מקור ההלכה בגמ׳

מר בריה דרבינא כי הוה מסיים צלותיה אמר הכי: אלהי, נצור לשוני מרע ושפתותי מדבר מרמה ולמקללי נפשי תדום ונפשי כעפר לכל תהיה, פתח לבי בתורתך ובמצותיך תרדוף נפשי, ותצילני מפגע רע מיצר הרע ומאשה רעה ומכל רעות המתרגשות לבא בעולם, וכל החושבים עלי רעה מהרה הפר עצתם וקלקל מחשבותם, יהיו לרצון אמרי פי והגיון לבי לפניך ה׳ צורי וגואלי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לענות דברים שבקדושה בין שים שלום ליהיו לרצון

ראבי״ה, מרדכי, רא״ם – אחר ברכת שים שלום יכול לענות כל דבר שבקדושה אע״פ שלא אמר יהיו לרצון.

רשב״א – פסוק יהיו לרצון הוא מכלל התפלה וצריך לאומרו מיד בסיום תפלת שמו״ע ואסור להפסיק ביניהם, אבל אח״כ עונה כדרך שמפסיק בברכות של ק״ש אפילו באמצע דלא חמירי תחנונים כתפילה.

לשון הש״ע

אם בא להפסיק ולענות קדיש וקדושה בין י״ח ליהיו לרצון, אינו פוסק, שיהיו לרצון מכלל התפלה הוא, אבל בין יהיו לרצון לשאר תחנונים, **(א)** שפיר דמי [126]. הגה: ודוקא במקום שנוהגין לומר יהיו לרצון מיד אחר התפלה, **(ב)** אבל במקום שנוהגין לומר **(ג)** תחנונים קודם יהיו לרצון, מפסיק גם כן לקדיש וקדושה, ובמקומות אלו נוהגים להפסיק באלהי נצור, קודם יהיו לרצון, לכן מפסיקין גם כן לקדושה **(ד)** ולקדיש ולברכו (ד״ע לפי׳ רשב״א שהביא הב״ח), **(ה)** ומיהו הרגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אם התחיל הש״צ לסדר תפלתו והגיע לקדיש או לקדושה, **(ו)** מקצר ועולה, ואם לא קצר יכול להפסיק כדרך שמפסיק בברכה של ק״ש, אפי׳ באמצע.

משנה ברורה

(א) שפיר דמי - היינו דמותר אפילו לענות סתם אמן וכ״ש אמן דהאל הקדוש וש״ת ואיש״ר וקדושה וברכו והא דמסיים בסוף הסעיף כדרך שמפסיק בברכת ק״ש ושם אינו מותר לסתם אמן וכנ״ל בסימן ס״ו שם הלא איירי ברגיל לומר תחנונים ע״כ עשאום עליו קבע ודמיין קצת לשמ״ע וברישא איירי במי שרגיל לומר לפרקים ע״כ אין להם דמיון לשמ״ע כלל ולפ״ז במדינותינו שאלהי נצור רגילין הכל לאומרו אין להפסיק בו לסתם אמן בין קודם שהתחילו בין באמצע:

הלכה למעשה

[126] אחר שסיים ברכת שים שלום, ואמר פסוק ״יהיו לרצון״, רשאי להפסיק לעניית דברים שבקדושה, כדרך שמפסיק בק״ש וברכותיה. דהיינו, חמישה אמנים ראשונים של הקדיש, ו״יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא יתברך״, ולא יותר. ולא יענה אמנים דברכות, ואפילו אמן שאחר ברכת האל הקדוש ושומע תפלה שאומר הש״ץ. ובקדושה עונה קדוש וברוך בלבד, ולא שאר נוסח הקדושה. וכל שכן שאין לו לענות ״ברוך הוא וברוך שמו״. ואם עדין לא אמר פסוק יהיו לרצון (הראשון), אינו רשאי להפסיק כלל אפילו לקדיש וקדושה וברכו, שפסוק יהיו לרצון הוא מכלל התפלה עצמה. ואם סיים פסוק יהיו לרצון אמרי פי השני, אע״פ שעדין לא עקר רגליו, רשאי להפסיק ולענות כל דבר שבקדושה, ואפילו ״ברוך הוא וברוך שמו״ **(הליכות עולם ח״א עמ׳ קלט, ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ קכו)**.
אין נכון לומר תחנונים קודם יהיו לרצון, אלא אחר שיסיים שמונה עשרה, יאמר יהיו לרצון, ואלהי נצור, ואח״כ יאמר התחנונים שרוצה לומר. ואם בא לחזור ולומר יהיו לרצון פעם נוספת אחר התחנונים, הרשות בידו **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ קלא)**.

(ב) אבל במקום וכו' - ר"ל אפילו אם לא התחיל עדיין לאומרם ואפילו אם דרך האיש ההוא להחמיר לעצמו לומר יהיו לרצון תיכף אחר הח"י ברכות ואירע לו לומר איש"ר וקדושה קודם שאמר יהיו לרצון ואין לו שהות לומר היהיו לרצון מותר לו לענות ומ"מ לכתחלה יראה ליזהר שלא יבוא לידי כן כי יש מחמירין בזה:
(ג) תחנונים קודם וכו' - וטוב לומר יהיו לרצון קודם התחנונים ואחריהם [אחרונים]:
(ד) ולקדיש ולברכו - ועיין בסימן ס"ו הדברים שמפסיקין באמצע ברכת ק"ש וה"ה הכא. ואם כבר סיים הכל אלא שאינו יכול לפסוע מחמת אדם שמתפלל לאחוריו וכמ"ש לעיל בסימן ק"ב לכולי עלמא יכול להפסיק ולענות אמן ובמאמר מרדכי כתב בפשיטות דאפילו ב"ה וב"ש מותר אז לומר:
(ה) ומיהו וכו' - גם זה מיירי המחבר בשכבר אמר יהיו לרצון דאל"ה לא היה המחבר מיקל דהוא ס"ל דבכל גווני אין להפסיק קודם יהיו לרצון והאי ומיהו אסוף דבריו דמקצר ועולה קאי ור"ל דאע"פ שאמר מתחלה דבין יהיו לרצון לשאר תחנונים שפיר דמי להפסיק מ"מ אם יכול לקצר כדי לעקור רגליו עדיף טפי דאע"פ שאמר יה"ל מ"מ כ"ז שלא פסע הוי כעומד לפני המלך:
(ו) מקצר ועולה - דהיינו שמפסיק באמצע התחנונים ופוסע לאחריו דאין חובה לומר תחנונים בכל פעם ואם אין לו שהות לפסוע ולא אמר יהיו לרצון קודם אלהי נצור טוב שיאמר עתה יה"ל קודם שיענה עמהם:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים תקסה, ד

נושא ההלכה: אמירת "רבון העולמים" אחר התפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

רב ששת כי הוה יתיב בתעניתא, בתר דמצלי אמר הכי: רבון העולמים, גלוי לפניך, בזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן, ואין מקריבין ממנו אלא חלבו ודמו ומתכפר לו, ועכשיו ישבתי בתענית ונתמעט חלבי ודמי, יהי רצון מלפניך שיהא חלבי ודמי שנתמעט כאילו הקרבתיו לפניך על גבי המזבח ותרצני.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

באיזו תפלה יאמר בקשה זו ("רבון כל העולמים וכו' ")

תשב"ץ – יאמר בקשה זו בתחנונים של תפלת ערבית במוצאי התענית.

טור – יאמר בקשה זו במנחה של התענית בתחנונים שאחר התפלה.

האם אומר בקשה זו בלשון יחיד / רבים

רוקח – בלשון רבים.

רמב"ן, רשב"א, טור – אפשר לאומרה אף בלשון יחיד.

לשון הש"ע

טוב לומר בתחנונים שאחר תפלת המנחה לאחר אלהי נצור וכו': רבון כל העולמים, גלוי וידוע לפניך שבזמן שבית המקדש קיים אדם חוטא ומקריב קרבן ואין מקריבים ממנה אלא חלבו ודמו וכו'.

הלכות

דף יז:

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים תקנד, כב

נושא ההלכה: מלאכה בתשעה באב

לשון מקור ההלכה בגמ׳

דתנן: מקום שנהגו לעשות מלאכה בתשעה באב - עושין, מקום שנהגו שלא לעשות - אין עושין, וכל מקום תלמידי חכמים בטלים, רבן שמעון בן גמליאל אומר: לעולם יעשה כל אדם את עצמו כתלמיד חכם.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

עשיית מלאכה בתשעה באב

תוספות - דאפילו לתנא קמא עכשיו יעשה כל אדם עצמו כתלמיד חכם ואל יעשה מלאכה בתשעה באב וליכא יוהרא כיון דבשאר ימים נמי אין אנו רגילין כל כך במלאכה דדוקא בימיהם שהיו כולם רגילים במלאכה שייך יוהרא ולא עכשיו, מיהו במקום שרגילין לעסוק במלאכה צריך עיון אם צריך לבטל ממלאכה בתשעה באב.

ב״י – מנהג פשוט בספרד שלא לעשות מלאכה בת״ב וכן מנהג כל ישראל בכל מקום ששמענו שמעם.

לעשות מלאכה בת״ב ע״י גוי

רוקח – דוקא ישראל אסור לעשות מלאכה, אבל ע״י גוי מותר ואפילו בבית הישראל.

חליבת פרות

תרומת הדשן – ע״י ישראל לכאורה מותר, וטוב להחמיר אם אפשר ע״י גוי.

פרקמטיא

רשב״א – במקום שנהגו לעשות מלאכה - מותר, רק צריך למעט כמו מר״ח אב.
במקום שלא נהגו לעשות מלאכה - אסור.
דבר האבד - מותר כמו בחול המועד.

לשון הש״ע

מקום שנהגו לעשות מלאכה בט׳ באב, עושין, במקום שנהגו שלא לעשות, **(מג)** אין עושין [127], ובכל מקום ת״ח בטלים, וכל הרוצה לעשות עצמו תלמיד חכם לענין זה **(מד)** עושה, **(מה)** ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות, **(מו)** מותר ע״י אינו יהודי, אפילו בביתו, ופרקמטיא להרויח ולהשתכר במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אסור, ובמקום שנהגו לעשות, מותר אלא שממעט שאפילו משנכנס אב ממעטין מלישא וליתן [128]. הגה: ולא נהגו באיסור מלאכה כי אם עד חצות (מנהגים) [129]. ונהגו להחמיר עד חצות בכל מלאכה שיש בה שיהוי קצת, אפילו מעשה

◆ הלכה למעשה ◆

[127] כל העושה מלאכה בתשעה באב, אינו רואה סימן ברכה מאותה מלאכה **(חזו״ע ארבע תעניות עמ׳ שכא)**.

[128] פרקמטיא להרויח ולהשתכר אסורה במקום שנהגו שלא לעשות מלאכה, אבל במקום שנהגו לעשות מותר, אלא שיש למעט, שהרי אפילו משנכנס אב ממעטים מלישא וליתן. ואם יש יריד, שהוא יום השוק, בתשעה באב, ואם לא יקנה או ימכור יפסיד, הוה ליה דבר האבד שמותר בכל מקום בתשעה באב **(חזו״ע ארבע תעניות עמ׳ שכב)**.
בעל חנות מכולת שמוכר דברי מאכל ומשקה, מותר לו למכור בכל היום, ואפילו קודם חצות **(חזו״ע ארבע תעניות שם)**.

[129] נוהגים שלא להכין בתשעה באב צרכי סעודה, שלא לשחוט ולא לבשל ולטגן וכיו״ב, לצורך סעודת מוצאי תשעה באב, עד לאחר חצות היום **(חזו״ע ארבע תעניות עמ׳ שכד)**.

הדיוט, אבל דבר שאין בה שיהוי, כגון הדלקת נרות או קשירה וכדומה, מותרת. ולחלוב הפרות טוב לעשות על ידי אינו יהודי, **(מז)** אם אפשר באינו יהודי.

משנה ברורה

(מג) אין עושין - כדי שלא יסיחו דעתם מהאבלות ומטעם זה גם בלילה אסור במלאכה דהא גם בלילה מחוייב להתאבל מיהו כל מלאכה שאין בה שיהוי שרי דאין מסיח דעתו בכך :

(מד) עושה - ולא מיחזי כיוהרא דהרואה אומר דמניעתו ממלאכה הוא מפני שלא נזדמן לו מה לעשות :

(מה) ואפילו במקום שנהגו שלא לעשות - כגון במדינתינו :

(מו) מותר ע"י עכו"מ - אכן לבנות בנין דאוושא מילתא אסור אפילו ע"י עכו"מ :

(מז) אם אפשר בנכרי - ואם א"א בנכרי מותר לעשותה בעצמו כמו בחוה"מ [מ"א] ועיין בביאור הגר"א שמצדד להקל תמיד ע"י ישראל בעצמו :

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים עא, א

נושא ההלכה: חיוב אונן בק"ש ותפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. מי שמתו מוטל לפניו - פטור מקריאת שמע, ומן התפלה ומן התפילין, ומכל מצות האמורות בתורה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה נקרא מתו מוטל לפניו

ר"ת, רשב"א – מוטל עליו לקוברו, היינו שצריך להתעסק בפועל בצרכי המת וקבורתו.

רא"ש, רמב"ם – כל מת שצריך להתאבל עליו נחשב מוטל עליו לקוברו.

אם רשאי להחמיר ולקרוא ק"ש

רש"י, רמב"ם – רשאי להחמיר ולקרות ק"ש.

תוספות, ר' יונה, רא"ש, טור – אינו רשאי לקרות ק"ש.

ראבי"ה, ב"י – היות ובירושלמי היא בעיא דלא איפשיטא ניתן לקרוא במקום שיש אחרים שיתעסקו במת.

לשון הש"ע

מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, אפילו **(ב)** אינו מוטל עליו לקברו, **(ג)** פטור מק"ש **(ד)** ומתפלה [130]. ואפילו אם רוצה **(ה)** להחמיר על עצמו ולקרות, אינו רשאי [131]. ואם

◆ הלכה למעשה ◆

[130] מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו, ועדיין לא נקבר, נקרא אונן, ופטור מכל המצוות שבתורה, והיינו במי שמת לו אביו או אמו, אחיו או אחותו, בנו או בתו, או אשתו. ודין אונן שייך גם באשה שמת אחד משבעה קרוביה הנזכרים. ודין זה הוא אפילו אם סיכם עם החברא קדישא על הטיפול בנפטר, ואינו מוטל עליו לקוברו. או שאחיו נפטר ויש לו בנים שחייבים בקבורתו וכדו', אפילו הכי האונן פטור מכל המצוות שבתורה. ואין האונן רשאי לברך ברכות השחר וברכות התורה, פסוקי דזמרה וברכות ק"ש, ואינו קורא ק"ש ואינו מתפלל שמו"ע, ואף אינו קורא תהלים. ואינו מתעטף בציצית, ולא מניח תפילין, ואינו מברך המוציא וברכת המזון, וכל שאר ברכות הנהנין וברכות השבח. ורשאי לכתחילה לאכול ולשתות מה שירצה, אף שאינו מברך לא בתחילה ולא בסוף **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרטו)**.

יש לו מי שישתדל **(ו)** בשבילו בצרכי קבורה, ורצה להחמיר על עצמו ולקרות, אין מוחין **בידו** (עיין בי"ד **(ז)** סי' שמ"א).

משנה ברורה

(א) שהוא חייב - שהם שבעה קרובים אב ואם בן ובת אח ואחות ואשתו:
(ב) אינו מוטל - כגון שמתה אחותו הנשואה לבעל דהבעל חייב לטפל בקבורת':
(ג) פטור וכו' - ואם קרא אינו יוצא וצריך לחזור ולקרות אחר הקבורה. [חידושי רע"א]:
(ד) ומתפלה - וכן מכל הברכות אפילו ברכת הנהנין ומכל מצות האמורות בתורה. ואם רוצה לאכול פת אף דאינו צריך לברך המוציא מ"מ צריך ליטול ידיו ולא יברך על הנטילה [ברכ"י יו"ד שמ"א] ואם יש חבורה בעיר שנוהגין שכתפים מיוחדים להוציא המת ולאחר שנתעסקו הקרובים בצרכי המת ימסרוהו להם והם יקברוהו משמסרהו להם מיד חייב בכל המצות ואפילו קודם שהוציאוהו מהבית ששוב אינו מוטל עליהם ולפ"ז לא יפה עושים האוננים שממתינים להתפלל עד אחר קבורה דתיכף כשנתפשרו עם הח"ק בעד מקום קבורה ונתנו להם כל הוצאות ותכריכים חייבים להתפלל ואמנם לפעמים שעדיין אינן שוין באיזה מקום יקברוהו והוא כבודו של מת או כ"ז שמספידין אותו אזי פטור ותיכף אח"ז מותר להתפלל וחייב אבל במקום שאין חבורה המיוחדת לזה אף שיש לו מי שיתעסק בקבורה עבורו נמשך האנינות עד שיקברוהו וישליכו העפר עליו ומיד שמתחילין להשליך העפר עליו ילך האבל לבית של הקברות ויקרא ויתפלל שם. ואם נמשך אנינות עד סמוך לסוף זמן ק"ש שהוא עד רביע היום כפי ערך השעות של יום ואם יתפלל כסדר יעבור הזמן של ק"ש יקרא ק"ש בלא ברכות ואח"כ יתפלל כסדר ויקרא עוד הפעם ק"ש עם הברכות. ואם נמשך האנינות עד לאחר ארבעה שעות דעת המ"א דברכות שחר דהיינו מה שקודם ב"ש לא יאמרם אף שיש לו פנאי כיון שבשעת עיקר חיובו שהוא בבוקר היה אז פטור ויש חולקין עליו וספק ברכות להקל זולת ברכת התורה וברכת שלא עשני גוי ושלא עשני עבד ושלא עשני אשה אותן הברכות אף להמ"א יוכל לברך [ולא יניח תפילין עיין לעיל בסימן ל"ח ס"ה] ויתפלל הי"ח ברכות לבד אבל ברכת ק"ש משמע בש"ע לעיל בסימן נ"ח ס"ו דכבר עבר זמנם ולפי מה שכתבתי לעיל בסוף סי' נ"ח במשנה ברורה מותר לו לומר אף ברכת ק"ש כיון דבאונס עבר הזמן ולכו"ע אפשר דיכול לומר פסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ"ב חידושי רע"א. ואם עדיין לא כלו הארבע שעות שהוא שליש היום רק שהוא סמוך לזמן ההוא ואם יתפלל כסדר יעבור זמן התפלה ויצטרך להתפלל ש"ע אחר שליש היום ידלג פסוקי דזמרה וכאופן שנתבאר לעיל בסימן נ"ב בדין איחר לבוא לבית הכנסת אבל לא ידלג מק"ש וברכותיה כלל אף שעי"ז יהיה מוכרח להתפלל ש"ע אחר שליש היום [דה"ח ע"ש טעמו ויש לעיין לפמש"כ מתחלה] עוד כתב בדה"ח דאלו הברכות שלא עשני גוי ועבד ואשה ובה"ת זמנן כל היום ואפילו אחר חצות אם נקבר יאמרם אבל תפלת י"ח לא יתפלל רק עד חצות ולא יותר גם א"צ להשלים אותה תפלה בתפלה הסמוכה כגון אם לא התפלל שחרית לא ישלים במנחה דלא דמי לשכח או נאנס ולא התפלל שחרית דמשלימה במנחה דהתם באמת היה מחויב רק שע"י סיבה לא התפלל משא"כ כאן דהוי פטור מדין וכן הדין במנחה ומעריב וה"מ אם היה מתו מוטל לפניו מעת התחלת חיוב התפלה עד השלמת זמנה כגון שהיה מתו מוטל לפניו מעלות השחר והאיר פני כל המזרח עד אחר חצות אבל אם מת לאחר שכבר התחיל החיוב עליו כגון לאחר שהאיר כל פני המזרח אע"פ שלא קברוהו עד אחר חצות משלים בזמן מנחה דהואיל וחל עליו החיוב מתחלת עת שבא זמן התפלה אע"פ שלא היה שהות לגמור התפלה מ"מ כיון שחל עליו החיוב חייב להשלים אח"כ התפלה בזמן מנחה. ואפשר דבזה חייב ג"כ לברך ברכת השחר אם לא בירכן בבוקר כשקם ממטתו דהא בשעת חיובן היה חייב ועיין לעיל בסימן נ"ב בבה"ל:
(ה) להחמיר - פי' ומיירי בשאין לו מי שיעסוק בצרכי המת א"נ דמיירי בכל גווני שאסרוהו מפני כבודו של מת שלא יאמרו מת זה קל הוא בעינו של אונן ואין חרד על מיתתו וזהו דעת המחבר עצמו מעיקר הדין ומה שכתב אח"כ אין מוחין ר"ל דמ"מ אין אנו יכולין למחות במי שנוהג היפך זה דיש לו על מי לסמוך היכא שיש לו מי שישתדל בשבילו בצרכי קבורה:
(ו) בשבילו - פי' דאפילו אם מוטל עליו לקברו רק שיש לו בני אדם אחרים שיתעסקו בשבילו ורוצה להחמיר על עצמו אין מוחין בידו זהו דעת ראבי"ה וכתב רש"ל בתשובה סי' ע' שעכשיו לא נהגו כראבי"ה:
(ז) סימן שמ"א - דשם פסק דאינו רשאי להחמיר בכל גווני וכן עיקר [אחרונים] ומ"מ בן שהוא אונן על אביו ויש מתעסקין בלעדו מותר לו לילך לבהכ"נ לומר קדיש עליו כי זהו כבודו של אביו ומותר לכו"ע ומכ"ש בשבת ויו"ט ודוקא כשאין אבלים אחרים אבל כשיש אבלים אחרים לא [פמ"ג ודה"ח]:

אונן השומע ברכה מחבירו, לא יענה אמן, ואם מסר מתו לחברא קדישא, אונן העונה אמן אחר הברכות אין מוחין בידו, שיש לו ע"מ שיסמוך. ובפרט שאין כאן חשש ברכה לבטלה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תריח)**.

[131] אונן הרוצה להחמיר על עצמו ולקרוא ק"ש, אינו רשאי להחמיר, וכל שכן שאין לו לברך כל שאר ברכות. ואפילו אם מסר את מתו לחברא קדישא על מנת שיטפלו בקבורתו, אין לו להחמיר ולברך. ומ"מ המחמיר על עצמו וקורא ק"ש כשמסר את מתו לחברא קדישא, אין מוחין בידו **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרכ)**.

אונן שעבר וקרא ק"ש בברכותיה בזמן אנינותו, ונקבר מתו לפני שעבר זמן ק"ש , אף שקרא ובירך בזמן שהיה פטור, מ"מ שב ואל תעשה עדיף, ולא יחזור לברך ברכות ק"ש **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרלג)**.

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים עב, א

נושא ההלכה: חיוב נושאי מיטת המת בק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן, את שלפני המטה ואת שלאחר המטה, את שלפני המטה צורך בהם - פטורין, ואת שלאחר המטה צורך בהם - חייבין, ואלו ואלו פטורים מן התפלה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נושאי מטת המת אם חייבים / פטורים מק״ש

רש״י, ר׳ יונה – אותם שלפני המטה – יש צורך בהם, ופטורים.
אותם שלאחרי המטה – אין צורך בהם, וחייבים

מרדכי – אותם שלפני המטה – יש צורך בהם, ופטורים.
אותם שאחרי המטה (שנשאו אותה כבר)- אף אם יש צורך בהם, חייבים משום שאינם טרודים כ״כ במצוה.

טור – בין אותם שלפני המטה ובין אותם שלאחריה – יש למטה צורך בהם – פטורים.
אין למטה צורך בהם – חייבים.

רמב״ם, ב״י – בין אותם שלפני המטה ובין אותם שלאחריה המטה צריכה להם, ופטורים.
שאר המלוים (שאין למטה צורך בהם) – חייבים.

לשון הש״ע

נושאי המטה וחילופיהן **(א)** וחילופי חילופיהן, בין אותם שהם לפני המטה, בין אותם שהם לאחריה, מאחר שלמטה צורך **(ב)** בהם, פטורים. ושאר המלוין את המת, שאין למטה צורך בהם, **(ג)** חייבים.

משנה ברורה

(א) וחלופי חלופיהם - אע״פ שיש שהות לאחרונים לקרוא בעוד שנושאים הראשונים אפ״ה פטורין מפני דלפעמים נמלכין ונותנין להם לשאת ולפיכך אין להם להתחיל:
(ב) בהם - כגון בעיר שיש בה חבורה המזומנת לכך וכל בני החבורה מחליפין לשאת לפי שכולם חפצים לזכות בו כולם פטורים מק״ש לפי שהם טרודים טרדת מצוה ואפילו הרחוקים מהמטה ובמקום שאין חבורה המזומנת לכך הסמוכין למטה פטורין לפי שדרך לזכותם בהמצוה כשיכבד על הנושאים אבל הרחוקים מהמטה חייבין:
(ג) חייבים - בק״ש [ואע״פ שהלוית המת הוא בכלל ג״ח וגמ״ח הוא מן התורה מ״מ הם אינם טרודים כלל ויכולין לקרות פסוק ראשון בכונה ובעמידה והשאר כשהם מהלכין] אבל פטורין מתפלה כמש״כ סימן ק״ו:

עין משפט ד - ש״ע יורה דעה שנח, א

נושא ההלכה: חיוב נושאי מיטת המת בק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נושאי המיטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן ואפילו היו אחר המיטה לענין ק״ש ותפילה

טור, ש״ע – ק״ש – יש למיטה צורך בהם (שעדיין ישאוה) – פטורים מק״ש *.

* **ש״ך** – שהעוסק במצוה פטור מן המצוה.

אין למטה צורך בהם וה״ה למלוים את המת – חייבים בק״ש.

תפילה – כולם פטורים מתפילה.

האם אלו שלאחר המיטה חייבים בק"ש נחלקו בזה הראשונים:

רש"י – שלאחר המיטה – אלו שכבר נשאו את המת ועומדים אחר המיטה ואף אם יש צורך בהם (שעתידים עוד לישא את המיטה) חייבים בק"ש שהואיל וכבר יצאו ידי חובתן מן המת.

שלפני המיטה – אלו שעדיין לא נשאוהו והמיטה תגיע אליהם וישאו אותה.

תוספות, רמב"ם * - הכל תלוי באם יש למיטה צורך בהם או לא ואף אלו שלאחר המיטה שכבר נשאוהו אם יש צורך בהם פטורים מק"ש.

* לשיטתו אף שאר מלווים ואפילו אין למיטה צורך בהם פטורים מק"ש מחמת טרדת המת.

לשון הש"ע

נושאי המטה, וחילופיהן, וחילופי חילופיהן, בין אותם שהם לפני המטה בין אותם של אחריה, מאחר שלמטה צורך בהם, פטורים (מקריאת שמע), ושאר המלוין את המת, שאין למטה צורך בהם, חייבים. (ועיין בא"ח סימן ע"ב).

עין משפט ה,ו - ש"ע אורח חיים קו, א

נושא ההלכה: אלו הפטורים מק"ש וחייבים בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

נושאי המטה וחלופיהן וחלופי חלופיהן, את שלפני המטה ואת שלאחר המטה, את שלפני המטה צורך בהם - פטוריין, ואת שלאחר המטה צורך בהם - חייבין, **ואלו ואלו פטורים מן התפלה.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הטעם שנושאי המטה שחייבים בק"ש פטורים מתפלה

רש"י – תפלה לאו דאורייתא.

רבותיו של רש"י – לפי שלתפלה יש עוד שהות ביום.

ר' יונה - תפילה צריך להתפלל מעומד ואינם יכולים לשהות כל כך אבל ק"ש שיכולים לאמרה בעוד שמהלכין די לעמוד בפסוק ראשון שלא יתעכבו בו אלא מעט וחייבין.

רמב"ם – אף המלוים פטורים מתפלה מפני טרדת הלב.

מה טעם דמי שפטור מק"ש פטור מתפלה

ב"י - כיון דפטורים מק"ש דאורייתא כל שכן מתפילה שהיא מדרבנן.

כשנושאים את המת לקבורה מי הם הפטורים מתפלה

רמב"ם – כל המלוים את המת לקבורה אע"פ שאין למטה צורך בהם פטורים מתפלה, והטעם הוא מפני טרדת הלב.

טור – נושאי המטה בין שהם מלפניה ובין מלאחריה - פטורים.

שאר המלוים – חייבים.

מדוע חייבו נשים וקטנים בתפלה

רש"י - דתפילה רחמי היא ומדרבנן ולכן תיקנוה אף לנשים ולחינוך קטנים.

לשון הש״ע

כל הפטורים **(א)** מק״ש פטורים מתפלה, וכל שחייב בק״ש חייב בתפלה, חוץ מהמלוין את המת, שאין למטה **(ב)** צורך בהם, שאע״פ שהם חייבים בק״ש, פטורים **(ג)** מתפלה, ונשים ועבדים, שאע״פ שפטורים מק״ש חייבים בתפלה, מפני **(ד)** שהיא מ״ע שלא הזמן גרמא [132], וקטנים שהגיעו לחינוך, חייבים **(ה)** לחנכם [133].

משנה ברורה

(א) מק״ש - מפני שהם עוסקים במצוה או שטרודים טרדת מצוה וכמבואר בסימן ע׳ ס״ג:
(ב) צורך בהם - ר״ל שאינם מוכנים כלל לעזור בנשיאת המטה דאל״ה פטורין גם מק״ש וכדלעיל בסימן ע״ב ס״א ע״ש:
(ג) מתפלה - הואיל והיא מדברי סופרים ועוד שהיא בעמידה ואין יכולין לשהות כ״כ אבל ק״ש עיקר כונתה ועמידתה אינה אלא בפסוק ראשון ובקל יוכל לעמוד ולכוין. ואם עבר זמן תפלה ע״ז אין צריך להשלים בתפלה הסמוכה כיון דבשעת חובתו היה פטור מן הדין וכדלעיל בסוף סימן צ״ג ע״ש במ״ב:
(ד) שהיא מ״ע וכו׳ - כ״ז לדעת הרמב״ם שרק זמני התפלה הם מדברי סופרים אבל עיקר מצות תפלה היא מן התורה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא שאין לה נוסח ידוע מן התורה ויכול להתפלל בכל נוסח שירצה ובכל עת שירצה ומשהתפלל פ״א ביום או בלילה יצא י״ח מן התורה וכתב המ״א שע״פ סברא זו נהגו רוב הנשים שאין מתפללין י״ח בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומן התורה יוצאות בזה ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר אבל דעת הרמב״ן שעיקר מצות תפלה היא מד״ס שהם אנשי כה״ג שתיקנו י״ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה וערבית רשות ואע״פ שהוא מ״ע מד״ס שהזמן גרמא והנשים פטורות מכל מ״ע שהזמן גרמא אפילו מד״ס כגון קידוש הלבנה אעפ״כ חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים הואיל ותפלה היא בקשת רחמים. וכן עיקר כי כן דעת רוב הפוסקים וכן הכריע בספר שאגת ארי׳ ע״כ יש להזהיר לנשים שיתפללו י״ח ונכון ג״כ
שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דהיינו שיאמרו עכ״פ שמע ישראל כדאיתא בסימן ע׳ ויאמרו ג״כ ברכת אמת ויציב כדי לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המ״א בסימן ע׳ וכ״ז לענין שחרית ומנחה אבל תפלת ערבית שהוא רשות אע״פ שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מ״מ הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית. ותפלת מוספין בצל״ח כתב דפטורות אבל בספר מגן גבורים פסק דחייבות ע״ש:
(ה) לחנכם - להתפלל י״ח ערב ובוקר ומ״מ רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית ואסור לענותם כמש״כ בסימן רס״ט ושמ״ג לענין להאכילם קודם קידוש:

הלכה למעשה

[132] כתב הרמב״ם (פ״א מהל׳ תפלה ה״א): מצות עשה להתפלל בכל יום, ואין מניין התפלות מן התורה, ואין לתפלה זמן קבוע, ״לפיכך נשים ועבדים חייבים בתפלה, לפי שהיא מצות עשה שלא הזמן גרמא״. ומ״מ אין הנשים חייבות מן הדין להתפלל שלש תפלות, אלא חייבות בתפלה אחת בכל יום. ומה טוב שיתפללו תפלת שחרית, שאחר שיברכו ברכות השחר (חוץ מברכת שעשני כרצונו, שיאמרוה בלי שם ומלכות), וברכות התורה, יאמרו פסוק ראשון של ק״ש, כדי לקבל עליהן עול מלכות שמים, ולאחר מכן יתפללו תפלת שמו״ע. ואם היו עסוקות או טרודות בבוקר בצרכי הבית עד שעבר זמן תפלת שחרית, יתפללו תפלת שמו״ע במנחה או בערבית. ואם ירצו הנשים להתפלל בכל יום שלש תפלות, ערבית שחרית ומנחה, תבוא עליהן ברכה, ואין בזה חשש ברכה שאינה צריכה, הואיל ותפלה בקשת רחמים היא. ועל כגון זה אמרו והלואי שיתפלל אדם כל היום כולו **(יבי״א ח״ו סי׳ יז, יחו״ד ח״ג סי׳ ז, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תצב)**.

[133] קטן שהגיע לחינוך, חייב אביו לחנכו להתפלל ערבית שחרית ומנחה. ואע״פ שתפלת ערבית רשות, מ״מ בזמן הזה נקבעה חובה בכל ישראל, וגם לא אמרו שהיא רשות לגמרי אלא לבטלה מפני מצוה עוברת. ומותר לתת לקטן לאכול אף קודם שחרית. ומצוה להביא ילדים קטנים שהגיעו לחינוך לבית הכנסת, להתפלל עם הציבור, ולזרזם להקשיב ולענות דברים שבקדושה ואמן, ולחנכם לעמוד באימה וביראה, ולהזהר בקדושת המקום כראוי. ונכון לחנכם להתפלל את כל סדר התפלה, כולל ברכות השחר וברכות התורה וכו׳, ועל האב לשים לב על הבן שלא ידלג בתפלה, כי חנוך לנער ע״פ דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה. וקטן שהגיע לחינוך שלשונו כבדה, ומתפלל לאט מאוד, אין לחנכו להתפלל תפלה קצרה, או לברך ברכת המזון קצרה, אלא יש לחנכו להתפלל לכל הפחות ק״ש ושמונה עשרה, עד שיתרגל ויוכל להתפלל כל התפלה כולה. ומצות חינוך היא גם במצוות דרבנן, ולכן על האב לחנך את בנו לומר ההלל במועדים ובראשי חודשים, ולהתפלל מוסף ונעילה. וכן קטן שהגיע לחינוך ולא התפלל תפלה אחת, טוב ונכון לחנכו להתפלל תשלומין **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תקח - תקכא)**.

עין משפט ז - ש״ע יורה דעה שמא, א

נושא ההלכה: דין האונן (אדם שעוד לא נקבר מתו)

לשון מקור ההלכה בגמ׳

מי שמתו מוטל לפניו - אוכל בבית אחר, ואם אין לו בית אחר - אוכל בבית חבירו, ואם אין לו בית חבירו - עושה מחיצה ואוכל, ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, - מחזיר פניו ואוכל, ואינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ואינו מזמן, ואין מברכין עליו ואין מזמנין עליו, ופטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה, ובשבת - מיסב ואוכל בשר ושותה יין, ומברך ומזמן, ומברכין עליו ומזמנין עליו, וחייב בכל המצות האמורות בתורה, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מתוך שנתחייב באלו נתחייב בכולן. ואמר רבי יוחנן: מאי בינייהו - תשמיש המטה איכא בינייהו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הגדרת אונן ודינו לענין המצוות ושאר דברים שאסור בהם

טור, ש״ע – מת לו מת מן הקרובים שחייב להתאבל עליהם אך עדיין לא נקבר, פטור מכל המצוות כולן.

הגדרת אינו מברך ואין מברכין עליו

רא״ש, רמב״ן – אינו מברך - ברכת המוציא.
אין מברכין עליו – שאינו יוצא בשמיעת ברכת המזון ע״י אחר.

ריב״א – אין מברכין ומזמנין חדא לומר נברך שאכלנו משלו, וחדא לברך בשם כלומר שאסור כלל בזימון לא בשלושה ולא בעשרה.

הגדרת מוטל לפניו

רב אשי *, ש״ך – כל שצריך להתעסק בקבורתו מיקרי מוטל לפניו ואפי׳ אינו לפניו בפועל.

* למד כן מאברהם אבינו דכתיב ״ויקם אברהם מעל פני מתו״ והרי שרה לא היתה לפניו ומכאן מוכח שהעוסק בצרכי המת כמי שמתו לפניו דמי.

מתי מתחלת ומסתיימת האנינות

סמ״ג, ב״ח, ש״ך – לפני הקבורה – כל דין אונן עליו.
אחר הקבורה – אין דין אונן עליו ואפי׳ אם נקבר באותו היום.

אונן האם יכול לברך

רש״י, רמב״ם - אינו צריך לברך, ומשמע מדבריהם שאם רצה הרשות בידו.

ר׳ יונה, מרדכי, רא״ש, תוספות, הגמ״י, טור, ש״ע – בין אם צריך להתעסק בצרכי המת (שאין מי שיתעסק בו), ובין אם לא צריך להתעסק עם המת (שיש מי שיתעסק בו) אסור לברך, ואפילו אם ירצה להחמיר על עצמו אינו רשאי.

ראבי״ה – במקום שיש מי שיתעסק עם המת – מותר לברך ולהתפלל.

* מכיוון שבירושלמי הוי בעיא דלא איפשיטא סמכינן על זה שיכול לברך.

אם מותרת אכילה בפני המת

ב״ח, פרישה, ש״ך * – לפניו ממש – אסור.
שלא בפניו ואפי׳ באותו בית – מותר.

* וה״ה בשבת.

מה מקרי מחיצה לענין אכילה בבית המת

רשב"א *, **ש"ע** – אפי' סדין שתוקע שוליו בארץ או עושהו חזק שאינו ניטל ברוח מיקרי מחיצה, וכל שיש מחיצה הרי הוא כבית אחר ויכול לאכול.

* וראיה שסדין נחשב כמחיצה מהפרוכת שכתוב "והבדילה הפרוכת לכם".

האם כל אדם אסור באכילה לפני המת או שרק האונן

ט"ז – אחר מותר באכילה לפני המת, שמה שאסרו מטעם לועג לרש הוא דווקא במי שמוטל עליו לקוברו דשמא ימשך ויעזוב את הטיפול בצרכי הקבורה, אבל אחר אין בו משום לועג לרש.

ש"ך – גם אחר אסור לאכול בפני המת, שכל הטעם שאסרו לאכול בפני המת הוא מטעם לועג לרש וה"ה לכל אדם.

האם כשמתו בעיר אחרת חל דין אנינות עליו

רא"ש *, **טור, ב"י, ש"ע** – גם כשמתו בעיר אחרת ואפי' יש מי שיטפל בקבורתו שם חל דין אנינות עליו.

* וסברת ר"ת חלושה דא"כ אחי המת יאכלו בשר וישתו יין כיון שבניו יורשין אותו וחייבים בקבורתו, אלא ודאי לא פלוג רבנן.

ר"ת *, **פר"ח, ב"ח, ש"ך** – בעיר אחרת ואין מי שיטפל בקבורתו – חל דין אנינות עליו.

בעיר אחרת ויש מי שיטפל בקבורתו – אין דין אנינות חל עליו.

* התוספות במס' ברכות כתבו מעשה דר"ת שמתה אחותו והיה בעיר אחרת ואכל בשר ושתה יין והסביר טעמו שמאחר שחל חיוב הקבורה על בעלה ויש מי שיתעסק בקבורתה אין חלים עליו דיני אנינות.

האם חלים דיני אנינות בשבת / ביו"ט

רא"ש, ר' יונה טור, ב"י, ש"ע, רמ"א *, **ט"ז** – אוכל בשר ושותה יין אם ירצה * ומברך וחייב בכל המצוות חוץ מתשמיש המיטה שאסור.

* **רמ"א** – הליכה לבית הכנסת מותרת בשבת ואף בחול מותרת רק היות ואסור לו להתפלל מה יעשה שם.

* **ט"ז** - משום שאין חובה על האדם שיאכל בשר וישתה יין בשבת שהרי אמרו עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות, אך לענין תפילה וברכות חייב בשבת ויו"ט וכן נראה לפי סדר הלשון "דאם ירצה" נכתב קודם המילה ומברך דמשמע שבשר ויין אם ירצה יאכל אבל ברכות ותפילה מברך ומתפלל.

מחלוקת בעניין מצוות תשמיש המיטה בשבת

ת"ק – אסור האונן בתשמיש המיטה מכיוון שנחשב כדבר שבצינעה ואין להקל בו מאחר ומתו מוטל לפניו יראה כקלות ראש לשמש בעת ובעונה זו.

ר"ג – חייב האונן בתשמיש המיטה כדין שאר מצוות שחייב בהם, שתשמיש המיטה הוא מצוות עונה.

דעות הראשונים – ג' שיטות

רי"ף, רמב"ם, רא"ש, בה"ג, ש"ע – אסור בתשמיש המיטה (כת"ק) .

רז"ה, ר' יונה – מותר בתשמיש המיטה (כר"ג וכן נפסק בירושלמי).

ר' יוסף הלוי – לא נחלקו ר"ג ות"ק בעניין תשמיש בין מותר לאסור אלא בין רשות לחובה
ת"ק – רצה משמש רצה אינו משמש.
ר"ג – חובה לשמש.

היה צריך להחשיך על התחום בכדי לעסוק בצרכי המת מאימתי חל דין אנינות

תוספות בשם ר' נתנאל, רא"ש *, **טור, ב"י, ש"ע** – משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום.

* והטעם שכל היום חייב במצוות משום שבשבת ויו"ט אין יכול לעסוק בצרכי המת ורק כשמחשיך לצורכו חשיב כאונן ופטור.

במקרה שקוברו ביו"ט ראשון ע"י עכו"ם או ביו"ט שני

טור, ב"י, ש"ע – מכיוון שמוטל עליו להמציא ולהשיג לעכו"ם צרכי קבורה חשיב כמוטל לפניו, וכ"ש יו"ט שני שהוא בעצמו יכול לקוברו חלים עליו כל דיני אנינות.

לשון הש"ע

מי שמת לו מת שהוא חייב להתאבל עליו [134], קודם קבורה [135] אוכל בבית אחר. אין לו בית אחר, אוכל בבית חבירו. אין בית לחבירו, עושה לו מחיצה ואוכל, ואפילו מחיצה של סדין, סגי אם תקע שולי הסדין בענין שאינו ניטל ברוח. ואם אין לו דבר לעשות מחיצה, מחזיר פניו ואוכל. ובין כך ובין כך, ואפילו הוא בעיר אחרת, אינו מיסב ואוכל, ואינו אוכל בשר ואינו שותה יין, ואינו מברך ברכת המוציא ולא ברכת המזון [136], ואין מברכים עליו ולא מזמנין עליו, אפילו אם אוכל עם אחרים שמברכים, לא יענה אחריהם אמן. ופטור מכל מצות האמורות בתורה, ואפילו אם אינו צריך לעסוק בצרכי המת, כגון שיש לו אחרים שעוסקים בשבילו [137]. וי"א שאפילו אם ירצה להחמיר על עצמו לברך או לענות אמן אחר המברכין, אינו רשאי [138] (ועיין בא"ח סי' ע"א). ובשבת ויו"ט, אוכל בשר ושותה יין, (אם ירצה) (רבינו יונה פ' מי שמתו). ומברך, וחייב בכל המצות [139], חוץ מתשמיש המטה שאסור בו [140]. (ומותר לילך לבית הכנסת בשבת, ואף בחול אין בו איסור, רק מאחר שאסור להתפלל, מה יעשה שם) (כל בו) ואם צריך להחשיך על התחום כדי לעסוק בצרכי המת, חל עליו אנינות ליאסר בכולן משעה שמתחיל ללכת כדי להחשיך על התחום [141]. ואם רוצה לקברו ביו"ט ראשון על ידי עממין, אסור בכולן. וכ"ש ביו"ט שני, שהוא בעצמו יכול לקברו, שחלו עליו כל דיני אנינות [142]. (י"א דתלמיד על רבו מובהק אסור לאכול בשר ויין כל זמן שמוטל לפניהם) (הגהות אשירי פ' א"מ).

◆ הלכה למעשה ◆

[134] מי שמת לו מת שחייב להתאבל עליו ועדיין לא נקבר נקרא אונן ופטור מכל המצוות שבתורה, והיינו במי שמת לו אביו או אמו אחיו או אחותו בנו או בתו או אשתו, ודין אונן שייך גם באשה שמת אחד משבעת הקרובים הנזכרים. וכן אינו מברך ברכות השחר וברכות התורה ואינו קורא ק"ש ואינו מתפלל ואינו מתעטף בציצית ואינו מניח תפילין **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' א - ב)**.

[135] מיד לאחר שסתמו את הגולל דהיינו שהשליכו עפר על המת, האבלים יוצאים מגדר אונן וחלים עליהם דיני אבל, ולכן אם לא עבר עדיין זמן ק"ש ותפילה יקראו ק"ש ויתפללו, ואם עברו ד' שעות מהזריחה יברכו ברכות השחר וברכות התורה ברוך שאמר עד סוף ישתבח ויקראו ק"ש ותפילת העמידה, ואם עבר חצות היום אין יכולים להתפלל שחרית **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' נא)**.

[136] אין האונן רשאי לברך המוציא וברכת המזון ושאר ברכות ורשאי לאכול ולשתות מה שירצה אף שאינו מברך לא בתחילה ולא בסוף **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' ב)**.

[137] ודין זה הוא אפילו אם סיכם עם החברא קדישא על הטיפול בנפטר ואינו מוטל עליו עוד לקוברו, או שאחיו נפטר ויש לו בנים שחייבים בקבורתו או שאחותו הנשואה נפטרה שבעלה חייב בקבורתה או שהמת בעיר אחרת, אפילו הכי האונן פטור מכל המצוות שבתורה **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' א)**.

[138] אונן הרוצה להחמיר על עצמו ולקרוא ק"ש אינו רשאי להחמיר, וכ"ש שאין לו לברך כל שאר ברכות, ואפי' אם מסר את מתו לחברא קדישא ע"מ שיטפלו בקבורתו אין לו להחמיר ולברך, ומ"מ המחמיר על עצמו וקורא ק"ש כשמסר את מתו לחברא קדישא אין מוחין בידו **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' יא)**.

[139] מי שמת לו מת בשבת או ביו"ט או שקרובו נפטר ביום שישי וטרם נקבר אינו נוהג דיני אנינות בשבת וחייב בכל המצוות כולן ויתפלל כרגיל ויכול לומר קדיש בשבת ומותר באכילת בשר ושתיית יין ומברך על המאכל תחילה וסוף **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' כב)**.

[140] אסור בתשמיש המיטה **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' נט , סא)**.

[141] הצריך להחשיך על התחום להכין לו צרכי קבורה חל עליו דיני אנינות משעה שמחשיך **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' נט , סא)**.

[142] מי שמת לו מת בר"ה וביו"ט ראשון של סוכות דינו כדין אונן ביו"ט שאם רוצה לקוברו ע"י נכרים דינו כדין אונן לכל דבר ופטור מכל המצוות וכ"ש ביו"ט שני שהוא בעצמו יכול לקוברו שחלים עליו כל דיני אנינות מליל יו"ט שני אבל אם רוצה לדחות את הקבורה לאחר יו"ט לא חלה עליו אנינות עד מוצאי הרגל וכדין שבת **(ילקו"י הל' אבלות סי' ז הל' נט , סא)**.

עין משפט ז - ש״ע אורח חיים קצט, ה

נושא ההלכה: אונן אם מזמנין עליו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

לשון הש״ע

אונן בחול, **(ח)** שהוא פטור מלברך, **(ט)** אין מזמנין **(י)** עליו [143].

משנה ברורה

(ח) שהוא פטור מלברך - פי׳ כל זמן שמתו מוטל לפניו כבסימן ע״א:
(ט) אין מזמנין - ואפילו להאומרים שאם רצה להחמיר ולענות ולברך הרשות בידו מ״מ כיון שהוא פטור אינו מצטרף ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ע״א סק״ד במ״ב לענין אם יש חבורה בעיר המיוחדים להוצאת המת ומסרהו להם:
(י) עליו - ואפילו בדיעבד אם בירך להוציא לאחרים לא מהני דכל שהוא בעצמו פטור מן הדבר אין יכול להוציא לאחרים [פמ״ג]:

[143] אונן (שעדיין לא נקבר מתו), שהוא פטור מכל המצוות כולן, ואינו רשאי לברך ברכת המזון, אין מזמנין עליו. אבל האונן בשבת, מזמנין עליו **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ שפח)**.

הלכות

דף יח.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים מה, א

נושא ההלכה: כניסה לבית הקברות או לד׳ אמות המת עם תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

והתניא: לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא, ואם עושה כן עובר משום (משלי י״ז) לועג לרש חרף עושהו! התם תוך ארבע [אמות] הוא דאסור, חוץ לארבע אמות חייב, דאמר מר: מת תופס ארבע אמות לקריאת שמע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

באיזה תפילין נאמר האיסור

ב״י – דוקא תפילין של ראש אם מגולים לפי שנראים , אבל של יד שמכוסים אין בהם משום לועג לרש, וה״ה אם כיסה את של ראש, מותר.

לשון הש״ע

אסור לכנוס **(א)** בבית הקברות או **(ב)** בתוך ארבע אמות של מת, ותפילין בראשו, משום לועג לרש (משלי יז, ה). ואם הם מכוסים, **(ג)** מותר [144].

משנה ברורה

(א) בבה״ק - ואפילו תוך ד״א של מקום התחלת הקברים ג״כ אסור אי ליכא מחיצה מפסקת ביניהם והא דלא ע״רב ביחד ויאמר אסור לילך תוך ד״א של קבר או של מת דעת המ״א דבא לרמז דממקום בה״ק ולפנים אסור אפי׳ רחוק ד״א מן הקבר ויש מקילין בזה ועיין בבה״ל דבאמצע בה״ק שיש קברים סביב נראה דיש להחמיר אפילו רחוק ד״א מן הקבר משא״כ בסוף בה״ק דאין שם קברים רק דהוקצה הקרקע לקברים אין להחמיר מדינא ברחוק ד״א מן הקבר ואעפ״כ נכון שלא יכנוס כלל בתפילין שבראשו כל שהוא לפנים ממחיצת בה״ק שמא יתקרב בתוך ד״א של איזה קבר בלי דעת:

(ב) בתוך ד״א וכו׳ - וכתב העט״ז דכל אותו חדר שהמת מונח בו חשוב כד״א של מת ומגן גיבורים חולק עליו וכתב דאינו תופס רק ד״א ע״ש ואפילו קבר של קטן שעדיין לא הגיע לכלל מצות אפ״ה אין לכנוס שם בתפילין בראשו משום לועג לרש:

(ג) מותר - וצריך שגם הרצועות תהיינה מכוסות לפיכך אע״פ שמותר לכנוס בתש״י לבדה הואיל והוא מכוסה צריך ליזהר ברצועה שעל אצבעו שתהיה ג״כ מכוסה [ט״ז]:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים עא, ז

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש תוך ד׳ אמות של מת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

קרא בתוך ד׳ אמות של מת , האם יצא

רמב״ם , ב״י – לא יצא.

ראב״ד – יצא.

הלכה למעשה

[144] אסור להכנס לבית הקברות או לתוך ד׳ אמות של מת, כשתפילין בזרועו או בראשו, משום לועג לרש, אך אם התפילין מכוסות, מותר. ובחדר שיש בו מת, יש אומרים שאסור לעמוד שם עם תפילין אפילו רחוק ד׳ אמות מהמת. ויש חולקים ואומרים שאינו אסור אלא בתוך ד׳ אמות למת **(ילקו״י הל׳ תפילין עמ׳ תרצח)**.

לשון הש"ע

אסור לקרות **(טו)** ק"ש תוך ארבע אמות של מת, **(טז)** או בבית הקברות, ואם קרא, **(יז)** לא יצא.

משנה ברורה

(טו) ק"ש - וה"ה לומר קדיש ושאר דברי קדושה והטעם משום לועג לרש:
(טז) או בבה"ק - עיין לעיל בסי' מ"ה סק"א במ"ב מה שכתבתי שם לענין לכנוס בתוכו בתפילין וה"ה לענין זה:
(יז) לא יצא - קנסוהו חכמים הואיל ועבר על דבריהם אפילו היה שוגג והראב"ד חולק וס"ל דא"צ לחזור ולקרות כיון דהמקום ההוא היה ראוי לקרות בו ורק משום לועג לרש יצא בדיעבד ולדינא לענין ק"ש הסכימו האחרונים לחוש לדברי הרמב"ם לחזור ולקרות אבל אם בירך או התפלל אינו חוזר. ולענין ברכות ק"ש מסתפק הפמ"ג עי"ש טעמו:

עין משפט א - ש"ע יורה דעה רפב, ד

נושא ההלכה: להיכן אסור להיכנס כשס"ת בזרועו

לשון מקור ההלכה בגמ'

ראה לשון מקור ההלכה בגמ' בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

"לא יהלך אדם בבית הקברות ותפילין בראשו וספר תורה בזרועו וקורא" - הליכה בבית הקברות וס"ת בזרועו אסורה דוקא בקורא בו או אפילו הליכה בעלמא אסור

רמב"ם, ב"י * – אסור בין במהלך ואינו קורא וכ"ש במהלך וקורא בו משום לועג לרש.

* **ב"י** - ואע"ג דפשטא דברייתא משמע דלא אסרה לילך בבית הקברות וס"ת בזרועו אלא דוקא בקורא בו אפשר שהרמב"ם ז"ל מפרש דתרתי קתני לא יהלך בבית הקברות וס"ת בזרועו אפילו אינו קורא בו, וכן לא יהא קורא שם אע"פ שאין ס"ת בזרועו דבכל חד מהני איכא משום לועג לרש דאחיזת ס"ת בזרועו אע"פ שאינו קורא בו מצוה היא ואית בה משום לועג לרש

כניסה עם ס"ת לבית בכסא / בית המרחץ

ב"י – אסור ופשוט הוא וראיה מהגמ' בסנהדרין (כא:) גבי מלך שאין ס"ת זז ממנו אלא בשעה שהוא נכנס לבית הכסא או לבית המרחץ.

לשון הש"ע

לא יאחוז אדם ס"ת ויכנס בו לבית הכסא או לבית המרחץ או לבית הקברות, אע"פ שכרוך במטפחת ונתון בתיק שלו, ולא יקרא בו עד שירחיק ד' אמות מהמת או מבית הקברות או מבית הכסא [145], ולא יאחוז ספר תורה בלא מטפחות.

הלכה למעשה

[145] אסור לקחת ס"ת בזרועו בבית הקברות, אפילו שהוא במטפחת ואינו קורא בו, ויש אומרים שכל האיסור שלא יהלך עם ס"ת "ויקרא בו", והיינו משום לועג לרש, אבל עצם האחיזה בלחוד אין בזה לועג לרש. ויש מחמירים גם בעצם הכניסה לבית הקברות עם ס"ת בזרועו. ויש להחמיר בדבר **(ילקו"י הל' אבלות סי' נח הל' ו)**.

עין משפט א - ש״ע יורה דעה שסז, ב

נושא ההלכה: הליכה תוך ד׳ אמות המת עם תפילין בראשו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הליכה בבית הקברות / בתוך ד׳ אמות המת ותפילין בראשו

טור, ש״ע – היו התפילין מגולים – אסור משום לועג לרש.

היו התפילין מכוסים – מותר *.

* ונראה שמותר אם מכוסים דהרי כתב מרן דוקא תפילין שבראשו הא עם תפילין שבזרועו מותר שהרי מכוסים הם.

לשון הש״ע

לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד׳ אמות של מת ותפילין בראשו, משום לועג לרש (משלי יז, ה), ואם הם מכוסים, מותר.

עין משפט א - ש״ע יורה דעה שסז, ג

נושא ההלכה: הליכה בבית הקברות או בתוך ד׳ אמות של מת וס״ת בזרועו

לשון הש״ע

לא יהלך בבית הקברות או בתוך ד׳ אמות של מת או של קבר וספר תורה בזרועו ויקרא בו או יתפלל, והוא הדין על פה אסור לקרות, אלא אם כן לכבוד המת, כמו שנתבאר. (וע״ל סימן שד״מ סעיף ט״ז).

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים עא, ג

נושא ההלכה: המשמר את המת אם חייב בק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

המשמר את המת אף על פי שאינו מתו - פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

היה אפשר לו לקיים את ב׳ המצוות (לשמר וגם לקרוא ק״ש וכדו׳)

ר״ן * - אע״פ שהוא יכול לקיים מצוות בעודו משמר פטור מפני שכל שהוא עוסק במלאכתו של מקום לא חייבתו תורה לטרוח ולקיים מצות אחרות אע״פ שאפשר.

* אך ודאי שכל שאינו צריך לטרוח כלל אלא כדרכו במצוה ראשונה יכול לצאת ידי שניה דבכהאי גוונא ודאי יצא ידי שתיהן דמהיות טוב אל יקרא רע.

תוספות, רא״ש - היכא שאפשר לו לקיים שתי המצוות צריך לקיים את שתיהן.

לשון הש"ע

המשמר את המת, אפילו אינו מתו, **(יב)** פטור.

משנה ברורה

(יב) פטור - מק"ש ותפלה וכל המצוות מפני שהוא עוסק במצוה ששומרו מן העכברים ואפילו בספינה חיישינן לעכברים [גמרא] ואינו רשאי אז להחמיר על עצמו ואפילו הוא יושב חוץ לד"א [מגן גבורים] ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ל"ח:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים עא, ד

נושא ההלכה: היו שנים משמרים את המת אם חייבים בק"ש

לשון הש"ע

היו שנים משמרים, זה משמר וזה קורא, ואח"כ משמר זה וקורא זה.

עין משפט ב - ש"ע יורה דעה שמא, ו

נושא ההלכה: המשמר את המת לענין חיוב ק"ש ושאר מצוות

לשון מקור ההלכה בגמ'

המשמר את המת אף על פי שאינו מתו - פטור מקריאת שמע ומן התפלה ומן התפילין ומכל מצות האמורות בתורה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המשמר את המת לענין חיוב ק"ש ומצות

טור, ש"ע – שומר אחד – בין היה מתו ובין אינו מתו פטור מכל המצוות האמורות בתורה.

שני שומרים – אחד שומר ואחד קורא.

לשון הש"ע

המשמר את המת, אפילו שאינו מתו, פטור מקריאת שמע ומכל מצות האמורות בתורה. היו שנים, זה משמר וזה קורא.

עין משפט ג - ש״ע יורה דעה תג, י

נושא ההלכה: המוליך עצמות ממקום למקום

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: המוליך עצמות ממקום למקום - הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים - מותר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המוליך עצמות המת ממקום למקום כיצד יקחם

רא״ש, טור, ב״י, ש״ע – ליתנם בשק או בדסקיא ולירכב עליהם – אסור מפני שנוהג בהם מנהג בזיון.

מפשיל את השק לאחוריו על החמור – מותר.

היה מתיירא מפני הגנבים והליסטים – מותר אף אם רוכב עליהם.

לשון הש״ע

המוליך עצמות ממקום למקום, הרי זה לא יתנם בשק או בדסקיא ויניחם על החמור וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון, אבל אם מפשילו לאחוריו על החמור, שפיר דמי. ואם היה מתירא מפני הגנבים והלסטים, מותר. הגה: והחי יתן אל לבו דברים של מיתה, דיספד, יספדוניה, דיקבר, יקברוניה, דיטעון, יטעיניה, דידל, ידלוניה, וגדול השלום שניתן לצדיק, שבשעה שהצדיק נפטר ג׳ כתות של מלאכים נותנים לו שלום. (הכל בטור והרא״ש וכל בו) ואומרים: יבא שלום (כל הכתוב לחיים קדוש יאמר לו). בלע המות לנצח ומחה ה׳ אלהים דמעה מעל כל פנים. (ישעיה כה, ח׳).

עין משפט ג - ש״ע יורה דעה רפב, ג

נושא ההלכה: הליכה ממקום למקום וס״ת עמו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: המוליך עצמות ממקום למקום - הרי זה לא יתנם בדסקיא ויתנם על גבי חמור וירכב עליהם, מפני שנוהג בהם מנהג בזיון. ואם היה מתירא מפני נכרים ומפני לסטים - מותר, **וכדרך שאמרו בעצמות כך אמרו בספר תורה. אהייא? אילימא אריש - פשיטא, מי גרע ספר תורה מעצמות! אלא אסיפא.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

להפשיל ס״ת לאחוריו אם הותר רק מפני הגנבים

רא״ש, תוספות – מותר להפשיל ס״ת לאחוריו גם בלא חשש ליסטים.

רי״ף – דוקא מפני חשש הגנבים וליסטים מותר להפשילו לאחוריו.

לשון הש״ע

היה הולך ממקום למקום וס״ת עמו, לא יניחנו בשק ויניחנו על גבי חמור וירכב עליו, אלא מניחו בחיקו כנגד לבו והוא רוכב על החמור. ואם היה מפחד מפני הגנבים, מותר.

עין משפט ד - ש״ע יורה דעה שסא, ג

נושא ההלכה: ליווי המת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רחבה אמר רב יהודה: כל הרואה המת ואינו מלוהו - עובר משום (משלי י״ז) לעג לרש חרף עשהו. ואם הלוהו מה שכרו? אמר רב אסי, עליו הכתוב אומר: (משלי י״ט) מלוה ה׳ חונן דל, (משלי י״ד) ומכבדו חנן אביון.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הרואה את המת ואינו מלווהו

ב״י *, טור, ש״ע – הרואה את המת ואינו מלווהו עובר משום לועג לרש ובר נידוי הוא ולפחות ילוונו ד׳ אמות.

* **ב״י** – נראה שהטור לא מפרש כר׳ יונה לענין לווי ד׳ אמות.

ר׳ יונה – בכל זמן שרואה שמוליכים את המת ואפילו שלא לקבורה כגון לטהרה וכדומה חייב ללוותו לפחות ד׳ אמות.

טור – רק בשעת הוצאתו לקבורה חייב ללוותו לפחות ד׳ אמות.

לשון הש״ע

הרואה את המת ואינו מלוהו, עובר משום לועג לרש (משלי יז, ה) ובר נידוי הוא [146], ולפחות ילוונו ד׳ אמות [147].

הלכה למעשה

[146] מצות עשה מדרבנן ללוות את המת, וכבר האריכו חז״ל בכמה מקומות בגודל מעלת לויית המת, ואמרו בגמרא (ברכות יח.) כל הרואה את המת ואינו מלוהו עובר משום לועג לרש חרף עושהו, ועוד אמרו בגמ׳ (מועד קטן כז:) דחייב נידוי ב״מ. ועוד אמרו בגמ׳ (כתובות עב.) כל המלווה את המת מבית הנפטר עד הקבר, זוכה שגם אותו ילוו לבית עולמו, ועליו הכתוב אומר מלוה ה׳ חונן דל. וטוב שילווה המת עד הקבר, אך אם אינו יכול ללוותו עד הקבר, על כל פנים ילווה אותו ארבע אמות. ואם אינו יכול בכלל לבוא להלוייה, לא ימנע מלבקש עליו רחמים או לתת צדקה לכפרת נפשו בעת הקבורה **(ילקו״י הל׳ אבלות סי׳ י הל׳ א)**.
אפילו במקום שאינו צריך ללוות את המת, אעפ״כ צריך לעמוד מפני העוסקים עמו, שהם גומלי חסדים, וכן בכל מצוה שאדם הולך ומתעסק בה, יש לעמוד מפניו **(ילקו״י הל׳ אבלות סי׳ י הל׳ י)**.
הנוסע באוטובוס ורואה דרך החלון הרכב שמלוים את המת, וקשה לו לרדת וללוות את המת, צריך להדר ולקום מפני המלווים, אפילו שהוא בתוך האוטובוס. ואם היה יושב בביתו והלוייה עוברת ברחוב, ואין לו אפשרות לרדת לרחוב, או שחושש שעד שירד ההלוייה כבר תעבור, יעמוד בחלון הנוטה לרחוב ויאמר, לך לשלום ותנוח ותעמוד לגורלך לקץ הימין **(ילקו״י הל׳ אבלות סי׳ י הל׳ יא - יב)**.

[147] נוהגים שהמלוים את הנפטר ארבע אמות או יותר, וברצונם לשוב לביתם, ממתינים עד שהמטה תיעלם מן העין, ויש לזה סימוכין, ויש להזהר בזה. והמשתתפים בהלויית המת, ישתדלו ללכת אחר המטה, ולא לפניה **(ילקו״י הל׳ אבלות סי׳ י הל׳ ב)**.

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים כג, א

נושא ההלכה: ציצית בבית הקברות

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי חייא ורבי יונתן הוו שקלי ואזלי בבית הקברות, הוה קשדיא תכלתא דרבי יונתן. אמר ליה רבי חייא: דלייה, כדי שלא יאמרו למחר באין אצלנו ועכשיו מחרפין אותנו.

לשון הש״ע

מותר ליכנס בבית הקברות והוא לבוש ציצית, והוא שלא יהא נגרר על הקברות, אבל אם הוא נגרר על הקברות, אסור משום **(א)** לועג לרש (משלי יז, ה) בד״א, בימיהם, שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים **(ב)** לצורך עצמם, אבל אנו שאין מכוונים בהם אלא לשם מצוה, אסור אפילו אינם נגררים. והני מילי כשהציציות מגולים, אבל אם **(ג)** הם מכוסים, מותר.

משנה ברורה

(א) לועג לרש - שנראה כמחרף שאינם יכולים לקיים את המצות:

(ב) לצורך עצמם - שהיה אז מנהג בגדיהם עשויים בני ד׳ כנפות:

(ג) הם מכוסים - כגון שמחביא את הציצית של הט״ג תחת כנפי כסותו ומה״ט גם בט״ק שלובשו תחת למדיו אין בו משום לועג לרש כיון שהוא מכוסה אם לא שהולך בלי לבוש העליון גם בהם אסור עד שיתחבם בהכנפות [ומפמ״ג משמע דיש להחמיר בט״ג אף מכוסה כיון שהוא מיוחד לתפלה אכן בב״י לא משמע כן וגם בדה״ח סתם וכתב דמכוסה מותר]:

עין משפט ה - ש״ע יורה דעה שסז, ד

נושא ההלכה: ציצית בבית הקברות

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הליכה תוך ד׳ אמות של מת / קבר או בבית הקברות בציצית עליו

ר״י – מותר להכנס כשהוא לבוש בציצית רק שלא יהא נגרר על הקברות שאז אסור משום לועג לרש.

רא״ש, ר׳ יונה, טור, ש״ע –

בזמנם (כשהיו מטילים ציציות במלבוש שלובשים) – מותר שאין אפשרות שיפשוט כל בגדיו קודם לכן רק יקפיד שלא יגררו על הקברות.

בזמנינו (שלובשים הציצית לשם מצוה) – **מכוסים** – מותר.

מגולים – אסור ואפילו אינם נגררים על הקברות.

* **ש״ך, מהרש״ל, ט״ז** – ונהגו העולם היתר בטלית קטן וכתב הב״ח הטעם מכיון שהציציות מכוסות.

לשון הש״ע

מותר ליכנס לבית הקברות או לתוך ד׳ אמות של מת או של קבר, והוא לבוש ציצית, והוא שלא יהא נגרר על הקבר. אבל אם נגרר, אסור משום: לועג לרש (משלי יז, ה) במה דברים אמורים, בימיהם שהיו מטילים ציצית במלבוש שלובשים לצורך עצמן, אבל האידנא שאין אנו לובשין אותו אלא לשם מצוה, אסור, אפי׳ אינם נגררים. והני מילי כשהציציות מגולים, אבל אם הם מכוסים, מותר [148].

הלכה למעשה

[148] מותר להכנס לבית הקברות בטלית קטן שלובש תחת בגדיו, שלא אסרו בזה אלא כשלובשו על בגדיו ונראה לעין. ולכן הנוהגים להוציא את ציציותיהם מחוץ לבגדיהם, עליהם להכניסם בבגדיהם כשהם מגיעים לבית הקברות, (ד׳ אמות סמוך לקברות). וכל שכן שיש להזהר שלא יהיו הציציות נגררים על הקברות משום לועג לרש, שנראה כלועג למתים שאינם יכולים לקיים מצות ציצית. וההולך בבית הקברות במקום שאין שם קברות, והוא רחוק ד׳ אמות מהקברים, יש אומרים שאין צריך לכסות הציציות. ויש אומרים שיש לחוש שיתקרב תוך ד׳ אמות, ולכן גם באופן כזה צריך לכסות הציציות. ואם יש גדר או מחיצה לבית הקברות, מותר לילך עם ציציות בחוץ, כשהוא הולך סמוך למחיצה מבחוץ **(ילקו״י הל׳ אבלות סי׳ נה הל׳ א)**.

הלכות

דף יט.

עין משפט א - ש״ע יורה דעה שלד, מג

נושא ההלכה: על אלו דברים גוזרים בית דין נידוי

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי יהושע בן לוי: בעשרים וארבעה מקומות בית דין מנדין על כבוד הרב.

לשון הש״ע

על כ״ד דברים מנדין את האדם, ואלו הן: המבזה את החכם, אפילו לאחר מותו. המבזה שליח ב״ד. הקורא לחבירו עבד. המזלזל בדבר אחד מדברי סופרים, וא״צ לומר מדברי תורה. מי ששלחו לו ב״ד וקבעו לו זמן, ולא בא. מי שלא קבל עליו את הדין, מנדין אותו עד שיתן. מי שיש ברשותו דבר המזיק, מנדין אותו עד שיסיר הנזק. המוכר קרקע שלו לעובד כוכבים, מנדין אותו עד שיקבל עליו כל אונס שיבא מהעובד כוכבים לישראל חבירו בעל המצר. עד המעיד על ישראל בערכאות של עובדי כוכבים, והוציא ממנו ממון בעדותו, שלא כדין, מנדין אותו עד שישלם. טבח כהן שאינו מפריש המתנות, ונותנם לכהן אחר, מנדין אותו עד שיתן. המחלל יו״ט שני של גליות, אע״פ שהוא מנהג. העושה מלאכה בערב פסח אחר חצות. המזכיר שם שמים לבטלה, או לשבועה בדברי הבאי. המביא את הרבים לידי אכילת קדשים בחוץ, המביא רבים לידי חילול השם. המחשב שנים וקובע חדשים בחוצה לארץ. המכשיל את העור. המעכב את הרבים מלעשות מצוה. טבח שיצתה טריפה מתחת ידו. טבח שלא הראה בדיקת סכינו לחכם. המקשה עצמו לדעת. המגרש את אשתו ועשו בינו ובינה שותפות או משא ומתן המביאן להזקק זה לזה, כשיבואו לבית דין, מנדין אותם. חכם ששמועתו רעה. המנדה למי שאינו חייב נידוי. הגה: ואין צריכין לענין נידוי עדות וראיה ברורה, אלא אומד הדעת באמתות הדברים, שהתובע טוען ברי ואז אפי׳ אשה אפי׳ קטן נאמן, אם הדעת נותן שאמת הדבר (מהרי״ק שורש ק״כ /א״ל).

עין משפט ב - ש״ע יורה דעה רמג, ז

נושא ההלכה: דין המבזה ת״ח

לשון מקור ההלכה בגמ׳

המספר אחר מטתן של תלמידי חכמים מאי היא? דתנן, הוא היה אומר: אין משקין לא את הגיורת ולא את המשוחררת, וחכמים אומרים: משקין. ואמרו לו: מעשה בכרכמית, שפחה משוחררת בירושלים והשקוה שמעיה ואבטליון! - ואמר להם: דוגמא השקוה, ונדוהו, ומת בנדויו, וסקלו בית דין את ארונו.

לשון הש״ע

מי שהעידו עליו שביזה ת״ח, אפילו בדברים (אפילו שלא בפניו), בית דין היו מנדין אותו ואין מתירים לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו. ואם ביזה את החכם לאחר מותו, בית דין מנדין אותו והם מתירים לו משיחזור בתשובה. הגה: אבל אין דין ת״ח בזמן הזה לענין שיתן לו המבייש ליטרא דדהבא. (מהרי״ק שורש קס״ג ומהרי״ו סימן קס״ג). ומ״מ יקנסו הב״ד המבייש לפי המבייש והמתבייש (ריב״ש). ובלבד שלא יתחיל החכם במריבה לבזות בני אדם שלא כדין ויגרום בזה שיבזוהו ויתרסו נגדו (ג״ז שם). ומ״מ אף אם התחיל החכם קצת, אין רשות לכל אדם להחציף נגדו לענות לו בעזות. (הגהות מרדכי דקדושין). והכל לפי ראות הדיינים.

עין משפט ב - ש״ע יורה דעה שלד, מז

נושא ההלכה: המבזה ת״ח

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

לשון הש״ע

המבזה את החכם, אפי׳ בדברים, ואפילו לאחר מיתה, אם יש עדים בדבר, בית דין מנדין אותו ברבים, והם מתירין לו כשיחזור בתשובה. אבל אם החכם חי, אין מתירין לו עד שירצה החכם שנידוהו בשבילו. (מיהו אם עשה המוטל עליו, ואין החכם רוצה למחול, מתירין לו נידויו) (ב״י).
וכן החכם בעצמו מנדה לכבודו לעם הארץ שהפקיר כנגדו, ואין צריך לא עדים ולא התראה, ואין מתירין לו עד שירצה החכם, ואם מת החכם, באים שלשה ומתירין לו. הגה: וע״ל סוף סי׳ רמ״ג (בהג״ה), אם דנין בזמן הזה דין תלמיד חכם. הקורא לחכם: מלשין, או מסור, אין לך ביזוי גדול מזה, ומנדין על זה (מהרי״ק שורש ק״פ /קע״ט/).

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים קנח, ט

נושא ההלכה: זהירות בנטילת ידים

לשון מקור ההלכה בגמ׳

והמזלזל בנטילת ידים מאי היא? דתנן, אמר רבי יהודה: חס ושלום שעקביא בן מהללאל נתנדה, שאין עזרה נגעלת על כל אדם בישראל בחכמה ובטהרה וביראת חטא כעקביא בן מהללאל, אלא את מי נדו - את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים, וכשמת - שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו,

לשון הש״ע

צריך ליזהר בנט״י, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם [149].

עין משפט ה - ש״ע יורה דעה שלד, ג

נושא ההלכה: דין מנודה שמת בנידויו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אלא את מי נדו - את אלעזר בן חנוך שפקפק בנטילת ידים, וכשמת - שלחו בית דין והניחו אבן גדולה על ארונו, ללמדך: שכל המתנדה ומת בנדויו - בית דין סוקלין את ארונו.

◆ הלכה למעשה ◆

[149] מצוה מדברי סופרים ליטול את הידים קודם שאוכל סעודה עם פת, ומצוה לשמוע דברי חכמים. והסמיכו זאת על הפסוק ״והתקדשתם והייתם קדושים, והתקדשתם אלו מים ראשונים וכו׳״,. ואף שזו מצוה מדברי סופרים מ״מ מברכים על נטילת ידים קודם הניגוב: ״אשר קדשנו במצותיו וציונו על נטילת ידים״. שגם על מצוות דרבנן שייך לברך בלשון ״וצונו״, שהקב״ה צונו לשמוע לדברי חכמים. וצריך ליזהר מאד בנטילת ידים, שכל המזלזל בנטילת ידים חייב נידוי, ובא לידי עניות, ונעקר מן העולם. ואף מי שאין ידיו מלוכלכות, ואינו יודע להם שום טומאה, אינו רשאי לאכול לחם עד שיטול ידיו. וגם הנשים חייבות בנטילת ידים, ועל כן צריך כל אדם להיות בקי בהל׳ נטילת ידים, וללמד את בני ביתו דיני נטילת ידים, וישגיח שיטלו ידיהם כהלכה. וכן יחנך את בניו ובנותיו הקטנים לנטילה בברכה **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ ט-יג)**.

לשון הש"ע

מנודה שמת, בית דין שולחין ומניחין אבן על ארונו, ואין קורעין עליו, ולא חולצין, ולא מספידין. והני מילי לאפקירותא ועובר על דברי חכמים, אבל לממונא, כיון שמת, פטור מגזירתם ואין סוקלין ארונו, ומספידין אותו כראוי.

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים תעו, א

נושא ההלכה: אכילת צלי בליל פסח

לשון מקור ההלכה בגמ'

תודוס איש רומי הנהיג את בני רומי להאכילן גדיים מקולסין בלילי פסחים, שלח ליה שמעון בן שטח: אלמלא תודוס אתה גוזרני עליך נדוי, שאתה מאכיל את ישראל קדשים בחוץ!

לשון הש"ע

מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסחים, אוכלים. מקום שנהגו **(א)** שלא לאכול, אין אוכלין גזירה שמא יאמרו: בשר פסח הוא. ובכל מקום אסור לאכול **(ב)** שה צלוי **(ג)** כולו כאחד בלילה זה, מפני שנראה כאוכל קדשים בחוץ, **(ד)** ואם היה מחותך או שחסר ממנו אבר **(ה)** או שלק בו אבר והוא מחובר, הרי זה מותר במקום שנהגו [150]. הגה: ולא יאכל ולא ישתה הרבה יותר מדאי, שלא יאכל האפיקומן על **(ו)** אכילה גסה או ישתכר **(ז)** וישן מיד (מהרי"ל) [151].

משנה ברורה

(א) שלא לאכול וכו' - ובאלו ארצות אין נוהגין לאכול צלי בשני הלילות ואפילו צלי קדר [פי' שנצלה בקדירה בלא מים ושום משקה אלא מתבשל במוהל היוצא ממנו] אע"פ שאינו דומה לצליית הפסח שהפסח שנצלה בקדירה פסול אפ"ה יש לאוסרו מפני מראית העין שלא יטעו להתיר גם צלי אש ואפילו אם בישלו מתחלה במים ואח"כ עשאו צלי קדר יש לאסור מטעם זה ומיהו לצורך חולה קצת יש להקל בזה ואם היה צלוי ואח"כ בשלו מותר לכל:
(ב) שה - בין שה כשבים או שה עזים:
(ג) כולו כאחד כאחד - דהיינו ראשו על כרעיו ועל קרבו כמו בפסח:

הלכה למעשה

[150] מקום שנהגו לאכול צלי בלילי פסח אוכלים, מקום שנהגו שלא לאכול אין אוכלים, גזירה שמא יאמרו בשר פסח הוא, ונראה כאוכל קדשים בחוץ, ובמקומות הללו נהגו שלא לאכול צלי בפסח. הזרוע שנהגו לצלותו ולהניחו בקערה של הסדר, בכל מקום אסור לאוכלו בליל פסח, כיון שנעשה זכר לפסח, חיישינן ביה טפי. ולכן במקום שנהגו לאכול הזרוע, מצוה לפרסם ברבים שחובה לבטל המנהג הזה, וכל שכן שאסור לברך עליו ברכת "על אכילת הפסח", ואין זה מברך אלא מנאץ, אולם אם הזרוע מבושל, מותר לאוכלו בליל פסח מבלי להזכיר עליו שם פסח כלל **(חזו"ע הל' פסח עמ' קג הל' ב- ג).**
יש להחמיר במקום שלא נהגו לאכול צלי, אפילו בצלי קידר, משום מראית העין שדומה לצלי, מיהו בצלאו ואח"כ בישלו יש לסמוך להקל, וטיגון בשמן נחשב כבישול, ולא נחשב כצלי **(חזו"ע הל' פסח עמ' קג – קד הל' ה).**
גדי מקולס (דהיינו שצלאו כולו כאחד) אסור לאוכלו בליל פסח בכל מקום. אבל עגל מקולס מותר, במקום שנהגו לאכול, הא במקום שנהגו שלא לאכול, אפילו בשר עגל ועוף כל דבר שטעון שחיטה אסור לאכול צלי, אבל ביצה צלויה מותרת **(חזו"ע הל' פסח עמ' קג הל' ד).**
בסעודת היום של פסח, מוצר לאכול אף מבשר הזרוע שהוא צלי, שלא חששו אלא בליל פסח שהוא זמן אכילת קרבן פסח, מה שאין כן ביום חג הפסח **(חזו"ע הל' פסח עמ' קד הל' ו).**
מותר לאכול צלי בליל ט"ו באייר (פסח שני), ומ"מ טוב להחמיר שלא לאכול בו גדי מקולס **(חזו"ע הל' פסח עמ' קד הל' ז).**

[151] יערוך שלחנו ויסעוד לבו בשמחה, כיד ה' הטובה עליו, והחכם עיניו בראשו לבל ימלא כרסו, כדי שיאכל את האפיקומן לתיאבון, ולא אכילה גסה , ושלא יהיה עליו לטורח **(חזו"ע הל' פסח עמ' קג הל' א).**

(ד) ואם היה מחותך או שחסר וכו' - ר"ל שצלה אותו כשהוא מחותך או אפילו כשהוא מחובר אלא שנחתך ממנו אבר אחד קודם הצליה ובשעת צליה הניחו אצלו וצלאו ביחד:
(ה) או שלק וכו' והוא מחובר - ר"ל ואח"כ צלהו כולו כאחד הואיל ואינו דומה לצליית הפסח הרי זה מותר בכל זה:
(ו) אכילה גסה - דהיינו שאינו מתאוה כלל לאכול שאז אינו עושה מצוה מן המובחר שאף שאפיקומן הוא זכר לפסח והפסח נאכל על השובע דהיינו שהוא שבע כבר ולכן אוכלין האפיקומן אחר גמר הסעודה כמו שיתבאר בסימן תע"ז מ"מ צריך שיהא לו קצת תאוה לאכול ואם לאו אין זה מן המובחר ואם שבע כ"כ עד שנפשו קצה באכילה מרוב שובע אף שדוחק עצמו לאכול אינו יוצא ידי חובתו כלל במצוה זו שאכילה גסה כזו אינה נקראת אכילה כלל. כתבו הפוסקים אל יהיה אכילת אפיקומן עליו לטורח דעי"ז אין מתקיים המצוה מן המובחר:
(ז) וישן מיד - ותניא בתוספתא חייב אדם לעסוק בהלכות פסח כל הלילה:

עין משפט ח - ש"ע אורח חיים עב, ב

נושא ההלכה: הוצאת המת לקבורה סמוך לק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: אין מוציאין את המת סמוך לקריאת שמע, ואם התחילו אין מפסיקין. איני? והא רב יוסף אפקוהו סמוך לקריאת שמע! - אדם חשוב שאני.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מהו הזמן שנקרא סמוך לקריאת שמע (שבו אסור להוציא את המת לקבורה)

ר' יונה – חצי שעה קודם זמן ק"ש.

רא"ש – כל שאי אפשר להוציאו לקבורה ולהספיק לקרוא ק"ש.

אם דין זה בין בשחרית בין בערבית

ר' יונה – אפשר דוקא בשחרית, משא"כ בערבית שאין להחמיר כיון שזמנה כל הלילה.

אחר שהגיע זמן ק"ש

מהר"י אבוהב - אסור להוציאו כל זמן שלא עבר זמן ק"ש, היות והיה אפשר להם לקרוא ק"ש.

ב"י – מותר להוציאו אחר זמן ק"ש.

לשון הש"ע

(ד) אין מוציאין **(ה)** את המת סמוך לק"ש, שאין שהות להוציאו ולקברו קודם **(ו)** שיגיע זמן ק"ש. ואם **(ז)** התחילו להוציאו, **(ח)** אין מפסיקין כדי לקרות.

משנה ברורה

(ד) אין מוציאין וכו' - ואם כבר הגיע זמן ק"ש יש להם להתאחר זמן שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל. וגם שנושאי המטה כבר קראו והתפללו:

(ה) את המת - אפילו אדם חשוב דלענין זה ליכא בזמננו אדם חשוב להקל ע"ז:

(ו) שיגיע זמן וכו' - מסתימת לשונו משמע דכן הדין בק"ש של ערבית ולדינא הסכימו האחרונים להקל בשל ערבית לפי שאם לא יקברנו היום יעבור על לא תלין ואף שיוכל בלילה לקברו אחר שיקרא ק"ש ויתפלל עכ"פ יעבור על מ"ע כי קבור תקברנו ביום ההוא אם לא יקברנו קודם שקיעת החמה. ואם נזדמן שנשתהה הוצאת הקבורה עד שחשיכה ימתינו מלהוציאו עד שיתפללו הקהל מעריב:

(ז) התחילו להוציאו - אפי' אחר שהגיע זמן ק"ש:

(ח) אין מפסיקין - פי' העם הצריכין לשאת המטה אפי' אם יעבור ע"ז זמן ק"ש דקבורת מתים ד"ת אבל אלו שאין למטה צורך בהם חייבים לקרות תיכף אע"פ שיש עדיין עוד שהות:

עין משפט ח - ש״ע יורה דעה שנח, ב

נושא ההלכה: הוצאת המת לקבורה סמוך לק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הוצאת המת לקבורה סמוך לזמן ק״ש

רמ״א *, **טור** *, **ש״ע** – כל שאין שהות להוציאו לקוברו קודם שיגיע זמן ק״ש אין מוציאין אותו לקבורה.

* **טור** – ובברכות יט. אמרו שאדם חשוב מותר להוציאו סמוך לק״ש והרא״ש השמיטו בפסקיו וכתב שאינו יודע מדוע.

* **רמ״א** – ויש להמתין מלקוברו עד שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל וה״ה בין לק״ש של שחרית ובין לק״ש של ערבית אך יש מקילין בשל ערבית שהרי זמנה כל הלילה **.

** **בית הלל** – ועכשיו נוהגין לקוברו אחר יציאת ביהכנ״ס ולא קודם לכן ועושין זה לכבוד המת שילוו אותו כל הקהל.

הוציאו את המת סמוך לק״ש

טור, ש״ע – אין מפסיקין לקרות.

לשון הש״ע

אין מוציאין את המת סמוך לק״ש, כל שאין שהות להוציאו לקברו קודם שיגיע זמן קריאת שמע, ואם התחילו להוציאו, אין מפסיקין כדי לקרות. הגה: ויש להמתין מלקברו עד שיוכלו לשער שכבר התפללו רוב הקהל, ואין חילוק בזה בין ק״ש של שחרית לק״ש של ערבית. ויש מקילין בשל ערבית, הואיל וזמנה כל הלילה (מבואר בא״ח סימן ע״ב).

עין משפט ט- ש״ע אורח חיים עב, ג

נושא ההלכה: העוסקים בהספד לענין ק״ש ותפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניהם - נשמטין אחד אחד וקורין, אין המת מוטל לפניהם - הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם, הם עומדים ומתפללין והוא עומד ומצדיק עליו את הדין, ואומר: רבון העולמים, הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף, יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים.

לשון הש״ע

העם העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניהם **(ט)** נשמטים אחד אחד וקורין **(י)** ומתפללין. אין המת מוטל לפניהם, הם קורין ומתפללין, והאונן יושב **(יא)** ודומם.

משנה ברורה

(ט) נשמטים - שא״א שיקראו כאן אצל המת משום לועג לרש:
(י) ומתפללין - והרבה פוסקים חולקין וס״ל דהקילו לענין תפלה במת מוטל לפניהם כיון שהתפלה הוא דרבנן ונראה דלענין חזן הספדן בודאי יש לסמוך להקל בזה שלא יצטרך להפסיק לתפלה דאפילו לענין ק״ש י״א דהוא פטור בזה עיין בטור וב״י:
(יא) ודומם - ואין עונה אחריהם כלום מטעם שנתבאר בסי׳ ע״א:

עין משפט ט - ש״ע יורה דעה שדמ, יב

נושא ההלכה: העוסקים בהספד לענין ק״ש ותפלה

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

העם העסוקים בהספד מה דינם לענין ק״ש ותפילה

רמב״ם, טור, ש״ע -

המת מוטל לפניהם – נשמטין אחד אחד וקוראים ק״ש ומתפללין.

אין המת מוטל לפניהם (אך קודם שנקבר) –
ק״ש – **שאר העם** – יושבים וקוראים.
האונן – יושב ודומם.
תפילה – **שאר העם** – עומדים ומתפללים.
האונן – מצדיק עליו את הדין ואומר : ״יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים.״

רמב״ן – קוראין ק״ש אך לא מתפללין.

* וכל זה לענין העם הבאים לשמוע ההספד, אבל החזנים הספדנין פטורים מק״ש וכ״ש מתפילה.

לשון הש״ע

העם העוסקים בהספד, כל זמן שהמת מוטל לפניהם, נשמטים אחד אחד וקורין את שמע ומתפללין. אין המת מוטל לפניהם, הם יושבים וקורים, והאונן יושב ודומם, הם עומדים ומתפללים, והוא מצדיק עליו את הדין ואומר : יהי רצון מלפניך ה׳ אלהי שתגדור פרצותינו ופרצות עמך בית ישראל.

עין משפט ט - ש״ע יורה דעה שעו, ב

נושא ההלכה: דברים שאסור לאומרם לאבל / חולה / שלא לפתוח פה לשטן

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן : העוסקים בהספד, בזמן שהמת מוטל לפניהם - נשמטין אחד אחד וקורין, אין המת מוטל לפניהם - הן יושבין וקורין והוא יושב ודומם, הם עומדים ומתפללין **והוא עומד ומצדיק עליו את הדין, ואומר: רבון העולמים, הרבה חטאתי לפניך ולא נפרעת ממני אחד מני אלף, יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתגדור פרצותינו ופרצות כל עמך בית ישראל ברחמים. אמר אביי: לא מבעי ליה לאינש למימר הכי, דאמר רבי שמעון בן לקיש, וכן תנא משמיה דרבי יוסי: לעולם אל יפתח אדם פיו לשטן, ואמר רב יוסף: מאי קראה - שנאמר: (ישעיהו א׳) כמעט כסדום היינו, מאי אהדר להו נביא - שמעו דבר ה׳ קציני סדום.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

רצה האבל / חולה לכבדו ולקום לכבודו האם מותר לומר לו שב (אינך צריך לקום)

טור, ש״ע – לא יאמר שב לאבל / חולה דמשמע כאילו אומר לו שב באבלותך או שב בחולי שלך.

* **נמוקי יוסף** – אלא אומר להם המקום יברך אתכם אל תטרחון.

האם מותר לומר לא נפרעו ממני כפי מעשי או כיוצ״ב

רמ״א, הגהות אלפסי (שלטי גבורים) – לא יאמר כן, שאל יפתח פיו לשטן.

לומר לאבל מה יכולת לעשות הרי אין כל אפשרות לשנות הגזירה

ט״ז *, **נ״י, רמ״א** – אסור לומר כן שנשמע כגידוף דמשמע שאם אפשר היה לשנות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירת הש״י באהבה.

רש"ל – מותר לומר כן שהרי גם דוד המלך ע"ה אמר "האוכל להשיבו עוד" שמשמע אם היה אפשר להשיבו היה עושה.

ט"ז – דחה דבריו וכתב דתמהני על פה קדוש יאמר כן שדוד אמר שודאי יש לו לאדם לעשות כל שביכולתו לבקש שלא ימות לו מת ועל זה אמר דוד כיוון שכבר מת לא יועילו הצומות והתפילות להחזירו.

לשון הש"ע

הבא לכבד את חבירו ולקום מפניו, אומר לו: שב, אלא א"כ הוא אבל או חולה, דמשמע: שב באבלות שלך, שב בחולי שלך [152]. הגה: לא יאמר אדם: לא נפרעתי כפי מעשי, או כיוצא בדברים אלו, שאל יפתח פיו לשטן (כן משמע בפרק מי שמתו ובהגהות אלפסי שם). ואל יאמר אדם לאבל: מה לך לעשות כי אי אפשר לשנות, שזהו כגדוף, דמשמע הא אם אפשר לשנות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירת הש"י מאהבה [153] (נ"י פ' שור שנגח דמשמע כן בגמרא).

עין משפט י - ש"ע אורח חיים עב, ד

נושא ההלכה: החוזרים מקבורת המת לענין אמירת ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

קברו את המת וחזרו וכו'. אם יכולים להתחיל ולגמור את כולה - אין, אבל פרק אחד או פסוק אחד - לא. ורמינהו: קברו את המת וחזרו, אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או פסוק אחד! הכי נמי קאמר: אם יכולין להתחיל ולגמור אפילו פרק אחד או אפילו פסוק אחד עד שלא יגיעו לשורה - יתחילו, ואם לאו - לא יתחילו.

לשון הש"ע

קברו את המת וחזרו האבלים לקבל תנחומין, וכל העם הולכין אחריהם ממקום הקבר למקום שעומדים שם האבלים לעשות שורה לקבל תנחומין, אם יכולים העם להתחיל ולגמור אפילו פסוק אחד קודם שיגיעו לשורה, **(יב)** יתחילו. ואם לאו, לא יתחילו. הגה: אם **(יג)** יש שהות ביום לקרות אח"כ (ב"י בשם הרמב"ן).

משנה ברורה

(יב) יתחילו - ויקראו כל מה שיוכלו:
(יג) יש שהות - אבל אם יעבור זמן קריאת שמע יקראו ק"ש תחלה כיון שעדיין לא התחילו במצות תנחומין:

הלכה למעשה

[152] כשרוצים לנחם את האבלים אחר תפילת מנחה וערבית, צריכים להמתין עד שישבו, ואז יגשו אליהם לומר להם את דברי הנחמה, אבל לא יאמרו להם בפירוש שישבו **(ילקו"י הל' אבלות סי' כו הל' ד)**.

[153] ואל יאמר אדם לאבל מה לך לעשות, כי אי אפשר לשנות, שזהו כגידוף, דמשמע הא אם אפשר לעשות היה עושה, אלא יקבל עליו גזירת ה' יתברך באהבה **(ילקו"י הל' אבלות סי' כו הל' יא)**.

הלכות
דף יט:

עין משפט א - ש"ע אורח חיים עב, ה

נושא ההלכה: העומדים בשורה לניחום האבל לענין חיוב ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: שורה הרואה פנימה - פטורה, ושאינה רואה פנימה - חייבת, רבי יהודה אומר: הבאים מחמת האבל - פטורין, מחמת עצמן - חייבין.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כשעומדים בשורה לנחם את האבל והגיע זמן קריאת שמע מי פטור ומי חייב לומר

רמב"ם, ב"י – פנימיים שרואים פני האבל – פטורים.
חיצוניים שאינם רואים פני האבל – חייבים.

לשון הש"ע

העומדים בשורה לנחמו, הפנימים שרואים פני האבל, פטורים. והחיצונים, שאינם רואים פני האבל, חייבים.

עין משפט ב - ש"ע יורה דעה שג

נושא ההלכה: הרואה את חבירו לבוש בבגד כלאיים

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יהודה אמר רב: המוצא כלאים בבגדו פושטן אפילו בשוק, מאי טעמא (משלי כ"א) - אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה' - כל מקום שיש חלול השם אין חולקין כבוד לרב.

לשון הש"ע

הרואה כלאים של תורה על חבירו, אפילו היה מהלך בשוק, היה קופץ לו וקורעו מעליו מיד, ואפילו היה רבו. (וי"א דאם היה הלובש שוגג, אין צ"ל בשוק, דמשום כבוד הבריות ישתוק, ואל יפרישנו משוגג) (טור בשם הרא"ש). ואם היה של דבריהם, אינו קורעו מעליו ואינו פושטו בשוק, עד שמגיע לביתו. (וכן בבית המדרש אין צריך למהר לצאת) (טור). ואם היה של תורה, פושטו מיד.

עין משפט ג - ש"ע יורה דעה שעב, א

נושא ההלכה: כהן האם מותר ליטמא ע"מ לישא אשה / ללמוד תורה

לשון מקור ההלכה בגמ'

מתיבי: קברו את המת וחזרו, ולפניהם שתי דרכים, אחת טהורה ואחת טמאה, בא בטהורה - באין עמו בטהורה, בא בטמאה - באין עמו בטמאה, משום כבודו. אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה לנגד ה'. תרגמה רבי אבא בבית הפרס דרבנן. דאמר רב יהודה אמר שמואל: מנפח אדם בית הפרס והולך, ואמר רב יהודה בר אשי משמיה דרב: בית הפרס שנדש טהור.

לשון הש"ע

אף על פי שהכהן אסור ליכנס לבית הפרס, (פירוש: שדה שנאבד בה קבר, ושנחרש בה קבר, ושיעורה מאה אמה) או לארץ העמים, אם היה צריך לילך שם לישא אשה או ללמוד תורה, ואין לו דרך אחרת, יכול לעבור דרך שם, אפילו אם מוצא ללמוד במקום אחר. וכן אבל העובר דרך שם,

יכול לילך אחריו לנחמו. וכן מטמא בטומאה של דבריהם, לדון עם עובדי כוכבים ולערער עמהם, מפני שהוא כמציל מידם, וכן כל כיוצא בזה. הגה: כהן ששוכב ערום, והוא באהל עם המת ולא ידע, אין להגיד לו, אלא יקראו לו סתם, שיצא כדי שילביש עצמו תחלה. אבל אם כבר הגידו לו, אסור להמתין עד שילביש עצמו. ודוקא אם הוא באהל המת, שהוא טומאה דאורייתא, אבל אם הוא בבית הפרס או ארץ העמים, שהוא טומאה דרבנן, ילביש עצמו תחלה, דגדול כבוד הבריות (ת"ה סימן רפ"ה), כמו שנתבאר לעיל סימן ש"ג לענין כלאים. כהן שהוא ישן, ומת עמו באוהל, צריכין להקיצו ולהגיד לו כדי שיצא (תשובת מהרי"ל סימן ס"ט /ס"ה/).

עין משפט ז - ש"ע חושן משפט רבע, ב

נושא ההלכה: כהן שמצא אבידה והיא נמצאת בבית הקברות

לשון מקור ההלכה בגמ'

תא שמע: (דברים כ"ב) והתעלמת מהם - פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם, הא כיצד? **אם היה כהן והיא בבית הקברות**, או היה זקן ואינה לפי כבודו, או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו, לכך נאמר: והתעלמת.

לשון הש"ע

היה כהן והבהמה רובצת בין הקברות, אינו מטמא לה.

עין משפט ז - ש"ע חושן משפט רבע, ג

נושא ההלכה: זקן ואינה לפי כבודו

לשון מקור ההלכה בגמ'

תא שמע: (דברים כ"ב) והתעלמת מהם - פעמים שאתה מתעלם מהם ופעמים שאין אתה מתעלם מהם, הא כיצד? אם היה כהן והיא בבית הקברות, או **היה זקן ואינה לפי כבודו**, או שהיתה מלאכתו מרובה משל חברו, לכך נאמר: והתעלמת.

לשון הש"ע

וכן אם היה זקן שאין דרכו לפרוק ולטעון, הואיל ואינה לפי כבודו, פטור. זה הכלל, כל שאילו היתה שלו היה פורק וטוען, ה"ז חייב לטעון ולפרוק בשל חבירו, ואם היה חסיד ועושה לפנים משורת הדין, אפילו היה הנשיא הגדול וראה בהמת חבירו רובצת תחת משאה של תבן או של קנים וכיוצא בהם, פורק וטוען עמו. (ויש חולקין בזה, כמו שנתבאר לעיל סוף סימן רס"ג) (טור ס"ט בשם הרא"ש).

הלכות

דף כ.

עין משפט א - ש״ע יורה דעה שעד, א

נושא ההלכה: להטמאות למת מצוה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תא שמע: (במדבר ו׳) ולאחתו מה תלמוד לומר? הרי שהיה הולך לשחוט את פסחו ולמול את בנו ושמע שמת לו מת, יכול יחזור ויטמא - אמרת לא יטמא. יכול כשם שאינו מטמא להם כך אינו מטמא למת מצוה, תלמוד לומר: ולאחותו - לאחותו הוא דאינו מטמא, **אבל מטמא הוא למת מצוה**, אמאי? לימא: אין חכמה ואין תבונה ואין עצה לנגד ה׳. - שאני התם, דכתיב ולאחותו - וליגמר מינה! - שב ואל תעשה שאני.

לשון הש״ע

מצוה להטמאות למת מצוה, אפילו הוא כהן גדול ונזיר והולך לשחוט את פסחו, ולמול את בנו, ומצא מת מצוה, הרי זה מיטמא לו.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים ע, א

נושא ההלכה: נשים ועבדים לענין חיוב ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין, וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

עבד ואשה האם חייבים בק״ש

אהל מועד - נראה דעבד ואשה חייבים הם בקבלת היחוד דהיינו פסוק ראשון.

לשון הש״ע

נשים ועבדים **(א)** פטורים **(ב)** מק״ש, מפני שהיא מצות עשה **(ג)** שהזמן גרמא, **(ד)** ונכון הוא ללמדם שיקבלו עליהן עול מלכות **(ה)** שמים[154]. הגה: ויקראו לפחות פסוק ראשון (ב״י בשם אוהל מועד).

משנה ברורה

(א) פטורים - אפילו מדרבנן:
(ב) מק״ש - ופטורות ג״כ מברכות ק״ש דיש להם ג״כ זמן קבוע כדלעיל בסימן נ״ח ס״ו אבל ברכת אמת ויציב דניתקן על ענין זכירת יציאת מצרים וכן הברכות שלאחריה דערבית מחוייבות לאמרם דמצות זכירת יציאת מצרים נוהגת ביום ובלילה וא״כ ממילא צריכים לסמוך גאולה לתפלה דבתפלה חייבות כדלקמן סימן ק״ו ס״ב כן כתב המ״א ועיין בפמ״ג שכתב דלמאן
דסובר זכירת יי״מ בלילה הוא רק מדרבנן ואסמכתא אקרא א״כ ממילא הוא מ״ע שהזמן גרמא ופטורות מן התורה רק מדרבנן חייבות וכ״כ בספר ישועות יעקב ע״ש ואפילו אם נימא דהוא מצוה מה״ת ביום ובלילה מצדד בספר שאגת ארי׳ סי׳ י״ג דהנשים פטורות מטעם דהזכרה דיום היא מצוה בפני עצמה ואם לא הזכיר ביום א״צ להזכיר הזכרה זו בלילה ומה שמזכיר בלילה היא מצוה בפני עצמה ע״ש. ופסוקי דזמרה עיין לעיל בסימן נ״ב בחידושי רע״א דמוכח שם מדבריו דהעיקר ניתקנו בשביל התפלה א״כ ממילא חייבות. ולענין ברכת השחר לכאורה תלוי זה אם נימא דהברכות האלו יש להם זמן עיין לעיל בסוף סימן נ״ב במשנה ברורה ובבה״ל וצ״ע ומסתימת לשון הטוש״ע בסימן מ״ו ס״ד ובפרט מהלבוש שם ע״ש משמע דמברכות ברכות השחר כמו אנשים.

◆ הלכה למעשה ◆

[154] נשים פטורות ממצות קריאת שמע, מפני שיש זמן קבוע לקריאת שמע, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות. ומכל מקום ראוי להן להחמיר על עצמן ולקרוא קריאת שמע כדי לקבל עליהן עול מלכות שמים ועול מצוות. ואמנם מברכות קריאת שמע הנשים פטורות, ואינן רשאות לברך ברכות קריאת שמע בשם ומלכות **(יבי״א ח״ב סי׳ ו, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרח הל׳ א)**.

ואולם כ״ז כתבנו לענין חיוב אבל פשיטא דיכולות להמשיך חיוב על עצמן ולברך אפילו ברכות ק״ש וכדלעיל בסימן י״ז ס״ב בהג״ה:
(ג) שהזמן גרמא - דתלה הכתוב בזמן שכיבה וזמן קימה:
(ד) ונכון הוא - משמע מצד הדין פטורין והב״ח פסק דחייבין מדינא לקבל מלכות שמים בפסוק א׳ ע״ש אבל הרבה אחרונים חולקין ע״ז:
(ה) שמים - בספר נחלת צבי פי׳ דכונת המחבר כל פרשה אחת והרב הוסיף עליו דעכ״פ כל פסוק ראשון אבל בלבוש משמע דגם כונת המחבר הוא רק פסוק אחד וזהו שביאר הרב:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים ע, ב

נושא ההלכה: קטנים לענין חיוב ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פטור הקטנים מק״ש הוא דוקא בהגיעו לחינוך או אף בגיל חינוך

רש״י – אפילו הגיעו לחינוך לא הטילו חיוב על האב לחנכם, שאינו מצוי אצלו בזמן ק״ש.

ר״ת – לא הגיעו לחינוך – פטורים.
הגיעו לחינוך – חייבים.

לשון הש״ע

קטנים פטורים, **(ו)** לר״ת **(ז)** כשלא הגיעו לחינוך, ולרש״י אפילו הגיעו לחינוך, מפני שאינו מצוי אצלו בזמן ק״ש בערב וישן הוא **(ח)** בבוקר, **(ט)** וראוי לנהוג כר״ת [155].

משנה ברורה

(ו) לר״ת וכו׳ - אבל הגיע לחינוך שהוא כבר שית כבר שבע חייב אביו לחנכו וכמו בשאר כל המצות וגם שיקראנה בזמן ק״ש עם הברכות לפניה ולאחריה:
(ז) כשלא הגיע וכו׳ - ומ״מ פסוק ראשון שבק״ש מצוה על אביו ללמדו משיודע לדבר ולאו דוקא בזמן ק״ש. [גמרא]:
(ח) בבוקר - ר״ל לכך לא הטילו על אביו לחנכו ועיין בב״ח שכתב דאם הוא בן י״ב שנה לכו״ע הוטל על אביו לחנכו בזה:
(ט) וראוי לנהוג - ר״ל אע״ג דמדינא מסתברא כרש״י וכן כתב הגר״א ז״ל אעפ״כ נכון לנהוג כר״ת וכן משמע מדברי הרמב״ם. עיין בלח״מ ובפ״מ על הירושלמי. אך בתפלה לכו״ע חייב אם הגיע לחינוך כדלקמן סימן ק״ו ס״ב:

[155] קטנים שהגיעו לחינוך (מגיל שש לערך) יש אומרים שמצד הדין פטורים מקריאת שמע, מכיון שהאב אינו מצוי אצלם בתוך זמן חיוב הקריאה כדי לחנכם. אבל לדעת רבינו תם יש לחנכם לקרוא קריאת שמע. וראוי לנהוג כן, לחנכם לקרוא קריאת שמע בזמנה עם ברכותיה **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרט)**.

הלכות
דף כ:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים לח, ג

נושא ההלכה: נשים ועבדים לענין הנחת תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע **ומן התפילין**, וחייבין בתפילה ובמזוזה ובברכת המזון.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שבת ויו״ט האם זמן תפילין הם

רא״ש – אף דקיי״ל דלילה זמן תפילין, מ״מ שבת ויו״ט לאו זמן תפילין.

רצתה האשה להניח תפילין אם רשאית

כל בו בשם הר״ם – אסור, לפי שאינה יודעת לשמור עצמה בנקיות.

אורחות חיים – מצינו שמיכל בת שאול הניחה תפילין.

לשון הש״ע

(י) נשים ועבדים פטורים מתפילין, מפני שהוא מצות עשה **(יא)** שהזמן גרמא. הגה: ואם **(יב)** הנשים רוצין להחמיר על עצמן, **(יג)** מוחין בידם (כל בו) [156].

משנה ברורה

(י) נשים - וטומטום ואנדרוגינוס חייבין בתפילין מספק ככל המצות:
(יא) שהזמן גרמא - דהא שבת ויו״ט לאו זמן תפילין:
(יב) הנשים - עיין בפמ״ג שה״ה לענין עבדים ועיין בספר תוספות שבת שכתב בהדיא להיפך ועיין בספר תוספות ירושלים:
(יג) מוחים בידן - מפני שצריכין גוף נקי ונשים אין זריזות להזהר:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים קו, ב

נושא ההלכה: חיוב נשים ועבדים וקטנים בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין, **וחייבין בתפילה** ובמזוזה ובברכת המזון.

לשון הש״ע

כל הפטורים **(א)** מק״ש פטורים מתפלה, וכל שחייב בק״ש חייב בתפלה, חוץ מהמלוין את המת, שאין למטה **(ב)** צורך בהם, שאע״פ שהם חייבים בק״ש, פטורים **(ג)** מתפלה, ונשים ועבדים, שאע״פ שפטורים מק״ש חייבים בתפלה, מפני **(ד)** שהיא מ״ע שלא הזמן גרמא, וקטנים שהגיעו לחינוך, חייבים **(ה)** לחנכם [157].

◆ הלכה למעשה ◆

[156] נשים פטורות מלהניח תפילין, ואם רוצות להחמיר על עצמן ולהניח תפילין, יש למחות בידן **(יבי״א ח״ו יו״ד סי׳ יד אות ב, ילקו״י תפילין עמ׳ תרסג)**.

[157] נשים חייבות בתפלה אחת בכל יום, ויש להעדיף שיתפללו תפלת שחרית, שלאחר שיברכו ברכות השחר, לרבות ברכות התורה, שנשים חייבות בהן, כמבואר בש״ע (או״ח סימן מ״ז סעיף י״ד), יאמרו פסוק ראשון של קריאת שמע, כדי לקבל עליהן עול מלכות שמים, כמבואר בש״ע (או״ח סימן ע׳ סעיף א׳).

משנה ברורה

(א) מק"ש - מפני שהם עוסקים במצוה או שטרודים טרדת מצוה וכמבואר בסימן ע' ס"ג:
(ב) צורך בהם - ר"ל שאינם מוכנים כלל לעזור בנשיאת המטה דאל"ה פטורין גם מק"ש וכדלעיל בסימן ע"ב ס"א ע"ש:
(ג) מתפלה - הואיל והיא מדברי סופרים ועוד שהיא בעמידה ואין יכולין לשהות כ"כ אבל ק"ש עיקר כונתה ועמידתה אינה אלא בפסוק ראשון ובקל יוכל לעמוד ולכוין. ואם עבר זמן תפלה ע"ז אין צריך להשלים בתפלה הסמוכה כיון דבשעת חובתו היה פטור מן הדין וכדלעיל בסוף סימן צ"ג ע"ש במ"ב:
(ד) שהיא מ"ע וכו' - כ"ז לדעת הרמב"ם שרק זמני התפלה הם מדברי סופרים אבל עיקר מצות תפלה היא מן התורה שנאמר ולעבדו בכל לבבכם איזו עבודה שהיא בלב הוי אומר זו תפלה אלא שאין לה נוסח ידוע מן התורה ויכול להתפלל בכל נוסח שירצה ובכל עת שירצה ומשהתפלל פ"א ביום או בלילה יצא י"ח מן התורה וכתב המ"א שע"פ סברא זו נהגו רוב הנשים שאין מתפללין י"ח בתמידות שחר וערב לפי שאומרות מיד בבוקר סמוך לנטילה איזה בקשה ומן התורה יוצאות בזה ואפשר שאף חכמים לא חייבו יותר אבל דעת הרמב"ן שעיקר מצות תפלה היא מד"ס שהם אנשי כה"ג שתיקנו י"ח ברכות על הסדר להתפלל אותן שחרית ומנחה חובה וערבית רשות ואע"פ שהוא מ"ע מד"ס שהזמן גרמא והנשים פטורות מכל מ"ע שהזמן גרמא אפילו מד"ס כגון קידוש הלבנה אעפ"כ חייבו אותן בתפילת שחרית ומנחה כמו אנשים הואיל ותפלה היא בקשת רחמים. וכן עיקר כי כן דעת רוב הפוסקים וכן הכריע בספר שאגת ארי' ע"כ יש להזהיר לנשים שיתפללו י"ח ונכון ג"כ שיקבלו עליהן עול מלכות שמים דהיינו שיאמרו עכ"פ שמע ישראל כדאיתא בסימן ע' ויאמרו ג"כ ברכת אמת ויציב כדי לסמוך גאולה לתפלה כמו שכתב המ"א בסימן ע' וכ"ז לענין שחרית ומנחה אבל תפלת ערבית שהוא רשות אע"פ שעכשיו כבר קבלוהו עליהם כל ישראל לחובה מ"מ הנשים לא קבלו עליהם ורובן אין מתפללין ערבית. ותפלת מוספין בצל"ח כתב דפטורות אבל בספר מגן גבורים פסק דחייבות ע"ש:
(ה) לחנכם - להתפלל י"ח ערב ובוקר ומ"מ רשאי ליתן להם לאכול קודם תפלת שחרית ואסור לענותם כמש"כ בסימן רס"ט ושמ"ג לענין להאכילם קודם קידוש:

עין משפט ג - ש"ע יורה דעה רצא, ג

נושא ההלכה: על מי חל חיוב מצות מזוזה

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין, וחייבין בתפילה **ובמזוזה** ובברכת המזון.

לשון הש"ע

הכל חייבים במזוזה, אפילו נשים ועבדים, ומחנכים את הקטנים לעשות מזוזה לפתחיהם.

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים קפו, א

נושא ההלכה: חיוב נשים בברכת המזון

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. נשים ועבדים וקטנים פטורין מקריאת שמע ומן התפילין, וחייבין בתפילה ובמזוזה **ובברכת המזון**.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה הצד לפטור נשים מברכת המזון והרי לא הזמן גרמא

רש"י - כיון דכתיב בה הארץ הטובה , והנשים לא נטלו חלק בארץ.
תוספות – כיון דכתיב בה על בריתך שחתמת בבשרנו ועל תורתך שלימדתנו, ונשים אינם לא בברית ולא בתורה.

ולאחר מכן יתפללו תפלת שמונה עשרה. ואם היו עסוקות וטרודות עד שעבר זמן תפלת שחרית, יתפללו תפלת שמונה עשרה במנחה. ואם ירצו הנשים להתפלל בכל יום שלש תפלות, תבוא עליהן ברכה. וכן ראוי להן לנהוג בכל זמן שיש להן פנאי לעשות כן, ואין בזה חשש כלל משום ברכה שאינה צריכה, הואיל ותפלה בקשת רחמים היא. וכבר אמרו חז"ל (ברכות כא.) ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו **(יחו"ד ח"ג סי' ז, יבי"א ח"ט סי' קח אות נה)**.

חיוב הנשים בברכת המזון מדאורייתא או מדרבנן

ראב"ד, **רשב"א** – חייבות מדאורייתא.

ר' יונה – חייבות מדרבנן.

רא"ש, **רמב"ם** - בעייא דלא איפשיטא, ואינן מוציאות את האנשים ידי חובה לפי שאפשר שאינן שייכות בערבות להוציא את האיש שחייב מדאורייתא, רק מדרבנן.

לשון הש"ע

נשים חייבות בברכת המזון, וספק הוא **(א)** אם הן חייבות מדאורייתא ומוציאות את האנשים [158], או אם אינן חייבות **(ב)** אלא מדרבנן ואינן מוציאות **(ג)** אלא למי שאין חיובו אלא מדרבנן [159]. (וע"ל סי' קצ"ט בענין זימון שלהם).

משנה ברורה

(א) אם הן חייבות מדאורייתא - לפי שהיא מ"ע שלא הזמן גרמא:

(ב) אלא מדרבנן - מדכתיב על הארץ הטובה ונשים אין להם חלק בארץ מצד עצמן (א"ל בבת יורשת) משא"כ כהנים ולוים אע"פ שאין להם חלק מ"מ יש להם ערי מגרש וי"א משום שלא ניתן להם ברית ותורה:

(ג) אלא למי שאין וכו' - כגון שלא אכל כדי שביעה שאין חיובו אלא מדרבנן ומסיים הטור דמפני שהוא ספק נקטינן דאין מוציאות את האחרים שאכלו כדי שביעה [מ"א] וכ"כ הרמב"ם פ"ה מהלכות ברכות. כתב בש"א אשה שאכלה כדי שביעה ונסתפקה אם בירכה חייבת לברך ע"ש טעמו וכן הסכים בח"א ובמגן גבורים אכן בחידושי רע"א וכן בברכי יוסף פסקו שאינה צריכה לחזור ולברך וכן מצדד בפמ"ג ומ"מ נראה דהרוצה לסמוך על דעת ש"א וסייעתו אין למחות בידו ועיין בבה"ל:

הלכה למעשה

[158] נשים חייבות בברכת המזון, ואף נשים שאינן טהורות חייבות בימי לברך ברכת המזון, ויש ספק אם חייבות מן התורה או מדרבנן. ולכן אם בעלה או בנה חולים, ואכלו ושבעו, ואינם יכולים לברך בעצמם, אינה יכולה להוציאם ידי חובתם. ואף שנשים פטורות ממצות תלמוד תורה ומלמול את בניהם, מ"מ אין להן להשמיט ברית ותורה בנוסח ברכת המזון, אלא צריכות לברך בנוסח הרגיל, וכן המנהג פשוט. ואין לנשים לברך בנוסח "ברכת המזון הקצר" המופיע באיזה סידורים, אלא תברכנה בנוסח הרגיל. ונשים הטרודות בטיפול בילדיהן, פטורות מלומר את נוסח הרחמן **(הליכות עולם ח"ב עמ' עא, ילקו"י הל' ברכות עמ' שיט - שכא)**.
אשה שאכלה ושבעה ונסתפקה אם בירכה ברכת המזון או לא, אינה צריכה לברך מספק, הואיל ויש ספק אם חיובה בברכת המזון הוא מן התורה או מדרבנן. ומ"מ טוב שתהרהר ברכת המזון בלבה מתוך סידור, הואיל ולדעת הרמב"ם והסמ"ג הרהור כדיבור דמי, ואיסור ברכה לבטלה אינו אלא כשמוציא בשפתיו. ואם יכולה לשמוע ברכת המזון מאחר, שיכוין להוציאה ידי חובה, וגם היא תכוין לצאת ידי חובה, שפיר דמי **(הליכות עולם שם, ילקו"י הל' ברכות עמ' שכד)**.

[159] אשה שבירכה ברכת המזון ונתכוונה להוציא את האיש ידי חובתו, ושניהם אכלו כדי שביעה, בדיעבד יצא ידי חובה, ואינו צריך לחזור ולברך. וכל זה כשהאשה בירכה את כל נוסח ברכת המזון בשלמותו, כפי המנהג, אבל אם בירכה בנוסח המקוצר, לא יצא ידי חובה. ואם דלגה ברית ותורה, יצא **(יחו"ד ח"ו סי' י בהערה, ילקו"י הל' ברכות שם)**.

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים קפו, ב

נושא ההלכה: חיוב קטן בברכת המזון

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

חיוב קטן בברכת המזון

ב״י – רק מדרבנן לחנכו.

קטן האם יכול להוציא את הגדול

ב״י – דוקא אם הגדול אכל ולא שבע שחיובו רק מדרבנן הקטן מוציאו, אבל אם שבע שחיובו הוא מדאורייתא אין הקטן שחייב מדרבנן מוציא לגדול.

אם מי שלא אכל יכול להוציא את מי שאכל

סמ״ק בשם ר״י – אף מי שלא אכל מוציא ידי חובה בברכת המזון דדמי לשאר ברכות שאינם ברכות הנהנין.

טור – אינו מוציא, דצריך לאכול כזית ע״מ להוציא את חבירו.

ב״י – אף ר״י סבור שצריך לאכול ע״מ להוציא דאף שיש ערבות מ״מ ואכלת ושבעת כתיב, מי שאכל יברך.

לשון הש״ע

(ד) קטן חייב מדרבנן, כדי לחנכו, **(ה)** וההיא דבן מברך לאביו, **(ו)** כשלא אכל האב כדי שביעה, **(ז)** שאינו חייב אלא מדרבנן[160].

משנה ברורה

(ד) קטן חייב מדרבנן - היינו אפי׳ לא אכל רק כזית ג״כ חייב מדרבנן לחנכו:

(ה) וההיא דבן וכו׳ - ר״ל ההיא דאיתא בגמרא דבן קטן מברך ומוציא את אביו בבהמ״ז כשאין יודע לברך:

(ו) כשלא אכל האב כדי שביעה - אבל אם אכל האב כדי שביעה שחייב לברך מן התורה אין בנו קטן שמחויב רק מדרבנן יכול להוציאו. וכתבו האחרונים דקטן אינו מוציא את האשה דשמא מדאורייתא חייבת:

(ז) שאינו חייב וכו׳ - ואם גם הבן לא אכל כדי שביעה דהוי אצלו תרי דרבנן אם מוציא לאביו יש דעות בין הפוסקים ויש להחמיר:

הלכה למעשה

[160] קטן שאכל כזית צריכים לחנכו לברך ברכת המזון מדרבנן, וכיון שאין חיובו אלא מדרבנן לכן לכתחילה אינו יכול להוציא ידי חובה את הגדול שאכל ושבע שחיובו בברכת המזון הוא מן התורה. אולם גדול שאכל שיעור כזית ולא שבע מאכילתו, יכול לצאת ידי חובת ברכת המזון בשמיעת הברכה מקטן. ואם הקטן אכל רק כזית, ולא שבע, והגדול אכל ג״כ כזית, יש אומרים שאין הקטן יכול להוציאו ידי חובת ברכת המזון, ולכתחילה נכון לחוש לסברא זו, וכל אחד יברך לעצמו. ובשעת הדחק יכול לסמוך על המגן אברהם הסובר שבכהאי גוונא יכול הקטן להוציאו ידי חובה **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ שכה)**.

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים רעא, ב

נושא ההלכה: חיוב הנשים בקידוש היום

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב אדא בר אהבה: נשים חייבות בקדוש היום דבר תורה. - אמאי? מצות עשה שהזמן גרמא הוא, וכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות! - אמר אביי: מדרבנן. - אמר ליה רבא: והא דבר תורה קאמר! ועוד, כל מצות עשה נחייבינהו מדרבנן! - אלא אמר רבא: אמר קרא (שמות כ׳) זכור (דברים ה׳) ושמור - כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה, והני נשי, הואיל ואיתנהו בשמירה - איתנהו בזכירה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

חיוב הנשים בקידוש היום

ב״י – חייבות בקידוש היום מדאורייתא, ואע״פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא, משום דאיתקש זכור לשמור והני נשי הואיל ואיתנהי בשמירה איתנהי בזכירה.

האם יכולות להוציא את האנשים ידי חובה

כל בו - הואיל וחייבות מן התורה כמותם, מוציאות את האנשים.

לשון הש״ע

נשים חייבות בקידוש אע״פ שהוא מצות עשה שהזמן גרמא (פי׳ מצות עשה התלויה בזמן), משום **(ג)** דאיתקש זכור (שמות יט, ח) לשמור (דברים ה, יב) והני נשי הואיל ואיתנהו בשמירה איתנהו בזכירה **(ד)** ומוציאות את האנשים **(ה)** הואיל וחייבות מן התורה **(ו)** כמותם [161].

משנה ברורה

(ג) דאיתקש זכור לשמור - דזכור את יום השבת לקדשו האמור בדברות הראשונות ושמור את יום השבת לקדשו האמור בדברות אחרונות שניהם בדבור אחד נאמרו וזכור קאי על מ״ע דקידוש וכנ״ל ושמור קאי על שמירה ממלאכה וכשם שבאיסור מלאכה בודאי גם נשים מוזהרות דבמצות ל״ת אין חלוק בין זמן גרמא בין שאין הזמן גרמא כן בעשה דזכור גם

נשים מצוות ופשוט דקטן אינו מוציא את האשה דלא אתי דרבנן ומפיק דאורייתא ואפילו אם הוא בן י״ג שנה חיישינן שמא לא הביא שתי שערות דבמילי דאורייתא לא סמכינן אחזקה דמכיון שהגיע לכלל שנים הגיע לכלל סימני שערות עד שיתמלא זקנו כמ״ש בח״מ סימן ל״ה ולכן תקדש האשה לעצמה ואם אינה יודעת לקדש בעצמה תאמר עמו מלה במלה מראשו ועד סופו ולא תכוין לצאת בקידושו ובאופן זה כיון שהיא אומרת הקידוש בעצמה נכון שיהא פת או יין מונח גם לפניה בעת הקידוש ולא תסמוך על מה שהנער אוחז הכוס או הפת בידו כיון שאינה יוצאת בקידוש שלו ועצה זו מועילה אפילו אם הוא קטן ביותר. וכ״ז בשלא התפללה האשה תפלת ערבית אבל אם

◆ הלכה למעשה ◆

[161] נשים חייבות בקידוש מן התורה, ואע״פ שכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ממנה, מ״מ בקידוש היום חייבות מכח היקש, שנאמר בלוחות הראשונות (בפרשת יתרו) ״זכור את יום השבת לקדשו״, ונאמר בלוחות אחרונות (בפרשת ואתחנן) ״שמור ״ את יום השבת לקדשו. וקיבלו חז״ל כי זכור ושמור בדיבור אחד נאמרו לומר: שכל שישנו בשמירת שבת, שמוזהר שלא לעשות מלאכה בשבת, ישנו גם בזכירה, כלומר שחייב בקידוש. והואיל וגם הנשים מוזהרות על שמירת שבת, כי על מצוות לא תעשה נשים חייבות אף כשהן מצוות שהזמן גרמא, ישנן גם בחיוב מצות זכירת שבת, דהיינו קידוש היום. וגם בקידוש של יו״ט נשים חייבות, וכן בקידוש של היום שנקרא ״קידושא רבה״, בין בשבת בין ביו״ט. ולפיכך נשים מוציאות את האנשים ידי חובת קידוש, הואיל והן מצוות על הקידוש מן התורה כמותם. ואף אשה שהתפללה ערבית של שבת יכולה להוציא ידי חובה איש שלא התפלל. ומ״מ משום צניעות נכון שהאשה לא תוציא אנשים ידי חובת קידוש אלא כשהם מבני ביתה. וגם אשה שלא התפללה ערבית בליל שבת, יכול בעלה שהתפלל כבר להוציאה ידי חובת קידוש, שבמצות קידוש שהנשים חייבות יש דין ערבות, ואמרינן בהו אע״פ שיצא מוציא, מדין ערבות **(חזו״ע שבת ב׳ עמ׳ כא-כה, ילקו״י שבת כרך א׳ עמ׳ תקעג)**.

התפללה דלדעת המ"א הנ"ל כבר יצאה ידי קידוש דאורייתא בזה יש לסמוך על נער בן י"ג שנים שיוציאה אח"כ בקידוש דהיינו שיכוין להוציאה. כתב בספר א"ר שני אנשים אם רוצים להוציא בני ביתם לא יקדשו כאחת דתרי קלי לא משתמעי:

(ד) ומוציאות את האנשים - וכן הסכימו הט"ז ומ"א והגר"א וש"א ומ"מ יש להחמיר לכתחלה שלא תוציא אשה אנשים שאינם מבני ביתה דזילא מילתא [א"ר ודה"ח]:

(ה) הואיל וחייבות וכו' - ולכן יכולה להוציא אפילו היא כבר יצאת ידי קידוש וכמו באיש לקמן בסימן רע"ג ס"ד דלענין קידוש אנשים ונשים שוין. ודע דכשאחד מוציא לחבירו ידי קידוש צריך לכוין להוציאו והשומע צריך לכוין לצאת לכן מהנכון שיזכיר בעה"ב לבני ביתו שיכוונו לצאת ועיין לקמן בסימן רע"ג במ"ב סק"ל מה שנכתוב שם:

(ו) כמותם - אך לענין זמן יש חילוק דבאיש זמן חיובו מן התורה כשהוא בן י"ג ובאשה כשנעשית בת י"ב דאז היא מתחייבת בכל המצוות:

עין משפט י - ש"ע אורח חיים סב, ג

נושא ההלכה: השמעה לאזנו בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

גמרא. אמר רבינא, זאת אומרת: הרהור כדבור דמי. דאי סלקא דעתך לאו כדבור דמי, למה מהרהר? - אלא מאי הרהור כדבור דמי, יוציא בשפתיו! - כדאשכחן בסיני. ורב חסדא אמר: הרהור לאו כדבור דמי. דאי סלקא דעתך הרהור כדבור דמי - יוציא בשפתיו! - אלא מאי - הרהור לאו כדבור דמי, למה מהרהר? - אמר רבי אלעזר: כדי שלא יהו כל העולם עוסקין בו והוא יושב ובטל. - ונגרוס בפרקא אחרינא! - אמר רב אדא בר אהבה: בדבר שהצבור עוסקין בו.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף טו. עין משפט ד (עמוד 153)

לשון הש"ע

צריך להשמיע לאזנו מה שמוציא בפיו, ואם לא השמיע לאזנו, יצא ובלבד שיוציא בשפתיו.

הלכות

דף כא.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים סז

נושא ההלכה: ספק קרא ק"ש / ברכות ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יהודה ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא - אינו חוזר וקורא, ספק אמר אמת ויציב, ספק לא אמר - חוזר ואומר אמת ויציב. מאי טעמא - קריאת שמע דרבנן, אמת ויציב דאורייתא. - מתיב רב יוסף: (דברים ו') ובשכבך ובקומך! - אמר ליה אביי: ההוא בדברי תורה כתיב. תנן: בעל קרי מהרהר בלבו ואינו מברך לא לפניה ולא לאחריה, ועל המזון - מברך לאחריו ואינו מברך לפניו. ואי סלקא דעתך אמת ויציב דאורייתא - לברוך לאחריה! מאי טעמא מברך - אי משום יציאת מצרים - הא אדכר ליה בקריאת שמע. ונימא הא ולא לבעי האי! - קריאת שמע עדיפא, דאית בה תרתי. ורבי אלעזר אמר: ספק קרא קריאת שמע ספק לא קרא - חוזר וקורא קריאת שמע, ספק התפלל ספק לא התפלל - אינו חוזר ומתפלל. ורבי יוחנן אמר: ולואי שיתפלל אדם כל היום כולו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ק"ש האם חיובה מדאורייתא או מדרבנן

רי"ף, רמב"ם, רא"ש– דאורייתא.

נסתפק אם קרא ק"ש האם חוזר ומברך

רמב"ם, ר' יונה – חוזר וקורא ק"ש ומברך ג"כ ברכות ק"ש.

יש אומרים – שאינו מברך, לפי שהברכות דרבנן וספקו להקל.

קרא ק"ש ומסופק אם בירך ברכות ק"ש

רמב"ם, **רא"ש**– אינו חוזר ומברך.

שאילתות – ספק דרבנן להקל.

רבינו מנוח – ספק לא תשא לחומרא.

נסתפק אם בירך אמת ויציב

רשב"א – חוזר ומברך, לפי שהיא מהתורה.

ב"י – נתבאר דעת הפוסקים שכל ברכות ק"ש מדרבנן.

לשון הש"ע

ספק אם קרא **(א)** ק"ש, **(ב)** חוזר וקורא **(ג)** ומברך לפניה **(ד)** ולאחריה. **(ה)** אבל אם יודע שקראה, אלא שמסופק אם ברך לפניה ולאחריה, אינו חוזר ומברך [162].

◆ הלכה למעשה ◆

[162] אדם שנסתפק אם קרא ק"ש, חוזר וקורא, שק"ש דאורייתא, וספק דאורייתא לחומרא. ומברך לפניה ולאחריה, ואע"פ שברכות ק"ש מדרבנן, מ"מ מעיקרא כך היתה התקנה, שכל שהוא חייב לקרוא ק"ש צריך לקרותה עם ברכותיה. וצריך לחזור ולקרוא את כל פרשיותיה מספק, אף שהן מדרבנן, שבשעה שתקנו חכמים קריאת שלש הפרשיות, תקנו לאומרם יחד, בכל אופן. ואפילו כשהוא קוראה משום ספק שמא יעבור זמנה, שמא לא יעבור, והוא מכח ספיקא דדינא, שאם זמן ק"ש מתחיל מעלות השחר יעבור זמן ק"ש, ואם הוא מתחיל מהנץ החמה עדיין יש זמן לקוראה עם ברכותיה, גם בזה יקרא את כל ג' הפרשיות של ק"ש מספק, פן יעבור זמנה **(הליכות עולם ח"א עמ' קיא, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקפט)**.

משנה ברורה

(א) ק"ש - ובשאר מצות דאורייתא היכא שמחוייב לעשות אותה מספיקא פסק לעיל בסימן י"ז ס"ג לענין טומטום אף דחייב בציצית וביו"ד רס"ה ס"ג לענין מילה באנדרוגינוס וכן כל כי האי גווני דלא יברך על המצוה כי הברכות הם דרבנן וספיקא לקולא אך יש פוסקים שמחלקין בין היכא שהספק הוא אם מחוייב כלל בהמצוה כגון ההיא שכתבנו ובין היכא שמחוייב אלא שאינו יודע אם עשה המצוה דאז צריך לברך עליה ג"כ ולפ"ז לולב או שופר ביום א' היכא דמספקא ליה אם כבר עשה המצוה וכה"ג צריך לעשותה בברכה וכתב הפמ"ג דמכ"מ בשם הרשב"א וכן ממ"א בשם הריב"ש לקמן סימן תקפ"ה אות ג' מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. אלא תמיד בלי ברכה וגם מהגר"א בסי' זה מוכח דלא ס"ל לחילוק זה. ואם הביאו לו שופר או לולב ביום א' בין השמשות לכו"ע נוטל ובלי ברכה כי בזה הספק הוא אם חייב עתה כלל בהמצוה:

(ב) חוזר וקורא - הטעם דקי"ל ק"ש דאורייתא כלומר דהא דכתיב ודברת בם בשבתך בביתך וגו' קאי אפרשה זו גופא שחייב לדבר בו בשעת שכיבה ועמידה ולפיכך אם נסתפק אם קרא או לאו חייב לחזור ולקרות ככל ספיקא דאורייתא:

(ג) ומברך - לכאורה כ"ז דוקא בשלא עבר זמן ק"ש אבל בעבר זמן של ג' שעות שוב אינו מברך לא לפניה ולא לאחריה מחמת ספק דתו ה"ל ספיקא דרבנן אבל זה אינו דזמן זכירת יציאת מצרים נמשך אח"כ ג"כ וכמו שכתב המ"א לקמן בסימן ע' א"כ הוא חייב עדיין עכ"פ בברכת אמת ויציב עד שעה ד' וכדלעיל בסימן נ"ח ומכאן והלאה לא תיקנו ע"ז ברכה אבל יאמר מחמת ספק איזה פסוק של יציאת מצרים [ש"א סימן י' ע"ש]. איתא בש"ס דף י"ג ע"ב שאם אמר הלכה שמוזכר בה יציאת מצרים יצא ידי המ"ע של הזכירה. וכתב המ"א ונ"ל דכ"ש אם אמר שירת הים דיצא והחתם סופר פליג ע"ז דבקרא כתיב למען תזכור את יום צאתך וגו' ולא די במה שיזכור שעבר הים והסכים עמו הגאון רע"א בחידושיו ע"ש. ואם יוצא ידי הזכירה בהרהור עיין בבה"ט בשם הבית יעקב ובפמ"ג מסתפק בזה ובשאגת ארי' סימן י"ג האריך להוכיח משי"ס ומסיק דאינו יוצא ידי חובה בהרהור. ופשוט בגמ' דגם בלילה צריך להזכיר יציאת מצרים ועיין בפמ"ג דמסתפק אם הוא דאורייתא או דרבנן ונ"מ לענין ספיקא ע"ש ובשאגת ארי' סי' ח' כתב בהדיא דהוא דאורייתא. וחייב להזכיר בזמן שהוא לילה ודאי ולא קודם וע"כ אם הזכיר בין השמשות כגון שהתפלל קודם צאת הכוכבים לא יצא ידי חובתו דבין השמשות ספיקא הוא וספיקא דאורייתא לחומרא וכן משמע מרמב"ם פרק א' מהלכות ק"ש דהוא דאורייתא וכמו שכתב הפמ"ג בעצמו:

(ד) ולאחריה - אע"ג דהרבה פוסקים סוברין דפרשה ראשונה הוא מדאורייתא והשניה הוא מדרבנן ויש מן הפוסקים שסוברין דרק פסוק ראשון הוא מדאורייתא וכ"ש הברכות דלכו"ע הוא מדרבנן וספק דרבנן אינו חוזר יש לומר כך היתה התקנה שכל זמן שקורין חייב לקרות כעיקר התקנה ובברכותיה אם לא במקום שהתירו בפירוש כגון ההיא דלקמן סימן ק"ו ס"ב בהג"ה ע"ש. ולכאורה אם יודע שאמר פסוק ראשון או פרשה ראשונה [לכל אחד מן הדעות] וספק לו אם קרא השאר א"צ לחזור ולקרות מיהו בסימן ס"ד סעיף ג' וד' משמע שצריך לחזור וצ"ל דמעיקרא כן תקנו שיחזור. והיכא שהוא מסופק לו אם אמר פרשת ציצית וגם אמת ויציב צריך לחזור לכו"ע דיציאת מצרים חייבין להזכיר מדאורייתא. אך יש דיעות בזה דיש אומרים דיאמר פרשת ציצית וגם אמת ויציב דכולה חדא מילתא היא ויש אומרים דיאמר רק פרשת ציצית ויקיים בזה המצוה דאורייתא של זכירת יציאת מצרים ואמת ויציב א"צ לומר וכן הסכים השאגת ארי' וכתב עוד דאם נעשה לו ספק זה בערב שאינו יודע אם אמר פרשת ציצית וברכת אמת ואמונה חוזר ואומר אמת ואמונה וא"צ לחזור ולקרות פרשת ציצית מספק ואם ברי לו שקרא כל השלשה פרשיות ואינו מסופק לו אלא באמת ויציב שחרית או אמת ואמונה ערבית תרוייהו חד דינא שא"צ לחזור ולומר מספק דכיון שאמר פרשת ציצית לכו"ע הברכות הוא מדרבנן שכבר נזכר יציאת מצרים בפרשת ציצית:

(ה) אבל וכו' - דתו ה"ל דרבנן אפילו ברכת אמת ויציב וספיקא לקולא ואם יודע שאמר אמת ויציב ואינו זוכר אם קרא ק"ש דעת הא"ר דאינו חוזר וגם ראיה מלעיל סימן ס"ד ועיין בפמ"ג:

עין משפט ב,ג,ה - ש״ע אורח חיים קז, א

נושא ההלכה: אימתי רשאי להתפלל תפלת נדבה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רב יהודה אמר שמואל: התפלל ונכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול לחדש בה דבר - יחזור ויתפלל, ואם לאו - אל יחזור ויתפלל. וצריכא: דאי אשמעינן קמייתא, הני מילי - יחיד ויחיד, או צבור וצבור, אבל יחיד לגבי צבור כמאן דלא צלי דמי - קמשמע לן, ואי אשמעינן הכא - משום דלא אתחיל בה, אבל התם דאתחיל בה, אימא לא - צריכא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מסופק אם התפלל

ראשונים – חוזר ומתפלל אפילו בלא חידוש.

רשב״א – יתנה קודם תפלה שאם לא התפלל תהיה תפלה זו לתפלת חובה, ואם התפלל שתהיה לנדבה.

התפלל ורוצה שוב להתפלל

ב״י – מותר ובלבד שיחדש דבר בתפלתו.

התחיל להתפלל ונזכר באמצע תפלתו שכבר התפלל

ראשונים – פוסק אפילו באמצע הברכה, לפי שהתחיל על דעת חובה לא יועיל חידוש.

רשב״א – יכוין באמצע תפלה לשם נדבה, ומועיל לו להמשיך בתפלתו.

לשון הש״ע

אם הוא מסופק **(א)** אם התפלל, **(ב)** חוזר ומתפלל, ואינו צריך לחדש שום דבר, אבל אם ברי לו שהתפלל, **(ג)** אינו חוזר ומתפלל בלא חידוש, ועל ידי חידוש, חוזר **(ד)** ומתפלל בנדבה כל הפעמים שירצה, חוץ **(ה)** מתפלת מוסף שאין מתפללים אותה בנדבה, ובשבת וי״ט, אינו מתפלל תפלת נדבה **(ו)** כלל, ואם התחיל להתפלל על דעת שלא התפלל, ונזכר שכבר התפלל, פוסק אפי׳ באמצע ברכה **(ז)** אפילו יכול לחדש בה דבר[163].

משנה ברורה

(א) אם התפלל - ולענין ק״ש וברכותיה אם נסתפק עיין לעיל בסימן ס״ז:
(ב) חוזר ומתפלל - ומתנה ואומר אם לא התפללתי תהא לחובתי ואם התפללתי תהא לנדבה ואע״פ שכל ספק מד״ס להקל מ״מ הכא חוזר ומתפלל מפני שהלואי שיתפלל אדם כל היום בתורת נדבה וע״י חידוש וכדלקמיה והכא כשחוזר ומתפלל על הספק א״צ חידוש דאין לך חידוש גדול מזה שיצא ידי ספיקו. כתב בדרך החיים דערבית בספק אינו צריך לחזור ולהתפלל תפלת י״ח דקבעוה חובה בודאי לא בספק אבל מדברי הפמ״ג משמע רק דאין חוב עליו לכו״ע ע״ש אבל לכתחילה נכון הוא שיחזור ויתפלל גם בערבית כי באמת גם בערבית אפילו למ״ד רשות מ״מ לכתחילה מצוה היא וממילא מה שיצא ידי ספיקו נחשב כחידוש גם בערבית וכן משמע לענ״ד מלשון הרמב״ם פ״י מהלכות תפלה ע״ש ועצה״ט יראה לחדש דבר בהחזרה:
(ג) אינו חוזר וכו׳ - דתפילות כנגד תמידים תקנום והוי כמקריב שני תמידין לשם חובה שאסור משום בל תוסיף ואפילו התפלל מתחלה ביחיד ועכשיו רוצה להתפלל בצבור אפ״ה אסור:

הלכה למעשה

[163] מי שנסתפק אם התפלל או לא התפלל, צריך לחזור ולהתפלל מספק, בתנאי של נדבה, שיאמר, אם לא התפללתי הריני מתפלל לחובתי, ואם התפללתי כבר תהיה תפלה זו לנדבתי. ואינו צריך לחדש דבר בתפלתו. ודין זה נוהג גם במי שנסתפק אם התפלל תפלת ערבית, שאף על פי שתפלת ערבית רשות, מכל מקום כבר קבעוה חובה לכל ישראל. אבל בשבת ויום טוב שאין בהם תפלת נדבה, לא יחזור להתפלל מספק, מפני שאינו יכול להתנות בתנאי של נדבה **(יבי״א ח״ז חאו״ח סימן נא אות ד, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תקכה)**.

(ד) ומתפלל בנדבה - פי' דוקא בנדבה אבל לשם חובה אפילו בחידוש אסור והא דבעינן חידוש בנדבה דע"י החידוש מינכר מתוכה שתפילתו היא לשם תחנונים ולא לשם חובה ובלא חידוש מיחזי כמי שעושה אותה לשם חובה ועיין בב"י שביאר דעת הטור דה"ה אם מתפלל תפילה שלא בתורת חובה וגם לא התכוין בה לשום נדבה והוא מחדש בה דשפיר דמי דע"י החידוש מינכר שהיא לשם תחנונים ועיין בביאור הלכה:

(ה) מתפלת מוסף - ר"ל אפילו דשל ר"ח וחוה"מ כיון שאומר ומוספים כהלכתם והמוספין אינן קרבין אלא משל צבור ואין היחיד יכול לנדב אותם ועיין באחרונים שכתבו דלפ"ז בתפלת מוסף וה"ה בשבת ויו"ט בכל התפילות אם נסתפק אם התפלל אותם אינו יכול לחזור ולהתפלל אותם דהרי צריך להתנות וכנ"ל בסק"ב ובזה אינו יכול להתנות ועיין לקמן בסימן קכ"ד ס"א בבה"ל:

(ו) כלל - לפי שאין נדרים ונדבות קרבין בהם:

(ז) ואפילו יכול וכו' - דתחלת תפילתו היה מסתמא בודאי לשם חובה שהרי היה סבור שלא התפלל עדיין ולא מהני בה חידוש ולכך אפילו אם ירצה עתה לגומרה לשם נדבה לא מהני כיון שכבר התחיל בה לשם חובה דא"א להביא קרבן שחציו חובה וחציו נדבה. וכ"ז כשהתחיל על דעת שלא התפלל אבל אם היה לו ספק אם התפלל והתחיל בתנאי וכנ"ל בסק"ב ונזכר באמצע שהתפלל י"ל דא"צ חידוש וגומר כך לשם נדבה דכיון שהתחיל מתחלה כהוגן אדעתא דספיקא וספק הוי כחידוש תו אין צריך חידוש ובלבוש משמע שגומרה ע"י חידוש אפשר דהוא על צד היותר טוב:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים רסח, ב

נושא ההלכה: טעה והתחיל להתפלל תפלת חול בשבת

לשון מקור ההלכה בגמ'

ואמר רב יהודה אמר שמואל: היה עומד בתפלה ונזכר שהתפלל - פוסק, ואפילו באמצע ברכה. - איני? והאמר רב נחמן: כי הוינן בי רבה בר אבוה, בען מיניה, הני בני בי רב דטעו ומדכרי דחול בשבת, מהו שיגמרו? ואמר לן: גומרין כל אותה ברכה! - הכי השתא! התם - גברא בר חיובא הוא, ורבנן הוא דלא אטרחוהו משום כבוד שבת, אבל הכא - הא צלי ליה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעה בתפילות השבת והתחיל בשל חול ונזכר באחת מהברכות האמצעיות משניה ואילך

רא"ש מלוניל – פוסק באמצע הברכה, לפי שרק ברכה ראשונה (אתה חונן) מסיים.

ר' יונה, רא"ש, טור – מסיים הברכה וחוזר לשל שבת.

טעה במוסף ופתח בשל חול

רמב"ם, ר' יונה, ב"י – פוסק באמצע ברכה וחוזר למוסף, לפי שאין תפילת מוספין בחול.

רא"ם, ראב"ד – מסיים הברכה וחוזר לשל מוסף לפי שאם התפלל יח' והזכיר מוספין יצא.

לשון הש"ע

אם טעה והתחיל תפלת החול, **(ב)** גומר אותה ברכה שנזכר בה שטעה ומתחיל **(ג)** של שבת, ל"ש נזכר בברכת אתה חונן ל"ש נזכר בברכה אחת משאר הברכות, בין בערבית בין בשחרית, מוסף ומנחה [164]. **(ד)** וי"א דבמוסף **(ה)** פוסק אפילו באמצע ברכה.

◆ הלכה למעשה ◆

[164] יזהר אדם בתפלותיו בשבת, שלא יבוא לכלל טעות בתפלה, להתחיל אתה חונן, שאין זה סימן טוב לאדם שיטעה בתפלתו בשבת. ולכן טוב ונכון להתפלל מתוך הסידור, ובפרט שעל ידי כך גם יוכל לכוין בתפלתו. ואם טעה בתפלות שבת והתחיל בתפלת החול, גומר אותה ברכה שהתחיל בה, ואחר כך חוזר לתפלת שבת. לא שנא אם נזכר בברכת אתה חונן, לא שנא אם נזכר בברכה אחת משאר הברכות, כגון באמצע השיבנו או רפאינו, יגמור אותה ברכה שהתחיל בה, ויחזור לשל שבת. בין בערבית בין בשחרית ובין במנחה. אבל אם טעה במוסף והתחיל באתה חונן, פוסק באמצע הברכה, ומתחיל "תכנת שבת". ואף אם נזכר אחר שהגיע לרצה, אומר שם תכנת שבת וכו', וחותם מקדש השבת (ואינו יכול לומר שם מעין המאורע) **(ילקו"י שבת כרך א' עמ' רכ הל' א)**.

משנה ברורה

(ב) גומר וכו' - הטעם הוא דבדין הוא דבעי לצלויי י"ח ברכות בשבת כמו בחול ולהזכיר קדושת היום בעבודה כמו בר"ח וחוש"מ ורק משום כבוד שבת לא אטרחוהו רבנן ותקנו ברכה אחת אמצעית לשבת ולכן בדיעבד שהתחיל הברכה גומרה שהיא ראויה לו מן הדין ואח"כ מתחיל הברכה המיוחדת לשבת:

(ג) של שבת - וה"ה בכל זה לענין יו"ט:

(ד) וי"א דבמוסף וכו' - דסבירא להו דבמוסף לא שייך כלל תפלת י"ח ברכות דאף בחול א"א רק שבע ברכות ולכך פוסק אפילו באמצע ברכה וטעם הדעה קמייתא דבדיעבד גם במוסף אם התפלל י"ח ברכות ורק הוסיף בה ונעשה לפניך חובותינו בתמידי יום ובקרבן מוסף יצא וכדאיתא בס"ד לכך גם לה שייך בדיעבד הברכה של חול:

(ה) פוסק אפילו וכו' - וכן פסקו האחרונים משום ספק ברכה לבטלה:

אם היה סבור שהוא יום חול, והתחיל אדעתא שהוא חול, ומיד כשאמר תיבת "אתה" כדי להמשיך חונן לאדם דעת, נזכר שהוא של שבת, צריך לסיים ברכת אתה חונן, ורק אחר כך לחזור לשל שבת, וכמבואר (ואין כאן סב"ל, דמעיקר הדין היה צריך להתפלל י"ח ברכות בשבת **(יבי"א ח"ו עמ' צב אות ב)**.

אבל אם היה יודע שהוא שבת, ומתוך הרגל לשונו אמר אתה, כדרכו בכל יום, אפילו אם הוא בתפלת שחרית שאינה פותחת באתה, אינו גומר ברכת אתה חונן, אלא פוסק מיד ואומר ישמח משה וכו'. דחשבינן ליה כטעה בתפלות שבת והחליף בין שחרית למנחה, או בין שחרית לערבית, שאינו חוזר **(חזו"ע שבת א עמ' שמו הל' ט, ילקו"י שבת כרך א' עמ' רכא)**.

מי שהתפלל תפלה של חול בשבת, וסיים את תפלתו, מאחר שלא הזכיר של שבת לא יצא, וצריך לחזור לראש. ואם לא אמר יהיו לרצון אמרי פי השני, אינו חוזר אלא לשל שבת. ואם הזכיר של שבת בתוך השמונה עשרה, אף על פי שלא קבע ברכה לשבת, יצא. ואם הוא מסופק אם התפלל תפלת חול או של שבת, אינו חוזר להתפלל, כי מסתמא התפלל של שבת **(חזו"ע שבת א עמ' שנב הל' יג, ילקו"י שבת כרך א' עמ' רכג)**.

מי שטעה במנחה של שבת, והתפלל תפלה של חול, ולא הזכיר של שבת, ונזכר במוצאי שבת, יש אומרים שדינו כאילו לא התפלל כלל, וצריך להתפלל במוצאי שבת ערבית שתים של חול, ומבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה. ויש חולקים ואומרים שכיון שכבר התפלל, אלא שטעה ולא הזכיר מעין המאורע, ובתפלה שיתפלל במוצאי שבת שהיא תפלת חול הרי לא יתקן ולא ירויח דבר, שהרי תפלה זו כבר אמרה בשבת, לפיכך אין לו תשלומין. ומכיון שלא יצא הדבר מידי מחלוקת, לכן יחזור ויתפלל בתנאי של נדבה **(ילקו"י שבת כרך א' עמ' רכד)**.

שליח צבור שטעה בחזרת הש"צ בשחרית או במנחה, והתחיל ברכת אתה חונן, אינו גומר את אותה ברכה, אלא פוסק באמצע הברכה ומתחיל בתפלת שבת. וגם אם השליח צבור לא התפלל תפלת הלחש, אם טעה בחזרה, אינו גומר אותה ברכה **(ילקו"י שבת כרך א' עמ' רכד)**.

הלכות
דף כא:

עין משפט א,ב - ש"ע אורח חיים קט, א

נושא ההלכה: הנכנס לבית הכנסת באמצע תפלה אם יתפלל עמהם

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב הונא: הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור שמתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור למודים - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל, רבי יהושע בן לוי אמר: אם יכול להתחיל ולגמור עד שלא יגיע שליח צבור לקדושה - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל. במאי קא מפלגי? מר סבר: יחיד אומר קדושה, ומר סבר: אין יחיד אומר קדושה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לא יספיק להגיע למודים אם יתפלל

רמב"ם – מותר לו להתפלל.

תוספות, רא"ש, טור – לא יתפלל, ואם השעה עוברת , מותר.

הוצרך להתחיל משום סמיכות גאולה לתפלה והגיעו הציבור למודים

תוספות, רא"ם – נמצא באמצע ברכה – שוחה.
נמצא בתחילת ברכה או בסופה – לא ישחה.

ר' יונה – אף אם הוא בתחילת ברכה או בסופה ישחה, שלא יהיה נראה כפורש מן הציבור.

לשון הש"ע

(א) הנכנס לבהכ"נ ומצא **(ב)** צבור מתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע **(ג)** ש"צ לקדושה **(ד)** או לקדיש, יתפלל. **(ה)** וה"ה אמן דהאל הקדוש ושומע תפלה, דינן כקדיש וקדושה (תוס' והרא"ש ומרדכי פרק מי שמתו ותרומת הדשן סי' י"א). ואם לאו, אל יתפלל אם אין השעה עוברת [165], ואם נכנס **(ו)** אחר קדושה, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע **(ז)** ש"צ למודים, יתפלל, ואם לאו אל יתפלל, וה"ה אם יכול להגיע למודים, או לאחת מהברכות **(ח)** ששוחים בהם, כשיגיע שליח צבור למודים, יתפלל, ואם צריך להתחיל **(ט)** כדי לסמוך גאולה לתפלה, ונזדמן לו שמגיע ש"צ למודים כשהוא באחת הברכות (באמצע), **(י)** ישחה עמו, אבל אם הוא בתחלתה או בסופה, לא ישחה, שאין שוחין בתחלת ברכה או בסופה, אלא באבות ובהודאה.

משנה ברורה

(א) הנכנס לבהכ"נ - רוצה לצאת להתפלל בעזרה חוץ לבהכ"נ מתפלל וא"צ להמתין:
(ב) צבור מתפללין וכו' - זה הסעיף מיירי בתפילת המנחה וה"ה בשחרית אם היה עומד בק"ש וברכותיה בשעה שהצבור התחילו שמ"ע אם יכול להתחיל ולגמור התפילה [עד אלהי נצור] קודם שיגיע הש"ץ לקדושה יתפלל וא"ל אל יתפלל רק ימתין בשירה חדשה ועיין מה שנכתוב לקמן בשם הח"א בענין זה:
(ג) ש"ץ לקדושה - דקדושה אסור לומר ביחיד וכן קדיש ומודים טעמיה דצריך לשחות עם הקהל שלא יהא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו:

הלכה למעשה

[165] הנכנס לבית הכנסת ומצא צבור מתפללין, אם יכול להתחיל ולגמור קודם שיגיע השליח צבור לקדושה או לקדיש, יתפלל. ואם לאו אל יתפלל אם אין השעה עוברת. ולכן אין נכון לנהוג להאריך בקביעות בתפלת השמונה עשרה ולהפסיד על ידי כך עניית קדושה עם הצבור, ואף שעושה כן לצורך הכוונה, הנה על כיוצא בזה יש להמליץ ותפלתם מהרה תקבל ברצון, ויש לו להרגיל את עצמו לכוין במהרה פירוש המלים, כדי להספיק לענות קדושה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תרטו)**.

(ד) או לקדיש - לכאורה כיון דצריך לגמור תפילתו קודם קדושה כ״ש שישמע הקדיש שאחר שמ״ע י״ל דמיירי במעריב דליכא קדושה א״נ מיירי שכבר שמע קדושה דמשום קדושה לא היה צריך להמתין וכמו שנכתוב לקמן דמ״מ צריך לגמור קודם קדיש שאחר שמ״ע והיינו שיגמור עכ״פ קודם שיגיע ש״ץ ליהא שמיה רבא ולא יענה אמן אז רק ישי״ר בלבד מטעם דכיון דלא מתכוין אז על מה לומר האמן מקרי אמן יתומה ואם נותן לבו ויודע אז על מה עונה האמן רשאי. ודע דאיש״ר עדיף מקדושה ע״כ אם בא סמוך לקדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יגמור תפילתו עד אחר קדיש ולהמתין עד אחר קדיש אינו יכול מפני שזמן תפילה עובר טוב שיתחיל להתפלל קודם קדושה ויהיה יכול לענות איש״ר. וקדושה עדיף ממודים ע״כ אם בא סמוך לקדושה ואם יתחיל מיד לא יוכל לאמר קדושה ואם ימתין עד אחר קדושה לא יהיה יוכל לאמר מודים עם הצבור ולהמתין עד אחר מודים אינו יכול מפני חשש שיעבור זמן תפילה מוטב שיתחיל להתפלל אחר קדושה כ״כ המ״א ולפי מה שביארנו לקמן בסקי״ד בשם המ״ג טוב שיתחיל בזה להתפלל עם הש״ץ בשוה ויהיה לו קדושה ומודים וכ״ש דאיש״ר עדיף ממודים ע״כ מי שבא לבהכ״נ תיכף אחר קדושה ואם ימתין עד אחר מודים לא יוכל לענות איש״ר אחר הקדיש שאחר י״ח ואם ימתין עד אחר הקדיש יעבור זמן התפילה יתחיל מיד דמוטב לבטל מודים מלבטל איש״ר ועוד דמודים אפשר לשחות באמצעיתן. וכן עדיף איש״ר מתפילה בצבור ע״כ אם בא סמוך לקדיש ואם יתפלל תיכף יבטל איש״ר ואם ימתין עד אחר קדיש לא יוכל להתפלל ערבית עם הצבור איש״ר עדיף ותיכף אחר זה יתחיל להתפלל שמ״ע לשם מנחה ואין לו לחוש למה שהצבור מתחילין ערבית כיון שהוא עדיין יום. ועיין מה שכתבנו עוד בבה״ל בשם הפמ״ג:

(ה) וה״ה אמן וכו׳ - לכאורה בשלמא אמן דשומע תפילה יש נ״מ דיהיה צריך להמתין מלהתפלל אפילו אחר קדושה עד שידע שיגמור קודם ברכת ש״ת אבל אמן דהאל הקדוש למאי נ״מ כיון דצריך לגמור להתפלל קודם קדושה ממילא יענה אמן אחר האל הקדוש וי״ל דנ״מ אפילו אם שמע קדושה דמ״מ צריך להמתין משום אמן דהאל הקדוש שלא שמע עדיין וגם לענין שלא יעמוד להתפלל תיכף אחר קדושה כ״א אחר שיענה האמן על הברכה דגם זה הוא שייך לקדושה. וה״ה אם יודע שהצבור יאמרו ברכו והוא לא שמע עדיין אם יוכל לגמור תפילתו טרם שיאמרו הקהל ברכו מתפלל כדרכו ואם יודע שלא יוכל לגמור תפילתו קודם ברכו צריך להמתין בשירה חדשה עד שישמע ברכו ואם כבר שמע קדושה או ברכו או יודע שישמע אח״כ א״צ להמתין מיהו למודים אפילו שמע כמה פעמים מודים בצבור צריך להמתין דהא הטעם שלא יהא נראה ככופר אם אינו משתחוה [אחרונים] וכן לקדיש צריך להמתין דהא אין לו קצבה ואפשר דהקדישים מעלינו ואילך אינם בכלל זה כ״כ המ״א וש״א והדה״ח והח״א כתבו דכל הקדישים אם שמע כבר וענה איש״ר א״צ תו להמתין:

(ו) אחר קדושה - לאו דוקא דה״ה אם נכנס קודם קדושה והמתין מלהתפלל עד אחר קדושה צריך ג״כ לשער בעצמו אם יוכל לגמור עד שיגיע ש״ץ למודים:

(ז) ש״ץ למודים - ולרמ״א הנ״ל בהג״ה צריך לגמור קודם אמן של שומע תפילה או שישער בעצמו שיוכל להגיע בתפילתו בברכת ש״ת עם הש״ץ בשוה וא״ל לא יתחיל עד מודים וכן העתיקו האחרונים לדינא:

(ח) ששוחין בהם וכו׳ - ואע״פ שלא יכול לומר מודים דרבנן שהצבור אומרים אין בכך כלום כיון ששוחה עמהם וזה מותר אפילו לכתחילה אך יצמצם שברכת שומע תפילה יאמר עם הש״ץ בשוה וכדלקמיה בס״ב:

(ט) כדי לסמוך - פי׳ שטעה ואמר עד גאל ישראל שממילא מחויב להסמיך לה התפילה מיד וה״ה אם מצד שהשעה עוברת מחוייב לעמוד תיכף להתפלל דאל״ה צריך לכתחילה להמתין משום קדושה בשירה חדשה וכמש״כ בסימן ס״ו ס״ט:

(י) ישחה עמו - ואינו אומר אז מודים והשחיה הוא כדי שלא יהא נראה ככופר במי שהצבור משתחוים לו ומ״מ אם אינו מוכרח לו להתחיל מיד לא הותר לו להתחיל התפילה ע״ד שישחה באמצע הברכות אף דמותר לשחות באמצע כל הברכות וכדלקמן בסימן קי״ג משום דשמא ישכח מלשחות כיון שאינו מחוייב שם לשחות בלא״ה ואם יתן לבו לזה יטרד ולא יכוין בתפילתו:

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים נה, א

נושא ההלכה: אמירת קדיש קדושה וברכו בעשרה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

וכן אמר רב אדא בר אהבה: מנין שאין היחיד אומר קדושה - שנאמר: (ויקרא כ״ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל - כל דבר שבקדושה לא יהא פחות מעשרה. מאי משמע? דתני רבנאי אחוה דרבי חייא בר אבא: אתיא תוך תוך. כתיב הכא: (ויקרא כ״ב) ונקדשתי בתוך בני ישראל וכתיב התם: (במדבר ט״ז) הבדלו מתוך העדה הזאת, מה להלן עשרה, אף כאן עשרה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעם על כל קדיש שאומרים במהלך התפלה

א. אחר פסוקי דזמרה - לשם הפסק דפסוקים.
ב. אחר סיום תפלת שמונה עשרה – מפני שהיא מצוה בפני עצמה ואינה דבוקה לאחריה.
ג. קדיש אחר קריאת התורה - כי הוא מצוה בפני עצמה בימים שני וחמישי.

ד. קדיש אחר אמירת מזמור או פרק או אגדה או משנה - כדאמרינן בסוטה (מט.) עלמא קאי אקדושתא דסידרא ואיהא שמיה רבא דאגדתא .
ה. קדיש אחר אשרי במנחה - שהיא מצוה בפני עצמה שכל האומר תהלה לדוד שלש פעמים בכל יום מובטח לו שהוא בן עולם הבא (ברכות ד :).
ו. קדיש אחר ברכות ק"ש של ערבית - כי תפלת ערבית רשות ויש שהולכים להם קודם שמונה עשרה ולא ישמעו קדיש וקדיש לאחר תפלת ערבית שכבר נשלמה התפלה.

מה טעם אין פוחתין משבעה קדישין בכל יום

גאונים – על שם שבע ביום הללתיך (תהלים קיט קסד).

האם מצרפין קטן למניין עשרה לברכת המזון / תפלה (היינו כשיש תשעה גדולים לעשותו סניף לעשרה)

ר"ת *1, **ר' האי גאון** *2 – עושים קטן סניף לעשרה, ואפילו מוטל בעריסה מצטרף.

*1 – **תוספות, רא"ש, מרדכי** – אע"פ שהתיר ר"ת לעשות קטן סניף לעשרה, הוא עצמו לא היה עושה מעשה לצרף קטן למניין.
ריב"ש - אפילו לדברי המתירין לעשות קטן סניף לתפלה צריך שיהיה בן דעת ויודע למי מברכין ולמי מתפללין ושיהא בן תשעה או בן עשרה או לכל הפחות גדול מבן שש אבל קטן מבן שש אפילו הוא חריף ויודע למי מברכין ולמי מתפללין אינו כלום שהרי לא הגיע לעונת הפעוטות (גיטין נט.) והרי הוא כמי שאין בו דעת.

*2 - והטעם הוא שכל מקום שיש עשרה שכינה שרויה שם (סנהדרין לט.) דמונקדשתי בתוך בני ישראל (ויקרא כב לב) אומרים קדושה בעשרה לא שנא גדולים לא שנא קטנים קרינן ביה בתוך בני ישראל ובלבד שיהיו תשעה גדולים אבל יותר מקטן אחד לא מצרפינן.

רא"ש, רמב"ם, רשב"א, מרדכי בשם ראבי"ה, הגהות מיימוניות, סמ"ג בשם ר"י, ר' יונה, טור, ב"י – לקדיש קדושה וברכו צריך שיהיו כולם בני מצוה ואין מצרפין קטן עד שיהיה בן י"ג והביא ב' שערות גמורות או שלפחות החלו לצמוח על אף שלא נגמרה גדילתן.

למתירין לעשות קטן כסניף לעשרה האם מותר לעשות כן אף ביותר מקטן אחד

ראב"ד – רק בשעת הדחק מותר לעשות קטן כסניף לעשרה ורק בקטן אחד בלבד.

רז"ה, כל בו * – עושין סניף לעשרה אף עם ב' קטנים.

* **בשעת הדחק** – אפשר אפילו בשלושה קטנים.

לשון הש"ע

(א) אומרים **(ב)** קדיש. וא"א אותו בפחות מי' **(ג)** זכרים בני חורין **(ד)** גדולים שהביאו ב' שערות, **(ה)** וה"ה לקדושה וברכו שאין נאמרין בפחות מעשרה [166].

◆ הלכה למעשה ◆

[166] נאמר בתורה: ונקדשתי בתוך בני ישראל. ודרשו חז"ל, מכאן שכל דבר שבקדושה לא יהיה בפחות מעשרה. ועיקר אמירת קדיש וקדושה אינם אלא מדרבנן, אך הסמיכום חכמים על פסוקים. וצריכים כל העשרה להיות גדולים, מבן י"ג שנה ומעלה. ומכל מקום יש אומרים שבשעת הדחק אפשר לצרף לדברים שבקדושה קטן שיודע למי מברכים, עם תשעה גדולים. אולם דעת רוב גדולי הפוסקים שאין הקטן מצטרף לעשרה כלל, ואפילו בשעת הדחק. ואם רואה אדם שהצבור מתכוננים לצרף קטן לעשרה, עליו לצאת משם מיד כדי שלא תארע תקלה על ידו ויכשלו בהזכרת השם לבטלה בתפלת החזרה וכו' **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' שמה הל' א)**.
אם היו עשרה והתחיל השליח צבור לומר את החזרה, ויצאו מקצתן, ימשיך לומר את החזרה כולה אפילו שאין שם מנין. ואפילו אם יצאו מקצתן קודם הקדושה, ימשיך באמירת החזרה והקדושה. אבל קדיש תתקבל אינו אומר (ולדעת הרמ"א יש להם לומר גם קדיש תתקבל). והוא שישאר רוב מנין. ומכל מקום עבירה היא לצאת, ועליהם נאמר ועוזבי ה' יכלו אבל אם נשארו עשרה מותר לצאת. ואם יצאו מקצת מהעשרה אחר שהתחילו יוצר, לא יאמרו חזרה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' שס)**.
מי שהוא שיכור, אף על פי שאינו רשאי להתפלל, ותפלת שיכור תועבה מכל מקום מצטרף למנין עשרה לאמירת דברים שבקדושה, ואפילו אינו יכול לדבר לפני המלך, ורק אם הוא שיכור כלוט, שעושה ואינו יודע מה עושה, דינו כשוטה, ואינו מצטרף למנין, ופטור מן המצוות **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה שם)**.

משנה ברורה

(א) אומרים וכו' - כאשר טוב למעט בברכות כך טוב למעט בקדישים ועיין באחרונים שקראו תגר ע"ז שנאספים עשרה ב"א ואומרים כמה קדישים על פסוקי תורה או משנה או גמרא. עשרה יהודים לועזים שאין מי שיודע בלשון הקודש להוציא אותם י"ח יוכל אחד מהם להיות ש"ץ ולומר קדיש וקדושה בלשון לע"ז:

(ב) קדיש - פי' אחר פסוקי דזמרה ובעינן עשרה שכל דבר שבקדושה כגון קדיש וקדושה וברכו וקה"ת ונשיאת כפים אין אומרים אותו בפחות מעשרה שנא' ונקדשתי בתוך בני ישראל וילפינן בגז"ש דתוך תוך ממרגלים דכתיב עד מתי לעדה הרעה הזאת יצאו יהושע וכלב נשאר עשרה וקוראין עדה. וכל הקדישים שוין לזה אפילו קדיש דרבנן שאחר הלימוד. כתב הט"ז דבעת אמירת פסוקי דזמרה א"צ עשרה דאפילו אם אמרוהו ביחידות כל שיש עשרה בשעת אמירת הקדיש די בכך וכן אם התחילו להתפלל ערבית ביחידות ובאו עשרה לעת אמירת הקדיש יכול לומר הקדיש וכן בכל לימוד שאדם לומר פסוקים או אגדה או באמירת עלינו או באמירת אשרי שקודם מנחה או באמירת תהלים בבקר אם היה בלי מנין ונזדמן תיכף מנין שיש לומר קדיש ומ"א בסימן ס"ט ורל"ד לא כ"כ וכן מהגר"א בסימן רל"ד מוכח כהמ"א ע"כ הסכימו האחרונים [הפמ"ג ודה"ח וש"פ] דהנכון שיאמרו אח"כ מזמור או ג' פסוקים ויאמרו קדיש. ועיין בפמ"ג במ"ז אות ג' דמוכח מיניה דלענין פסוקי דזמרה ולענין תפלת ערבית גם המ"א מודה להט"ז:

(ג) זכרים וכו' - לאפוקי נשים ועבדים וקטנים וה"ה טומטום ואנדרוגינוס וחצי עבד וחצי בן חורין אינו מצטרף [פמ"ג]:

(ד) גדולים - עיין פר"ח סימן ס"ט שקרא ערער על המקומות שנוהגין שהקטן אומר קדיש וברכו והקהל עונים אחריו דשלא כדין הם עושים ואפילו אם יש עשרה אנשים גדולים חוץ ממנו ועיין בפמ"ג שם שמצדד ג"כ להחמיר בזה לכתחלה. כתב בהלק"ט סי' מ"ח כששנים או ג' אומרים קדיש יחד ואחד מקדים אם באים כל אחד תוך כדי דיבור יענה עם הראשון או עם האחרון אמן ויעלה לכולם ואם יש הפסק יענה על כל אחד ואחד. אדם הנוצר ע"י ספר יצירה אם מצטרף ליו"ד ולכל דבר שבקדושה עיין בתשובת חכם צבי סי' ס"ג ובספר עיקרי דינים מה שכתב בענין זה:

(ה) וה"ה לקדושה - וה"ה לכל חזרת הש"ץ שצריך עשרה דמקרי דבר שבקדושה מפני הקדושה שיש בה [מגילה כ"ג והר"ן שם] אין פוחתין משבעה קדישים בכל יום כנגד שבע ביום הללתיך דהיינו א' אחר פסוקי דזמרה שהוא אחר ישתבח וב' חצי קדיש אחר תפלת י"ח ברכות וג' אחר סדר קדושה ובו אומרים ג"כ תתקבל צלותהון שהוא שייך ג"כ לתפלת י"ח וד' אחר עלינו שיש בו אמירת פסוקים וה' אחר אשרי במנחה וששי אחר תפלת מנחה ז' אחר ק"ש של ערבית קודם תפלת י"ח וקדיש שאחר תפלת ערבית אף דהוא ג"כ מצוה לא קחשבינן בכלל אלו השבעה ע"ש בלבוש הטעם:

אין לצרף למנין לומר חזרה מי שמחלל שבת בפרהסיא, כגון שעושה מלאכה שאסורה מן התורה בפני עשרה מישראל ביחד. ובכלל זה מי שנוהג במכונית בשבת ברשות הרבים. ויש שמקילים בזה בשעת הדחק, ובפרט בתפלת ערבית שאין בה חזרה (והמקילים בזה בשעת הדחק יש להם על מה שיסמוכו). ומכל מקום אם האומרים קדיש הם בחזקת מחללי שבת בפרהסיא, ודאי שצריך השליח צבור או ישראל כשר אחר לומר עמהם הקדיש, כדי שיצאו הרבים ידי חובתם **(יבי"א ח"ה חאו"ח סימן יב אות ו, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' שסב)**.

אין להתיר לומר קדיש וברכו ושאר דברים שבקדושה הנאמרים בעשרה, סמוך לקברות צדיקים, מבלי שיהיה שם מנין של עשרה אנשים. ואין לסמוך בזה על דברי אגדה לומר שצדיקים במיתתם קרויים חיים, (כמבואר בברכות יח:), לצרפם למנין. שמכל מקום אפילו על דוד מלך ישראל אמרו (שבת קנא:) במתים חפשי, כיון שמת אדם נעשה חפשי מכל המצות. וממילא אין לצרף למנין צדיקים שנפטרו. לפיכך יש למחות באלה הנוהגים לומר קדיש ליד קברי הצדיקים והוריהם, בערב ראש חודש ניסן ובערב ראש חודש אלול, אפילו אין שם מנין של עשרה אנשים. ואם עברו ואמרו קדיש, אין לענות אמן אחריהם, שהיא בכלל אמן יתומה **(יחו"ד ח"ו סי' ה, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' שסא)**.

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים קד, ז

נושא ההלכה: שמע באמצע תפלתו דברים שבקדושה

לשון מקור ההלכה בגמ'

איבעיא להו: מהו להפסיק ליהא שמו הגדול מבורך? כי אתא רב דימי אמר, רבי יהודה ורבי שמעון תלמידי דרבי יוחנן אמרי: לכל אין מפסיקין, חוץ מן יהא שמו הגדול מבורך, שאפילו עוסק במעשה מרכבה - פוסק. ולית הלכתא כותיה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

השומע באמצע שמו"ע דברים שבקדושה כיצד ינהג

רש"י, ר"ח – ישתוק ויכוין ויצא מדין שומע כעונה.

ר"ת, ר"י – לא ישתוק, דשומע כעונה, והרי הוא כעונה והוי הפסקה.

ר' יונה – דעביד כמר עביד, ודעביד כמר עביד.

תוספות – נהגו העולם לשתוק ולשמוע, וגדול המנהג.

לשון הש"ע

אינו פוסק לא **(כו)** לקדיש ולא לקדושה, אלא **(כז)** ישתוק ויכוין למה שאומר ש"צ, **(כח)** ויהא כעונה[167] (היה עומד בתפלה וקראוהו לספר תורה, **(כט)** אינו פוסק) (ת"ה סי' קפ"ה).

משנה ברורה

(כו) לקדיש - ר"ל לאיש"ר וה"ה לברכו:
(כז) ישתוק - עד יתברך:
(כח) ויהיה כעונה - לענין שיצא בזה ידי חיוב קדיש וקדושה ומ"מ לא חשיב הפסק:
(כט) אינו פוסק - ואם פסק בזה וכן לקדיש ולקדושה דינו כשח במזיד ולדעת הפוסקים דשם חוזר לראש גם בזה חוזר לראש אך אם סבר שמותר להפסיק הוי כשוגג ואינו חוזר לראש וכנ"ל. ואם קראוהו לס"ת והוא עומד אחר תפלת י"ח אפילו לא התחיל עדיין אלקי נצור פוסק ועולה אך יזהר לומר יהיו לרצון קודם:

הלכה למעשה

[167] כיון שאסור להפסיק באמצע התפלה אפילו מפני היראה, לפיכך העומד באמצע התפלה ושמע צבור שעונים קדיש או קדושה וברכו, אין לו להפסיק לענות אמן וקדושה וברכו, אלא ישתוק ויכוין למה שאומר השליח צבור, ויחשב כעונה. ואף על פי שלענין איסור הפסק אינו נחשב כעונה, מכל מקום לענין מצות אמירת דבר שבקדושה נחשב כעונה. ומיהו השומע ומכוין לקדושה שאומר השליח צבור, לא יגביה את רגליו כשאומרים קדוש קדוש וכו', וברוך כבוד ה' ממקומו, כמו שהצבור עושים, מכיון שאינו עונה בעצמו עמהם. ואם השליח צבור שאומר קדושה אינו שליח צבור קבוע הבקי ורגיל להוציא את אחרים ידי חובה, אלא חזן שעמד להתפלל באקראי, שמסתמא אינו מעלה על דעתו לכוין להוציא אחרים ידי חובת קדיש וקדושה, אין לו להפסיק באמצע תפלתו אפילו בשתיקה, אלא ימשיך בתפלה כדרכו. וכן אם השליח צבור אומר קדוש קדוש וכו', וברוך כבוד וגו', ויהא שמיה רבה מברך, יחד עם הקהל, ואין קולו נשמע לאחרים, לא יפסיק אפילו בשתיקה, אלא ימשיך להתפלל כדרכו, מכיון שאין תועלת בשמיעתו. ויש להנהיג שהשליח צבור יאמר הקדושה בקול רם יותר מהצבור, כדי שהעומד באמצע שמונה עשרה יוכל לשמוע מפי השליח צבור את הקדושה, דתרי קלי לא משתמעי. וגם יכוין להוציא ידי חובה כל מי שעדיין באמצע תפלת שמונה עשרה ושומע קולו ומכוין עליו. ואם אין קולו של השליח צבור גבוה, ימתין עד שכל הצבור יסיים אמירת קדוש קדוש וכו', ואז השליח צבור יחזור בקול רם קדוש קדוש וכו'. והעומד בתפלת שמונה עשרה ושומע קדושה מהצבור, ואינו שומע את קולו של השליח צבור, אינו יוצא ידי חובה כששומע הקדושה מפי אחד המתפללים העומד בסמוך אליו, שהרי לא מכוין להוציאו ידי חובה **(יבי"א ח"ו סי' טז, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תסח)**.

הלכות

דף כב.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים פח

נושא ההלכה: הטמא בטומאת קרי לענין ק"ש ודברי תורה

לשון מקור ההלכה בגמ'

הזבים והמצורעים ובאין על נדות - מותרים לקרות בתורה ובנביאים ובכתובים, לשנות במשנה וגמרא ובהלכות ובאגדות, אבל בעלי קריין אסורים, רבי יוסי אומר: שונה הוא ברגיליות ובלבד שלא יציע את המשנה, רבי יונתן בן יוסף אומר: מציע הוא את המשנה ואינו מציע את הגמרא, רבי נתן בן אבישלום אומר: אף מציע את הגמרא ובלבד שלא יאמר אזכרות שבו, רבי יוחנן הסנדלר תלמידו של רבי עקיבא משום רבי עקיבא אומר: לא יכנס למדרש כל עיקר, ואמרי לה: לא יכנס לבית המדרש כל עיקר, רבי יהודה אומר: שונה הוא בהלכות דרך ארץ. מעשה ברבי יהודה שראה קרי והיה מהלך על גב הנהר. אמרו לו תלמידיו: רבינו, שנה לנו פרק אחד בהלכות דרך ארץ! ירד וטבל ושנה להם. אמרו לו: לא כך למדתנו רבינו: שונה הוא בהלכות דרך ארץ? אמר להם: אף על פי שמיקל אני על אחרים, מחמיר אני על עצמי.

תניא, רבי יהודה בן בתירא היה אומר: אין דברי תורה מקבלין טומאה. מעשה בתלמיד אחד שהיה מגמגם למעלה מרבי יהודה בן בתירא. אמר ליה: בני, פתח פיך ויאירו דבריך, שאין דברי תורה מקבלין טומאה שנאמר (ירמיהו כ"ג) הלא כה דברי כאש נאם ה' מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינו מקבלין טומאה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

במה נאמר אין ד"ת מקבלים טומאה

תלמידי ר' יונה בשם יש מפרשים, ב"י - בין בק"ש בין בכל דברי תורה.

תלמידי ר' יונה – דוקא בק"ש אבל בשאר דברי תורה אסור.

האם בעל קרי צריך עכ"פ רחיצה בתשעה קבין

רשב"א – אף תשעה קבין א"צ.

כיצד הדין לענין תפלה

רי"ף, רא"ש, בה"ג, ב"י – אף לענין תפלה א"צ דבר.

ר' האי, רמב"ם – טבילה – א"צ.

תשעה קבין – צריך.

כיצד מועלת הטבילה

ב"י – אפילו במים שאובים ואפילו טובל בתוך כלי.

סדר תשעה קבין

דוקא בשפיכה אבל לא לטבול בתוכם, ואפשר לשפוך עד שלש כלים.

נשים נדות אם מותרות להכנס לבית הכנסת

הגהות מיימוניות, ראבי"ה – נהגו שלא להכנס לבית הכנסת.

תרומת הדשן – בימים נוראים יש להקל, משום שכולן מתאספות שם יש להם צער אם ישארו בחוץ.

ב"י – לא נהגו אצלנו להמנע מלהכנס לביהכנ"ס בימי הנדות.

לשון הש"ע

כל הטמאים קורין בתורה וקורין ק"ש ומתפללין, חוץ מבעלי קרי שהוציאו עזרא מכל הטמאים ואסרו בין בד"ת בין בק"ש ותפלה עד שיטבול, **(א)** כדי שלא יהיו ת"ח מצויין אצל נשותיהן כתרנגולין. **(ב)** ואח"כ בטלו **(ג)** אותה תקנה, והעמידו הדבר על הדין, שאף בעל

קרי מותר בד״ת ובקריאת שמע ובתפלה בלא טבילה ובלא רחיצה דתשעה קבין, וכן פשט **(ד) המנהג.** [168] הגה: יש שכתבו שאין לאשה **(ה)** נדה בימי ראייתה [169] ליכנס לבית הכנסת **(ו)** או להתפלל או להזכיר השם או ליגע בספר, (הגהות מיימוני פ״ד) וי״א שמותרת בכל, וכן עיקר (רש״י הלכות נדה), **(ז)** אבל המנהג במדינות אלו כסברא ראשונה. ובימי לבון נהגו היתר. ואפילו במקום שנהגו להחמיר, בימים **(ח)** נוראים וכה״ג, שרבים מתאספים לילך לבית הכנסת, מותרין לילך לבהכ״נ כשאר נשים, כי הוא להן עצבון גדול שהכל מתאספים והן יעמדו חוץ [170] (פסקי מהרא״י סי׳ קל״ב).

משנה ברורה

(א) כדי וכו׳ - וגם כי הקרי בא מקלות ראש וד״ת צריך להיות באימה ויראה ברתת וזיע כמו בעת נתינתה:
(ב) ואח״כ בטלו - ומ״מ מי שירצה לנהוג ולטבול תע״ב ודוקא אם עי״ז לא יעבור זמן ק״ש ותפלה ואפשר דאפילו אם עי״ז יתבטל מתפלה בצבור ג״כ אין נכון להחמיר בזה:
(ג) אותה תקנה - שהיתה גזירה שאין רוב הצבור יכולין לעמוד בה ובטלוה משום ביטול תורה ומשום ביטול פריה ורביה:
(ד) המנהג - ומ״מ יש אנשי מעשה שנוהגין בתקנה זו וטובלין א״ע לקריין ואם קשה עליהם הטבילה רוחצין א״ע בט׳ קבין. וכתבו האחרונים שארבעים סאה מים שאובים כשרים לטבילה זו וכן הט׳ קבין הוא ג״כ במים שאובים ואפילו משלשה כלים. ובאופן שלא יפסיק משפיכת כלי א׳ עד שיתחיל השני אבל יותר מג׳ כלים אין מצטרפין לשיעור ט׳ קבין. והנך ט׳ קבין צריך שישפוך עליו אבל לא לטבול בתוכם בין אם הם בכלי או בקרקע דכל שהוא דרך טבילה בעינן דוקא ארבעים סאה ובקרקע כשאר טבילות ומ״מ אם נכנס חציו למקוה ולא הרכין ראשו לטבול חצי גופו אשר בחוץ רק שפכו עליו מלמעלה ט׳ קבין מועיל לטהר. כתב בספר מטה אפרים דבעת שפיכת הט׳ קבין על האדם יש לו לעמוד זקוף ושתי ידיו מונחים נגד לבו ולא ידחק אותם בחיבוק הרבה רק בריווח קצת כדי שיבואו המים גם שם ויזהיר לשופכים עליו שישפכו כנגד גופו ממש. ושיעור ט׳ קבין עיין בבה״ט שהוא שיעור ט״ו קווארט פוליש עיין בספר מטה אפרים הנ״ל שכתב דבקווארט שלנו צריך כ״ד קווארט לשפיכת ט״ק ובשעת הדחק שאין הכלים מחזיקין כ״כ יש להקל בי״ח קווארט. וכן יש ליזהר בכל זה אותם שנוהגים להטהר בער״ה ועיו״כ ע״י ט׳ קבין. כתב במ״א דאף הנוהג טבילה לקרי דוקא בריא או חולה ששמש מטתו אבל חולה שראה קרי לאונסו פטור מכלום ואין לו רק לרחוץ אותו מקום שלא יהיה מלוכלך מש״ז וכן בריא שראה מים חלוקים פטור מכלום דלא גזר עזרא ע״ז לענין ד״ת ותפלה ורק לענין תרומה טמא משום מים חלוקים:
(ה) נדה - כתב רבינו ירוחם יש טועים לומר שהנשים יולדות לא יכנסו לבהכ״נ עד שעברו מ׳ יום לזכר ופ׳ לנקיבה ומנהג טעות הוא וצריך למחות בידם:
(ו) או להתפלל וכו׳ - ובבנימין זאב סימן קנ״ג כתב שלא נהגו רק שלא לכנוס לבה״כ ולא לראות ס״ת וגם כשמתפללת אינה עומדת בפני חברותיה ומשום מנהג וכבוד עושין כן ולא משום איסור עכ״ל וכן הסכימו האחרונים דצריכה להתפלל בביתה ולברך כל הברכות ובפרט ברהמ״ז וקידוש שהוא מן התורה וע׳ במ״א:
(ז) אבל המנהג וכו׳ - ובמדינותינו נוהגין היתר לעולם ומברכות ומתפללות ומ״מ לא יסתכלו בס״ת בשעה שמגביהים אותה להראות לעם [ח״א] עוד כתב שלא יכנסו לבית הקברות עד שיטבלו:

הלכה למעשה

[168] בעל קרי מותר בקריאת שמע ובתפלה ובדברי תורה בלא טבילה ובלא רחיצת תשעה קבין. כי כל הטמאים רשאים לקרוא קריאת שמע ולהתפלל ולעסוק בתורה, שכן נאמר: הלא כה דברי כאש נאום ה׳, מה אש אינו מקבל טומאה, אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה (ברכות כב.). ועזרא הסופר ובית דינו הוציאו את בעל קרי מכלל הטמאים, ואסרוהו בקריאת שמע ובתפלה ובדברי תורה עד שיטבול, ולא מפני טומאה וטהרה נגעו בה, אלא כדי שלא יהיו תלמידי חכמים מצויים תמיד אצל נשותיהם. ומכל מקום כיון שלא פשטה התקנה ברוב ישראל, לפי שלא היה כח ברוב הצבור לעמוד בה, לפיכך בטלה תקנה זו. וחזרו חכמים והעמידו הדבר על עיקר הדין. שאף בעל קרי מותר בקריאת שמע ובתפלה ובדברי תורה בלא טבילה ובלא רחיצת תשעה קבין. וכן פשט המנהג. ומכל מקום יש חסידים ואנשי מעשה שמחמירים על עצמם בזה, ונוהגים לטבול במקוה קודם תפלה. ויש שנוהגים ברחיצת תשעה קבין, שעומדים תחת מקלחת, עד שישפכו עליהם תשעה קבין מים, (שהם שנים עשר ליטר, ועוד כשש מאות גרם). ומכיון שאין חיוב בטבילה זו מן הדין, מועילה להם שפיכת תשעה קבין אף במקלחת **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תשד)**.

[169] נשים בימי נדתן, חייבות להתפלל ולברך כל הברכות שמחוייבות בהן, וכן רשאות ללמוד תורה עם הזכרת ה׳. ואסור להן להמנע מתפלה ומכל הברכות בגלל טומאתן, ואפילו אם נהגו להחמיר בכך, עליהן לבטל מנהגן (אף בלי התרה כלל). שאין דברי קדושה מקבלים טומאה **(יחו״ד ח״ג סי׳ ח, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תשו)**.

[170] יש נשים שנוהגות להחמיר על עצמן שלא להכנס לבית הכנסת בימי טומאתן, ושלא להסתכל בספר תורה בעת שמגביהים אותו, ואף על פי שמעיקר הדין הכל מותר להן, מכל מקום רשאות הן להחמיר על עצמן בזה. אולם בימים נוראים שנשים רבות מתאספות ובאות לבית הכנסת, לא נהגו להחמיר, כי עלבון גדול הוא להן, שהכל נכנסות לעזרת נשים והן ישארו בחוץ **(יחו״ד שם, ילקו״י שם עמ׳ תשז הל׳ ג)**.

(ח) נוראים - ומיום ראשון של סליחות ואילך מיקרי ימים נוראים לכל כה"ג וה"ה אם משיאה בנה או בתה או שהיא בעצמה יולדת שהולכין לבה"כ אחר ד' שבועות שרי אע"פ שהיא נדה וכיון שמותרים לילך לבה"כ שרי ג"כ להתפלל בכל זה לכו"ע:

עין משפט ב - ש"ע יורה דעה שלג, א

נושא ההלכה: דין ראשית הגז

לשון מקור ההלכה בגמ'

רבי אלעאי אומר: ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ.

לשון הש"ע

ראשית הגז אינו נוהג אלא בארץ, בין בפני הבית בין שלא בפני הבית. (וי"א דבר תורה ראשית הגז נוהג אפילו בח"ל, אלא שלא נהגו כן) (טור).

עין משפט ג - ש"ע יורה דעה רצו, א

נושא ההלכה: דין כלאיים

לשון מקור ההלכה בגמ'

כרבי יאשיה בכלאים - כדכתיב (דברים כ"ב) (כרמך) לא תזרע [כרמך] כלאים, רבי יאשיה אומר: לעולם אינו חייב עד שיזרע חטה ושעורה וחרצן במפולת יד.

לשון הש"ע

הזורע שני מיני תבואה או שני מיני ירקות עם זרע הכרם, הרי זה לוקה שתים, אחת משום שדך לא תזרע כלאים (ויקרא יט, יט) ואחת משום לא תזרע כרמך כלאים (דברים כב, ט) ואינו לוקה משום לא תזרע כרמך כלאים (דברים כב, ט) עד שיזרע בא"י חטה ושעורה וחרצן במפולת יד. וכן אם חפה אותם בעפר, לוקה. וכן אם זרע שני מיני ירק וחרצן, או זרע אחד ירק וזרע אחד מין תבואה וחרצן במפולת יד, הרי זה לוקה. ואינו חייב מן התורה אלא על קנבוס ולוף וכיוצא בהם, מזרעים שנגמרים עם תבואת הכרם, אבל שאר הזרעים אסור מדבריהם. וכן אסור מדבריהם לזרוע כלאי הכרם בחוצה לארץ. ואין עודרין עם העובד כוכבים בכלאים, אבל עוקרין עמו כדי למעט התיפלה.

עין משפט ד - ש"ע יורה דעה רפב, ט

נושא ההלכה: טמא / נדה לענין אחיזת ס"ת וקריאה בו

לשון מקור ההלכה בגמ'

רבי יהודה בן בתירא אומר: אין דברי תורה מקבלין טומאה.

לשון הש"ע

כל הטמאים, אפילו נדות, מותרים לאחוז בס"ת ולקרות בו. והוא שלא יהיו ידיהם מטונפות או מלוכלכות.

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים רמ, א

נושא ההלכה: מצות עונה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: בעל קרי שנתנו עליו תשעה קבין מים – טהור, נחום איש גם זו לחשה לרבי עקיבא, ורבי עקיבא לחשה לבן עזאי, ובן עזאי יצא ושנאה לתלמידיו בשוק. פליגי בה תרי אמוראי במערבא, רבי יוסי בר אבין ורבי יוסי בר זבידא: חד תני שנאה וחד תני לחשה. מאן דתני שנאה משום בטול תורה, ומשום בטול פריה ורביה. ומאן דתני לחשה - שלא יהו תלמידי חכמים מצויים אצל נשותיהם כתרנגולים.

לשון הש״ע

אם היה נשוי, **(א)** לא יהא רגיל ביותר עם אשתו, **(ב)** אלא בעונה **(ג)** האמורה בתורה. **(ד)** הטיילים, שפרנסתן מצויה להם ואין פורעין מס, עונתן בכל יום, הפועלים שעושים מלאכה בעיר אחרת ולנין בכל לילה בבתיהם, פעם אחת בשבוע, ואם עושים מלאכה בעירם, פעמים בשבוע, החמרים, אחת בשבוע, **(ה)** הגמלים, אחת לל׳ יום, הספנים, אחת לששה חדשים, ועונת **(ו)** ת״ח **(ז)** מליל שבת לליל שבת, וכל אדם צריך לפקוד את אשתו **(ח)** בליל טבילתה, ובשעה שיוצא **(ט)** לדרך אם אינו הולך לדבר מצוה, וכן אם אשתו **(י)** מניקה והוא מכיר בה שהיא משדלתו ומרצה אותו ומקשטת עצמה לפניו כדי שיתן דעתו עליה, חייב **(יא)** לפקדה. ואף כשהוא מצוי אצלה לא יכוין להנאתו, אלא **(יב)** כאדם שפורע חובו שהוא חייב בעונתה ולקיים מצות בוראו שיהיו לו בנים עוסקים בתורה ומקיימי מצות בישראל, וכן אם מכוין לתיקון הולד, שבששה חדשים אחרונים יפה לו שמתוך כך יצא מלובן ומזורז, שפיר דמי, ואם הוא מכוין לגדור עצמה בה כדי שלא יתאוה לעבירה, כי רואה יצרו גובר ומתאוה אל הדבר ההוא. הגה: גם בזה יש קיבול שכר, אך (טור) יותר טוב היה לו לדחות את יצרו ולכבוש אותו, כי אבר קטן יש באדם: מרעיבו, שבע, משביעו, רעב, אבל מי שאינו צריך לדבר, אלא שמעורר תאותו כדי למלאות תאותו, זו היא עצת יצר הרע, ומן ההיתר יסיתנו אל האיסור, ועל זה אמרו רבותינו ז״ל: המקשה עצמו לדעת יהא בנדוי.

משנה ברורה

(א) לא יהא רגיל ביותר - עיין רמב״ן בחומש פרשת קדושים בראשו:
(ב) אלא בעונה וכו׳ - וצריך לקיים העונה גם כשהיא מעוברת או מניקה. ולא יבטל עונתה אלא מדעתה כשהיא מוחלת לו וכבר קיים מצות פו״ר:
(ג) האמורה בתורה - וכ״ז במי שאינו בריא אבל מי שאינו בריא אינו חייב אלא לפי מה שאומדין אותו שיכול לקיים [אה״ע סימן ע״ו ס״ג]:
(ד) הטיילים - בני אדם הבריאים והמעונגים [רמב״ם] ואפילו הם בני תורה כ״ז שאיננו ת״ח [א״ר וכ״כ בית שמואל באה״ע סימן ע״ו דבת״ח שהתורה מתשת כחו בכל גווני הוא מע״ש לע״ש וכ״מ בתשובת מ״צ סימן נ״א] ועיין לקמיה בסק״ו:
(ה) הגמלים - שהם המביאים חבילות על הגמלים ממקום רחוק:
(ו) ת״ח - שבחול צריכים לעסוק בתורה בלילה שתורתן אומנותן ואל יאמר אדם אעשה עצמי כת״ח כי כתיב ועונתה לא יגרע [מ״א בשם הקנה] ור״ל להפקיע העונה שלא ברשותה אבל ברשותה תבוא עליו ברכה [פמ״ג] וע״ש שמסתפק בזמנינו אם נקרא ת״ח לזה ומ״מ מצדד דכיון דלפי הדור הוא ת״ח והוא נשאה ע״ד כן לית חיוב עונה כ״א בליל שבת ועיין בבה״ל:
(ז) מליל שבת וכו׳ - יש שכתבו שה״ה בר״ח ויו״ט. ולכאורה לפי טעם המ״א הנ״ל בסק״ו שצריך לעסוק בתורה בלילה אין שייך לחייב אותו בר״ח ועיין בבה״ל. אין לשמש בליל א׳ של פסח וליל שבועות ושני ימים של ר״ה וליל שמיני עצרת אם לא בליל טבילה. וכ״ז אינו אלא לאדם שהוא מלא ביראה ולא יחטא ח״ו אבל אלו שיצרם מתגבר עליהם והם חושבים שהוא כעין איסור תורה ועי״ז באים ח״ו לידי כמה מכשולים מצוה לשמש אפילו בר״ה ויטבול למחר דמצד הדין אין איסור אלא ביוה״כ ובט״ב ובימי אבלות שלו או שלה [חכמ״א]:
(ח) בליל טבילתה - ר״ל אפילו שלא בשעת עונתה:
(ט) לדרך - עיין לקמן בסט״ו:
(י) מניקה - ר״ל אף שהיא מניקה או מעוברת מ״מ חייב לפקדה [ב״י]:
(יא) לפקדה - היינו אפילו שלא בשעת עונתה וה״ה ביוצא לדרך אך שם מהני מחילה דידה [פמ״ג]:
(יב) כאדם שפורע חובו וכו׳ - וזה יכוין אפילו בעת עיבור ויניקה:

עין משפט ז - ש״ע יורה דעה רא, עה

נושא ההלכה: חימום מי המקוה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר להו רב הונא לרבנן: רבותי, מפני מה אתם מזלזלין בטבילה זו? אי משום צינה, אפשר במרחצאות! אמר ליה רב חסדא: וכי יש טבילה בחמין? אמר ליה: רב אדא בר אהבה קאי כוותך.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

האם מותר בימות החורף לחמם המקוה ע״י שפיכת מים חמים לתוכו

ר״ת – אסר, משום גזירת מרחצאות *.

* ואף על גב דתנן בפרק אמר להם (יומא לא:) אם היה כהן גדול אסטניס מחמין לו חמין ומטילין לתוך הצונן כדי שתפוג צינתן יש לומר כמה דברים התירו במקדש ואסרו בגבולין מדרבנן (שם לד:).

הגהות מרדכי בשם ראבי״ה, ריב״א - מותר ליתן חמין למקוה מדתניא בתוספתא (פ״ח ה״א) שפשף או שטבל בחמין וכו׳.

טבלה במקוה ואח״כ נכנסה למרחץ האם עלתה לה טבילה

מרדכי בשם ר׳ שבט – לא עלתה לה טבילה *.

* וראייתם מי״ח דבר (שבת יד.) שגזרו על הבא ראשו ורובו במים שאובים לאחר טבילה משום שהיו אומרים לא אלו מטהרים אלא אלו מטהרים.

רש״י, מרדכי בשם ראבי״ה, מהר״ם, ב״י – עלתה לה טבילה, ונראה שאף לכתחילה מותרת לעשות כן.

האם מותר לטבול בחמי טבריה (מים הנובעים מן הקרקע)

מרדכי – מותר, ולא גזרינן בהו גזירת מרחצאות.

לשון הש״ע

יש מי שאוסר להטיל יורה מלאה מים חמין לתוך המקוה לחממו, וכן למלאת מקוה מים חמין ולחברו לנהר בשפופרת הנוד [171]. הגה: ויש מקילין ומתירין להטיל חמין למקוה כדי לחממו (הגהות מרדכי דהל׳ נדה בשם ראבי״ה וריב״א). ומכל מקום יש להחמיר אם לא במקום שנהגו להקל, אז אין למחות בידן (בנימין זאב), ובחמי טבריא מותר לכולי עלמא (מרדכי בסוף שבועות). ולאחר הטבילה במי מקוה כשרים, מותרת ליכנס למרחץ כדי שתחמם עצמה (מרדכי), אבל לחזור ולרחוץ אח״כ, יש אוסרים (מרדכי בשם ר׳ שבט), וכן נהגו.

[171] לדידן כבר פשט המנהג לחמם במקואות, ואף מרן הב״י עשה מעשה בסוף ימיו והורה לחמם המקוה, נגד מה שפסק בש״ע (סי׳ רא סע״ה) להחמיר, ועינינו הרואות שרוב מנין ורוב בנין מהפוסקים מתירים **(טה״ב ח״ג עמ׳ ר בהערה)**.
אשה נדה שטבלה כדת וכדין, מותר לה להתרחץ אח״כ באמבטיה, ואין מקום לגזור בזה משום גזירת מרחצאות **(טה״ב ח״ג עמ׳ קצה הל׳ נא)**.

הלכות

דף כב:

עין משפט ג,ד - ש״ע אורח חיים פא, ב

נושא ההלכה: היה קורא ק״ש וראה צואה כנגדו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

היה עומד בתפלה וראה צואה כנגדו - מהלך לפניו עד שיזרקנה לאחוריו ארבע אמות. והתניא: לצדדין! - לא קשיא: הא - דאפשר, הא - דלא אפשר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המתפלל ומצא צואה במקומו או כנגדו

רשב״א, ב״י – צואה במקומו – תפלתו תועבה, משום דבעינן מחניך קדוש וליכא, וחוזר ומתפלל דהיה לו לבדוק, ודוקא במקום שדרך להיות מצוי שם צואה, דאל״ה אין תפלתו תועבה.
צואה כנגדו – לא הטריחוהו לבדוק אף שיודע שדרך להמצא שם צואה, לפיכך אינו חוזר ומתפלל.

ר׳ יונה – כשם שבמקומו במצוי שם צואה צריך לבדוק כך בכנגדו במצוי צואה צריך לבדוק, ואם לא בדק תפלתו תועבה.

לשון הש״ע

(ז) היה קורא **(ח)** וראה צואה **(ט)** כנגדו, ילך כדי **(י)** שיזרקנה מאחריו **(יא)** ארבע אמות [172], ואם אי אפשר, כגון שיש **(יב)** לפניו נהר או דבר אחר המעכב, ילך כדי שיניחנה לצדדין ד״א [173]. וא״צ לחזור אלא **(יג)** למקום שפסק, ולהר״ר יונה אם היה במקום שהיה לו לתת אל לבו שיש שם צואה, צריך לחזור לראש. (וע״ל סי׳ ע״ו ס״ח).

משנה ברורה

(ז) היה קורא - וה״ה אם היה מתפלל:
(ח) וראה צואה - ה״ה לעניין מי רגלים וכדלקמן בסימן צ׳ סכ״ז אך לעניין לחזור אח״כ לכו״ע במי רגלים אינו חוזר אלא למקום שפסק וכנ״ל בסוף סימן ע״ו:
(ט) כנגדו - מייריי שהוא יותר מד״א ממקום שכלה הריח דאי היה בתוך ד׳ לכו״ע היה צריך לחזור לראש דפשע דהיה לו לבדוק מתחלה וכנ״ל בסוף סימן ע״ו:
(י) שיזרקנה - וה״ה שיכול להחזיר פניו לצד מערב כיון שאינו עומד בתפלת י״ח:
(יא) ד׳ אמות - ממקום שכלה הריח:
(יב) לפניו נהר - ומייריי שאינו יכול להחזיר פניו למערב מפני איזה סיבה דאל״ה יחזיר פניו ועמ״א:
(יג) למקום שפסק - ס״ל כיון דלא היה בתוך ד׳ אמות שלו לא אמרינן דהיה לו לבדוק דלא הטריחתו תורה לבדוק בכמלא עיניו וסברא אחרונה ס״ל כיון דהיה מקום שראוי להסתפק פשע דלא הו״ל לקרות ולהתפלל עד שיתברר לו ועיין באו״ר שכתב דגם הרא״ש והרוקח ס״ל כהרר״י ומ״מ לדינא נראה דאין להחמיר בדיעבד דהדה״ח

◆ הלכה למעשה ◆

[172] גם מי שהוא סומא צריך להרחיק מצואה הנמצאת לפניו. וצריך שיתרחק באופן שאדם שראייתו בינונית אינו יכול לראות הצואה **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרפג)**.

[173] אסור לקרוא קריאת שמע ולברך או ללמוד תורה כנגד צואת אדם, משום שנאמר והיה מחניך קדוש. ואפילו הרהור בדברי תורה אסור. ואם עבר וקרא שם קריאת שמע ובירך, לא יצא. וחייב לחזור לקרוא קריאת שמע ולברך. היתה צואת אדם מאחריו צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח, אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח, צריך להרחיק ד׳ אמות ממקום שכלה הריח למי שמריח, ומלפניו צריך להרחיק מלוא עיניו, אפילו בלילה שאינו רואה אותה, צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראותה ביום. ואם הוא מצדדיו דינו כמלאחריו **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרפ)**.
אם היתה הצואה מלפניו, צריך להתרחק ממנה כמלוא עיניו, דהיינו שיתרחק ממנה באופן שלא יוכל לראותה. ואם לא עשה כן, צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע. ואם היתה מאחוריו, ואין ריח מן הצואה, יתרחק ממנה ארבע אמות, ויקרא קריאת שמע ויתפלל. ואם יש ריח מן הצואה, יתרחק ארבע אמות ממקום שכלה הריח. ואם היתה הצואה מן הצדדים, אם אינה נראית ממש, והוא רחוק ממנה ארבע אמות, רשאי להקל, ואפילו בצדדים שלפניו. ומכל מקום אם יכול להפנות גבו אל המקום שהצואה נמצאת שם, עדיף שיעשה כן **(ה״ע ח״א עמ׳ קכד, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרפב)**.

והשולחן שלמה ועוד שארי אחרוני זמנינו כולם העתיקו רק דעה הראשונה לדינא ואם שהה כדי לגמור כולה עיין לעיל בסימן ס"ה ובמ"ב שם :

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים עו, ח

נושא ההלכה: קרא ק"ש ומצא אח"כ צואה / מי רגלים

לשון מקור ההלכה בגמ'

היה מתפלל ומצא צואה במקומו, אמר רבה : אף על פי שחטא - תפלתו תפלה. מתקיף ליה רבא : והא (משלי כ"א) זבח רשעים תועבה! אלא אמר רבא : הואיל וחטא, אף על פי שהתפלל - תפלתו תועבה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

קרא ק"ש או התפלל ומצא במקומו צואה

רא"ם, רשב"א, תוספות, ר' יונה, טור – אם היה מקום שראוי להסתפק שמא יש בו צואה, חוזר ומתפלל וקורא ק"ש, אבל בלא"ה א"צ לחזור ולהתפלל ולקרוא.

כיצד הדין במצא מי רגלים

תוספות – אף במקום שהיה ראוי להסתפק בו א"צ לחזור, לפי שמי רגלים בקרקע איסורם מדרבנן, ולא חמור כצואה דהוי מדאורייתא.

לשון הש"ע

קרא **(כח)** במקום שראוי להסתפק בצואה, **(כט)** ומצאה אח"כ, **(ל)** צריך לחזור **(לא)** ולקרות. אבל אם אין המקום ראוי להסתפק בו, **(לב)** אין צריך לחזור ולקרות. ומי רגלים, אפילו מצאן במקום שראוי להסתפק, **(לג)** אין צריך לחזור ולקרות [174].

משנה ברורה

(כח) במקום שראוי - דהיינו במקום שמצוי שם קטנים וכיו"ב :
(כט) ומצאה אח"כ - בתוך ד' אמותיו ואם נמצאת חוץ לד"א בתוך שיעור כמלא עיניו עיין לקמן סימן פ"א ס"ב ובמ"ב שם :
(ל) צריך לחזור - דזבח רשעים תועבה דה"ל לבדוק המקום. ופשוט דה"ה אם לאחר התפלה מצא שהיו בגדיו או מנעליו מטונפין ויודע שנטנפו ע"י שהיה קודם התפלה במקום מטונף כגון בה"כ וכה"ג במקום האשפתות ולא שמר א"ע להיות נקי בצאתו משם דצריך לחזור דפשע ואם ישב בלילה במקום שהיה שם צואת חתול וכיוצא ונדבק בבגדו והתפלל בבהכ"נ ובשובו לביתו מצא שהטינוף דבוק בבגד א"צ לחזור ולקרות ולהתפלל דדמי לאין המקום ראוי להסתפק [שע"ת] :
(לא) ולקרות - עם הברכות וגם ה"ה לענין תפלה ואם בירך בהמ"ז ושאר ברכות עיין לקמן סוף סימן קפ"ה ומש"כ במשנה ברורה שם מסקנת האחרונים בענין זה אם כשהשלים תפלתו ומצא צואה עבר זמן תפלה אין משלימה בתפלה אחרת דפושע הוה ואין תשלומין אלא בנאנס :
(לב) א"צ לחזור - דאנוס הוי דמאי הו"ל למעבד :
(לג) א"צ לחזור - דאפילו לכתחילה היה מותר לקרות כ"כ שלא ידע וכנ"ל בס"ז אבל אם נודע לו מזה שיש כאן מי רגלים ועבר וקרא או התפלל צריך לחזור ולקרות ולהתפלל דעבר על ודאי דרבנן כ"כ הפמ"ג ועיין בח"א כלל ג' דין ל"ג ועיין לקמן בסימן קפ"ה בבה"ל :

[174] במקום שיש צואה, ואינו יודע אם היא צואת אדם או של כלבים, תולין במצוי, שאם מצויים כלבים יותר, תולין בכלבים ומותר לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה. ומי רגלים שהם בתוך כלי, ואין ידוע אם הם מי רגלים או שאר מים, כיון שאינו יכול לבדוק הרי זה קורא מספק, דהוי ספיקא דרבנן ולא גזרו אלא בודאן ולא בספיקן. ואין חילוק בין אם מצויים שם תינוקות, שיש לתלות בהם יותר, או אם אין שם תינוקות, שבכל אופן ספק מי רגלים הוא, ואזלינן לקולא **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרפד)**.

עין משפט ו,ז - ש״ע אורח חיים עח

נושא ההלכה: היה קורא ק״ש והתחילו מי רגליו שותתין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: היה עומד בתפלה ומים שותתין על ברכיו - פוסק עד שיכלו המים, וחוזר ומתפלל. להיכן חוזר? רב חסדא ורב המנונא, חד אמר: חוזר לראש, וחד אמר: למקום שפסק.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נטפו מי רגלים על ברכיו או בקרקע באמצע התפלה

רא״ש בשם ר׳ יוסף – אין בהם טופח ע״מ להטפיח , ממשיך להתפלל.

הגהות מיימוניות – צריך להרחיק ד׳ אמות ממי הרגלים ולכסות בגדיו הרטובים.

רא״ש, ר׳ יונה, תוספות, רשב״א – אפילו אם יש בהם טופח ע״מ להטפיח, א״צ להרחיק דהיות ואינו אלא מדרבנן, כל שכבר עמד בתפלה לא גזרו חכמים והעמידו על דאורייתא, אמנם בק״ש צריך להרחיק דהרי יכול לקרוא מהלך.

לשון הש״ע

(א) היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו, פוסק עד שיכלו **(ב)** המים, וחוזר לקרות, אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפיח, כיון שהם מכוסים **(ג)** בבגדו. ואם נפלו מי רגלים בארץ, **(ד)** מרחיק מהם ד׳ **(ה)** אמות. הגה: או כשיעור שיתבאר לקמן סי׳ פ״ב או ממתין עד שיבלעו בקרקע (הר״י פ״ב דברכות). ואפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק[175]. הגה: וי״א דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, **(ו)** וכן עיקר, וכמו שכתבתי **(ז)** לעיל סי׳ ס״ה, ומשערין לפי הקורא.

משנה ברורה

(א) היה קורא - ה״ה לד״ת ולתפלה פוסק עד שיכלו המים לשתות ואפילו אם יצטרך עי״ז לשהות הרבה באמצע תפלה שיהיה כדי לגמור כולה ויצטרך עי״ז אח״כ לחזור לראש אפ״ה ממתין:
(ב) המים - ואף דלמטה ברכיו לחות עדיין ממי רגליו מותר:
(ג) בבגדו - ר״ל שהבגד העליון לא נתלכלך ואם גם הוא נתלכלך בק״ש ושאר דברי קדושה צריך לילך ולהסיר בגדיו או עכ״פ לכסות המקום המלוכלך בבגד אחר אך לענין תפלה שא״א לו להפסיק ולעסוק, בזה מתפלל כדרכו אחר השתיתה כיון דאיסור מי רגלים אינו אלא מדרבנן וכבר הוא עומד בתפלה לא גזרו:
(ד) מרחיק - עיין בבה״ל דלענין תפלה ג״כ נכון להחמיר להרחיק בנפלו לו על הארץ כמו לק״ש:
(ה) אמות - או ממתין עד שיבלע בקרקע כשיעור ויתבאר לקמן סימן פ״ב כצ״ל. וכתב המ״א דאף דאפשר דע״י ההמתנה על הבליעה יצטרך לשהות כדי לגמור כולה ויצטרך לחזור לראש אפ״ה אין לחוש לזה בק״ש דהוי כקורא בתורה אבל אם נזדמן לו כן בברכת ק״ש טוב יותר שירחיק מהם ולא ימתין על הבליעה בקרקע ובדיעבד אם שהה בברכת ק״ש כדי לגמור כולה אינו חוזר לראש וכדלעיל בסימן ס״ה במ״ב:
(ו) וכן עיקר - עיין לעיל בסימן ס״ה במ״ב ובבה״ל דביארנו שם כל פרטי דין זה:
(ז) לעיל סי׳ ס״ה - ר״ל דתלוי העיקר אם הוא אנוס בעת ההפסק חוזר לראש וה״נ הא אנוס הוא. ולענין תפלה אם נזדמן כן באמצע והמתין על הבאת מים או על הבליעה בקרקע בכדי לגמור כל התפלה נ״ל דאפשר דא״צ לחזור לראש [כי בדיעבד יש לסמוך על דעת הרשב״א והתוספות ברכות כ״ב ע״ב ד״ה ממתין דס״ל דא״צ להרחיק כלל כיון שכבר הוא עומד בתפלה וא״כ לא היה אז אנוס אם לא שבפסיקה עד שיכלו המים לבד היה השיעור כדי לגמור כולה ועיין בבה״ל ולקמן בסימן צ׳ סכ״ז במ״ב שם]. ומי שיש לו חולי המטפטף ממנו תמיד מ״ר עיין לקמן סימן פ׳ במ״ב:

◆ הלכה למעשה ◆

[175] חולה שנזקק לקטטר, שדרכו נוטפים מי רגליו לתוך שקית או כלי זכוכית, מותר לו לקרוא קריאת שמע ולהתפלל ולברך, וכן ללבוש טלית ותפילין ולהתפלל עמהם, ובלבד שיהיו בגדיו העליונים נקיים, ולא יהיה שם ריח רע כלל **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרצט הל׳ כה)**.

הלכות
דף כג.

עין משפט א - ש"ע אורח חיים קד, ה

נושא ההלכה: הפסק בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

דכולי עלמא אם שהה כדי לגמור את כולה - חוזר לראש.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הפוסק באמצע תפלה להיכן חוזר

רא"ש, תוספות, טור – בג' ראשונות או אחרונות חוזר לתחלתן.
באמצעיות – חוזר לראש הברכה.

רשב"א לדעת הרי"ף – שהה כדי לגמור את כולה, חוזר לראש התפלה.

רשב"א לדעת הראב"ד – גברא דחויא (כגון שפסק מחמת מי רגלים) - חוזר לראש התפלה.
גברא לאו דחויא (כגון שפסק משום סכנת עקרב וכדו') – חוזר למקום שפסק, ואפילו באמצע ברכה.

ב"י – שהה כדי לגמור את כולה – חוזר לראש התפלה (כהרי"ף).
לא שהה – חוזר לראש הברכה שפסק בה (כהתוספות).
פסק בג' ראשונות או ב-ג' אחרונות – חוזר לתחילתן (כהתוספות).

כיצד משערין שהה לגמור את כולה

רשב"א – לפי המתפלל ולא לפי רוב בני אדם.

שח באמצע התפלה

אבודרהם, ארחות חיים, ראב"ד – חוזר לראש התפלה.

ב"י – לדעת הראשונים אין חילוק בין שח לפוסק באמצע תפלה, ודין אחד להם.

לשון הש"ע

בכל מקום שפוסק, **(יג)** אם שהה כדי לגמור את **(יד)** כולה, **(טו)** חוזר **(טז)** לראש, **(יז)** ואם לאו, **(יח)** חוזר לתחלת **(יט)** הברכה שפסק בה, ואם פסק **(כ)** בג' ראשונות, **(כא)** חוזר לראש, ואם באחרונות, חוזר לרצה [176].

משנה ברורה

(יג) אם שהה - אפילו רק שתיקה בעלמא בלי דיבור ואפילו רק בין ברכה לברכה:
(יד) כולה - אפילו עומד בסוף התפלה משערינן מתחלת התפלה עד סופה:
(טו) חוזר וכו' - ואם לא חזר לראש אלא למקום שפסק וגמרה צריך לחזור לראש ולהתפלל כל התפלה [פר"ח]. וה"מ שהיה אונס גמור אבל אונס ליסטים וכה"ג שנזכר לעיל בדיעבד יצא דאולי הלכה כהי"א המקילים הנ"ל דזה לא מיקרי אונס [מגן גבורים]:
(טז) לראש - הנה לפי מה דאנו נוהגין כהכרעת הרמ"א לעיל בסימן ס"ה גבי ק"ש כדעת הפוסקים דאינו חוזר לראש כ"א בשהשהייה היה מחמת אונס ה"ה בתפלה נמי הדין כן אך י"א דענינינו דאיירינן גבי עקרב או שור שבא

[176] מי ששהה בתפלת שמונה עשרה שיעור שיכל לגמור את כולה, אפילו בשתיקה בלבד, חוזר לראש התפלה, ואינו רשאי להמשיך בתפלתו. ומחשבים זמן זה מתחלת השמונה עשרה עד סופה, ולא ממקום שנמצא בו. ומשערין במתפלל עצמו. ואם שהה כדי לגמור את כולה וטעה והמשיך בתפלתו ולא חזר לראש, וסיים תפלתו, לא יצא, וצריך לחזור ולהתפלל. ונכון שבכיוצא בזה יעשה תנאי נדבה, ויאמר: "אם חייב אני לחזור תהיה תפלה זו לחובה, ואם לאו תהיה זו תפלת נדבה" **(הליכות עולם ח"א עמ' קסו, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תעו)**.

כנגדו או שפסק מחמת ליסטים וכה"ג מקרי נמי הפסק מחמת אונס דבעת הזה לא היה יכול להתפלל ומקרי הפסק וחוזר לראש ע"ז וי"א דזה לא מיקרי אונס כ"א בשהיה ההפסק מחמת שהוא בעצמו לא היה ראוי לתפלה או שהמקום היה אינו ראוי משא"כ באונס אחר והכריע המ"א ועוד הרבה אחרונים דבתפלה אונס אחר נמי מיקרי אונס מאחר דיש מהראשונים שסוברים דבתפלה אם שהה לגמור את כולה אפילו בלי אונס כלל חוזר לראש אבל בק"ש וכל שאר ענינים לא מיקרי אונס כ"א בשהאיש או המקום אינו ראוי:

(יז) ואם לאו - ר"ל שלא שהה בשתיקה כדי לגמור כולה אבל מ"מ שהה הרבה דאי לא שהה רק כדי לגמור אותה ברכה לכו"ע אינו חוזר רק לאותו המקום בלבד [פמ"ג]. ועיין בבה"ל מה שכתבנו בשם הדה"ח:

(יח) חוזר לתחלת - דס"ל דחמירה תפלה לענין זה מק"ש ולפיכך בקריאת שמע או בברכותיה סגי בשהפסיק שיחזור למקום שפסק אבל בכאן בענין לתחלת ברכה כי ע"י שהייה רבה נתקלקל הברכה ודוקא אם השהייה היתה באמצע ברכה אבל בין ברכה לברכה בדיעבד לית לן בה כל שלא שהה לגמור כולה ועיין בביאור הלכה:

(יט) הברכה - עיין בח"א שכתב דבדיעבד אם לא חזר לתחלת הברכה כיון שהשלים הברכה אינו רשאי לחזור ובמגן גבורים חולק לגמרי על דין הש"ע וכתב דמעיקר הדין אם לא שהה לגמור את כולה לא חשיב הפסק ואינו חוזר רק למקום שפסק והא דכתבו התוספות חוזר לתחלת ברכה מיירי בשהה לגמור כולה וס"ל להתוספות דאונס זה לא חשיב אונס גם בתפלה. ובביאור הגר"א מסכים לשיטת הרשב"א המובא בב"י ע"ש ומשמע מיניה דבכל גווני אינו חוזר רק לאותו המקום שפסק בלבד אם לא ששהה לגמור כולה ומחמת אונס דאז חוזר לראש התפלה:

(כ) בג' ראשונות וכו' - דכל אלו כברכה אחת חשיבי לכך אפילו לא שהה חוזר לראש התפלה או לרצה ולפי מה שכתבתי בשם הגר"א והמג"ג ה"ה הכא אין צריך לחזור רק לאותו מקום שפסק:

(כא) חוזר לראש - כתב הח"א היינו דוקא כשסיים כבר הברכה אבל אם הפסיק באמצע ברכה אינו חוזר אלא לתחלת אותה הברכה דכל באמצע לא נקרא חזרה אלא תיקון הלשון:

עין משפט ב,ג - ש"ע אורח חיים צב, א

נושא ההלכה: הנצרך לנקביו קודם תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: הנצרך לנקביו - אל יתפלל, ואם התפלל - תפלתו תועבה. אמר רב זביד ואיתימא רב יהודה: לא שנו אלא שאינו יכול לשהות בעצמו, אבל אם יכול לשהות בעצמו - תפלתו תפלה. ועד כמה? - אמר רב ששת: עד פרסה. איכא דמתני לה אמתניתא: במה דברים אמורים - כשאין יכול לעמוד על עצמו, אבל אם יכול לעמוד על עצמו - תפלתו תפלה. ועד כמה? אמר רב זביד: עד פרסה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הנצרך לנקביו ויכול להעמיד עצמו שיעור פרסה אם מותר לו להתפלל

רי"ף – מותר לכתחילה.

ר' יונה, רמב"ם, רשב"א, רא"ש, טור, ב"י – אסור להתפלל לכתחילה, אך אם עבר והתפלל אין תפלתו תועבה.

לשון הש"ע

היה צריך לנקביו, **(א)** אל יתפלל, ואם התפלל תפלתו תועבה **(ב)** וצריך לחזור ולהתפלל, וה"מ שאינו יכול לעמוד עצמו שיעור **(ג)** הילוך פרסה [177], אבל אם **(ד)** יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה יצא בדיעבד [178], **(ה)** אבל לכתחלה לא יתפלל עד שיבדוק עצמו תחלה יפה [179].

הגה: וכל הנצרך לנקביו אסור **(ו)** אפי' בדברי תורה, כל זמן **(ז)** שגופו משוקץ מן הנקבים (הגהות מיימוני פ"ד מהל' תפלה).

הלכה למעשה

[177] שיעור הליכת פרסה שנקטו חכמים בדין זה, היינו לענין שיעור הזמן, ולאו דוקא מהלך ממש. ולכן אם יודע בעצמו שאם יישב יוכל להעמיד עצמו עד שיעור פרסה, והתפלל, יצא ידי חובה בדיעבד. וכן אם רואה שעומד לעבור זמן תפלה, רשאי להתפלל בכיוצא בזה אפילו לכתחלה **(הליכות עולם ח"א עמ' קסו, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שכט)**.

[178] שליח צבור הנצרך לנקביו בין לחש לחזרה, מותר לו להמשיך בתפלת החזרה מפני כבוד הבריות. וכן הדין בקראוהו לעלות לתורה והוא נצרך לנקביו, שמותר לו לעלות לתורה ואחר כך ילך ויפנה לצרכיו. וכל זה כשיכול

משנה ברורה

(א) אל יתפלל - דכתיב הכון לקראת אלקיך ישראל וכתיב שמור רגליך כאשר תלך אל בית האלהים ואחז"ל אמר הקב"ה שמור נקביך בשעה שאתה עומד בתפלה לפני:
(ב) וצריך - י"א דדוקא לגדולים אבל לקטנים בדיעבד אין צריך לחזור ולהתפלל ויש חולקין:
(ג) הילוך פרסה - הוא ד' מילין שהוא שיעור שעה וחומש:
(ד) יכול להעמיד - ר"ל מעת התחלת התפלה היה בו כח לשהות שיעור זה. ומשמע אפי' אם אח"כ תיכף אחר התפלה הלך ועשה צרכיו והיה בתוך שיעור הזה יצא בדיעבד:
(ה) אבל לכתחלה - ר"ל אפילו יכול לעצור בעצמו יותר מפרסה כיון שהוא מרגיש בעצמו קצת שצריך לנקביו. ואפילו אם עי"ז שינקה את עצמו לא יהיה יוכל להתפלל עם הצבור אפ"ה טוב יותר להתפלל ביחידי בגוף נקי אמנם אם רואה שעי"ז שיבדוק יעבור זמן תפלה לגמרי הסכים המ"א ושארי האחרונים שמותר להתפלל אם הוא משער בעצמו שיוכל לעצור שיעור שעה וחומש:
(ו) אפילו בד"ת - וכ"ש בק"ש ושאר ברכות. ובדיעבד משמע מדברי הפמ"ג דאין צריך לחזור ולקרות וכ"כ הרמב"ן במלחמות:
(ז) שגופו משוקץ - אפילו אם אינו מתאוה כ"כ שיהא בו משום בל תשקצו כיון שאינו יכול לעמוד עצמו עד פרסה ובפרסה מותר אפילו בק"ש והשע"ת לעיל בסימן ו' סק"ד מחמיר בזה ואם הוא מלמד תורה לרבים או דורש ובאמצע נצטרך לנקביו אפילו גדולים מותר לו לשהות עצמו דבל תשקצו הוא רק איסורא דרבנן ומפני כבוד הבריות נדחה:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים צב, ג

נושא ההלכה: הסרת דברים המפריעים לו קודם תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן: הנצרך לנקביו הרי זה לא יתפלל, משום שנאמר: (עמוס ד') הכון לקראת אלהיך ישראל.

לשון הש"ע

צריך קודם תפלה להסיר כיחו וניעו וכל דבר הטורדו.

להעמיד עצמו עד פרסה, אבל אם אינו יכול להעמיד עצמו עד פרסה יש להסתפק אם רשאי להתפלל לכתחלה כשליח צבור **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' של)**.

179 המתפלל צריך ליזהר שיהיה גופו נקי, לפיכך אם היה נצרך לנקביו, אף שיכול להעמיד עצמו עד כדי שיעור פרסה, לכתחלה לא יתפלל תפלת שמונה עשרה עד שיתפנה לנקביו. ואם עבר והתפלל והיה צריך לגדולים, ומשער שיכול היה להעמיד עצמו עד שיעור הליכת פרסה (שבעים ושתים דקות), יצא בדיעבד, ואינו חוזר להתפלל. אבל אם משער שלא היה יכול להעמיד עצמו עד כשיעור זה, הרי תפלתו נחשבת לתפלת תועבה, וחוזר ומתפלל. ואם הזמן קצר ואם ימתין להתפלל עד שיתפנה יעבור זמן תפלה, או קריאת שמע, מותר לו לכתחלה להתפלל, כל שיכול להעמיד עצמו כשיעור פרסה. והנצרך לנקביו קטנים והתפלל תפלתו תפלה, אפילו אם לא היה יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה, ואין צריך לחזור ולהתפלל. ואם ירצה רשאי לחזור ולהתפלל בתנאי של נדבה. אבל לכתחלה אפילו יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה, כיון שמרגיש שהוא נצרך לנקביו לא יתפלל **(יבי"א ח"ט סי' קח אות נא, הליכות עולם ח"א עמ' קסה, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שכג)**.
מי שנצרך לנקביו ויכול להעמיד עצמו שעה וחומש, אלא שאם ילך לנקביו יפסיד תפלה בצבור, (אבל עדיין לא יפסיד זמן תפלה), יש אומרים שרשאי להתעכב אפילו אם יפסיד על ידי זה תפלה בצבור. ויש אומרים שאין להפסיד תפלה בצבור כל שיכול להעמיד עצמו כדי פרסה, מאחר שבאופן כזה אין תפלתו תועבה. והעיקר כדעה ראשונה, שלא יתפלל כשהוא צריך לנקביו, אפילו יכול להעמיד עצמו שיעור פרסה, אף שעל ידי כך יפסיד תפלה בצבור (ואחר שיעשה צרכיו יתפלל ביחיד בגוף נקי) **(יבי"א שם, הליכות עולם שם, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' עח, ועמ' שכט)**.

עין משפט ה,ו - ש״ע אורח חיים מג, ה

נושא ההלכה: הנצרך לנקביו ותפילין עליו כיצד ינהג

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: הנכנס לבית הכסא - חולץ תפיליו ברחוק ארבע אמות, ונכנס. אמר רב אחא בר רב הונא אמר רב ששת: לא שנו אלא בית הכסא קבוע, אבל בית הכסא עראי - חולץ ונפנה לאלתר. וכשהוא יוצא - מרחיק ארבע אמות ומניחן, מפני שעשאו בית הכסא קבוע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אופן הכנסת תפילין לבית הכסא

רמב״ם, ר׳ יונה, בעל התרומה, טור – גוללן בבגדו.

מרדכי, סמ״ג – גוללן ברצועות וא״צ בגד.

לשון הש״ע

אם רוצה ליכנס **(יח)** לבית הכסא קבוע לעשות צרכיו, חולצן ברחוק ארבע אמות. הגה: ויש אומרים אפילו בלא צרכיו (ב״י בשם רבי האי), **(יט)** וטוב להחמיר. **וגוללן ברצועות שלהן ואוחזן (כ)** בימינו ובבגדו כנגד לבו, ויזהר שלא תהא רצועה יוצאה מתחת ידו טפח, וכשיוצא מרחיק ארבע אמות ומניחן.

משנה ברורה

(יח) לבה״כ קבוע - נקט קבוע משום סיפא לאשמעינן דאפילו בקבוע מכניס התפילין עמו משום שמירה אבל אה״נ דאפילו באינו קבוע כלל צריך לחלוץ ברחוק ד״א ממקום שרוצה לפנות וכדלעיל בסוף ס״ק י״ג. וכן מה דנקט לעשות צרכיו ג״כ משום רבותא דסיפא אבל באמת ה״ה להשתין צריך לחלוץ ברחוק ד״א וכדלעיל בס״א:

(יט) וטוב להחמיר - המ״א מסיק דמדינא אסור לכנס לבהכ״ס בתפילין דלא גרע ממרחץ לקמן בסימן מ״ה ס״ב ועיין בפמ״ג ובמאמר מרכי שכתבו דמדברי הרא״ש לא משמע הכי גם מדברי רב האי לא משמע הכי ע״ש ובספר האשכול בשם הגאון משמע כתירוצו דהמג״א ע״ש:

(כ) בימינו - אבל לא בשמאלו מפני שצריך לקנח בה כמש״כ בס״ג והכא ליכא למיחש לניצוצות שיבוא לשפשף ביד שאוחז בה התפילין דכיון שמיירי בבה״כ קבוע מסתמא עושה צרכיו מיושב. כתב הרמ״ע סימן נ״ט דמותר לכנס בתפילין למבואות המטונפות אפי׳ יש שם מקום מטונף להדיא וטוב לכסותו בכובע ואם רוצה לחלצן ולחזור ולהניחן שפיר דמי והמג״א מצדד לומר דכשיודע שיכנס דרך מבואות המטונפות לא יניחם בביתו אלא בבהכ״נ או שיניחם בביתו ויכסם במבואות המטונפות ונסתפק המחה״ש דאפשר דצריך לכסות ג״כ הרצועות וכ״ש ג׳ כריכות שעל האצבע ובתשובות רדב״ז ח״ד סימן ל״ו משמע ג״כ שסובר דמדינא צריך לכסות התפילין במקומות המטונפות וכל שאי אפשר לו לכסותם מוטב שיניחם בבהכ״נ ומשמע שם דהדלי״ת והיו״ד שברצועות אין צריך לכסות שהם דרך קשירה לא דרך כתיבה ע״ש:

עין משפט ז - ש״ע אורח חיים מג, א

נושא ההלכה: הנצרך להטיל מים ותפילין עליו כיצד ינהג

לשון מקור ההלכה בגמ׳

איבעיא להו: מהו שיכנס אדם בתפילין לבית הכסא קבוע להשתין מים? רבינא שרי, רב אדא בר מתנא אסר. אתו שיילוה לרבא, אמר להו: אסור, חיישינן שמא יפנה בהן, ואמרי לה: שמא יפיח בהן.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

להשתין מים כשתפילין בראשו בבית כסא קבוע או עראי

רא״ש, תוספות, תרומה, סמ״ג, ר׳ יונה – בית כסא קבוע – אסור בכל אופן.
בית כסא עראי – מותר, לפי שאין חשש שיפנה לצרכיו גדולים, וניצוצות ג״כ ליכא.

רמב״ם - בין בקבוע ובין בעראי אסור.

להשתין מים כשתפילין בידו או בבגדו

רמב"ם, רא"ש, ר' יונה –
בית כסא קבוע – מותר, ודוקא כשעושה צרכיו בישיבה שאין ניצוצות, ואין לחוש שמא יבוא לנגב הניצוצות ויפלו מידו.
בית כסא עראי – אסור, משום שמטיל מים מעומד יש ניצוצות ואסור.

לשון הש"ע

אסור ליכנס לבית הכסא קבוע **(א)** להשתין [180], **(ב)** בתפילין שבראשו, גזירה שמא יעשה בהם צרכיו. ואם אוחזן **(ג)** בידו, מותר להשתין בהם בבית הכסא קבוע. הגה: והיינו דוקא כשמשתין מיושב דליכא למיחש לנצוצות, אבל משתין מעומד **(ד)** פשיטא דאסור דלא עדיף מבית הכסא עראי. וה"ה אם משתין מיושב או בעפר **(ה)** תחוח, דליכא נצוצות, בבית הכסא עראי **(ו)** נמי שרי. ואין חילוק בין קבע לעראי לענין זה, אלא דבה"כ קבוע ב מסתמא עושה צרכיו מיושב, ובה"כ עראי מסתמא עושה מעומד, גהואיל ואינן נפנה לגדולים (ב"י בשם נ"י ומגדל עוז). **(ז)** ובבית הכסא עראי מותר להשתין בהם כשהם בראשו, אבל אם אוחזן בידו אסור להשתין בהם מעומד אפילו אם תופס אותם בבגדו, **(ח)** מפני שצריך לשפשף בידו ניצוצות שברגליו, אלא **(ט)** חולצן ברחוק ד' אמות ונותנם **(י)** לחבירו, ומדברי הרמב"ם נראה שאסור להשתין **(יא)** כשהם בראשו בין בבית הכסא קבוע בין בבית הכסא עראי, ויש לחוש **(יב)** לדבריו.

משנה ברורה

(א) להשתין - המג"א בסק"ט כתב דמה שכתב המחבר להשתין לרבותא נקט דאפילו להשתין אע"פ שהוא חייו של אדם אסור לכנס וכ"ש שלא לצורך:
(ב) בתפילין שבראשו - ה"ה דבזרוע נמי אסור מה"ט והא דנקט בראשו בא למעוטי אם אוחזן בידו:
(ג) בידו - ר"ל בבגדו וביד ימינו כנגד לבו כמש"כ בס"ה:
(ד) פשיטא דאסור - באוחזן בידו שמא יקנח הניצוצות וה"ה כשהם בראשו דאסור דחיישינן שמא ישב ויעשה בהם צרכיו [פמ"ג]:
(ה) תיחוח - או במקום מדרון:
(ו) נמי שרי ואין חילוק וכו' - ומ"מ יש חילוק קצת דבקבע דיש חשש שמא יעשה צרכיו צריך שיהיה בבגדו ובידו כמ"ש בסק"ג ובעראי אפילו בידו לבד נמי מותר בזה דליכא חשש ניצוצות:
(ז) ובבה"כ עראי וכו' - דלא גזרינן ביה שמא יפנה בהם ורק שיזהר שלא יפיח בהם:
(ח) מפני שצריך וכו' - וחיישינן שמא ישפשף הניצוצות שנופלין על רגליו ביד שאוחז בה התפילין:
(ט) חולצן ברחוק וכו' - עיין מ"א שכתב דמש"כ המחבר מתחלה אסור להשתין בהן מעומד מיירי בין בעראי ובין בקבוע וכמו שכ' בהג"ה ומש"כ אלא חולצן ברחוק ד"א מיירי בקבוע דאי בבה"כ עראי חולץ ומשתין לאלתר וכ"כ הט"ז:
(י) לחבירו - דהוא בעצמו אסור לאחוז בהן אז אף דמיירי בקבוע ומבואר לקמן בס"ה דיאחוז בבגדו ובידו כיון דמיירי כשמשתין מעומד וחיישינן משום ניצוצות:
(יא) כשהן בראשו - וה"ה בזרועו דס"ל דגזרינן שמא יפיח בהם אבל כשהן בכיסן ואוחז הכיס בידו מותר להשתין בהן לד"ה שכשהן בכיסן אין איסור בהפחה כמו שיתבאר בסימן מ"ד:
(יב) לדבריו - ולעת הצורך כגון שיתבטל עי"ז מתפלה בצבור יכול לסמוך אדיעה ראשונה אך שיזהר הרבה שלא יבוא לידי הפחה כ"כ הח"א ומ"מ נוהגין לחלוץ הש"ר. וגם הש"י נכון להסיר הרצועות מכף היד שלא יבוא לשפשף הניצוצות בהם:

הלכה למעשה

[180] לכתחלה אין להכנס לבית הכסא כאשר יש בכיס בגדו ספר קודש קטן, ולכן קודם שיכנס לבית הכסא יניח את הספר מחוץ לבית הכסא ויכנס לשם. אולם אם הוא נמצא במקום של גוים ואי אפשר לו להניח את הספר מחוץ לבית הכסא, וכל כיוצא בזה, מותר לו להכנס לבית הכסא כשהספר מונח בכיס בגדו. ומכל מקום מותר להכנס לבית הכסא עם תמונה של רב, שאין בתמונות אלו שום קדושה, אף שאין לנהוג בהם מנהג בזיון. (ולדידן מותר לשבת על ספסל שיש בו ספרי קודש הנדפסים בדפוס שלנו, ואין צריך להעמידם. והאשכנזים מחמירים בזה) **(ילקו"י השכמת הבוקר עמ' רסט).**

עין משפט כ,ל - ש״ע אורח חיים מג, ו

נושא ההלכה: הנצרך לבית הכסא סמוך ללילה ותפילין בראשו ואין שהות להחזירן

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יעקב בר אחא אמר רבי זירא: לא שנו אלא שיש שהות ביום ללבשן, אבל אין שהות ביום ללבשן - עושה להן כמין כיס טפח, ומניחן. אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: ביום - גוללן כמין ספר ומניחן בידו כנגד לבו, ובלילה - עושה להן כמין כיס טפח, ומניחן. אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שהוא כליין, אבל בכלי שאינו כליין - אפילו פחות מטפח. אמר מר זוטרא ואיתימא רב אשי: תדע, שהרי פכין קטנים מצילין באהל המת.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הנכנס לבית הכסא בלילה או סמוך ללילה כשאין שהות לחזור ולהניח התפילין כיצד ינהג בתפילין

רמב״ם, ר׳ יונה, טור – יניח התפילין בתוך כלי ויצניעם, ואם מצניען בכלי המיוחד לתפילין צריך שיהיה בו טפח, או אפילו פחות מטפח אם מצניען בכלי שאינו מיוחד לתפילין, ויכול לאחוז הכלי בידו ולהכנס עמו לבית הכסא.

לשון הש״ע

היה לבוש בתפילין והוצרך לבית הכסא בלילה, או סמוך לחשיכה, שאין שהות להניחם עוד אחר שיצא, לא יכנס בהם **(כא)** גלולין בבגדו, אפילו להשתין מים בבית הכסא קבוע. אלא כיצד יעשה, חולצן ומניחן בכלי **(כב)** אם היה בו טפח, או בכלי שאינו כליין אע״פ שאין בו טפח, ואוחז הכלי **(כג)** בידו, ונכנס.

משנה ברורה

(כא) גלולין בבגדו - ר״ל מה שהותר בסעיף הקודם לאוחזן בימינו בבגדו דוקא כשיש לו שהות להניחם עוד אח״כ לא הטריחוהו להניחם בכלי משא״כ באין שהות:
(כב) אם היה בו טפח - אבל כשאין בו טפח בטל לגבי התפילין כיון שהוא כליין ואסור להכניסם לבה״כ:
(כג) בידו ונכנס - שלא יטלו אותם עוברי דרכים [גמרא ע״ש]:

הלכות
דף כג:

עין משפט א - ש"ע אורח חיים צו, א

נושא ההלכה: לאחוז בשעת התפלה דבר המסיח את דעתו

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל, ולא ישתין בהן מים, ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי. **אמר שמואל: סכין, ומעות, וקערה, וככר הרי אלו כיוצא בהן.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לאחוז בידו בשעת התפלה דבר שאם יפול לא יהיה בו הפסד

רש"י – סיבת האיסור היא משום שלבו טרוד שמא יפלו ויפסדו, וא"כ בדבר שאין בו הפסד אם יפול, מותר.

ר' יונה – לאו דוקא דבר שיש בו הפסד אלא כל דבר אסור לאחוז בשעת התפלה משום מיעוט כוונה בתפלה.

לאחוז ספרי קודש או סידור התפלה בשעת התפלה

תרומת הדשן, ר' יונה – כל דבר שתופסו לשם שמירה, אסור, אבל לשם תפלה, מותר.

לשון הש"ע

(א) כשהוא מתפלל, **(ב)** לא יאחוז בידו תפילין [181] **(ג)** ולא ספר מכתבי הקודש ולא **(ד)** קערה מלאה ולא סכין **(ה)** ומעות וככר, **(ו)** מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויטרד ותתבטל כוונתו [182]; ולולב בזמנו, **(ז)** מותר לאחוז בידו, כיון שהאחיזה בידו היא מצוה אינו נטרד בשבילו [183].

הלכה למעשה

[181] המתפלל ברכבת וכדו' וירא פן יגנבו לו התפילין, אפשר להקל שיתפלל ויאחז את התפילין בידו. ואמנם אם הדבר מפריע לו לכוין, יתפלל מיושב, ויאחז התפילין בידו. שבכהאי גוונא יכול לכוין יותר. ואם חושש שיגנבו ממנו את התיק של הטלית והתפילין, או איזה חפץ שיש אצלו, יקשרם בחגורתו **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שנב)**.

[182] כשהוא מתפלל או קורא קריאת שמע, לא יאחוז בידו תפילין וספרי קודש, מפני שלבו עליהם שלא יפלו ויבואו לידי בזיון, וממילא אינו יכול לכוין (ואפילו אם הספר נדפס בדפוס שלנו, גם כן האוחזו בו דואג שלא יפול מידו ויבוא לידי בזיון). וכן לא יאחז דבר שאם יפול מידו ישבר או יתקלקל, כגון כלי העשוי להשבר אם יפול, או ככר לחם. והעושה כן אין תפלתו נשמעת. ועל כל פנים בדיעבד אם עבר והתפלל כשתפילין בידו, יצא ידי חובת התפלה, ואין צריך לחזור ולהתפלל. ואמנם אם עבר והתפלל כשספר קודש בידו, וכדומה, ובגלל זה לא יכל לכוין בתפלה אפילו לא בברכה הראשונה, ויודע שאם יחזור עתה להתפלל יוכל לכוין, רשאי לחזור ולהתפלל, ויאמר קודם שהוא מתפלל בתנאי של נדבה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שנא)**.
אם באמצע התפלה הוצרך ליקח את משקפיו לצורך התפלה, רשאי להתעסק בזה ולהרכיב את משקפיו. אולם לכתחלה קודם התפלה יסדר מקומו ומשקפיו, כדי שלא יצטרך להפסיק באמצע תפלת שמונה עשרה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שנה)**.

[183] מותר לאחוז בידו סידור תפלה או מחזור בעת שמתפלל, הואיל ואוחז את הסידור לצורך תפלה עצמה לא נטרד מכוונתו. והדבר דומה לנוטל בידו לולב (בסוכות) ומתפלל, דמאחר ונטילת הלולב היא לשם מצוה, אינו נטרד בכך. ואמנם כיום המנהג פשוט שאין אוחזים בלולב בעת תפלת שמונה עשרה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שנד)**.
מה שהמציאו לאחרונה, שיש את כל נוסח התפלה בתוך מחשב כיס קטן, מעיקר הדין מותר להתפלל תפלת שמונה עשרה מתוך מחשב זה, ואין חוששין שלא יוכל לכוין בגלל שחושש על המחשב שיפול מידיו, שעד כאן לא אסרו להתפלל כשיש חפץ יקר בידיו אלא באופן שהחפץ מפריע לו בכוונה, אבל אם מתפלל מתוך אותו חפץ, אף שהוא יקר וחושש פן יפול מידו, מכל מקום אין זה שונה מהמתפלל מתוך סידור עור יקר ערך, דכיון שעוסק בתפלה מתוך חפץ זה אין בזה חשש שימנע מלכוין **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שנה)**.

משנה ברורה

(א) כשהוא מתפלל - בפמ"ג כתב דה"ה בשעת ק"ש ופסוקי דזמרה:
(ב) לא יאחוז וכו' - ובדיעבד א"צ לחזור ולהתפלל אם לא שיודע שעי"ז לא כיון באבות. ומותר הש"ץ להחזיק הס"ת בידו בשבת כשאומר יקום פורקן דכיון שכונתו אז להתפלל על לומדי תורה ע"כ מחזיק הס"ת בידו ולא לשם שמירה והוי כמו לולב בזמנו וכן מותר להחזיק בשעה שמברכים החודש:
(ג) ולא ספר וכו' - וה"ה כל ספרים שלנו:
(ד) קערה מלאה - שלבו עליה שלא ישפך ממנה ובסכין שלא יפול לארץ ויתקע ברגלו ובמעות שלא יתפזרו ואף אם הם צרורין טריד שמא יאבדו אם לא שאוחזן באופן דליכא למיחש שמא יאבדו וכתב בברכ"י דה"ה דאסור להושיב תינוק לפניו בשעת תפלה:
(ה) ומעות וככר וכו' - ודוקא הני שאם יפלו יש בהם הפסד או יזיקו לו אבל שארי דברים מותר לאחוז וי"א דהני לאו דוקא אלא אורחא דמילתא נקט וה"ה שאין ליטול שום דבר בידו בשעת התפלה וכן הסכים הט"ז:
(ו) מפני שלבו וכו' - צ"ע אם מותר ליקח תפילין וס"ת בידו היכא דמתיירא מפני גנבים דאפשר דהתירו לו [פמ"ג]:
(ז) מותר לאחוז וכו' - נפל ספר על הארץ ואינו יכול לכוין מותר להגביהו כשיסיים הברכה שהוא עומד בה ואי לא"ה לא יפסיק וכ"ש שאין לקרוץ באצבע וכיוצא בשעת תפילה. אם התחיל להתפלל ש"ע ונתבלבל מותר לילך למקום הידוע לו ליקח משם סידור [ח"א]:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים מד

נושא ההלכה: שינה עם תפילין בראשו

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: לא יאחז אדם תפילין בידו וספר תורה בזרועו ויתפלל, ולא ישתין בהן מים, **ולא יישן בהן לא שינת קבע ולא שינת עראי.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שינת עראי בתפילין כשמונחים על ראשו או אוחזן בידו

רא"ש, ר' יונה –
כשהם בראשו – מותר, ודוקא ביום.
כשהם בידו – אסור, דשמא יפלו.

אחד מחכמי הדור, ראב"ד –
כשהם בראשו - אסור בשום אופן או מפני שצריך גוף נקי ובשנת עראי יש חשש הפחה, או מפני שא"א לשער מהו שעור שנת עראי.
כשהם בידו – אסור, שמא יפלו מידו.

רמב"ם –
כשהם בראשו – אם נתן סודר עליהם ואינו עם אשתו, ונותן ראשו בין ברכיו – מותר, ובלא"ה אסור.
כשהם בידו – אם הם כרוכים היטב, מותר, אך אם אוחזן בידו, אסור.

לשון הש"ע

כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו, אסור לישן בהם אפילו שינת **(א)** עראי, אלא אם הניח עליהם סודר ולא היתה **(ב)** עמו אשה, **(ג)** ישן בהם **(ד)** שינת עראי . וכיצד הוא עושה, מניח ראשו **(ה)** בין ברכיו, והוא יושב וישן [184] . היו תפילין כרוכין בידו, **(ו)** מותר לישן בהם אפילו שינת קבע. ואם אוחזן בידו ואינם כרוכים בידו, **(ז)** אסור לישן בהם אפי' שינת עראי. הגה: ודוקא כשאוחזן בלא נרתיקן, אבל בנרתיקן **(ח)** בכל ענין שרי (ב"י בשם העיטור).

◆ הלכה למעשה ◆

[184] כל זמן שהתפילין בראשו או בזרועו אסור לישן בהם, אפילו שינת עראי. אלא אם כן הניח עליהם סודר, או שכיסה התפילין בטלית לגמרי, ומניח ראשו בין ברכיו והוא יושב וישן (כדי שלא יגיע למצב של שינת קבע). ובלבד שלא ישכב לישן על מטה, שיש לחוש שמא ירדם וישן שינת קבע **(ילקו"י הל' תפילין עמ' תקי הל' א)**.

משנה ברורה

(א) עראי - דגזרינן שמא יבוא להפיח בהם וע"י הנחת הסודר עליהן יזכור שיש תפילין עליו ולא יבוא להפיח:

(ב) עמו אשה - אבל אם אשתו עמו אסור גזירה שמא ישמש בהן:

(ג) ישן בהם - ולא חשיב היסח הדעת אלא כשהוא עומד בשחוק וקלות ראש אבל כשהוא עוסק במלאכתו ואומנתו ואין דעתו עליהן ממש אין זה נקרא היסח הדעת [אם לא שמטריד דעתו כ"כ לצרכי הגוף עד שלבבו פונה מי"ש מחמת טרדתו] וכן כשהוא ישן שוכח הבלי העולם. ומ"מ מצוה מן המובחר שיהא דעתו תמיד על התפילין ושלא יסיח דעתו מהן למשוך ולהרהר במחשבות רעות שמטעם זה חייב למשמש כל שעה שלא יסיח דעתו מהן [ב"ח] זולת בשעת התפלה והלימוד א"צ ליתן דעתו בהתפילין:

(ד) שינת עראי - ואין שיעור לזה וי"א כדי הילוך ק' אמה והוא חלק ס"ז משעה בקירוב וכן פסק הגר"א בביאורו:

(ה) בין ברכיו - דאל"ה חיישינן שמא יבוא להשתקע בשינת קבע:

(ו) מותר לישן - דלא חיישינן בזה להפחה כיון שאינם עליו:

(ז) אסור לישן - דחיישינן שמא יפלו מידו:

(ח) בכל ענין שרי - דאפילו אם יפלו על הקרקע אין חשש כ"כ ועיין בביאור הגר"א שכתב דדוקא אם הנרתק מחזיק טפח אז חשיב חציצה להפסיק בינו לקרקע:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים ג, ד

נושא ההלכה: צניעות בעשיית צרכיו

לשון מקור ההלכה בגמ'

כשהוא נפנה - מגלה לאחריו טפח ולפניו טפחיים. ותניא אידך: לאחריו טפח, ולפניו ולא כלום! מאי לאו אידי ואידי באיש, ולא קשיא: כאן לגדולים, כאן לקטנים. - ותסבראז אי בקטנים לאחריו טפח למה לי! אלא, אידי ואידי בגדולים, ולא קשיא: הא באיש, הא באשה.

לשון הש"ע

לא יגלה עצמו כ"א לאחריו **(ו)** טפח ומלפניו טפחיים, ואשה מאחריה טפח ומלפניה ולא כלום[185].

משנה ברורה

(ו) טפח - ולא יותר משום צניעות ומלפניו טפחיים דמתוך שהוא דוחק א"ע לגדולים הוא בא לידי קטנים וצריך טפחיים משום קלוח מי רגלים הנתזין למרחוק והב"ח כתב דנכון להחמיר שיהיה גם מלפניו רק טפח ולא הסכימו עמו הרבה מהאחרונים. ויזהר שלא ילכלך שם בגדיו וגופו ומנעליו:

הלכה למעשה

[185] היוצא לנקביו צריך לנהוג בצניעות בבית הכסא, ויצמצם בגילוי גופו רק מה שמוכרח לו לגלות שלא לטנף בגדיו. ואף על פי שאמרו בגמרא שלא יגלה מלאחריו יותר מטפח, ומלפניו טפחיים, בזמן הזה שבתי הכסאות שלנו יש בהם מחיצות ודלת סגורה, אין להקפיד בשיעור הנז'. ומכל מקום יגלה רק מה שמוכרח **(ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' רס)**.

עין משפט ז,ח - ש״ע אורח חיים מ, ח

נושא ההלכה: הנכנס לסעודה ותפילין בראשו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יצחק: הנכנס לסעודת קבע - חולץ תפיליו ואחר כך נכנס. ופליגא דרבי חייא, דאמר רבי חייא: מניחן על שלחנו, וכן הדור לו. ועד אימת? אמר רב נחמן בר יצחק: עד זמן ברכה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הנכנס לסעודה ותפילין בראשו

רי״ף, מרדכי, רמב״ם, רא״ש, טור, ב״י – סעודת עראי – א״צ לחלוץ התפילין.

סעודת קבע – חולצן ומניחן על השלחן.

לשון הש״ע

הנכנס לסעודת קבע, **(יז)** חולצן ומניחן **(יח)** על השלחן עד זמן ברכה, וחוזר ומניחן. **(יט)** אבל לאכילת **(כ)** עראי אין צריך לחלצן[186].

משנה ברורה

(יז) חולצן - דיש לחוש שמא ישתכר בסעודה ויתגנה בתפיליו:

(יח) על השולחן - כדי שיהיו מזומנים לו לחזור ולהניחן בשעת ברכה:

(יט) אבל וכו׳ - בספר שולחן שלמה מסתפק דאפשר דזהו דוקא מי שמניחן כל היום אבל לא מי שדרכו להניח בשעת ק״ש ותפלה:

(כ) עראי - נראה דשיעור אכילת עראי הוא כביצה וכדין סוכה בסימן תרל״ט יע״ש [מטה יהודה]:

עין משפט ט - ש״ע אורח חיים מב, ג

נושא ההלכה: קדושת תיק התפילין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תני חדא: צורר אדם תפיליו עם מעותיו באפרקסותו, ותניא אידך: לא יצור! לא קשיא: הא - דאזמניה, הא - דלא אזמניה, דאמר רב חסדא: האי סודרא דתפילין דאזמניה למיצר ביה תפילין, צר ביה תפילין - אסור למיצר ביה פשיטי, אזמניה ולא צר ביה, צר ביה ולא אזמניה - שרי למיצר ביה זוזי. ולאביי, דאמר הזמנה מילתא היא, אזמניה אף על גב דלא צר ביה, צר ביה, אי אזמניה - אסיר, אי לא אזמניה - לא.

◆ הלכה למעשה ◆

[186] מי שנוהג ללמוד איזה זמן קבוע בתפילין ורוצה לטעום מידי דמיכל (אכילת עראי) או לשתות קפה, יכול לאכול ולשתות בעודם עליו, ויזהר שלא יסיח דעתו מהם (ואין זו חומרא לסלקן מעליו, אלא קולא בקיום מצות תפילין, שכל רגע מקיים מצוה דאורייתא). וכל זה במי שיש לו לימוד אחר התפלה עם התפילין, הא לאו הכי נכון שלא להקל אפילו בסעודת עראי. אולם אין לאכול סעודת קבע (כביצה) עם תפילין, משום חשש שכרות, וכן אסור לשתות משקה המשכר שיעור רביעית כשתפילין עליו. אבל מותר לשתות מעט יין או שכר כמו שנוהגים בכמה קהלות ליתן לקהל אחר התפלה ביום היאר-צייט, לברך לע״נ הנפטר **(ילקו״י הל׳ תפילין עמ׳ תרפד)**.
הקובע לימוד אחר התפלה, ורגיל לעשן סיגריה כדי להתרכז בלימודו, מותר לו לעשן גם כשהוא מעוטר בתפילין (אלא דבלאו הכי ראוי ונכון מאד שלא לעשן כלל, אחר שרופאים הוכיחו שהעישון גורם למחלות איומות ה׳ ירחם) **(ילקו״י הל׳ תפילין עמ׳ תצח הל׳ ח)**.

לשון הש״ע

(ט) סודר **(י)** דאזמניה למיצר ביה **(יא)** תפילין **(יב)** לעולם, **(יג)** וצר ביה תפילין **(יד)** חד זימנא, **(טו)** אסור למיצר ביה **(טז)** זוזי [187]. הגה: ואם התנה עליו מתחלה, **(יז)** בכל ענין שרי. (ב״י בשם רבי ירוחם ומהרי״א) וקלף המעובד **(יח)** לשם תפילין, אסור לכתוב עליו **(יט)** דברי חול, דהזמנה **(כ)** כי האי גוונא **(כא)** לגוף **(כב)** הקדושה, **(כג)** מילתא היא (ר״ן סוף פ׳ נגמר הדין). אזמניה ולא **(כד)** צר ביה, או צר ביה **(כה)** ולא אזמניה, **(כו)** שרי למיצר ביה זוזי.

משנה ברורה

(ט) סודר - וה״ה אם עשה כיס מחדש לצורך תפילין ג״כ אין אסור להשתמש ביה חול עד דצר ביה דהזמנה לאו מילתא היא וה״ה בכל תשמישי קדושה אפילו תיק לס״ת. ותשמיש דתשמיש אין בו קדושה כלל:

(י) דאזמניה - אפילו בדבור בלבד וכ״ש אם נטלו ואמר זה יהיה לתפילין דמהני. ועיין בבה״ל מה שכתבתי בשם הר״ן:

(יא) תפילין - ותיק של טלית לא מיקרי תשמיש קדושה רק תשמיש מצוה ולכן מותר להניח בו שאר דברים של חול דאף דמונח בו ג״כ תיק של תפילין לא הוי התיק של טלית כ״א תשמיש דתשמיש ואפי׳ אם ניתן בתוכו הסידור שלו דיש בו קדושה או התפילין בלא תיק מ״מ בעת הצורך מותר ליתן בתוכו דברים של חול דהלא הוא עשוי מתחלה גם לטלית דהוא דבר של חול והוי כאלו התנה וכדלקמן בהג״ה. ואותן האנשים ההולכין בדרך ומשתמשין בשק של תפילין בדברים של חול אף דמדינא אסור אעפ״כ יש ללמד עליהן זכות דכיון דרגילין בכך הוי כאלו התנו בתחלה. ואעפ״כ לכתחלה אין נכון לעשות כן:

(יב) לעולם - י״א דוקא בפירוש אבל בסתמא לא אמרינן דהזמנתו הוא על עולם כיון דסתם סודר אין מיוחד לתפילין אבל מדברי הגר״א בביאורו משמע דסתמא הוי כלעולם ולא מיעט המחבר בזה אלא היכא דהתנה שלא יהיה רק לפי שעה ולא לעולם ואם עשה כיס להניח תפילין או שאמר לאומן עשה לי כיס של תפילין לכו״ע הוי סתמא כלעולם:

(יג) וצר ביה - כ״ז בסודר או כיס שלו אבל אין אדם אוסר דבר שאינו שלו אא״כ גנב בגד וחתכו ועשה ממנו כיס דאז קניה בשינוי מעשה ואסרו. וקטן שצר ביה תפילין בהכיס שהזמינו לכך ג״כ נאסר אבל דבר הנאסר בהזמנה לחוד כמו שיתבאר לא מיתסר בהזמנת קטן דקטן יש לו מעשה ואין לו מחשבה אפילו גילו מחשבתם בדיבורם:

(יד) חד זימנא - אף שהיה רק לפי שעה דהוא דרך עראי כיון שהיה בסתמא מצרפינן המעשה להזמנה. אבל אם פירש בעת הנחה דהוא ע״מ לפנותו שרי להשתמש בו חול אח״כ ואם עשה הכיס לשם תפילין וצר ביה תפילין חדא זימנא אפילו ע״מ לפנותן אח״כ אסור למיצר ביה זוזי וה״ה אם היה כיס עשוי והוסיף בו איזה דבר לצורך תפילין לנאותו הוי כמי שעשה הכיס לשם תפילין עד שיטול מה שחידש ועיין בבה״ל:

(טו) אסור - לעולם אפילו לאחר שנתקלקל ואין ראוי עוד לתפילין וצריך גניזה:

(טז) זוזי - וכן שאר דבר אפילו דבר שיש בה קדושה כל שהוא למטה מתפילין כגון מזוזה וכנ״ל בסימן ל״ב ס״ח ולא נקט זוזי רק משום סיפא. ולפ״ז אין לתת סידור בכיס שהיה מיוחד מתחלה לתפילין לבד ואעפ״כ אין למחות בזה דכיון דרגילין בזה הו״ל כאלו התנו מתחלה וכנ״ל בס״ק י״א:

(יז) בכל ענין - אפילו עשה הכיס לשם תפילין וגם צר ביה בקביעות שרי כיון דהתנה בעת עשייה שיהיה יוכל לשנות כשירצה ותנאי מהני להשתמש בהן אפילו בעודן בקדושתן וכמש״כ סימן קנ״ד ס״ח אך לתשמיש מגונה לא מהני תנאי וה״ה אם ירצה לכרוך איזה דבר ברצועה הקבוע בתפילין שעליו דלא מהני משום ביזוי מצוה:

(יח) לשם תפילין - היינו הפרשיות של תפילין וה״ה עור המעובד להבתים ש״ר או של יד ואף דאין חקוק עליו השין מ״מ גוף קדושה מיקרי וכ״ש עור המעובד לס״ת או מזוזה:

(יט) דברי חול - אבל להורידו מקדושתו כגון לכתוב עליו מזוזה שקדושתה קלה מתפילין או שאר ד״ת מותר אפילו על עור שנתעבד לס״ת. וגט הוי דבר של חול ואסור לכתבו על קלף המעובד לס״ת אם לא שהתנה וכדלקמן:

(כ) כי האי גוונא - שהוא ע״י מעשה גמור לאפוקי אם היה רק הזמנה בדבור בעלמא או שהיה רק תיקון הקלף ושרטוטו לשמה:

(כא) לגוף וכו׳ - לאפוקי הזמנה לתשמישי קדושה כגון עשיית כיס לתפילין או עיבוד עור לרצועות שהוא רק תשמישי קדושה דמותר לשנותו אפי׳ לחול ועי׳ בביאור הלכה שביארנו דשלא במקום הדחק יש להחמיר בעיבוד עור לרצועות:

(כב) הקדושה - אבל הזמנה לגוף המצוה כגון ציצית שופר לולב סוכה נר חנוכה אפילו עשאן לכך לא מיתסרי דהזמנה לאו מילתא היא וכדלקמן בסימן תרל״ח ס״א בהג״ה ומותר להשתמש בהו חול אף בלי תנאי. ועיין לעיל בסימן כ״א ולקמן בסימן קנ״ד שיש עוד נ״מ בין קדושה למצוה:

(כג) מילתא היא - אף דבסעיף א׳ קי״ל דמותר לשנות הש״ר ולהורידו מקדושתו מטעם דהזמנה לאו מילתא היא אף דשם הוא גוף הקדושה שאני התם דעכ״פ עושה בהם קדושה קצת אבל הכא הלא רוצה לעשות בהם דבר חול

◆ הלכה למעשה ◆

[187] יש מתירים להצניע דברי חולין בכיס התפילין, ויש אומרים שלא התירו בזה אלא בכיס גדול שמונח בו הטלית, וגם התפילין בתוך תיק נפרד. אבל בתיק התפילין ממש אין להתיר. ולדינא יש ליזהר לכתחלה **(ילקו״י הל׳ תפילין עמ׳ תקה הל׳ ד)**.

ולזה מהני הזמנה בגוף הקדושה ועיין במג"א שהביא דיעות החולקין ע"ז וס"ל דאף בגוף הקדושה הזמנה אינה כלום ואעפ"כ לענין מעשה יש להחמיר כסברא הא' וכמו שכתבנו בביאור הלכה ועכ"פ מהני תנאי בזה מיהו אם התחיל לכתוב על הקלף סת"ם או שאר כתבי הקדש אפילו על הנייר אסור לכתוב אח"כ עליו דברי חול לכו"ע שזה עשה מעשה של גוף הקדושה ואפי' תנאי לא מהני בזה:

(כד) צר ביה - פי' לפי שעה וגם בסתמא אפי' אם עשה כן פעמים הרבה אך שבכל פעם היה לפי שעה דרך עראי לא נתקדש ע"ז אבל אם צר ביה בקביעות או שצר ביה אפילו פ"א אך שצר ביה אדעתא דקביעותא דהיינו שהיה אז בדעתו למיצר ביה תמיד אפילו לא אזמניה מעיקרא ג"כ אסור דהוי כאזמניה וצר ביה. ואם פי' ע"מ לפנותו אפילו צר ביה כמה פעמים וגם אזמניה מעיקרא מותר כל שלא עשה כיס לשם תפילין וכנ"ל בסקי"ד:

(כה) ולא אזמניה - מעולם לשם תפילין:

(כו) שרי - י"א דהיינו דהסודר לא נתקדש ע"י שצר ביה פ"א בלי הזמנה אבל כל זמן שהתפילין שם אין מדרך הכבוד להניח יחד שם גם מעות אלא יקשרם בקשר בפני עצמו:

עין משפט י,כ - ש"ע אורח חיים מ, ג

נושא ההלכה: הנחת התפילין תחת מראשותיו / מרגלותיו

לשון מקור ההלכה בגמ'

בעא מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה: מהו שיניח אדם תפיליו תחת מראשותיו? תחת מרגלותיו לא קא מיבעיא לי - שנוהג בהן מנהג בזיון, כי קא מיבעיא לי - תחת מראשותיו, מאי? - אמר ליה, הכי אמר שמואל: מותר, אפילו אשתו עמו. מיתיבי: לא יניח אדם תפיליו תחת מרגלותיו מפני שנוהג בהם דרך בזיון, אבל מניחן תחת מראשותיו, ואם היתה אשתו עמו – אסור, היה מקום שגבוה שלשה טפחים או נמוך שלשה טפחים - מותר. תיובתא דשמואל! תיובתא. אמר רבא: אף על גב דתניא תיובתא דשמואל - הלכתא כוותיה. מאו טעמא? כל לנטורינהו טפי עדיף. והיכא מנח להו? - אמר רבי ירמיה: בין כר לכסת שלא כנגד ראשו. והא תני רבי חייא: מניחן בכובע תחת מראשותיו! דמפיק ליה למורשא דכובע לבר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הנחת תפילין בין כר לכסת כשנמצא לבדו או עם אשתו

טור – סתמות דבריו להתיר אף כנגד אביו הרא"ש, ואפילו אשתו עמו.

ר' יונה – כנגד ראשו – אסור בכל ענין.

שלא כנגד ראשו – אשתו עמו – נותנן בכלי ומניח בין כר לכסת.

אין אשתו עמו – מספיק להניחם בין כר לכסת בלא להניחם בכלי.

רמב"ם – כנגד ראשו – אסור.

שלא כנגד ראשו – אשתו עמו – צריך להניחם בכלי בתוך כלי ונותנן בין כר לכסת.

אין אשתו עמו – נותנן בכלי ומניחן בין כר לכסת.

לשון הש"ע

אפי' להניח בכלי תוך כלי, אסור להניחם תחת מרגלותיו. וכן אסור להניחם תחת מראשותיו **(ט)** כנגד ראשו, אפילו בכלי תוך כלי ואפי' אין אשתו עמו. אבל שלא כנגד ראשו, אם אין אשתו עמו, **(י)** מותר. ואם אשתו עמו, צריך כלי **(יא)** בתוך כלי [188].

משנה ברורה

(ט) כנגד ראשו - שהוא ג"כ דרך בזיון:

(י) מותר - אפילו שלא בכלי כלל רק שמניחן בענין שלא יתגלגלו משם לצדדין כגון שמניחן בין כר התחתון לכר שתחת ראשו שלא כנגד ראשו:

הלכה למעשה

[188] אפילו להניח בכלי תוך כלי אסור להניחם תחת מרגלותיו, וכן אסור להניחם תחת מראשותיו כנגד ראשו, ואפילו בכלי תחת כלי, ואפילו אין אשתו עמו. אבל שלא כנגד ראשו אם אין אשתו עמו מותר, ואם אשתו עמו צריך כלי בתוך כלי **(ילקו"י הל' תפילין עמ' תצז הל' ה)**.

(יא) בתוך כלי - דהיינו שמניחן בתוך כלי או כיס המיוחד להן תחת הכר דהכר מיקרי כלי שני או שיניחן בלי כלי כלל תחת שני כרין ולא התירו חכמים להניח תפילין תחת מראשותיו כשאשתו עמו אפילו בכלי תוך כלי אלא כדי שישתמרו מן הגנבים והעכברים ולפיכך אם יש לו מקום אחר שמשתמרים שם לא יניחם כלל במטה. ומיהו אם יש למעלה מראשותיו מקום יוצא מן המטה שהוא גבוה ג״ט או נמוך ג׳ טפחים למטה מראשותיו מותר להניחן עליו :

הלכות
דף כד.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים עג, ב

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש ואשתו עמו במטה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

בעי מיניה רב יוסף בריה דרב נחוניא מרב יהודה: שנים שישנים במטה אחת, מהו שזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע, וזה יחזיר פניו ויקרא קריאת שמע? אמר ליה הכי אמר שמואל: ואפילו אשתו עמו. מתקיף לה רב יוסף: אשתו ולא מיבעיא אחר? אדרבה! אשתו כגופו, אחר לאו כגופו! מיתיבי: שנים שישנים במטה אחת - זה מחזיר פניו וקורא, וזה מחזיר פניו וקורא, ותניא אחריתי: הישן במטה ובניו ובני ביתו בצדו - הרי זה לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טלית מפסקת ביניהן. ואם היו בניו ובני ביתו קטנים - מותר. בשלמא לרב יוסף לא קשיא: הא - באשתו, הא - באחר. אלא לשמואל קשיא! - אמר לך שמואל: לרב יוסף מי ניחא? והתניא: היה ישן במטה, ובניו ובני ביתו במטה - לא יקרא קריאת שמע אלא אם כן היתה טליתו מפסקת ביניהן! אלא מאי אית לך למימר - אשתו לרב יוסף תנאי היא, לדידי נמי תנאי היא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לקרוא ק״ש ואשתו עמו במטה ומחזיר פניו ממנה

רי״ף, רמב״ם, ב״י – מותר לקרוא.

רא״ש – אסור לקרוא אף בהחזרת סנים, אלא צריך טלית המפסקת ביניהם.

לשון הש״ע

אם היה ישן **(ה)** עם אשתו, קורא בחזרת פנים לצד אחר, ואפילו בלא הפסקת טלית, משום דחשיבא כגופו. ויש מי **(ו)** שאוסר, ונכון לחוש לדבריו.

משנה ברורה

(ה) עם אשתו וכו׳ - משום דאשתו כגופו ורגיל בה וליכא הרהורא ומ״מ צריך חזרת פנים דפנים להדי פנים א״א דליכא הרהורא. ואם האיש מחזיר פניו לבד והאשה נשארת כמות שהיא אף שפניה נגד אחוריו מ״מ הוא מותר לקרות דשוב ליכא הרהור ובלבד שלא יהא בשרו נוגע בערותה אבל אם תרווייהו רצונם לקרות אז גם היא צריכה להחזיר פניה ואפילו בשרם נוגעים זה בזה מותרים לקרות:

(ו) שאוסר - ר״ל בלא הפסקת טלית. ולפי דבריהם צריך מאוד ליזהר בזה בק״ש שעל המטה ובברכת המפיל שיהיה ביניהם הפסקת טלית ואז אפילו פנים להדי פנים מותר וכנ״ל:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים עג, א

נושא ההלכה: שנים ישנים בטלית אחת לענין ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

לשון הש״ע

שנים שהיו ישנים בטלית א׳ ובשר שניהם **(א)** נוגעים זה בזה, **(ב)** לא יקרא ק״ש אלא אם כן היתה טלית מפסקת **(ג)** ביניהם ממתניהם **(ד)** ולמטה.

משנה ברורה

(א) נוגעים - נקט נוגעים משום דאז אסור לקרות בלא הפסקת טלית אפילו אם ירצו להחזיר פניהם מזה לזה ואם הם שוכבים פנים להדי פנים אסור לקרות בלא הפסקת טלית אפילו אם אינם נוגעים כל ששוכבים בקירוב אחד לחבירו:

(ב) לא יקרא - שמא יבא לידי הרהור:

(ג) ביניהם - ואז אפילו פניהם זה לזה מותר דשוב לא יבוא לידי הרהור:

(ד) ולמטה - אבל ממתניהם ולמעלה אפי׳ בשרם נוגע זה בזה לא אתי לידי הרהור. ודע דבכל זה צריך ג״כ שיוציא ראשו לחוץ שלא יהא עיניו יוכל לראות את הערוה וצריך ג״כ לחוץ על לבו שלא יהא לבו רואה את הערוה וכדלקמן בריש סימן ע״ד ועי״ש בס״ק ב׳ מה שכתבנו עוד בזה. כתב הפר״ח דנראה לו דאם בדיעבד קרא בלא החזרת פנים ובלא הפסקת טלית דיצא ידי חובתו עי״ש והפמ״ג מפקפק בזה וכן בס׳ ישועות יעקב עי״ש:

עין משפט ה,ו - ש״ע אורח חיים עד, ד

נושא ההלכה: איסור לבו רואה את הערוה באשה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

לימא מסייע ליה לרב הונא: האשה יושבת וקוצה לה חלתה ערומה מפני שיכולה לכסות פניה בקרקע, אבל לא האיש. תרגמה רב נחמן בר יצחק: כגון שהיו פניה טוחות בקרקע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אשה אם יש בה איסור לבה רואה את הערוה

אורחות חיים – לפי שערוותה למטה מאוד, לא שייך בה לבה רואה את הערוה.

אם צריך שיהיו פניה של מטה טוחות בקרקע

אורחות חיים –
לבושה בגדים – א״צ שיהיו טוחות בקרקע לפי שערותן מכוסה.
ערומה – צריך שיהיו טוחות בקרקע ע״מ שתתכסה ערותה.

לשון הש״ע

יש מי שאומר שהנשים **(טו)** יכולות לברך ולהתפלל כשהן לבושות החלוק, אע״פ שאינן מפסיקות למטה **(טז)** מהלב. הגה: ואם הן ערומות, צריך שתהא ערוה שלהן **(יז)** טוחות בקרקע או שיושבות על שאר דבר, דאז אין לבן רואה ערוה שלהן. מה שאין כך באיש (ב״י בשם א״ח ועיין לקמן סי׳ ר״ו סעיף ג׳).

משנה ברורה

(טו) יכולות לברך וכו׳ - הטעם דערותן למטה מאוד ואין הלב שלה יכול לראותה ומ״מ אם הן עומדות ערומות יש בהן איסור אחר דהיינו איסור גילוי ערוה לא מצד הלב אלא מצד שנאמר ולא יראה בך ערות דבר ואסורה לברך אלא צריכה שתהא יושבת וכמו שכתב רמ״א ע״ז שע״י ישיבתה פניה שלמטה מכוסים ואין ערותה נראית ומה שכתב הרמ״א דאז אין לבו רואה ערוה שלהן הוא לאו דוקא לבן דלבן בלא״ה אינו רואה ערותן אלא על שלא תהא בגילוי ערוה לגמרי קאמר וט״ס הוא וצ״ל ואז אינו נראה ערוה שלהן [אחרונים]:
(טז) מהלב - והב״ח חולק וס״ל דגם באשה בעינן הפסקה בין לב לערוה אפילו כשיש לה מלבוש אבל שאר האחרונים הסכימו לפסק הש״ע. ועיין בי״ד סי׳ ר׳ דמסקי הט״ז והש״ך שם דלפי מה שפסק הש״ע פה דאין שייך באשה לבה רואה את הערוה מותרת לברך ברכת הטבילה כשהיא עומדת בתוך המים אף שהיא עדיין ערומה דמשום גילוי ערוה אין בזה דהמים נחשבין כמו כיסוי. ויותר טוב שיהיה לבה למעלה מן המים דזה שרי אף באיש וכמו שכתב רמ״א בהג״ה בס״ב או שתחבק זרועותיה להפסיק בין לבה לערוה וכן פסק החכמ״א וה״ה אם עוכרת ברגליה שלא יהא איבריה נראין בהם זה לכו״ע מהני. ואם יש עוד נשים ערומות עומדות בבית הטבילה פשוט דצריכה בעת הברכה להחזיר פניה וגופה מהן ואף אם נימא דמקום המקוה הוא רשות בפני עצמו לא מהני כדמוכח לקמן בסימן ע״ט ס״ב עי״ש:
(יז) טוחות - ר״ל דבוקות ומכוסות בהקרקע ומשא״כ באיש דלא שייך זה כי הביצים והגיד בולטין. ועיין במ״א לקמן סי׳ ר״ו דדעתו דאף אם העגבות נראין אין להקפיד דעגבות אין בהן משום ערוה וכן משמע קצת מביאור הגר״א ובא״ר פסק דעגבות יש בהן משום ערוה:

עין משפט ה,ו - ש״ע אורח חיים רו, ג

נושא ההלכה: שלא להפסיק בין הברכה לטעימה

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף טו: עין משפט ב (עמוד 159)

לשון הש״ע

כל אלו הברכות צריך שלא יפסיק בין ברכה לאכילה. הגה: יותר מכדי דבור (ב״י בשם שיבולי לקט), וצריך להשמיע לאזניו, ואם לא השמיע לאזניו, יצא ובלבד שיוציא בשפתיו, ונאמרים בכל לשון, ולא יברך ערום, עד שיכסה ערותו, במה דברים אמורים באיש, אבל אשה יושבת ופניה של מטה טוחות בקרקע, כי בזה מתכסה ערותה (ועי׳ לעיל סימן ע״ד סעיף ד׳), ואפילו אם אינו ערום, אם לבו רואה את הערוה או שראשו מגולה, אסור לברך.

עין משפט ה,ו - ש״ע יורה דעה שכח, א

נושא ההלכה: ברכת ואופן הפרשת חלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

לשון הש״ע

בשעה שיפריש חלה יברך: אשר קדשנו במצותיו וצונו להפריש תרומה, (או להפריש חלה) (טור). לפיכך אסור לאיש להפריש חלתו ערום, מפני שאי אפשר לו לברך כשהוא ערום. אבל האשה מותרת, והוא שיהו פניה שלמטה טוחות בקרקע. ובמקום שמפרישין ב׳ חלות, לא יברך רק כשמפרישין הראשונה) (כל בו).

עין משפט ז - ש״ע אורח חיים עג, ג

נושא ההלכה: הישן עם בניו הקטנים לענין ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר מר: אם היו בניו ובני ביתו קטנים - מותר.

לשון הש״ע

אם היה ישן **(ז)** עם בניו בעודם קטנים, מותר לקרות **(ח)** בחזרת פנים בלא הפסקת טלית. ואם הם **(ט)** גדולים, צריך להפסקת טלית.

משנה ברורה

(ז) עם בניו וכו׳ - דלדידהו לכו״ע אמרינן כיון דגס בהן חשובין כגופו וליכא הרהורא. ומ״מ פנים להדי פנים אסור ובפר״ח מיקל בזה והביא ראיה ובספר מאמר מרדכי וברכי יוסף דחו ראיתו. ומשמע עוד מדברי המ״מ דאפילו אם נימא דאין צריך להחזיר פנים עכ״פ בנוגע ערותו בבשרם או להיפך אסור:

(ח) בחזרת פנים - היינו שיהא אחוריהם זה לזה ואם פני בניו נגד אחוריו צריך עכ״פ ליזהר שלא יהא בשרו נוגע בערותן כן נראה לי וראיה מלקמן סימן ע״ד ס״ה דמוכח דאם בשרו נוגע בערות חבירו ג״כ אסור:

(ט) גדולים - וה״ה קטנים אחרים שאינם בניו [כן משמע מהרמב״ם ועיין בביאור הגר״א סימן ע״ה ס״ד בהג״ה ויש ליישב] אך לפי מה שמבואר לקמן בסימן ע״ה ס״ד בהג״ה דקטן כל זמן שאין ראוי לביאה [היינו בזכר עד ט׳ שנים ויום אחד ובנקיבה עד בת ב׳ ויום אחד] אין ערותו ערוה לכאורה גם לענינינו יש להקל אם עדיין לא הגיע הזמן:

עין משפט ח - ש״ע אורח חיים עג, ד

נושא ההלכה: עד איזה גיל נחשב כקטן

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ועד כמה? - אמר רב חסדא: תינוקת בת שלש שנים ויום אחד, ותינוק בן תשע שנים ויום אחד. איכא דאמרי: תינוקת בת אחת עשרה שנה ויום אחד, ותינוק בן שתים עשרה שנה ויום אחד, אידי ואידי עד כדי (יחזקאל ט״ז) שדים נכנו ושערך צמח.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

עד איזה גיל נחשב קטן

רי״ף, רא״ש, רמב״ם – תינוק – בן יב׳ שנה.
תינוקת – בת יא׳ שנים והגיע לכלל סימנים.

הביאו סימנים קודם גיל זה האם נחשבים כגדולים

רא״ש, ר׳ יונה – לא חיישינן לסימנים אלו, ועדיין נחשבים כקטנים.

לא הביאו סימנים והגיעו לגיל בגרות

רמב״ם – הגיע הקטן ל- יג׳ וקטנה לגיל יב׳ אף אם לא הביאו סימנים, נחשבים כגדולים.

לשון הש״ע

עד כמה הם חשובים קטנים, התינוק עד שיהיו לו י״ב שנים, והתינוקת עד שיהיו לה י״א שנים. ואפילו הביאו ב׳ שערות, מותר. **(י)** ובשנת י״ג לתינוק וי״ב לתינוקת, **(יא)** אם הביאו ב׳ שערות אסור בלא הפסק, ואם לא הביאו ב׳ שערות, מותר. ומשנת י״ג ואילך לתינוק, וי״ב לתינוקת, אפילו לא הביאו ב׳ שערות, אסור.

משנה ברורה

(י) ובשנת י״ג וכו׳ - ר״ל משהתחיל יום ראשון בשנה זו וכן מה שכתב ומשנת י״ג ואילך ר״ל ג״כ תיכף משהושלם השנת שלשה עשר וא״צ י״ג שנה ויום אחר רק שלימות ויום הלידה ג״כ בכלל כגון אפילו אם נולד באחד בתשרי בסוף היום כשבא לתחלת ליל שנת י״ד שנולד בו היינו אחד בתשרי נשלם לו הי״ג שנים ונעשה גדול וכן הדין לענין בר מצוה אך דשם בעינן ג״כ שתי שערות ועיין לעיל בסימן נ״ה סעיף ט׳ ובמ״ב שם:
(יא) אם הביאו ב״ש - עיין במ״א שכתב דלפי מה שפסק הטור באבן העזר סימן כ״א אסור משהגיע הזמן הזה אפילו לא הביאו ב׳ שערות. וגם אפי׳ בלא ק״ש אסורים לישן ביחד ערומים בקירוב בשר משהגיע הזמן הזה ועיין בח״מ וב״ש שם:

עין משפט ט - ש״ע אבן העזר כא, א

נושא ההלכה: התרחקות מדברי ערוה והסתכלות בנשים

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב ששת: למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים - לומר לך: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף!

לשון הש״ע

צריך אדם להתרחק מהנשים מאד מאד. ואסור לקרוץ בידיו או ברגליו ולרמוז בעיניו לאחד מהעריות. ואסור לשחוק עמה, להקל ראשו כנגדה או להביט ביופיה. ואפילו להריח בבשמים שעליה אסור. ואסור להסתכל בנשים שעומדות על הכביסה. ואסור להסתכל בבגדי צבעונים של אשה שהוא מכירה, אפי׳ אינם עליה, שמא יבא להרהר בה. פגע אשה בשוק, אסור להלך אחריה, אלא רץ ומסלקה לצדדין או לאחריו. ולא יעבור בפתח אשה זונה, אפילו ברחוק ארבע אמות. והמסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה ונתכוין ליהנות ממנה, כאלו נסתכל בבית התורף (פי׳ ערוה) שלה. ואסור לשמוע קול ערוה או לראות שערה. המתכוין לאחד מאלו הדברים, מכין אותו מכת מרדות. ואלו הדברים אסורים גם בחייבי לאוין.

עין משפט י - ש״ע אורח חיים עה, א

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש כנגד טפח מגולה באשה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יצחק: טפח באשה ערוה. למאי? אילימא לאסתכולי בה - והא אמר רב ששת: למה מנה הכתוב תכשיטין שבחוץ עם תכשיטין שבפנים - לומר לך: כל המסתכל באצבע קטנה של אשה כאילו מסתכל במקום התורף! אלא: באשתו, ולקריאת שמע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

באיזה איברים נאמרו שהם ערוה

רשב״א, ראב״ד, רא״ש, טור – אברים שדרכם להיות מכוסים הוי בגדר ערוה אבל פניה וידיה ורגליה וקול דיבורה ואפילו שערה שיוצא חוץ לצמתה, לפי שרגיל בהם ודרכם להיות נגלים לא טריד בהו.

איברים אלו אם נחשבים ערוה כלפי עצמה

רא״ש, רשב״א – רק לאחרים נחשב ערוה, אבל לעצמה לא.

אם נאמרו ערוה גם לענין ק״ש

ראב״ד בדעת הרי״ף – לא נאמרו לגבי ק״ש ואין בו איסור.

רשב״א בדעת הרי״ף, רמב״ם, רא״ש, ב״ח – אף לענין ק״ש נאמרו ערוה.

לשון הש"ע

טפח מגולה באשה, **(א)** במקום שדרכה **(ב)** לכסותו, אפי' היא **(ג)** אשתו, **(ד)** אסור לקרות ק"ש כנגדה [189]. הגה: וי"א דוקא באשתו, **(ה)** אבל **(ו)** באשה אחרת אפילו **(ז)** פחות מטפח הוי ערוה הגהות מיימוני פ"ג. ונראה **(ח)** מדברי הרא"ש דטפח באשה ערוה, אפי' לאשה אחרת [190], רק שבעצמה יכולה לקרות אע"פ שהיא ערומה, כדלעיל סי' ע"ד.

משנה ברורה

(א) במקום שדרכה - מפני שזה מביא לאדם לידי הרהור כשמסתכל בו בכלל ערוה היא ואסור לקרות או להזכיר שום דבר שבקדושה נגד זה כמו נגד ערוה ממש ולפי מה שביארנו לקמן סעיף ו' בשם האחרונים דנגד ערוה ממש

הלכה למעשה

[189] טפח מגולה באשה במקום שדרכה לכסותו, אפילו היא אשתו, הרי הוא כערוה, ואסור לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה. ואפילו במקום שרוב הנשים הולכות ברשות הרבים בבגדי פריצות, ללא שרוולים וכדומה, אסור לברך ולקרוא קריאת שמע כנגדן. ואין חילוק בזה בין הזמנים והמקומות. וזהו רק כשצד העליון של הזרוע מגולה, אבל אם שרוולי השמלה מגיעים עד המרפק, (אציל היד), ועד בכלל, אין להחמיר בזה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרנד)**.

טפח מגולה באשה שנראה דרך הטלויזיה, אסור לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה. שהכתוב הקפיד על ההסתכלות והראיה, שנאמר ולא יראה בך ערות דבר, מפני שהעין רואה והלב חומד, שעל ידי הראיה בא לידי הרהור (שאין יצר הרע שולט אלא במה שעיניו רואות). ולכן גם ערוה הנראית דרך הטלויזיה היא בכלל ולא יראה בך ערות דבר. וכמו שאמרו (בברכות כה:) ערוה בעששית אסור לקרוא קריאת שמע כנגדה, שנאמר ולא יראה בך ערות דבר, והרי נראית היא. וכיוצא בזה פסקו האחרונים שערוה הנראית דרך מראה (ראי) אסור לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה, ומהטעם האמור. ויש להחמיר בזה גם בתמונה שמצויירת בה אשה בגילוי זרועות וכיוצא. ויש להבהיר שעצם הכנסת טלויזיה בבית, וההסתכלות בה, מלבד שיש בזה איסור משום מושב לצים וביטול תורה, עוד בה שמגרה יצר הרע בעצמו כשמסתכל בסרטים המלאים זמה, ומראות נגעים במשאות שוא ומדוחים, המלאים בפריצות ותועבות אשר שנא ה'. משחית נפשו הוא יעשנה. וגדול עונו מנשוא. ועתיד הוא ליתן את הדין. ובפרט אם יש לו ילדים בבית שעל ידי מכשיר תועבה זה הוא מכשילם ומרעה אל רעה יצאו, ומוציאם ח"ו מדרך הישרה לרשות סטרא אחרא. ועובר משום אל תשכן באהליך עולה. ולכן כל החרד לדבר ה' ימהר לסלק הטלויזיה מביתו **(יבי"א ח"ו סי' יב, יחו"ד ח"ד סי' ז, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרנח)**.

אשה המניקה את בנה, ודדיה מגולות, אסור לבעלה לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה, ואף על פי שיש אומרים שמכיון שדרך האשה לגלות דדיה בשעה שמניקה אין זה נחשב כמקומות המכוסים שבה, אין לסמוך על סברא זו אפילו בשעת הדחק, כיון שאפשר בעצימת עינים או להסב פניו לצד אחר, וכל שכן שיש להחמיר בזה שלא בשעת ההנקה. וכן יש להורות. ובלאו הכי נשים צנועות דרכן לכסות דדיהן במטפחת בעת ההנקה, אלא אם כן אין שם שום אחד מבני הבית. **(יבי"א ח"ו סי' יד אות ג, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרסט)**.

הנוסע באוטובוס ומול עיניו יושבות או עומדות נשים בבגדי פריצות, יתן עיניו בספר וילמד, או שיהפוך פניו לצד אחר ויעסוק בדברי תורה, או שיעצום עיניו **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרסח)**.

מותר לקרוא קריאת שמע ולברך נגד פניה וידיה של אשה שרגילות להיות מגולות, אבל אם מסתכל בה בכוונה ליהנות מיופיה אסור, שאפילו בלא קריאת שמע אסור להסתכל אפילו באצבע קטנה של אשה, אם הוא מתכוין ליהנות ממנה. ורק כשאינו מסתכל בה דרך הנאה, אלא רק באקראי, בראיה בעלמא, מותר לקרוא קריאת שמע ולברך כנגד פניה וידיה, אף על פי שאינה אשתו **(יבי"א ח"ג סימן ז אות ג והלאה, יחו"ד ח"ד סוף סי' ו, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרנו)**.

מי שעבר וקרא קריאת שמע בברכותיה והתפלל מול ערוה, כיון שעבר על איסור מן התורה, חייב לחזור ולקרוא קריאת שמע בברכותיה ולהתפלל שנית. אבל מי שעבר וקרא והתפלל נגד "טפח באשה ערוה", יש אחרונים שפסקו להקל בזה, כיון שאיסור טפח באשה לגבי קריאת שמע ודברים שבקדושה אינו אלא מדרבנן, ויש חולקים. ולכן יחזור ויקרא קריאת שמע בלי ברכות, ויחזור ויתפלל בתנאי של נדבה: שאם הוא צריך מן הדין לחזור ולהתפלל הרי הוא מתפלל, ואם לאו תהיה תפלתו לנדבה. וטוב שיחדש בה דבר בברכת שומע תפלה.(דהיינו שיבקש בקשה מהשי"ת לפני שאומר כי אל שומע תפלה וכו'). ומכל מקום בדין שער באשה יש להקל בדיעבד **(יבי"א ח"ו סי' יג, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרע)**.

[190] מותר לאשה לקרוא קריאת שמע ולברך נגד טפח מגולה של אשה חבירתה אף על פי שדרכה לכסותו. וכן נגד טפח מגולה בבשרה שלה. שאין דין "טפח באשה ערוה" נוהג בנשים בינן לבין עצמן, כשם שאין איסור לאיש לקרוא קריאת שמע ולברך נגד טפח מגולה של חבירו **(יבי"א ח"ו סי' יד אות ב, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרסט)**.

אסור אפילו בעוצם עיניו עד שיחזיר פניו ה"ה בזה ויש מתירין בזה אם הוא נזהר מלראות כלל. וכשא"א בענין אחר נראה דיש לסמוך ע"ז:

(ב) לכסותו - אבל פניה וידיה כפי המנהג שדרך להיות מגולה באותו מקום וכן בפרסות רגל עד השוק [והוא עד המקום שנקרא קניא בל"א] במקום שדרכן לילך יחף מותר לקרות כנגדו שכיון שרגיל בהן אינו בא לידי הרהור ובמקום שדרכן לכסות שיעורן טפח כמו שאר גוף האשה אבל זרועותיה ושוקה אפילו רגילין לילך מגולה כדרך הפרוצות אסור:

(ג) אשתו - ולכן צריך ליזהר בשעה שמינקת ומגולה דדיה שלא לדבר אז שום דברי קדושה:

(ד) אסור לקרות - עיין בפמ"ג שהביא דיעות לענין דיעבד בזה אם צריך לחזור ולקרות כמו לענין ערוה גמורה ובדה"ח משמע דאפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות ומ"מ נ"ל דכשלא נתכוין להסתכל אין להחמיר בדיעבד לחזור ולקרות אף באשה אחרת:

(ה) אבל וכו' - עיין בנשמת אדם שכתב דלכו"ע זה לא הוי אלא מדרבנן ומהני בזה עצימת עינים וכן בשער אשה המבואר בס"ב:

(ו) באשה אחרת - בין פנויה בין אשת איש:

(ז) פחות מטפח - ואם השוק מגולה י"א דאפילו באשתו ופחות מטפח אסור לקרות נגדה שהוא מקום הרהור יותר משאר איברים. וכ"ז לא איירי אלא לענין איסור ק"ש דהאיסור הוא להרבה פוסקים לקרות נגד המגולה אפילו בלא מכוין לאיסתכולי אבל לענין איסור הסתכלות לכו"ע המסתכל באשה אפילו באצבע קטנה כיון שמסתכל בה להנות עובר בלאו דלא תתורו אחרי עיניכם ואמרו שאפילו יש בידו תורה ומע"ט לא ינקה מדינה של גיהנם וראיה בעלמא לפי תומו בלא נהנה שרי אם לא מצד המוסר ובספר מנחת שמואל הוכיח דאדם חשוב יש לו ליזהר בכל גווני. וכתב הפמ"ג דבמקומות שדרך להיות מכוסה [כגון זרועותיה וכה"ג שאר מקומות הגוף] אף ראיה בעלמא אסור וכתבו הפוסקים דבתולות דידן בכלל נידות הם משיגיעו לזמן ווסת ובכלל עריות הם:

(ח) מדברי הרא"ש וכו' - אבל הרשב"א חולק ע"ז וטעמו דס"ל דכי היכי דבעצמה יכולה לקרות כשהיא ערומה אלמא דאין בגילוי כל גופה משום ולא יראה בך ערות דבר אלא לאנשים ומשום הרהור כן אף אשה אחרת מותרת לקרות ולהתפלל נגדה כשהיא ערומה והאחרונים מסכימים עם הרשב"א ודעתם דגם הרא"ש מודה לזה. ודע עוד דלכו"ע אין מותר לקרות נגדה כשהיא ערומה רק כשהיא יושבת כדי שלא יהא פניה שלמטה נראית אבל כשהיא עומדת דינה כמו נגד ערות איש ואפילו ברשות אחרת אסור:

עין משפט כ - ש"ע אורח חיים עה, ג

נושא ההלכה: שמיעת קול זמר אשה בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר שמואל: קול באשה ערוה, שנאמר (שיר השירים ב') כי קולך ערב ומראך נאוה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

קול באשה ערוה אם נאמר אף בק"ש

רמב"ם, רא"ש, טור – האיסור הוא רק לשמוע ולא לענין ק"ש.

מרדכי בשם ר' האי, אוהל מועד, הגהות מיימוניות, ר' יונה – אף לענין ק"ש נאמר איסור זה.

ב"י – הלכה כדברי הרמב"ם, וטוב ליזהר לכתחילה משמיעת קול זמר אשה בשעת ק"ש.

באיזה קול אמרו אסור

ר' יונה – דוקא בקול של שיר, אבל קול דיבורה אינו נאסר. ואף בשיר אם יכול לכוין לבו לתפלה לא יפסיק.

לשון הש"ע

(טז) יש ליזהר משמיעת קול **(יז)** זמר אשה בשעת קריאת שמע. הגה: ואפי' באשתו, אבל קול **(יח)** הרגיל בו אינו ערוה (ב"י בשם אהל מועד והגהות מיימוני)[191].

הלכה למעשה

[191] קול זמר של אשה ערוה, לפיכך אסור לשמוע קול זמר של אשה. וכן אסור לשומעה בשעה שקורא קריאת שמע וברכותיה. ואפילו היא אשתו. ומכל מקום אם שומע קול זמר של אשה דרך טייפ או רדיו (ואינו שיר עגבים), אף על פי שמעיקר הדין אין בזה משום "קול באשה ערוה", וממילא אין צריך להזהר מזה

משנה ברורה

(טז) יש ליזהר וכו' - ובדיעבד אם קרא חוזר וקורא בלא הברכות עיין בביאור הגר"א ופמ"ג:

(יז) זמר אשה - אפילו פנויה אבל שלא בשעת ק"ש שרי אך שלא יכוין להנות מזה כדי שלא יבוא לידי הרהור וזמר אשת איש וכן כל העריות לעולם אסור לשמוע וכן פנויה שהיא נדה מכלל עריות היא ובתולות דידן כולם בחזקת נדות הן משיגיע להן זמן וסת. וקול זמר פנויה נכרית היא ג"כ בכלל ערוה ואסור לשמוע בין כהן ובין ישראל. ומ"מ אם הוא בדרך בין העכו"ם או בעיר והוא אנוס שא"א לו למחות כיון דלא מצינו דמקרי ערוה מדאוריית' מותר לקרות ולברך דאל"כ כיון שאנו שרויין בין העכו"ם נתבטל מתורה ותפלה וע"ז נאמר עת לעשות לד' הפרו תורתך אך יתאמץ לבו לכוין להקדושה שהוא עוסק ולא יתן לבו לקול הזמר:

(יח) הרגיל בו - ר"ל כיון שרגיל בו לא יבוא לידי הרהור ואפילו מא"א ואפ"ה אסור לכוין להנות מדיבורה שהרי אפילו בבגדיה אסור להסתכל להנות:

עין משפט ל - ש"ע אורח חיים עה, ב

נושא ההלכה: לקרוא ק"ש כנגד שער אשה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב ששת: שער באשה ערוה, שנאמר (שיר השירים ד') שערך כעדר העזים.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שער אשה אם ערוה לענין ק"ש

רא"ם, מרדכי, טור – שער הנשואות – ערוה לענין ק"ש.

שער הבתולות – אינו ערוה דרגיל בהם.

רמב"ם – אף של הנשואות אינו ערוה לענין ק"ש.

ב"י – הלכה כהרמב"ם, וטוב ליזהר לכתחילה ממראית שער בשעת ק"ש.

לשון הש"ע

שער **(ט)** של אשה **(י)** שדרכה לכסותו, אסור לקרות כנגדו. הגה: אפי' אשתו [192], אבל **(יא)** בתולות **(יב)** שדרכן לילך פרועות הראש, מותר [193]. הגה: וה"ה השערות של נשים, **(יג)** שרגילין **(יד)** לצאת מחוץ לצמתן (ב"י בשם הרשב"א) וכ"ש **(טו)** שער נכרית, אפי' דרכה לכסות. הגהות אלפסי החדשים.

כשקורא קריאת שמע כדרכו, או כשהוא מברך ברכות. מכל מקום ראוי להחמיר בכל כיוצא בזה. ויש אומרים שאם יודעה ומכירה אסור אף שאינו רואה אותה באותה שעה, ויש מקילין בזה אף אם יודעה ומכירה, או ראה את צורתה בתמונה בלבד. ואף שמעיקר הדין יש להקל בזה כל שהוא דרך הרדיו או הטייפ. מכל מקום ראוי להחמיר בכל כיוצא בזה. ואין הבדל בכל זה בין אשה פנויה לאשת איש. ועל כל פנים בדיעבד אם קרא קריאת שמע ולא נזהר מקול זמר של אשה, אינו צריך לחזור ולקרוא **(יבי"א ח"א סי' ו וסימן ז אות ח, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרעג).**

[192] אשה נשואה שעל פי הדין חייבת לכסות ראשה, אסור לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה כשהיא נמצאת בביתה בראש מגולה, ואפילו היא אשתו. ואם היא לובשת פאה נכרית לראשה, אף על פי שאין לאשה נשואה לצאת לרשות הרבים בפאה נכרית, מכל מקום בבית מותר לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרנו).**

[193] אשה נשואה שרגילה תמיד ללכת בגילוי הראש ברשות הרבים, אף על פי שהיא עוברת על דת, ועושה איסור מן התורה, ובודאי שעתידה ליתן את הדין, מכל מקום אין איסור לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה, שלענין זה דינה כדין הבתולות שהן רווקות שרגילות ללכת תמיד בגילוי הראש, שהלכה רווחת היא שמותר לקרוא קריאת

משנה ברורה

(ט) של אשה - ושער של איש אפילו של ערוה היוצא דרך נקב שבבגדו מותר לקרות כנגדו אבל אם הכיס נראה הוי ערוה:

(י) שדרכה לכסותו - ואפילו אם אין דרכה לכסותו רק בשוק ולא בבית ובחצר מ"מ בכלל ערוה היא לכו"ע אפילו בבית ואסור שם לקרות נגדה אם נתגלה קצת מהן. ודע עוד דאפילו אם דרך אשה זו וחברותיה באותו מקום לילך בגילוי הראש בשוק כדרך הפרוצות אסור וכמו לענין גילוי שוקה דאסור בכל גווני וכנ"ל בסק"ב כיון שצריכות לכסות השערות מצד הדין [ויש בזה איסור תורה מדכתיב ופרע את ראש האשה מכלל שהיא מכוסה] וגם כל בנות ישראל המחזיקות בדת משה נזהרות מזה מימות אבותינו מעולם ועד עתה בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן ולא בא למעט רק בתולות שמותרות לילך בראש פרוע או כגון שער היוצא מחוץ לצמתן שזה תלוי במנהג המקומות שאם מנהג בנות ישראל בזה המקום ליזהר שלא לצאת אפילו מעט מן המעט חוץ לקישוריה ממילא בכלל ערוה היא ואסור לקרות כנגדן וא"ל מותר דכיון שרגילין בהן ליכא הרהורא וכדלקמיה:

(יא) בתולות - ובתולות ארוסות אסורות לילך בגילוי הראש וה"ה בתולות שנבעלו צריכין לכסות הראש ומ"מ אם זינתה ואינה רוצה לצאת בצעיף על ראשה כדרך הנשים אין יכולין לכופה:

(יב) שדרכן וכו' - עיין במ"א שכתב דלא ילכו בגילוי הראש רק אם שערותיהן קלועות ולא סתורות אבל המחצית השקל והמגן גבורים מקילין בזה. כתב הח"א נכריות שאינן מוזהרות לכסות שערן צ"ע אם דינן בזה כבתולות:

(יג) שרגילין וכו' - ר"ל ומותר לקרות בזה אפילו נגד אשה אחרת דכיון דרגילין בהן ליכא הרהורא אבל לכוין להסתכל באשה אחרת אפילו בשערות שמחוץ לצמתן אסור [א"ר]:

(יד) לצאת וכו' - ר"ל שמלבד כובע שעל ראשה יש לה צמת והוא בגד המצמצם השער שלא יצאו לחוץ ואותו מעט שא"א לצמצם ויוצא מהצמת ע"ז מקיל הרשב"א [חתם סופר סימן ל"ו ע"ש] ובזוהר פרשת נשא החמיר מאוד שלא יתראה שום שער מאשה דגרמא מסכנותא לביתא וגרמא לבנהא דלא יתחשבון בדרא וסטרא אחרא לשרות בביתא וכ"ש אם הולכות בשוקא כך ע"כ בעאי איתתא דאפילו קורות ביתה לא יחמון שערה חדא מרישאה ואי עבדית כן מה כתיב בניך כשתילי זיתים מה זית וכו' בנהא יסתלקון בחשובין על שאר בני עלמא ולא עוד אלא דבעלה מתברך בכל ברכאן דלעילא וברכאן דלתתא בעותרא בבנין ובני בנין עכ"ל בקיצור וכתב המ"א דראוי לנהוג כהזוהר וביומא איתא במעשה דקמחית בזכות הצניעות היתירה שהיתה בה שלא ראו קורות ביתה אמרי חלוקה יצאו ממנה כהנים גדולים:

(טו) שער נכרית - קרי נכרית להשער שנחתך ואינו דבוק לבשרה וס"ל דע"ז לא אחז"ל שער באשה ערוה וגם מותר לגלותה ואין בה משום פריעת הראש ויש חולקין ואומרים דאף בפיאה נכרית שייך שער באשה ערוה ואיסור פריעת ראש וכתב הפמ"ג דבמדינות שיוצאין הנשים בפיאה נכרית מגולה יש להם לסמוך על הש"ע ומשמע מיניה שם דאפילו שער של עצמה שנחתך ואח"כ חברה לראשה ג"כ יש להקל ובספר מגן גבורים החמיר בזה ע"ש. וכתב עוד שם דאם אין מנהג המקום שילכו הנשים בפאה נכרית בודאי הדין עם המחמירין בזה משום מראית העין ע"ש:

שמע ולברך כנגדן. שכיון שרגילות הן בכך, אין לחוש להרהור, והוא הדין לאשה נשואה שרגילה לצאת בגילוי ראש ברשות הרבים **(יבי"א ח"ו סי' נג, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרנו)**.

עין משפט מ,נ - ש״ע אורח חיים מ, א

נושא ההלכה: תליית תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שתלה תפיליו. מיתיבי: התולה תפיליו יתלו לו חייו. דורשי חמורות אמרו: (דברים כ״ח) והיו חייך תלואים לך מנגד, זה התולה תפיליו! - לא קשיא, הא - ברצועה, הא - בקציצה. ואיבעית אימא: לא שנא רצועה ולא שנא קציצה - אסור, וכי תלה רבי - בכיסתא תלה. אי הכי, מאי למימרא? - מהו דתימא: תיבעי הנחה כספר תורה, קמשמע לן.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כיצד אסור לתלות תפילין

רי״ף, רמב״ם, רא״ש – בין ברצועה ובין בקציצה אסור (כתירוץ בתרא).

לשון הש״ע

(א) אסור לתלות תפילין, **(ב)** בין בבתים בין ברצועות, אבל מותר לתלותן **(ג)** בכיסן [194].

משנה ברורה

(א) אסור לתלות - על היתד מפני שהוא דרך בזיון:
(ב) בין בבתים - שהבתים תלויות למטה ובין שהרצועות תלויות למטה. ומ״מ באקראי בעלמא שאוחז התפילין בידו והרצועות תלויות למטה אין להקפיד אבל אם התפילין תלויין אסור בכל גווני ואין בכלל זה מה שהתש״ר תלוי באויר ומחזיקן ביד ברצועות ומשימם על הראש כי זהו צורך הנחתן. ויש מניחין הש״ר על הדף וכדומה בשעה שלובשין:
(ג) בכיסן - וס״ת אסור לתלותה בכל גווני אפילו כשהיא באה״ק ותולה האה״ק ועיין בח״א כלל ל״א שכתב דאפילו כשאה״ק מחובר ביתידות לכותל אסור כל שאין תחתיו עומד דבר מה וספרים כגון ספרי תלמוד וכדומה דומה לתפילין. ומ״מ ספרים או סידורי תפלות הקבועים בלוחות שבהם שלשלת של כסף אסור לתלותן בם שהלוחות אין דומות לכיס לפי שהן מחוברות לסידור והרי הן כסידור עצמו. מותר לכתוב פסוקים בנייר ולתלותן בפתח ביהכ״נ. נוהגים העולם להתענות כשנופל תפילין מידו על הארץ בלא נרתיקן וה״ה כשנופל ס״ת אפילו בנרתיקן. ועיין בא״ר שכתב דאפילו תפילין בנרתיקן יתן פרוטה לצדקה:

הלכה למעשה

[194] אסור לתלות את התפילין על היתד, (או מתלה) כיון שהוא דרך בזיון. בין שהבתים תלויים למטה, בין שהרצועות תלויות למטה. ויש אומרים שאם הוא באקראי בעלמא, וכגון שאוחז את התפילין בידו והרצועות תלויות למטה לצורך הנחת התפילין, אין להקפיד. אך דעת כמה פוסקים להחמיר בזה שלא לאחוז בקשר התפילין גם בעת שמניח התפילין, באופן שלא יהיו התפילין תלויין **(ילקו״י הל׳ תפילין עמ׳ תצג הל׳ א)**.

הלכות
דף כד:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים צז, ג

נושא ההלכה: כינה עוקצתו בשעת התפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק, ונתעטש, ורק **וממשמש בבגדו**, אבל לא היה מתעטף, וכשהוא מפהק - היה מניח ידו על סנטרו.

לשון הש״ע

אם כינה עוקצתו, ימשמש בבגדיו להסירו שלא תתבטל כוונתו, אבל לא יסירנה **(יא)** בידו.
הגה: ודוקא בשעת התפלה, אבל שלא בשעת התפלה יכול ליטול כינה ולזורקו בבהכ״נ (א״ז), (וע״ל **(יב)** סי׳ ד׳ סעיף י״ח).

משנה ברורה

(יא) בידו - ואם עבר ונטלה ישפשף ידו בכותל או בד״א וכדלעיל בסימן צ״ב ס״ו:
(יב) סי׳ ד׳ סי״ח - דמבואר שם דהנוגע בכינה צריך ליטול ידיו במים מפני רוח רעה השורה על הידים וכ״ש אם הוא קודם התפילה דצריך ליטול ידיו במים מפני התפילה:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים צז, ד

נושא ההלכה: נפלה טליתו בשעת התפלה אימתי יכול להחזירה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי חנינא: אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק, ונתעטש, ורק וממשמש בבגדו, **אבל לא היה מתעטף**, וכשהוא מפהק - היה מניח ידו על סנטרו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

נפלה טליתו בשעת התפלה

רש״י, ר׳ יונה, תוספות – אסור להרימה משום הפסק.

רי״ף, ר״ח – לתקנו שלא יפול מעליו לגמרי – מותר.
נפלה טליתו לגמרי – אסור להרימה.

לשון הש״ע

אם נשמט טליתו ממקומו **(יג)** יכול למשמש בו ולהחזירו, אבל אם נפל **(יד)** כולו **(טו)** אינו יכול לחזור ולהתעטף בו, **(טז)** דהוי הפסק [195].

משנה ברורה

(יג) יכול למשמש וכו׳ - אפילו נפל רובו:
(יד) כולו - אפילו אם נשאר עדיין בידו העטיפה הוי הפסק:
(טו) אינו יכול וכו׳ - ואם עבר והתעטף בו א״צ להתחיל מתחילת הברכה אלא גומר התפילה והולך וכשיגמור תפילתו ימשמש בו ויברך ועיין לעיל בסי׳ ח׳ סט״ו ובמ״ב שם. זקן שמשים בתי עינים שקורין ברי״ל אם הם רפויין בחוטמו שקרוב ליפול ע״י כריעות והשתחויות נכון להחמיר שיקשרם מתחלה בחוט [אחרונים]:
(טז) דהוי הפסק - אם לא שהוא טרוד עי״ז ואינו יכול לכוין ילבשנו כשיסיים הברכה:

◆ הלכה למעשה ◆

[195] אם נשמטה טליתו מעליו באמצע התפלה, יכול למשמש בה ולהחזירה. אבל אם נפלה כולה אינו יכול לחזור ולהתעטף בה, משום דהוי הפסק. אבל אם הוא נטרד על ידי זה ואינו יכול לכוין בתפלה, ילבשנה בין ברכה לברכה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שנו)**.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים צז, א

נושא ההלכה: גיהוק, פיהוק בשעת התפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי חנינא: **אני ראיתי את רבי שגיהק ופיהק**, ונתעטש, ורק וממשמש בבגדו, אבל לא היה מתעטף, **וכשהוא מפהק - היה מניח ידו על סנטרו**.

לשון הש״ע

לא יגהק (מוציא מגופו לפיו נפיחה מתוך שובעו רייטי״ר בלע״ז), ולא יפהק (פותח פיו להוציא רוח הפה), ואם צריך **(א)** לפהק מתוך אונס, יניח ידו על פיו, שלא תראה פתיחתו [196]. (ויזהר שלא יניח ידו על **(ב)** סנטרו בשעת התפלה, דהוי דרך גסות הרוח) (טור והרי״ף).

משנה ברורה

(א) לפהק מתוך אונס - ה״ה דבגיהוק מתוך אונס ליכא איסורא ומה דלא נקטו אפשר משום דבו ליכא חיובא להניח ידו שאין פתיחת פיו רב כ״כ וגם הוא לזמן מועט מאוד משא״כ בפיהוק:
(ב) סנטרו - היינו לחי התחתון וחזנים העושים כן בשעת הזמר מותר לפי שאינם מתכוונים לגסות אלא להנעים את הקול אבל שלא בשעת הזמר אסור:

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים קג, ג

נושא ההלכה: המתעטש מלמטה / מלמעלה בשעת התפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

מתעטש אמתעטש קשיא! - מתעטש אמתעטש נמי לא קשיא: כאן - מלמעלה, כאן – מלמטה, דאמר רב זירא: הא מילתא אבלעא לי בי רב המנונא, ותקילא לי כי כולי תלמודאי: המתעטש בתפלתו - סימן יפה לו, כשם שעושים לו נחת רוח מלמטה כך עושין לו נחת רוח מלמעלה.

לשון הש״ע

(י) המתעטש בתפלתו מלמטה, סימן רע לו, מלמעלה, סימן יפה לו.

משנה ברורה

(י) המתעטש - י״א דדוקא כשמפיח בקול והמ״א חולק דה״ה בלי קול וגם בזה צריך להרחיק כנ״ל:

[196] אם נתעורר לגהק או לפהק או להתעטש באמצע תפלתו, יניח כף ידו על פיו שלא תראה פתיחת הפה. (וכן ראוי לנהוג בכל משך היום כשהוא מפהק) **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שנו)**.

עין משפט ו,ז - ש"ע אורח חיים צז, ב

נושא ההלכה: רקיקה באמצע תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אלא רק ארק קשיא! - רק ארק נמי לא קשיא: אפשר כדרב יהודה, דאמר רב יהודה: היה עומד בתפלה ונזדמן לו רוק - מבליעו בטליתו, ואם טלית נאה הוא - מבליעו באפרקסותו. רבינא הוה קאי אחורי דרב אשי, נזדמן לו רוק, פתקיה לאחוריה. אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב יהודה מבליעו באפרקסותו? - אמר ליה: אנא אנינא דעתאי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כיצד מפליט הרוק באמצע תפלה

רמב"ם, ר' מנוח – יפליט הרוק ע"י סודר שבידו, ואם אין לו סודר ואינו יכול ליגע בידו זורקו בפיו לאחוריו.

ר' יונה – מפליט לתוך בגד, ואם אינו יכול להעמיד עצמו עד שיביא בגד לפלוט, רוקקו מיד.

לאיזה צד רוקק

טור – אחור או שמאל, אבל לא לפניו או לימין.

ר' יונה – לאחור, ואם אפשר לו לרוק לאחריו אסור לשמאלו.

רמב"ם, ב"י – לאחוריו בדוקא, ושמאל שוה לימין לאיסור.

שמאל וימין שאמרו של המתפלל או של הקב"ה

תלמידי ר' יונה- של הקב"ה.

מהר"י אבוהב – של המתפלל.

לשון הש"ע

אסור לו **(ג)** לרוק, ואם **(ד)** א"א לו שלא לרוק, מבליעו בכסותו בענין **(ה)** שלא יהא נראה, ואם הוא אסטניס, (פי' שאינו יכול לראות דבר מאוס), **(ו)** ואינו יכול להבליעו בכסותו, **(ז)** זורקו לאחוריו[197]. ואם א"א לזורקו לאחוריו, זורקו לשמאלו, אבל לא לימינו, **(ח)** וכל שכן לפניו, דאסור, (הר"י פ' מי שמתו). והא דלקמן בריש סי' קכ"ג שהופך פניו לצד שמאל תחלה, שהוא ימין של הקב"ה, **(ט)** י"ל דהטעם כיון שמעולם לא ירדה השכינה למטה מי' א"כ אין השכינה כנגד המתפלל, ולפיכך חלקו כבוד לימין דידיה ברקיקה שהיא בשעת תפלה. אבל כשפוסע שלשה פסיעות, האדם מרחיק עצמו ממקום תפלתו **(י)** והוא כנגד השכינה, ולפיכך נותן שלום לשמאלו שאז הוא כנגד ימינו של הקב"ה (ב"י בשם אביו).

משנה ברורה

(ג) לרוק - וכל שאסור בתוך התפילה אסור אפילו בתחנונים שלאחר התפילה דכל זמן שלא פסע ה"ל כעומד לפני המלך:

(ד) א"א לו וכו' - כגון שיצטער בזה ויהא טרוד בתפילתו ואחר הרקיקה ימתין כדי הילוך ד"א וכדלעיל בסימן צ"ב ס"ט:

(ה) שלא יהא נראה - כגון בבגד תחתון אבל בבגד עליון כיון שהרוק נראה אסור ובמדינתינו שלובשין פאצילעס אף שהרוק נראה אפשר דמותר דכיון שעשוי לכך אין בו משום מיאוס כן כתב המ"א אבל שארי אחרונים כתבו שגם בזה צריך לכרוך מקום הרוק שלא יהא נראה:

(ו) ואינו יכול וכו' - פי' שמאוס לו להבליעו בכסותו או שאינו יכול לשהותו בפיו עד שיבליענו או שהוא כסות נאה ואם נצריכנו שיבליענו בו יטרידנו ג"כ:

◆ הלכה למעשה ◆

[197] כיום לא נהגו לרוק מאחוריו, שהבריות מואסים בזה, לכן יוציא מכיסו ממחטה לקנח בה את אפו, או לרוק לתוכה, ולא יגרום מיאוס לבאי בית הכנסת, וגדול כבוד הבריות **(ילקו"י תפלה כרך א עמ' שנז הערה ד)**.

(ז) זורקו לאחוריו - היינו שהופך פניו לאחוריו או שזורקו בידו לאחוריו אבל לא כלפי מעלה שנראה ככופר:
(ח) וכש"כ לפניו - מפני שהמתפלל שכינה לפניו ומ"מ אם א"א לו לרוק אלא לפניו או לימינו והוא מצטער בתפילה ע"י שאינו יכול לרוק מותר לו לרוק לימינו ואפילו לפניו:
(ט) י"ל דהטעם וכו' - והאחרונים תרצו בפשיטות דהכא בשעת רקיקתו מסלק ממנו כבוד השכינה וכמש"כ בסימן ג' לענין התכבדו מכובדים וכו' ע"כ אזלינן בתר ימין ושמאל של האדם משא"כ בסימן קכ"ג דאיירי בהשתחואה שמשתחוה בסוף תפילתו להשכינה ע"כ אזלינן בתר ימין דשכינה:
(י) והוא כנגד השכינה - ר"ל שע"כ כונתו אז בעת השתחויה להשתחות נגד השכינה שהיא למעלה מעשרה כי הלא לא ירדה למטה:

עין משפט ח,ט - ש"ע אורח חיים קא, ב

נושא ההלכה: השמעה לאזנו / הגבהת קולו בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. אמר רב הונא: לא שנו אלא שיכול לכוין את לבו בלחש, אבל אין יכול לכוין את לבו בלחש – מותר, והני מילי - ביחיד, אבל בצבור - אתי למיטרד צבורא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המתפלל ישמיע לאזנו או לאו

רשב"א, הגהות מיימוניות, טור, ב"י – צריך להשמיע לאזנו, אבל אחרים לא ישמעו.

זוהר – לא ישמיע אף לאזנו רק יחתוך בשפתיו, וראוי לחוש לו (בדק הבית).

להשמיע קולו בתפלה על מנת שילמדו ממנו בני הבית

רשב"א, מרדכי, טור – מותר להגביה קולו בבית שילמדו ממנו.

מהר"י אבוהב – אסור להגביה בכוונה קולו.

לשון הש"ע

לא יתפלל בלבו לבד [198], אלא מחתך הדברים בשפתיו **(ה)** ומשמיע לאזניו בלחש, **(ו)** ולא ישמיע **(ז)** קולו [199], ואם אינו יכול לכוין **(ח)** בלחש, מותר **(ט)** להגביה קולו, וה"מ בינו לבין עצמו, אבל **(י)** בצבור, אסור, דאתי למטרד צבורא [200]. הגה: ואם משמיע קולו בביתו כשמתפלל, כדי שילמדו ממנו בני ביתו, מותר [201] (טור).

◆ הלכה למעשה ◆

[198] מי שהתפלל בהרהור הלב, ולא הוציא המילים בפיו ובשפתיו, לא יצא ידי חובת התפלה, וצריך לחזור ולהתפלל, אך טוב שיתנה ויאמר: אם לא יצאתי ידי חובת התפלה, הריני חוזר ומתפלל לשם חובה, ואם יצאתי ידי חובה, תהיה תפלתי זו לנדבה. ואולם אם הרהר ברכה אחרונה בלבו, בדיעבד יצא ידי חובת הברכה. אבל אם הרהר ברכה ראשונה בלבו, יאמר ברוך שם כבוד וגו', ויחזור לברך ברכה ראשונה **(יבי"א ח"ד ס"סי ג, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תכז)**.

[199] חז"ל למדו (בברכות לא.) ממה שנאמר בתפלת חנה: וחנה היא מדברת על לבה רק שפתיה נעות, מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו, כלומר שיבטא בשפתיו את המלים שבתפלה כהוגן, ולא יתפלל בהרהור הלב בלבד. וקולה לא ישמע, מכאן שאסור להגביה קולו בתפלתו (תפלת לחש). וכן אמרו (בברכות כד:) המשמיע קולו בתפלתו הרי זה מקטני אמנה. ופירש רש"י, שדומה כאילו הקדוש ברוך הוא ח"ו אינו שומע תפלת לחש. וכן פסק מרן בשלחן ערוך (סימן קא סעיף ב'), וז"ל: לא יתפלל בלבו בלבד, אלא מחתך הדברים בשפתיו, ומשמיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו בתפלתו (לאחרים), ואם אינו יכול לכוין בלחש מותר להגביה קולו, במה דברים אמורים ביחיד, אבל בצבור אסור, שיבוא להטריד הצבור מקולו. ע"כ. ואף על פי שיש חולקים על מרן וסוברים שלא ישמיע אף לאזניו, העיקר כדברי מרן, ובפרט שעל ידי שמשמיע לאזניו יוכל לבטא את התיבות שבתפלה כהלכה, וגם יוכל לכוין היטב בתפלתו **(הליכות עולם ח"א עמ' קנה, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תיד)**.

[200] מי שמתפלל שמונה עשרה בלחש, ומגביה קצת את קולו, יש אומרים שאם מוכרחים השומעים לעמוד

משנה ברורה

(ה) ומשמיע - ויש שכתבו דצריך לחוש לדברי הזוהר שאף לכתחילה לא ישמיע לאזניו אבל המ"א כתב שאין ראיה מהזוהר וכ"כ בביאור הגר"א דאף דעת הזוהר הוא כהש"ע וכ"כ שארי אחרונים שטוב יותר לכתחילה שישמיע לאזניו. ובדיעבד לכו"ע אם אמר בלחש כ"כ שאפילו לאזניו לא השמיע יצא כיון שמ"מ הוציא בשפתיו:
(ו) ולא ישמיע - דכתיב בתפילת חנה רק שפתיה נעות וקולה לא ישמע וכל המשמיע קולו בתפלתו ה"ז מקטני אמנה כאלו אין מאמין שהקב"ה שומע תפלת לחש וכל המגביה קולו בתפילתו ה"ז מנביאי השקר שהיה דרכן לצעוק בקול לע"ז שלהן ועיין בברכי יוסף ובח"א דלכתחילה צריך להתפלל בלחש כ"כ שאף חבירו העומד בסמוך לו לא יהיה יוכל לשמוע ומ"מ אם א"א לו לכוין בענין זה יש לו לעשות בענין שיכול לכוין אך שיזהר שלא יטריד לאחרים וכדלקמיה:
(ז) קולו - ואפילו בפסוקי דזמרה טוב שלא להרים קול כי הקב"ה שומע בלחש לא כאותם המגביהים קולם יותר מדאי ומיהו בשבת שנוהגים שאחד אומר פסוקי דזמרה בקול רם שפיר דמי [פמ"ג]:
(ח) בלחש - הט"ז כתב דאף אם יכול לכוין בלחש אבל לא כ"כ כמו בקול מיקרי אינו יכול לכוין ויכול להתפלל ביחיד בקול ועיין בבה"ל שכתבנו דאין להקל בזה:
(ט) להגביה קולו - ואיירי דאפילו אם ישמיע קולו במקצת ג"כ לא יוכל לכוין דאל"ה אסור:
(י) בצבור אסור - אפילו להשמיע קולו במקצת וכ"ש להגביה קולו:

עין משפט י - ש"ע אורח חיים קג, א

נושא ההלכה: יצא ממנו רוח מלמטה בשעת תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

רבי אבא הוה קא משתמיט מיניה דרב יהודה, דהוה קא בעי למיסק לארעא דישראל, דאמר רב יהודה: כל העולה מבבל לארץ ישראל עובר בעשה, שנאמר: (ירמיהו כ"ז) בבלה יובאו ושמה יהיו עד יום פקדי אותם נאם ה'. אמר: איזיל ואשמע מיניה מילתא מבית וועדא, והדר אפיק אזל אשכחיה לתנא דקתני קמיה דרב יהודה: **היה עומד בתפלה ונתעטש - ממתין עד שיכלה הרוח וחוזר ומתפלל.**

לשון הש"ע

היה עומד בתפלה ויצא ממנו רוח מלמטה, ממתין עד שיכלה **(א)** הריח **(ב)** וחוזר ומתפלל.

משנה ברורה

(א) הריח - דמעיקרא אסור אפילו בד"ת וכדלעיל בסימן ע"ט ס"ט:
(ב) וחוזר ומתפלל - היינו למקום שפסק אפילו שהה אחר שפסק הריח וע"י הצירוף היה כדי לגמור כולה דהא אם היה רוצה היה מתפלל מיד שפסק וא"כ לא היה כל ההפסק מחמת אונס ואינו חוזר לראש לפי מה שפסק הרמ"א לעיל בסימן ס"ה. כתבו האחרונים דבזה אין צריך לומר הרבון הכתוב בס"ב דכשאין מרחיק אין ניכר בושתו וכלימתו וכעין שכתב ההג"ה לקמן בס"ב:

שם יענו אמן על הברכות ששומעים, ובפרט אותם העומדים תוך ד' אמותיו ושומעים את תפלתו. אך יותר טוב היכא דאפשר ללכת משם. ויש חולקים. והעיקר לדינא שצריך לענות אחריו אמן, ומכל מקום אם ירצה יכול לקום משם וללכת למקום אחר היכא דאפשר. ואם הוא נמצא במקום שאסור להפסיק בשיחה, כגון באמצע פסוקי דזמרה, טוב שיתרחק משם כדי שלא ישמע התפלה מחבירו, ולא יצטרך לענות אמן באמצע הזמירות. ואם שמע הברכה באמצע פסוקי דזמרה, עונה אמן **(יבי"א ח"ח סי' י אות ב, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תכד)**.
עדות שנהגו שהשליח צבור אומר בקול רם תפלת ערבית של לילי יום טוב ושל לילי ימים נוראים, יש להם על מה שיסמוכו, ואין לבטל מנהגם בחוזק יד, מפני המחלוקת. ומכל מקום אם כל הקהל יודעים ומתפללים מתוך המחזור, ומסכימים לבטל מנהגם בזה, לצאת ידי החכמים המקובלים, תבא עליהם ברכה **(יבי"א ח"ח סי' ט, ילקו"י תפלה כרך א' שם)**.
201 המתפלל בביתו, ומתפלל תפלת שמונה עשרה קצת בקול רם כדי ללמד את בני ביתו, אין ספק שצריכים לענות אחריו אמן, דכיון שהותר לו לנהוג כן, ותפלתו תפלה, לכולי עלמא עונים אחריו אמן **(יבי"א ח"ח סי' י אות ב, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תכז)**.

עין משפט כ - ש"ע אורח חיים קג, ב

נושא ההלכה: בקש לצאת ממנו רוח מלמטה בתפלה ואינו יכול להעמיד עצמו

לשון מקור ההלכה בגמ'

איכא דאמרי: היה עומד בתפלה ובקש להתעטש - מרחיק לאחריו ארבע אמות ומתעטש, וממתין עד שיכלה הרוח, וחוזר ומתפלל, ואומר: רבונו של עולם, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו בחיינו, ובאחריתנו רמה ותולעה, ומתחיל ממקום שפסק.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הטעם שמהלך לאחוריו ולא לפניו או לצדדים

ר' יונה – לפי שצריך שפניו יהיו כלפי מקום שהתפלל, דאל"ה יראה כאילו אינו רוצה לחזור לתפלתו.

מהר"י אבוהב – צריך להרחיק עצמו ממקום השכינה, וזה דוקא במהלך לאחוריו.

מה טעם צריך לחזור למקום תפלה הראשון

מהר"י אבוהב – לפי שצריך להתפלל במקום הקבוע לתפלתו.

ב"י – היות והתחיל תפלתו במקום אחד קבעה השכינה את מקומה שם וצריך לחזור למקום השכינה.

מה קודם חזרה למקומו או אמירת "רבון העולמים"

רמב"ם, ב"י – קודם אומר "רבון העולמים" ואח"כ חוזר למקומו.

טור – קודם יחזור למקומו ואח"כ יאמר "רבון העולמים".

בקש לצאת ממנו רוח מלמטה האם יכול להעמיד עצמו שלא להוציא הרוח עד גמר התפילה

תרומת הדשן, רמב"ם – יכול להעמיד עצמו, דלא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהה לגדולים או לקטנים, אבל להפחה בעלמא לא אסרו.

המתבייש לילך לאחוריו

תרומת הדשן – משום כבוד הבריות א"צ לילך לאחוריו, ומ"מ נוסח "רבון העולמים" לא יאמר שלא נתקן אלא בעוקר ממקומו שאז מורגש ונראה בשתו וכלימתו כמו שאומר בנוסח, ורק ביחיד עוקר ממקומו ואומר "רבון העולמים".

לשון הש"ע

בקש לצאת ממנו רוח מלמטה ונצטער הרבה **(ג)** ואינו יכול להעמיד עצמו, הולך **(ד)** אחוריו ארבע אמות ומוציא הרוח וממתין עד שיכלה הריח, **(ה)** ואומר: רבון העולמים, יצרתנו נקבים נקבים חלולים חלולים, גלוי וידוע לפניך חרפתנו וכלימתנו, חרפה וכלימה בחיינו רמה ותולעה במותנו, **(ו)** וחוזר למקומו וחוזר **(ז)** למקום שפסק. הגה: **(ח)** וע"ל סי' פ"ה. י"א דכל זה מיירי כשמתפלל בביתו, אבל כשמתפלל בצבור דהוי ליה ביוש גדול, אין צריך להרחיק כלל לאחוריו **(ט)** וגם לא יאמר הרבון, רק ממתין עד שיכלה ממנו הריח, וכן נוהגין. (תרומת הדשן סימן ט"ז).

משנה ברורה

(ג) ואינו יכול - דבלא"ה אין לו להוציא רוח בשום פנים בתפלה ולא חיישינן לבל תשקצו אלא כשמשהא עצמו לקטנים או לגדולים אבל להפחה לא ונראה לי דעכ"פ יראה להזיז התפילין ולנתקן שלא יהיו מונחין על מקומן כי אסור להפיח בתפילין:

(ד) אחוריו - דבעינן שיהא פניו נגד המקום שהתחיל להתפלל להראות שרוצה עדיין לחזור לתפלתו ואפילו לצדדין או לפניו אסור:

(ה) ואומר רבון - בתוך התפלה דהא מופסקת ועומדת כבר ע"י הרוח לפיכך יכול להפסיק נמי ולומר דבר זה באמצע:

(ו) וחוזר למקומו - ובח"א הסכים לדעת הסוברים דיחזור למקומו קודם הרבון :
(ז) למקום שפסק - לכאורה הכוונה לתחלת הברכה שפסק בה וכדלקמן בסימן ק"ד ס"ה [לבושי שרד] ועיין לקמן מה שכתבנו שם להלכה בשם האחרונים :
(ח) ועי"ל סי' פ"ה - ר"ל דנתבאר שם דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש וכתב הב"ח דדוקא אם השהייה היה ע"י העיטושים וריח הנודף לבד ולא מצרפינן לזה מה שצריך לילך לאחריו ד"א והחזרה ואמירת הרבון וכ"כ הפמ"ג :
(ט) וגם לא יאמר - וטוב שיהרהר בלבו :

עין משפט ל - ש"ע אורח חיים עד, א

נושא ההלכה: לבו רואה את הערוה לענין ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן : היה ישן בטליתו ואינו יכול להוציא את ראשו מפני הצנה - חוצץ בטליתו על צוארו וקורא קריאת שמע. ויש אומרים : על לבו. ותנא קמא - הרי לבו רואה את הערוה! קסבר : לבו רואה את הערוה מותר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

האם מותר לבו רואה את הערוה

ר' שמעיה בשם רש"י – מותר (הלכה כת"ק).

רי"ף, רמב"ם, ר"ח, רא"ש, תוספות, ראב"ד, ב"י – אסור (הלכה כהיש אומרים).

לשון הש"ע

(א) היה ישן ערום בטליתו, **(ב)** צריך לחוץ בטלית **(ג)** על לבו ואז יקרא, **(ד)** משום דלבו **(ה)** רואה את הערוה אסור.[202] הגה : והי"ה אם לבו **(ו)** רואה ערות חבירו, אסור (טור) .

משנה ברורה

(א) היה ישן ערום - המחבר תפס לשון הגמרא [ברכות כ"ג ע"ב] דשם שייך האי לישנא אבל בענינו ה"ה כשהיה ישן בחלוקו בלא מכנסים ג"כ דינא הכי דאסור בד"ת או לברך שום ברכה עד שידביק בידיו הכתונת במקום הלב או למטה מלבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה :
(ב) צריך לחוץ - פי' דידביק הטלית על לבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה אבל בלא"ה אסור דנהי דלבו מכוסה בטלית שעל כל גופו הרי עדיין לבו וערוה בהדדי הן ואין דבר ביניהן :
(ג) על לבו - והי"ה אם חוצץ בטליתו מתחת ללבו כדי שיהא הפסק בין לבו לערוה ואפילו אם לבו מגולה לגמרי וכדלקמן בסעיף ו' :
(ד) משום דלבו וכו' - דערוה בראיה תלי רחמנא כדכתיב לא יראה בך ערות דבר וגו' ומצינו לשון ראיה בלב כדכתיב ולבי ראה הרבה חכמה לפיכך החמירו חכמים בזה. ודע דאפילו אם לבו מכוסה בבגד להפסיק בינו לערוה צריך שתהא ערותו ג"כ מכוסה ואם הוא מגולה הסכימו הרבה אחרונים דאסור לקרות מן התורה אפילו אם מכוסה בהטלית גם על ראשו ועיניו שלא יוכל לראות את הערוה שהרי לא נאמר לא תראה ערות דבר אלא לא

◆ הלכה למעשה ◆

[202] אסור לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך ברכה ולומר כל דבר שבקדושה, או ללמוד בדברי תורה, כשהוא ערום, כל שלבו רואה את הערוה, ולא די במה שמכסה את גופו. וכן כנגד חבירו שהוא ערום. משום שנאמר ולא יראה בך ערות דבר. אולם כל זה באופן שהוא מוציא בשפתיו, אבל אם רק מהרהר בדברי תורה מותר. שדרשו חז"ל (שבת קנ.) ולא יראה בך ערות "דבר", לשון דיבור, דיבור אסור הרהור מותר. לפיכך המתרחץ באמבטיא פרטית, מותר לו להכניס טייפ, לשמוע דברי קדושה, אף על פי שהוא עומד ערום ומתרחץ, ובשעה ששומע דברי קדושה מהרהר בהם, דהרהור לאו כדיבור דמי. במה דברים אמורים כשבחדר האמבטיא אין שם בית כסא (שירותים), אבל אם יש שם בית כסא, אסור, לפי שגם בבתי כסא של זמנינו שבדרך כלל הם נקיים, אסור להרהר בדברי תורה. וכן בית מרחץ שמתרחצים שם רבים, אסור להרהר בדברי תורה בתוך החדר הפנימי שבו מתרחצים, משום דנפישא זוהמיה **(יבי"א ח"ז חאו"ח סי' כז אות ג, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרנא)**.

יראה בך כלומר שתהא מכוסה בענין שלא יוכל להראות אפילו לאחר. לפיכך העומד בבית ערום והוציא ראשו חוץ לחלון שלא יראה ערותו אע"פ שחצץ בבגד על לבו ה"ז לא יקרא כיון שערותו מגולה ונראית בבית אבל הישן ערום בכילה שאינה גבוה י' טפחים והוציא ראשו חוצה לה וגם חצץ באיזה דבר להפסיק בין לבו לערוה אע"פ שערותו מגולה בכילה ה"ז כמכוסה בטלית שכיון שאין הכילה גבוה י"ט שם כיסוי עליה כמו מלבוש ואינו דומה לבית שהוא חלוק רשות לעצמו ולא נוכל לכנות עליה שם כיסוי ע"כ אסור. וכן אם צואה בבית בתוך ד"א והוציא ראשו חוץ לחלון אסור לקרות ק"ש דשדינן ראשו בתר רובו [מ"א ור"ל דאסור אפילו לדעת המתירין לקמן בסימן ע"ו ס"ד ע"ש ועיין בפמ"ג] ואם הכניס ראשו לחדר שיש שם צואה אסור ג"כ לכו"ע לקרות דעכ"פ הצואה נגד עיניו ולדעת הרשב"א המובא בסימן ע"ט ס"ב אסור אפילו הוא עומד מבחוץ נגד הפתח כיון שהצואה כנגדו ע"ש.

(ה) רואה את וכו' - עיין בדה"ח דאפילו בדיעבד אם קרא ק"ש והתפלל חוזר וכן מוכח מפמ"ג בסימן ע"א בא"א אות ה' עוד מוכח שם דהק"ש חוזר עם ברכותיה אם קראם בראיית לבו לערוה דהכי תקנו חכמים אבל בשאר ברכות יש להסתפק בדיעבד אם יחזור וספק ברכות להקל. ובח"א כלל ג' דין ל"ג ובנשמת אדם כלל ד' משמע דיש להקל בדיעבד גם לענין תפלה בדבר דהאיסור הוא רק מדרבנן ועיין בבה"ל סימן קפ"ה ואפשר דיש לתפוס כוותיה לענין זה ונצרף דעת רש"י ור"ש תלמידו המובא בתוס' [ברכות כ"ה ע"ב] :

(ו) רואה ערות חבירו - דהיינו שאין הפסק בין לבו לערות חבירו כגון ששניהם שוכבים ערומים ומתכסים בטלית אחד והם רחוקים זה מזה דהיינו שאין בשרם נוגע אלא שפניהם זה כנגד זה והוא עצמו יש לו הפסק בין לבו לערוה אעפ"כ אסור משום דלבו רואה ערות חבירו או כגון ששניהם עומדים במים ולבו אינו רואה ערות עצמו לפי שמכוסה בבגד ממטה ללבו אלא שרואה ערות חבירו שאינו מכוסה אסור אף שעיניו חוץ למים דמ"מ לבו רואה :

עין משפט מ - ש"ע יורה דעה רמו, כו

נושא ההלכה: הרהור דברי תורה במקומות המטונפים

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב הונא : תלמיד חכם אסור לו לעמוד במקום הטנופת - לפי שאי אפשר לו לעמוד בלי הרהור תורה! - לא קשיא, כאן - בעומד, כאן - במהלך. ומי אמר רבי יוחנן הכי? והאמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן : בכל מקום מותר להרהר בדברי תורה - חוץ מבית המרחץ ומבית הכסא! וכי תימא, הכא נמי, כאן בעומד כאן במהלך.

לשון הש"ע

כל המבטל תורה מעושר, סופו לבטלה מעוני. וכל המקיים את התורה מעוני, סופו לקיימה מעושר. הגה : כשמסיים מסכת, מצוה לשמוח ולעשות סעודה, ונקראת סעודת מצוה. (נ"י פ' יש נוחלין ומימרא דאביי פ' כל כתבי). ואסור לעסוק בדברי תורה במקומות המטונפים, ולכן אמרו שאסור לתלמיד חכם לעמוד במקומות המטונפים, מפני שלא יהרהר בדברי תורה. (פשוט פ' מי שמתו). ומ"מ מותר ליכנס למרחץ אף מתוך הלכה שאינה פסוקה, (ת"ה סי' ס"א /מ"א/) ולא חיישינן שיהרהר, דבמרחץ שומר עצמו מהרהור תורה (סברת הרב דלא כמסקנת ת"ה שמגמגם בזה).

עין משפט נ - ש"ע אורח חיים פה, א

נושא ההלכה: אמירת ק"ש במבואות המטונפים

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר ליה לרבי יוחנן : להיכן אהדר? אמר ליה : אם שהית כדי לגמור את כולה - חזור לראש! הכי קאמר ליה : לדידי - לא סבירא לי, לדידך דסבירא לך - אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש. תניא כותיה דרב הונא, תניא כותיה דרב חסדא. תניא כותיה דרב הונא : המהלך במבואות המטונפות - מניח ידו על פיו ויקרא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא : היה מהלך במבואות המטונפות - לא יקרא קריאת שמע, ולא עוד אלא שאם היה קורא ובא - פוסק. לא פסק מאי? - אמר רבי מיאשה בר בריה דרבי יהושע בן לוי : עליו הכתוב אומר (יחזקאל כ') וגם אני נתתי להם חקים לא טובים ומשפטים לא יחיו [בהם]. רב אסי אמר : (ישעיהו ה') הוי מושכי העון בחבלי השוא. רב אדא בר אהבה אמר מהכא : (במדבר ט"ו) כי דבר ה' בזה. ואם פסק מה שכרו? אמר רבי אבהו עליו הכתוב אומר : (דברים לב) ובדבר הזה תאריכו ימים.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הרהור במבואות המטונפים או אינם נקיים

ב"י – יקרא לאו דוקא אלא אפילו הרהור אסור.

ר' יונה ע"פ ב"י – במקום שאינו נקי אבל אינו מטונף הרהור מותר.

לשון הש"ע

לא ילך אדם במבואות המטונפות **(א)** ויניח ידו על פיו ויקרא ק"ש. ואפילו אם היה קורא ובא, צריך להפסיק **(ב)** כשיגיע למבוי המטונף, וכשיצא משם, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: וי"א שחוזר לראש, **(ג)** וכן עיקר (וע"ל סי' ס"ה).

משנה ברורה

(א) ויניח ידו וכו' - כלומר שקורא כ"כ בלחש עד שאינו ניכר כלל שמרחש בשפתיו ג"כ אסור:
(ב) כשיגיע - ר"ל בתוך ד"א ואם הוא לפניו אסור כמלא עיניו:
(ג) וכן עיקר - עיין בסימן ס"ה במשנה ברורה שביארנו שם כל פרטי הדין:

עין משפט ס,ע - ש"ע אורח חיים סה, א

נושא ההלכה: הפסק בק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

רבי אבהו הוה קא אזיל בתריה דרבי יוחנן, והוה קא קרי קריאת שמע, כי מטא במבואות המטונפות אשתיק. אמר ליה לרבי יוחנן: להיכן אהדר? אמר ליה: אם שהית כדי לגמור את כולה - חזור לראש! הכי קאמר ליה: לדידי - לא סבירא לי, לדידך דסבירא לך - אם שהית כדי לגמור את כולה חזור לראש.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הפסיק ושהה כדי לגמור את כל ק"ש להיכן חוזר

רי"ף, רמב"ם, ר' יונה – חוזר למקום שפסק.

רשב"א, ראב"ד, תוספות – באונס (שהמקום או האדם לא היה ראוי לקריאה) – חוזר לראש.
שהה מעצמו – למקום שפסק.

לשון הש"ע

קראה סירוגין, דהיינו שהתחיל לקרות והפסיק בין בשתיקה **(א)** בין בדיבור וחזר וגמרה, אפילו שהה כדי לגמור את כולה, יצא אפילו היה ההפסק מחמת אונס [203]. הגה: ויש אומרים דאם היה אנוס, והפסיק **(ג)** כדי לגמור את כולה, **(ד)** חוזר **(ה)** לראש. **(ו)** והכי נהוג, ומשערין ענין השהייה **(ז)** לפי הקורא ולא לפי רוב בני אדם (רשב"א ס"פ היה קורא). וכן הוא לקמן סימן ק"ד.

משנה ברורה

(א) בין בדיבור - אפילו אם שח במזיד אף דעשה איסור בזה אעפ"כ א"צ לחזור רק למקום שפסק ואפילו כשפסק באמצע ברכה. וה"ה כששח באמצע הלל ומגילה ובהמ"ז או שאר ברכה ארוכה ודוקא כשהוא אומרן בעצמו דאם שומע מאחר שמוציאו והוא שח בנתיים ממילא אינו שומע ואיך יצא בזה ויבואר אי"ה להלן בכל אחד במקומו ע"ש וע' בבה"ל שכתבנו דבק"ש נכון שיחזור הפרשיות עוד הפעם כשסח במזיד כי יש אומרים דצריך לחזור לראש:
(ב) וי"א דאם וכו' - טעמם דבשלמא אם לא היה אנוס שאם היה רוצה היה יכול לקרות לא הוי השתיקה ואפילו הדבור הפסק אבל באנוס חשיבא השהייה הפסק כיון שלא היה אז יכול לקרות ועיין במ"א שמסיק דדוקא אם האונס הוא מחמת שהאיש אינו ראוי כגון שהוצרך לנקביו או שהמקום אינו ראוי כגון שמצא שם צואה או מי

◆ הלכה למעשה ◆

[203] קרא קריאת שמע והפסיק באמצע מחמת אונס, כגון שתינוק עשה צרכיו בסמוך לו והוכרח לשתוק, אפילו שהה כדי לגמור את כל הקריאת שמע, אינו חוזר לראש, אלא ממשיך אפילו לכתחלה ממקום שפסק. וכן אם קראה לסירוגין, דהיינו שהתחיל לקרוא והפסיק, וחזר אחר זמן וקרא עוד כמה פסוקים והפסיק, בין בשתיקה בין בדיבור, וחזר וגמרה, אפילו שהה זמן שיכל לגמור לקרוא את כל הקריאת שמע, יצא, אפילו הפסיק מחמת אונס **(ילקו"י הל' ק"ש עמ' תקעג)**.

רגלים והוצרך לשהות עד שיוציאום אבל אונס אחר כגון מחמת ליסטים וכה"ג הוי כמו ששתק ברצון דלא חשיב הפסק לדעה זו. ודוקא בק"ש וברכותיה וכה"ג אבל בתפלה חוזר לראש אפילו באונס אחר וכמו שיתבאר לקמן בסי' ק"ד ע"ש במ"ב ס"ק ט"ז:

(ג) כדי לגמור - היינו מראש ועד סוף אפילו עומד בסוף:

(ד) חוזר - כ"ז לענין דיעבד אבל לכתחילה לא יפסיק לשהות כדי לגמור כולה אפילו שלא מחמת אונס ואפילו בשתיקה בעלמא ואפילו בדבר שהוא מדרבנן כגון ברכת ק"ש והלל ומגילה וכה"ג וכ"ש דבתפלה יש ליזהר מאד בזה כי יש שמחמירין בתפלה אפילו דיעבד ומשמע מדברי המ"א דלכתחילה נכון ליזהר שלא ינגן הש"ץ הרבה בברכת ק"ש שיהיה בהפסק אחד כדי לגמור כולה שאז יצטרכו הקהל להפסיק הרבה בשתיקה על ידו [וני"ל דכ"ש דיש ליזהר בברכת כהנים שהוא מדאורייתא שלא יאריכו אז הקהל באמירת התחנונים בעת הברכת כהנים שעי"ז שותקין הכהנים זמן הרבה באמצע הברכה ומחמת זה טוב לעשות כמו שראיתי כתוב בשם הגר"א [וכן משמע בסימן קכ"ח סעיף מ"ה בהג"ה] שיאמרו גם בפעם שלישית הרבש"ע ולא יה"ר הארוך כי בהרבה פעמים מצוי שאין הכהנים מנגנין כלל ורק עומדין וממתינין עד שיסיימו הקהל אמירתם וע"ז יש לפעמים זמן כדי לגמור כולה] ולענות קדיש או קדושה מותר לשהות אפילו כדי לגמור את כולה ומשמע בספר שולחן שלמה דדוקא אם הוא עומד בסוף ברכת אמת ויציב דהיינו אצל שירה חדשה וכדלקמן בסוף סימן ס"ו אבל אם עדיין לא הגיע לש"ח טוב יותר שישהה בסירוגין באמצע ברכה כמה פעמים פחות מכדי לגמור כולה:

(ה) לראש - היינו אם הפסיק בק"ש אפי' אם ההפסק היה רק כדי לגמור הק"ש חוזר לראש ק"ש ובברכת ק"ש לא יחזור לראש הברכה שפסק בתוכה אא"כ שהה כדי לגמור מתחלת ברכת יוצר אור עד גאל ישראל. ועיין בבה"ל דביארנו דאם הפסיק בברכת ק"ש בין ברכה לברכה בכל גווני אין צריך לחזור ולברך בדיעבד אבל בק"ש אם הפסיק בין פרשה לפרשה מחמת אונס ושהה בה כדי לגמור כל הפרשיות חוזר לראש:

(ו) והכי נהוג - וכן פסקו האחרונים וה"ה בתפלה והלל ומגילה וברכת כהנים כמו שביארנו בבה"ל ע"ש:

(ז) לפי הקורא - בין להקל בין להחמיר:

עין משפט ס,ע - ש"ע אורח חיים עח

נושא ההלכה: היה קורא ק"ש והתחילו מי רגליו שותתין

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף כב: עין משפט ו,ז (עמוד 257)

לשון הש"ע

היה קורא והתחילו מי רגליו שותתין על ברכיו, פוסק עד שיכלו המים, וחוזר לקרות, אפילו אם נפלו על בגדיו ויש בהם טופח על מנת להטפיח, כיון שהם מכוסים בבגדו. ואם נפלו מי רגלים בארץ, מרחיק מהם ד' אמות. הגה: או כשיעור שיתבאר לקמן סי' פ"ב או ממתין עד שיבלעו בקרקע (הר"י פ"ב דברכות). ואפילו שהה כדי לגמור את כולה, אינו צריך לחזור אלא למקום שפסק. הגה: וי"א דאם שהה כדי לגמור את כולה חוזר לראש, וכן עיקר, וכמו שכתבתי לעיל סי' ס"ה, ומשערין לפי הקורא.

עין משפט פ - ש"ע אורח חיים עד, ו

נושא ההלכה: היה ערום ממתניו ולמעלה לענין ק"ש ותפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב הונא: היתה טליתו חגורה לו על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע. תניא נמי הכי: היתה טליתו, של בגד ושל עור ושל שק, חגורה על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע, אבל לתפלה - עד שיכסה את לבו.

לשון הש"ע

היתה טליתו חגורה על מתניו לכסותו **(כא)** ממתניו ולמטה, **(כב)** אע"פ שממתניו ולמעלה הוא ערום, **(כג)** מותר לקרות ק"ש. אבל להתפלל אסור, עד שיכסה **(כד)** לבו.

משנה ברורה

(כא) ממתניו ולמטה - ר"ל אפילו רק עד למטה מערותו דבזה די מדינא לק"ש אבל לתפלה צריך שיהיה מכוסה כל גופו:

(כב) אע"פ וכו' - במקום הדחק דאל"ה אין נכון לכתחלה לעשות כן אפילו באיזה ברכה וכ"ש בק"ש:

(כג) מותר לקרות - כיון שערותו מכוסה וגם הטלית מפסקת בין לבו לערוה:

(כד) לבו - ה"ה כל גופו ונקט לבו איידי דרישא דבק"ש א"צ לכסות לבו. וטעם דתפלה חמורה לפי שבתפלה צריך לראות את עצמו כעומד לפני המלך ומדבר עמו שצריך לעמוד באימה אבל בק"ש אינו מדבר לפני המלך:

הלכות

דף כה.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים צא, א

נושא ההלכה: לבו רואה את הערוה לענין תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב הונא: היתה טליתו חגורה לו על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע. תניא נמי הכי: היתה טליתו, של בגד ושל עור ושל שק, חגורה על מתניו - מותר לקרות קריאת שמע, **אבל לתפלה - עד שיכסה את לבו**.

לשון הש״ע

היתה טלית חגורה על מתניו לכסותו ממתניו ולמטה, אסור להתפלל **(א)** עד **(ב)** שיכסה לבו, ואם לא כסה את לבו, או שנאנס ואין לו במה יתכסה, **(ג)** הואיל וכסה ערותו והתפלל, יצא[204].

משנה ברורה

(א) עד וכו׳ - דצריך הוא לראות את עצמו כאלו עומד לפני המלך ומדבר באימה:
(ב) שיכסה לבו - והוא הדין כל גופו [ב״ח]:
(ג) הואיל וכו׳ - ר״ל אפי׳ הי׳ ממתניו ולמעלה ערום יצא:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים מג, ח

נושא ההלכה: עשה צרכיו ותפילין בראשו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רב הונא: שכח ונכנס בתפילין לבית הכסא - מניח ידו עליהן עד שיגמור. עד שיגמור סלקא דעתך? - אלא כדאמר רב נחמן בר יצחק: עד שיגמור עמוד ראשון. ולפסוק לאלתר וליקום! - משום דרבן שמעון בן גמליאל, דתניא, רבן שמעון בן גמליאל אומר: עמוד החוזר מביא את האדם לידי הדרוקן, סילון החוזר - מביא את האדם לידי ירקון.

לשון הש״ע

אם שכח תפילין בראשו ועשה בהם צרכיו, מניח ידו עליהן **(כו)** עד שיגמור עמוד הראשון ויוצא, וחולצן וחוזר ונכנס.

משנה ברורה

(כו) עד שיגמור - דעמוד החוזר מביא האדם לידי הדרוקן וסילון החוזר מביא האדם לידי ירקון:

הלכה למעשה

[204] אף על פי שטוב ונכון לחגור חגורה קודם שיתפלל תפלת שמונה עשרה, משום הכון לקראת אלוהיך ישראל, מכל מקום כיום סומכים על המכנסיים המהודקות, או על הגומי שבתוך המכנס התחתון, ובפרט שיש אומרים דמי שהולך כל היום בלי חגורה, גם בשעת התפלה אין צריך לחגור. וכל דין חגורה הוא רק בתפלה, אבל בשאר ברכות אין צריך לחגור **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שט)**.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים עו, ד

נושא ההלכה: צואה על בשרו / המכניס ידו לבית הכסא לענין ק״ש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אתמר: צואה על בשרו, או ידו מונחת בבית הכסא, רב הונא אמר: מותר לקרות קריאת שמע, רב חסדא אמר: אסור לקרות קריאת שמע. אמר רבא: מאי טעמא דרב הונא - דכתיב (תהלים ק״נ) כל הנשמה תהלל יה. ורב חסדא אמר: אסור לקרות קריאת שמע. מאי טעמא דרב חסדא - דכתיב (תהלים ל״ה) כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ביאור צואה על בשרו

רא״ש – מכוסה בבגד.

יש אומרים – על גופו במקום המתכסה מעצמו כגון אצילי ידיו ומכוסה בבגד.

פירוש ידיו בבית הכסא

רש״י - ישנה מחיצה בינו לבית הכסא והכניס ידו לפנים המחיצה.

רא״ש – הכניס ידו דרך חור בית הכסא ואינו מריח ריח רע.

כיצד הוכרע להלכה

אור זרוע, ר״ח – אסור בק״ש (כרב חסדא).

רמב״ם, רא״ש, ר׳ יונה – מותר בק״ש (כרב הונא).

לשון הש״ע

היתה צואה על בשרו ומכוסה **(י)** בבגדיו, או שהכניס ידיו בבית הכסא דרך **(יא)** חור ואינו מריח ריח רע, יש **(יב)** מתירים לקרות, ויש אוסרין. וי״א שלא התיר המתיר בצואה על בשרו, אלא במקום שהיא נכסה מאליה בלא מלבוש **(יג)** כגון אצילי ידיו, ונכון לעשות **(יד)** כדברי המחמיר. הגה: ושכבת זרע על בשרו **(טו)** דינו כצואה (מהרי״ל הלכות י״כ).

משנה ברורה

(י) בבגדיו - ומי שידיו מטונפות מקינוח ביהכ״ס אם אין בהם ממשות צואה אלא לכלוך בעלמא והלך ריחה והיא על ידו דומיא דמלמולי זיעה שרי לקרות כנגדה אפי׳ בלי כיסוי ודוקא אחר משום דלאו כצואה דמיא אבל הוא גופא כל שידיו מלוכלכות מלמולי זיעה וחיכוך הראש אסור לקרות ק״ש ותפלה עד שיטול ידיו או עכ״פ אם אין לו מים ינקה ידיו וכדלעיל בסימן ד׳ [פמ״ג] ועיין בבה״ל:

(יא) חור - ר״ל מחיצה יש בינו לבין בה״כ ופשט ידו לפנים מן המחיצה דאלת״ה הלא י״א בסימן פ״ג דאסור לקרות כנגד מחיצת בה״כ דכצואה דמיא:

(יב) מתירין - דכתיב כל הנשמה תהלל יה דהיינו הפה והחוטם בכלל ההילול אבל לא שאר איברים דאפילו אינם נקיים שרי והיש אוסרין טעמם דכתיב כל עצמותי תאמרנה ה׳ מי כמוך בענין שיהיו כולם נקיים ופשוט דלפ״ז ה״ה אם אחד מאיבריו הוא בתוך ד׳ אמות של הצואה ג״כ אסור מטעם זה ואם הצואה היא על בגדיו ומכוסה מלמעלה ג״כ לכו״ע שרי ומ״מ יזהר כל אדם שיהיו תמיד בגדיו נקיים ובפרט בעת התפלה:

(יג) כגון אצילי ידיו - ר״ל אז מהני כיסוי בגד [פמ״ג]:

(יד) כדברי המחמיר - ובעת הדחק יש לסמוך אדברי המתירין שדוקא הפה והחוטם הוא בכלל ההילול אבל לא שאר איברים [ח״א]:

(טו) דינו כצואה - ר״ל ע״כ יש להחמיר בה כשהיא על בשרו אף שהיא מכוסה כמו בצואה וכנ״ל אבל כשהיא על בגדיו ומכוסה שרי לכו״ע וכנ״ל בצואה וי״א דאינו כצואה מיהו בס״ח סימן תק״ט מוכח דאפילו על בגדיו ומכוסה יש לרחצו או לפשטו שלא יהיה דבוק בו הטומאה ומכ״ש כשנכשל ח״ו ע״י קרי שלא יהיה לו למזכרת איסור:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים עט, א

נושא ההלכה: הרחקה בק"ש מריח רע שיש לו עיקר

לשון מקור ההלכה בגמ'

אתמר: ריח רע שיש לו עיקר, רב הונא אמר: מרחיק ארבע אמות וקורא קריאת שמע, ורב חסדא אמר: מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, וקורא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא: לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע, ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים - יושב בצדו וקורא קריאת שמע, ואם לאו - מרחיק מלא עיניו, וכן לתפלה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כמה ירחיק מריח רע שיש לו עיקר

רי"ף, רא"ש, רשב"א, ראב"ד, ר' יונה, טור, ב"י – ד' אמות ממקום שפסק הריח.

רמב"ם - מרחיק ד' אמות וקורא אם פסק הריח ואם לא פסק הריח מרחיק עד מקום שפסק הריח.

לשון הש"ע

היתה **(א)** צואת אדם מאחריו, צריך להרחיק **(ב)** ד' אמות ממקום שכלה הריח. אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו, צריך להרחיק **(ג)** מלא עיניו, **(ד)** אפילו בלילה, או שהוא סומא (תשובת הרשב"א סי' קס"ח וב"י בשם הר"י) שאינו רואה אותה, צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום[205]. ואם הוא מצדו, **(ה)** דינו כמלאחריו[206]. הגה: ש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ, או בבית שמתפלל שם, אפילו הוא לאחריו בכל הבית, צריך לשתוק **(ו)** עד שיוציאנה, מאחר שמוציא רבים **(ז)** ידי חובתן **(ח)** ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך **(ט)** ד' אמות של הצואה (הגהות מרדכי החדשים פרק תפלת השחר). ועיין לקמן סוף סי' צ' (ועיין לקמן סי' פ"ז בדין צואה בבית).

משנה ברורה

(א) צואת אדם - אפילו אין מגיע ממנה ריח רע ועיין לקמן סימן פ"ב:
(ב) ד' אמות וכו' - דכתיב והיה מחניך קדוש וקבלו חז"ל שמחנה של אדם הוא ד"א ואם יגיע ריח רע מהצואה בתוך ד' אמותיו הרי אין כל מקום חנייתו בקדושה:
(ג) מלא עיניו - עיין בפמ"ג שכתב דלהרשב"א דוקא דיבור אסור בתוך כמלא עיניו אבל להרהר בד"ת מותר אם הוא חוץ לד"א ממקום שכלה הריח ולהרא"ש יש לעיין בזה דאפשר דאסור מה"ת או מדרבנן עי"ש:

הלכה למעשה

[205] גם מי שהוא סומא צריך להרחיק מצואה הנמצאת לפניו. וצריך שיתרחק באופן שאדם שראייתו בינונית אינו יכול לראות הצואה **(ילקו"י הלכות פסוקי דזמרה עמ' תרפג)**.

[206] אם היתה הצואה מלפניו, צריך להתרחק ממנה כמלוא עיניו, דהיינו שיתרחק ממנה באופן שלא יוכל לראותה. ואם לא עשה כן, צריך לחזור ולקרוא קריאת שמע. ואם היתה מאחוריו, ואין ריח מן הצואה, יתרחק ממנה ארבע אמות, ויקרא קריאת שמע ויתפלל. ואם יש ריח מן הצואה, יתרחק ארבע אמות ממקום שכלה הריח. ואם היתה הצואה מן הצדדים, אם אינה נראית ממש, והוא רחוק ממנה ארבע אמות, רשאי להקל, ואפילו בצדדים שלפניו. ומכל מקום אם יכול להפנות גבו אל המקום שהצואה נמצאת שם, עדיף שיעשה כן **(הליכות עולם ח"א עמ' קכד, ילקו"י הלכות פסוקי דזמרה עמ' תרפב)**.
אסור לקרוא קריאת שמע ולהתפלל ולברך במקום שיש ריח רע, כגון שנכנס ריח רע מבית הכסא שבחצר או שבדירה, או שנפתח הביוב שעובר בדרך רשות הרבים הסמוכה לביתו, ונודף ממנו ריח רע, אף על פי שהבית נקי וטהור. וכיצד יעשה שיוכל לקרוא ולהתפלל ולברך, ישרוף חתיכת בגד בלוי, באופן שריח השריפה יגבר על הריח רע, או שיזלף מי ורדים או בשמים או מטהר אויר, באופן שהריח הטוב יגבר על הריח הרע, ואז מותר לקרוא קריאת שמע ולהתפלל ולברך. שמאחר והמקום נקי וטהור ואין ריח רע מורגש בבית, נחשב שפיר בכלל והיה מחניך קדוש **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרצה)**.

(ד) אפילו בלילה - ע"כ אסור לאמר אפילו בלילה ק"ש או שאר כל דבר שבקדושה לפני הבתים כי דרך להיות שם צואה וכ"ש בחצר:
(ה) דינו כמלאחריו - ומ"מ לכתחלה יזהר לילך כדי שיהיה הצואה מלאחריה ואז סגי בד"א ואם א"א רק בטירחא יתירא סגי גם לצדדין בד' אמות כמו מלאחריו וה"מ צדדין ממש אבל צדדין שלפניו [כגון רין שטאקין סרוחים הנמשכים לאורך הרחוב וכה"ג] כתב המ"א דדינו כלפניו וא"ר כתב דדינו כמן הצדדין וסגי בד"א וכתב הח"א דמה שרואה בלא הטיית ראשו לצדדין לכו"ע דינו כלפניו עוד כתב דצריך ליזהר מאוד בשעת קידוש לבנה ברחובות שרין שטאקין סרוחין נמשכין לאורך הרחוב מצדדין שאפילו הם ברחוק ד"א הרי נמשכין גם מלפניו ואסור כמלא עיניו וכ"ש שצריך להרחיק ד"א ממקום שכלה הריח ומוטב שלא לקדש כלל. והנזהר מלהזכיר דברי קדושה במקום שאינו נקי עליו הכתוב אומר ובדבר הזה תאריכו ימים:
(ו) עד שיוציאנה - ואם ע"ז שהה הש"ץ כדי לגמור כולה ולא היה בתוך ד' אמותיו לא יחזור לראש:
(ז) ידי חובתן - ר"ל דהוי כאלו מתפלל כל אחד עתה לעצמו ואף דאנן נוהגין שכל יחיד ויחיד מתפלל לעצמו מ"מ הלא צריך כל יחיד ויחיד לענות אמן על ברכת הש"ץ ואסור להיות צואה לפניו. ואם הש"ץ עוסק עתה בפסוקי דזמרה דאינו מוציא ידי חובה ואין שם עניית אמן מותר לו לאמר כדרכו אם הוא חוץ לד' אמותיו ממקום שכלה הריח ואם הוא בתוך ד' אמותיו צריך לשתוק ואפילו אם שהה כדי לגמור כולה אינו חוזר רק למקום שפסק וכן בברכת ק"ש אבל בק"ש ובתפלה בלחש השוהה כדי לגמור כולה [מראש התפלה עד סופה] והיה הצואה בתוך ד' אמותיו חוזר לראש ומשערין לפי הקורא:
(ח) ואי אפשר - ואם אירע ששום אדם אינו יושב בתוך ד"א של הצואה מותר להתפלל ואע"פ שהצואה מפסקת ביניהם ובין הש"ץ יכולין להחזיר פניהם כדי שלא יהא לפניהם דאסור כמלא עיניו מיהו בסימן נ"ה ס"ד כתב י"א דלא יענה אמן כשיש צואה מפסקת ביניהם ועי"ש מה שכתבנו בזה:
(ט) ד' אמות וכו' - ר"ל ממקום שכלה הריח. ואם תינוק השתין מים בבהכ"נ ג"כ ישתוק הש"ץ וימתין עד שיטילו בהן מים או יכסוהו או ירחיקו כל הקהל מהן ד"א [ט"ז ופמ"ג ודה"ח] ועיין מה שכתבנו בבה"ל דאם המי רגלים היו חוץ לד"א של הש"ץ אפשר דיש לסמוך על סברת המקילים שאין צריך להודיעו. ומ"מ יראו הקהל להתרחק או לכסות או להטיל מים דאל"ה לא יוכלו לענות אמן:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים עט, ח

נושא ההלכה: לקרוא ק"ש כנגד אשפה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אתמר: ריח רע שיש לו עיקר, רב הונא אמר: מרחיק ארבע אמות וקורא קריאת שמע, ורב חסדא אמר: מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, וקורא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא: לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, **ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע,** ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים - יושב בצדו וקורא קריאת שמע, ואם לאו - מרחיק מלא עיניו, וכן לתפלה.

לשון הש"ע

אסור לקרות כנגד אשפה **(כט)** שריחה רע[207].

משנה ברורה

(כט) שריחה רע - ודינה לכל דבר כצואת אדם וע"כ צריך להרחיק מלפניה כמלא עיניו ואפילו אם ידוע לו שאין בה צואה ומי רגלים והוא מן התורה. זה הכלל כל ר"ר הבא מדבר המסריח כיוצא באלו שנתפרשו שיש לו עיקר מרחיקין ממנה כדין צואת אדם דבכלל והיה מחניך קדוש הם כלומר שאם מגיע אליו הר"ר אין מחנהו קדוש ואסור לקרות [לבוש]:

◆ הלכה למעשה ◆

[207] פח אשפה הנמצא ברחובות, בימי הקיץ שיש בו ריח רע, אין לו לברך או ללמוד קרוב אליו. אך בימי החורף, או בזמן שאין נודף ממנו ריח רע, יש מקילים לברך ברכות השחר או ללמוד כנגד הפח. אלא אם כן הפח עשוי ממתכת, ויש חשש שהפסולת אכלה מגופו, וזורקים לשם טיטולים של תינוקות, שאז דינו כגרף של רעי, ואסור לקרות קריאת שמע או שאר דברים שבקדושה כנגדו, אפילו אם אין נודף ממנו ריח רע. אבל אם לא נבלעה הפסולת בפח, כפי שהדבר מצוי כיום ברוב ככל פחי האשפה המצויים כיום, אם אין יוצא ממנו ריח רע, מותר לקרות כנגדו. ויש מחמירים בזה בכל אופן, ולכן טוב שיעקור לצד השני של הדרך, באופן שפח האשפה לא יהיה כנגדו בשעה שמברך או מתפלל בדרך **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרצג)**.
כל שריחו רע מכח טבעו ובריתו ולא מחמת עיפוש כגון נפט וזפת, אף על פי שריחו קשה אין לו דין צואה, ואין צריך להתרחק ממנו בשעת קריאת שמע ותפלה. ומכל מקום ממדת חסידות יש להתרחק גם מזה בשעת התפלה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרפו)**.

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים עט, ב

נושא ההלכה: ק״ש כנגד צואה הנמצאת ברשות אחרת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אתמר: ריח רע שיש לו עיקר, רב הונא אמר: מרחיק ארבע אמות וקורא קריאת שמע, ורב חסדא אמר: מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, וקורא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא: לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע, **ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים - יושב בצדו וקורא קריאת שמע, ואם לאו - מרחיק מלא עיניו**, וכן לתפלה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

צואה ברשות אחרת ורואה אותה

רא״ש – כל שלא מגיע אליו הריח מותר יכול לקרות, ואפילו תוך ד׳ אמות.

רשב״א – כל שרואה אותה אסור.

ב״י – טוב ליזהר כדעת הרשב״א.

היתה הצואה ברשות אחרת ומגיע ממנה ריח רע

רמב״ם, טור – אסור לקורת ק״ש.

ר׳ יונה ורא״ש בשם יש אומרים – רשות אחרת מועלת גם לריח.

לשון הש״ע

(י) היתה **(יא)** במקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה, או שהיתה בבית אחד והוא **(יב)** בבית אחר, אפי׳ הפתח פתוח ויושב **(יג)** בצדה ורואה אותה[208], אם אין לה ריח יכול לקרות, דכיון שהיא ברשות אחרת קרינן ביה שפיר: והיה מחניך קדוש (דברים כג, טו) להרא״ש, אבל להרשב״א **(יד)** דוקא כשאינו **(טו)** רואה אותה. **(טז)** ואם יש לה ריח, **(יז)** לא מהני הפסקה **(יח)** ולא שינוי רשות. ויש אומרים דכי היכי דהפסקה מועלת לצואה עצמה, ה״נ מועלת לריח רע **(יט)** שלה.

משנה ברורה

(י) היתה וכו׳ - וה״ה להיפך אם הוא היה עומד על המקום הגבוה והצואה מונח למטה בארץ ועיין לקמן סימן פ״ז במ״ב בדין אם היה שוכב על מטה גבוה עשרה ותחתיה או לפניה עומד גרף של רעי ועוד ענינים השייכים לסעיף זה:

(יא) במקום גבוה וכו׳ - וגם שהוא רוחב ד׳ על ד׳ טפחים דהוי מקום חשוב ובדיעבד אם לא היה רוחב ד׳ על ד׳ ג״כ אינו צריך לחזור ולהתפלל רק בתורת נדבה כי יש פלוגתת האחרונים בזה [דה״ח]:

(יב) בבית אחר - פי׳ בחדר אחר:

(יג) בצדה - פי׳ אצל מקום הפתח ואין חילוק בין יש שם דלת או לא ואם הכניס ראשו למקום שיש שם הצואה לכו״ע אסור ואפי׳ בעוצם עיניו [מ״א סי׳ ע״ד ודה״ח] וכן להיפך אם הצואה והאדם בבית והוציא ראשו חוץ לבית או חוץ לחלון ג״כ אסור לקרות דשדינן ראשו בתר רובו [שם]:

◆ הלכה למעשה ◆

[208] אם יש כנגד המתפלל צינורות שעוברים בהם מי הביוב, יש אומרים שאם הם נמצאים ברשות אחרת (וכגון שרואה אותם דרך החלון כנגדו), מותר להתפלל ולקרוא קריאת שמע כנגד אותם צינורות. אבל אם הצינורות נמצאים באותה רשות, צריך לצובעם בצבע, או להקיפם בקרטון (או בקיר גבס). ויש מקילים בזה אף כשהצינור גלוי. ואף שהעיקר להלכה להקל בזה, מכל מקום כשיש צינור של ביוב בבית כנסת, או בסוכה, נכון להקיפו או בקרטון, או בקיר גבס באופן שהצינור לא ייראה. ויש להקל בזה בפרט כשהצינור ברשות אחרת, ונראה דרך החלון. ונכון להחמיר לסגור את החלון בשעת התפלה **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרפח)**.

(יד) דוקא כשאינו וכו' - טעמו דס"ל דקרא דולא יראה קאי ג"כ אאיסור צואה האמור בתחלת המקרא ואם הוא רואה אותה דרך חלון של זכוכית לכו"ע שרי וכדלעיל בריש סימן ע"ו ע"ש. ואם מעצים עיניו או בלילה י"א דשרי בזה לכו"ע כיון שהוא ברשות אחר ויש אוסרין ובשעת הדחק שאינו יכול להחזיר פניו יש לסמוך ע"ד המקילין אולם בשאינו יכול לראות הצואה מחמת גובהו או עומקו לכו"ע שרי בזה:

(טו) רואה אותה - ולכן אסור לדבר דברי קדושה והוא מסתכל דרך חלון פתוח אם רואה האשפתות (ורין שטאקין) שברחובות או שחזיר עומד לפני חלונו אע"פ שאין מגיע לו ר"ר וצריך לזהר בזה בשעת קידוש לבנ' דרך חלון פתוח (או על גאנקעס) אלא צריך שעכ"פ יעצים עיניו ואז אם אין ריח רע מגיע לו מותר ובמקום שמסופק בזה אם הוא אשפה מותר דהוי ס"ס שמא הלכה כהרא"ש ומ"מ לכתחילה נכון יותר שיעצים עיניו מהיות טוב וגו' [ח"א] ועיין בבה"ל:

(טז) ואם יש וכו' - וכדעה זו פסקו האחרונים:

(יז) לא מהני - ר"ל ובעינן ד"א ממקום שכלה הריח ויש מקילין דבזה די עד מקום שיכלה הריח לבד ועיין בבה"ל:

(יח) ולא שינוי רשות - ע"כ מי שמתפלל בבית והריח ר"ר ממקום אחר יפסיק וישהא עד שיעבור הריח. ומי שיש לו חולי שאינו מריח אפשר שיש להקל בזה במקום הדחק:

(יט) שלה - אם העבירו צואה בבית ונשאר עדיין ריח רע בבית יש להחמיר מיהו נ"ל דמי שאינו מריח מותר לקרות בזה [מ"א]:

עין משפט ז - ש"ע אורח חיים צ, כו

נושא ההלכה: הרחקה מצואה ומי רגלים בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אתמר: ריח רע שיש לו עיקר, רב הונא אמר: מרחיק ארבע אמות וקורא קריאת שמע, ורב חסדא אמר: מרחיק ארבע אמות ממקום שפסק הריח, וקורא קריאת שמע. תניא כותיה דרב חסדא: לא יקרא אדם קריאת שמע, לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת כלבים, ולא כנגד צואת חזירים, ולא כנגד צואת תרנגולים, ולא כנגד צואת אשפה שריחה רע, ואם היה מקום גבוה עשרה טפחים או נמוך עשרה טפחים - יושב בצדו וקורא קריאת שמע, ואם לאו - מרחיק מלא עיניו, **וכן לתפלה.**

לשון הש"ע

כל מקום שאין קורין בו ק"ש, אין מתפללים בו. וכשם שמרחיקים מצואה ומי רגלים וריח רע ומן המת ומראיית הערוה לק"ש, כך **(פב)** מרחיקים לתפלה.

משנה ברורה

(פב) מרחיקים לתפלה - והי"ה לת"ת וכל דברי קדושה:

עין משפט ח - ש"ע אורח חיים עט, ד

נושא ההלכה: הרחקה בק"ש מצואת כלב וחזיר

לשון מקור ההלכה בגמ'

דתניא: לא יקרא אדם קריאת שמע לא כנגד צואת אדם ולא כנגד צואת חזירים ולא כנגד צואת כלבים בזמן שנתן עורות לתוכן.

לשון הש"ע

צואת כלב וחזיר, אם נתן בהם עורות, מרחיקים מהם כמו מצואת אדם. ואם לאו, דינם כדין צואת שאר בהמה חיה ועוף שאין צריך להרחיק מהם אם אין בהם ריח רע, **(כב)** ואם יש בהם **(כג)** ריח רע דינם **(כד)** כצואת אדם[209].

◆ הלכה למעשה ◆

[209] אסור לקרוא קריאת שמע כנגד לול של תרנגולים, מפני שריחו רע, ודינם כדין צואת אדם, והוא הדין בזה לדיר של בהמות (שיש שם צואה של הבהמות), שאף הוא ריחו רע, שאסור לומר או להרהר שם דברי תורה. ואם

משנה ברורה

(כב) ואם יש בהם וכו' - ר"ל אם ידעינן שיש בהם ר"ר אבל מסתמא א"צ לבדוק בזה דמסתמא אין בהם ר"ר:
(כג) ריח רע - היינו כל שדרך בני אדם להצטער מאותו הריח. כתב הח"א דבר שטבעו ריח רע כגון עטרן וכדומה מותר ולא נקרא צואה אלא מה שנסרח מחמת עיפוש וכ"כ בספר מנחת שמואל:
(כד) כצואת אדם - ר"ל ובעינן הרחקה ד"א ממקום שכלה הריח מלאחריו ומלפניו כמלא עיניו ואפשר אפילו אם פסק הריח אח"כ מ"מ כבר חלה עלייהו שם צואה ואסור כמו בצואת אדם. והמ"א חולק על כל זה ופסק דסתם צואת בהמה חיה ועוף לבד מאלו הידועים שריחן רע מאוד וכדלקמן אפילו אם יש בהם ר"ר בעת היציאה אין הר"ר חזק כ"כ ודרכו לפסוק ע"כ אין דינם כצואה וא"צ להרחיק אלא עד מקום שיכלה הריח וכן פסק בספר מגן גבורים ובדה"ח סובר דהוא ספיקא דדינא ע"כ בק"ש אם קרא בתוך ד"א חוזר וקורא ובתפלה יחזור ויתפלל ויתנה אם יצא שתהא לנדבה ע"ש ול"נ דאין להחמיר כלל לענין תפלה דהרבה אחרונים סוברים כהמ"א:

עין משפט ט,י,כ - ש"ע אורח חיים עט, ט

נושא ההלכה: דברי תורה / לקרוא ק"ש כנגד ריח רע שאין לו עיקר

לשון מקור ההלכה בגמ'

בעו מיניה מרב ששת: ריח רע שאין לו עיקר מהו? אמר להו: אתו חזו הני ציפי דבי רב, דהני גנו והני גרסי. והני מילי - בדברי תורה, אבל בקריאת שמע – לא, ודברי תורה נמי לא אמרן אלא דחבריה, אבל דידיה - לא.

לשון הש"ע

יצא ממנו ריח מלמטה, אסור בדברי תורה עד שיכלה הריח, ואם יצא מחבירו, **(ל)** מותר בדברי תורה משום דאי אפשר, שהתלמידים קצתם גורסים וקצתם ישנים ומפיחים בתוך השינה. אבל **(לא)** לקרות קריאת שמע, **(לב)** אסור עד שיכלה הריח.

משנה ברורה

(ל) מותר בד"ת - משום דר"ר שאין לו עיקר הוא אסור רק מדרבנן לכך לא גזרו בזה מפני ביטול תורה ועמ"א:
(לא) לקרות ק"ש - או לברך שום ברכה:
(לב) אסור עד וכו' - דאפשר לצאת לחוץ ולקרות וכתב הא"ר דאם הוא רוצה יכול להרחיק למקום שלא נשמע שם הריח ודי וא"צ ד"א:

עין משפט ל,נ - ש"ע אורח חיים עו, ג

נושא ההלכה: הרחקה מצואה העוברת לפניו / פי חזיר

לשון מקור ההלכה בגמ'

אתמר, צואה עוברת, אביי אמר: מותר לקרות קריאת שמע, רבא אמר: אסור לקרות קריאת שמע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כמה צריך להרחיק מצואה עוברת ופי חזיר

רמב"ם, מהר"י אבוהב – אפילו עוברת מלפניו מספיק הרחקת ד' אמות, לפי שעוברין לפניו קל יותר מצואה העומדת במקומה שצריך להרחיק כמלוא עיניו.
טור, ב"י – מלפניו – כמלוא עיניו.
מלאחריו – ד' אמות.

קרא קריאת שמע והתפלל בדיעבד, ולא היה שם ריח רע אין צריך לחזור לקרוא ולהתפלל **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרפד)**.

מה טעם פי חזיר אפילו עלה מן הנהר נחשב כצואה

ר' יונה – לפי שדרכו ללכלך פיו כל היום אין הרחיצה מועילה לו ונדון כגרף של רעי.

לשון הש"ע

העבירו צואה **(ז)** לפניו, אסור לקרות **(ח)** כנגדה. ופי חזיר כצואה עוברת דמי, אפילו עולה מן הנהר אין הרחיצה מועלת לו, **(ט)** דהוי כגרף של רעי.

משנה ברורה

(ז) לפניו - והי"ה אם היתה שטה ע"פ המים:
(ח) כנגדה - עיין בב"י דסובר דאין לחלק בין צואה קבועה לעוברת ע"כ גם בזה בעינן הרחקה מלפניו כמלא עיניו ומלאחריו ד"א ממקום שכלה הריח וכן העלה הט"ז והפר"מ אך אם העבירו צואה מלפניו ע"פ רחבו אז די בד' אמות דהיינו קודם שמגיע לד' אמותיו או אחר שנתרחקה ממנו ד' אמות שרי כיון שהוא אז מצדו ואמרינן בסימן ע"ט דמצדו הוי כמו לאחריו דסגי בד"א ממקום שכלה הריח [דעד מקום שכלה הריח הוא כמו צואה ממש כיון דריח רע שיש לו עיקר הוא וכדלקמן בסי' ע"ט] והב"ח והא"ר פסקו דכיון דצואה עוברת היא ואינה עומדת במקום אחד סגי בהרחקת ד' אמות ממקום שכלה הריח
אפילו מלפניו. ויש להחמיר לכתחילה ולענין דיעבד אם כבר קרא והתפלל והיתה הצואה עוברת לפניו חוץ לד"א עיין בפמ"ג שכתב וזה לשונו וכבר כתבנו כל היכא דאיכא פלוגתא חוזר וקורא ק"ש בלא ברכותי' ובתפלה אינו חוזר ומתפלל ע"ש עוד:
(ט) דהוי כגרף - ואם החלון פתוח וחזיר עובר אם מותר לקרות עיין בסימן ע"ט ס"ב בבאור הלכה ובמשנה ברורה מה שנכתוב שם:

עין משפט ס,ע - ש"ע אורח חיים עו, ז

נושא ההלכה: ספק צואה בבית / באשפה לענין ק"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יהודה: ספק צואה – אסורה, ספק מי רגלים - מותרים. איכא דאמרי, אמר רב יהודה: ספק צואה, בבית - מותרת, באשפה – אסורה, ספק מי רגלים - אפילו באשפה נמי מותרין. סבר לה כי הא דרב המנונא, דאמר רב המנונא: לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד, וכדרבי יונתן. דרבי יונתן רמי: כתיב (דברים כ"ג) ויד תהיה לך מחוץ למחנה ויצאת שמה חוץ, וכתיב: (דברים כ"ג) ויתד תהיה לך וגו' וכסית את צאתך! הא כיצד - כאן בגדולים, כאן בקטנים, אלמא: קטנים לא אסרה תורה אלא כנגד עמוד בלבד. הא נפול לארעא - שרי, ורבנן הוא דגזרו בהו, וכי גזרו בהו רבנן - בודאן, אבל בספקן לא גזור.

לשון הש"ע

ספק אם צואה בבית, **(כב)** מותר לקרות, **(כג)** דחזקת בית שאין בה צואה. ספק אם צואה באשפה, אסור, משום **(כד)** דחזקת אשפה שיש בה צואה [210]. אבל **(כה)** ספק מי רגלים, **(כו)** אפילו באשפה, מותר משום דלא אסרה תורה לקרות כנגד מי רגלים אלא **(כז)** כנגד עמוד של קלוח, ואחר שנפל לא מיתסר אלא מדרבנן, ובספיקן לא גזרו [211].

הלכה למעשה

[210] במקום שיש צואה, ואינו יודע אם היא צואת אדם או של כלבים, תולין במצוי, שאם מצויים כלבים יותר, תולין בכלבים ומותר לקרוא קריאת שמע ולברך כנגדה. ומי רגלים שהם בתוך כלי, ואין ידוע אם הם מי רגלים או שאר מים, כיון שאינו יכול לבדוק הרי זה קורא מספק, דהוי ספיקא דרבנן ולא גזרו אלא בודאן ולא בספיקן. ואין חילוק בין אם מצויים שם תינוקות, שיש לתלות בהם יותר, או אם אין שם תינוקות, שבכל אופן ספק מי רגלים הוא, ואזלינן לקולא **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרפד)**.
[211] בכל אופן שיש לו ספק אם הוא מי רגליים הוי ספיקא דרבנן ואזלינן לקולא שמותר לקרוא ק"ש כנגדן, שלא גזרו חכמים אלא בודאן ולא בספיקן, ואין חילוק בזה אם מצויים שם תינוקות, שיש לתלות בהם יותר, או אם אין שם תינוקות כלל **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרפד)**.

משנה ברורה

(כב) מותר לקרות - והיכא דמצא צואה ואינו יודע אם הוא צואת כלבים ושאר בהמה וחיה או צואת אדם דעת המ"א דאזלינן בזה בתר המצוי דאם מצויין תינוקות יותר מכלבים אפילו בבית אסור וה"ה איפכא באשפה אם מצויין כלבים יותר תלינן דהוא מכלבים להקל ודוקא אם בדק האשפה ולא נמצא בו שאר צואה בלתי זה דאל"ה הלא אמרינן דסתם אשפה חזקה שיש בו צואה דרגילין להפנות שם וכן פסקו האחרונים כהמג"א:

(כג) דחזקת בית - ואם מצוי שם קטנים צריך לבדוק:

(כד) דחזקת אשפה - לאו חזקה גמורה דא"כ אפילו במי רגלים היה אסור אלא ר"ל שדרך להמצא שם צואה ע"כ אסור עד שיבדוק אח"כ מצאתי שכ"כ בלבוש:

(כה) ספק מי רגלים - ואם הוא יודע שהיה כאן מי רגלים ונסתפק אם הטיל לתוכו רביעית מים וכיוצא בו כתב הח"א דכיון דאיתחזק איסורא אזלינן לחומרא אפילו במילתא דרבנן ומ"מ בשעת הדחק שיתבטל ע"י מק"ש ותפלה יוכל לסמוך על הפוסקים דאפילו בזה אזלינן לקולא במילתא דרבנן. ואם אירע לו כזה בצואה דהיינו שהוא יודע שהיה כאן צואה בבית ונסתפק אם פינוהו נראה דאסור לקרות ולהתפלל עד שיתברר לו דהלא הוא מילתא דאורייתא:

(כו) אפילו באשפה וכו' - ר"ל לאחר שבדקוה שלא נמצא בה צואה וגם שאין מגיע ממנה ריח רע דאל"ה תיפוק ליה משום אשפה גופא כמש"כ בסימן ע"ט ס"ח:

(כז) כנגד העמוד - כתב המ"א בשם הרא"ש דשותת לא חשיב נגד העמוד ושרי מדאורייתא ובהגהות הגר"ח צאנזאר מפקפק בזה ע"ש:

עין משפט פ - ש"ע אורח חיים פב, א

נושא ההלכה: מה מקרי צואה יבשה שמותר לקרוא ק"ש כנגדה

לשון מקור ההלכה בגמ'

דאמר רבה בר רב הונא אמר רב: צואה, אפילו כחרס - אסורה. והיכי דמי צואה כחרס? אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל זמן שזורקה ואינה נפרכת, ואיכא דאמרי: כל זמן שגוללה ואינה נפרכת. אמר רבינא: הוה קאימנא קמיה דרב יהודה מדפתי, חזא צואה, אמר לי: עיין אי קרמו פניה אי לא. איכא דאמרי, הכי אמר ליה: עיין אי מפלאי אפלויי. מאי הוי עלה? אתמר: צואה כחרס, אמימר אמר: אסורה, ומר זוטרא אמר: מותרת. אמר רבא, הלכתא: צואה כחרס אסורה, ומי רגלים כל זמן שמטפיחין.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

איזה צואה יבשה נחשבת כעפר

רא"ש, טור – נפרכת בגלילה – נחשבת כיבשה.
נפרכת בזריקה – נחשבת לחה.

רמב"ם, ר' יונה , ב"י – נפרכת בגלילה – נחשבת לחה.
נפרכת בזריקה – נחשבת כיבשה.

לשון הש"ע

צואה יבשה כ"כ שאם יזרקנה **(א)** תתפרך, הרי היא כעפר ומותר לקרות כנגדה, והוא שלא יהיה בה ריח רע. הגה: י"א דלא הוי כעפר רק אם נפרכת על ידי גלילה בלא זריקה, וכן עיקר (רש"י והרא"ש פרק מי שמתו), (טור).

משנה ברורה

(א) תתפרך - ודוקא לפירוכין דקין אבל לשנים ושלשה לא מהני. ובימי הקור שהצואה נקרשת הרבה כאבן וגם אין מגיע אז ממנה שום סרחון נסתפק המ"א אי שרי לקרו' כנגדה אי בתר השתא אזלינן או עדיין שם צוא' עלי' כיון שיכולה לחזור לקדמותה בזמן החום והאחרוני' הסכימו כולם בזה לאיסור. ואף בדיעבד אם קרא צריך לחזור

אם היה יודע שהיו כאן בביתו מי רגלים, ונסתפק אם הטיל עליהם רביעית מים או לא, יש אומרים דכיון דאתחזק איסורא אפילו בדרבנן אזלינן לחומרא. ולדינא יש להקל בנ"ד אף דאיתחזק איסורא **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרפו).**

ולקרות ק״ש ולהתפלל בתורת נדבה. ואם הצואה תחת מים קרושים אפשר דהוי כיסוי אע״ג דמים לא מהני [עיין בסימן ע״ו] מ״מ גלד וכפור י״ל דהוי בכלל וכסית וכעששית דמי ובתר השתא אזלינן. וצואה שנתכסה בשלג חשוב כיסוי כל כמה שלא נמחה השלג. כתב בספר שולחן שלמה דה״ה נגד מי רגלים קרושים ג״כ יש להחמיר שלא לקרות נגדן וצ״ע בזה:

עין משפט פ - ש״ע אורח חיים פב, ב

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש כנגד מי רגלים שנבלעו בקרקע

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ובודאן עד כמה? אמר רב יהודה אמר שמואל: כל זמן שמטפיחין, וכן אמר רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן: כל זמן שמטפיחין, וכן אמר עולא: כל זמן שמטפיחין. גניבא משמיה דרב אמר: כל זמן שרשומן ניכר.
אמר רבא, הלכתא: צואה כחרס אסורה, ומי רגלים כל זמן שמטפיחין.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מי רגלים שנבלעו כמה יהיו רטובים ויאסר לקרות כנגדם

רא״ש – טופח ע״מ להטפיח.

רמב״ם – מטפיח ידיו אע״פ שאין בו כדי להטפיח אחרים.

לשון הש״ע

מי רגלים שנבלעו **(ב)** בקרקע, אם היו מרטיבין היד אסור לקרות כנגדם. וי״א דאינו אסור רק בטופח ע״מ **(ג)** להטפיח, **(ד)** ויש לסמוך ע״ז.

משנה ברורה

(ב) בקרקע - או בבגד:
(ג) להטפיח - פי׳ שאם מניח ידו עליהם מעלה לחות בה שאם יניחנה על דבר אחר מקבל ממנה לחות ואם אינן לחים כ״כ מותר:
(ד) ויש לסמוך ע״ז - וכן הסכמת כל האחרונים דדוקא טופח ע״מ להטפיח ואז בעי הרחקה מהן ד״א כמו מצואה. ומ״מ כיון שאינם בעין רק שבלועין בקרקע או בבגד א״צ לשפוך עליהן רביעית לכו״ע אלא די שיביא עליהן רק מעט מן המעט מים שאין בהן ג״כ רק טופח ע״מ להטפיח ושרי ועיין לעיל בסימן ע״ז במ״ב:

הלכות
דף כה:

עין משפט א,י - ש״ע אורח חיים עד, ב

נושא ההלכה: מה מקרי כיסוי ערוה ע״מ שיוכל לברך

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואם לאו - יתכסה במים ויקרא. והרי לבו רואה את הערוה! - אמר רבי אלעזר, ואי תימא רבי אחא בר אבא בר אחא משום רבינו: במים עכורין שנו, דדמו כארעא סמיכתא, שלא יראה לבו ערותו. תנו רבנן: מים צלולין - ישב בהן עד צוארו וקורא, ויש אומרים: עוכרן ברגלו, ותנא קמא - והרי לבו רואה את הערוה! - קסבר: לבו רואה את הערוה - מותר.

לשון הש״ע

הרוחץ ערום במים צלולים ורוצה לשתות, **(ז)** יכסה בבגד ממטה ללבו, כדי שלא יהא לבו רואה את הערוה **(ח)** כשיברך [212]. ודוקא בבגד, **(ט)** אבל בידים לא הוי כיסוי. הגה: וה״ה אם מכסה ראשו בידיו **(י)** לא מיקרי כסוי הראש. וע״ל סי׳ צ״א (תרומת הדשן בשם א״ז). **ואם היו המים (יא)** עכורים, שאין איבריו נראין בהם, מותר לקרות והוא בתוכן, והוא שלא יהא **(יב)** ריחן רע. (ואם אין לבו בתוך המים **(יג)** רק למעלה מן המים, אף בצלולים שרי) (ד״ע).

משנה ברורה

(ז) יכסה בבגד וכו׳ - פי׳ דהמים אע״פ שהם צלולים מ״מ מהני כיסויין לענין שלא יהא אסור מחמת גילוי ערוה ובתנאי שיוציא ראשו חוץ למים ולא יסתכל בערוה כיון דהמים צלולים ונראית בהם ערותו אלא שעדיין יש איסור משום לבו רואה את הערוה כיון שהלב עם הערוה במים ע״כ צריך לכסות בבגד ממטה ללבו כדי שיהיה הפסק בין לבו לערוה וה״ה אם חוצץ בבגד על לבו ג״כ מהני וכנ״ל בס״א:

(ח) כשיברך - וה״ה שיכסה ראשו שלא יברך בגילוי הראש:

(ט) אבל בידים וכו׳ - בין אם מכסה על לבו או בין לבו לערוה אם לא שמחבק בזרועותיו כדלקמן והטעם דאין גוף מכסה גוף ודוקא בידים דידיה אבל אם אחרים מכסים לבו בידיהם שרי:

(י) לא מקרי וכו׳ - ר״ל לענין שיהא מותר לברך או להוציא מפיו שאר דברי קדושה ועיין לעיל בסימן ב׳ ולקמן סי׳ צ״א במ״ב:

(יא) עכורים - ואם הם צלולין עוכרן ברגליו ודוקא בקרקע שייך זה אבל לא בכלי שאין בו עפר וטיט כ״כ המ״א אבל באור זרוע סימן קכ״ח כתב דאפילו ברוחץ א״ע בגיגית שייך זה:

(יב) ריחן רע - עיין לקמן סימן פ״ו ובמשנה ברורה שם:

(יג) רק למעלה וכו׳ - דהמים מקרי הפסק בין לבו לערוה. ויזהר ג״כ שעיניו יהיו חוץ למים ולא יסתכל בערוה וכנ״ל דלא עדיף מערוה בעששית המבואר בסימן ע״ה ס״ה דאסור:

הלכה למעשה

[212] אסור לקרוא קריאת שמע או להתפלל או לברך ברכה ולומר כל דבר שבקדושה, או ללמוד בדברי תורה, כשהוא ערום, כל שלבו רואה את הערוה, ולא די במה שמכסה את גופו. וכן כנגד חבירו שהוא ערום. משום שנאמר ולא יראה בך ערות דבר. אולם כל זה באופן שהוא מוציא בשפתיו, אבל אם רק מהרהר בדברי תורה מותר. שדרשו חז״ל (שבת קנ.) ולא יראה בך ערות ״דבר״, לשון דיבור, דיבור אסור הרהור מותר. לפיכך המתרחץ באמבטיא פרטית, מותר לו להכניס טייפ, לשמוע דברי קדושה, אף על פי שהוא עומד ערום ומתרחץ, ובשעה ששומע דברי קדושה מהרהר בהם, דהרהור לאו כדיבור דמי. במה דברים אמורים כשבחדר האמבטיא אין שם בית כסא (שירותים), אבל אם יש שם בית כסא, אסור, לפי שגם בבתי כסא של זמנינו שבדרך כלל הם נקיים, אסור להרהר בדברי תורה. וכן בית מרחץ שמתרחצים שם רבים, אסור להרהר בדברי תורה בתוך החדר הפנימי שבו מתרחצים, משום דנפישא זוהמיה **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרנא הל׳ א)**.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים עד, ה

נושא ההלכה: שאר איבריו רואים את הערוה / נוגעים בערוה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

והרי עקבו רואה את הערוה! - קסבר: עקבו רואה את הערוה - מותר. אתמר: עקבו רואה את הערוה - מותר. נוגע, אביי אמר: אסור, ורבא אמר: מותר. רב זביד מתני לה להא שמעתא הכי. רב חיננא בריה דרב איקא מתני לה הכי: נוגע - דברי הכל אסור, רואה, אביי אמר: אסור, רבא אמר: מותר, לא נתנה תורה למלאכי השרת. והלכתא: נוגע - אסור, רואה - מותר.

לשון הש״ע

שאר אבריו **(יח)** רואים את הערוה, מותר. אבל אם **(יט)** איזה מאבריו נוגע בין בערותו בין בערות חבירו, אסור לקרות ק״ש או להתפלל. ויריכותיו שהערוה שוכבת עליהן, צריך להפסיקן בבגד או להרחיקן בענין שלא יגע **(כ)** הגיד בהם.

משנה ברורה

(יח) רואים את וכו׳ - ר״ל ולא בעינן שיהא מכסה להערוה בפני עצמו באיזה דבר כדי שלא יראוה האיברים:
(יט) איזה מאיבריו - דגזרינן נגיעת שאר איבריו משום נגיעת ידיו ונגיעת ידיו שלא יבוא לידי הרהור:
(כ) הגיד בהם - אבל בנגיעה דכיס אין להקפיד דאין לחוש בו משום הרהור והמדקדקין מדקדקין גם בזה כי יש חולקין. ובדיעבד יצא אפילו אם נגע הגיד בהירכים [פמ״ג לדעת הפר״ח המובא לעיל בסימן ע״ג במ״ב סק״ד]:

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים עו, א

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש כנגד צואה בעששית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבא: **צואה בעששית - מותר לקרות קריאת שמע כנגדה**, ערוה בעששית - אסור לקרות קריאת שמע כנגדה. **צואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה - דצואה בכסוי תליא מילתא, והא מיכסיא**, ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה (דברים כ״ג) ולא יראה בך ערות דבר, אמר רחמנא, והא קמיתחזיא.

לשון הש״ע

צואה **(א)** בעששית, מותר **(ב)** לקרות **(ג)** כנגדה אע״פ שרואה אותה דרך דפנותיה, משום דבכסוי תלה רחמנא, דכתיב: וכסית את צאתך (דברים כג, יד) והא מתכסיא.

משנה ברורה

(א) בעששית - הוא של זכוכית או דבר אחר המנהיר:

(ב) לקרות - דע דבכל ההלכות אלו עד סי׳ פ״ח וכן לענין איסור ערוה הנ״ל כ״מ שנזכר הדין לענין ק״ש בין לענין היתר בין לענין איסור הוא לאו דוקא ק״ש דה״ה תורה ותפלה וכל עניני הקדושה ובין שאומרם בלשון קודש ובין בלשון חול:

(ג) כנגדה - ואם מגיע לו ריח רע אסור ואפילו למ״ד בסימן ע״ט ס״ב דהפסקה מועלת לר״ר דוקא מחיצה שהוא רשות בפני עצמו אבל כפיית כלי לא ומ״מ א״צ בזה ד״א ממקום שכלה הריח אלא כ״ז שאין מגיע אליו סגי כ״כ הפמ״ג בסימן זה אבל בסימן ע״ט במ״ז נשאר בצ״ע ועיין בסימן ע״ט בבה״ל:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים עה, ה

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש כנגד ערוה בעששית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבא: צואה בעששית - מותר לקרות קריאת שמע כנגדה, **ערוה בעששית - אסור לקרות קריאת שמע כנגדה.** צואה בעששית מותר לקרות קריאת שמע כנגדה - דצואה בכסוי תליא מילתא, והא מיכסיא, **ערוה בעששית אסור לקרות קריאת שמע כנגדה (דברים כ״ג) ולא יראה בך ערות דבר, אמר רחמנא, והא קמיתחזיא.**

לשון הש״ע

ערוה **(כה)** בעששית, ורואה אותה דרך דפנותיה, **(כו)** אסור לקרות כנגדה, דכתיב: ולא יראה בך ערות דבר (דברים כג, טו) והא מתחזיא.

משנה ברורה

(כה) בעששית - היא של זכוכית או בגד דק המנהיר עד שנראית הערוה או טפח מבשר האשה במקום שדרכה להיות מכוסה שגם זה הוא נקרא ערוה וכנ״ל בס״א. ועצימת עינים שרי בכל זה לכו״ע כיון שהערוה עכ״פ מכוסה [ח״א וכ״כ הפמ״ג לענין עששית]:

(כו) אסור לקרות - ואפילו היא בבית אחר ורואה אותה דרך עששית שבהחלון לפי שבראיה תלה הכתוב ואפילו בדיעבד צריך לחזור ולקרות:

עין משפט ה,ו - ש״ע אורח חיים עו, ו

נושא ההלכה: ביטול צואה שלפניו ברוק

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר אביי: צואה כל שהוא - מבטלה ברוק, אמר רבא: וברוק עבה.

לשון הש״ע

היה לפניו **(כ)** מעט צואה, יכול לבטלה ברוק שירוק בה ויקרא כנגדה, והוא שיהא **(כא)** הרוק עבה. ואין הבטול מועיל אלא לפי שעה, אבל אם לא יקרא מיד והרוק נימוח ונבלע בה, לא בטלה.

משנה ברורה

(כ) מעט צואה - אפילו כל שהוא כי אין שיעור לאיסור צואה. כתב בחידושי רע״א בשם הנזירות שמשון דא״צ להרחיק ממה שהאדם מקיא אף שהוא מאוס:

(כא) הרוק עבה - אז חשיב כיסוי ודוקא כשאין מגיע לו ריח רע. ואם נותן מים ע״ג הצואה לא מהני אא״כ המים עכורים שאין הצואה נראית מתוכם ולא דמי לצואה בעששית דהתם כסוי מעליא הוא משא״כ בזה ולכן יש ליזהר לקרות נגד עביט מלא מים אשר השליכו בתוכו בגדי קטנים שיש בהם צואה:

עין משפט ז,ח - ש״ע אורח חיים עו, ב

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש כנגד צואה בגומא

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבא: צואה בגומא - מניח סנדלו עליה וקורא קריאת שמע.

לשון הש״ע

צואה בגומא, מניח **(ד)** סנדלו עליה וקורא, דחשיבא כמכוסה וכיון שאין ריח רע מגיע לו, מותר, והוא **(ה)** שלא יהא סנדלו **(ו)** נוגע בה.

משנה ברורה

(ד) סנדלו - לאו דוקא סנדל ה״ה באיזה דבר שמכסה מהני ונקט סנדל דלא תימא דבטיל לגבי גופו והוי כמו שמכסה אותה ברגלו יחיפה דבודאי אין גופו חשוב כיסוי קמ״ל:
(ה) שלא יהא וכו׳ - ר״ל אפילו אם אין הצואה מתפשט על צדדי הסנדל מבחוץ ואינו נראה ואע״ג דבעששית אפילו נוגע ודבוקה בה שרי מפני שאינו נראה מבחוץ סנדלו גרע טפי מפני שעתה הוא מלבוש שלו ע״כ אם חלצו וכיסה בו שרי:
(ו) נוגע - עיין בע״ת ופמ״ג שמצדדים לומר דאם אחר שקרא ק״ש וברכותיה מצא צואה דבוקה בסנדלו מתחתיתו חוזר וקורא ק״ש בלא ברכותיה ע״ש הטעם ואם נתפשט הצואה גם בצדדי הסנדל מבחוץ עיין לקמן סעיף ח׳ ס״ק ל׳ מה שנכתוב שם:

עין משפט ט - ש״ע אורח חיים עה, ד

נושא ההלכה: לקרוא ק״ש כנגד ערות גוי / קטן

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב יהודה: נכרי ערום - אסור לקרות קריאת שמע כנגדו. מאי איריא נכרי, אפילו ישראל נמי! - ישראל - פשיטא ליה דאסור, אלא נכרי אצטריכא ליה, מהו דתימא: הואיל וכתיב בהו (יחזקאל כ״ג) אשר בשר חמורים בשרם, אימא כחמור בעלמא הוא - קמשמע לן: דאינהו נמי איקרו ערוה, דכתיב (בראשית ט׳) וערות אביהם לא ראו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

לקרוא ק״ש כנגד ערות קטן

רמב״ם – אסור.
ר׳ יונה, בעל העיטור, ר׳ ירוחם – קטן כבן שמונה א״צ לכסות ערותו, וכל שאינו ראוי לביאה לא חשיב ערוה.
רא״ש ע״פ ב״י – דוקא בשעת מילה א״צ לכסות, דלתקוני מילה קאתי, אבל בק״ש חשיב ערוה.
ב״י – לכתחילה יש לחוש לדעת הרמב״ם והרא״ש, ובדיעבד יצא.

לשון הש״ע

אסור לקרות **(יט)** כנגד ערוה, אפילו **(כ)** של עו״ג. וכן כנגד **(כא)** ערות קטן, אסור [213]. **(כב)**
ויש מתירין נגד ערות קטן, כל זמן שאינו ראוי **(כג)** לביאה (ר׳ ירוחם והרא״ש פרק מי שמתו ומהר״א מפראג), **(כד)** וכן עיקר (עיין בי״ד סימן רס״ה).

◆ הלכה למעשה ◆

[213] לא יקרא קריאת שמע כנגד ערות קטן, אפילו הוא תינוק בן יומו. ומכל מקום דוקא לענין קריאת שמע יש להחמיר בזה, אבל מותר לברך כנגד ערות קטן, ולכן אין המוהל צריך לכסות ערות התינוק, או להסב פניו, בשעה שמברך על המילה **(יבי״א ח״ו חאו״ח סי׳ יד, הליכות עולם ח״א עמ׳ קיט, ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ תרנד)**.

משנה ברורה

(יט) כנגד ערוה - דכתיב כי ד' אלהיך מתהלך בקרב מחניך והיה מחניך קדוש ולא יראה בך ערות דבר וגו' מכאן למדו חכמים שבכל מקום שד' אלקינו מתהלך עמנו דהיינו כשאנו עוסקים בק"ש ותפלה או בד"ת צריך ליזהר שלא יראה ד' בנו ערות דבר דהיינו שלא יהיה דבר ערוה כנגד פניו של אדם הקורא או המתפלל כמלא עיניו כדמוכח בסימן ע"ט ס"ב וכן שלא יהיה אז ערום שעי"ז מתראה ערוה שלו כלול ג"כ במקרא הזה:

(כ) של עכו"ם - אע"פ שנאמר בהם בשר חמורים בשרם אימא כבהמה בעלמא דמי קמ"ל:

(כא) ערות קטן - עיין בב"י דלא חשש לדעת המחמירין רק לכתחלה אבל בדיעבד אם קרא אין חוזר וקורא:

(כב) ויש מתירין - וקטן בעצמו יוכל לקרות כשהוא ערום עד בן ט' שנים ונגד ערות איש הוא מותר רק עד שיגיע לחינוך ועיין במ"א ועיין סימן שמ"ג:

(כג) לביאה - היינו בקטן עד בן ט' שנים ובקטנה עד בת ג' שנים:

(כד) וכן עיקר - כתב המ"א ומ"מ לא יאחוז המוהל הערוה בידו בשעת הברכה והא"ר ומחצית השקל מקילין והפמ"ג כתב דעכשיו שאין בקיאין כ"כ יש לחוש לסכנה ויש לתפוס בידו וגם הגר"א ביו"ד סימן רס"ה פסק דאסור לעשות כהמג"א:

עין משפט כ,ל - ש"ע אורח חיים עז, א

נושא ההלכה: ביטול מי רגלים ע"י רביעית מים

לשון מקור ההלכה בגמ'

ולא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה, עד שיטיל לתוכן מים. וכמה מיא רמי ואזיל? אלא הכי קאמר: לא יתכסה לא במים הרעים ולא במי המשרה כלל, ומי רגלים - עד שיטיל לתוכן מים, ויקרא. תנו רבנן: כמה יטיל לתוכן מים - כל שהוא, רבי זכאי אומר: רביעית. אמר רב נחמן: מחלוקת - לבסוף, אבל בתחלה - כל שהן, ורב יוסף אמר: מחלוקת - לכתחילה, אבל לבסוף - דברי הכל רביעית. אמר ליה רב יוסף לשמעיה: אייתי לי רביעיתא דמיא, כרבי זכאי.

לשון הש"ע

אסור לקרות **(א)** כנגד מי רגלים, **(ב)** עד שיטיל לתוכן **(ג)** רביעית מים ואז מותר. ולא שנא **(ד)** על גבי קרקע, לא שנא בכלי, ובלבד שלא יהא עביט **(ה)** המיוחד להם. (ודין עביט ע"ל סימן פ"ז). לא שנא היו **(ו)** הם בכלי תחלה ונותן עליהן מים, לא שנא היו המים בכלי תחלה.

משנה ברורה

(א) כנגד וכו' - וצריך לזה כל דיני הרחקה כמו לקמן בסימן ע"ט ס"א לענין צואה:

(ב) עד שיטיל וכו' - לפי שמן התורה אין אסור לקרות רק כנגד עמוד של קלוח בלבד ואחר שנפל על הארץ אין איסורו רק מדברי סופרים וכנ"ל בסוף סימן ע"ו לכן הקילו חז"ל שיכול לבטלם ע"י רביעית מים ואפילו היו המי רגלים מרובין ולפ"ז אינו מועיל הרביעית מים אלא דוקא כשאין מסריחין אבל אם ידוע שהם מסריחין דאז אסור מד"ת לקרות נגדם אין מועיל רביעית אלא צריך שירבה עליהן מים לבטל הסרחון:

(ג) רביעית מים - י"א דבעינן דוקא בבת אחת דאל"ה קמא קמא בטיל:

(ד) ע"ג קרקע - ויראה שילכו המים על כל מקומות שהמי רגלים נשפכים שם שהם טופח ע"מ להטפיח ועיין בבה"ל:

(ה) המיוחד להם - שאז אפילו אין בו מי רגלים כלל אסור לקרות נגדו ואינו מועיל בנתינת המים להכשיר הכלי עצמו כמו שיתבאר בסימן פ"ז:

(ו) הם בכלי תחלה - וכן אם היו מים כרביעית תחלה ע"ג קרקע והשתין אח"כ על גבי המים מותר לקרות ק"ש ואפילו אם עתה מחמת מי רגלים נתפשט יותר:

עין משפט מ,נ - ש״ע אורח חיים פז, א

נושא ההלכה: הרחקה בק״ש מגרף של רעי / עביט של מי רגלים

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: גרף של רעי ועביט של מי רגלים - אסור לקרות קריאת שמע כנגדן, ואף על פי שאין בהן כלום.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה טעם גרף של רעי ועביט של מי רגלים לא מועיל נתינת מים לבטלו כמי רגלים

רא״ש – לפי שמיוחדים לכך הוו כבית הכסא, ואפילו אין בהם ריח רע.

ר׳ יונה – מחשיבים אותם כמו צואה דאסור מדאורייתא ולא מועיל ביטול, משא״כ מי רגלים שנחו שאינם אלא מדרבנן ומשום כך מועיל נתינת מים.

ב״י – מי רגלים מתערבים במים ומתבטלים, משא״כ גרף ועביט שמה שבלוע בהם א״א לו להתערב במים לפיכך א״א למים לבטלו.

באיזה גרף ועביט מדובר

רש״י, מרדכי, תוספות – דווקא העשויים חרס אסור, אבל של עץ וזכוכית ומתכות אינם בכלל האיסור.

רא״ש, טור – חרס ועץ אסור מפני שנבלע בהם, אבל זכוכית מותר, וכן חרס המצופה מבפנים בזכוכית דינו כזכוכית.

בגרף ועביט שלא נחשב כצואה אם צריך הטלת מים

תוספות – צריך להטיל לתוכם רביעית מים.

אוהל מועד, ב״י – א״צ הטלת מים, אלא מספיק שירחץ אותם היטב.

לשון הש״ע

(א) גרף של רעי ועביט **(ב)** של מי רגלים, של חרס או של עץ, צריך להרחיק מהם **(ג)** כמו מצואה, אפילו הטיל בהם מים, אבל אם הן של מתכת, או **(ד)** של זכוכית, או של חרס **(ה)** מצופה, מותר אם הם רחוצים **(ו)** יפה.

משנה ברורה

(א) גרף וכו׳ - ואפילו אם עתה אין בהם כלום ואפילו אם הם רחוצים יפה מבפנים ומבחוץ ונקיים לגמרי שאין בם אפילו ריח רע:

(ב) של מי רגלים - ואם הכלי מיוחד ג״כ לתשמיש אחר כגון לשפוך לתוכו שופכין אם אין בו צואה ולא ריח רע מותר וכן אם בכל פעם שמשתין נותן לתוכו רביעית מים מותר אם אין מגיע ממנו ריח רע וי״ל דבזה אם מגיע ריח רע מן הכלי דינו כעביט ממש וצריך להרחיק ד״א ממקום שכלה הריח וע׳ ביאור הלכה:

(ג) כמו מצואה - לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד״א ממקום שכלה הריח. ומשמע מדברי הרבה אחרונים דמסכימים לדברי הרבינו יונה דמן התורה אסור גרף ועביט אע״ג דמ״ר עצמן אינו אלא מדרבנן העביט חמיר טפי דכיון דמיוחד לזה ה״ל כבית הכסא ולכן לא מהני בהן ג״כ הטלת מים ואפי׳ מילאן עד שוליהן. ואם קרא או התפלל במקום עביט שהיה בתוך ד׳ אמותיו חוזר אם מצאו במקום שהיה ראוי לו להסתפק בו תחילה עליו. ולענין שאר ברכות עיין לקמן סימן קפ״ה ס״ה ובמ״ב שם ותדין לכאן. ואם מצא הגרף והעביט בתוך שיעור כמלא עיניו אינו חוזר בדיעבד כדלעיל בסימן פ״א ס״ב במ״ב עי״ש:

(ד) של זכוכית - הט״ז מפקפק בזה אבל רוב האחרונים וכמעט כולם מסכימים להקל והטעם דבכל אלו ס״ל דאין בולעין ואפילו אם בולעין אין בליעתן מרובה ע״כ אין דין בה״כ עליהם:

(ה) מצופה - י״א דהיינו מה שאנו קורין גלייזירט וי״א דדוקא אם הוא מצופה באבר לא גלייזירט. גם י״א דבעינן שיהא מצופה מבפנים ומבחוץ ויש מקילין דדי בשמצופה רק מבפנים והנה למעשה יש להחמיר דבעינן שיהא מצופה גם מבחוץ אך כשכפאו על פיו יש לסמוך להקל על דעת המתירין כ״כ א״ר. והכלים שאנו קורין פארצליין לענין שארי איסורים דינם ככלי חרס דלא מהני הגעלה ונראה דיש להחמיר גם לענין זה וע׳ בה״ל:

(ו) יפה - מבפנים ומבחוץ וגם שלא יהיה ממנה ריח רע ואם מגיע ממנה ר״ר דינה כריח רע שאין לו עיקר אחרי דהכלי אין עליה שם גרף ועביט ונקיה היא וא״צ להרחיק רק עד מקום שיכלה הריח ואם הכלי אין רחוצה צריך להרחיק ממנה ד״א אולי יש עליה ממשות של זוהמא:

עין משפט ס,ע - ש״ע אורח חיים מ, ב

נושא ההלכה: איסור תשמיש בחדר שיש בו תפילין

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא, עייליה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא. אזל בתריה לעיוני, חזא ספר תורה דמנחא. אמר להו: איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי! דתניא: בית שיש בו ספר תורה או תפילין - אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי. אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שאינו כליין, אבל בכלי שהוא כליין - אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי. אקמטרא - ככלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי: ספר תורה - צריך לעשות לו מחיצה עשרה. מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה. אמר ליה: כמאן - כרבי יהושע בן לוי? אימר דאמר רבי יהושע בן לוי - דלית ליה ביתא אחרינא, מר הא אית ליה ביתא אחרינא! אמר ליה: לאו אדעתאי.

לשון הש״ע

בית שיש בו **(ד)** תפילין, אסור לשמש בו **(ה)** מטתו **(ו)** עד שיוציאם או שיניחם **(ז)** בכלי תוך כלי. והוא **(ח)** שאין השני מיוחד להם, שאם הוא מיוחד אפי׳ מאה חשובים כא׳[214]. הגה: ואם שניהם אינן מיוחדים להם, או שהפנימי אינו מיוחד להם והחיצון מיוחד להם, מותר (וע״ל סי׳ ר״מ סעיף ו׳) (ב״י).

משנה ברורה

(ד) תפילין - וה״ה חומשים או סדורי תפילות או שאר ספרים בין בכתיבה או בדפוס הכל יש בהם קדושה ובעינן כלי תוך כלי ואפילו אם הן כתב משיט״א [היינו שאינה כתיבת סת״ם והוא רק כתב אשורי] וכריכת הספר אינה נחשבת לכיסוי דהיא מגוף הספר ובעינן עוד שני כיסויין. ועיין ביו״ד בסי׳ רע״א בט״ז שם סק״ח שכתב כל המיקל בקדושת ספרים הנדפסין עתיד ליתן את הדין דדפוס הוי כמו כתיבה. אך בתשובת חו״י סי׳ קפ״ז נוטה להקל בזה בשעת הדחק כשאין לו במה לכסות:

(ה) מטתו - או לעשות צרכיו:

(ו) עד שיוציאם - בחדר אחר או שמפסיק בפניהם במחיצה גבוה יו״ד טפחים. ועיין לקמן בסי׳ ר״מ במ״א סקט״ו:

(ז) בכלי תוך כלי - ל״ד כלים דה״ה שני כיסויין ואם פירש טלית או שאר כיסוי על הכיס של תפילין אע״פ שהכיסוי אין מכסה רק למעלה ומן הצדדין ולא למטה אפ״ה שרי. ועיין בבה״ל. ואותן המניחין כיס התפילין והטלית לתוך כיס אחד גדול הרי גם הכיס הגדול נקרא כליין המיוחד להן וצריך עוד כסוי על גבן אם לא שמכסה בטלית על התפילין בתוך הכיס דאז שרי דהטלית אינו כליין וה״ה אם כיס התפילין מחובר למעלה על הכיס הגדול הרי צד הב׳ של כיס הגדול אין נקרא כליין ומועיל להן אם הפכן. ועיין בביאור הלכה מה שכתבתי בשם הא״ר. כתב המ״א דה״ה במזוזה הקבועה לפנים בחדר צריך כלי בתוך כלי דהיינו שיכסה אותה בב׳ כסויין ואחד מהם יהיה עכ״פ אינו מיוחד לה וכדלקמן ואם על המזוזה יש כסוי זכוכית אף שהמזוזה נראית מתוכה אפ״ה נחשבת כסוי אחד ודי בפריסת סודר על המזוזה דהא עתה לא מיתחזיא וכ״כ הדה״ח. אבל לכו״ע לא מהני אם יכסנה עוד בזכוכית מלמעלה אע״ג שמכוסה בשני כסויין דהא המזוזה נראית מתוכן. כתב בחכמת אדם נ״ל דבין במזוזה או שאר ספרים אם עשה מתחלה ב׳ כלים שיחשב אחד לכלי בתוך כלי כגון שכרך המזוזה בנייר ואח״כ הניחה בתיק שלה מותר כיון שבתחלה כיון לכך. ויתר כל הדינים בזה נבאר לקמן בסימן ר״מ בעזה״י:

(ח) שאין השני - לאו דוקא וה״ה אם הפנימי אינו מיוחד והחיצון מיוחד או ששניהם אינם מיוחדים וכמו שכתוב בהג״ה ואינו אסור כלי בתוך כלי רק אם שניהם מיוחדים אבל אם אחד אינו מיוחד מצטרף עם המיוחד ושרי וההג״ה לא בא רק לפרש דברי המחבר דלא נטעה בלישניה וכלי אחד אפילו אינו מיוחד לא מהני ואסור:

◆ הלכה למעשה ◆

[214] חדר שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו, עד שיוציאם או שיניחם בכלי תוך כלי, והוא שאין השני מיוחד להם, שאם הוא מיוחד אפילו מאה כלים חשובים כאחד **(ילקו״י הל׳ תפילין עמ׳ תצה הל׳ ד)**.

עין משפט ס,ע - ש״ע יורה דעה רפב, ח

נושא ההלכה: איסור תשמיש בחדר שיש בו ס״ת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה לשון מקור ההלכה בגמ׳ בהלכה קודמת

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם מועיל ליתן ס״ת כלי בתוך כלי בשעת תשמיש

רמב״ם – אם אין לו בית אחר או שאינו יכול לעשות לו מחיצה – מותר ע״י נתינת כלי בתוך כלי.

רשב״א, רא״ש, סמ״ג, ספר התרומה, טור, הגהות מיימוניות, ב״י – לא מועיל בס״ת כלי בתוך כלי.

חומשים העשוים בגלילה אם דינם כס״ת

רא״ם, הגהות מיימוניות, ב״י – חומשים אין דינם כס״ת, ומועיל כלי בתוך כלי.

תוספות – חומשים דינם כס״ת.

לשון הש״ע

בית שיש בו ס״ת לא ישמש בו מטתו עד שיוציאנו. ואם אין לו מקום להוציאו, יעשה לפניו מחיצה גבוה עשרה טפחים. אבל ע״י הנחת כלי בתוך כלי שאינו מיוחד אינו מותר אלא בתפילין ושאר כתבי הקדש וחומשים, אבל לא בס״ת, והרמב״ם מתיר אף בס״ת. ואם פירש טליתו על הארגז שמונח בו, חשוב ככלי בתוך כלי.

הלכות
דף כו.

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים רמ, ו

נושא ההלכה: תשמיש המיטה בחדר שיש בו ספרי קודש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב אחאי איעסק ליה לבריה בי רב יצחק בר שמואל בר מרתא, עיילה לחופה ולא הוה מסתייעא מילתא. אזל בתריה לעיוני, חזא ספר תורה דמנחא. אמר להו: איכו השתא לא אתאי סכנתון לברי! דתניא: בית שיש בו ספר תורה או תפילין - אסור לשמש בו את המטה עד שיוציאם או שיניחם כלי בתוך כלי. אמר אביי: לא שנו אלא בכלי שאינו כליין, אבל בכלי שהוא כליין - אפילו עשרה מאני כחד מאנא דמי. אקמטרא - ככלי בתוך כלי דמי. אמר רבי יהושע בן לוי: ספר תורה - צריך לעשות לו מחיצה עשרה. מר זוטרא איקלע לבי רב אשי, חזייה לדוכתיה דמר בר רב אשי דמנח ביה ספר תורה ועביד ליה מחיצה עשרה. אמר ליה: כמאן - כרבי יהושע בן לוי? אימר דאמר רבי יהושע בן לוי - דלית ליה ביתא אחרינא, מר הא אית ליה ביתא אחרינא! אמר ליה: לאו אדעתאי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

חומשין בגלילה ושאר ספרים ותפילין לענין כלי בתוך כלי

תוספות – חומשין בגלילה – דינם כס״ת.
שאר ספרים ותפילין – סגי בכיסוי בעלמא.

ראב״ד, רא״ש – חומשין בגלילה ושאר ספרים ותפילין מהני כלי בתוך כלי.

לשון הש״ע

אסור לשמש מטתו בפני כל אדם אם הוא נעור, **(כב)** ואפילו ע״י הפסק מחיצה עשרה, ובפני תינוק שאין יודע לדבר, מותר, בית שיש בו ספר תורה או חומשים **(כג)** העשוים בגלילה, אסור לשמש בו **(כד)** עד שיהיה בפניו **(כה)** מחיצה. (ולענין לעשותה בשבת ע״ל ריש סי׳ שט״ו), ואם יש לו **(כו)** בית אחר, אסור עד שיוציאנו, ואם יש בו **(כז)** תפילין [215] **(כח)** או ספרים [216], **(כט)** אפי׳ של גמרא, אסור **(ל)** עד שיתנם **(לא)** בכלי בתוך כלי [217], והוא שלא יהא השני מיוחד להם (וע״ל סי׳ מ׳ סעיף ב׳), אבל אם הוא מיוחד להם, אפילו מאה כחד חשיבי, ואם פירש **(לב)** טלית ע״ג ארגז, **(לג)** חשוב ככלי בתוך כלי.

משנה ברורה

(כב) ואפילו ע״י הפסק וכו׳ - הטעם דמרגיש הוא בעת שהלה משמש מטתו ואין כאן צניעות. ואם הוא בענין שאין מרגישים כלל מותר ע״י הפסק מחיצה [אחרונים]:
(כג) העשויים בגלילה - ר״ל שהן כתובין בקלף כמו ספר תורה אלא שיש בהן רק חומש התורה וה״ה שאר כתבי קודש כשהן עשויין בגלילה:
(כד) עד שיהיה וכו׳ - ר״ל אפילו היא מונחת בארגז וע״ג הארגז יש עוד כיסוי דלגבי תפלין ושאר ספרים מהני וכדלקמיה בס״ת אסור עד שיהיה מחיצה מפסקת וכשיש מחיצה אפילו אינה מונחת בארגז כלל ג״כ שרי:
(כה) מחיצה - ומה שפרוש וילון סביב המטה אינה בכלל מחיצה [ואפילו הוילון הוא גבוה הרבה שאין הספר נראה ע״ז והס״ת מונחת בארגז ובכמה כיסויין על הארגז ג״כ אסור] שהוילון נע ונד ע״י רוח. כתב המ״א אם יש נקבים

◆ הלכה למעשה ◆

[215] חדר שיש בו תפילין אסור לשמש בו מטתו, עד שיוציאם או שיניחם בכלי בתוך כלי, והוא שאין השני מיוחד להם, שאם הוא מיוחד אפילו מאה כלים חשובים כאחד **(ילקו״י הל׳ תפילין עמ׳ תצה הל׳ ד)**.

[216] אסור לשמש מטתו לאור הנר אפילו אם מכסה כל גופו בסדין גדול ורחב. וכן אסור לשמש מיטתו בפני ספרי קודש אלא אם כן מונחים בכלי בתוך כלי. ומכל מקום בספרי קודש הנדפסים בדפוס, אם מכסה כל גופו בסדין גדול ורחב, אפשר להקל בשעת הדחק גם כשאינם בכלי בתוך כלי **(הליכות עולם ח״ג עמ׳ צד הל׳ כא)**.

[217] מזוזה הקבועה בפתח שער הבית, בפנים הבית, והדלת מבחוץ, אף על פי שאיש ואשתו ישנים שם, ומשמשים מטותיהם, אין צריך לכסות המזוזה בכלי תוך כלי, אלא טוב לכסותה בכיסוי בעלמא, שכיון שהמזוזה היא למעלה מעשרה טפחים, הרי היא כמו ברשות אחרת, וכמו שכתב מרן הבית יוסף בשם הסמ״ג. וכן המנהג **(הליכות עולם ח״ח עמ׳ ערה הל׳ כד)**.

וחלונות במחיצה כעין סריגה אסור עד שיהיו הספרים מכוסים מן העין שאין נראין ובספר נהר שלום מפקפק על דבריו וכן בספר תוספת ירושלים ובמקום הדחק יש לסמוך ע"ז אכן לכתחלה טוב לכסות שלא יהיו הספרים נראין ובפרט ס"ת בודאי יש להחמיר:

(כו) בית אחר - פי' חדר אחר:

(כז) תפלין - וה"ה מזוזה ועיין לעיל בסימן מ' במ"ב שם ביארנו כל פרטי הדינים:

(כח) או ספרים - ר"ל כ"ד ספרי קודש ומיירי שאינם עשויין בגלילה דאי עשויין בגלילה דינם כס"ת וכנ"ל:

(כט) אפילו של גמרא - ר"ל אע"ג דגמ' לא ניתן לכתוב בדורות הראשונים משום דדברים שבע"פ אסור לאומרם בכתב אפ"ה כיון דלבסוף התירו האמוראים לכתוב משום עת לעשות לה' הו"ל כשאר ספרי קודש וממילא היום ה"ה כל הספרים הן בכתיבה או בדפוס יש בהן קדושה [פמ"ג]:

(ל) עד שיתנם וכו' - ר"ל אע"ג דלא בעינן בהו הפסק מחיצה כמו בס"ת מ"מ כלי בתוך כלי בעינן. וכתבו האחרונים דוילון התלוי לפני המטה אף דאין שם מחיצה עליה כיון דאינה קשורה לצד מטה והיא נע ונד ע"י רוח ואין זה נחשב הפסק לענין ס"ת וכנ"ל בסקכ"ה מ"מ שם כיסוי יש עליה אם אין הספרים נראין ע"ז וע"כ אם יכסה על הספרים אפילו רק בכיסוי אחד מותר דתו הוי שני כיסויין וככלי בתוך כלי דמיא:

(לא) בכלי תוך כלי - וה"ה שני כיסויין. ומה שנוהגין איזה אנשים שתולין נגד הספרים וילון לכסותם וסוברים שבזה לבד די לאו שפיר עבדי דזה הוי רק כיסוי אחד ובעינן עוד כיסוי אחר שיכסה אותן לבד זה:

(לב) טלית ע"ג ארגז - ר"ל אע"ג דהטלית אינו פרוש רק מלמעלה ולא מלמטה אפ"ה נחשב כאלו היה מונח בכלי תוך כלי:

(לג) חשוב וכו' - ואם הארגז גדול שמחזיק ארבעים סאה והוא אמה על אמה ברום שלש אמות חולקת רשות לעצמה וא"צ לפרוס עוד כסוי על הארגז ויש מחמירין בזה אכן אם מחובר לכותל במסמרין לכו"ע יש להקל:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים עט, א

נושא ההלכה: הרחקה בק"ש מריח רע שיש לו עיקר

לשון מקור ההלכה בגמ'

כמה ירחיק מהן ומן הצואה - ארבע אמות. אמר רבא אמר רב סחורה אמר רב הונא: לא שנו אלא לאחוריו, אבל לפניו - מרחיק מלא עיניו, וכן לתפלה.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף כה. עין משפט ד (עמוד 305)

לשון הש"ע

היתה צואת אדם מאחריו, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שכלה הריח. אפילו אם יש לו חולי שאינו מריח, צריך להרחיק ד' אמות ממקום שיכלה הריח למי שמריח. ומלפניו, צריך להרחיק מלא עיניו, אפילו בלילה, או שהוא סומא (תשובת הרשב"א סי' קס"ח וב"י בשם הר"י) שאינו רואה אותה, צריך להרחיק עד מקום שאינו יכול לראות ביום. ואם הוא מצדו, דינו כמלאחריו. הגה: ש"ץ המתפלל וצואה בבהכ"נ, או בבית שמתפלל שם, אפילו הוא לאחריו בכל הבית, צריך לשתוק עד שיוציאנה, מאחר שמוציא רבים ידי חובתן ואי אפשר שלא יהא מן הקהל בתוך ד' אמות של הצואה (הגהות מרדכי החדשים פרק תפלת השחר). ועיין לקמן סוף סי' צ' (ועיין לקמן סי' פ"ז בדין צואה בבית).

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים פג, א

נושא ההלכה: לקרוא ק"ש כנגד בית כסא ישן (שכבר נשתמשו בו)

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רפרם בר פפא אמר רב חסדא: עומד אדם כנגד בית הכסא ומתפלל! - הכא במאי עסקינן - בבית הכסא שאין בו צואה. איני? והאמר רב יוסף בר חנינא: בית הכסא שאמרו - אף על פי שאין בו צואה, ובית המרחץ שאמרו - אף על פי שאין בו אדם! - אלא, הכא במאי עסקינן: בחדתי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

היו לבית הכסא מחיצות בגובה עשרה אם מותר לקרוא

ב"י – אם היו מחיצות בגובה עשרה כיון שהמחיצה מפסקת נחשב כרשות אחרת ומותר לקרוא כנגדם, וכן אם אין המחיצות גבוהות עשרה אבל אין קרקע בית הכסא נראה ג"כ מותר לקרוא כנגד בית הכסא דדמי לכפה כלי ע"ג צואה או מי רגלים, דשרי לקרוא בסמוך להם.

לשון הש"ע

(א) אסור לקרות כנגד בית הכסא ישן, אפילו **(ב)** פינו ממנו הצואה. ויראה לי דהיינו **(ג)** כשאין לו מחיצות, אבל אם יש לו **(ד)** מחיצות, אע"פ שיש בו צואה, קורא כנגדו בסמוך ואינו חושש אם **(ה)** אין מגיע לו ריח רע [218].

משנה ברורה

(א) אסור לקרות - ר"ל לפניו כמלא עיניו ולאחריו ד"א ואם יש שם ריח רע צריך ד"א ממקום שכלה הריח:
(ב) פינו ממנו - ואיסורו מן התורה כיון שזה המקום מכבר דרכו להיות בו צואה אין זה מחניך קדוש ע"כ אם נסתפק לו אם הוא בה"כ ישן או חדש אזלינן לחומרא כדין כל ספק צואה לעיל בסימן ע"ו ס"ז:
(ג) כשאין לו מחיצות - כמו אחורי הגדר או אחורי הבתים. ופשוט דאפילו אם לא הזמינו מתחלה לאותו המקום לבה"כ כיון שהדרך לפנות שם נקרא בה"כ ישן וראיה מלעיל סימן מ"ב שכתבו שם הפוסקים דאם דרכו תמיד לצור תפילין בהסודר אסור להשתמש בו תשמיש אחר כאלו אזמניה ע"ש:
(ד) מחיצות - נראה דאיירי במגיעות לארץ או עכ"פ עד פחות מג' טפחים סמוך לארץ דאמרינן לבוד דאל"ה אסור לדעת רב האי גאון המובא בב"י סימן פ"ז ע"ש:
(ה) אין מגיע - ואם מגיע ר"ר אסור עד שירחיק ד"א ממקום שכלה הריח ובזה די אפילו לפניו לדעת המחבר. ודע דדעת המחבר להתיר אפילו במחיצות שאין גבוהות יו"ד כדאיתא בב"י ובזה חולקים עליו כל האחרונים ובגבוהות יו"ד יש מן האחרונים שסוברין כוותיה והרבה מן האחרונים שחולקין גם בזה וטעמם דס"ל דכיון דהמחיצות מיוחדות לקבל צואה כמו צואה דיינינן להו וכגרף של רעי לקמן בסימן פ"ז דאסור אפילו אין בו ריח רע וכן מדברי הגר"א בביאורו משמע ג"כ שדעתו להחמיר בזה וכן בפמ"ג ובדה"ח ושאר הרבה אחרוני זמנינו כולם מחמירין בזה וס"ל דצריך להרחיק מהמחיצות ד"א ולפניו כמלא עיניו אפילו פינו ממנו הצואה ואין בו ריח רע ולכן צריך ליזהר שלא לקרות ולהתפלל ולדבר בד"ת בחצר כנגד בית הכסא כמלא עיניו אע"פ שהוא סגור ואי אפשר לראות הצואה שבו ולכן נכון ליזהר כשעושה סוכה בחצר שיעשה בענין שלא יהיה מכוון מחיצות בה"כ נגד פתח הסוכה כשהיא פתוח דאז יהיה צריך ליזהר בזה בעת שהוא מדבר ד"ת ושאר דברי קדושה וכן אם יש נגד חלון ביתו בית הכסא והחלון פתוח והוא עומד בביתו ופניו כלפי בית הכסא נכון ליזהר מלדבר אז דברי תורה ומ"מ לעת הדחק יש לסמוך להקל אם אין מגיע לו ריח רע דאיכא ס"ס [היינו הב"י והב"ח בסימן זה דמתירין במחיצות גבוהות עשרה והרא"ש בסימן ע"ט ס"ב דמתיר אפילו בצואה כשהוא ברשות אחרת אף דרואה אותה] ובעוצם עיניו לכו"ע מהני בכה"ג. עוד כתבו האחרונים דמה דאנו מחמירין במחיצות בה"כ לדונם מבחוץ כצואה דוקא במחיצות שאינם נעשים אלא בשביל בית הכסא כגון שעשה בחצר חדר מיוחד לזה אבל אם בנה במחיצה של בית שהסמיכה לאותה מחיצה אע"פ שאותה מחיצה הוא מחיצה של בה"כ ממש אין על אותה מחיצה דין בה"כ לענין זה ומותר לקרות אפילו בסמוך כיון שאין המחיצה מיוחדת לבה"כ לבד:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים פג, ב

נושא ההלכה: לקרוא ק"ש כנגד בית כסא חדש (שהזמינו לבית הכסא אך עדין לא נשתמשו בו)

לשון מקור ההלכה בגמ'

הזמינו לבית הכסא מהו, יש זימון או אין זימון? - כי קא מיבעי ליה לרבינא - למיקם עליה לצלויי בגויה, אבל כנגדו - לא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

בית כסא חדש שהזמינו ולא השתמש בו מהו לקרוא ק"ש כנגדו או בתוכו

רי"ף, ר' יונה – מותר לקרות אפילו בתוכו.

◆ הלכה למעשה ◆

[218] אם יש כנגד המתפלל צינורות שעוברים בהם מי הביוב, יש אומרים שאם הם נמצאים ברשות אחרת (וכגון שרואה אותם דרך החלון כנגדו), מותר להתפלל ולקרוא קריאת שמע כנגד אותם צינורות. אבל אם הצינורות נמצאים באותה רשות, צריך לצובעם בצבע, או להקיפם בקרטון (או בקיר גבס). ויש מקילים בזה אף כשהצינור גלוי. ואף שהעיקר להלכה להקל בזה, מכל מקום כשיש צינור של ביוב בבית כנסת, או בסוכה, נכון להקיפו או בקרטון, או בקיר גבס באופן שהצינור לא ייראה. ויש להקל בזה בפרט כשהצינור ברשות אחרת, ונראה דרך החלון. ונכון להחמיר לסגור את החלון בשעת התפלה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תרפח הל' טז)**.

רמב"ם, רא"ש – כנגדו – מותר.
בתוכו – אסור.

לשון הש"ע

הזמינו לבית הכסא **(ו)** ועדיין לא נשתמש בו, מותר **(ז)** לקרות **(ח)** כנגדו אבל **(ט)** לא בתוכו.

משנה ברורה

(ו) ועדיין לא וכו' - אבל אם נשתמש בו אפילו רק פ"א תו יש עליו שם בה"כ ישן לכל דיניו כיון דהיה שם הזמנה ומעשה ואם לא היה שם הזמנה ורק במקרה נפנה שם ואח"כ פינו ממנו הצואה וגם אין בו ריח רע נ"ל דאין עליו שם בה"כ כלל ומותר אפילו בתוכו וכן מצאתי בספר יבשר טוב ועיין בבה"ל:
(ז) לקרות - ואפילו בתוך ד' אמותיו ויש מחמירין בזה:
(ח) כנגדו - דקי"ל הזמנה לאו מילתא היא [כדלעיל בסימן מ"ב ס"ג עי"ש] ומ"מ בתוכו אסור מדרבנן דה"ל בזיון גדול לק"ש או לתפלה ואפילו בדיעבד אם קרא והתפלל בתוכו לא יצא [לבוש]:
(ט) לא בתוכו - דהיינו אם אותו המקום הוא בלא מחיצות אין אסור רק אותו המקום שהזמין ואם מקום המושב שהזמין הוא מוקף במחיצות אסור ע"י ההזמנה כל שטח ההיקף שבתוך המחיצות ועיין בסמוך ס"ק ז' אבל מבחוץ מותר בסמוך לו. כתב הבה"ט דלהרהר בד"ת מותר בתוך בה"כ החדש כשעדיין לא נשתמש בו וכ"כ הא"ר ופשוט דהבונים שבונים בה"כ אסורים לברך שם שום ברכה מבפנים במקום המחיצות ואפילו בעוד שלא בנו המחיצות דכיון שהורשם להם המקום הרי נתייחד זה המקום לבה"כ ואסור:

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים פג, ד

נושא ההלכה: בית כסא העשוי במדרון / בחפירה לענין איסור ק"ש כנגדם

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבא: הני בתי כסאי דפרסאי, אף על גב דאית בהו צואה - כסתומין דמו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מהו השוני בין בתי הכסאות שלנו לבית הכסא דפרסאי

ר' יונה – בתי כסאות שלנו – כיון שמצוי שם מי רגלים וצואה תמיד, לא נחשב כסתומות.
ר' האי – בתי כסאות דפרסאי היה עשוי במדרון והמים יורדים מיד למרחוק ולפיכך חשובים כסתומים, משא"כ בתי הכסאות שלנו שלא עשויים במדרון.

לשון הש"ע

בית הכסא שהוא בחפירה ופיו ברחוק ד' אמות מן הגומא, והוא עשוי במדרון בענין שהרעי מתגלגל ונופל מיד למרחוק וכן המי רגלים יורדין מיד לגומא, **(יא)** כסתום דמי ומותר לקרות בו אם אין בו ריח רע וגם אין משתינין בו חוץ לגומא[219]. הגה: **(יב)** אבל אם משתינין בהם לפעמים, אסור להרהר בהם בדברי תורה, כ"ש לקרות ק"ש (הגהות מיימוני).

משנה ברורה

(יא) כסתום דמי - פי' דה"ל כאלו אין המקום הזה בה"כ כלל ובין שיש לו מחיצות מלמעלה על הגומא או לא:

◆ הלכה למעשה ◆

[219] בית כסא שיש שם ברז לנטילה, אף על פי שקבוע שם סילון מים השוטפים בזרם אדיר ומנקים את האסלה היטב, מכל מקום אין להתיר לכתחילה ליטול שם ידים לסעודה ולנטילת ידים שחרית, אלא אם כן בשעת הדחק שאין לו מקום אחר לנטילת ידים. ואע"פ שיש מהאחרונים שדימו דין זה לדין בית הכסא דפרסאי, וכתבו להקל בזה, אולם המעיין ישר יחזו פנימו וישפוט בצדק שיש לחלק בין הנידון של בית הכסא דפרסאי לנידון שלנו, ולכן למעשה יש להחמיר בדבר, ורק בשעת הדחק כדאים הם האחרונים המקילים בזה לסמוך עליהם להקל כשאין מקום אחר לנטילה **(יבי"א ח"ג סי' ב , ח"ז סי' כז אות ב, יחו"ד ח"ג סי' א, ילקו"י הל' השכמת הבוקר עמ' תמ הל' פד)**.

(יב) אבל אם משתינים - ר"ל ואפילו בשעה שאין שם מי רגלים ואין בהם ריח רע לפי שיש שם בה"כ על מקום זה שמחוץ לגומא שמשתינים שם. וכתב הט"ז דמ"מ למחיצות בה"כ הזה אין להם דין מחיצות בה"כ להרחיק מהן מכנגדן וכנ"ל בסק"ה דהא במי רגלים אין איסור מן התורה אלא כנגד הקילוח לבד ואחר שנפל על הארץ איסורו רק מדרבנן ואין מחיצות אלו נקראים בשביל זה מחיצות בה"כ. ונראה דאותן המקומות שנוהגין לעשות מקום מיוחד להשתנה לכל וידוע שאותן המקומות מסריחין מאוד גם על מחיצותיהן יש שם בה"כ לכל דיניו דומיא דעביט של מי רגלים שמבואר [בסימן פ"ז] בהרבה פוסקים דאיסורו מן התורה ואע"ג דמי רגלים עצמן אינן אלא מדרבנן מ"מ כיון שהוא מיוחד לזה הוא מסריח ביותר וחמיר טפי וה"נ דכוותיה ועיין בסימן ע"ט בפמ"ג דדעתו דמי רגלים המסריח איסורו מן התורה:

עין משפט ח,ט,ל - ש"ע אורח חיים פט, א

נושא ההלכה: זמן תפלת שחרית

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. תפלת השחר עד חצות, רבי יהודה אומר: עד ארבע שעות. תפלת המנחה עד הערב, רבי יהודה אומר עד פלג המנחה. תפלת הערב אין לה קבע, ושל מוספין כל היום, (רבי יהודה אומר: עד שבע שעות).

גמרא. ורמינהו: מצותה עם הנץ החמה, כדי שיסמוך גאולה לתפלה ונמצא מתפלל ביום! - כי תניא ההיא - לותיקין, דאמר רבי יוחנן: ותיקין היו גומרים אותה עם הנץ החמה.

כולי יומא מצלי ואזיל, עד חצות - יהבי ליה שכר תפלה בזמנה, מכאן ואילך - שכר תפלה יהבי ליה, שכר תפלה בזמנה - לא יהבי ליה.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ט: עין משפט א,ב (עמוד 66)

לשון הש"ע

זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: ייראוך עם שמש (תהילים עב, ה) ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא. ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שליש היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא. הגה: ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית (ב"י בשם הרשב"א פרק תפלת השחר) וע"ל ריש סי' ק"ח.

עין משפט י - ש"ע אורח חיים קח, ב

נושא ההלכה: תפילת תשלומין

לשון מקור ההלכה בגמ'

וכולי עלמא עד חצות ותו לא? והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן: **טעה ולא התפלל ערבית - מתפלל בשחרית שתים**, שחרית - מתפלל במנחה שתים!

לשון הש"ע

טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתים: הראשונה ערבית, והשניה לתשלומין [220], טעה ולא התפלל ערבית [221], מתפלל **(י)** שחרית שתים: הראשונה שחרית, והב' לתשלומין.

הלכה למעשה

[220] טעה ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתים, הראשונה ערבית והשניה לתשלומין. ולא יאמר אשרי בלילה, אלא ימתין עד שישמע הקדישים שאחר תפילת ערבית, ואח"כ יתפלל התשלומין של מנחה **(ה"ע ח"א עמ' קע אות ז, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקסט)**.

[221] אם שכח או נאנס ולא התפלל ערבית ונזכר אחר שעלה עמוד השחר, לדינא יתפלל ערבית ויתנה: "אם אני יכול להתפלל עכשיו הן דרך חובת שעתה, הן דרך תשלומין, הריני מתפלל. ואם לאו, תהיה תפלתי נדבה". ותפילת שחרית יתפלל אחר הנץ החמה כדי שלא יהיה כתרתי דסתרי. וכל זה באונס גמור וכגון

(יא) לאחר שאומר יוצר **(יב)** וי״ח ברכות, **(יג)** יאמר אשרי ואח״כ יתפלל י״ח לתשלומי ערבית [222]. (וכן כשמתפלל ערבית שתים, משום שלא התפלל מנחה, יאמר אשרי **(יד)** בין תפלה לתפלה) (סמ״ק וריב״ש סי׳ ק״מ).

משנה ברורה

(י) שחרית שתים - ואסור לאכול קודם שיתפלל השניה דהא כבר הגיע זמנה ואם התחיל אינו מפסיק כ״כ המ״א אבל בספר מחצית השקל ובספר מגן גבורים הכריעו דאפילו בדיעבד מפסיק משום דצריך להסמיך התפילה השניה להראשונה בכל מה דאפשר:

(יא) לאחר שאומר וכו׳ - ר״ל שלא יפסיק לכתחילה ביניהם בשום דבר ואפילו בלימוד אסור כי תפילת השלמה צריכה להיות בעוד שעוסק בתפילה החיובית ומ״מ נ״ל דחזרת ש״ץ של תפילה החיובית מותר לשמוע קודם דזה מיקרי עדיין עוסק בתפילה ועיין לעיל סימן מ״ז ס״ז מה שכתבנו שם במ״ב בשם האי״ז:

(יב) וי״ח ברכות - ר״ל עם התחנון שאומר אח״ז דאין להפסיק בין הי״ח לתחנון:

(יג) יאמר אשרי - כדי לעמוד גם בתפילת תשלומין מתוך דברי תנחומין של תורה וכנ״ל בסימן צ״ג וגם דהא בלא״ה יהיה צ״ל אשרי קודם למנצח ובא לציון יאמרנה עכשיו ולא יאמר אח״כ ועיין באחרונים שהסכימו דה״ה אם מתפלל מנחה שתים בשביל השלמה יאמר ג״כ עוד הפעם אשרי קודם תפילה השניה וכל זה הוא רק לכתחילה אבל מדינא א״צ הפסקה בין תפילה לתפילה רק כדי הילוך ד״א כמש״ל בסימן ק״ה:

(יד) בין וכו׳ - כדי להשלים בזה גם האשרי שהיה צריך לומר קודם המנחה ויש מאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לומר אשרי בערבית ואף שהוא בשביל תפילת המנחה ג״כ יש להחמיר בזה וכתב בדרך החיים דאיך שהאדם ינהוג בזה יש לו על מי לסמוך אך כל זמן שהוא יום לא ימנע מלומר אשרי אף שהוא אחר תפילת המנחה ע״כ אם נתאחר ובא לבהכ״נ בשעה שהצבור התחילו תפילת המנחה יתפלל עמהם ויאמר אשרי אח״כ ועיין במ״א שכתב דמדברי הזוהר משמע דאפילו באופן זה לא יאמרנו אדעתא דחובה רק כקורא בתורה:

עין משפט כ - ש״ע אורח חיים קח, א

נושא ההלכה: היפך בסדר תפלת החובה ותפילת התשלומין (הראשונה לתשלומין ושניה לחובה)

לשון מקור ההלכה בגמ׳

וכולי עלמא עד חצות ותו לא? והאמר רב מרי בריה דרב הונא בריה דרבי ירמיה בר אבא אמר רבי יוחנן: טעה ולא התפלל ערבית - מתפלל בשחרית שתים, **שחרית - מתפלל במנחה שתים!**

לשון הש״ע

(א) טעה **(ב)** או נאנס **(ג)** ולא התפלל שחרית, מתפלל **(ד)** מנחה **(ה)** שתים: **(ו)** הראשונה מנחה, והשניה לתשלומין [223], **(ז)** ואם היפך, **(ח)** לא יצא ידי תפלה שהיא תשלומין, **(ט)** וצריך לחזור ולהתפלל אותה. וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפלה לתשלומין [224].

שהיה חולה וכיוצ״ב, אבל אם טעה או שגג ימתין ויתפלל שחרית שתים **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תקעא)**.

[222] ואם טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים, הראשונה שחרית והשניה לתשלומין, שאחר שיתפלל יוצר ותפלת שמו״ע יאמר אשרי ואח״כ תפילת שמו״ע לתשלומי תפילת ערבית. והדבר פשוט שאין צריך להסיר את התפילין בעת שמתפלל תפילה שניה לתשלומי ערבית, אף שאין להניח תפילין בתפילת ערבית **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ שם)**.

יחיד ששכח או נאנס ולא התפלל ערבית, כשמתפלל שחרית בצבור, יכול לכוין לתפילת החזרה של השליח ציבור מתחילה ועד סוף, ויוצא בזה ידי חובת תשלומין (ויש אומרים שכל זה בדיעבד אבל לכתחילה אין לסמוך על הש״ץ), וצריך שגם הש״ץ יכוין עליו להוציאו ידי חובת תפילה (או שהש״ץ כיון כוונה כללית להוציא ידי חובה כל השומע תפילה). ויענה קדושה ויאזין לברכת כהנים ויענה אמן אחריהם. ולא יענה ברוך הוא וברוך שמו אחר הזכרת השם שבברכות. אכן עדיף שהוא עצמו יתפלל חזרת הש״ץ בשחרית, ויתן בדעתו שתעלה לו החזרה לתשלומי ערבית **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תקעג)**.

[223] מי שטעה או שנאנס ולא התפלל שחרית, מתפלל מנחה שתים, הראשונה לשם תפילת מנחה, והשניה לשם תשלומין. וימתין בין עמידה לעמידה כדי הילוך ד׳ אמות **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תקסו)**.

[224] ואם התכוין להיפך שחשב את הראשונה לתשלומין והשניה לשם מנחה, לא יצא ידי חובת התשלומין, וצריך לחזור ולהתפלל שנית תשלומי תפילת שחרית. וכן הדין בכל מקום שצריך להתפלל תפילת

משנה ברורה

(א) טעה - כונתו לאפוקי הזיד וכדלקמן בס״ז. ומי שלא התפלל מחמת שלא היתה דעתו נכונה עליו כראוי אף דשלא כדין עשה בזה וכדלעיל בסימן ק״א ס״א וצ״ח ס״ב מ״מ אין זה בכלל מזיד ומהני ליה השלמה:

(ב) או נאנס - כגון שהיה חולה או שכור וכדלקמן בס״ח ולענין אונן שעבר עליו זמן תפלה עד שקבר מתו עיין לעיל בסימן ע״א ס״א ובמ״ב שם. ומי שבזמן תפילה לא היה לו מים לרחוץ ידיו ועי״ז עבר זמן תפילה גם זה הוא בכלל אונס וצריך אח״כ להתפלל שתים ולכתחילה אין נכון לבטל התפילה משום מים וכדלעיל בסימן צ״ב ס״ד ובמ״ב עי״ש. ואם עסק בצרכי צבור עיין לעיל בסוף סימן צ״ג במ״ב ועיין בפמ״ג בסימן זה שכתב דנכון שגם בזה יתפלל אח״כ להשלים התפילה שחסרה לו אך בזה יתפלל אותה בתורת נדבה ויחדש בה דבר:

(ג) ולא התפלל שחרית - ולענין ק״ש אם יש לה תשלומין עיין לעיל סוף סימן נ״ח ובמה שכ׳ שם במ״ב ועי״ש עוד דברכת ק״ש אין לה תשלומין לכו״ע דהיינו אפילו אם ירצה לברך אותם בעת שקורא ק״ש פעם אחרת עם ברכותיה דלא תקנו חז״ל תשלומין אלא לתפלה שהיא בקשת הרחמים:

(ד) מנחה וכו׳ - וכשהוא ש״ץ יוצא ידי השלמה במה שמחזיר התפילה בקול רם ויכוין בה בשביל עצמו לתשלומין וגם להוציא בה מי שאינו בקי:

(ה) שתים - ואין די שיכוין לשמוע מש״ץ ולצאת בה בשביל עצמו לתשלומין בין עבור ערבית או שחרית דלא תקנו שיצא בחזרת הש״ץ אלא דוקא מי שאינו בקי ומ״מ בדיעבד יצא אם היה זה בשביל השלמת תפילת ערבית ואע״ג דבסימן קכ״ד קי״ל דאפילו בדיעבד אין בקי יוצא בחזרת הש״ץ מ״מ בזה שהיא לתשלומין בשביל תפילת ערבית שהיא רשות קילא:

(ו) הראשונה מנחה - כי צריך להקדים תפילה שהיא חובת שעה לתפילת התשלומין:

(ז) ואם היפך - פי׳ שהיתה בדעתו שתהא הראשונה לתשלומין לא יצא דלא תקנו רבנן השלמה אלא בזמן התעסקות בתפילה חיובית ולא קודם לכן ויש מפקפקים לומר שא״צ לחזור ולהתפלל אא״כ גילה דעתו בפירוש בתפילתו שהשניה היא לשם חובה והראשונה לתשלומין וכגון שהוא מוצאי שבת והבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה כמו שיתבאר ולענין דינא כתב הפר״ח והפמ״ג שאין לנו אלא דברי המחבר וכן העתיק הדה״ח להלכה ומ״מ טוב יותר שבעת שחוזר ומתפלל יתנה ויאמר אם איני מחוייב להתפלל פעם שנית אני מתפלל אותה בתורת נדבה:

(ח) לא יצא - בין שהיפך במזיד או בשוגג:

(ט) וצריך לחזור וכו׳ - אך אם התפלל השניה לתשלומין והראשונה לשם חובה וטעה בשל חובה ולא אמר בה טל ומטר באופן דצריך לחזור ולא נזכר זה עד אחר תפילה שניה אפ״ה השניה עלתה לתשלומין ויתפלל אח״כ לשם חובה ואף שהתפילה החיובית בטעות היתה לא אמרינן כמאן דלא התפלל כלל דמיא לענין זה משום דמ״מ בעת שהתפלל השניה לתשלומין היה זמן תפילה וכן כל כיוצא בזה שהתפלל תפלה הראשונה לחיובא וטעה בה ששכח או הוסיף באופן שצריך לחזור ולהתפלל אותה וכתב המגן גבורים דכל זה אם כיון בפירוש בשניה לתשלומין אבל אם לא כיון טוב יותר שתעלה לו השניה לשם חובה ויתפלל אח״כ לתשלומין דבזה יוצא לכל הדיעות:

תשלומין. ומ״מ נכון שיחזור ויתפלל בתנאי של נדבה. וכתב המשנה ברורה בביאור הלכה שעכ״פ אם התפלל שניהם בסתם, לכולי עלמא יצא. (והדבר פשוט שאין לבעל תשובה להתפלל נדבה להשלים מה שחיסר התפילות במשך השנים, דעבר זמנו בטל קרבנו) **(ה״ע ח״א עמ׳ קסט אות ו, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ שם)**.

עין משפט מ - ש"ע אורח חיים רלד, ב

נושא ההלכה: תשלומי מנחה בערבית אם צריך לומר "אשרי" קודם תפלת התשלומין

לשון מקור ההלכה בגמ'

איבעיא להו: טעה ולא התפלל מנחה, מהו שיתפלל ערבית שתים? אם תמצא לומר טעה ולא התפלל ערבית מתפלל שחרית שתים - משום דחד יומא הוא, דכתיב (בראשית א') ויהי ערב ויהי בקר יום אחד, אבל הכא - תפלה במקום קרבן היא, וכיון דעבר יומו בטל קרבנו, או דילמא, כיון דצלותא רחמי היא - כל אימת דבעי מצלי ואזיל? - תא שמע: דאמר רב הונא בר יהודה אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: טעה ולא התפלל מנחה - מתפלל ערבית שתים, ואין בזה משום דעבר יומו בטל קרבנו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

המשלים תפלת מנחה בערבית אם יאמר אשרי קודם התשלומין

תרומת הדשן – א"צ לומר, שלא מצינו תשלומין לאשרי.
ריב"ש – צריך לומר אשרי קודם תשלומין כדי שיהיה היכר שתפלה זו לשם תשלומין.

לשון הש"ע

(ח) אם שכח ולא התפלל מנחה, מתפלל ערבית שתים, ואומר אשרי **(ט)** קודם תפלה שהיא תשלומין לתפלת המנחה. (וע"ל סימן ק"ח).[225]

עין משפט נ,ס - ש"ע אורח חיים קח, ז

נושא ההלכה: הזיד ולא התפלל אם יש לו תשלומין

לשון מקור ההלכה בגמ'

מיתיבי: (קהלת א') מעות לא יוכל לתקן וחסרון לא יוכל להמנות, מעות לא יוכל לתקן - זה שבטל קריאת שמע של ערבית וקריאת שמע של שחרית, או תפלה של ערבית, או תפלה של שחרית, וחסרון לא יוכל להמנות - זה שנמנו חביריו לדבר מצוה ולא נמנה עמהם! - אמר רבי יצחק אמר רבי יוחנן: הכא במאי עסקינן - שבטל במזיד. אמר רב אשי: דיקא נמי דקתני בטל ולא קתני טעה - שמע מינה.

לשון הש"ע

(כא) הזיד ולא התפלל תפלה אחת, אין לה תשלומין אפי' בתפלה הסמוכה לה, ואם רצה יתפלל אותה נדבה, **(כב)** ואינו צריך חידוש אם מתפלל אותה בתפלה הסמוכה לה.[226]

◆ הלכה למעשה ◆

---

[225] על אף שדעת מרן שצריך לחזור לפני תפילת התשלומין של מנחה ולומר אשרי, יש מהאחרונים שכתבו בשם המקובלים שלא לומר אשרי בערבית שלפי הזוהר הקדוש אין לה מקום אחר תפילת מנחה, ושב ואל תעשה עדיף **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' סימן קח הל' ב)**.

[226] אם הזיד ולא התפלל תפלה אחת אין לה תשלומין, ואינו רשאי להתפלל אותה אפילו בתורת נדבה. ואין נקרא מזיד אלא כשמבטל התפלה בשאט נפש בלי שום טרדא, אבל אם היה טרוד ולא ביטל התפלה בשאט נפש, אלא היה סבור שיוכל להתפלל אחר שיגמור העסק ואחר כך שכח להתפלל שוגג מיקרי ולא מזיד. ולכן מי שלא התפלל מנחה או ערבית בעוד שהיה לו זמן להתפלל מפני שהיה סבור שעדיין ישאר לו זמן אחר שיגמור את העסק שהוא מתעסק בו, ובין כך ובין כך עברה לו השעה, נחשב כאונס ויש לו תשלומין, אפילו אם היה עוסק במלאכתו להרווחה בעלמא. וכל שכן אם היה עוסק במלאכתו לצורך מזונותיו ופרנסת ביתו. ומכל מקום לכתחלה יש ליזהר בזה, וממדת חסידות יעשה תנאי של נדבה קודם

משנה ברורה

(כא) הזיד - ומי שבא לבהכ"נ סמוך לערבית והתפלל ערבית מבע"י ועדיין לא התפלל מנחה אף שלכתחילה שלא כהוגן עשה שהיה לו להתפלל תפילת י"ח לשם מנחה בעוד שהקהל מתפללין ערבית מ"מ אין לדמותו להזיד ולא התפלל כיון שעדיין לא עבר זמן המנחה ואף את"ל שא"א לו להתפלל תפילת המנחה באותה שעה כיון שכבר עשאו לילה בתפילת ערבית מ"מ לא יהא אלא ערבית שתים והשניה לתשלומי מנחה ואם הוא ר"ח יזכיר יעלה ויבא גם בשניה כיון שכבר קיבל עליו ר"ח במה שהזכיר בו יעו"י וה"ה אם אירע כן בשבת יתפלל השניה ג"כ של שבת וכתבו האחרונים דאם לא הזכיר בראשונה יעלה ויבא גם בשניה לא יזכיר כיון שהוא עדיין יום. מי שהתפלל במקום שהיה ראוי להסתפק בצואה ומצא אח"כ צואה דמוכח לעיל בסימן ע"ו שצריך לחזור ולהתפלל לפי שפשע שהיה לו לבדוק ה"ה דפושע ומזיד מקרי לענין זה דאם בעת כשמצא כבר עבר זמן תפילה תו אין לו תשלומין אח"כ:

(כב) וא"צ חידוש - והב"ח והגר"א פסקו דצריך חידוש:

תפלתו, ויאמר: "אם אני חייב להתפלל, תהיה תפלה זו לשם חובה, ואם לאו, תהיה זו תפלת נדבה" **(ה"ע ח"א עמ' קעז אות יא – יב, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקעז - תקעח)**.

אין תשלומין לתפלה שהפסיד אלא בזמן התפלה הסמוכה לה. ומי שלא התפלל ערבית ולמחרת נתאחר מלהתפלל שחרית עד שעברו ד' שעות, יכול להתפלל תשלומין עד חצות. (אף על פי שאינו מברך ברכות ק"ש אחר ד' שעות, שהרי גם לענין תפלת שחרית, בדיעבד אם לא התפלל שמונה עשרה עד ארבע שעות, רשאי להתפלל עד חצות. ואפילו ציבור שלא התפללו שמונה עשרה של שחרית עד ארבע שעות, רשאים להתפלל אחר ארבע שעות עם חזרת השליח ציבור. ומכל מקום אם אירע שלא התפלל שחרית במזיד עד אחר ארבע שעות, יתפלל שמונה עשרה בתנאי של נדבה). ולכתחלה יש להזהר שתפלת התשלומין תהיה סמוכה ממש לתפלה שהיא חובת השעה, בהפסק שהייה כדי ד' אמות. ואם אחר שהתפלל תפלת החובה הלך לעסקיו, או שאכל ושתה, ואחר כך בא להתפלל תשלומין, אם עדיין לא עבר זמן אותה תפלה, (כגון שלא התפלל מנחה, והתפלל ערבית בתחלת הלילה, ושוב אחר כמה שעות בלילה רוצה להתפלל תשלומי מנחה), יחזור ויתפלל תפלת התשלומין, ויעשה קודם לכן תנאי של נדבה, ויאמר: "אם חייב אני לחזור תהיה תפלה זו לשם חובה, ואם לאו, תהיה זו תפלת נדבה". ומכל מקום אם היה עוסק עדיין בתפלה ותחנונים, כגון שלא התפלל מנחה, ובערבית עבר לפני התיבה כשליח צבור, ובכדי שלא יהיה טורח צבור, רוצה לסיים כל שאר התפלה, והקדישים, ואחר כך להתפלל תשלומי מנחה, רשאי לעשות כן אף לכתחלה. ואינו צריך לומר שהוא מתפלל בתנאי של נדבה. והוא הדין לכל יחיד שמעכב תשלומי מנחה עד שישמע הקדישים שאחר תפלת שמונה עשרה של ערבית, הרשות בידו לעשות כן **(ה"ע ח"א עמ' קעא אות ח, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקפו)**.

יש אומרים שאין תשלומין אלא לתפלה הסמוכה בלבד, ולפיכך אם נאנס ולא התפלל לא שחרית ולא מנחה, מתפלל ערבית שתים בלבד, הראשונה ערבית והשניה לתשלומי מנחה. אבל שחרית אין לה תשלומין, שכבר עבר זמנה. וכן בשאר תפלות. ויש חולקים. ולמעשה נכון שלאחר שיתפלל תשלומי התפלה הסמוכה, ישלים גם תפלות קודמות בתנאי של נדבה, ויחדש בהן דבר. ומי שהתפלל ערבית, ועדיין לא התפלל תשלומי מנחה, והתחיל לאכול, הנכון הוא שיפסיק את אכילתו ויתפלל תשלומין בתנאי של נדבה, כדי להסמיך תפלת התשלומין לתפלה העיקרית כל מה שאפשר **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקצא)**.

הלכות
דף כו:

עין משפט א - ש"ע אורח חיים קח, ט

נושא ההלכה: טעה ולא התפלל מנחה בע"ש לענין תפלת התשלומין

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת - מתפלל בליל שבת שתים.

לשון הש"ע

טעה ולא התפלל מנחה בערב שבת, מתפלל ערבית שתים **(כה)** של שבת: הראשונה לערבית, והשניה לתשלומין [227]. הגה: וה"ה אם לא התפלל מנחה בער"ח, מתפלל של ר"ח **(כו)** שתים [228], ואם לא הזכיר יעלה ויבא בראשונה והזכיר בשנייה, **(כז)** צריך לחזור ולהתפלל, אבל אם לא הזכיר בשתיהן, או הזכיר בראשונה ולא בשנייה, אין צריך לחזור [229] (כל בו חוץ ממה שכתב של ר"ח שתים).

משנה ברורה

(כה) של שבת - אע"ג שבאה לתשלומין של חול מ"מ כיון שעכשיו הוא שבת מתפלל אותה ג"כ של שבת. ואם טעה והתפלל השניה של חול פטור מלהתפלל ואם הקדים בזה השל חול לשל שבת לא יצא לכו"ע שהרי ניכר שהקדים

הלכה למעשה

[227] טעה או נאנס ולא התפלל מנחה בערב שבת מתפלל ערבית שתים של שבת, הראשונה ערבית והשניה לתשלומין של מנחה. ואם הוא שליח צבור בערבית של ליל שבת, יכוין לצאת ידי חובת התשלומין של מנחה בברכה מעין שבע, ויוצא בה ידי חובתו. אבל יחיד ששכח להתפלל מנחה בערב שבת, לכתחלה לא יכוין לצאת בברכה מעין שבע, ששומע משליח צבור, אלא יתפלל שנית ערבית של ליל שבת לתשלומי מנחה. ובדיעבד אם כיון לצאת בברכה מעין שבע, וגם השליח צבור נתכוין להוציאו, יצא ידי חובת תשלומי מנחה, דדין התשלומין כדין תפלת ערבית שהיא רשות, דמועיל לצאת בה ידי חובתו בברכה מעין שבע **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקצג)**.

מי שטעה או שנאנס ולא התפלל ערבית בליל שבת, יתפלל שחרית שתים ובשתיהן יאמר "ישמח משה". ואם טעה ואמר באחת מהן, בין בראשונה בין בשניה, "אתה קדשת", יצא. וכל שכן אם אמר בשתיהן "אתה קדשת", שהטועה בתפלות שבת והחליף של זו בזו יצא. וכן אם טעה או נאנס ולא התפלל שחרית בשבת, יתפלל מנחה שתים ויאמר בשתיהן "אתה אחד", ואם טעה ואמר באחת מהן או בשתיהן "ישמח משה" או "אתה קדשת", יצא **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקצד)**.

[228] טעה ולא התפלל מנחה בערב ר"ח, מתפלל ערבית שתים בערב ר"ח, וצריך להזכיר "יעלה ויבוא" בשתי התפילות **(ה"ע ח"א עמ' קעו, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תר)**.

טעה ולא הזכיר "יעלה ויבוא" במנחה של ראש חודש, ונזכר בלילה במוצאי ראש חודש, נחלקו רבותינו הראשונים אם צריך להתפלל תשלומי מנחה, שיש אומרים שדינו כאילו לא התפלל כלל, וצריך להתפלל ערבית שתים, ויש חולקים ואומרים שכיון שהתפלל, אלא שטעה ולא הזכיר מעין המאורע, ובתפלה שיתפלל בערב לא יתקן דבר, ולא ירויח כלום, לפיכך אין לו תשלומין. ולהלכה נראה שיעשה תנאי של נדבה, ויאמר: "אם חייב אני לחזור, תהיה תפלה זו לשם חובה, ואם לאו, תהיה זו תפלת נדבה". וכן מי שטעה בתפלת מנחה של שבת, והתפלל תפלת חול, ולא הזכיר של שבת, ונזכר במוצאי שבת, יתפלל ערבית שתים, ויבדיל בראשונה ולא בשניה. ויעשה תנאי של נדבה **(ה"ע ח"א עמ' קעט, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תרה)**.

אם חל ראש חודש ביום ששי, ושכח לומר יעלה ויבוא במנחה, ונזכר בליל שבת, או לאחר קבלת שבת בעניית ברכו, הואיל ובמוצאי ראש חודש אינו יכול להתפלל תשלומין כששכח להזכיר ראש חודש במנחה, אלא בתנאי של נדבה, וכמו שנתבאר לעיל, ומבואר בדברי הרמב"ם בשם הגאונים, שאסור להתפלל תפלת נדבה בשבתות וימים טובים, לפי שאין מקריבים בהם נדבה אלא חובת היום בלבד. וכן פסק מרן בשלחן ערוך לפיכך לא יתפלל תפלת תשלומין, אלא יכוין בברכה מעין שבע ששומע מהשליח צבור, ודי לו בכך **(ה"ע ח"א עמ' קפ, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תרו)**.

[229] ואם לא הזכיר יעלה ויבוא בשתיהן, או שלא הזכיר "יעלה ויבוא" בתפלה השניה, יצא ידי חובה. אבל אם הזכיר "יעלה ויבוא" בתפלה השניה, ולא הזכיר "יעלה ויבוא" בתפלה הראשונה, מעיקר הדין אין צריך לחזור ולהתפלל. ומכל מקום ראוי שיחזור ויתפלל תפלת תשלומין, ויעשה תנאי של נדבה, ויאמר: "אם חייב אני לחזור, תהיה תפלה זו לשם חובה, ואם לאו, תהיה זו תפלת נדבה" **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תר)**.

התשלומין אך אם עדיין היום גדול אלא שקיבל שבת במזמור שיר וגו' או בברכו ולא התפלל עדיין מנחה דמבואר לקמן בסימן רס"ג סט"ו דיתפלל ערבית שתים לכתחילה צריך להתפלל שתים של שבת והראשונה לשם ערבית והשניה לשם תשלומי מנחה ובדיעבד אם התפלל ראשונה לשם מנחה ואפילו אם התפלל אותה של חול אפשר דיצא הואיל ועדיין יום הוא:

(כו) שתים - וכן פסקו המ"א והדה"ח והח"א ושארי אחרונים דלא כהלבוש וסייעתו שסוברים דאין צריך להזכיר בשניה של ר"ח. מי שלא התפלל ערבית בר"ח והתפלל שחרית שתים ולא הזכיר בשניה יעלה ויבא א"צ לחזור ולהתפלל כיון דאפילו אם היה מתפלל בערבית גופא ושכח א"צ לחזור א"כ לא יהיה חמיר התשלומין מאלו התפלל בזמנה וכן אם טעה ולא התפלל מנחה בר"ח ור"ח הוא שני ימים ומתפלל ערבית שתים והשניה הוא לתשלומין של מנחה אפילו לא הזכיר בה ר"ח א"צ לחזור כיון דאפי' בעיקר התפלה דערבית א"צ לחזור בשביל יעלה ויבא ק"ו מה שהוא עכשיו לתשלומין:

(כז) צריך לחזור - דבזה שלא הזכיר בראשונה גלי דעתו דנתכוין בה לשם תשלומין של ער"ח דהוי חול וכבר מבואר בתחלת הסימן דאם הקדים התשלומין לשל חוב דלא יצא וכמו בהבדלה בסעיף שאחר זה ע"כ יחזיר ויתפלל אותה התפילה והיינו דוקא כשהתשלומין בא מחמת תפלה שאינו של ר"ח דכיון שלא הזכיר יעלה ויבא בראשונה גלי אדעתיה דצלי בראשונה אדעתא דתשלומין של יום חול אבל אם היה ר"ח ב' ימים ולא התפלל מנחה ביום ראשון של ר"ח שצריך להתפלל ערבית שתים ולא הזכיר בראשונה יעלה ויבא א"צ לחזור ולהתפלל דליכא ראיה דבשביל תשלומין התפלל אותה. עוד כתבו האחרונים דמה שכתב הרמ"א דאם לא הזכיר בראשונה והזכיר בשניה צריך לחזור ה"מ בסתמא אבל אם כיון בפירוש הראשונה לשם חובה והשניה להשלמה יצא:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים קח, י

נושא ההלכה: התחייב בתשלומין במוצ"ש על מנחה של שבת באיזה תפלה יבדיל

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא התפלל מנחה בשבת - מתפלל במוצאי שבת שתים של חול, מבדיל בראשונה ואינו מבדיל בשניה, ואם הבדיל בשניה ולא הבדיל בראשונה - שניה עלתה לו, ראשונה לא עלתה לו.

לשון הש"ע

טעה ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצ"ש (שתים של חול), מבדיל בראשונה **(כח)** ואינו מבדיל בשניה [230], ואם לא הבדיל בראשונה, והבדיל בשניה, שניה עלתה לו, ראשונה **(כט)** לא עלתה לו [231] **(ל)** ואם הבדיל בשתיהן, או **(לא)** לא הבדיל בשתיהן, יצא [232].

משנה ברורה

(כח) ואינו מבדיל - משום דהבדלה די בפעם אחד משא"כ בשבת ור"ח דצריך להזכירה בכל התפילות ע"כ פסק בסעיף הקודם דמתפלל של שבת ושל ר"ח שתים:

(כט) לא עלתה לו - דמיבעי ליה לאקדומי חובת שעתיה ברישא והוא גילה דעתו שהתפלל הראשונה לתשלומין לכן צריך לחזור ולהתפלל אחת לתשלומין בלא הבדלה אך אם כיון במחשבתו שהראשונה לחיובא והשניה לתשלומין ומה שהיפך ההבדלה היה בטעות ושגג ולא נתכוין כלל א"צ לחזור:

(ל) ואם הבדיל וכו' - כ"ז בסתמא אבל אם היה בדעתו בפירוש הראשונה להשלמה נראה דלא יצא [א"ר]:

הלכה למעשה

[230] מי שטעה או נאנס ולא התפלל מנחה בשבת, מתפלל במוצ"ש שתים של חול, ואומר הבדלה שהיא "אתה חוננתנו" בברכת חונן הדעת בתפילה הראשונה, שהיא תפילת ערבית, ובתפילה השניה שהיא תשלומין של מנחה אינו אומר "אתה חוננתנו" **(ה"ע ח"א עמ' קעד אות ט, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקצה)**.

[231] ואם לא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, גילה דעתו שהראשונה לתשלומין והשניה ערבית, לפיכך כיון שהקדים התשלומין לתפילת העיקרית לא יצא ידי חובת התשלומין וחוזר ומתפלל פעם שלישית לתשלומי מנחה. ואם נתכוין בפירוש שהראשונה ערבית והשניה תשלומין, אלא שטעה ולא הבדיל בראשונה והבדיל בשניה, אינו צריך לחזור ולהתפלל **(ה"ע שם, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקצה)**.

[232] ואם הבדיל בשתיהן, או שלא הבדיל בשתיהן, יצא. ויסמוך על ההבדלה שמבדיל על הכוס, הלכך אם שכח להבדיל בתפלה הראשונה לא יבדיל בשניה **(ה"ע שם, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקצה)**.

(לא) לא הבדיל וכו' - שאין חוזרין בשביל הזכרת הבדלה בתפילה הואיל ויכול לאומרה על הכוס כמש"כ בסימן רצ"ח ואם אח"כ טעם קודם שהבדיל על הכוס דקי"ל צריך לחזור ולהתפלל מ"מ עלתה לו תפלת התשלומין כיון דבשעה שהתפלל התשלומין שפיר היה פטור מחובת שעתא שהרי היה כוס לפניו רק שעל ידי שטעה נתחייב:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים קיד, ה

נושא ההלכה: טעה בימות הגשמים ולא אמר בתחיית המתים מוריד הגשם

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא הזכיר **גבורות גשמים בתחיית המתים** ושאלה בברכת השנים - מחזירין אותו.

לשון הש"ע

בימות **(כה)** הגשמים, אם לא אמר מוריד **(כו)** הגשם, מחזירין אותו, והני מילי שלא **(כז)** הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו [233].

משנה ברורה

(כה) הגשמים - אפילו בתפילה ראשונה והוא במוסף של יו"ט א' של פסח לדידן דנוהגין להכריז משיב הרוח ומוריד הגשם קודם מוסף:
(כו) הגשם - אפילו אם אמר משיב הרוח:
(כז) הזכיר טל - ר"ל אפי' אם אמר רק מוריד הטל לבד וטעמו דאע"ג דלא נעצר מ"מ שבח הוא להקב"ה בהזכרתו משא"כ בשאלה דצריך לשאול על דבר הנעצר לא מהני אם לא שאל מטר אף ששאל טל וכדלקמן בסימן קי"ז ס"ד:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים קיז, ד

נושא ההלכה: טעה בימות הגשמים ולא שאל מטר בברכת השנים

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים **ושאלה בברכת השנים** - מחזירין אותו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הזכיר טל בזמן הגשמים בברכת השנים

רמב"ם, ר"ן, ר' יונה, רא"ש, ב"י – לא יצא, דבשאלה חייב לשאול מה שצריך וא"א ששאלת מה שאינו צריך תעלה לו במקום מה שצריך משא"כ בהזכרה.

מרדכי – יצא, כמו בהזכרת טל בימות הגשמים.

לשון הש"ע

(טו) אם לא שאל מטר בימות הגשמים, מחזירין אותו, אע"פ ששאל טל [234], אבל אם שאל מטר ולא טל, אין מחזירין אותו.

◆ הלכה למעשה ◆

[233] בימות הגשמים אם לא אמר משיב הרוח ומוריד הגשם, אלא המשיך לומר מוריד הטל, אם נזכר באמצע הברכה, טוב שיחזור לומר מוריד הגשם וימשיך משם והלאה, ואם אמר ברוך אתה ה' מחיה המתים, ימשיך אתה קדוש וכו', ולא יפסיק לומר "משיב הרוח ומוריד הגשם" בין ברכה לברכה. ואם הזכיר שם ה' אינו רשאי לומר למדני חוקיך ולחזור מאתה גבור, אלא יסיים מחיה המתים, וימשיך כסדר. וכל שהזכיר שם ה' שוב אינו חוזר. וכל זה לפי מנהגינו שאנו רגילים לומר מוריד הטל בכל ימות הקיץ, וממילא אם בחורף לא הזכיר גשם, בודאי שאמר מוריד הטל כהרגלו, לפיכך אינו צריך לחזור **(ה"ע ח"א עמ' קלד אות ה, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' מו הל' ב)**.

משנה ברורה

(טו) אם לא שאל - עיין במ"א ובש"ת שכתבו דאם נזכר קודם שהתחיל תקע בשופר אומרו שם ובסימן קי"ד בבה"ל ד"ה בלי חתימה הארכנו בזה וביררנו דיותר טוב שיאמר בש"ת דבזה יצא לכו"ע עתה מצאתי בספר קיצור ש"ע שפסק ג"כ הכי ואם נזכר קודם שסיים ברכת השנים יאמר במקום שנזכר אך אם נזכר אחר כשנים הטובות יחזור ויאמר וברך שנתנו כשנים הטובות כדי שיהיה מעין חתימה סמוך לחתימה וטוב יותר שיתחיל ותן טל ומטר ויגמור כסדר:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים רצד, א

נושא ההלכה: שכח לומר במוצ"ש "אתה חוננתנו" בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים - מחזירין אותו, **הבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס!**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שכח ולא הבדיל בחונן הדעת וחתם הברכה ועדיין לא התחיל ברכה שלאחריה

תלמידי ר' יונה – חוזר לברכת אתה חונן.
ר"י, רא"ש, ב"י – אינו חוזר אלא ממשיך בברכה שאחריה.

לשון הש"ע

(א) אומרים הבדלה **(ב)** בחונן הדעת[235], ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו **(ג)** ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס[236]. **(ד)** ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה[237].

---

[234] אם טעה ולא שאל טל ומטר, אם נזכר בסיום ברכת השנים, לפני שיזכיר "השם", חוזר ואומר ותן טל ומטר לברכה וכו', ומסיים על הסדר. ואם לא נזכר עד שחתם ברוך אתה ה' מברך השנים, לפני שיתחיל ברכת תקע בשופר, יאמר שם בין ברכה לברכה "ותן טל ומטר לברכה", וימשיך ברכת תקע בשופר וכו'. ואם לא נזכר עד שהתחיל תקע בשופר גדול, ימשיך בתפלתו עד ברכת שמע קולינו, ולפני שיאמר "כי אתה שומע תפלת כל פה", יאמר שם: "ותן טל ומטר לברכה". (ואם הוא בתענית שצריך לומר עננו, יאמר תחלה ותן טל ומטר לברכה, ואחר כך יאמר עננו). ואם שכח לשאול גם בברכת שמע קולינו, וחתם "ברוך אתה ה'", ומיד נזכר, יאמר "למדני חקיך", וחוזר ושואל טל ומטר, ומסיים שנית "כי אתה שומע תפלת כל פה" וכו'. ואם חתם שומע תפלה, ואחר כך נזכר שלא שאל טל ומטר, יאמר שם קודם ברכת רצה, "ותן טל ומטר לברכה". ואם אמר תיבת רצה, חוזר ל"ברך עלינו", וממשיך תקע בשופר ויתר הברכות על הסדר. וכן הדין אם נזכר באמצע מודים, או באמצע אלהי נצור, שחוזר לברך עלינו. אבל אם סיים פסוק יהיו לרצון האחרון, אף על פי שעדיין לא פסע שלש פסיעות לאחוריו, חוזר לראש התפלה. וה"ה במי שטעה בתפלת ערבית בימות הגשמים, ולא שאל טל ומטר בברכת השנים, וסיים תפילתו, אע"פ שמעיקר הדין תפילת ערבית רשות, אעפ"כ חייב לחזור ולהתפלל שנית, ואם נזכר באמצע תפילתו חוזר על דרך שכתבנו לעיל. וכל דינים הללו תקפים גם באשה שטעתה בברכת השנים ולא שאלה טל ומטר **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב עמ' פה)**.
לכתחילה יותר טוב ונכון אם טעה ושכח לא שאל טל ומטר ונתחייב להתפלל שנית, שהוא בעצמו יחזור להתפלל עם הש"ץ וישאל טל ומטר, אך אם קשה לו להתפלל בעצמו, או שיש לו ספק בדבר אם שאל טל ומטר או לא, רשאי מן הדין לכוין לתפלת החזרה של הש"ץ ולשומעה מתחילתה ועד סופה, ויוצא בזה ידי חובה (ובלבד שיהיה הש"ץ הגון ובקי ויודע לכוין להוציא את האחרים ידי חובה, וגם מבטא היטב את כל התיבות והאותיות שבתפלה). ויזהר שלא יענה "ברוך הוא וברוך שמו", וגם לא יאמר "מודים דרבנן" עם הציבור, אלא ישמע מודים שבתפלה מפי ש"ץ. ואם יש שם כהנים שנושאים כפיהם לברך את ישראל, יכוין לברכתם ויענה אחריהם אמן, ובסיום התפלה יפסע ג' פסיעות לאחוריו, ויאמר "עושה שלום" **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קיז הל' יג)**.

[235] בתפלת ערבית אומרים "אתה חוננתנו", ומנהגינו להתחיל באתה חונן, וקודם שאמרים וחננו מאתך, אומרים שם אתה חוננתנו, ואח"כ ממשיכים "וחננו מאתך וכו'" **(חזו"ע שבת ב' עמ' שעח הערה א, ילקו"י שבת כרך א' עמ' תלט)**.

משנה ברורה

(א) אומרים הבדלה וכו' - ואפילו אם נזדמן שהבדיל על הכוס מקודם מ"מ צריך להבדיל בתפלה ג"כ. ואי עיקר מצות הבדלה היא דאורייתא או דרבנן עיין במה שנכתוב לקמן ריש סימן רצ"ו:

(ב) בחונן הדעת - וקבעוה בברכה זו מפני שאסור לתבוע צרכיו קודם הבדלה. מנהג פשוט לומר אתה חונן וכו' עד לאנוש בינה ואח"כ אתה חוננתנו וכו' וחננו מאתך וכו' [אחרונים] ואם התחיל מאתה חוננתנו ואילך יצא. אם שכח להתפלל מתפלל שחרית שתים ואינו מזכיר אתה חוננתנו לא בראשונה ולא בשניה בד"א כשכבר הבדיל מאתמול על הכוס אבל אם לא הבדיל כלל דיש עליו עדיין חיוב מצות הבדלה יזכיר אתה חוננתנו בשחרית בתפלה שניה שהיא להשלמה ואח"כ צריך להבדיל ג"כ על הכוס כדלקמן סימן רצ"ט ס"ו:

(ג) ואינו חוזר מפני וכו' - היינו דלכתחלה מצוה להבדיל בין בתפלה ובין בכוס והכא בדיעבד סומך עצמו על מה שיבדיל אח"כ על הכוס ומ"מ אסור לע"ע במלאכה עד שיבדיל בכוס או שיאמר עכ"פ המבדיל בין קודש לחול וכמ"ש סוף סימן רצ"ט:

(ד) ואם טעם וכו' - ואע"ג דקי"ל בסימן רצ"ט ס"ה דאם טעה ואכל קודם הבדלה יכול להבדיל אח"כ מ"מ כאן דטעה גם בתפלה קנסינן ליה וצריך לחזור ולהתפלל ולהבדיל בתפלה:

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים צח, ד

נושא ההלכה: חשיבות ועניני התפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

איתמר, רבי יוסי ברבי חנינא אמר: תפלות אבות תקנום, רבי יהושע בן לוי אמר: תפלות כנגד תמידין תקנום.

לשון הש"ע

התפלה היא במקום הקרבן, ולכך צריך ליזהר שתהא דוגמת הקרבן בכוונה ולא יערב בה מחשבה אחרת, כמו מחשבה שפוסלת בקדשים, ומעומד, דומיא דעבודה, קביעות מקום כמו הקרבנות, שכל אחד קבוע מקומו לשחיטתו ומתן דמיו, ושלא יחוץ דבר **(י)** בינו לקיר, דומיא דקרבן שהחציצה פוסלת בינו לקיר, וראוי שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כגון בגדי כהונה, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה, ומ"מ טוב הוא שיהיו לו מכנסים מיוחדים לתפלה, משום נקיות [238].

---

[236] אם טעה ולא הבדיל בתפלה, אינו חוזר, כיון שהוא עתיד להבדיל על הכוס, ואם נזכר שלא אמר אתה חוננתנו אחר שאמר "ברוך אתה ה'", קודם שסיים "חונן הדעת", אין לו לומר "למדני חוקיך" כדי לחזור ולומר אתה חוננתנו, אלא יחתום חונן הדעת. וגם לא יאמר "אתה חוננתנו" בין ברכת חונן הדעת לברכת השיבנו, אפילו בלא חתימה. וכן לא יאמרנה בשומע תפלה. ולא יעשה מלאכה עד שיבדיל על הכוס, או עד שיאמר ברוך המבדיל בין קודש לחול **(חזו"ע שבת ב' עמ' שעח אות א, ילקו"י שבת א' עמ' תמא)**.
מי שיודע שאין לו יין או חמר מדינה כדי להבדיל עליו, וסבור שאף למחר לא יהיה לו, ושכח לומר אתה חוננתנו בערבית, אם נזכר כשאמר "ברוך אתה ה'" יסיים למדני חוקיך, ואם חתם חונן הדעת, יאמר אתה חוננתנו בין ברכת חונן הדעת לברכת השיבנו. ואם נזכר לפני שחתם שומע תפלה, אומרה בשומע תפלה, ואם לאו חוזר לברכת חונן הדעת **(חזו"ע שבת ב' עמ' שפג, ילקו"י שבת א' שם)**.

[237] שכח ולא אמר אתה חוננתנו בתפלת ערבית, וטעם בטעות קודם שיבדיל על הכוס, חוזר להתפלל תפלת שמו"ע של ערבית, ואומר בה אתה חוננתנו, וקודם שיחזור להתפלל ערבית יתנה ויאמר: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל תהיה זו לתפלת חובה, ואם איני חייב לחזור ולהתפלל, תהיה תפלת נדבה" **(ילקו"י שבת א' עמ' תמב)**.

[238] התפלה היא במקום קרבן, לפיכך צריך להזהר שתהיה התפלה בכוונה טהורה דוגמת הקרבן, ולא יערב שום מחשבה אחרת בתפלתו. דכשם שהמחשבה פוסלת בקרבן, כך החושב בתפלתו מחשבות זרות שאינם מענין התפלה. וכל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה. וכן אמרו: תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. ולכן צריך המתפלל לכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו, ויחשוב כאילו שכינה כנגדו, ויסיר ממנו כל המחשבות המטרידות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו. ויחשוב אילו היה מדבר עם מלך בשר ודם כמה היה משתדל לסדר דבריו ולכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא בוחן לבות וכליות וחוקר כל המחשבות. ולכתחלה צריך לכוין בכל הברכות שבתפלת שמונה עשרה, ואם אינו יכול לכוין בכולן, יכוין לפחות בברכה הראשונה, שהיא ברכת "אבות". ואם לא כיון באבות וסיים תפלתו, דעת מרן השלחן ערוך שצריך לחזור ולהתפלל. אבל אין המנהג בזה

משנה ברורה

(י) בינו לקיר - בטור כתוב עוד ובינו לקרקע וכתב ט"ז דוקא ג"ט אבל בפחות מג"ט אפילו מצוה ליכא ויש אוסרין אפי' פחות מג' ומ"מ לכו"ע מותר לשטוח ביוה"כ על הקרקע עשבים ישבים ולעמוד עליהם להתפלל דבטל הוא לגבי קרקע. אסור להתפלל בבריכה:

עין משפט ז,ח - ש"ע אורח חיים רלג, א

נושא ההלכה: זמן תפלת מנחה

לשון מקור ההלכה בגמ'

ואיזו היא מנחה גדולה - משש שעות ומחצה ולמעלה, ואיזו היא מנחה קטנה - מתשע שעות ומחצה ולמעלה. איבעיא להו: רבי יהודה פלג מנחה קמא קאמר, או פלג מנחה אחרונה קאמר? תא שמע: דתניא, רבי יהודה אומר: פלג המנחה אחרונה אמרו, והיא אחת עשרה שעות חסר רביע.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם רשאי להתפלל פעמים מנחה אחר פלג המנחה ופעמים ערבית לפני צאת הכוכבים אחר פלג המנחה

ר' יונה, רא"ש, אוהל מועד – צריך להתפלל לעולם או מנחה קודם פלג המנחה ואז רשאי להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים, או מנחה אחר פלג המנחה וערבית אחר צאת הכוכבים.

אוהל מועד בשם בעל ההשלמה – נהגו העולם מתוך הדחק להתפלל פעמים כך ופעמים כך, דלא גרע ממשכים לדרך שמשכים וקורא.

מאימתי זמן מנחה לכתחילה

רא"ש, טור – משש שעות ומחצה זמן מנחה גדולה לכתחילה.
רמב"ם – מתשע שעות ומחצה זמנה לכתחילה, ומשש שעות ומחצה אם התפלל יצא.

התפלל מנחה אחר פלג המנחה אם רשאי להתפלל ערבית קודם צאת הכוכבים

ר' יונה – אסור, דתרתי דסתרי, ובדיעבד אינו חוזר.
רשב"א, ב"י – נהגו העולם לעשות כן אף דהוי תרתי דסתרי לענין תפלה הקילו.

לשון הש"ע

מי **(א)** שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו' שעות **(ב)** ומחצה ולמעלה, יצא. ועיקר זמנה מט' שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן [239], ולרבי יהודה עד פלג המנחה **(ג)** שהוא עד סוף י"א שעות חסר רביע. הגה: ומשערי' שעות אלו לפי ענין היום, ואף אם היום ארוך משערינן ל"ב שעות והם נקראים

כדברי מרן, שסומכים על דברי הטור והרמ"א, שבזמן הזה אין לחזור להתפלל בשביל חסרון כוונה, שהרי אף אם יחזור קרוב הדבר שלא יכוין **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שסא)**.

[239] תפילת מנחה תקנוה כנגד תמיד של בין הערביים, שזמנו חצי שעה אחר חצות היום (משש שעות ומחצה מהיום, בשעות זמניות). וכיון שבשאר ימות השנה (לבד מערב פסח), לא היו מקריבים קרבן התמיד אלא מתשע שעות ומחצה, לפיכך לכתחילה ראוי להתפלל מנחה קטנה, שהוא לאחר תשע שעות ומחצה מהיום וכן דעת הרמב"ם והש"ע דעדיף להתפלל מנחה קטנה. ולעולם יהא זהיר וזריז בתפילת המנחה, שלא ישהה אותה אלא מיד כשיגיע זמן מנחה קטנה יתפלל במניין. אולם הנוהגים להתפלל מנחה גדולה מנהגם נכון ע"פ ההלכה, ויש להם ע"מ שיסמוכו, שכן מבואר בזוהר הקדוש, ועוד שרגילים לאכול ארוחת צהרים, ואסור לאכול סעודה משהגיע זמן התפלה עד שיתפלל, ואפשר שאפילו אם הניחו שומר שיזכירם להתפלל, אין זה מועיל, ובכיוצ"ב עדיף להתפלל מנחה גדולה, כדי שיוכלו לאכול סעודת צהרים בהיתר אליבא דכו"ע **(יחו"ד ח"ד סי' יט, ה"ע ח"א עמ' רנב, ילקו"י הל' ברכות עמ' תרלז)**.
מי שאינו משיג מנין לתפלת מנחה קטנה ויש לו מנין רק לתפילת מנחה גדולה, עדיף להתפלל לכתחילה מנחה גדולה, ובציבור, מאשר מנחה קטנה וביחיד, וכן ראוי להורות **(ילקו"י הל' ברכות שם בהערה)**.

שעות זמניות, וכן כל מקום ששיערו חכמים בשעות, **(ד)** משערינן לשעות אלו (רמב"ם בפי' המשנה בפ"ק דברכות), ואסיקנא, **(ה)** דעבד כמר, עבד, ודעבד כמר, עבד, והוא שיעשה **(ו)** לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, ואם עושה כר' יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה **(ז)** באותה שעה, ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה **(ח)** עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית **(ט)** קודם שקיעת החמה, ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה **(י)** ולמעלה, יצא [240]. **(יא)** ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. הגה: ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל **(יב)** מנחה אחר כך, ובדיעבד **(יג)** או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה **(יד)** דהיינו עד צאת הכוכבים [241] (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב"א).

משנה ברורה

(א) שהתפלל וכו' - דתפלת המנחה כנגד תמיד של בין הערבים תקנוה וזמן שחיטתו מדאורייתא התחלתו אחר שש שעות ומחצה דהיינו חצי שעה אחר חצות היום ורק משום כדי שיהיו יכולין להקריב קרבנות יחיד מקודם [שאחר התמיד של בין הערבים אסור להקריב שום קרבן] לכן היו מאחרין הקרבתו בכל יום עד ט' שעות ומחצה לבד מערב פסח שחל להיות בע"ש שהיו שוחטין התמיד בשש שעות ומחצה וע"כ עיקר זמן תפלת המנחה לכתחלה הוא מט' ומחצה ולמעלה כנגד התמיד שהיו מקריבין בכל יום ומ"מ אם התפלל משש ומחצה ולמעלה יצא אחרי דעיקר זמנו של תמיד מדאורייתא מתחיל מאותו זמן ויש מהראשונים שמקילין לכתחלה משש שעות ומחצה ולמעלה ועכ"פ אם רוצה לאכול או לצאת לדרך או שעתה יוכל להתפלל עם הצבור ואם ימתין על מ"ק לא יהיה לו מנין לכו"ע מותר להתפלל לכתחלה משש שעות ומחצה ולמעלה:

(ב) ומחצה ולמעלה יצא - משמע דמקודם לכן לא יצא אפילו דיעבד [כ"כ מ"א ודה"ח וברכ"י] ויש מאחרונים דס"ל דאף דלכתחלה אסור להתפלל קודם שנשלם החצי שעה שאחר חצות מ"מ בדיעבד שהתפלל בזו החצי שעה לא יתפלל שנית. ודע דמש"כ עד הלילה לרבנן לאו דוקא דהא לערך רבע שעה קודם צאת הכוכבים לכו"ע בכלל בין השמשות הוא כדלקמן בסימן רס"א ואין להתפלל מנחה אז ועיין לקמיה בהג"ה שניה מה שכתבנו בענין זה למעשה:

(ג) שהוא עד סוף וכו' - שזמן מנחה קטנה הוא שתי שעות ומחצה [דהלא הוא מט' שעות ומחצה עד סוף י"ב שעות] ונמצא דפלג המנחה הוא שעה שלמה ועוד רביע:

(ד) ומשערינן שעות אלו וכו' - היינו כל חשבון השעות הנ"ל בין למנחה גדולה בין למנחה קטנה ופלג המנחה דחשבינן בשעות היום מחלקינן היום בין ארוך בין קצר לי"ב חלקים וכל חלק נקרא שעה וע"פ שעות אלו קבעינן זמן מנחה לכל הנ"ל. ושיעור י"ב שעות היום דמשערינן בו יש מחלוקת בין הפוסקים די"א דחשבינן מעמוד השחר עד צאת הכוכבים וממילא לר' יהודה מותר להתפלל מנחה עד שעה ורביע קודם צה"כ ולרבנן עד הלילה וכנ"ל

הלכה למעשה

[240] בית כנסת שהיו שם בימי החול רוב מנין שלא התפללו מנחה, ומבקשים לצרף אליהם לעשרה כאלה שכבר התפללו ערבית מבעוד יום, כמנהג עדות המזרח, רשאים להצטרף למנין לתפילת מנחה, ויענו אמן לקדיש ולחזרת הש"ץ, וגם יענו קדושה, אף שהתפללו ערבית. אולם בערב שבת אין ראוי לאלה שעשאוהו קודש, לאחר שהקדימו והתפללו ערבית מבעוד יום, להצטרף למנין לתפלה של חול, ולענות לקדושה של מנחה **(יבי"א ח"ו סי' כא, ילקו"י הל' ברכות עמ' תרמז)**.

[241] מותר להתחיל להתפלל מנחה בסוף זמן בין השמשות שלנו, שנמשך כשלש עשרה דקות וחצי (זמניות) אחר שקיעת השמש, ואע"פ שיודע מראש שלא יוכל לסיים תפלתו אלא לאחר בין השמשות, שאז הוא לילה, מ"מ הואיל והתחיל בהיתר גומר והולך אפילו בלילה. ואין צריך לשער שיוכל להספיק את רוב התפילה קודם שיעבור הזמן. אולם ציבור שנתאחרו להתפלל מנחה, ואם יתפללו בלחש וחזרה לא תסתיים החזרה אלא בלילה, יש להם להתפלל בקול רם עם קדושה, כדי לסיים מנחה בתוך זמן בין השמשות **(יבי"א ח"ז סי' לד, ילקו"י הל' ברכות עמ' תשסד)**.

אין להתחיל העמידה של מנחה אחר צאת הכוכבים, וזמן צאת הכוכבים הוא כשלושת רבעי מיל לאחר השקיעה, דהיינו כשלש עשרה וחצי דקות (בדקות זמניות), אחר שקיעת החמה הנראית לעינינו, והמתפללים אחר צאת הכוכבים הרי הם מברכים ברכות לבטלה, ואם מבקשים ממנו להשלים מנין, אין לו להשלים מנין ולסייע בידם להתפלל אחר צאת הכוכבים, אלא ילך ממקום זה **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תרמב)**.

אין אומרים וידוי וי"ג מדות ונפילת אפים בלילה. ומכל מקום רשאים לאומרן במנחה אף אחר שקיעת החמה, בתוך י"ג דקות וחצי מזמן השקיעה (בשעות זמניות), שהוא זמן בין השמשות. (אך אם הצבור אינו רוצה לומר וידוי, אין לעשות מחלוקת). ואם המשיכו בתפלת מנחה עד הלילה, יש אומרים שאין לומר קדיש תתקבל בלילה. ויש אומרים שמותר לומר קדיש זה גם אחר צאת הכוכבים. וכן עיקר לדינא. ועל כל פנים לכתחלה יזהרו שלא יבואו לידי כך **(יחו"ד ח"ו סי' ז, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' תיא, הל' ברכות עמ' תרמד)**.

בסק״ב וכך סתם המחבר בסימן זה ולקמן בסימן תמ״ג וי״א דחשבינן הי״ב שעות מנץ החמה עד שקיעתה וממילא לר׳ יהודה אינו מותר להתפלל מנחה רק עד שעה ורביע קודם השקיעה ולרבנן עד השקיעה:

(ה) דעבד כמר וכו׳ - ויש לכל אחד משניהם קולא וחומרא היינו דלענין מנחה דעת ר׳ יהודה אינה אלא לחומרא דאין להתפלל מנחה רק עד פלג המנחה אבל ממילא יש קולא לענין מעריב דמשם ואילך נחשב כלילה לענין שיוכל להתפלל תפלת מעריב [היינו רק התפלה עצמה דאלו זמן ק״ש של ערבית לכו״ע בצאת הכוכבים הוא וכדלקמן בסימן רל״ה] ולרבנן הוי קולא לענין תפלת המנחה דמתפללין עד הערב וממילא חומרא לענין תפלת הערב דאין להתפלל קודם חשיכה:

(ו) לעולם כחד - פ׳ שלא ינהוג פעם כך ופעם כך משום דהוה תרתי דסתרי אפילו למחר ומכ״ש שלא יתפלל ביום אחד מנחה אחר פלג כרבנן וערבית קודם צה״כ:

(ז) באותה שעה - אלא קודם פלג דוקא:

(ח) עד הלילה - ר״ל עד ביה״ש שהוא ספק לילה:

(ט) קודם שקיעת החמה - ר״ל סוף שקיעה שהוא לדעת המחבר בסי׳ רס״א זמן מועט קודם צאת הכוכבים ואע״ג דגם אז אין להתפלל עד צאת הכוכבים ממש דמקודם לכן הוי רק ספק לילה וכדלקמן בסימן רל״ה בהאי פורתא לא דק:

(י) ולמעלה יצא - אבל קודם פלג אפילו בדיעבד לא יצא ולעיל מתבאר דיש דעות בפוסקים אימת הוא פלג המנחה וע״כ יש לסמוך להקל שלא לחזור ולהתפלל אף אם התפלל שעה ורביע קודם שקיעת החמה:

(יא) ובשעת הדחק וכו׳ - ר״ל דאף אם דרכו תמיד להתפלל מנחה אחר פלג מ״מ יכול להתפלל תפלת ערבית ג״כ בזמן הזה ומ״מ אין להקל בזה רק אם עכ״פ באותו היום התפלל מנחה קודם פלג אבל אם באותו היום גופא התפלל מנחה אחר פלג שוב אסור לו להתפלל ערבית קודם הלילה דהוי תרתי דסתרי באותו יום גופא וכ״ז אם מתפלל ביחידי אבל צבור שהתפללו מנחה וכשילכו לביתם יהיה טורח לקבצם שנית לתפלת ערב ויתבטל תפלת הצבור לגמרי הקילו האחרונים שמותר להתפלל ערבית סמוך למנחה ועיין לקמן בסימן רל״ה ס״א:

(יב) מנחה אחר כך - ר״ל אפילו ביום אחר לא יתפלל מנחה אחר פלג כיון דתמיד מחזיק אותו זמן לזמן תפלת הערב אפילו אם בדעתו באותו היום להתפלל מעריב אחר צאת הכוכבים:

(יג) או בשעת הדחק וכו׳ - ר״ל דכיון שהוא שעת הדחק מותר לו לכתחלה להתפלל מנחה בשעה שנהג עד היום להתפלל מעריב וכבר כתבתי בסקי״א דיש לו ליזהר שלא להתפלל אז מעריב רק אחר צה״כ אם לא שהוא בצבור ויהיה טורח לקבצם שנית כשילכו כ״א לביתו:

(יד) דהיינו עד צאת הכוכבים - לאו דוקא דערך רבע שעה קודם צאת הכוכבים בודאי בין השמשות הוא לכו״ע ואין להתפלל באותו זמן אלא ר״ל סמוך לזה וכן אי׳ בד״מ ברל״ב. ודע דאף שמהמחבר והרמ״א משמע דלדידן דנוהגים להתפלל מעריב אחר צה״כ מותר להתפלל מנחה אפי׳ אחר שקיעה עד סמוך לצ״ה יש פוסקים רבים שחולקים בזה ודעתם שתפלת המנחה הוא רק קודם שקיעת החמה ולכן לכתחלה צריך כל אדם ליזהר להתפלל קודם שקיעת החמה דוקא דהיינו שיגמור תפלתו בעוד שלא נתכסה השמש מעינינו ומוטב להתפלל בזמנה ביחידות מלהתפלל אח״כ בצבור ובדיעבד יוכל לסמוך על דעת המקילים להתפלל אחר שקיעה עד רבע שעה קודם צה״כ [אך כל מה שיכול להקדים מחוייב להקדים כדי שלא יכנס בספק בין השמשות אכן אם כבר נראו כוכבים כבר עבר זמן מנחה בודאי דזהו סימן ללילה כמבואר כ״ז בסימן רצ״ג ע״ש במ״ב ובה״ל] אך כ״ז בדיעבד ושעת הדחק גדול אבל לכתחלה בודאי אין לאחר זמן המנחה עד אחר שקיעה וכ״ש שיש ליזהר מאד שלא לאחר עד סמוך לצאת הכוכבים וכבר אחז״ל במערבא לייטי אמאן דמצלי עם דמדומי חמה דלמא מטרפא ליה שעתא:

הלכות

דף כז.

עין משפט א - ש״ע אבן העזר קעה, יא

נושא ההלכה: מיאון בקטנה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים: **שממאנין את הקטנה**, ושמשיאין את האשה על פי עד אחד.

לשון הש״ע

היתה אחת גדולה ואחת קטנה, מת, הקטנה תצא משום אחות אשה. מת בעל הגדולה, מלמדין את הקטנה שתמאן בבעלה, וייבם הגדולה.

עין משפט ב - ש״ע אבן העזר יז, ג

נושא ההלכה: נישואין ע״פ עד אחד

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים: שממאנין את הקטנה, **ושמשיאין את האשה על פי עד אחד**.

לשון הש״ע

אשה שהלך בעלה למדינת הים, והעידו עליו שמת, אפילו עד אחד, אפילו העד עבד או שפחה או אשה או קרוב, מותרת. ואפילו עד מפי עד, או אשה מפי אשה, או עבד או שפחה או קרוב, כשרים לעדות זו. ופסולי עדות, אם פסולים מדרבנן, כשרים לעדות זו. אבל פסולי עדות דאורייתא, פסולים. ואם מסיחים לפי תומם, כשרים. וכן עובד כוכבים או ישראל מומר לעבודת כוכבים ולכל התורה כלה, אם הוא מסיח לפי תומו, נאמן. הגה: לא בא עד בדרכים הנזכרים, רק יוצא קול הברה בעיר, שמת, אין משיאין את אשתו (ת״ה סי׳ רכ״ב ובתשובת הרמב״ן סי׳ פ׳).

עין משפט ו,ז - ש״ע אורח חיים פט, א

נושא ההלכה: זמן תפלת שחרית

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי יהודה בן בבא העיד חמשה דברים: שממאנין את הקטנה, ושמשיאין את האשה על פי עד אחד, ועל תרנגול שנסקל בירושלים על שהרג את הנפש, ועל יין בן ארבעים יום שנתנסך על גבי המזבח, **ועל תמיד של שחר שקרב בארבע שעות, שמע מינה: עד ועד בכלל, שמע מינה. אמר רב כהנא: הלכה כרבי יהודה, הואיל ותנן בבחירתא כוותיה.**

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ט: עין משפט א,ב (עמוד 66)

לשון הש״ע

זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: ייראוך עם שמש (תהילים עב, ה) ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא. ונמשך זמנה עד סוף ד׳ שעות שהוא שליש היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד׳ שעות עד חצות, אע״פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא. הגה: ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית (ב״י בשם הרשב״א פרק תפלת השחר) וע״ל ריש סי׳ ק״ח.

עין משפט ט - ש״ע אורח חיים רסז, ב

נושא ההלכה: הקדמת תפילת ערבית של שבת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב איקלע לבי גניבא **וצלי של שבת בערב שבת**, והוה מצלי רבי ירמיה בר אבא לאחוריה דרב, וסיים רב ולא פסקיה לצלותיה דרבי ירמיה. שמע מינה תלת: שמע מינה **מתפלל אדם של שבת בערב שבת**.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם מותר להתפלל ערבית של שבת מפלג המנחה

רא״ש, רמב״ם, ב״י – מותר ובלבד שיקרא ק״ש בזמנה.

רי״ץ גיאת – אסור להתפלל קודם צאת הכוכבים.

מה טעם אפשר לאכול מפלג המנחה אף שלא קרא עדיין ק״ש בצאת הכוכבים

ב״י – היות ויש הסוברים שיוצא בק״ש מפלג המנחה ולמעלה, ואף דלא קיי״ל כוותייהו מ״מ יוצא בזה לענין שלא יחשב כאוכל קודם ק״ש.

לשון הש״ע

(ב) מקדימין להתפלל ערבית יותר מבימות החול, **(ג)** ובפלג **(ד)** המנחה יכול להדליק ולקבל שבת בתפלת ערבית **(ה)** ולאכול **(ו)** מיד[242] (וע״ל סי׳ רל״ג כיצד משערין שיעור פלג המנחה).

משנה ברורה

(ב) מקדימין - משום דהוי נהיגי עלמא לקבל עליהם שבת מכי פתח הש״ץ ברכו וכדלעיל בסימן רס״א ס״ד לכך מהנכון להקדים להתפלל ערבית כדי להקדים הקבלת שבת וה״ה דיכול לקבל עליו שבת קודם תפלת ערבית:
(ג) ובפלג וכו׳ - משמע מדברי המ״א דאפילו הנוהגין להתפלל מעריב בזמנה מותרים להתפלל בליל שבת מבע״י ובלבד שיהיה מפלג המנחה ואילך דכיון דמצותה להוסיף מחול על הקודש וכבר קבל שבת עליו יכול לסמוך על דעת הסוברים דהוי כלילה לענין תפלה אך הנוהג כן יזהר עכ״פ בע״ש להתפלל מנחה קודם פלג המנחה כדי שלא יהיה תרתי דסתרי אהדדי [היינו דלדעת ר׳ יהודה בגמרא זמן מנחה נמשך רק עד פלג המנחה ומשם ואילך הוא זמן תפלת ערבית ולדעת רבנן זמן מנחה הוא עד סוף היום וזמן מעריב הוא בערב] וי״א דבצבור יש להקל להתפלל מעריב מבע״י אף אם התפלל מנחה אחר פלג המנחה ונ״ל שאין לסמוך על זה רק כשהוא מתפלל מעריב עכ״פ בבין השמשות ובשעת הדחק אבל לא כשהוא עדיין ודאי יום וק״ש יחזור ויקרא כשהוא ודאי לילה ועיין בבה״ל:
(ד) המנחה יכול וכו׳ - אבל קודם פלג המנחה אין יכול להדליק ולקבל שבת ואפילו אם בדיעבד התפלל תפלת שבת צריך לחזור ולהתפלל. ופלג המנחה י״א דהוא שעה ורביע קודם הלילה וי״א דהוא שעה ורביע קודם השקיעה ועיין לעיל בסימן רס״ג ס״ד ובמש״כ שם במ״ב:
(ה) ולאכול - הטעם דכיון דקבל עליו שבת והוסיף מחול על הקודש נחשב כשבת לענין זה דיכול לקדש ולאכול מיד ויוכל לגמור סעודתו מבע״י ויש חולקין וסוברין שיזהר למשוך סעודתו עד הלילה ויאכל כזית בלילה וטעמם דכיון דהג׳ סעודות ילפינן ממה דכתיב אכלוהו היום כי שבת היום לה׳ וגו׳ בענין שיקיים אותם ביום שבת עצמו ולכתחלה נכון לחוש לדבריהם:
(ו) מיד - ואם לאחר שהתפלל מעריב אין עד הלילה חצי שעה יש ליזהר שלא להתחיל לאכול אלא ימתין עד הערב ויחזור ויקרא ק״ש בלא הברכות ואח״כ יאכל הואיל ולהרבה פוסקים לא יצא ידי חובת ק״ש קודם הלילה מיהו הנוהג להקל בזה אין למחות בידו דיש לו על מי לסמוך. וכ״ז לענין היתר אכילה אבל לענין ק״ש גופא דהוא דאורייתא אין לסמוך ויזהר לקרותה בלילה לצאת ידי חובת ק״ש:

◆ הלכה למעשה ◆

[242] מקדימין להתפלל ערבית מוקדם יותר מבימות החול, ומזמן פלג המנחה (שעה ורבע קודם צאת הכוכבים) יכול להתפלל ערבית ולקבל שבת, ולאכול מיד. ומ״מ טוב ונכון שיאכל עוד כזית פת אחר שיגיע זמן צאת הכוכבים, וכשמתפללים ערבית קודם צאת הכוכבים, צריך הרב או הגבאי להכריז אחר התפלה, ולהזכיר לציבור לחזור ולקרוא ק״ש אחר צאת הכוכבים **(ילקו״י שבת כרך א׳ עמ׳ רא)**.

עין משפט י - ש״ע אורח חיים קב, ד

נושא ההלכה: מעבר תוך ד׳ אמות שלפני המתפלל

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ושמע מינה אסור לעבור כנגד המתפללין. מסייע ליה לרבי יהושע בן לוי, דאמר רבי יהושע בן לוי: אסור לעבור כנגד המתפללין. - איני? והא רבי אמי ורבי אסי חלפי! - רבי אמי ורבי אסי חוץ לארבע אמות הוא דחלפי.

לשון הש״ע

(טו) אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד׳ אמות, ודווקא **(טז)** לפניהם, **(יז)** אבל בצדיהם מותר **(יח)** לעבור ולעמוד [243].

הלכה למעשה

[243] אסור לעבור כנגד המתפללים בתוך ד׳ אמות, והיינו תוך 1.92 מטר מהמתפלל. ואיסור זה הוא אפילו בזמן הזה שאין הכל מכוונים. ודווקא לפניהם, אבל בצדיהם מותר לעבור ולעמוד אפילו בתוך ד׳ אמותיהם. ולכן מי שסיים תפלתו, ומאחוריו עומד מי שלא סיים תפלתו, אם אחר שיפסע שלש פסיעות יכנס לתוך ארבע אמותיו, לא יפסע שלש פסיעות, אלא ימתין עד שאותו שעומד אחריו יסיים תפלתו. ואם אחר שיפסע שלש פסיעות יהיה מצדו של המתפלל מלפניו, בתוך ארבע אמותיו, ולא יהיה ממול פניו ממש, רשאי לפסוע שלש פסיעות. ולדברי הזוהר הקדוש יש להחמיר שלא לעבור כנגד המתפלל כמלא עיניו, וגם שלא לעבור מצידי המתפלל, בתוך ד׳ אמות. ומעיקר הדין אין צריך לחוש לזה. והמחמיר כדברי הזוהר תבא עליו ברכה **(ה״ע ח״א עמ׳ קמח, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תמה)**.

יש אומרים שאם המתפלל משלשל הטלית על פניו, או עוצם את עיניו, מותר לעבור כנגדו. ויש מחמירים בזה משום דלא פלוג רבנן, ועוד שמרגיש בקול צעדיו כשעובר לפניו, וגם כן מתבטל מכוונתו (וגם משום דשכינה כנגד המתפלל). ובפרט לפי דברי הזוהר הקדוש, ונכון להחמיר בזה, זולת בשעת הדחק **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תנ)**.

היכא שהמתפלל עמד במקום המשמש מקום מעבר לרבים, כגון בפרוזדור ביהכנ״ס, אע״פ שלא טוב עשה בעומדו להתפלל במקום כזה, מ״מ אין לעבור על איסור לעבור לפני המתפלל. ומיהו בשעת הדחק אפשר לסמוך על המקילים, ובפרט היכא שהמתפלל נמצא ברשות אחרת, כגון שמתפלל כנגד הפתח **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תנה)**.

הוצרך לילך ליתן שיעור לרבים והרבים ממתינים לו, מותר לו לעבור לפני המתפלל לצורך השיעור דחשיב בכלל מצוה דרבים שדוחה לאיסור זה, ובפרט אם המתפלל משלשל טליתו על פניו. וצבור הממתינים לעשירי לצורך אמירת קדיש או קדושה, ואחד נמצא בחדר הסמוך, ובכדי להגיע למקום שבו הצבור ממתין לעשירי עליו לעבור לפני המתפלל, בשעת הדחק כשיש טורח צבור ובפרט כשהמתפלל עוצם את עיניו או משלשל טליתו על פניו, אפשר להקל לעבור לפני המתפלל לצורך זה. וה״ה שיש להקל לעבור כנגד המתפלל כדי שלא לעבור על ״בל תשקצו״ אם הוצרך לנקביו ואינו אנוס לצאת בדחיפות במקרה שעוצם המתפלל את עיניו או משלשל טליתו על פניו, ואם הוצרך בדחיפות יש להקל לעבור כנגד המתפלל אפילו אם לא עוצם את עיניו או משלשל טליתו על פניו, ולכו״ע אם יצא וחוזר מבית הכסא להמשיך בתפלתו, אין לו להקל לעבור כנגד המתפלל, כדי לחזור להתפלל למקום שבו התפלל. כהן הרוצה ליטול ידיו קודם נשיאת כפיים וצריך בשביל כך לעבור כנגד המתפלל, יש להורות לו לישא כפיו בלא ליטול ידיו ויסמוך על מה שנטל ידיו בבוקר, ואם המתפלל רחוק ממנו יותר מד׳ אמות, יעבור לפני המתפלל ליטול ידיו ולא יחמיר כדין הזוהר שלא לעבור כנגד המתפלל כמלוא עיניו, וכל זה אם שמר ידיו ולא נגע במקומות המצריכים נטילה, הא לאו הכי בכל מקרה ילך ליטלם קודם נשיאת כפיים **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תנב - תנד)**.

כשיש מחיצה של זכוכית לפני המתפלל או מן הצדדים, מאחר וסוף סוף המתפלל רואה את היושב לפניו, לא מהני הפסק הזכוכית. וכן הדין לענין לעבור לפני המתפלל כשיש הפסק מחיצה של זכוכית **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תמד)**.

שליח ציבור שסיים תפלת לחש, ומאחוריו עומד מי שלא סיים תפלתו, ואם יפסע שלש פסיעות יכנס לתוך ארבע אמותיו של המתפלל, ואינו יכול להמתין לו עד שיסיים תפלתו, מפני טורח ציבור, לא יפסע שלש פסיעות כלל, אלא יתחיל מיד תפלת החזרה, ויסמוך על שלש פסיעות שעתיד לפסוע אחר החזרה בקדיש תתקבל. ואם עבר ופסע אחר תפלת לחש, יש לו על מה שיסמוך **(ה״ע ח״א עמ׳ קמט)**.

משנה ברורה

(טו) אסור לעבור - מפני שמבטל כונתו ע״ז ולכן אסור אפילו עוסק אז בק״ש וח״א כתב הטעם מפני שמפסיק בין המתפלל להשכינה:

(טז) לפניהם - וצדדים שלפניהם להמ״א בסק״ו כלפניהם דמי ולהאליהו רבא שרי:

(יז) אבל בצידיהם - והזוהר פ׳ חיי שרה אוסר אפילו בצידיהם תוך ד״א:

(יח) לעבור ולעמוד - ר״ל שיעבור ויעמוד שם ולא ילך להלאה כדי שלא יהיה כנגד פניהם שכל שיוכל לראותו אף שהוא צדדין שלפניו כלפניו דמי ואסור מפני שמבטל כונתו ע״ז ולפ״ז כ״ש דאסור לילך ולעמוד נגד פניו בתוך ד״א כן הוא לדעת המ״א והא״ר סובר דלא אסרו רק לעבור בתוך ד״א נגד פניו אבל לילך בתוך ד״א ולעמוד מותר אפילו לפניו ואפשר דיש להקל במקום הדחק:

הלכות
דף כז:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים צ, כד

נושא ההלכה: תפלה אחורי / בצד רבו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, ותניא רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל!

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הטעם שאסור להתפלל אחורי רבו

רש״י – יוהרא.

תוספות – שנראה כמשתחווה לרבו.

ר׳ יונה – שמא יעכב את רבו לפסוע לאחוריו.

כיצד הדין בציבור שכך הוא סדר ישיבתו

מהר״י אבוהב – לטעם התוספות מותר , ולטעם ר׳ יונה אסור.

ב״י – יש לחוש לזה אפילו בציבור.

לשון הש״ע

לא יתפלל **(עג)** בצד רבו **(עד)** ולא אחורי רבו **(עה)** ולא לפניו, (יש אומרים דכל זה לא מיירי אלא להתפלל ביחיד, אבל בצבור אם כך הוא סדר ישיבתו, **(עו)** אין לחוש אם מתפלל לפניו) **או אחריו**, (ב״י בשם מהרי״א ואוהל מועד) (ואע״פ **(עז)** שטוב להחמיר **(עח)** המנהג להקל), **אם הרחיק (עט) ד׳ אמות, מותר**[244]. ((**פ**)ועיין ביורה דעה סי׳ רמ״ב סעיף ט״ז).

משנה ברורה

(עג) בצד רבו - כי הוא יוהרא שמראה שהוא שוה לרבו ורבו היינו שרוב חכמתו הימנו או גדול הדור. כתב הח״א נ״ל דה״ה אביו:
(עד) ולא אחורי רבו - דמיחזי נמי כיוהרא וי״א שנראה כמשתחוה לרבו בתפילתו וי״א מפני שהוא מצער לרבו דשמא יצטרך לפסוע ג׳ פסיעות לאחריו בעוד שהוא יתפלל ויצטרך להמתין עליו:
(עה) ולא לפניו - בק״ו דזה ודאי הוא בזיון לרבו שעומד באחוריו נגדו:
(עו) אין לחוש וכו׳ - שהכל יודעין שמקום זה מיוחד לרב וזה לתלמיד ולית ביה משום יוהרא או כמשתחוה לו:
(עז) שטוב להחמיר - היינו לחוש לטעם השלישי הנ״ל מפני שנראה כמצער לרבו דלפ״ז יש להחמיר גם בצבור לאחריו:
(עח) המנהג להקל - עיין בביאור הלכה דמ״מ טוב לכתחילה כשקובע לו מקום מאחורי רבו שירחיק כשיעור ד״א וג׳ פסיעות כדי שלא יצער לרבו:
(עט) ד״א מותר - דרשות אחרת היא ועיין בפמ״ג שכתב בשם הפר״ח דלפניו סגי בד״א מצומצמות אבל לאחורי רבו בעינן ד״א וג׳ פסיעות כדי שיהיה יוכל רבו לפסוע ג׳ פסיעות לאחריו ולא יצטרך להמתין עליו ובתוך ד׳ אמותיו הלא אסור לפסוע כדלקמן בסימן ק״ב. עוד כתב דבתוך האלמעמרע מותר אפילו בסמוך דרשותא אחריתא הוא:
(פ) ועיין ביו״ד וכו׳ - ר״ל דשם נתבאר דרחוק ד״א מועיל אפילו אם רבו לאחוריו וכן כתבו האחרונים:

◆ הלכה למעשה ◆

[244] לא יתפלל אדם בצד רבו מובהק, ולא אחורי רבו מובהק ולא לפניו, וכן לא בצד אביו ולא אחריו ולא לפניו, אלא יתרחק מהם ד׳ אמות, שהוא 1.92 מטר. ואם התרחק ד׳ אמות מותר להתפלל לפני רבו אפילו שאחוריו כלפי רבו. והדין כן גם כשמתפללים בצבור. ויש אומרים שאם כך הוא סדר ישיבתם, מותר להתפלל בצד רבו או אחוריו וכו׳, אך לדעת מרן הבית יוסף גם באופן כזה אין להתפלל בצד רבו וכו׳. ואם רבו מתפלל במקום מוגבה, כמו על בימה, מותר לעמוד אפילו בסמוך לו ממש **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רלב)**.

עין משפט א - ש״ע יורה דעה רמב, טז

נושא ההלכה: הנהגות בכבוד רבו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, ותניא רבי אליעזר אומר: **המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו**, והחולק על ישיבתו של רבו, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל!

לשון הש״ע

לא יתן שלום לרבו ולא יחזיר לו שלום, כדרך שאר העם, אלא שוחה לפניו ואומר לו ביראה ובכבוד: (שלום עליך רבי, ואם נתן לו רבו שלום, אומר לו:) שלום עליך מורי ורבי. (וכן נוהגין. וי״א דאין לתלמיד לשאול בשלום רבו כלל, שנאמר: ראוני נערים ונחבאו (איוב כח, ט)). (ירושלמי הביאו הגהת מיימוני פ״א וכ״כ תא״ו נתיב ב׳ וב״י בשם רבינו יונה). ולא יחלוץ תפיליו לפני רבו ולא יסב לפניו, אלא יושב כיושב לפני המלך. (היה רבו יושב בסעודה עם אחרים, נוטל רשות מרבו ואח״כ מאחרים). (רוקח סימן של״ה). ולא יתפלל לפניו לא לאחריו ולא בצדו, ואין צריך לומר שאסור להלוך בצדו, אלא יתרחק לאחר רבו. ולא יהא מכוון כנגד אחוריו, אלא יצדד עצמו לצד אחר, בין כשמתפלל עמו בין כשהולך עמו. וחוץ לד׳ אמות, הכל מותר. (ועיין באו״ח סי׳ צ״ד). ולא יכנס עמו למרחץ אא״כ הוא צריך לו. הגה: לא ואם היה התלמיד במרחץ קודם לרבו, ובא רבו לשם, א״צ לצאת. (מהרי״ו בדינין). וכל זה לא מיירי אלא במקום שהולכים ערומי ערוה במרחץ, אבל במקום שהולכים במכנסים, מותר. (אגודה פ׳ מקום שנהגו) לב וכן המנהג פשוט ליכנס עם רבו ואביו וחמיו ובעל אמו ובעל אחותו למרחץ, אע״פ שבגמרא אסרו כולם, והכל הוא מטעם דעכשיו הולכים במכנסים. ולא ישב לפניו, עד שיאמר לו: שב, ולא יעמוד, עד שיאמר לו: עמוד, או עד שיטול רשות לעמוד. וכשנפטר מלפניו לא יחזיר לו אחוריו, אלא נרתע לאחוריו, ופניו כנגד פני רבו. הגה: והנפטר מרבו ונטל ממנו רשות ולך בעיר, צריך לחזור וליטול ממנו רשות (ש״ס פ״ק דמ״ק ור׳ ירוחם). ודוקא שלא אמר לו מתחלה שרוצה ללון בעיר, אבל אם הגיד לו בשעה שנטל רשות, א״צ לחזור וליטול ממנו רשות. (הר״ן שם). ולא ישב במקומו, ולא יכריע דבריו בפניו, ולא יסתור דבריו [245]. וחייב לעמוד מפניו, משיראנו מרחוק מלא עיניו עד שיתכסה ממנו שלא יראה קומתו, ואח״כ ישב. ואפילו היה רכוב, צריך לעמוד מפניו, דחשיב כמהלך. הגה: י״א דאין אדם חייב לעמוד לפני רבו, רק שחרית וערבית. (טור בשם הרמב״ם). ודוקא בבית הרב, אבל בפני אחרים שאין יודעים שעמד לפניו, חייב לעמוד. (ב״י בשם התוס׳ ומרדכי בשם ר״י וע״פ).

הלכה למעשה

[245] תלמיד חכם הראוי להוראה, מותר לו לחלוק על רבו באיזה פסק והוראה, אם יש לו ראיות והוכחות לכך. וכמו שמצינו בתלמוד במקומות רבים שרבינו הקדוש חולק על אביו ורבו רשב״ג. ואביי חולק על רבה שהיה רבו המובהק, ורבא חולק על רב יוסף שהיה רבו המובהק. (ע׳ מהרש״א סוף הוריות יד.). וכן הוא בכל הפוסקים, כי זו דרכה של תורה. ומיהו דוקא שלא בפניו, אבל בפניו לא יסתור דבריו. ומה שמצינו לרבי שמעון שהיה חולק על רבו המובהק רבי עקיבא, ומסיים עוד, ״ונראים דברי מדבריו״, נראה שזה היה שלא בפניו. וגם זה לא הותר אלא כשאומר דעתו בדרך ״ענוה״, ולא בדרך ״ניצוח״, וקמי שמיא גליא. והלב יודע אם לעקל אם לעקלקלות. כמו שיש בדורינו מצעירי הצאן שגבה לבם וחולקים מסברת הכרס על רבותיהם, במיעוט דרך ארץ, שהם בכלל תלמיד המבעט ברבותיו **(ה״ע ח״ח עמ׳ קסט הל׳ א-ב)**.

אף על פי שאסור להורות הוראה בפני רבו, ואיסור חמור הוא, עד שאמרו (עירובין סג.) שהמורה הוראה בפני רבו, חייב מיתה, ותלמיד אחד היה לרבי אליעזר שהורה הלכה בפניו ולא השלים שנתו. (וע״ע בברכות לא:). מכל מקום הלכה שהיא מפורשת בספרי הפוסקים, אינה נקראת הוראה, ומותר להורות הוראה כזאת אפילו ללא נטילת רשות מרבו **(ה״ע ח״ח עמ׳ קסט הל׳ ג)**.

עין משפט ג - ש"ע יורה דעה רמב, ב

נושא ההלכה: החולק על רבו

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, ותניא רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו, **והחולק על ישיבתו של רבו**, והאומר דבר שלא שמע מפי רבו - גורם לשכינה שתסתלק מישראל!

לשון הש"ע

כל החולק על רבו, כחולק על השכינה. וכל העושה מריבה עם רבו, כעושה עם השכינה. וכל המתרעם עליו, כאילו מתרעם על השכינה. וכל המהרהר אחר רבו, כמהרהר אחר השכינה.

עין משפט ד - ש"ע יורה דעה רמב, כד

נושא ההלכה: לומר דבר בשם אומרו כשלא שמעו מרבו

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יהודה אמר רב: לעולם אל יתפלל אדם לא כנגד רבו ולא אחורי רבו, ותניא רבי אליעזר אומר: המתפלל אחורי רבו, והנותן שלום לרבו, והמחזיר שלום לרבו, והחולק על ישיבתו של רבו, **והאומר דבר שלא שמע מפי רבו** - גורם לשכינה שתסתלק מישראל!

לשון הש"ע

לא יאמר דבר שלא שמע מרבו, עד שיזכיר שם אומרו.

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים צ, כה

נושא ההלכה: תלמיד חבר לענין תפלה אחורי רבו

לשון מקור ההלכה בגמ'

שאני רבי ירמיה בר אבא, דתלמיד חבר הוה. והיינו דקאמר ליה רבי ירמיה בר אבא לרב: מי בדלת? אמר ליה: אין, בדילנא, ולא אמר, מי בדיל מר.

לשון הש"ע

תלמיד חבר מותר להתפלל **(פא)** אחורי רבו.

משנה ברורה

(פא) אחורי רבו - והיה בצד רבו, אבל לפני רבו אסור:

עין משפט ו,ז - ש״ע אורח חיים רסג, יד

נושא ההלכה: ציבור שטעו וקיבלו שבת מבעוד יום בתפלה לענין איסור עשיית מלאכה ותפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

והא אביי שרא ליה לרב דימי בר ליואי לכברויי סלי! - ההוא טעותא הואי. - וטעותא מי הדרא? והא אמר אבידן: פעם אחת נתקשרו שמים בעבים, כסבורים העם לומר חשכה הוא, ונכנסו לבית הכנסת והתפללו של מוצאי שבת בשבת, ונתפזרו העבים וזרחה החמה, ובאו ושאלו את רבי, ואמר: הואיל והתפללו - התפללו! - שאני צבור, דלא מטרחינן להו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

צבור או יחיד שקבלו שבת בתפלה בטעות כיצד דינם לענין תפלה או מלאכה

רשב״א, רא״ש, ר׳ יונה, ר׳ ירוחם – עשיית מלאכה - מותרים בעשיית מלאכה דקבלה בטעות לא שמיה קבלה.
תפלה - יחיד- חוזר.
ציבור – לא מטרחינן להו.

יחיד שקיבל שבת בהדלקה בטעות

מרדכי- מי שהדליק, נאסר במלאכה.

לשון הש״ע

אם ביום המעונן טעו צבור וחשבו שחשיכה והדליקו נרות והתפללו תפלת ערבית ש״ש, ואח״כ נתפזרו העבים וזרחה חמה, **(נג)** א״צ לחזור ולהתפלל ערבית אם כשהתפללו היה **(נד)** מפלג המנחה ולמעלה, ואם יחיד הוא שטעה בכך, **(נה)** צריך הוא לחזור ולהתפלל תפלת ערבית. ולענין עשיית מלאכה בין ציבור בין יחיד מותרים, דקבלת שבת היתה בטעות. וי״א **(נו)** אותם שהדליקו נרות אסורים בעשיית מלאכה ושאר אנשי הבית מותרין. וי״א שאותו נר שהודלק לשם שבת אסור **(נז)** ליגע בו ולהוסיף בו שמן, ואפי׳ אם כבה אסור לטלטלו.

משנה ברורה

(נג) אינם צריכים - דלא מטרחינן צבורא אף שבטעות היתה:

(נד) מפלג המנחה ולמעלה - דקודם פלג המנחה אפילו צבור נמי מחזירין דלאו זמן תפלת ערבית היא כלל. וזמן פלג המנחה עיין לעיל בסימן רל״ג:

(נה) צריך הוא וכו׳ - כיון שבטעות התפלל שסבר שכבר חשכה וה״ה בחול נמי דינא הכי כיון שהוא נוהג תמיד להתפלל מעריב בזמנו כרבנן והיום בטעות התפלל:

(נו) שאותם שהדליקו - אף אם לא התפללו אבל בלא הדלקה אף שהתפללו תפלת שבת כיון שבטעות היתה לא שמה קבלה וטעם הי״א דסבירא להו דקבלה שהיא ע״י הדלקה עדיפא דאית בה מעשה ועיין באחרונים שהביא בשם כמה מגדולי הפוסקים דס״ל דקבלת צבור בטעות אפילו רק ע״י תפלה שמה קבלה רק שבזה אין המיעוט נמשכין אחר הרוב כיון שבטעות היתה הקבלה ואין להקל נגד אלו הפוסקים. ובמקום הדחק יש לסמוך על דעה קמייתא שבש״ע:

(נז) ליגע בו וכו׳ - היינו אפילו אחר שלא הדליק עדיין ולא קבל שבת כ״כ הא״ז וכתב המ״א הטעם דאזיל לשיטתיה דקבלת צבור בטעות שמה קבלה וא״כ הוקצה הנר למצותו וכיון שהוקצה לבעלים הוקצה לכל וגם אסור ליגע בו דחיישינן שמא ישתמש בו. ולצורך מצוה יש להקל [דה״ח]. כתב הפמ״ג מי שהדליק נר שבת בעוד היום גדול והתנה שלא לקבל שבת אפ״ה הוקצה הנר למצותה ואסור להשתמש בו תשמיש חול ואפילו אחרים אסורים דמוקצה לבעלים אסור לכל:

עין משפט ט - ש״ע אורח חיים רצג, ג

נושא ההלכה: הצריך להחשיך לדבר מצוה אם יכול להקדים במוצ״ש להתפלל ולהבדיל מבעוד יום

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי יאשיה מצלי של מוצאי שבת בשבת. אומר הבדלה על הכוס או אינו אומר הבדלה על הכוס? תא שמע דאמר רב יהודה אמר שמואל: מתפלל אדם של מוצאי שבת בשבת, ואומר הבדלה על הכוס.

לשון הש״ע

מי שהוא אנוס, **(ח)** כגון שצריך להחשיך על התחום לדבר מצוה, **(ט)** יכול להתפלל של מו״ש מפלג המנחה ולמעלה **(י)** ולהבדיל מיד אבל לא יברך על הנר, וכן אסור בעשיית מלאכה, עד צאת הכוכבים [246]. הגה: ונוהגים לומר: והוא רחום וברכו באריכות נועם, כדי להוסיף מחול על הקודש (א״ז).

משנה ברורה

(ח) כגון שצריך וכו׳ - היינו שהולך מביתו מבע״י עד סוף התחום ויושב שם עד הערב כדי שמיד שיחשך ילך לדבר מצוה הנחוץ לו ומיירי ששם לא ימצא לו כוס להבדיל עליו:

(ט) יכול וכו׳ - ומ״מ כתבו האחרונים דאין לעשות כן דדבר תמוה הוא לרבים גם שמא יבואו להקל במלאכה ובפרט בימינו דנוהגין לעשות תמיד כרבנן שמתפללין מנחה עד הערב בודאי מדינא אסור להקדים מעריב במו״ש ואף דבע״ש יש שמקילין היינו משום דמצוה להוסיף מחול על הקודש משא״כ במו״ש:

ולהבדיל מיד - ומ״מ ימתין מלקרות ק״ש עד צה״כ:

הלכה למעשה

[246] מי שהוא אנוס, יכול להתפלל ערבית של מוצאי שבת מפלג המנחה ולמעלה ולהבדיל מיד. אבל לא יברך על הנר ועל הבשמים, וכן אסור בעשיית מלאכה עד צאת הכוכבים, ולכתחילה אין ראוי לעשות כן. ורק מי שנפטר לו אחד מקרוביו, ינהג כאמור, שיתפלל ערבית של מוצ״ש ויבדיל מבעוד יום **(ילקו״י שבת כרך א׳ עמ׳ תכו)**.

הלכות

דף כח.

עין משפט א - ש״ע יורה דעה רמו, ז

נושא ההלכה: ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנא, אותו היום סלקוהו לשומר הפתח ונתנה להם רשות לתלמידים ליכנס. שהיה רבן גמליאל מכריז ואומר: כל תלמיד שאין תוכו כברו - לא יכנס לבית המדרש. ההוא יומא אתוספו כמה ספסלי. אמר רבי יוחנן: פליגי בה אבא יוסף בן דוסתאי ורבנן, חד אמר: אתוספו ארבע מאה ספסלי, וחד אמר: שבע מאה ספסלי. הוה קא חלשא דעתיה דרבן גמליאל, אמר: דלמא חס ושלום מנעתי תורה מישראל. אחזו ליה בחלמיה חצבי חיורי דמליין קטמא. ולא היא, ההיא ליתובי דעתיה הוא דאחזו ליה.

לשון הש״ע

אין מלמדין תורה לתלמיד שאינו הגון, אלא מחזירין אותו למוטב ומנהיגין אותו בדרך ישרה ובודקין אותו, ואח״כ מכניסין אותו לבית המדרש ומלמדין אותו [247].

עין משפט ב - ש״ע אבן העזר ד, י

נושא ההלכה: עמוני מואבי אדומי ומצרי שנתגיירו בימינו אם רשאים לבוא בקהל מיד

לשון מקור ההלכה בגמ׳

דתנן: בו ביום בא יהודה גר עמוני לפניהם בבית המדרש, אמר להם: מה אני לבא בקהל? אמר לו רבן גמליאל: אסור אתה לבא בקהל, אמר לו רבי יהושע: מותר אתה לבא בקהל. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (דברים כ״ג) לא יבא עמוני ומואבי בקהל ה׳! אמר לו רבי יהושע: וכי עמון ומואב במקומן הן יושבין? כבר עלה סנחריב מלך אשור ובלבל את כל האומות, שנאמר: (ישעיהו י׳) ואסיר גבלות עמים ועתודותיהם שושתי ואוריד כאביר יושבים, וכל דפריש - מרובא פריש. אמר לו רבן גמליאל: והלא כבר נאמר: (ירמיהו מ״ט) ואחרי כן אשיב את שבות בני עמון נאם ה׳ - וכבר שבו. אמר לו רבי יהושע: והלא כבר נאמר: (עמוס ט׳) ושבתי את שבות עמי ישראל - ועדיין לא שבו. מיד התירוהו לבא בקהל.

לשון הש״ע

האידנא נתבלבלו כל האומות. לפיכך עמוני ומואבי ואדומי שנתגיירו, מותרין לבא בקהל מיד. דכל דפריש מרובא פריש ואנו תולים שהוא מרוב אומות שהם מותרים מיד. להרמב״ם הוא הדין למצרי. ולהרא״ש, מצרי באיסורו עומד.

הלכה למעשה

[247] בסנהדרין (צט:) אמרו: ״כל המלמד את בן חבירו תורה כאילו עשאו״. אולם אין ללמד תורה לתלמיד שידוע שאינו הגון במעשיו, אלא אם הולך בדרך שאינה טובה, יש להחזירו בתשובה, ומנהיגים אותו בדרך ישרה, ואחר כך מכניסים אותו לבית המדרש. אבל סתם אדם הוא בחזקת כשרות, ומצוה ללמדו תורה, שעל ידי כך יתחזק ביראת ה׳ ויהיה צדיק וישר. ואף אם הוא אינו הגון במעשיו, אם יש לתלות שהוא כתינוק שנשבה בין הגויים מצוה לקרבו לצור מחצבתו, ולחזקו בתורת ה׳. שהמאור שבה יחזירו למוטב. ושב ורפא לו **(ה״ע ח״ח עמ׳ שעא)**.
אסור ללמוד תורה מפי חכם שאינו הגון במעשיו, שנאמר (מלאכי ב ז), כי שפתי כהן ישמרו דעת ותורה יבקשו מפיהו כי מלאך ה׳ צבאות הוא, אם הרב דומה למלאך ה׳ צבאות, יבקשו תורה מפיהו, ואם לאו לא יבקשו תורה מפיהו. (חגיגה טו:). וכן אסור ללמד תורה לתלמיד שאינו הגון. אמרו חכמים (חולין קלג.) כל השונה לתלמיד שאינו הגון כאילו זורק אבן למרקוליס, שנאמר (משלי כו ח), כצרור אבן במרגמה כן נותן לכסיל כבוד. ואין כבוד אלא תורה שנאמר (משלי ג לה), כבוד חכמים ינחלו. וכן אמרו (חולין שם), כל השונה לתלמיד שאינו הגון נופל בגיהנם. אלא אם היה התלמיד הולך בדרך לא טובה מחזירים אותו למוטב ומנהיגים אותו בדרך ישרה ואחר כך מכניסים אותו לבית המדרש ומלמדים אותו תורה. (הרמב״ם פ״ד מהל׳ ת״ת ה״א, טוש״ע סי׳ רמו סעיף ז) **(ה״ע ח״ח עמ׳ שעד)**.

עין משפט ד - ש״ע יורה דעה רמה, כב

נושא ההלכה: לנהוג רבנות על חשבון חכם אחר

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמרי: היכי נעבוד? נעבריה - גמירי: מעלין בקדש ואין מורידין! נדרוש מר חדא שבתא ומר חדא שבתא - אתי לקנאויי! אלא: לדרוש רבן גמליאל תלתא שבתי, ורבי אלעזר בן עזריה חדא שבתא. והיינו דאמר מר: שבת של מי היתה - של רבי אלעזר בן עזריה היתה. ואותו תלמיד - רבי שמעון בן יוחאי הוה.

לשון הש״ע

אחד מבני החצר או מבני מבוי שביקש ליעשות מלמד תינוקות, אין שכניו יכולים למחות בידו. וכן מלמד תינוקות שבא חבירו ופתח בית ללמד תינוקות בצדו, כדי שיביאו לו תינוקות אחרים או כדי שיבואו התינוקות שאצל זה לזה, אין יכולים למחות בידו, שנאמר: ה׳ חפץ למען צדקו יגדיל תורה ויאדיר (ישעיהו מב, כא). הגה: רב היושב בעירו ולומד לרבים, יכול חכם אחר לבא וללמוד גם כן שם, אפילו מקפח קצת פרנסת הראשון, כגון שהקהל קבלו הראשון עליהם לרב ונוטל פרס מהם על זה, אפילו הכי יכול השני לבא לדור שם ולהחזיק רבנות בכל דבר, כמו הראשון, אם הוא גדול וראוי לכך. (מהרי״ו סי׳ קנ״א ומהרא״י בפסקיו סימן קנ״ח /קכ״ח/ ע״ש תשו׳ הגדולים). אבל אם בא חכם אכסנאי לעיר, אין לו לקפח שכר הרב הדר שם לעשות חופות וקידושין וליטול השכר הבא מהם, הואיל והוא פרס הרב הדר שם, אבל מותר לעשות החופה ולתת השכר לרב הקבוע. וכן הותר לו לדון בין שני בעלי דינין שבעיר הבאים לפניו לדון, דלמא הרב שבעיר אין ממוצע להם. לאבל אין לו להורות איסור והיתר, או לדרוש לנהוג שררה, באתריה דחבריה. (מהרי״ק שורש ק״ע ומהר״ד בתשובה כ״ב). ומי שהוחזק לרב בעיר, אפילו החזיק בעצמו באיזה שררה, אין להורידו מגדולתו אף על פי שבא לשם אחר גדול ממנו (ריב״ש סימן רע״א). אפילו בנו ובן בנו לעולם קודמים לאחרים, כל זמן שממלאים מקום אבותיהם ביראה והם חכמים קצת. (רמב״ם פ״א מהלכות מלכים). ובמקום שיש מנהג לקבל רב על זמן קצוב, או שמנהג לבחור במי שירצו, הרשות בידם, (כל בו). אבל כל שקבלו הקהל עליהם, וכל שכן אם עשו ברצון השררה, אין לשום גדול בעולם להשתרר עליו ולהורידו (שם בריב״ש).

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים רפו, ד

נושא ההלכה: איחר להתפלל מוסף והגיע זמן מנחה מה מתפלל קודם

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוסף - מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף, שזו תדירה וזו אינה תדירה. רבי יהודה אומר: מתפלל של מוסף ואחר כך מתפלל של מנחה, שזו מצוה עוברת וזו מצוה שאינה עוברת. אמר רבי יוחנן, הלכה: מתפלל של מנחה ואחר כך מתפלל של מוסף.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

תפלת מוסף ומנחה מקדים להתפלל מנחה- באיזה מנחה מדובר קטנה או גדולה

ירושלמי – מנחה קטנה, אבל בגדולה מקדים להתפלל מוסף.

תוספות, רא״ש – גם במנחה גדולה מקדים להתפלל מנחה.

מנחה שקודמת למוסף דווקא ברוצה לאכול או בכל אופן

ר״י, רשב״א, ר׳ יונה – דוקא אם רוצה לאכול מקדים מנחה, ובלא״ה רשאי להתפלל מוסף קודם.

תוספות – בכל מצב צריך להקדים מנחה למוסף.

רמב״ם – ביחיד – יקדים להתפלל מנחה.

בציבור – יקדים להתפלל מוסף.

לשון הש"ע

היו לפניו שתי תפלות, אחת של מנחה ואחת של מוספין, כגון שאיחר מלהתפלל תפלת מוספ עד ו' שעות (ומחצה, טור) שהוא זמן תפלת מנחה, צריך להתפלל **(י)** של מנחה תחלה ואח"כ של מוסף [248]. הגה: ומיהו אם הקדים של מוסף, **(יא)** יצא (ב"י בשם הרשב"א). וי"א דהיינו דוקא שצריך עתה להתפלל שתיהן, **(יב)** כגון שרוצה לאכול ואסור לו לאכול עד שיתפלל מנחה, אבל אם א"צ עתה להתפלל מנחה יכול להקדים של מוסף. הגה: ומיהו **(יג)** אם הגיע מנחה קטנה יתפלל מנחה תחלה (הר"י והרא"ש בשם ירושלמי). ויש מי שהורה שאין עושים כן בצבור להקדים תפלת מנחה לתפלת מוסף, כדי **(יד)** שלא יטעו.

משנה ברורה

(י) של מנחה תחלה - שהוא תדיר:
(יא) יצא - דהא דתדיר קודם הוא רק למצוה ולכתחלה ולא לעיכובא בדיעבד:
(יב) כגון שרוצה לאכול - לפי מה דמסיק הרמ"א לעיל בסימן רל"ב ס"ב בהג"ה אין לאסור לאכול קודם מנחה כשהגיע זמן מנחה גדולה אלא בסעודה גדולה וסעודת שבת לא מקרי סעודה גדולה [כ"א סעודת נשואין או ברית מילה] ולא חיישינן שמא יפשע ובפרט האידנא דסומכין על קריאה לבהכ"נ למנחה א"צ להתפלל עתה מנחה:
(יג) אם הגיע וכו' - ואם הוא סמוך לערב ואין לו שהות להתפלל שתיהן יתפלל מוסף דמנחה יש לה תשלומין בערבית משא"כ במוסף ובספר דגול מרבבה חולק עליו מהירושלמי שמפורש להיפוך וכן הקשה עליו בספר בית מאיר ובחידושי הגרע"א מיישבו בדוחק:
(יד) שלא יטעו - פי' בשאר ימים להתפלל מנחה קודם מוסף אפילו קודם חצות:

עין משפט ה,ו,ח - ש"ע אורח חיים רפו, א

נושא ההלכה: זמן תפלת מוסף

לשון מקור ההלכה בגמ'

ושל מוספין כל היום. אמר רבי יוחנן: ונקרא פושע.

אמר רבי יהושע בן לוי: כל המתפלל תפלה של מוספין לאחר שבע שעות לרבי יהודה, עליו הכתוב אומר: (צפניה ג') נוגי ממועד אספתי ממך היו. מאי משמע דהאי נוגי לישנא דתברא הוא? כדמתרגם רב יוסף: תברא אתי על שנאיהון דבית ישראל על דאחרו זמני מועדיא דבירושלים.

לשון הש"ע

זמן תפלת מוסף מיד **(א)** אחר תפלת השחר ואין לאחרה יותר **(ב)** מעד סוף ז' שעות. ואם התפלל אותה אחר שבע שעות נקרא פושע ואעפ"כ יצא י"ח מפני שזמנה כל היום. ואם שכח

[248] יחיד שנתעכב מלהתפלל מוסף עד שהגיע זמן מנחה (שש שעות וחצי מהיום), צריך להקדים להתפלל של מנחה תחילה, ואח"כ להתפלל מוסף. ואם הקדים את מוסף למנחה, יצא. וכן אם נאנס ולא התפלל שחרית של שבת, ונזכר אחר שהגיע זמן מנחה, יתפלל תפילת מנחה, ואח"כ תפלת מוסף, ואח"כ תפלת התשלומין של שחרית. ואם יש לו זמן רק בשביל להתפלל תפלה אחת בלבד, יש לו להעדיף להתפלל תפלת מנחה, ולא מוסף **(יחו"ד ח"ו סי' ו, ילקו"י תפלה א' עמ' תקנא)**.
מי שמסופק אם התפלל מוסף בשבת או לא, לא יחזור להתפלל מספק. ואפילו בתורת נדבה, שאין להתפלל נדבה בשבת, כשם שאין מקריבים קרבן נדבה בשבת. טעה והקדים להתפלל מוסף לפני שחרית, יצא ידי חובה **(ילקו"י שבת כרך א' עמ' שעג)**.

ולא התפלל עד שעבר כל זמנה, **(ג)** אין לה תשלומין. **(ד)** ויש בה נשיאות כפים [249]. הגה: ואם התפלל אותה קודם תפלת שחרית, **(ה)** יצא (אוהל מועד בשם הרשב"א ור"י פ' תפלת השחר).

משנה ברורה

(א) אחר תפלת השחר - כמו קרבן מוסף שזמנו לכתחלה אחר התמיד:
(ב) מעד סוף וכו' - דעיקר זמן הקרבת המוסף היה לכתחלה עד סוף שבע:
(ג) אין לה תשלומין - כיון שנזכר בה קרבן מוסף וקרבן מוסף אין לה תשלומין משא"כ שארי תפלות שלא נזכר בהם קרבן כלל יש להן תשלומין כמ"ש סימן ק"ח:
(ד) ויש בה נשיאת כפים - היינו דנושאין כפים במוסף כמו בשחרית וכנ"ל בסימן קכ"ט וע"ש בסימן קכ"ח סמ"ד בהג"ה דבכל מדינותינו אין נוהגין לישא כפים בשבת כלל:
(ה) יצא - דקרבן מוסף זמנו מתחלת היום עד הערב אלא דאסור להקדים שום קרבן לכתחלה לקרבן תמיד של שחר ובדיעבד יצא:

הלכה למעשה

[249] זמן תפלת מוסף הוא מיד אחר תפלת שחרית, ואין לאחרה יותר מעד סוף שבע שעות מהיום. ואם לא התפלל מוסף ועבר שבע שעות, אעפ"כ יתפלל מוסף (אלא שנקרא פושע). ואם עבר היום, אין לה תשלומין לערב **(ילקו"י שבת כרך א' עמ' שסז)**.
כל יחיד חייב להתפלל מוסף, בין אם יש צבור בעיר בין אם אין צבור בעיר. שאף תפלת מוסף נתקנה כנגד קרבן מוסף, מ"מ חובת יחיד היא **(ילקו"י שבת כרך א' עמ' שסח)**.

הלכות
דף כח:

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים צ, י

נושא ההלכה: הקדמת תפלתו לתפלת הציבור

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רב אויא חלש ולא אתא לפרקא דרב יוסף. למחר כי אתא, בעא אביי לאנוחי דעתיה דרב יוסף. אמר ליה: מאי טעמא לא אתא מר לפרקא? אמר ליה: דהוה חליש לבאי ולא מצינא. אמר ליה: אמאי לא טעמת מידי ואתית? אמר ליה: לא סבר לה מר להא דרב הונא? דאמר רב הונא: אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המוספין! - אמר ליה: איבעי ליה למר לצלויי צלותא דמוספין ביחיד, ולטעום מידי ולמיתי! - אמר ליה: ולא סבר לה מר להא **דאמר רבי יוחנן: אסור לו לאדם שיקדים תפלתו לתפלת הצבור? - אמר ליה: לאו אתמר עלה: אמר רבי אבא: בצבור שנו.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

להתחיל תפלת שמו״ע קודם הציבור

כלבו, ר׳ יונה - בסתם - אין לו להקדים ולהתפלל אלא ימתין כדי שיתפלל עם הציבור שתפילת הרבים היא רצויה יותר לפני המקום .

כשרואה ששעת התפלה עוברת ואין הציבור מתפללין – יכול להקדים ולהתפלל.

לשון הש״ע

כשעומד **(לד)** עם הצבור אסור לו **(לה)** להקדים תפלתו לתפלת ציבור, אלא אם כן **(לו)** השעה עוברת ואין הציבור מתפללין לפי שמאריכים בפיוטים או לסבה אחרת [250] (אבל בלא שעה עוברת, יתפלל הפיוטים והתחינות עם הציבור ולא יפרוש מן הציבור אפילו לעסוק בדברי תורה וע״ל סימן מ״ח).

משנה ברורה

(לד) עם הצבור אסור - אע״ג דבסעיף הקודם כתב דאפילו הוא בביתו יכוין לשעה שהצבור מתפללין היינו כדי שתהא תפלתו נשמעת אבל איסורא ליכא אי מקדים לתפילת צבור אבל כשעומד עם הצבור ומקדים איסורא נמי איכא ועיין באורחות חיים שכתב הטעם מפני שהוא כמבזה את הצבור ומשמע בגמרא דאפילו אם הוא רוצה לעשות זה בשביל לימוד התורה כגון שיש לו שיעור קבוע ללמוד תורה אצל אחד. כתב הב״ח דאם צריך הוא למהר תפלתו כגון שיוצא לדרך יצא מבהכ״נ ויתפלל בביתו ואפשר דבשביל לימוד התורה ג״כ מותר לעשות כן וכן משמע בספר מאמר מרדכי אך שם איירי לענין תפילת מוסף ואפשר דה״ה לענין שחרית ועיין לקמן בסי״ח:
(לה) להקדים תפלתו - ואפילו רוצה לצאת חוץ לבהכ״נ כ״כ המ״א בשם הריב״ש אבל בספר מאמר מרדכי כתב דאין מדברי הריב״ש ראיה ומסיק דאין בו איסור דמקדים תפלתו אלא דלאו שפיר עביד דמפסיד מיהא תפלת הצבור:
(לו) השעה עוברת - משמע דאז אפילו בבהכ״נ שרי וכן מוכח לשון תר״י והב״ח פסק דוקא שהזמן קצר כ״כ שבעוד שילך לביתו יעבור זמן תפלה אבל אם יש זמן ילך לביתו ויתפלל ביחיד ע״ש. איתא בגמרא דאם חלש לבו יכול להתפלל בביתו קודם הצבור ובבהכ״נ אף זה אסור ועיין סימן קי״ד ס״ב דאם הוא חולה או אנוס אף בבהכ״נ שרי כ״כ הב״ח והפרישה שם:

הלכה למעשה

[250] כשעומד עם הצבור אסור לו להקדים תפילתו לתפלת הצבור אלא אם כן השעה עוברת, ואין הצבור מתפללין לפי שמאריכים בפיוטים או לסיבה אחרת (אבל בלא שעה עוברת יתפלל הפיוטים והתחנות עם הצבור ולא יפרוש מן הצבור, אפילו לעסוק בדברי תורה). ויש אומרים שהטעם שאסור להקדים תפילתו לתפילת הצבור הוא משום שתפלת הרבים רצויה. ויש אומרים שהטעם הוא משום שהוא כמבזה את הצבור. ונפקא מינה באם יוצא חוץ לביהכנ״ס, דלטעם השני אסור גם באופן כזה. ועכ״פ לכו״ע אם יוצא לחוץ להתפלל, לאו שפיר עבד דמפסיד מיהא תפלה בצבור, דמצוה גדולה היא להתפלל בצבור, ועוד שאינו מתפלל בביהכנ״ס שהוא מקום המיוחד והמקודש לתפלה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ רנו)**.

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים רפו, ג

נושא ההלכה: טעימה קודם תפלת מוסף

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ולית הלכתא, לא כרב הונא ולא כרבי יהושע בן לוי, כרב הונא - הא דאמרן, כרבי יהושע בן לוי - דאמר רבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.

לשון הש״ע

מותר לטעום קודם תפלת המוספין, דהיינו **(ז)** אכילת פירות או אפילו **(ח)** פת מועט אפילו טעימה שיש בה **(ט)** כדי לסעוד הלב, אבל סעודה אסור [251].

משנה ברורה

(ז) אכילת פירות - ואע״ג דלאחר תפלת שחרית כבר נתחייב בקידוש ואסור לאכול ולשתות מקודם ואין קידוש אלא במקום סעודה י״ל דדי כשישתה כוס יין אחר הקידוש דגם זהו מקרי סעודה כנ״ל סי׳ רע״ג ואח״כ יאכל הפירות או כשאין לו יין כ״כ יש לסמוך על הפוסקים דס״ל דדי כשישתה כל הכוס יין של קידוש שמחזיק רביעית דזהו מקרי ג״כ קידוש במקום סעודה:

(ח) פת מועט - דהיינו כביצה דכ״ז הוא בכלל אכילת עראי וכ״ש אם אוכל מיני תרגימא מחמשת המינים דשרי:

(ט) כדי לסעוד הלב - דהיינו שאוכל פירות הרבה דאכילת פירות לא מקרי קבע ונראה דאם חלש לבו יכול גם פת לאכול עד שתתיישב דעתו אף שהוא יותר מכביצה. כתב בא״ר והובא בשע״ת דאם חלש לבו ואין לו יין ולא שאר דבר לקדש עליו רשאי לאכול פירות וה״ה מיני תרגימא מה׳ מינים קודם מוסף אף בלי קידוש אבל בלא״ה אין להקל:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים רלב, ג

נושא ההלכה: אכילה / טעימה קודם תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ולית הלכתא, לא כרב הונא **ולא כרבי יהושע בן לוי**, כרב הונא - הא דאמרן, כרבי יהושע בן לוי - **דאמר רבי יהושע בן לוי: כיון שהגיע זמן תפלת המנחה, אסור לו לאדם שיטעום כלום קודם שיתפלל תפלת המנחה.**

לשון הש״ע

והא דאסור לאכול סעודה קטנה, היינו כשקובע לסעודה, אבל לטעום, דהיינו אכילת פירות, **(לד)** מותר. והוא הדין לאכול פת **(לה)** כביצה כדרך שאדם אוכל, בלא קבע, מותר.

משנה ברורה

(לד) מותר - אפילו כבר הגיע זמן מ״ק ואפילו אם אוכל הרבה פירות דזה לא מקרי סעודה. ותבשיל העשוי מחמשת המינים ג״כ מותר אם אינו קובע עלייהו [דה״ח]:

הלכה למעשה

[251] מן הדין מותר לאכול אכילת עראי, כגון פת עד כביצה, ופירות [אפילו הרבה], בלי קידוש, בין שחרית למוסף, בין בשבת בין בימים טובים, ואפילו בראש השנה קודם התקיעות, או בסוכות קודם נטילת לולב, שלא חלה חובת קידוש אלא אחר מוסף. ומכל מקום אין להקל אלא לאדם חלש, או חולה, ובאופן שאין לו אפשרות לקדש על היין תחלה. אבל כשיש לו אפשרות לקדש תחלה, יקדש וישתה כמלוא לוגמיו בלבד, ויאכל כזית עוגה או יותר עד כביצה, ואחר כך יאכל פירות ומגדנות כאשר תאוה נפשו. ואחר מוסף יחזור ויקדש על היין ויסעוד סעודת קבע, לצאת ידי חובת סעודה שניה של שבת, שאין יוצאים י״ח סעודת שבת אלא בפת **(יבי״א ח״ה סי׳ כב, ילקו״י שבת א׳ עמ׳ תרג)**.

(לה) כביצה - ולא יותר וכתב המ"א דבשתיה יותר מכביצה נמי אסור אף דלענין אכילה חוץ לסוכה חשיב עראי אף ביותר מכביצה בזה דהחשש הוא שמא ימשך וזה שייך בשתיה יותר אם הוא משקה המשכר. וסתם משקה מותר לשתות אפילו הרבה:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים קי, ח

נושא ההלכה: תפלת בית המדרש

לשון מקור ההלכה בגמ'

גמרא. תנו רבנן: בכניסתו מהו אומר? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שלא יארע דבר תקלה על ידי, ולא אכשל בדבר הלכה וישמחו בי חברי, ולא אומר על טמא טהור ולא על טהור טמא, ולא יכשלו חברי בדבר הלכה ואשמח בהם. ביציאתו מהו אומר? מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש ולא שמת חלקי מיושבי קרנות, שאני משכים והם משכימים - אני משכים לדברי תורה והם משכימים לדברים בטלים, אני עמל והם עמלים - אני עמל ומקבל שכר והם עמלים ואינם מקבלים שכר, אני רץ והם רצים - אני רץ לחיי העולם הבא והם רצים לבאר שחת.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

כוונת הבקשה "ואשמח בהם"

תלמידי ר' יונה – שלא יכשלו החברים בהלכה, וישמח בכשלונם.

מהר"י אבוהב – שישמח בחביריו העוסקים בתורה.

כוונת "אני רץ והם רצים"

ר' יונה – אני מרגיש בעצמי שהימים רצים וקרבים למיתה, ומכין צידה לדרך.

לשון הש"ע

(לד) הנכנס לבית המדרש **(לה)** יתפלל: יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו', **(לו)** וביציאתו **(לז)** יאמר: מודה אני לפניך ה' אלהי, ששמת חלקי מיושבי בית המדרש[252].

משנה ברורה

(לד) הנכנס לביהמ"ד - האר"י ז"ל היה אומרה בכל בוקר והיה אומר אח"כ כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך:

(לה) יתפלל יר"מ - ואין בה חתימה. כתב ט"ז דה"ה מי שיושב ללמוד ביחידות ובפרט אם הגיע להוראה צריך להתפלל שלא יטעה בלימוד ובהוראה לומר על טמא טהור ועל אסור מותר וטוב לומר נוסח אחד קצר כולל הרבה וזהו יר"מ ה' או"א שתאיר עיני במאור תורתך והצילנו מכל מכשול וטעות הן בדיני איסור והיתר הן בדיני ממונות הן בהוראה הן בלימוד גל עיני ואביטה נפלאות מתורתך ומה ששגיתי כבר העמידני על האמת ואל תצל מפי דבר אמת עד מאוד כי ד' יתן חכמה מפיו דעת ותבונה. וכשהוא לומד בחבורה צריך לבקש ג"כ שלא ישמח בתקלתם ולא ישמחו בתקלתו וכדאיתא בגמרא:

(לו) וביציאתו וכו' - כתב הרמב"ם בפי' המשנה ואלה שתי תפלות חובה. ויש לו להתפלל יושב או עומד כמו שיזדמן לו ולא יחזור פניו למזרח ולא למערב ולא יעשה השתחויה וכו' עי"ש והביאו הא"ר ושארי אחרונים:

(לז) יאמר מודה וכו' - וה"ה העוסק בתורה ביחידות כל היום צריך לומר כן בכל ערב אחר גמר לימודו [מ"א]:

◆ הלכה למעשה ◆

[252] הנכנס לבית המדרש יתפלל יהי רצון מלפניך ה' אלהינו ואלהי אבותינו שלא אכשל בדבר הלכה וכו'. וביציאתו יאמר מודה אני לפניך ה' אלהי ששמת חלקי מיושבי בית המדרש. ויש שאינם רגילים לומר נוסח זה בכל יום, ולימדו עליהם זכות, שיש להם ע"מ לסמוך. ומ"מ טוב ונכון להקפיד לומר תפלה זו בכל יום. ואין בתפלה זו נוסח חתימה. ויוכל לומר תפלה זו בין יושב בין עומד וכמו שיזדמן לו, ולא יחזיר פניו למזרח ולא למערב (**ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' טו**).

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים א, א

נושא ההלכה: זריזות בהשכמת הבוקר

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמרו לו: רבינו, ברכנו! אמר להם: יהי רצון שתהא מורא שמים עליכם כמורא בשר ודם. אמרו לו תלמידיו: עד כאן? - אמר להם: ולואי! תדעו, כשאדם עובר עבירה אומר: שלא יראני אדם.

לשון הש״ע

יתגבר כארי לעמוד בבוקר **(א)** לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר **(ב)** השחר. הגה: ועכ״פ לא יאחר זמן התפלה **(ג)** שהצבור מתפללין (טור). הגה: שויתי ה׳ לנגדי תמיד (תהילים טז, ח), הוא כלל גדול בתורה ובמעלות **(ד)** הצדיקים אשר הולכים לפני האלהים, כי אין ישיבת האדם ותנועותיו ועסקיו והוא לבדו בביתו, כישיבתו ותנועותיו ועסקיו והוא לפני מלך גדול, ולא דבורו והרחבת פיו כרצונו והוא עם אנשי ביתו וקרוביו, כדבורו במושב המלך. כ״ש כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקב״ה, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו, כמו שנאמר: אם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה׳ (ירמיה כג, כד), מיד יגיע אליו היראה וההכנעה בפחד השי״ת ובושתו ממנו תמיד (מורה נבוכים ח״ג פ׳ נ״ב), ולא יתבייש **(ה)** מפני בני אדם **(ו)** המלעיגים עליו בעבודת השי״ת. **(ז)** גם בהצנע לכת ובשכבו על משכבו ידע לפני מי הוא שוכב, ומיד שיעור משנתו יקום **(ח)** בזריזות לעבודת בוראו יתברך ויתעלה (טור)[253].

משנה ברורה

(א) לעבודת בוראו - כי לכך נברא האדם כמו שאמר הכתוב כל הנקרא בשמי ולכבודי בראתיו וגו׳. ואף אם ישיאנו יצרו בחורף לומר איך תעמוד בבוקר כי הקור גדול או ישיאנו בקיץ לומר איך תעמוד ממטתך ועדיין לא שבעת משנתך יתגבר עליו ואל ישמע לו ויחשוב בנפשו אלו היה נצרך לעמוד לשרת לפני מלך ב״ו כמה היה זהיר וזריז לעמוד בהשכמה להכין עצמו לעבודתו כ״ש וק״ו בן בנו של ק״ו לפני ממ״ה הקב״ה:

(ב) השחר - בשל״ה כתב סוד לחבר יום ולילה בתורה או בתפלה הן בבוקר הן בערב. ומיד כשיתעורר משנתו ואינו רוצה לישן יטול ידיו אף שנשאר מושכב. ומכ״ש שלא ילך ד״א בלי נטילת ידים. וצריך מאד ליזהר בזה. ובזוה״ק מפליג עבור זה בענשו למאד כי הוא משהה על עצמו רוח הטומאה. ומ״מ חלילה לעבור שום איסור עבור חסרון נט״י כגון לעצור עצמו מלהשתין עי״ז או ליקח מים שהכין חבירו עבור עצמו אם לא שברור לו שיתן תיכף תמורתם אחרים ויש שנכשלין בזה. אם אירע שהמים רחוקים ואין לו מי שיקרבם אליו נהגו קצת מבעלי הנפש שהולכים פחות פחות מד״א וכתב השערי תשובה ע״ז דלא נהירא דעדיף יותר שילכו במרוצה שלא להשהות רוח רעה על ידיו. י״א דלענין זה אמרינן כולא ביתא כד׳ אמות דמי אבל אין לסמוך ע״ז כ״א בשעת הדחק. אם אירע כשמשכים בלילה שאין לו מים ליטול ידיו ג״פ כראוי להעביר רוח הטומאה אעפ״כ חלילה לו לבטל מד״ת משום זה עד שיאיר היום אלא יטול מעט או ינקה ידיו בכל מידי דמנקי ויברך וילמוד כדין התלמוד והפוסקים:

(ג) שהצבור מתפללין - היינו אעפ״י שלא יעבור זמן תפלה מ״מ מצוה עם הצבור ועיין לקמן סוף סק״ט:

(ד) הצדיקים - דהיינו שיצייר בנפשו תמיד איך שהוא עומד לפני השי״י כי הקב״ה מלא כל הארץ כבודו וכתבו בשם האר״י ז״ל שיצייר שם הוי״ה תמיד נגד עיניו בניקוד יראה כזה יִהְוֶה וזהו סוד שויתי ה׳ לנגדי תמיד וזה תועלת גדול לענין היראה. ויש שהיו רגילין מחמת זה לעשות מנורות של קלף מצויירים להניח בסידורים וכותבים בהם שויתי ה׳ וגו׳ בן ד׳ אותיות ושארי שמות ומנורה כזה היתה נקראת בשם שויתי והטעם הוא בכדי שיהיה נזכר שלא לשיח שיחה בטלה בתוך התפלה מאימת השם וכתב בש״ת בשם התבואת שור שראוי לאזור חיל לבטל המנהג כי ע״פ הרוב אינם משמרים את הקלף כראוי ותשתפכנה בראש כל חוצות וגם כמה פעמים בא לידי מחיקת השם. ונראה דבמנורות הגדולות המצויירות על קלף שקובעים בבה״כ לפני העמוד תחת טבלא של זכוכית שאין שייך בזה טעם הנ״ל לית לן בה עכ״ל. והקובעין בעמוד בלא טבלא יש למחות בידם כי ע״י הנרות שקובעין בעמוד בא ברוב העתים לידי מחיקת השם ח״ו:

(ה) מפני בני אדם - ועכ״פ לא יתקוטט עמהם מפני שמדת העזות מגונה מאד ואין ראוי להשתמש ממנה כלל אפילו בעבודת השי״י כי יקנה קנין בנפשו להיות עז אפילו שלא במקום עבודתו יתי׳ (ב״י) ועיין בבה״ל:

הלכה למעשה

[253] שנינו במסכת אבות יהודה בן תימא אומר, הוי עז כנמר, וקל כנשר, ורץ כצבי, וגיבור כארי, לעשות רצון אביך שבשמים. ולמדו מכאן ארבעה דברים בעבודת הבורא, הוי עז כנמר – כי כאשר יעשה אדם מצוה לא יתבייש מפני המלעיגים עליו, וקל כנשר – למהר לעצום עיניו מראות ברע כי ראיית העינים היא תחילת העבירה, ורץ כצבי – שהרגליים ירוצו לדבר טוב, וגיבור כארי – זו גבורת הלב לנצח היצר. ולכן יתגבר כארי לעמוד בבוקר לעבודת בוראו, שיהא הוא מעורר השחר. ועכ״פ לא יאחר זמן התפלה וק״ש **(ילקו״י הל׳ השכמת הבוקר עמ׳ נז)**.

(ו) המלעיגים עליו - וכן אם הוא אדם בינוני עומד במקום גדולים לא יתבייש מהם ללמוד ולעשות המצוה אך אם אפשר לו לעשות המצוה שלא בפניהם טוב יותר. ומיהו בפני בינונים שילמדו ממנו י"ל טוב יותר לעשות בפניהם שילמדו ממנו לעשות כמעשהו אך יכוין לבו לש"ש ולא להתפאר חלילה:
(ז) גם בהצנע לכת - ר"ל אף בשעה שהוא בביתו בהצנע ג"כ יהיה לכתו עם ה' אלהיו וכמו שמסיים והולך:
(ח) בזריזות - לאו דוקא אלא ישהה מעט ולא יעמוד פתאום כי זה מזיק לגוף [גיטין דף ע']. טוב לומר תיכף בקומו מודה אני לפניך מלך חי וקיים שהחזרת בי נשמתי בחמלה רבה אמונתך. ותיבת בחמלה יהיה באתנחתא ורבה אמונתך בלי הפסק והוא מן הכתוב חדשים לבקרים וגו' שהקב"ה מקיים אמונתו להחזיר נשמות המופקדים בבוקר. וא"צ לזה נט"י ואף אם ידיו מטונפות כי אין מזכיר בזה הנוסח לא שם ולא כינוי ומ"מ ללמוד נראה דאסור קודם שנטל ידיו ובלא"ה אסור קודם ברכת התורה ועיין לעיל סוף סק"ב:

עין משפט ח,ט - ש"ע אורח חיים קיג, ד

נושא ההלכה: אופן הכריעות בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

ואמר רבי תנחום אמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך שיכרע עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, עולא אמר: עד כדי שיראה איסר כנגד לבו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פירוש "כדי שיראה איסר כנגד לבו"

רש"י – שני קמטים בבטנו וביניהם כאיסר רוחב בשר באמצע.

ר' יונה בשם רש"י – העומד כנגדו לא יוכל לראות כנגד לבו אלא שיעור איסר.

ערוך – כשמתכופף נראה הסחוס שבחזה בולט כשיעור איסר.

ר' האי – יראה איסר המונח ע"ג הקרקע מונח כנגד לבו.

לשון הש"ע

המתפלל, צריך שיכרע עד **(י)** שיתפקקו כל חוליות שבשדרה, ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף, אלא גם ראשו יכוף כאגמון [254].

משנה ברורה

(י) שיתפקקו - פקק הוא לשון קשר ור"ל שמחמת הכריעה בולטים הקשרים של החוליות:

הלכה למעשה

[254] אין להשתחוות בתפלה במקום שלא תיקנו חכמים, והברכות שמשתחוים בהן, הן: ברכת אבות (שהיא הברכה הראשונה) בתחלתה ובסופה, וכן בברכת מודים בתחלתה וסופה. אבל בשאר כל הברכות לא ישתחוה לא בתחלתן ולא בסופן, משום שנראה כיוהרא, שמחזיק עצמו כשר יותר משאר הצבור. או שמא יבואו לעקור תקנת חכמים ויאמרו שכל אחד יכול להחמיר כמו שהוא רוצה. ומכל מקום אם רוצה להשתחוות באמצע הברכה או בין ברכה לברכה רשאי, וכן ראוי לעשות אם שומע משליח צבור שאומר מודים **(יבי"א ח"ה סי' יג אות א, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קיג סע' א)**.
המתפלל צריך שיכרע (במקום שתקנו לכרוע) עד שיתפקקו כל חוליות שבשדרה. ולא יכרע באמצע מתניו וראשו ישאר זקוף, אלא יכוף גם את ראשו כהגמון **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קיג הע' ו)**.

עין משפט י,כ - ש״ע אורח חיים קיג, ה

נושא ההלכה: עד כמה צריך לכרוע בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי חנינא אמר: כיון שנענע ראשו שוב אינו צריך. אמר רבא: והוא - דמצער נפשיה ומחזי כמאן דכרע.

לשון הש״ע

ולא ישחה **(יא)** כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים, ואם הוא זקן או חולה ואינו יכול לשחות עד שיתפקקו, כיון שהרכין (פי׳ שהשפיל) ראשו, דיו, מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער עצמו[255].

משנה ברורה

(יא) כל כך - דמיחזי כיוהרא ששוחה יותר משיעור שחיה:

[255] לא ישתחוה כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של מכנסים, דנראה כגאוה **(ילקו״ תפלה כרך ב׳ עמ׳ לח)**. זקן או חולה שאינו יכול להשתחוות עד שיתפקקו החוליות שבשדרה, כיון שהרכין ראשו דיו, מאחר שניכר שהוא חפץ לכרוע אלא שמצער את עצמו **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ סי׳ קיג סע׳ ז)**.

הלכות

דף כט.

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים קכו, א

נושא ההלכה: ש״ץ שטעה ודילג אחת מהברכות בתפלתו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: שמעון הפקולי הסדיר שמונה עשרה ברכות לפני רבן גמליאל על הסדר ביבנה. אמר להם רבן גמליאל לחכמים: כלום יש אדם שיודע לתקן ברכת המינים? עמד שמואל הקטן ותקנה, לשנה אחרת שכחה. והשקיף בה שתים ושלש שעות ולא העלוהו. אמאי לא העלוהו? **והאמר רב יהודה אמר רב: טעה בכל הברכות כלן - אין מעלין אותו, בברכת המינים - מעלין אותו, חיישינן שמא מין הוא!** שאני שמואל הקטן, דאיהו תקנה. וניחוש דלמא הדר ביה! אמר אביי, גמירי: טבא לא הוי בישא. ולא? והכתיב (יחזקאל י״ח) ובשוב צדיק מצדקתו ועשה עול! ההוא רשע מעיקרו, אבל צדיק מעיקרו - לא. ולא? והא תנן: אל תאמין בעצמך עד יום מותך, שהרי יוחנן כהן גדול שמש בכהונה גדולה שמנים שנה ולבסוף נעשה צדוקי! אמר אביי: הוא ינאי הוא יוחנן. רבא אמר: ינאי לחוד ויוחנן לחוד, ינאי - רשע מעיקרו, ויוחנן - צדיק מעיקרו. הניחא לאביי, אלא לרבא קשיא! אמר לך רבא: צדיק מעיקרו נמי, דלמא הדר ביה. אי הכי, אמאי לא אסקוהו? **שאני שמואל הקטן דאתחיל בה. דאמר רב יהודה אמר רב, ואיתימא רבי יהושע בן לוי: לא שנו אלא שלא התחיל בה, אבל התחיל בה - גומרה.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעה בברכת מחיה המתים או בונה ירושלים אם מסלקים אותו

ירושלמי – מסלקים אותו.

בבלי, רי״ף, רמב״ם, רא״ש – אין מסלקים אותו.

הטעם דדוקא בברכת המינים מסלקין אותו

ר׳ יונה – דוקא בברכת המינים יש לחוש שמא מין הוא ולא רוצה לקלל עצמו, משא״כ בתחיית המתים ובונה ירושלים היות ולא שייך בו קללה אין סיבה שימנע מלאומרה.

האם יש חילוק בזה בין ש״צ ליחיד

רשב״א - אע״ג דמשמע מדברי הירושלמי שיש לחלק בין שליח ציבור ליחיד, כיון שלא מצינו בבבלי דחילק בכך אין לנו אלא כגמרתינו.

לשון הש״ע

ש״צ **(א)** שטעה ודילג אחת **(ב)** מכל הברכות, וכשמזכירין אותו יודע לחזור למקומו, **(ג)** אין מסלקין אותו, **(ד)** אבל אם דילג ברכת המלשינים, מסלקין אותו **(ה)** מיד, שמא אפיקורוס הוא, ואם התחיל בה וטעה, **(ו)** אין מסלקין אותו.

משנה ברורה

(א) שטעה ודילג - לאפוקי אם הזיד ודילג אפילו בשאר ברכות מסלקין מיד:
(ב) מכל הברכות - ר״ל אפילו אם טעה ודילג ברכת תחיית המתים או בונה ירושלים אין מסלקין אותו לומר שמא כופר הוא בתחיית המתים או אינו מאמין בביאת המשיח אלא תלינן שבשגגה השמיט והטעם עיין בב״י בשם הרר״י ועיין בט״ז דס״ל דאם השמיט שתיהם בודאי אנו צריכין לחוש לזה ואפילו אם התחיל מסלקין אותו ויש שחולקין עליו. ודע דמוכח לכו״ע דאם אנו יודעין שהוא כופר בתחיית המתים או אינו מאמין בגאולה העתידה וכ״ש אם אינו מאמין בתורה מן השמים או בגמול ועונש לכו״ע אפיקורוס גמור הוא ואסור להניחו להיות ש״ץ ואם עמד בחזקה אין עונין אמן אחריו ועיין לעיל בסימן נ״ג סי״ח:
(ג) **אין מסלקין אותו** - אלא שוהין עד שיזכירו אותו וכשנזכר חוזר למקום שטעה כמו יחיד הטועה ועיין בבה״ל:
(ד) אבל אם דילג - דוקא בשדילג כולה אבל אם דילג ראש הברכה וסיים חתימתה לא מצינו שמסלקים אותו וכן אם לא רצה לומר לכופרים אלא ולמלשינים אין מסלקין אותו מפני שיש מקומות שאומרים לכתחילה ולמלשינים:
(ה) מיד - פי׳ ואין ממתינין לו שיזכירו אותו אלא מסלקין אותו מהתיבה מיד כי שמא נזרקה בו עתה אפיקורסות ואינו רוצה לקלל עצמו לכן דילג ברכה זו ואפילו אם היה מוחזק עד עתה לכשר וצדיק ג״כ חיישינן לזה. ומ״מ אין מסלקין אותו מש״ץ משום פ״א כיון שיש לומר שטעה:
(ו) אין מסלקין אותו - אפילו שהא בינתים הרבה ולא היה יכול להזכר אפ״ה תלינן שבשגגה הוא מדהתחיל בה:

עין משפט ג,ד,ה - ש"ע אורח חיים קי, א

נושא ההלכה: אימתי מתפלל תפלת הביננו

לשון מקור ההלכה בגמ'

רבי יהושע אומר מעין שמנה עשרה. מאי מעין שמנה עשרה? רב אמר: מעין כל ברכה וברכה, ושמואל אמר: הביננו ה' אלהינו לדעת דרכיך, ומול את לבבנו ליראתך, ותסלח לנו להיות גאולים, ורחקנו ממכאובינו, ודשננו בנאות ארצך, ונפוצותינו מארבע תקבץ, והתועים על דעתך ישפטו, ועל הרשעים תניף ידיך, וישמחו צדיקים בבנין עירך ובתקון היכלך ובצמיחת קרן לדוד עבדך ובעריכת נר לבן ישי משיחך, טרם נקרא אתה תענה, ברוך אתה ה' שומע תפלה. לייט עלה אביי אמאן דמצלי הביננו.

אמר רב נחמן אמר שמואל: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו, חוץ ממוצאי שבת וממוצאי ימים טובים, מפני שצריך לומר הבדלה בחונן הדעת. מתקיף לה רבה בר שמואל: ונימרה ברכה רביעית בפני עצמה! מי לא תנן, רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה רבי אליעזר אומר: בהודאה! אטו כל השנה כולה מי עבדינן כרבי עקיבא, דהשתא נמי נעביד? כל השנה כולה מאי טעמא לא עבדינן כרבי עקיבא - תמני סרי תקון, תשסרי לא תקון, הכא נמי - שבע תקון, תמני לא תקון. מתקיף לה מר זוטרא: ונכללה מכלל הביננו ה' אלהינו המבדיל בין קדש לחול! קשיא.

אמר רב ביבי בר אביי: כל השנה כולה מתפלל אדם הביננו חוץ מימות הגשמים, מפני שצריך לומר שאלה בברכת השנים. מתקיף לה מר זוטרא: ונכללה מכלל ודשננו בנאות ארצך ותן טל ומטר! אתי לאטרודי. אי הכי, הבדלה בחונן הדעת נמי אתי לאטרודי! אמרי: התם כיון דאתיא בתחלת צלותא - לא מטריד, הכא כיון דאתיא באמצע צלותא - מטריד. מתקיף לה רב אשי: ונימרה בשומע תפלה! דאמר רבי תנחום אמר רב אסי: טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס! - טעה שאני.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם אפשר להתפלל הביננו במוצ"ש ויו"ט

רשב"א, רי"ץ גיאת – אומר במוצ"ש ויו"ט הביננו.

ר' האי, רי"ף, רמב"ם, ר' יונה, רא"ש, ב"י - אין אומרים הביננו.

באיזה מקרים רשאי להתפלל הביננו

רי"ף, רמב"ם, רא"ש – בשעת הדחק וכגון שהוא בדרך.

ר' יונה – אפילו בעיר אם חושש שיפסיקוהו עוברי דרכים, או שלא יוכל להתפלל בכוונה, יכול להתפלל הביננו.

לשון הש"ע

(א) בשעת הדחק, כגון שהוא בדרך, או שהיה עומד במקום שהוא טרוד **(ב)** וירא שיפסיקוהו, או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה, מתפלל אחר ג' ראשונות: **(ג)** הביננו, ואומר אחריה ג' אחרונות, וצריך לאמרם **(ד)** מעומד, וכשיגיע לביתו, אין צריך לחזור ולהתפלל. **(ה)** ואינו מתפלל **(ו)** הביננו **(ז)** בימות הגשמים, ולא במו"ש וי"ט[256].

◆ הלכה למעשה ◆

[256] בגמרא (ברכות כח:) אמרו: מי שבא בדרך, או שירא שמא יפסיקוהו עוברי דרכים, או שאינו יכול להתפלל בכוונה תפלה ארוכה, יתפלל ג' ברכות ראשונות, ואחר כך יאמר ברכת הביננו, ואחר כך אומר ג' אחרונות. ואין תפלת הביננו לא בימות הגשמים, ולא במוצאי שבת ויום טוב. ואמנם בזמנינו לא שמענו ולא ראינו שמתפללים תפלת הביננו. ולפיכך הנוסע ברכבת או במטוס, והגיע זמן תפלה, ויכול להתפלל בכוונה כשהוא יושב, יש לו להעדיף להתפלל תפלת שמונה עשרה בישיבה, ולא יתפלל תפלת הביננו בעמידה. ואם יכול לכוין גם כשהוא עומד בצד, נכון שיעמוד בצד ויתפלל. [ואמנם כבר נתבאר לעיל שאין לארגן מנין לתפלה במטוס, אלא בהסכמת הנוסעים, כדי שלא לגרום להם לגזל שינה, להם ולתינוקות, וכדומה **(ילקו"י תפלה כרך ב' עמ' א הל' א)**.

משנה ברורה

(א) בשעת הדחק וכו' - אבל שלא בשעת הדחק אמרינן בגמרא דאביי לייט אמאן דמתפלל הביננו ומ"מ בדיעבד יצא ואין צריך לחזור ולהתפלל והא"ר מחמיר אפילו בדיעבד וכתבו האחרונים דאם רואה שהזמן תפלה עוברת אם יתפלל ארוכה מותר לכתחלה להתפלל הביננו והיינו בימות החמה:

(ב) וירא שיפסיקוהו - קאי ג"כ אדלעיל כשהוא בדרך וירא שיפסיקוהו עוברי דרכים דאל"ה אפילו בדרך טוב יותר שיתפלל כל הי"ח ברכות בהליכה או בישיבה וכדלעיל בסימן צ"ד מלהתפלל הביננו בעמידה ועיין בפמ"ג:

(ג) הביננו - שהיא כוללת כל הברכות האמצעיות ועיין בטור וב"י את נוסחה ופירושה:

(ד) מעומד - שהיא במקום תפלת ח"י בשעת הדחק כיון שהיא כוללת כולן. והעדיפו כח תפלה זו לענין זה יותר משמ"ע שמותר להתפלל במהלך בדרך משום דאם יצטרך לעמוד יהיה טרוד ולא יוכל לכוין משא"כ בזה דקצרה היא לא יטרד ע"י עמידתו. ואם עבר והתפללה במיושב נשאר הפמ"ג בספק דאפשר דצריך לחזור ולהתפלל במעומד כשבא לביתו:

(ה) ואינו מתפלל וכו' - מפני שצ"ל ותן טל ומטר בברכת השנים ובמוצ"ש ויו"ט צ"ל הבדלה ואפילו אם ירצה לכללם בברכת הביננו ג"כ אינו רשאי והטעם עיין בב"י ובמ"א ועיין בפמ"ג שמסתפק לומר דאפילו בדיעבד אם התפלל הביננו באלו הימים וכלל בתוכן אפשר דלא יצא דעבר על תקנת חז"ל. ועיין בבה"ל במש"כ בשם הגרע"א:

(ו) הביננו - עיין בח"א שכתב דדוקא הביננו אסור אבל לקצר כל ברכה וברכה ולכלול בתוכם שאלה והבדלה [והנוסח עיין שם בכלל כ"ד] מותר אם הוא חולה או שעת הדחק גדול:

(ז) בימות הגשמים - אלא מתפלל י"ח ואם הפסיקוהו עיין לעיל בסימן ק"ד ס"ה ובמ"ב שם:

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים קיד, ה

נושא ההלכה: טעה בימות הגשמים ולא אמר בתחיית המתים משיב הרוח ומוריד הגשם

לשון מקור ההלכה בגמ'

מיתיבי: **טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו**, שאלה בברכת השנים - מחזירין אותו, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס! לא קשיא: הא ביחיד, הא בצבור. בצבור מאי טעמא לא - משום דשמעה משליח צבור, אי הכי, האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה - מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה! אלא, אידי ואידי ביחיד, ולא קשיא: הא - דאדכר קודם שומע תפלה, הא - דאדכר בתר שומע תפלה.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף כו: עין משפט ג (עמוד 339)

לשון הש"ע

בימות הגשמים, אם לא אמר מוריד הגשם, מחזירין אותו, והני מילי שלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו.

עין משפט ז - ש"ע אורח חיים קיז, ד

נושא ההלכה: טעה בימות הגשמים ולא שאל מטר בברכת השנים

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו, **שאלה בברכת השנים - מחזירין אותו**, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס!

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף כו: עין משפט ד (עמוד 339)

לשון הש"ע

אם לא שאל מטר בימות הגשמים, מחזירין אותו, אע"פ ששאל טל, אבל אם שאל מטר ולא טל, אין מחזירין אותו.

מי שהתפלל תפלת הביננו שלא בשעת הדחק יצא ידי חובה אלא שלא עשה כהוגן **(ילקו"י שם בהערה א)**.

עין משפט ח - ש"ע אורח חיים רצד, א

נושא ההלכה: שכח לומר במוצ"ש "אתה חוננתנו" בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו, שאלה בברכת השנים - מחזירין אותו, **והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס!**

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה דף כו: עין משפט ה (עמוד 340)

לשון הש"ע

אומרים הבדלה בחונן הדעת, ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס. ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה.

עין משפט ט - ש"ע אורח חיים קיז, ה

נושא ההלכה: לא שאל מטר בברכת השנים ונזכר אח"כ

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים - מחזירין אותו, **שאלה בברכת השנים - מחזירין אותו**, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס! לא קשיא: הא ביחיד, הא בצבור. בצבור מאי טעמא לא - משום דשמעה משליח צבור, אי הכי, האי מפני שיכול לאומרה בשומע תפלה - מפני ששומע משליח צבור מיבעי ליה! אלא, אידי ואידי ביחיד, ולא קשיא: **הא - דאדכר קודם שומע תפלה, הא - דאדכר בתר שומע תפלה.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שכח לשאול מטר בברכת השנים ונזכר אחר שומע תפלה להיכן יחזור

ר' האי, תוספות, ר' יונה – יחזור לשומע תפלה.

ראב"ד, בה"ג, רמב"ם, רשב"א, רא"ש, ב"י – חוזר לברכת השנים.

לשון הש"ע

אם לא שאל מטר, ונזכר קודם שומע תפלה, אין מחזירין אותו, **(טז)** ושואל בשומע תפלה. (ואם היה לו תענית וצריך לומר עננו, יאמר השאלה **(יז)** קודם עננו) (אבודרהם), ואם לא נזכר עד אחר שומע תפלה, אם לא עקר רגליו, חוזר לברכת השנים, ואם עקר רגליו, חוזר לראש התפלה [257]

◆ הלכה למעשה ◆

[257] אם טעה ולא שאל טל ומטר, אם נזכר בסיום ברכת השנים, לפני שיזכיר השם, חוזר ואומר ותן טל ומטר ולברכה וכו', ומסיים על הסדר. ואם לא נזכר עד שחתם ברוך אתה ה' מברך השנים, לפני שיתחיל ברכת תקע בשופר, יאמר שם בין ברכה לברכה "ותן טל ומטר לברכה" וימשיך ברכת תקע בשופר וכו'. ואם לא נזכר עד שהתחיל תקע בשופר גדול ימשיך בתפלתו עד ברכת שמע קולנו, ולפני שיאמר "כי אתה שומע תפלת כל פה", יאמר שם ותן טל ומטר לברכה. (ואם הוא בתענית שצריך לומר עננו, יאמר תחילה ותן טל ומטר לברכה ואח"כ יאמר עננו). ואם שכח לשאול גם בברכת שמע קולנו, וחתם ברוך אתה ה' ומיד נזכר, יאמר "למדני חקיך", וחוזר ושואל טל ומטר, ומסיים שנית "כי אתה שומע תפלת כל פה" וכו', ואם חתם שומע תפלה, ואח"כ נזכר שלא שאל טל ומטר,יאמר שם קודם ברכת רצה, ותן טל ומטר לברכה. ואם אמר תיבת רצה, חוזר לברך עלינו וממשיך תקע בשופר ויתר הברכות על הסדר. וכן הדין אם נזכר באמצע מודים, או באמצע אלהי נצור, שחוזר לברך עלינו. אבל אם סיים פסוק יהיו לרצון האחרון,

,ואם השלים תפלתו ואינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אעפ״י שעדיין לא עקר רגליו, **(יח)** כעקורים דמי, ואם נזכר **(יט)** אחר שחתם שומע תפלה, קודם שהתחיל רצה, נראה שאומר ותן טל ומטר, ואחר כך אומר רצה.

משנה ברורה

(טז) ושואל בש״ת - ר״ל בברכת שמע קולנו קודם כי אתה שומע שמתוקנת לשאול בה כל הבקשות וכדלקמן בסימן קי״ט אבל הזכרת משיב הרוח קי״ל לעיל בסימן קי״ד דאם שכח חוזר משום דהזכרה שבח הוא ואין מקומה בזו הברכה שמתוקנת לבקשה:

(יז) קודם עננו - דשאלה חמורה מעננו דאם לא אמרה מחזירין אותו משא״כ בעננו:

(יח) כעקורים דמי - וה״ה אם רגיל לומר תחנונים וסיים תחנוניו ואמר אחריהם הפסוק יהיו לרצון וגו׳ שבאמירת פסוק זה עשה היסח הדעת מלומר עוד תחנונים ונשלמה תפלתו אע״פ שלא התחיל עדיין עושה שלום:

(יט) אחר שחתם - ואם נזכר אחר שאמר בא״י יסיים למדני חוקיך ויאמר ותן טל ומטר ואח״כ כי אתה שומע וכו׳ [בה״ל לעיל בסימן קי״ד]:

אע״פ שעדיין לא פסע שלש פסיעות לאחוריו, חוזר לראש התפילה **(יבי״א ח״א סי׳ כב, ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ פה)**.

הלכות
דף כט:

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים תכב, א

נושא ההלכה: שכח לומר ״יעלה ויבוא״ בתפילות ר״ח אימתי חוזר להתפלל

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי תנחום אמר רב אסי אמר רבי יהושע בן לוי: טעה ולא הזכיר של ראש חדש בעבודה - חוזר לעבודה, נזכר בהודאה - חוזר לעבודה, בשים שלום - חוזר לעבודה, ואם סיים - חוזר לראש. אמר רב פפא בריה דרב אחא בר אדא: הא דאמרן סיים חוזר לראש - לא אמרן אלא שעקר רגליו, אבל לא עקר רגליו - חוזר לעבודה. אמר ליה: מנא לך האי? אמר ליה: מאבא מרי שמיע לי, ואבא מרי מרב. אמר רב נחמן בר יצחק: הא דאמרן עקר רגליו חוזר לראש - לא אמרן אלא שאינו רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו, אבל רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו - חוזר לעבודה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה מקרי לא סיים תפלתו שחוזר לרצה

רי״ף, רמב״ם, רא״ש – בעינן תרתי גם רגיל לומר תחנונים אחר תפילתו וגם לא עקר רגליו (כדרב נחמן בר יצחק וכלישנא בתרא).

שכח לומר ״יעלה ויבוא״ בערבית בליל שני של ר״ח

טור, ב״י – אין מחזירין אותו.

אורחות חיים, ריב״ט – מחזירין אותו, לפי שכבר נתקדש ר״ח.

טעה ולא התפלל מנחה ביום שלפני ר״ח

כלבו - מתפלל ערבית שנים ומזכיר יעלה ויבוא בראשונה ולא בשניה *.

* הזכיר בשניה ולא בראשונה - שניה עלתה לו ראשונה לא עלתה לו.
הזכיר בשניהם או שלא הזכיר בשניהם – יצא.

לשון הש״ע

ערבית, שחרית ומנחה מתפלל י״ח ברכות **(א)** ואומר יעלה ויבא ברצה. ואם לא אמרו בערבית, אין מחזירין אותו, (**ב**) ובאיזה מקום שנזכר שאינו חוזר ע״ל סימן רצ״ד סעיף ד׳ וה׳), בין שר״ח יום אחד בין שהם ב׳ ימים, מפני שאין מקדשין את החדש **(ג)** בלילה [258]. אבל אם לא אמרו שחרית ומנחה, **(ד)** מחזירין אותו. ואם נזכר קודם שהתחיל מודים, **(ה)** אומר במקום שנזכר [259]. ואם לא נזכר עד אחר שהתחיל מודים, אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, **(ו)** חוזר

הלכה למעשה

[258] מי שטעה בערבית ליל ר״ח, ולא הזכיר ״יעלה ויבא״, ונזכר לאחר שהזכיר ״ברוך אתה ה״״ שבסוף רצה, אינו רשאי לסיים: ״למדני חוקיך״, כדי לחזור ולומר ״יעלה ויבא״,אלא יסיים ״המחזיר שכינתו לציון״. וגם אינו רשאי לומר יעלה ויבא אפילו בלא חתימה, בין מחזיר שכינתו לציון למודים, משום דהוי הפסק, אלא יסיים כל תפילתו ללא הזכרת יעלה ויבא. ומיהו רשאי להזכיר יעלה ויבוא בלא חתימה בסיום אלוקי נצור, דרך בקשת רחמים. והטעם שאין מחזירים אותו בתפילת ערבית של ר״ח, לפי שאין מקדשין את החודש בלילה **(חזו״ע הל׳ חנוכה עמ׳ רס, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תקנח)**.

[259] ואם טעה בשחרית ולא הזכיר ״יעלה ויבא״, ונזכר אחר שאמר ״ברוך אתה ה״״, יסיים למדני חוקיך, ויחזור לרצה להזכיר יעלה ויבא. ואם לא נזכר עד שסיים ״המחזיר שכינתו לציון״, בטרם יתחיל תיבת ״מודים״, יאמר שם יעלה ויבא עד ״כי אל מלך חנון ורחום אתה (ללא חתימה)״, וימשיך מודים **(חזו״ע שם עמ׳ רסח, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ שם)**.

לרצה [260]. ואם לא נזכר **(ז)** עד שהשלים תפלתו, חוזר לראש [261]. **(ח)** ואם הוא רגיל לומר תחנונים אחר תפלתו ונזכר אחר שהשלים תפלתו **(ט)** קודם שיעקור רגליו, חוזר לרצה. הגה: ואם הוא ספק אם הזכיר או לאו, **(י)** אין צריך לחזור (כל בו הלכות תפלה). **(יא)** וש"צ ששכח מלהזכיר בשחרית ע"ל סימן קכ"ו.

משנה ברורה

(א) ואומר יעלה ויבא ברצה - ומבואר לעיל בסימן רל"ו ס"ב דמכריז הש"ץ בין קדיש לתפלה שהוא ר"ח ולא חשיב הפסק כיון שהוא צורך תפלה:

(ב) ובאיזה וכו' עיין לעיל בסימן רצ"ד - ושם מבואר דמשהתחיל לומר ותחזינה והזכיר ברוך אתה ה' אפילו לא סיים המחזיר וכו' נמי אינו חוזר:

(ג) בלילה - ולא היה עדיין קדושת ר"ח על היום ואפילו בליל ב' של ר"ח שייך טעם זה שהלא יום ב' הוא רק משום ספיקא דאלו היום א' היה קודש היום שני הוא חול:

(ד) מחזירין אותו - כתב הכנה"ג דדוקא בשנזכר קודם שהתפלל מוסף אבל אם לא נזכר עד שהתפלל מוסף יצא בדיעבד במה שהזכיר קדושת היום בתפלת מוסף וא"צ לחזור ולהתפלל שחרית וכמו דמקילינן בזה בסימן קכ"ו ס"ג בש"ץ לכתחלה יש להקל בזה עכ"פ ביחיד בדיעבד והעתיקו במג"א שם בסק"ג אבל בשיורי ברכה בשם הרשב"א כתב דביחיד לעולם חוזר ואפילו כבר התפלל מוסף וכן הסכים בספר מור וקציעה אלא דכתב דמ"מ משום ספק יתנה דאם אינו חייב מתפלל הוא בתורת נדבה אכן אם כשהיה מתפלל ג' ראשונות ע"ד להתפלל מוסף נזכר שלא אמר יעלה ויבוא בתפלת שחרית בודאי יש להורות שיסיים התפלה בשל שחרית ואח"כ יתפלל מוסף:

(ה) אומר במקום שנזכר - ואח"כ יאמר מודים והיינו אפילו כבר אמר וסיים ברכת ותחזינה ואם לא סיים עוד המחזיר רק אמר ברוך אתה ה' כתבנו לעיל בסימן קי"ד ס"ו בבה"ל דנכון יותר לסיים למדני חקיך כדי שלא יהיה הזכרת השם לבטלה ויאמר יעלה ויבא ואח"כ יאמר עוד הפעם ותחזינה וכ"כ בשע"ת:

(ו) חוזר לרצה - דג' אחרונות חשובות כאחת:

(ז) עד שהשלים תפלתו - היינו שסיים ברכת שים שלום ואמר יהיו לרצון וכו' דיהיו לרצון מכלל התפלה הוא וכדלעיל בסימן קכ"ב:

(ח) ואם הוא רגיל וכו' - ואין נ"מ בזה בין אם אומר התחנונים קודם יהיו לרצון או אחר יהיו לרצון דכל שהוא עוסק עדיין בתחנונים או שעדיין צריך לומר תחנונים לא מקרי עדיין סילוק תפלה:

(ט) קודם שיעקור רגליו - נקט האי לישנא משום דהמחבר מיירי שעדיין לא אמר תחנונים רק דכיון דרגיל מסתמא יתחיל לומר גם עתה אבל אם כבר אמר תחנונים וסיים אותם ואין במחשבתו לומר עוד אפילו עדיין לא עקר רגליו כמי שעקר דמי וחוזר לראש התפלה:

(י) א"צ לחזור - טעמו דכיון שאין עוברין שלשים יום שאין מזכירין בו יעלה ויבוא אין זה חזקה שלמה לומר שבודאי לא הזכיר ומ"מ להלכה לא נקטינן כן דרוב האחרונים וכמעט כולם חולקין ע"ז וסוברין דאפילו בספק צריך לחזור ולהתפלל דמסתמא התפלל כמו שרגיל בכל יום בלא יעלה ויבוא מיהו כבר כתבנו לעיל בסימן קי"ד במ"ב סקל"ח בשם האחרונים דאם ברור לו שהיה בדעתו לזכור מעין המאורע בתוך התפלה ולאחר זמן מופלג נפל ספק בלבו אם זכר בתפלה או לא אין צריך לחזור אך כ"ז אם הספק נפל לו לאחר זמן אבל אם נתעורר לו הספק מיד אחר התפלה יש לו לחזור:

(יא) וש"ץ וכו' בסימן קכ"ו - דשם מבואר שאין צריך לחזור משום טרחא דצבורא ויש לו לסמוך על תפלת מוסף שיתפלל ושם נזכר קדושת היום:

הלכה למעשה

[260] אם לא נזכר עד שהתחיל מודים, אפילו לא אמר רק תיבת "מודים" בלבד, חוזר לתחילת רצה כדי להזכיר יעלה ויבא, וימשיך "ואתה ברחמיך הרבים וכו' , המחזיר שכינתו לציון", ויסיים מודים. וה"ה אם נזכר באמצע שים שלום או באמצע אלהי נצור חוזר לרצה וממשיך משם והלאה **(חזו"ע הל' חנוכה עמ' רסח, ילקו"י הל' תפלה כרך א' שם)**.

מי ששכח לומר יעלה ויבוא בר"ח או בחול המועד, והתחיל מודים, ובאמצע נזכר שלא אמר יעלה ויבוא ופסק וחזר לומר יעלה ויבוא בלא חתימת ברכת המחזיר שכינתו לציון, והמשיך באמירת מודים, חייב לחזור לרצה ולומר שוב יעלה ויבוא עם חתימת המחזיר שכינתו לציון, שדינו כמי שדילג ברכת רצה **(יבי"א ח"ח סי' מ)**.

מי ששכח לומר יעלה ויבא בשחרית של ר"ח, ונזכר באמצע מודים, ואמר יעלה ויבא במקום שאומרים על הנסים, ואחר תפילת מוסף בא לשאול אם עליו לחזור להתפלל שחרית עם יעלה ויבא, יש להורות לו שיחזור להתפלל שחרית עם הזכרת יעלה ויבא במקומה כדין **(חזו"ע שם עמ' רסה, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקסא)**.

[261] אם לא הזכיר יעלה ויבא (בשחרית או מנחה), וסיים יהיו לרצון אמרי פי האחרון, אע"פ שעדיין לא פסע ג' פסיעות, חוזר לראש התפלה , וה"ה אם מסופק אם הזכיר יעלה ויבא וסיים תפלתו, שחוזר לראש וכשחוזר יתפלל בתנאי של נדבה **(חזו"ע שם עמ' רסה, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תקנח)**.

עין משפט ג,ד - ש"ע אורח חיים צח, ג

נושא ההלכה: שצריך להתפלל בנחת ובתחנונים

לשון מקור ההלכה בגמ'

רבי אליעזר אומר: העושה תפלתו קבע וכו' מאי קבע? אמר רבי יעקב בר אידי אמר רבי אושעיא: כל שתפלתו דומה עליו כמשוי, ורבנן אמרי: כל מי שאינו אומרה בלשון תחנונים, רבה ורב יוסף דאמרי תרוייהו: כל שאינו יכול לחדש בה דבר.

לשון הש"ע

יתפלל דרך תחנונים, כרש **(ח)** המבקש בפתח, ובנחת, ושלא תראה עליו **(ט)** כמשא ומבקש ליפטר ממנה.

משנה ברורה

(ח) המבקש בפתח ובנחת - הוא ענין אחד ור"ל שיאמרה בנחת בלשון תחנונים כמי שמבקש רחמים על עצמו. וישים אל לבו שאין ביד שום נברא מלאך או מזל או כוכב למלאות שאלתו כ"א ברצונו ית':

(ט) כמשא - פי' אע"פ שאומרה בלשון תחנונים אם אינו מחשב כמו שצריך דבר ובא לבקש מלפני המלך אלא שמתפלל מפני החיוב לצאת ידי חובתו אינו נכון ומאוד צריך ליזהר בזה ומ"מ בדיעבד אפילו אם לא אמרה בלשון תחנונים לא יחזור ויתפלל ועיין בבה"ל:

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים פט, א

נושא ההלכה: זמן תפלת שחרית

לשון מקור ההלכה בגמ'

דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, ואמר רבי זירא: מאי קראה – (תהלים ע"ב) **ייראוך עם שמש** ולפני ירח דור דורים. לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה, מאי טעמא? דלמא מיטרפא ליה שעתא.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ט: עין משפט א,ב (עמוד 66)

לשון הש"ע

זמן תפלת השחר, מצוותה שיתחיל עם הנץ החמה, כדכתיב: ייראוך עם שמש (תהילים עב, ה) ואם התפלל משעלה עמוד השחר והאיר פני המזרח, יצא. ונמשך זמנה עד סוף ד' שעות שהוא שליש היום. ואם טעה, או עבר, והתפלל אחר ד' שעות עד חצות, אע"פ שאין לו שכר כתפלה בזמנה, שכר תפלה מיהא איכא. הגה: ואחר חצות אסור להתפלל תפלת שחרית (ב"י בשם הרשב"א פרק תפלת השחר) וע"ל ריש סי' ק"ח.

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים רלג, א

נושא ההלכה: זמן תפלת מנחה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

דאמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: מצוה להתפלל עם דמדומי חמה, ואמר רבי זירא: מאי קראה – (תהלים ע״ב) **ייראוך עם שמש** ולפני ירח דור דורים. לייטי עלה במערבא אמאן דמצלי עם דמדומי חמה, מאי טעמא? דלמא מיטרפא ליה שעתא.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף כו: עין משפט ז,ח (עמוד 342)

לשון הש״ע

מי שהתפלל תפלת המנחה לאחר ו׳ שעות ומחצה ולמעלה, יצא. ועיקר זמנה מט׳ שעות ומחצה ולמעלה עד הלילה לרבנן , ולרבי יהודה עד פלג המנחה שהוא עד סוף י״א שעות חסר רביע. הגה: ומשערי׳ שעות אלו לפי ענין היום, ואף אם היום ארוך משערינן לי״ב שעות והם נקראים שעות זמניות, וכן כל מקום ששיערו חכמים בשעות, משערינן לשעות אלו (רמב״ם בפי׳ המשנה בפ״ק דברכות), ואסיקנא, דעבד כמר, עבד, ודעבד כמר, עבד, והוא שיעשה לעולם כחד מינייהו, שאם עושה כרבנן ומתפלל מנחה עד הלילה, שוב אינו יכול להתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, ואם עושה כר׳ יהודה ומתפלל ערבית מפלג המנחה ולמעלה, צריך ליזהר שלא יתפלל מנחה באותה שעה, ועכשיו שנהגו להתפלל תפלת מנחה עד הלילה, אין להתפלל תפלת ערבית קודם שקיעת החמה, ואם בדיעבד התפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה, יצא. ובשעת הדחק, יכול להתפלל תפלת ערבית מפלג המנחה ולמעלה. הגה: ולדידן במדינות אלו שנוהגין להתפלל ערבית מפלג המנחה, אין לו להתפלל מנחה אחר כך, ובדיעבד או בשעת הדחק, יצא אם מתפלל מנחה עד הלילה דהיינו עד צאת הכוכבים (בית יוסף בשם אהל מועד ורשב״א).

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים קי, ג

נושא ההלכה: המהלך במקום סכנה שמתפלל תפלה קצרה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: המהלך במקום גדודי חיה ולסטים מתפלל תפלה קצרה. ואיזה היא תפלה קצרה? רבי אליעזר אומר: עשה רצונך בשמים כמעל, ותן נחת רוח ליראיך מתחת, והטוב בעיניך עשה, ברוך אתה ה׳ שומע תפלה. רבי יהושע אומר: שמע שועת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה׳ שומע תפלה. רבי אלעזר ברבי צדוק אומר: שמע צעקת עמך ישראל ועשה מהרה בקשתם, ברוך אתה ה׳ שומע תפלה. **אחרים אומרים: צרכי עמך ישראל מרובין ודעתם קצרה, יהי רצון מלפניך ה׳ אלהינו שתתן לכל אחד ואחד כדי פרנסתו ולכל גויה וגויה די מחסורה, ברוך אתה ה׳ שומע תפלה. אמר רב הונא: הלכה כאחרים.**

לשון הש״ע

ההולך במקום גדודי **(יג)** חיה ולסטים, מתפלל: צרכי עמך מרובים וכו׳, ואינו צריך לא לג׳ ראשונות ולא לג׳ אחרונות, ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך, ואם יכול לעמוד עומד, וכשיגיע לישוב ותתקרר דעתו, **(יד)** חוזר ומתפלל תפלת י״ח ברכות (ואם לא חזר להתפלל, הוי כאילו שכח **(טו)** להתפלל לגמרי, ונתבאר לעיל סי׳ ק״ח), (כן משמע בבית יוסף).

משנה ברורה

(יג) חיה ולסטים וכו׳ - ר״ל לפי שאז אינו מיושב דעתו כלל ולכך פטרוהו אז מלהתפלל אפי׳ תפילת הביננו:
(יד) חוזר ומתפלל - היינו אם לא עבר עדיין זמנה:
(טו) להתפלל לגמרי - ר״ל אף דהתפלל התפילה קצרה כמאן דליתא דמיא לענין עצם מצות תפילה וחייב להשלימה בתפילה הסמוכה וכדלעיל בסימן ק״ח והיינו דוקא אם מה שלא חזר והתפלל היה בשגגה שלא היה יודע שחייב לחזור ולהתפלל או מחמת שכחה או שכלה הזמן בדרך ולא היה יכול להתפלל בבואו לביתו אבל אם

במזיד לא התפלל הרי הוא מעוות שאינו יכול לתקן ואם עבר זמן שני תפילות בדרך והוצרך להתפלל תפילה קצרה אין תשלומין לתפלה ראשונה:

עין משפט ח,ט - ש"ע אורח חיים קי, ד

נושא ההלכה: נוסח תפלת הדרך ושצריך לאומרה בלשון רבים

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: כל היוצא לדרך צריך להתפלל תפלת הדרך. מאי תפלת הדרך? יהי רצון מלפניך ה' אלהי שתוליכני לשלום ותצעידני לשלום ותסמכני לשלום, ותצילני מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידי, ותתנני לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואי, ברוך אתה ה' שומע תפלה. אמר אביי: לעולם לישתף אינש נפשיה בהדי צבורא. היכי נימא? - יהי רצון מלפניך ה' אלהינו שתוליכנו לשלום וכו'.

ראה סיכום בית יוסף בדף ל. עין משפט ג (עמוד 392)

לשון הש"ע

(טז) היוצא לדרך, יתפלל: יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו **(יז)** לשלום וכו' [262], **(יח)** וצריך **(יט)** לאמרה **(כ)** בלשון רבים, **(כא)** ואם אפשר **(כב)** יעמוד מלילך כשיאמרנה, ואם היה רוכב **(כג)** אין צריך לירד [263].

משנה ברורה

(טז) היוצא לדרך - סעיף זה מיירי אפי' אחר שכבר התפלל שמו"ע:
(יז) לשלום - הנפטר מחבירו אל יאמר לו לך בשלום אלא לך לשלום וכשנפטר מן המת יאמר בשלום ולא לשלום. והטעם ע' סוף ברכות בע"י בהכותב ובמהרש"א:
(יח) וצריך - ובדיעבד יצא אפילו אם אמר כל הנוסח בלשון יחיד:
(יט) לאומרה וכו' - פי' כל הנוסח של תפלת הדרך שמתוך כך תפילתו נשמעת יותר. ובשם ספר הקנה כתבו דמילת ותנני לחן יאמר בלשון יחיד:
(כ) בלשון רבים - ודוקא בתפילה הקבועה לרבים אבל כשאדם רוצה לבקש איזה בקשה בעד עצמו אין צריך להתפלל בלשון רבים. ויעסוק בתורה בדרך וכבר אמרו המהלך בדרך ומפנה לבו לבטלה מתחייב בנפשו אבל לא יעיין בהלכה דילמא אתי לאיטרודי. [תענית דף יו"ד] וכתב המ"א ואפשר דביושב בעגלה ואיש אחר מנהיג הסוסים שרי אפילו עיון. עוד משמע בגמרא דהמהלך בדרך צריך להרעיב עצמו מעט כי השביעה קשה אז למעיים מפני טורח הדרך. ויזהר כל אדם שיהיה לו פת אפילו הולך במקום קרוב ובמקום דשכיח פת כי כמה פעמים שיקרה מקרות ר"ל בדרך ונכון לכל י"ש בעת יציאתו לדרך שיקח עמו הטלית ותפילין שלו אפילו הוא נוסע למקום קרוב ודעתו לחזור היום פן יקרה איזה מקרה ויתבטל ממצוה ובעו"ה יש עוברי דרכים שאין לוקחין עמן אפילו תפילין

הלכה למעשה

[262] היוצא לדרך יתפלל בזה הלשון: "יהי רצון מלפניך ה' אלוהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו לשלום, ותצעידנו לשלום, (ואם חוזר בו ביום יוסיף: ותחזירנו לשלום) ותצילנו מכף כל אויב ואורב בדרך, ותשלח ברכה במעשי ידינו, ותתננו לחן לחסד ולרחמים בעיניך ובעיני כל רואינו (כי אתה שומע תפילות עמך ישראל ברחמים), ברוך אתה ה' שומע תפלה" **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קי הל' ב)**.

[263] צריך לומר תפלת הדרך בלשון רבים, ואין אמירת תפלת הדרך בגדר רשות, אלא חיוב גמור **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קי הל' ג-ד)**.
היוצא לדרך בבוקר ובערב, אומר תפלת הדרך פעם אחת ביום, ואין צריך לכופלה. ואפילו אם ינוח בעיר באמצע היום. אבל אם דעתו ללון בעיר, כשנוסע למחרת צריך לחזור ולברך תפלת הדרך **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קי הל' ז)**.
אם משמיעים במהלך הנסיעה קלטת שבה תפילת הדרך, אין יוצאים בזה ידי חובת תפלת הדרך, ואין לענות אמן אחר ברכה זו. והדבר מועיל רק כדי שהשומעים יחזרו מלה במלה אחר האומר בקלטת, אבל בשמיעה לבד מהקלטת אין יוצאים ידי חובה **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קי הל' י)**.
המברך תפלת הדרך ברמקול להוציא ידי חובה את הנוסעים, אם גם באופן שינטל הרמקול ישמעו את ברכתו ע"י התאמצות, יוצאים ידי חובת הברכה, אם הם מכוונים עליו, והוא מכוין להוציאם. אבל אם בלא הרמקול לא ישמעו את ברכתו כלל, לא יוצאים ידי חובת הברכה בשמיעתה מהרמקול **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קי הל' יא)**.

וסומכין עצמן שבדרך ישאלו מאחרים ועונם גדול כי הרבה פעמים מצוי שעי״ז עוברים מן ק״ש ותפלה כשממתינים עד שיזדמן להם. ועוד שלוקחין תפילין ממה שבא בידם ואין מקפידים אם הקשר של ראש הוא לפי מידתו או לא:

(כא) ואם אפשר - כגון שהחברותא ממתנת:

(כב) יעמוד מלילך - אך אם עיכוב עמידתו יטרידו מותר לומר במהלך או במיושב:

(כג) א״צ לירד - שירידתו ועלייתו טורדתו אלא יעמיד הבהמה מלילך אם אפשר לו שאם ירכוב הרי הוא כמהלך וה״ה ליושב בעגלה שא״צ לירד אלא להעמיד הסוסים אם אפשר לו:

הלכות
דף ל.

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים קי, ז

נושא ההלכה: מאימתי ועד מתי יכול לומר תפלת הדרך

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אימת מצלי? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: **משעה שמהלך בדרך. עד כמה? - אמר רבי יעקב אמר רב חסדא: עד פרסה.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פירוש ״עד כמה? עד פרסה״

רש״י – עד כמה יהלך ואפשר לו עדיין לברך, עד פרסה, אבל אם כבר הלך פרסה, אינו יכול לברך.

בה״ג – כמה צריך להלך ע״מ שיצטרך לברך, עד פרסה, כלומר אם צריך להלך פרסה מברך, ובפחות מזה, א״צ לברך.

ר׳ יונה – עד כמה נחשבת אחיזת הדרך לברך אותה לכתחילה, עד פרסה ראשונה, ולאחר מכן אינו לכתחילה.

לשון הש״ע

אומר אותה אחר **(כט)** שהחזיק בדרך [264], **(ל)** ואין לאומרה, אלא אם כן יש לו לילך **(לא)** פרסה, **(לב)** אבל פחות מפרסה לא יחתום בברוך [265] (ולכתחלה יאמר אותה בפרסה ראשונה) (רש״י והר״ן), ואם שכח מלאומרה, יאמר אותה כל זמן שהוא בדרך, ובלבד שלא הגיע **(לג)** תוך פרסה הסמוכה לעיר שרוצה ללון בה ומשם ואילך יאמר אותה בלא ברכה [266].

משנה ברורה

(כט) שהחזיק בדרך - ר״ל שלא יאמרנה כשעדיין הוא בתוך העיר שדר בה אף שמכין עצמו לצאת לדרך ועיבורה של עיר דהיינו שבעים אמה ומעט יותר סמוך לעיר לאחר שכבר כלו כל הבתים הרי הוא כתוך העיר והט״ז מתיר אפילו בתוך העיר משעה שגמר בלבו והכין עצמו לצאת אבל הא״ר והפמ״ג ושארי אחרונים חולקין ע״ז והסכימו דלכתחילה יש ליזהר שלא לעשות כך אך בדיעבד יש לסמוך על דבריו. וכ״ז בתחלת יציאתו מביתו אבל כשהוא לן בדרך יוכל לומר תה״ד בבוקר כשמכין עצמו לצאת אפילו כשהוא עדיין בעיר דכבר החזיק בדרך. ועיין לקמן בסימן ר״ל לענין מה שמתפלל כשיוצא מן הכרך ובמ״ב שם:

(ל) ואין לאומרה וכו׳ - שפחות מפרסה בקרוב לעיר אינו מקום סכנה מן הסתם אם לא שמוחזק לן באותו מקום שהוא מקום סכנה אז יש לברך תה״ד בכל גווני. ואין חילוק בין הולך בספינה להולך ביבשה [א״ר] ולפ״ז גם הנוסע על מסילת הברזל יש לו לברך תה״ד אפילו אם נוסע רק פרסה ולפ״ז יש לזהר לכתחילה תיכף כשמתחיל לנסוע

הלכה למעשה

[264] יש לברך ברכת הדרך לאחר שהחזיק בדרך, ולכן היוצא מירושלים יכול לברך ברכה זו מיד לאחר שעבר את הכביש העובר ליד בית הקברות, דחשיב כבר החזיק בדרך **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ סי׳ קי הל׳ ט)**.

[265] אינו חותם בשם ומלכות רק כשנוסע מעיר לעיר, ויש בנסיעתו כשיעור פרסה, שהוא שעה וחומש (שבעים ושתיים דקות), בין ברכבת ובין באוטובוס וברכב פרטי (וה״ה במטוס אף אם חוזר בו ביום). ואף אם יש בדרך נקודות ישוב ומושבים, גם בזה מנהגינו לברך תפלת הדרך בשם ומלכות, אם נוסע בכביש בינעירוני במשך שעה וחומש. אבל אם נוסע מעיר לעיר פחות משיעור זה, לא יברך בשם ומלכות. ואם יש בהליכה וחזרה בו ביום שיעור פרסה, מברך בשם ומלכות, אף אם נסע מחצית שיעור פרסה בבוקר, ומחציתה בלילה. אבל אם נסע בלילה כחצי שעה, ולן בעיר אחרת, ולמחרת נסע עוד כשיעור שעה, אין הנסיעות מצטרפות, ויאמר תפלת הדרך בלא שם ומלכות **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ סי׳ קי הל׳ ב)**.

[266] מי שברך תפלת הדרך, וחבירו שהיה עמו בנסיעה לא שמע את הברכה, ומבקש שיחזור ויברך להוציא אותו ידי חובה, אין לו לחזור ולברך. דמאחר שיצא ידי חובה, ולא אמרינן אע״פ שיצא מוציא אלא בברכת המצוות, אבל לא בברכות השבח, וסב״ל **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ סי׳ קי הל׳ יג)**.

לברך ברכת תה"ד וכמו שכתב הרמ"א בסמוך דלכתחילה יהדר תוך פרסה ראשונה ובדיעבד יברך עד לבסוף כ"ז שיש לו עדיין פרסה אחת ליסע על המסילה:
(לא) פרסה - הוא ח' אלפים אמה דמיל הוא אלפים אמה ופרסה הוא ד' מילין:
(לב) אבל פחות וכו' - ומפני זה כשאחד בא מן הדרך בתוך פרסה מנהג העולם שלא ליתן לו שלום דאין זה מקרי בא מן הדרך דהא אין אומר תפילת הדרך:
(לג) תוך פרסה - ואפילו אם בדעתו ליסע עוד אח"כ כמה פרסאות מעיר זו הוא נסיעה בפני עצמה והשתא הוא עכ"פ פחות מפרסה וליכא סכנה:

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים קי, ד

נושא ההלכה: תפלת הדרך אם צריך לאומרה מעומד ולא מהלך

לשון מקור ההלכה בגמ'

והיכי מצלי לה? - רב חסדא אמר: מעומד, רב ששת אמר: אפילו מהלך.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אם תפלת הדרך צריך לקוראה מעומד

רי"ף, רא"ש – הלכה כרב חסדא שבעינן מעומד, לפי שאף רב ששת עמד וקרא.

* **ב"י בהבנת הרי"ף והרא"ש** – דוקא בדאפשר לו צריך לקוראה מעומד וכגון שממתינים לו, אבל מעיקר הדין אפשר לקוראה מהלך.

רשב"א, ר' יונה, תוספות – הלכה כרב ששת, שא"צ מעומד, ומה שעמד הוא לפי שמהיות טוב אל תקרי רע.

היה רוכב על החמור אם צריך לירד

ר' יונה – יש אומרים שא"צ דהרי אף בתפלת שמו"ע אינו יורד, ויש אומרים שצריך דדוקא בתפלת שמו"ע שצריך כוונה וכשיורד נטרדת מחשבתו א"צ לירד, משא"כ תפלת הדרך שא"צ יישוב הדעת צריך לירד.

לשון הש"ע

(טז) היוצא לדרך, יתפלל: יר"מ ה' אלהינו ואלהי אבותינו שתוליכנו **(יז)** לשלום וכו', **(יח)** וצריך **(יט)** לאמרה **(כ)** בלשון רבים, **(כא)** ואם אפשר **(כב)** יעמוד מלילך כשיאמרנה, ואם היה רוכב **(כג)** אין צריך לירד [267].

עין משפט ד,ה - ש"ע אורח חיים קי, א

נושא ההלכה: אימתי מתפלל תפלת הביננו

לשון מקור ההלכה בגמ'

מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה? - **הביננו - בעי לצלויי שלוש קמייתא ושלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי,** בתפלה קצרה - לא בעי לצלויי לא שלוש קמייתא ולא שלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי. והלכתא: **הביננו - מעומד**, תפלה קצרה - בין מעומד בין מהלך.

ראה סיכום בית יוסף בדף כט. עין משפט ג,ד,ה (עמוד 376)

הלכה למעשה

[267] המהלך בדרך אם אפשר יעמוד מללכת כאשר מברך תפלת הדרך, אבל אם היה רוכב או נוסע במכונית, אין צריך לירד או לעצור את רכבו, ויכול לומר תפלת הדרך גם בעת שרוכב או נוסע **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' סי' קי הל' ג-ד).**

לשון הש"ע

בשעת הדחק, כגון שהוא בדרך, או שהיה עומד במקום שהוא טרוד וירא שיפסיקוהו, או שלא יוכל להתפלל בכוונה תפלה ארוכה, מתפלל אחר ג' ראשונות: הביננו, ואומר אחריה ג' אחרונות, וצריך לאמרם מעומד, וכשיגיע לביתו, אין צריך לחזור ולהתפלל. ואינו מתפלל הביננו בימות הגשמים, ולא במו"ש וי"ט.

עין משפט ד,ה - ש"ע אורח חיים קי, ג

נושא ההלכה: המהלך במקום סכנה שמתפלל תפלה קצרה

לשון מקור ההלכה בגמ'

מאי איכא בין הביננו לתפלה קצרה? - הביננו - בעי לצלויי שלוש קמייתא ושלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה לא בעי למהדר לצלויי, **בתפלה קצרה - לא בעי לצלויי לא שלוש קמייתא ולא שלוש בתרייתא, וכי מטי לביתיה בעי למהדר לצלויי.** והלכתא: הביננו - מעומד, **תפלה קצרה - בין מעומד בין מהלך.**

ראה סיכום בית יוסף בדף כט: עין משפט ו (עמוד 386)

לשון הש"ע

ההולך במקום גדודי חיה ולסטים, מתפלל: צרכי עמך מרובים וכו', ואינו צריך לא לג' ראשונות ולא לג' אחרונות, ומתפלל אותה בדרך כשהוא מהלך, ואם יכול לעמוד עומד, וכשיגיע לישוב ותתקרר דעתו, חוזר ומתפלל תפלת י"ח ברכות (ואם לא חזר להתפלל, הוי כאילו שכח להתפלל לגמרי, ונתבאר לעיל סי' ק"ח), (כן משמע בבית יוסף).

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים צד, ד

נושא ההלכה: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה כיצד ינהג

לשון מקור ההלכה בגמ'

היה רוכב על החמור וכו'. תנו רבנן: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו - ירד למטה ויתפלל, ואם לאו - ישב במקומו ויתפלל, רבי אומר: בין כך ובין כך - ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה שלא צריך לירד מהחמור הוא דוקא במקום סכנה או לאו דוקא

מרדכי, רשב"א, רא"ש, תוספות – לא ירד אפילו שלא במקום סכנה.

רב יוסף – במקום סכנה – לא ירד.
שלא במקום סכנה – ירד.

מה טעם א"צ לירד מן החמור

רש"י, רא"ש – מפני שטרוד בעיכוב הדרך שאין השיירה ממתנת לו, ולפיכך אם הקדים את השיירה צריך לירד.

ר' יונה – מפני שהעליה והירידה מבלבלת דעתו.

ר' ירוחם, ב"י – הכל תלוי ביישוב הדעת, אם כשירד מהחמור תתבלבל דעתו, לא ירד, ואם לאו, ירד.

אם צריך לעצור את החמור או שאפשר להתפלל רכוב

מרדכי, תוספות, רא"ש – א"צ לעצור את החמור.

ר' יונה, ב"י – צריך לעצור את החמור, ואם הולך בשיירה ולא ממתינים לו, יעצור באבות והשאר יתפלל רכוב.

לשון הש"ע

היה רוכב על החמור, אין צריך לירד ולהתפלל, אפילו אם יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל **(יג)** דרך הילוכו, וכן אם היה בספינה או ע"ג קרון, **(יד)** אם יוכל לעמוד, עומד, **(טו)** ואם לאו, יושב במקומו ומתפלל. או אם היה הולך ברגליו, מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים, אפילו שלא במקום סכנה, כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו **(טז)** ויישוב דעתו. ויש מחמירין **(יז)** לעמוד באבות, וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה [268].

משנה ברורה

(יג) דרך הילוכו - מפני שקשה עליו עיכוב הדרך ואין דעתו מיושבת עליו עי"ז:
(יד) אם יכול לעמוד וכו' - ר"ל שאינו יושב אלא עומד על רגליו אבל מ"מ מהלך בתנועות הספינה והקרון שהולכין כדרכן:
(טו) וא"ל יושב וכו' - ובכ"ז יחזיר פניו לא"י אם אפשר לו:
(טז) ויישוב דעתו - ואם קדם הוא להשייארא וממתין עליהם ויש לו מי שיאחוז את בהמתו ירד למטה ויתפלל וכ"ש כשמהלך ברגליו שצריך הוא לעמוד ולהתפלל שבעמידה זו לא יטרד לבו כיון דבלא"ה צריך הוא להמתין על השייארא:
(יז) לעמוד באבות - דבברכת אבות הכונה לעכובא וכדלקמן סימן ק"א ומהלך אינו יכול לכוין כ"כ וכן ברוכב על הבהמה יעמידה עד גמר ברכת אבות אבל א"צ לירד ממנה:

עין משפט ז - ש"ע אורח חיים צד, ג

נושא ההלכה: אינו יודע לכוין הרוחות לענין תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: סומא ומי שאינו יכול לכוין את הרוחות - יכוין לבו כנגד אביו שבשמים, שנאמר (מלכים א' ח') והתפללו אל ה'.

לשון הש"ע

מי שאינו יכול לכוין הרוחות, יכוין לבו לאביו שבשמים [269].

◆ הלכה למעשה ◆

[268] הנוסע באוטובוס או ברכבת, והגיע זמן מנחה, ואי אפשר לו להתפלל בכוונה לכל הפחות באבות, ואם ימתין מלהתפלל עד שיגיע למחוז חפצו, יעבור זמן התפלה, אם הוא רגיל לכוין בתפלתו לכל הפחות בברכת אבות, רשאי למנוע עצמו מלהתפלל מנחה, ובבואו לביתו יתפלל ערבית שתים. אבל אם אינו רגיל לכוין כל כך בברכת אבות, יתפלל באוטובוס או ברכבת. ולא מיבעיא היכא שהתחיל לנסוע קודם זמן תפלה, שאז רשאי להתפלל תשלומין, משום דהוה ליה אונס גמור, אלא גם אם נסע לאחר שהגיע זמן מנחה, כל שהיה סבור שיוכל להגיע למחוז חפצו קודם שיעבור זמן תפלה, או שחשב שיוכל להתפלל תוך כדי נסיעה, ואחר כך נתברר לו שאינו כן, לא חשיב מזיד, ויש לו תשלומין. ועל הצד היותר טוב, נכון להתנות באופן שהתחיל בנסיעתו אחר שהגיע זמן מנחה, שאם אינו חייב בתשלומין תהיה תפלתו נדבה. וכל זה כשאינו יכול לכוין באוטובוס גם אם יתפלל בישיבה, אבל אם יכול לכוין בישיבה, עדיף להתפלל מיושב בכוונה מאשר להתפלל בעומד בלי כוונה. אבל לדחות תפלתו בכדי להתפלל מעומד אינו רשאי, שעמידה אינה מעכבת כל כך **(יבי"א ח"ג סי' ט, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שמג)**.

[269] סומא חייב בכל המצוות שבתורה. ואם היה הסומא מתפלל לצד שאינו נכון, אם היה הדבר בציבור, צריך הרואה אותו להטותו ולהעמידו כנגד הצד הנכון, אף על פי שבזה הוא עוקר רגליו. אולם אם לא היו שם מתפללים באותה שעה, אם היה הסומא פונה לצד צפון או לצד דרום, באופן שבנקל יכול להטותו

ביאור הלכה

מי שאינו יכול לכוין הרוחות וכו' - ונראה דטוב שיצדד פניו לצד אחד מצדדיו וא"כ אם הוא עומד נגד מזרח ממילא הצידוד הוא לצפון או לדרום ואם הוא עומד נגד צפון אם מצדד לימינו למזרח פשיטא דטוב ואם לשמאלו שהוא מערב עכ"פ לא הפסיד וכן בדרום להיפך כ"ז הוצאתי מספר שולחן שלמה:

עין משפט ח - ש"ע אורח חיים צד, א

נושא ההלכה: כיוון פניו בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

היה עומד בחוץ לארץ - יכוין את לבו כנגד ארץ ישראל שנאמר: (מלכים א' ח') והתפללו אליך דרך ארצם, היה עומד בארץ ישראל - יכוין את לבו כנגד ירושלים, שנאמר: (מלכים א' ח') והתפללו אל ה' דרך העיר אשר בחרת, היה עומד בירושלים - יכוין את לבו כנגד בית המקדש, שנאמר: (דברי הימים ב' ו') והתפללו אל הבית הזה, היה עומד בבית המקדש - יכוין את לבו כנגד בית קדשי הקדשים, שנאמר: (מלכים א' ח') והתפללו אל המקום הזה, היה עומד בבית קדשי הקדשים - יכוין את לבו כנגד בית הכפורת, היה עומד אחורי בית הכפורת - יראה עצמו כאילו לפני הכפורת, נמצא: עומד במזרח - מחזיר פניו למערב, במערב - מחזיר פניו למזרח, בדרום - מחזיר פניו לצפון, בצפון - מחזיר פניו לדרום, נמצאו כל ישראל מכוונין את לבם למקום אחד. אמר רבי אבין ואיתימא רבי אבינא: מאי קראה – (שיר השירים ד') כמגדל דויד צוארך בנוי לתלפיות, תל שכל פיות פונים בו.

לשון הש"ע

בקומו להתפלל, אם היה עומד **(א)** בח"ל, יחזיר פניו **(ב)** כנגד ארץ ישראל **(ג)** ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים, היה עומד בא"י, יחזיר פניו **(ד)** כנגד ירושלים ויכוין גם למקדש ולבית קה"ק, היה עומד בירושלים, יחזיר **(ה)** פניו למקדש ויכוין ג"כ לבית קדשי הקדשים, היה עומד **(ו)** אחורי הכפורת, מחזיר **(ז)** פניו לכפורת[270].

משנה ברורה

(א) בח"ל וכו' - פי' כשעומד בח"ל למזרחה של א"י יכוין פניו למערב שהוא כנגד א"י וכשעומד מצד מערב כמו במדינותינו יהפוך פניו למזרח וכן בכל הרוחות וכן הביאור במה שכתב לקמיה היה עומד בא"י יחזיר פניו וכו' היה עומד בירושלים יחזיר פניו וכו':

(ב) כנגד א"י וכו' - שנאמר והתפללו אליך דרך ארצם:

(ג) ויכוין וכו' - ר"ל יכוין לבו אע"פ שא"א לו להחזיר פניו נגדם ור"ל שיחשוב בלבו ורעיונו כאלו הוא עומד במקדש אשר בירושלים במקום קודש הקדשים:

(ד) כנגד ירושלים - שנאמר והתפללו אל ד' דרך העיר אשר בחרת:

(ה) פניו למקדש - שנאמר והתפללו אל הבית הזה:

(ו) אחורי הכפורת - פי' במערבו של בהמ"ק:

(ז) פניו לכפורת - שנאמר והתפללו אל המקום הזה ויראה את עצמו כאלו הוא עומד לפני הכפורת:

לצד מזרח, נכון שיעשה כן, אבל אם היה עומד לצד מערב, אין צריך להפסיקו ולעקור רגליו ולהטותו לצד מזרח, מפני שבכיוצא בזה יש לחוש להפסק. ויסמוך על דברי האומרים שהשכינה בכל מקום **(ה"ע ח"א עמ' קמח הל' א).**

[270] בקומו להתפלל שמו"ע, אם היה עומד בחו"ל, יחזיר פניו כנגד א"י, ויכוין גם לירושלים ולמקדש ולבית קדשי הקדשים. היה עומד בא"י יחזיר פניו כנגד ירושלים,ויכוין גם למקדש ולבית קדשי הקדשים. היה עומד בירושלים יחזיר פניו למקדש, ויכוין גם לבית קדשי הקדשים. היה עומד אחורי הכפורת, מחזיר פניו לכפורת. ומי שאינו יכול לכוין הרוחות, יכוין לבו לאביו שבשמים, ומי שעבר והתפלל לצד מערב, וסיים תפלתו, בדיעבד יצא ידי חובה. והטס במטוס, אם המטוס נוסע לכיוון א"י יתפלל כנגד פני המטוס, ואם המטוס טס מהארץ, יכוין פניו כנגד זנב המטוס **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שמא).**
אם טעה והתחיל להתפלל כשפונה לצד צפון או דרום, והרגיש בדבר באמצע תפלתו, יטה פניו כלפי מזרח, אע"פ שכל גופו לצד צפון או דרום. אבל אם טעה והתחיל להתפלל לצד מערב, ומפנה אחוריו אל המזרח ואל א"י וירושלים ובית המקדש, צריך לעקור רגליו ולהפנות גופו ופניו כלפי המזרח, בין כשהוא בביהכנ"ס ובין כשהוא בביתו. והרואה את חבירו שמתפלל לצד מערב, צריך להפסיקו באמצע תפלתו ולהורות לו הצד הנכון **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שמב).**

עין משפט ט,י - ש״ע אורח חיים פט, ח

נושא ההלכה: הצריך להשכים לצאת לדרך אם יכול להתפלל משעלה עמוד השחר

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אבוה דשמואל ולוי כי הוו בעו למיפק לאורחא הוו מקדמי ומצלי, וכי הוה מטי זמן קריאת שמע קרו. כמאן, כי האי תנא - דתניא: השכים לצאת לדרך - מביאין לו שופר ותוקע, לולב ומענע, מגילה וקורא בה, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא. השכים לישב בקרון או בספינה - מתפלל, וכשיגיע זמן קריאת שמע קורא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך קורא קריאת שמע ומתפלל, כדי שיסמוך גאולה לתפלה. במאי קמיפלגי? - מר סבר: תפלה מעומד עדיף, ומר סבר: מסמך גאולה לתפלה עדיף. מרימר ומר זוטרא הוו מכנפי בי עשרה בשבתא דרגלא ומצלו, והדר נפקי לפרקא. רב אשי מצלי בהדי צבורא ביחיד מיושב, כי הוה אתי לביתיה הדר ומצלי מעומד. אמרי ליה רבנן: ולעביד מר כמרימר ומר זוטרא! - אמר להו: טריחא לי מלתא. - ולעביד מר כאבוה דשמואל ולוי! - אמר להו: לא חזינא להו לרבנן קשישי מינן דעבדי הכי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מאימתי אפשר להקדים להתפלל שחרית במקום הדחק

רש״י – קודם אור היום.
תוספות, רא״ש – מעלות השחר.

היוצא לדרך אם יקדים תפלה לק״ש, וק״ש יקרא בזמנה

ר״ח – יתפלל מעמוד השחר בביתו מעומד, וקריאת שמע יקרא אח״כ בזמנה.
תוספות, בה״ג – יתפלל בזמנו, ויסמוך גאולה לתפלה, ואפילו שאינו מעומד.
רשב״א, רא״ש, ב״י – היוצא לדרך שיצטרך להתפלל מהלך, יקדים תפלה בבית, וק״ש בזמנה, אבל אם יוכל להתפלל מיושב, יסמוך גאולה לתפלה.

לשון הש״ע

בשעת הדחק, כגון **(לח)** שצריך להשכים לדרך, **(לט)** יכול להתפלל **(מ)** משעלה עמוד השחר וימתין מלקרות ק״ש עד שיגיע זמנה. **(מא)** אם אפשר לו לקרות ק״ש על הדרך, דהיינו שיתכוין בפסוק ראשון וכמו שנתבאר לעיל סי׳ נ״ח) (ב״י בשם הרשב״א), ואע״פ שאינו סומך גאולה לתפלה, **(מב)** הכי עדיף טפי שיתפלל בביתו מעומד, ממה שיתפלל בזמנה והוא מהלך ויסמוך גאולה לתפלה.

משנה ברורה

(לח) שצריך וכו׳ - ואין השיירא ממתנת לו או שאר דחק ואונס:
(לט) יכול להתפלל - פי׳ דבסתם דרך אינו יכול לכוין בתפלה בין כשהוא מהלך ברגליו או יושב בעגלה או בספינה ולפיכך אמרו חכמים שטוב יותר שיתפלל משעלה עה״ש אף שאינו עדיין עיקר זמן תפלה וגם לא יוכל לסמוך גאולה לתפלה כי לא יוכל לקרוא אז ק״ש דעדיין לא הגיע זמנה עד שיכיר את חבירו ברחוק ד״א מ״מ זהו טוב יותר משיתפלל בדרך בזמנו עם סמיכת גאולה לתפלה כי בביתו יוכל להתפלל בעמידה:
(מ) משעלה עה״ש - עיין בביאור הלכה בס״א שכתבנו בשם הרבה פוסקים דס״ל דדוקא אחר שהאיר מזרח וקודם לזה לא הגיע עדיין זמן תפלה. ובפרט כשרוצה אז לברך על התפילין דזה אפילו לדעת המקילין אסור אפילו אחר שהאיר מזרח עד זמן שיכיר את חבירו ברחוק ד״א ואם הגיע הזמן הזה לכ״ע יקרא ק״ש ויתפלל בביתו כתקונה אף שעדיין לא הנץ החמה כיון שהוא שעת הדחק. ואם הוא בדרך במלון והשיירא שלו עומדים להתפלל קודם זה הזמן ומשער דעד ברכו יגיע הזמן יוכל הוא להתחיל ברכת ברוך שאמר ג״כ עמהם לע״ע בלא תפילין או שילבש תפילין בלי ברכה ואחר שיגיע בין ישתבח ליוצר יראה אם הגיע הזמן ימשמש בהן ויברך:
(מא) אם אפשר וכו׳ - ר״ל דאם יודע שגם ק״ש פסוק ראשון לא יוכל לכוין בדרך כגון שהוא במקום גדודי חיה וליסטים מותר לקרוא ק״ש בביתו ג״כ תיכף משעלה עה״ש אע״פ שעדיין לא הגיע עיקר הזמן וכדלעיל בסימן נ״ח ס״ג:
(מב) הכי עדיף - ורוב העולם אין נזהרין בזה ואפשר משום דנוהגים כאידך פוסקים דס״ל דמסמך גאולה לתפלה עדיף ע״כ מתפללין בדרך עם סמיכת גאולה לתפלה [מ״א ע״ש עוד]. עוד כתב אם הוא בדרך ומתיירא שיעבור זמן ק״ש יקרא ק״ש בלי ברכות וכשיבוא למלון יקרא עוד הפעם ק״ש עם ברכותיה ויסמוך גאולה לתפלה ואם הוא רואה שיעבור גם זמן תפלה [שהיא רק עד ד׳ שעות] ודאי יתפלל י״ח ג״כ בדרך מהלך או מיושב [פמ״ג] וכשנוסע בלילה ויכול לבוא במלון להתפלל שם מעריב נכון להתאחר להתפלל עד בואו שם ולא יתפלל בעודו בדרך אם לא שהוא ישן על העגלה ויש לחוש שמא בתוך כך יעלה עמוד השחר ועיין ברל״ה בשע״ת סק״ג או שהוא ירא שמא לא יהיה לו שם מקום מנוחה להתפלל שיבלבלוהו שם בני הבית:

עין משפט כ - ש״ע אורח חיים רפו, ב

נושא ההלכה: חיוב תפלת מוסף ליחיד

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. רבי אלעזר בן עזריה אומר: אין תפלת המוספין אלא בחבר עיר, וחכמים אומרים: בחבר עיר ושלא בחבר עיר, רבי יהודה אומר משמו: כל מקום שיש שם חבר עיר - יחיד פטור מתפלת המוספין.
גמרא. רבי יהודה היינו תנא קמא! איכא בינייהו: יחיד שלא בחבר עיר, תנא קמא סבר: פטור, ורבי יהודה סבר: חייב. אמר רב הונא בר חיננא אמר רב חייא בר רב: הלכה כרבי יהודה שאמר משום רבי אלעזר בן עזריה. אמר ליה רב חייא בר אבין: שפיר קאמרת, דאמר שמואל: מימי לא מצלינא צלותא דמוספין ביחיד בנהרדעא, לבר מההוא יומא דאתא פולמוסא דמלכא למתא ואטרידו רבנן ולא צלו, וצלי לי ביחיד, והואי יחיד שלא בחבר עיר.

לשון הש״ע

(ו) כל יחיד חייב להתפלל תפלת המוספין בין אם יש צבור בעיר או לא [271]. הגה: ואח״כ חוזר הש״צ התפלה כמו בשאר תפלות (ב״י בשם שבולי לקט).

משנה ברורה

(ו) כל יחיד וכו׳ - דלא תימא דהואיל דהוא במקום הקרבת הקרבן לא הוטלה המצוה רק על הצבור שבעיר ולא על היחיד קמ״ל דלא אמרינן הכי:

הלכה למעשה

[271] כל יחיד חייב להתפלל מוסף, בין אם יש צבור בעיר בין אם אין ציבור בעיר. שאף שתפלת מוסף נתקנה כנגד קרבן מוסף, מ״מ חובת יחיד היא **(ילקו״י שבת א׳ עמ׳ שסח)**.
נשים פטורות מתפלת המוספין של שבתות וימים טובים וראשי חודשים, ומ״מ אם מתפללות מוסף, אין למחות בידן, שיש להן ע״מ שיסמוכו, אבל לכתחילה יש להורות להן שלא להתפלל מוסף **(יבי״א ח״ב סי׳ ו אות ד-ז, ילקו״י שבת א׳ עמ׳ שע)**.

הלכות
דף ל:

עין משפט א,ג - ש״ע אורח חיים קא, א

נושא ההלכה: כוונה בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יוחנן: אני ראיתי את רבי ינאי דצלי והדר צלי. **אמר ליה רבי ירמיה לרבי זירא: ודילמא מעיקרא לא כוון דעתיה**, ולבסוף כוון דעתיה? אמר ליה: חזי מאן גברא רבה דקמסהיד עליה!

לשון הש״ע

(א) המתפלל צריך **(ב)** שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם, לפחות יכוין **(ג)** באבות, אם לא כיון באבות, אע״פ שכיון בכל השאר, יחזור ויתפלל. הגה: **(ד)** והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזור (טור) [272].

משנה ברורה

(א) המתפלל וכו׳ - וירגיל אדם עצמו לכוין עכ״פ בחתימת של כל ברכה:

(ב) שיכוין - היינו פירוש המילות ע״כ מה נכון מאוד להמונים שילמדו פירוש המילות של כל התפלה ועכ״פ של ברכת אבות ומודים בודאי יש חיוב עליו לידע ביאורו:

(ג) באבות - כי הוא סידור שבחו של מקום ע״כ אינו בדין שיהא אז פונה לבבו לדברים אחרים ויש פוסקים דגם מודים חשוב כאבות לכתחלה. ואם הוא משער שאפילו באבות לא יכוין לא יתפלל כלל עד שתתיישב דעתו שיהיה יוכל עכ״פ לכוין באבות:

(ד) והאידנא וכו׳ - כתב הח״א נ״ל כיון דמצד הדין צריך לחזור ולהתפלל עכ״פ אם נזכר קודם שאמר בא״י בסוף ברכה יחזור לומר מאלקי אברהם וכו׳:

הלכה למעשה

[272] לכתחילה צריך לכוין בכל הברכות שבתפלת שמו״ע, ואם אינו יכול לכוין בכולן, יכוין לפחות בברכה הראשונה, שהיא ברכת אבות. ואם לא כיון באבות וסיים תפילתו, דעת מרן הש״ע שצריך לחזור ולהתפלל. אבל אין המנהג בזה כדברי מרן, שסומכים על דברי הטור והרמ״א, שבזמן הזה אין לחזור להתפלל בשביל חסרון כוונה, שהרי אף אם יחזור קרוב הדבר שלא יכוין **(ה״ע ח״א עמ׳ קכט הל׳ ב, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שסא)**.
מי שלא כיון באבות ונזכר באמצע הברכה או בסופה קודם שיחתום ברוך אתה ה׳ מגן אברהם, יחזור לומר מתחילת הברכה :אלהי אבותינו אלהי אברהם אלהי יצחק ואלהי יעקב וכו׳, בכוונה הראויה. ואין לחוש בזה משום הפסק, כיון שחוזר לצורך כוונה המעכבת בתפלה. ואם חתם ברוך אתה ה׳ מגן אברהם, נכון שיהרהר כל הברכה הראשונה בלבו בכוונה, מתחלתה ועד סופה, ואח״כ ימשיך ״אתה גיבור וכו׳״. ואם לא נזכר אלא לאחר מכן, רשאי להמשיך בתפלתו. ומ״מ כל שנזכר באמצע התפלה, ישתדל בכל כוחו לכוין על כל פנים בברכת מודים. ויועיל הדבר לתקן ולהשלים חסרון כוונתו באבות, כי יש פוסקים רבים שסוברים שעיקר הכוונה בתפלה צריכה להיות או באבות או במודים. ואף גם זאת אע״פ שלא כיון באבות לא יתייאש מלכוין בשאר ברכות התפלה בשביל שלא כיון באבות, אלא ישתדל לכוין בשאר ברכות התפלה עד כמה שאפשר **(ה״ע שם, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שעא)**.
ומכל מקום אם רגיל תמיד לכוין בתפלתו, ופעם אחת אירע שלא כיון, ורוצה לחזור ולהתפלל בכוונה, רשאי להתפלל, ויעשה קודם לכן תנאי, ויאמר: ״אם חייב אני לחזור ולהתפלל, הריני מתפלל לשם תפלת חובה, ואם לאו תהיה תפלה זו לנדבה״. ואין צריך לחדש בה דבר **(ה״ע ח״א עמ׳ קלא)**.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים צ, יח

נושא ההלכה: מעלת תפלה בבית המדרש

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי אמי ורבי אסי אף על גב דהוו להו תליסר בי כנישתא בטבריא, לא הוו מצלו אלא ביני עמודי היכא דהוו גרסי.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ח. עין משפט ד (עמוד 51)

לשון הש״ע

בית המדרש קבוע קדוש יותר מבהכ״נ, ומצוה להתפלל בו יותר מב״ה, והוא שיתפלל ב - י׳. הגה: וי״א דאפי׳ בלא י׳ עדיף להתפלל בבה״מ הקבוע לו, ודוקא מי שתורתו אומנתו ואינו מתבטל בלאו הכי (הרי״י פ״ק דברכות). ואפילו הכי לא ירגיל עצמו לעשות כן, שלא ילמדו עמי הארץ ממנו ויתבטלו מב״ה (תשובת הרא״ש כלל ד׳ והטור). וכ״ש שלא יעסוק בתורה בב״ה בזמן שהציבור אומרים סליחות ותחינות (הגהות אלפסי החדשים).

עין משפט ד,ה - ש״ע אורח חיים קכו, ג

נושא ההלכה: ש״ץ ששכח לומר ״יעלה ויבוא״ בתפלתו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

רבי חייא בר אבא צלי והדר צלי. אמר ליה רבי זירא: מאי טעמא עביד מר הכי? אילימא משום דלא כוון מר דעתיה - והאמר רבי אליעזר: לעולם ימוד אדם את עצמו, אם יכול לכוין את לבו - יתפלל, ואם לאו - אל יתפלל! - אלא דלא אדכר מר דריש ירחא, והתניא: טעה ולא הזכיר של ראש חודש בערבית - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה בשחרית, בשחרית - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במוספין, במוספין - אין מחזירין אותו מפני שיכול לאומרה במנחה! - אמר ליה: לאו איתמר עלה, אמר רבי יוחנן, - בצבור שנו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שכח לומר יעלה ויבוא בשחרית האם חוזר או סומך על תפלת מוסף

רי״ף, רא״ש – אם התפלל היחיד בציבור אינו חוזר משום טורח ציבור, אבל בביתו חוזר.

רמב״ם *, רשב״א, ר׳ יונה – יחיד חוזר בכל אופן בין כשהיה בציבור ובין כשהתפלל בביתו, אבל ש״ץ אינו חוזר אם סיים תפלתו.

* **הגהות מיימוניות החדשות בשם רש״י, שבולי הלקט בשם ר׳ שמחה** - הא דאמר תלמודא אין מחזירין אותו היינו דוקא כשסיים תפילתו כי ההיא דקאי עלה רבי חייא צלי והדר צלי, אבל אי ליכא טירחא דצבורא כגון שלא סיים תפילתו, חוזר לעבודה.

ש״ץ שלא הזכיר במוסף אם חוזר או סומך על מנחה

סמ״ג, סמ״ק, בה״ג – סומך על מנחה, וא״צ לחזור.

רא״ש * – א״א לסמוך על מנחה, וצריך לחזור.

* ולא סמכינן על מה שהזכיר בשחרית דדוקא אתפילה שעדיין לפניו סמכינן ולא על התפילה שהזכיר בה כבר, ולא סומכין ג״כ על מה שיכול לומר במנחה כי דוקא בשחרית ומוסף שרגילים להתפלל כאחד הוא דסמכינן מתפילה לתפילה, אבל לא מתפילת מוסף לתפילת מנחה.

ש״צ ששכח תפלת שבת ויו״ט אם חוזר כיחיד

סמ״ג, בה״ג - חוזר.

סמ״ק - אינו חוזר.

לשון הש"ע

כל מקום שהיחיד חוזר ומתפלל, ש"צ חוזר ומתפלל, אם טעה כמותו כשמתפלל בקול רם, חוץ משחרית של ר"ח, **(יב)** שאם שכח ש"צ **(יג)** ולא הזכיר יעלה ויבא עד שהשלים תפלתו, אין מחזירין אותו, מפני טורח הצבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ר"ח, אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו, חוזר לרצה ואין בזה טורח צבור. הגה: י"א **(יד)** דאם טעה בשחרית של שבת וי"ט, (טו) דינו כמו בר"ח, והכי נהגו (טור וסמ"ק)[273].

משנה ברורה

(יב) שאם שכח ש"ץ - ולענין יחיד אם שכח עיין לעיל בסימן קכ"ד ס"י:

(יג) ולא הזכיר יעו"י - ואם שכח משיב הרוח וטל ומטר וכה"ג מחזירין אותו דדוקא ביעלה ויבא מפני שזכרון אחד עולה לכאן ולכאן [פמ"ג]:

(יד) דאם טעה וכו' - ר"ל ששכח והתפלל של חול ולא הזכיר מענינו של שבת ויו"ט והשלים תפלתו אבל אם נזכר קודם שהשלים תפלתו חוזר לישמח משה או בי"ט לאתה בחרתנו כ"כ הפמ"ג ומדברי הרב בהג"ה לקמן בסימן רס"ח ס"ה קצת לא משמע כן:

(טו) דינו כמו בר"ח - הלבוש הביא דיעות בזה ולא הכריע אבל האחרונים כתבו כהרב:

עין משפט ט - ש"ע אורח חיים צג, ב

נושא ההלכה: שצריך להכנס לתפלה מתוך הכנעה ושמחה

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. אין עומדין להתפלל אלא מתוך כובד ראש. חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת ומתפללין, כדי שיכוונו לבם לאביהם שבשמים.

לשון הש"ע

לא יעמוד להתפלל אלא **(ג)** באימה והכנעה, **(ד)** לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה כגון: דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים או

◆ הלכה למעשה ◆

[273] שליח צבור שטעה בתפלת הלחש שחרית של ראש חודש ולא הזכיר יעלה ויבא, או שלא שאל טל ומטר בימות הגשמים, ונזכר כשסיים תפלתו, לא יחזור להתפלל בלחש, מפני טורח צבור, שהרי יצטרכו להמתין לו עד שיסיים התפלה השניה שלו, אלא יסמוך על תפלת החזרה שמזכיר בה ראש חודש, ושואל בה טל ומטר בימות הגשמים. (ואם שכח לומר יעלה ויבא בערבית של חול המועד, חוזר, שהרי אין לו חזרה שיוכל לסמוך עליה. ובליל שבת השליח צבור יוכל לסמוך על ברכה מעין שבע. ואם אינו שליח צבור, יאמר לשליח צבור שיכוין עליו להוציאו ידי חובת הברכה, ויענה אמן אחר ברכתו ויצא ידי חובה) **(חזו"ע חנוכה עמ' רפב, ילקו"י תפלה כרך ב' עמ' רד הל' א)**.
שליח צבור שטעה בתפלת החזרה של שחרית ראש חודש, או חול המועד, ושכח לומר יעלה ויבא, והשלים תפלתו, אין מחזירין אותו מפני טורח צבור, שהרי תפלת המוספין לפניו שהוא מזכיר בה ראש חודש. אבל אם נזכר שלא אמר יעלה ויבא אחר שחתם המחזיר שכינתו לציון, יאמר שם יעלה ויבא. ואם התחיל בתיבת מודים ונזכר שלא אמר יעלה ויבא, או שהמשיך בברכות שלאחר מכן, וקודם שהשלים תפלתו נזכר שלא אמר יעלה ויבא, חוזר לרצה, ואין בזה טורח צבור **(ילקו"י שם הל' ב)**.
שליח צבור שטעה בתפלת הלחש שלו, באופן שהיה חייב לחזור ולהתפלל, כגון שלא שאל טל ומטר בימות הגשמים, או שלא הזכיר יעלה ויבוא בראש חודש, וסיים תפלתו, ולא נזכר שטעה עד שהגיע בתפלת החזרה למקום שטעה בו, ונתן בדעתו לצאת ידי חובת התפלה, יצא ידי חובתו, ואין צריך לחזור ולהתפלל **(ילקו"י שם הל' ג)**.

סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו: רצון יראיו יעשה, שומר ה' את כל אוהביו (תהילים קמה יט - כ)[274].

משנה ברורה

(ג) באימה והכנעה - שנאמר עבדו את ד' ביראה היינו התפלה שהיא לנו במקום עבודה עשו אותה ביראה:

(ד) לא מתוך וכו' - ר"ל דמצוה מן המובחר שאין עומדים אלא מתוך אימה והכנעה אלא כיון דאין כ"א יכול ליזהר להכניס בלבו הכנעה ואימה עכ"פ לא יתפלל מתוך שחוק אלא מתוך שמחה של מצוה [ב"ח וא"ר]:

עין משפט י - ש"ע אורח חיים צא, ו

נושא ההלכה: התעטפות בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

רב יהודה הוה מציין נפשיה והדר מצלי!

לשון הש"ע

דרך החכמים ותלמידיהם שלא יתפללו אלא כשהם עטופים. הגה: ובעת זעם יש לחבק הידים בשעת התפלה כעבדא קמיה מאריה, ובעת שלום יש להתקשט בבגדים נאים להתפלל (טור)[275].

הלכה למעשה

[274] מצוה מן המובחר שלא לעמוד להתפלל אלא באימה והכנעה, ואם אינו יכול להכניס בלבו אימה והכנעה, על כל פנים לא יעמוד להתפלל מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים. ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה, כגון דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים, או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו: רצון יראיו יעשה וגו', שומר ה' את כל אוהביו **(ילקו"י תפלה כרך א' עמ' שלד הל' ב)**.

[275] ראוי לו לאדם שיהיו לו מלבושים נאים מיוחדים לתפלה, כעין בגדי כהונה שהיו לכהן, אלא שאין כל אדם יכול לבזבז על זה. ומכל מקום טוב הוא שיהיו לו [למי שעובד ומכנסיו מתלכלכים בעת עבודתו] מכנסים מיוחדים לתפלה משום נקיות. ועל פי זה נהגו בני הישיבות הקדושות לחבוש כובע וחליפה בעת התפלה, ומנהג חשוב הוא **(ילקו"י תפלה כרך א' עמ' שפג הל' טז)**.

המתפלל שחרית בבית הכנסת, רשאי להסיר את המגבעת מעל ראשו, ולהשאר עם כיפה, כדי שהתפילין של ראש יהיו מונחים במקומם הראוי. ואדרבה טוב ונכון לעשות כן. וכן המנהג אצל רבים וכן שלמים. אבל בתפלת שמונה עשרה של מנחה, או בשעת קריאת שמע ותפלה של ערבית, שמקבל עליו עול מלכות שמים, אין נכון להסיר הכובע או המגבעת ולהתפלל בכיפה שעל ראשו בלבד. ולא עוד אלא שנראה כחוצפא כלפי שמיא. אלא יתפלל עם הכובע והמגבעת, משום הכון לקראת אלהיך ישראל. וכל שכן בברכת המזון, שראוי ונכון ללבוש כובע או מגבעת לראשו, וכמו שאמרו בברכות (נא.) שצריך עיטוף בברכת המזון. וההולך תמיד עם כיפה בלבד, יזהר שתהיה הכיפה מכסה את רוב הראש, ואז יוכל לקרוא קריאת שמע ולהתפלל בכיפה. (ושלא לצורך תפלה א"צ שהכיפה תכסה את רוב הראש). ומי שנמצא במקום שאי אפשר לו לכסות ראשו, וזמן תפלה עובר, רשאי לכתחלה להתפלל בראש מגולה **(ילקו"י תפלה כרך א' עמ' שטז הל' ז)**.

הלכות
דף לא.

עין משפט א - ש״ע אורח חיים תקס, ה

נושא ההלכה: שחוק בעולם הזה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי: אסור לאדם שימלא שחוק פיו בעולם הזה, שנאמר: (תהלים קכ״ו) אז ימלא שחוק פינו ולשוננו רנה, אימתי - בזמן שיאמרו בגוים הגדיל ה׳ לעשות עם אלה. אמרו עליו על ריש לקיש, שמימיו לא מלא שחוק פיו בעולם הזה מכי שמעה מרבי יוחנן רביה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אימתי אסור לו לאדם שימלא פיו שחוק

רמב״ן, טור - בימי הגלות דוקא.

ר׳ יונה, ב״י - גם שלא בימי הגלות אסור לו למלא פיו שחוק, ששמחה יתירה מרגילה את האדם לשכוח המצוות.

לשון הש״ע

(כ) אסור לאדם שימלא פיו שחוק בעולם הזה.

משנה ברורה

(כ) אסור למלאות פיו שחוק - שהשמחה יתירה משכח המצות. ועיין בט״ז ופרישה דאפילו בשמחה של מצוה כגון בחתונה ופורים לא ימלא פיו שחוק:

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים צג, ג

נושא ההלכה: שצריך להכנס לתפלה מתוך יישוב הדעת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: אין עומדין להתפלל לא מתוך דין, ולא מתוך דבר הלכה, אלא מתוך הלכה פסוקה.

לשון הש״ע

אין עומדים להתפלל מתוך דין, ולא מתוך הלכה שלא יהא לבו טרוד בה, אלא מתוך הלכה **(ה)** פסוקה[276]. הגה: והיינו נמי כמו מתוך שמחה, כי פקודי ה׳ ישרים משמחי לב (תהילים יט, ט) (טור).

משנה ברורה

(ה) פסוקה - שאין בה עיון ולא מחלוקת כדי שלא יטרד ע״ז בתפלה ומ״מ אם עסק בפלפול הלכה והתחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם ובפרט עכשיו שאין מכוונים כ״כ בתפלה ולא הזהירו אלא לכתחלה שלא יעסוק בפלפול קודם התפלה:

[276] לכתחילה אין לעמוד להתפלל מתוך פלפול של הלכה כשאין הדברים ברורים אצלו, כדי שלא יטרד בתפילתו. ומ״מ אם התחילו הצבור להתפלל יתפלל עמהם. ובפרט עכשיו שאין אנו מכוונים כל כך בתפלה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ שלח)**.

עין משפט ד - ש״ע יורה דעה שלא, פד

נושא ההלכה: תבואה הפטורה מן המעשר

לשון מקור ההלכה בגמ׳

דאמר רב הושעיא: מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה, כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר.

לשון הש״ע

מותר להערים על התבואה להכניסה במוץ, כדי שתהיה בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר. וזורה מעט מעט אחר שהכניס לבית, ופטור לעולם מן התרומה ומן המעשרות, שהרי אינו מתחיל לגמור הכל.

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים צג, ב

נושא ההלכה: שצריך להכנס לתפלה מתוך הכנעה ושמחה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ל: עין משפט ט (עמוד 403)

לשון הש״ע

לא יעמוד להתפלל אלא באימה והכנעה, לא מתוך שחוק וקלות ראש ודברים בטלים ולא מתוך כעס, אלא מתוך שמחה כגון: דברי תנחומין של תורה סמוך לגאולת מצרים או סמוך לתהלה לדוד שכתוב בו: רצון יראיו יעשה, שומר ה׳ את כל אוהביו (תהילים קמה יט - כ).

עין משפט ז,ל - ש״ע אורח חיים צח, א

נושא ההלכה: כוונת לבו ומחשבתו בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

תנו רבנן: המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים. אבא שאול אומר, סימן לדבר: (תהלים י) תכין לבם תקשיב אזנך. אמר רב המנונא: כמה הלכתא גברוותא איכא למשמע מהני קראי דחנה: (שמואל א׳ א׳) וחנה היא מדברת על לבה - מכאן למתפלל צריך שיכוין לבו.

לשון הש״ע

המתפלל צריך שיכוין בלבו **(א)** פירוש המלות שמוציא בשפתיו, ויחשוב כאלו שכינה כנגדו, ויסיר כל המחשבות הטורדות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו, ויחשוב כאלו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני ממ״ה הקב״ה שהוא חוקר כל המחשבות. וכך היו עושים חסידים ואנשי מעשה, שהיו מתבודדים ומכוונין בתפלתם עד שהיו מגיעים להתפשטות הגשמות ולהתגברות כח השכלי, עד שהיו מגיעים קרוב למעלת הנבואה. ואם תבא לו מחשבה אחרת בתוך התפלה, **(ב)** ישתוק עד שתתבטל המחשבה. וצריך שיחשוב בדברים המכניעים הלב ומכוונים אותו

לאביו שבשמים, ולא יחשוב בדברים שיש בהם קלות ראש [277]. הגה: ויחשוב קודם התפלה מרוממות האל יתעלה ובשפלות האדם, ויסיר כל תענוגי האדם מלבו (הר"י ריש פרק אין עומדין). ואסור לאדם לנשק **(ג)** בניו הקטנים בבהכ"נ, כדי לקבוע בלבו שאין אהבה כאהבת המקום (בנימין זאב סי' קס"ג ואגודה פ' כיצד מברכין) [278].

משנה ברורה

(א) פירוש המילות - ואל יכוין האדם בשמות ויחודים רק יתפלל כפשוטו להבין הדברים בכונת הלב אם לא מי שהוא בא בסוד ד' ויודע לכוין ביה בלבא ורעותא ודחילו דאל"ה ח"ו מקלקל בזה הרבה עיין מ"א בשם הזוהר ובתשובת רש"ל סימן צ"ח כתב באורך והעיד על הר"ש שאמר אחרי שלמד סתרי הקבלה שהוא מתפלל כתינוק בן יומו. ועיין בפני יהושע ר"פ א"ע שכתב דאלו הכונות המבוארים כאן בש"ע א"א לכוין בשעת התפלה רק קודם ובתפלה צריך לכוין פירוש המלות ע"ש:

(ב) ישתוק וכו' - ובספר הגן כתב לבטל מחשבה רעה בשעת התפילה יאמר ג"פ פי פי [הוא ר"ת פלטי יוסף דהם התגברו על יצר לבם וכדאיתא בסנהדרין דף כ"א ע"ב] ואח"כ ירוק ג"פ ולא ירוק לגמרי רק בדרך נחת והלשון תהא בין שפתים בשעת הרקיקה ובודאי תלך המחשבה וכתב המ"א ע"ז ואין נ"ל לעשות זה בתוך תפילת י"ח דהוי הפסק ומי יודע אם רפואה בדוקה היא. ובספר א"ר הביא בשם קיצור של"ה וז"ל סגולה להעביר מחשבת חוץ שקודם תפילה יעביר ג"פ יד ימינו על מצחו ויאמר בכל פעם לב טהור ברא לי אלהים ורוח נכון חדש בקרבי וכן אם בא לו מחשבת חוץ בתוך התפילה ישתוק מעט ויעביר ימינו על מצחו ויהרהר פסוק הנ"ל עכ"ל:

(ג) בניו הקטנים - בשל"ה קורא תגר על המביאים ילדים לבהכ"נ והיינו קטנים שעדיין לא הגיעו לחינוך מטעם כי הילדים משחקים ומרקדים בבהכ"נ ומחללים קדושת בהכ"נ וגם מבלבלים דעת המתפללים ועוד גם כי יזקינו לא יסוקו ממנהגם הרע אשר נתחנכו בילדותם להשתגע ולבזות קדושת בהכ"נ אבל כשהגיעו לחינוך אדרבה יביאנו אתו לבהכ"נ וילמדהו אורחות חיים לישב באימה וביראה ולא יניחנו לזוז ממקומו ויזרזהו לענות אמן וקדיש וקדושה ע"ש בסוף עניני תפילה וקה"ת. ועיין בתנא דבי אליהו ח"א פי"ג גודל העונש שיש להאב שמניח את בנו לענות דברים של הבל ותפלות בבהכ"נ:

הלכה למעשה

[277] התפלה היא במקום קרבן, לפיכך צריך להזהר שתהיה התפלה בכוונה טהורה דוגמת הקרבן, ולא יערב שום מחשבה אחרת בתפלתו. דכשם שהמחשבה פוסלת בקרבן, כך החושב בתפלתו מחשבות זרות שאינם מענין התפלה. וכל תפלה שאינה בכוונה אינה תפלה. וכן אמרו: תפלה בלא כוונה כגוף בלא נשמה. ולכן צריך המתפלל לכוין בלבו פירוש המלות שמוציא בשפתיו, ויחשוב כאילו שכינה כנגדו, ויסיר ממנו כל המחשבות המטרידות אותו עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו. ויחשוב אילו היה מדבר עם מלך בשר ודם כמה היה משתדל לסדר דבריו ולכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקב"ה, שהוא בוחן לבות וכליות וחוקר כל המחשבות **(ילקו"י תפלה כרך א' עמ' שס הל' א)**.

[278] לא ינשק אדם את בניו בבית הכנסת. ואין לחלק בזה בין קטנים לגדולים. וכן לא ינשק את פני אביו או פני רבו או פני חבירו בבית הכנסת, כדי להראות שאין בלבו אהבה כאהבת המקום. ולכן מה שנהגו בכמה קהלות להתנשק בפנים עם העולה לתורה לאחר שסיים קריאתו, אין ראוי לעשות כן. ומכל מקום מותר לנשק את ידי אביו או ידי רבו בבית הכנסת, ואדרבה, כיון שחייב בכבודם יש בזה משום כבוד המקום וכבוד התורה **(יחו"ד ח"ד סי' יב, ה"ע ח"א עמ' ער הל' ט)**.

עין משפט ח - ש"ע אורח חיים נג, יא

נושא ההלכה: ש"ץ המאריך בתפלתו ע"מ שישמע קולו הערב

לשון מקור ההלכה בגמ'

תניא, אמר רבי יהודה: כך היה מנהגו של רבי עקיבא, כשהיה מתפלל עם הצבור - היה מקצר ועולה, מפני טורח צבור, וכשהיה מתפלל בינו לבין עצמו - אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת, וכל כך למה - מפני כריעות והשתחויות.

לשון הש"ע

(לד) ש"צ שמאריך בתפלתו כדי שישמעו קולו ערב, אם הוא מחמת ששמח בלבו על שנותן הודאה להש"י בנעימה, תבא עליו ברכה. והוא שיתפלל בכובד ראש ועומד באימה וביראה[279]. אבל אם מכוין להשמיע קולו, ושמח בקולו, ה"ז **(לה)** מגונה[280] ומ"מ כל שמאריך בתפלתו לא טוב עושה מפני טורח **(לו)** הצבור[281].

משנה ברורה

(לד) ש"ץ - מי שיש לו קול נעים ירנן להקב"ה ולא שאר רננות ואם רקק יקנח פיו ואח"כ יתפלל [ס"ח סי' רנ"א]:
(לה) מגונה - איתא בס"ח בשעה שרשב"ג יצא לדין ליהרג אמר לר' ישמעאל כה"ג אחי מפני מה אני יוצא ליהרג א"ל שמא היית דורש ברבים ושמח לבך ונהנית מד"ת א"ל אחי נחמתני:
(לו) הצבור - כתב בים של שלמה סי' נ' אסור לו להאריך שלא ברצון הקהל אפילו בשבת ויו"ט ואף ברצון הקהל יותר מדאי מגונה כי אין זה לא מחציו לד' ולא מחציו לכם. כתב שכנה"ג בשם תשובת ר"י ברונא ש"ץ שנפסל קולו אם נשמע כאלו הוא מרתת ושבור פסול. עוד כתב אם שני חזנים שוים כהן קודם ללוי לוי לישראל ות"ח קודם לע"ה אפילו הוא כהן וכ"ש לוי:

הלכה למעשה

[279] שליח צבור שמאריך בתפלתו ומסלסל בקולו בנעימה, אם עושה כן מפני שהוא שמח בלבו על שזיכהו ה' לשבח ולפאר בקולו הערב את השי"ת, הרי זה משובח ותבוא עליו ברכה, שכן אמרו בפסיקתא "כבד את ה' מהונך, ממה שחננך, שאם היה קולך ערב והיית יושב בבית הכנסת, עמוד וכבד את ה' בקולך". ובלבד שלא יאריך בתפלתו יותר מדאי מפני טורח צבור. והוא שמתפלל ביראה ובכובד ראש. אבל אם הוא מכוין להשמיע קולו הערב לצבור המתפללים, כדי שישתבח ויתפאר על קולו הנעים ועל חכמתו ובקיאותו בחכמה השירה, הרי זה מגונה. ולכן גם השומעים שירים ותשבחות מפי משוררים או דרך הטייפ, במקום גילה שם תהא רעדה. ומיהו אף על פי שיש בהם מזמורים ופסוקים, שפיר דמי. וכל שכן כשעושים כן במקום שמחה של מצוה, כגון חתן וכלה, ובר מצוה, וכדומה. אבל אם הדבר נעשה תוך כדי שחוק וקלות ראש, על זה אמרו בגמרא, שהתורה חוגרת שק עליהם ואומרת, רבונו של עולם, עשאוני בניך ככנור שמנגנים בו ליצים. ודע, שאין להאריך בניגון בראש השנה קודם התקיעות, כי אפילו מלאכי השרת בצער בדין עד שיתקעו בשופר **(יבי"א ח"ג סי' טו אות ה, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' רעא)**.
שליח ציבור שנוהג להרכיב מנגינה של איזה שיר בקדיש ובקדושה, ובקטעי תפלה כגון: נשמת כל חי, שמחים בצאתם וכדו' יש לו להעדיף לחן של שירי קודש, כגון בקשות ופזמונים הידועים לקהל המתפללים, ולא לחן של שירי עגבים ושירים חילוניים. ואע"פ שחלק נכבד משירי קודש שלנו הורכבו על יסוד שירי עגבים קדומים, מ"מ כיון שברבות הימים נשתכח המלים שבשפה הערבית, יצאו לגמרי מרשות סיטרא אחרא ונכנסו לקדושה, וכיון שעלו לא ירדו. אולם מעיקר ההלכה מותר לשליח צבור להרכיב אף מנגינות של שירי חול על הקדיש וקדושה, ובלבד שיתכוין לשם שמים. ואע"פ שהמנגינה באה ממקום לא טהור, הרי הוא מוציאה מרשות הסטרא אחרא ומעבירה אל הקדושה. וכן פשט המנהג בפני גדולים, ואין פוצה פה. ומ"מ אם הניגון של השירים החילוניים עלול להזכיר לו או לקהל את התוכן הגרוע של אותם שירים חילוניים, שב ואל תעשה עדיף, וילחין מנגינה משירים שאין המלים ידועות לרבים **(יחו"ד ח"ב סי' ה, יבי"א ח"ו סי' ז אות א-ג, חזו"ע ד' תעניות עמ' תלו בהערה, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' שכו)**.

[280] אבל אם הוא מכוין להשמיע קולו הערב לצבור המתפללים, כדי שישתבח ויתפאר על קולו הנעים ועל חכמתו ובקיאותו בחכמת השירה, הרי זה מגונה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' שכו)**.

[281] אין להאריך בניגון בראש השנה קודם התקיעות, כי אפילו מלאכי השרת בצער עד שיתקעו בשופר **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' רעא)**.

עין משפט י - ש״ע אורח חיים צ, ד

נושא ההלכה: פתיחת פתחים / חלונות בבית הכנסת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי חייא בר אבא: לעולם יתפלל אדם בבית שיש בו חלונות, שנאמר: (דניאל ו׳) וכוין פתיחן ליה וגו׳.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

הטעם שצריך לפתוח פתחים / חלונות כנגד הצד שמתפלל

רש״י - משום שהחלונות גורמין לו שיכוין לבו שהוא מסתכל כלפי שמים ולבו נכנע.

תלמידי ר׳ יונה -

א. מפני שעל ידי ראיית האור תתיישב דעתו יותר ויוכל לכוין כראוי.

ב. שיהיו פתוחים החלונות כנגד המזרח כדאיתא בקרא (דניאל ו יא) נגד ירושלם שע״י ההבטה הזאת יכוין בתפילתו כנגד המקום יותר ותהיה תפילתו רצויה ומקובלת.

כמה חלונות צריכים להיות

ב״י - מספר החלונות לא נתפרש בתלמוד ולא בדברי הפוסקים אבל בספר הזוהר כתב בפרשת אלה פקודי (רנא.) שצריך להיות בו י״ב חלונות.

לשון הש״ע

צריך לפתוח פתחים **(ח)** או חלונות כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן, וטוב שיהיו בבהכ״נ **(ט)** י״ב חלונות [282].

משנה ברורה

(ח) או חלונות - ואפילו בבהכ״נ כשמתפלל עם הצבור נכון ליזהר בזה וכ״ש כשמתפלל בבית ביחידי דצריך ליזהר בזה לכתחילה וכדאיתא בגמרא דלא יתפלל אדם אלא בבית שיש בו חלונות ואע״ג דצריך שיתן עיניו למטה וכמ״ש סימן צ״ה ס״ב ומה נ״מ בהחלונות מ״מ כשנתבטלה כוונתו ישא עיניו לשמים לעורר הכוונה:

(ט) י״ב חלונות - לאיזה צד שירצה ובתנאי שיהיה גם בצד שמתפלל לקבל ירושלים [פמ״ג]:

הלכה למעשה

[282] צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים כדי להתפלל כנגדן. ודין זה הוא בין כשמתפלל בבית (כשהוא אנוס ומוכרח להתבטל מתפלה בצבור), ובין כשהוא מתפלל בבית הכנסת. וטוב שיהיו בבית הכנסת י״ב חלונות **(ילקו״י תפלה כרך א׳ עמ׳ קסד הל׳ ו)**.
גם סומא ראוי לו שיתפלל בבית שיש בו חלונות, אף על פי דלא שייך בו הטעם דרואה השמים ומתעורר לכוין בתפלתו **(ילקו״י תפלה כרך א׳ עמ׳ קסה הל׳ ז)**.
לכתחלה טוב לעשות חלונות בצד מזרח, והיינו בצד שהצבור מתפללים כנגדו, אך אין לגרום למחלוקת בשביל זה **(ילקו״י תפלה כרך א׳ עמ׳ קסו הל׳ ח)**.
המנהג פשוט שאין מקפידים להתפלל דוקא כנגד החלונות, ודי במה שיש חלונות בבית זה, או בבית כנסת זו **(ילקו״י תפלה כרך א׳ עמ׳ קסו הל׳ ט)**.
יש לקבוע זכוכיות בחלונות, וכדומה, כדי שלא יהיו החלונות פרוצים **(ילקו״י תפלה כרך א׳ עמ׳ קסז הל׳ י)**.

עין משפט כ - ש"ע אורח חיים קיט, א

נושא ההלכה: אימתי מותר בשאלת צרכיו בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

יכול ישאל אדם צרכיו ואחר כך יתפלל? - כבר מפורש על ידי שלמה, שנאמר: (מלכים א' ח') לשמוע אל הרנה ואל התפלה, רנה - זו תפלה, תפלה - זו בקשה. אין אומר דבר (בקשה) אחר אמת ויציב, אבל אחר התפלה - אפילו כסדר וידוי של יום הכפורים אומר. איתמר נמי, אמר רב חייא בר אשי אמר רב: אף על פי שאמרו שואל אדם צרכיו בשומע תפלה אם בא לומר אחר תפלתו, אפילו כסדר של יום הכפורים - אומר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שאילת צרכיו בתפלה

ר' יונה –

א. **בברכת שומע תפלה** – יכול לשאול כל צרכיו בכל עניין שירצה, משום שברכת שומע תפלה כוללת את כל הצרכים, ומשום כך נתקנה.

ב. **בסוף כל ברכה וברכה** – בלשון רבים – יכול לשאול מעין אותה ברכה *.
בלשון יחיד – אסור, משום שאינו בשביל כלל ישראל וחשיב כהפסק.

* שכיון שהשלים כבר מה שתקנו חכמים לומר כחיוב גמור אין לחוש במה שמוסיף אח"כ, אך אם שואל באמצע הברכה ואפילו מבקש צרכי רבים, נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים.

ג. **באמצע הברכה** – מותר לשאול צרכיו ממש ואפילו בלשון יחיד, וכגון ששואל על חולה שיש לו בתוך ביתו כיון שצריך לו לפי שעה, אך צריך שיבקש בלשון יחיד שלא יהא נראה כמוסיף על מטבע שתקנו חכמים.

ד. **בסוף התפלה קודם או אחר יהיו לרצון** – יכול לבקש ולהאריך כרצונו בין בלשון יחיד ובין בלשון רבים, בין בצרכיו ממש ובין בצרכי ציבור.

רמב"ם, רא"ש, טור, ב"י * – אין חילוק בין שואל באמצע הברכה לסופה שבכל מקום יכול לשאול בין בלשון יחיד ובין בלשון רבים, ודין ברכת שומע תפלה שוה לשאר הברכות, אלא שבברכת שומע תפלה שואל כל צרכיו מאיזה צורך שיהיה, ואילו בשאר ברכות שואל רק מעין אותה ברכה.

* **ב"י** – כיון שהרמב"ם והרא"ש סוברים בחדא שיטה הכי נקטינן, ומ"מ טוב לחוש לדברי ר' יונה.

לשון הש"ע

אם רצה להוסיף בכל ברכה מהאמצעית, מעין הברכה, מוסיף [283]. כיצד, **(א)** היה לו חולה מבקש עליו **(ב)** רחמים בברכת רפאנו, היה צריך פרנסה, מבקש עליה בברכת השנים. הגה:

הלכה למעשה

[283] המתפלל ורצה לשאול צרכיו בברכות האמצעיות, רשאי להוסיף מעין אותה הברכה. כיצד? אם היה לו חולה, מבקש עליו רחמים בברכת רפאינו. וכן אם היה צריך לפרנסה,יבקש על כך בברכת השנים, וכן אם יש לו קרוב משפחה או חבר שאינו הולך בדרך התורה, יבקש מהקב"ה בברכת השיבנו אבינו לתורתך, שיערה עליו רוח ממרום ויחזירו בתשובה שלימה. וכשהוא מוסיף יתחיל בברכה שבתפילה ואח"כ יוסיף. ואם שכח ולא הוסיף מעין הברכה, יכול לשאול צרכיו בשומע תפלה, קודם "כי אתה שומע תפלת כל פה". וממדת חסידות נכון לבקש צרכיו רק בבברכת שומע תפלה. ולכתחילה לא ישאל יחיד את צרכיו אלא בלשון הקודש, ורק אם אינו יודע לבקש בלשון הקודש, יכול לבקש בכל לשון שירצה. והמבקש צרכיו בתפלה, יש לו לבאר דבריו ולבקש רצונו באופן ברור **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' קיב סע' א', עמ' קיח סע' ד)**.

אע"פ שאמרו בברכות יכול אדם להוסיף מעין כל ברכה וברכה, ובשומע תפלה אפילו כל מה שירצה, מ"מ זה דוקא דרך עראי לפי שעה מה שצריך, אבל אין לעשות כן בקביעות ולהוסיף בכל ברכה בכל יום. ובכל אופן יזהר שלא להרבות בשאלות, רק אחת כוללת, כמו זרע אנשים. אולם מה שנזכר בזוהר והאר"י ז"ל שצריך להתוודות בתפלה ולשאול על פרנסתו, זה מותר לעשות בקביעות, ומצוה נמי איכא (ואם ע"י כך שמרבה בבקשות מפסיד עניית אמן וקדושה, יש לו למעט בהם כדי להרויח עניית אמן וקדושה) **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' קיד סע' ב)**.

וכשהוא מוסיף, (ג) יתחיל בברכה ואח"כ מוסיף, אבל לא יוסיף ואח"כ יתחיל הברכה (טור סי' תקס"ז), **ובשומע תפלה** יכול לשאול כל **(ד)** צרכיו, שהיא כוללת כל הבקשות, ולהר"ר יונה, כשמוסיף בברכה מעין אותה ברכה אם מוסיף אותו **(ה)** בשביל כל ישראל, אומר אותו בלשון רבים **(ו)** ולא בלשון יחיד, ולא יוסיף אלא **(ז)** בסוף הברכה **(ח)** ולא באמצע, ואם שואל צרכיו ממש, כגון שיש לו חולה בתוך ביתו או שהוא צריך לפרנסה, יכול לשאול אפי' באמצע הברכה, והוא שישאל בלשון יחיד **(ט)** ולא בלשון רבים, ובברכת **(י)** שומע תפלה וכן בסוף התפלה בין **(יא)** קודם יהיו לרצון בין אחריו יכול לשאול בין בלשון יחיד בין בלשון רבים, בין צרכיו ממש בין צרכי רבים.

משנה ברורה

(א) היה לו חולה - עי' בפמ"ג שכ' דדוקא אם הי' לו וכן בפרנסה דוקא אם צריך לפרנסה אבל אינו רשאי לבקש רחמים בברכה מאמצעיות על העתיד שלא יחלה ושלא יחסר לחמו וכה"ג משא"כ בש"ת אפי' על העתיד רשאי לבקש:

(ב) רחמים - ע' פר"ח דמייתי מזוהר פרשת וישלח הצילני נא וכו' דבתפלה בעי לפרושי מילי כדקא יאות עי"ש. המבקש רחמים ע"ח א"צ להזכיר שמו שנאמר אל נא רפא נא לה ולא הזכיר שם מרים וה"מ בפניו אבל שלא בפניו צריך להזכיר שמו:

(ג) יתחיל בברכה - דצריך לעשות עיקר ממטבע שטבעו חכמים ובקשה שלו תהיה טפילה ולא להיפך. וכתב הפמ"ג דצריך להקדים ולומר מאמר שלם מענין הברכה כגון אם רוצה לבקש שיתן לו ד' דעה יקדים ויאמר אתה חונן לאדם דעת אבל לא תיבת אתה לבד וכה"ג בכל הברכות:

(ד) צרכיו - טוב להתודות בש"ת ויאמר חטאתי עויתי פשעתי. ולשאול על מזונותיו אפילו אם הוא עשיר. ואם יש לו עון מחודש מזכירו בפירוש בתפלה הקודמת אצלו ויאמר התפילה בהכנעה ועכ"פ בקול בוכים ויקבל עליו שלא לעשות עוד כזה מדעתו ואם לאו אז מקטרגים עליו ח"ו מלמעלה ועיין במש"כ בסימן קכ"ב סק"ח בשם הח"א:

(ה) בשביל כל ישראל - וה"ה בשביל רבים:

(ו) ולא בלשון יחיד - כיון שהוא אומרה בשביל רבים:

(ז) בסוף הברכה - עיין בפמ"ג סימן קכ"ב במ"ז שמצדד לומר דדוקא קודם שאמר בא"י אבל לאח"כ נראה דאסור (ועי"ש דאינו ברור לו דבר זה):

(ח) ולא באמצע - שכששואל צרכי רבים באמצע הברכה נראה כמוסיף על המטבע שתקנו חכמים. בד"א ביחיד אבל בצבור מותרים ולכן אומרים סליחות באמצע ברכת סלח לנו וכן באמצע ברכה אמצעית של יוה"כ:

(ט) ולא בלשון רבים - דאף שהתירוהו לשאול אפילו באמצע הברכה כיון שצריך לו לפי שעה אם יאמרנה ג"כ בלשון רבים יהיה נראה כמוסיף על המטבע שטבעו חכמים ועיין בסימן תקס"ו ס"ד דטוב ליזהר לכתחילה בכ"ז כדברי הר"ר יונה:

(י) שומע תפלה - וב"ח כתב דלהרר"י ש"ת דומה לשאר ברכות לענין זה דבאמצע אסור לשאול בלשון רבים:

(יא) קודם יהיו וכו' - עיין לקמן בסימן קכ"ב במ"ב ס"ק ז' מה שנכתוב שם:

עין משפט מ,נ - ש"ע אורח חיים קא, ב

נושא ההלכה: השמעה לאזנו / הגבהת קולו בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

רק שפתיה נעות - מכאן למתפלל שיחתוך בשפתיו. וקולה לא ישמע - מכאן, שאסור להגביה קולו בתפלתו.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה דף כד: עין משפט ח,ט (עמוד 294)

לשון הש"ע

לא יתפלל בלבו לבד, אלא מחתך הדברים בשפתיו ומשמיע לאזניו בלחש, ולא ישמיע קולו, ואם אינו יכול לכוין בלחש, מותר להגביה קולו, וה"מ בינו לבין עצמו, אבל בצבור, אסור, דאתי למטרד צבורא. הגה: ואם משמיע קולו בביתו כשמתפלל, כדי שילמדו ממנו בני ביתו, מותר (טור).

עין משפט ס - ש״ע אורח חיים צט, א

נושא ההלכה: שכור שהתפלל כיצד דינו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ויחשבה עלי לשכרה - מכאן, ששכור אסור להתפלל, ויאמר אליה עלי עד מתי תשתכרין וגו׳.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

שכור האם חשיב שוגג או כמזיד לענין תפלת תשלומין

סמ״ק, ב״י – חשיב כשוגג, ויש לו תשלומין *, ודוקא שנשתכר עד הבוקר אבל אם היה לו שהות שהתפכח קודם לכן, לא חשיב אנוס.

* וראיה מהגמ׳ בברכות ט. מההוא זוגא דרבנן דאשתכור בהילולא דבריה דריב״ל ולא קראו ק״ש והתפללו ובאו לשאול את ריב״ל כיצד לנהוג ואמר להם שבשעת הדחק כזו יכולים לסמוך על רשב״י שסובר שאחר שעלה עמוד השחר יוצא ידי חובת ק״ש של ערבית, ואם היו נחשבים כמזידים לא היו יוצאים ידי חובה בזה, ומשמע ששיכור חשיב כאנוס ולא כמזיד.

שתה יין מועט כדי רביעית ויכול לדבר לפני המלך האם יכול להתפלל לכתחילה

ב״י בהבנת הטור, רמב״ם – הואיל ושתה יין, אסור להתפלל לכתחילה.

לשון הש״ע

(א) שתה יין **(ב)** כדי רביעית, **(ג)** אל יתפלל **(ד)** עד שיסיר יינו, ואם שתה יותר, אם הוא יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו תפלה, ואם אינו יכול לדבר לפני המלך, אם התפלל תפלתו **(ה)** תועבה וצריך לחזור ולהתפלל כשיסיר יינו מעליו, ואפילו אם עבר זמן התפלה, משלים אותה בתפלה שאחריה, **(ו)** כדין שוגג [284]. הגה: **(ז)** ודין ק״ש **(ח)** כדין תפלה, **(ט)** אבל שאר ברכות **(י)** יכול לברך אע״פ **(יא)** שהוא שכור, (מרדכי ריש פרק הדר הגה׳ מיימוני פ״ד מהלכות תפלה).

משנה ברורה

(א) שתה יין - ונראה דה״ה שאר משקין המשכרים וכפי מה שכתב הט״ז לקמן בסימן קכ״ח ס״ק ל״ה לענין נשיאת כפים ואפילו לדעת המ״א שם דמיקל בנשיאת כפים מסתברא דתפילה חמירא ואסור כמו ביין כ״כ בספר מגן גיבורים עי״ש ולפי דעת הט״ז לקמן הנ״ל לא בעינן בשאר משקין שיעור רביעית עי״ש ולי נראה דמ״מ בעינן שיהא בו כדי לשכר ברביעית יין:

(ב) כדי רביעית - דוקא אם שתאו בבת אחת אבל בשני פעמים או שמזגו במעט מים מותר ואם שתה יותר מרביעית בכל גווני אסור עד שיסיר יינו מעליו וכדלקמן בסימן קכ״ח סל״ח. וכ״ז כשיכול לדבר לפני המלך דאל״ה

הלכה למעשה

[284] שתה יין כדי רביעית בבת אחת, אם נתן לתוכו מעט מים מותר לו להתפלל, ואם לאו אין לו להתפלל עד שיסיר יינו. וביינות שלנו שאינן חזקים ואינו מרגיש שתוי, מותר לו להתפלל גם אם שתה רביעית. אבל אם שתה הרבה עד שהוא שכור, אף מיינות שלנו אסור להתפלל. ואם שתה רביעית יין, ואינו יכול לדבר בפני המלך, אם התפלל תפלתו תועבה, וצריך לחזור ולהתפלל. ואפילו אם עבר זמן תפלה משלים אותה בתפלה שאחריה, כדין שוגג. אבל שאר ברכות יכול לברך **(ילקו״י תפלה כרך א׳ עמ׳ שפד הל׳ א)**.
שיכור, אף על פי שאינו רשאי להתפלל, ותפלת שיכור תועבה, מכל מקום מצטרף למנין עשרה לאמירת דברים שבקדושה, ואפילו אינו יכול לדבר לפני המלך, ורק אם הוא שיכור כלוט, שעושה ואינו יודע מה עושה, דינו כשוטה, ואינו מצטרף למנין, ופטור מן המצוות **(ה״ע ח״א עמ׳ פח הל׳ ו, ילקו״י תפלה כרך א׳ עמ׳ שפז הל׳ ב)**.

אין שייך לענינינו דאיירי בתפלה שום חילוק בזה. כתב המ״א בשם הסמ״ק יין שבתוך הסעודה אינו משכר ועיין עוד שם וכתב הפמ״ג דכ״ז הכל לפי מה שמבין בדעתו:

(ג) אל יתפלל - ואפילו אם ע״ז יעבור זמן תפלה פר״ח. ועיין בסוף הסימן בשם הים של שלמה דעכשיו שבלא״ה אין מכונין כ״כ בתפלה אין לחוש כ״כ להחמיר אם ע״י המתנתו יעבור זמן תפלה:

(ד) עד שיסיר יינו - ואף אם רגיל לשתות הרבה ואינו שיכור כלל ברביעית אפ״ה לא יתפלל לכתחלה אם שתה רביעית יין [ברכי יוסף]:

(ה) תועבה - והוי כאלו עובד עכו״ם ואם אינו מתפלל בשעת שכרות ניצל מכל צרה. ש״ס:

(ו) כדין שוגג - ואפילו התחיל לשתות אחר שהגיע זמנה שהיה סבור שיהיה לו שהות להתפלל לאחר שיפוג מן היין המועט שהתחיל לשתות בדיעה מיושבת ואח״כ נמשך לב להמשתה ושכח על התפלה ונשתכר כ״כ עד שלא נשאר לו שהות להפיג את יינו טרם עבור זמן התפלה ג״כ שוגג מיקרי ומיהו ודאי אם הוא סמוך למנחה ויעבור הזמן ודאי אם ישתכר שלא יוכל להפיג את יינו בזמן קצר כזה מזיד הוי לכו״ע ואין לו תשלומין:

(ז) ודין ק״ש - וברכות ק״ש ג״כ דינם כק״ש. א״ר:

(ח) כדין תפלה - היינו דאף שתוי אסור לכתחלה בק״ש והלבוש כתב דיש מקילין בק״ש אף אם הוא שכור דשאני תפלה שהוא בקשת צרכיו וכ״כ בלקוטי הרמב״ן בסופו אכן בביאור הגר״א הרחיב לבאר דברי הירושלמי שיש בענין זה ולפי דבריו מסקנת הירושלמי לאסור שכור בק״ש ע״כ יש ליזהר לכתחילה שלא לבוא לידי כך ובדיעבד אם נשתכר אין לפטור את עצמו מק״ש משום זה וכעין שכתב המ״א לקמן בסימן קפ״ה לענין בהמ״ז ואם יפוג יינו עד שלא עבר זמן ק״ש יחזור ויקרא הפרשיות:

(ט) אבל שאר ברכות - כלל בזה אף בהמ״ז שהיא דאורייתא ועיין לקמן בסי׳ קפ״ה ובמה שכתבתי שם:

(י) יכול לברך - אבל אין מצרפין אותו למנין עשרה ולענין ג׳ לזימון אפשר דשרי:

(יא) שהוא שכור - עיין בביאור הגר״א ולפי דבריו יש להחמיר לכתחילה בשיכור שאינו יכול לדבר לפני המלך אף בשאר ברכות וכ״כ הפמ״ג יו״ד סימן א׳ ס״ק ל״ה במשבצות זהב וכ״ז כשלא הגיע לשכרותו של לוט דאל״ה כשוטה יחשב לגמרי לכו״ע ופטור אז מכל המצות ע״כ אפילו בדיעבד אם קרא אז ובירך לא מיפטר בכך שהרי פטור היה באותה שעה וחייב אח״כ לחזור ולקרות ולברך. פר״ח ופמ״ג:

הלכות
דף לא:

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים קב, א

נושא ההלכה: ישיבה תוך ארבע אמות של המתפלל

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אני האשה הנצבת עמכה בזה - אמר רבי יהושע בן לוי: מכאן, שאסור לישב בתוך ארבע אמות של תפלה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה מקרי עוסק בתיקוני התפלה שא״צ להרחיק מן המתפלל

ב״י בהבנת הטור, הגהות מיימוניות בשם הגאונים, תרומת הדשן, ר׳ יונה, ב״י* – עוסק בתפלה או בק״ש או בשאר דברי שיר ושבח – א״צ להרחיק.

* ואפשר שאפילו אם קורא פרק איזהו מקומן נחשב כעוסק בענייני התפלה, וכ״כ ר׳ יונה.

ר׳ ירוחם – מתפלל או קורא ק״ש – א״צ להרחיק.
קורא קורבנות או היה בפסוקי דזמרה – צריך להתרחק מן המתפלל.

עוסק בדברי תורה האם צריך להרחיק מן המתפלל

סמ״ג, סמ״ק, ר׳ יהודה בשם תשובת הגאונים, ב״י * – העוסק בתורה א״צ להרחיק מן המתפלל.

* **ב״י** – ומה שלא הזכירו הגאונים אלא העוסק בק״ש וברכותיה וכיוצ״ב ולא הזכירו ג״כ אם היה עוסק בתורה, משום שכך דרך העולם שבעוד שזה מתפלל, חבירו עוסק במילי דתפלה.

לשון הש״ע

(א) אסור לישב **(ב)** בתוך ד׳ אמות **(ג)** של מתפלל, בין מלפניו בין מן הצדדין **(ד)** (בין מלאחריו), (תוס׳ ומרדכי ואשרי פ׳ איך עומדין) צריך להרחיק ד׳ אמות, ואם עוסק בדברים שהם מתקוני התפלות, ואפילו **(ה)** בפרק איזהו מקומן, אינו צריך להרחיק, **(ו)** ויש מתיר **(ז)** בעוסק בתורה, אע״פ שאינו מתקוני התפלות [285], ויש מי שאומר דה״מ מן הצד, **(ח)** אבל כנגדו אפילו כמלא עיניו אסור, **(ט)** אפילו עוסק בק״ש [286].

◆ הלכה למעשה ◆

[285] אסור לישב בתוך ארבע אמות של המתפלל שמו״ע. ואם היה יושב מקודם, ואח״כ בא המתפלל ועמד כנגדו, אם היה היושב עוסק בתפלה או בתורה, לא יקום ממקומו. ואפילו מידת חסידות אין בזה, ואדרבה יש לחוש לביטול תורה אם יקום ממקומו. ואם לא היה עוסק בתורה או בתפלה, אם היה הדבר בביהכנ״ס, ראוי לחוש להחמיר לקום ממקומו שכנגד המתפלל. אבל אם היה הדבר בבית או במקום שאינו מיוחד לתפילה, מן הדין א״צ לקום, אך ממידת חסידות יקום ממקומו.וכל זה לענין מי שכבר היה יושב , ואח״כ בא המתפלל ועמד שמו״ע בגבולו, אבל לכתחילה לא ישב אדם לפני מי שמתפלל, ואפילו עוסק בתורה או בתפלה. ובשעת הדחק יש להקל בזה, כשעוסק בתורה או בתפלה ואינו צריך להרחיק את עצמו, ובלבד שיוציא את דברי התורה בפיו. לפיכך השומע חזרת התפלה משליח צבור, אע״פ שמהרהר בדברי קדושה, אסור לו לישב בתוך ארבע אמות של המתפלל, ואין לומר בזה שומע כעונה, כיון שכבר התפלל ויצא ידי חובת התפלה. ומ״מ אם היה אדם זקן או חלש מותר לו לישב. והאיסור לישב לפני המתפלל הוא בין מלפניו ובין מצדדיו, והיינו תוך 1.92 מטר מהמתפלל **(ה״ע ח״א עמ׳ קמח, ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תלד)**.

[286] ויש מחמירים שלא לישב לפני המתפלל אפילו כמלוא עיניו, אך מעיקר הדין אין איסור לישב לפני המתפלל אלא תוך ד׳ אמות מלפניו ומן הצדדים, והמחמיר שלא לישב כנגד המתפלל אפילו כמלוא עיניו, תע״ב, ובלבד שחומרא זו לא תגרום לו לביטול תורה **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ שם)**.
יש אומרים שכשם שאסור לישב לפני המתפלל כך אסור להסמך על הסטנדר כשהוא עומד לפני המתפלל, דסמיכה כישיבה דמי. ויש חולקים. ובמקום צורך, יש להקל לסמוך על הסטנדר לפני המתפלל, אף בסמיכה כזו שאם יינטל הסטנדר לא יוכל לעמוד **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תמ הל׳ ב)**.

משנה ברורה

(א) אסור לישב - וגם סמיכה אסור אך סמיכה במקצת שאם ינטל יוכל לעמוד יש להקל במקום הדחק:
(ב) בתוך ד"א - ואפילו כשהוא יושב באלכסון די בד"א ולא בעינן הד"א עם האלכסון מ"א ועיין בפמ"ג. כתב הח"א אם המתפלל עומד בצד אחד מדבר שהוא קבוע גבוה י' ורחב ד' מותר לישב בצד השני דהא מפסיק רשות אבל לעבור מצד השני אפשר אם אינו גבוה כ"כ שלא יוכל להסתכל בצד השני אסור וכן פסק בהלק"ט וכן מצדד הפמ"ג בסימן צ' סק"ה שיש להחמיר לעבור באלמעמרע נגד המתפלל אף שהוא רשות בפני עצמו ולישב מתיר ברשות אחרת אפילו בתוך ד"א [בסימן זה סק"ב במשב"ז]:
(ג) של מתפלל - ואפילו אם המתפלל עומד בתחנונים שלאחר התפלה כ"ז שלא פסע וה"ה לענין שלא לעבור נגד המתפלל:
(ד) ובין מלאחריו - וכן הסכימו האחרונים:
(ה) בפ' איזהו מקומן - וה"ה אם עוסק בפרקים במנחה בשבת ג"כ מותר לישב בצד המתפלל:
(ו) ויש מתיר וכו' - דס"ל דלא אסרו חכמים לישב בצד המתפלל אלא כשיושב ודומם דנראה כאלו אינו רוצה לקבל עליו עומ"ש אבל כשהוא יושב ועוסק בתורה הרי הוא כמקבל עליו עומ"ש. ועיין באחרונים דטוב להחמיר לעמוד כדעה הראשונה אם לא במקום הדחק ובלאחריו נ"ל שאין להחמיר בזה:
(ז) בעוסק בתורה - דוקא אם מוציא ד"ת בשפתיו אבל מהרהר בלבו אינו מועיל ואפילו בעניני תיקוני התפילות דאתו למיחשדיה שאינו מקבל עליו עומ"ש:
(ח) אבל כנגדו וכו' - מפני שנראה כמשתחוה לו ולפ"ז דוקא לישב אסור אבל לעמוד מותר ואפילו בתוך ד"א ואולי אף לעמוד ס"ל דאסור דע"ז מתבטל כונתו:
(ט) אפילו עוסק וכו' - פי' היושב נגד המתפלל עוסק בק"ש. ועיין בפר"ח שפסק כדעה קמייתא דאין חילוק בין מלפניו ובין מן הצדדין ושארי אחרונים כתבו שטוב להחמיר כהיש מי שאומר. ונ"ל שבעמידה חוץ לד"א בודאי אין להחמיר ואולי אף בתוך ד"א וכנ"ל בסק"ח:

עין משפט ו - ש"ע יורה דעה רמב, ד

נושא ההלכה: הוראה לפני רבו

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי אלעזר: שמואל מורה הלכה לפני רבו היה, שנאמר: וישחטו את הפר ויביאו את הנער אל עלי, משום דוישחטו את הפר הביאו הנער אל עלי? אלא, אמר להן עלי: קראו כהן, ליתי ולשחוט. חזנהו שמואל דהוו מהדרי בתר כהן למישחט, אמר להו: למה לכו לאהדורי בתר כהן למישחט? שחיטה בזר כשרה! אייתוהו לקמיה דעלי, אמר ליה: מנא לך האי? אמר ליה: מי כתיב ושחט הכהן? והקריבו הכהנים כתיב! מקבלה ואילך מצות כהונה, מכאן לשחיטה שכשרה בזר. אמר ליה: מימר שפיר קא אמרת, מיהו, מורה הלכה בפני רבך את - וכל המורה הלכה בפני רבו חייב מיתה. אתיא חנה וקא צוחה קמיה: אני האשה הנצבת עמכה בזה וגו'. אמר לה: שבקי לי דאענשיה, ובעינא רחמי ויהיב לך רבא מיניה. אמרה ליה: אל הנער הזה התפללתי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה מקרי בפני רבו

רמב"ם, רא"ש, תוספות – תוך ג' פרסאות – חשיב בפניו *.

* **מהרי"ק, תוספות** – ואפילו אם נטל רשות מרבו תוך ג' פרסאות אסור להורות.

חוץ ל-ג' פרסאות – חשיב שלא בפניו, ומותר להורות *.

* **רמב"ם** – בקובע עצמו ללמד ולהורות – אסור אף חוץ ל-ג' פרסאות.
באקראי בעלמא – מותר.
תוספות, רא"ש – תלמיד גמור – אסור אף חוץ לג' פרסאות.
תלמיד חבר – מותר *.

* **רי"ף רמב"ם** – ואפילו בפניו.

אם היה עומד מתחלה, ורואה אדם שבא לצדו להתפלל, מן הדין מותר לו לשבת במקומו קודם שיתחיל זה להתפלל בצדו, ומכל מקום אם ניכר שיושב משום הכי, יש לאסור משום זילותא **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תמד הל' ד)**.
כשיש מחיצה של זכוכית לפני המתפלל, או מן הצדדים, מאחר וסוף סוף המתפלל רואה את היושב לפניו, לא מהני בזה הפסק הזכוכית. וכן הדין לענין לעבור לפני המתפלל כשיש הפסק מחיצה של זכוכית ביניהם **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תמד הל' ה)**.

מרדכי – רבו רגיל לבוא לשם בימי הקיץ ביום השוק או בשני וחמישי – אסור אף חוץ ל-ג' פרסאות.
אין רבו רגיל לבוא וכו' – מותר.

הגדרת תלמיד חבר

יש מי שפירש – מתחילה היה תלמידו, ואח"כ נתחכם ונעשה חבירו.

רשב"ם, מהרי"ק – אפילו אם לא נתחכם כמותו, אלא שהוא קרוב להיות כמותו, נקרא תלמיד חבר, דתלמיד היינו לומר שלא היה חכם כמותו, וחבר היינו לומר שהיה קרוב להיות חבירו.

רמב"ם – כל שלא למד ממנו רוב חכמתו, הוי תלמיד חבר, דאם למד ממנו רוב חכמתו , הרי זה רבו מובהק.

לשון הש"ע

אסור לאדם להורות לפני רבו לעולם, וכל המורה לפניו חייב מיתה. הגה: ואפילו נטילת רשות לא מהני תוך שלשה פרסאות, אם הוא רבו מובהק. (ב"י בשם תוספות פ"ק דסנהדרין ומהרי"ק שורש ק"ע /קס"ט/ ואגודה שם וסמ"ק סוף עשין י"ג בשם ר"י ופרק אע"פ). ואם הוא רחוק מרבו י"ב מיל, ושאל לו אדם דבר הלכה בדרך מקרה, יכול להשיב. אבל לקבוע עצמו להוראה ולישב ולהורות, אפילו הוא בסוף העולם, אסור להורות עד שימות רבו או עד שיתן לו רשות. הגה: וכל זה ברבו מובהק, אבל בתלמיד חבר, אפילו תוך שלשה פרסאות שרי (רי"ף ורמב"ם כדאיתא בבית יוסף ותוספות והרא"ש וכ"כ הג"מ פ"ה מהלכות ת"ת). וי"א דמ"מ לפני רבו ממש אסור (ריב"ש סי' רע"א), ואפילו שלא בפניו ממש, אם התחילו בכבוד הרב לומר שישאלו לרב, או שהרב מופלג בחכמה וזקנה, אין להורות בעירו. (בב"י מגמרא בפ' הדר).וי"א דתלמיד גמור תוך י"ב מיל חייב מיתה, אם הוא מורה. חוץ לי"ב מיל, פטור אבל אסור. הגה: וי"א דדוקא ברגיל לבא לעירו של תלמיד. אבל אם אינו רגיל לבא שם, רק בדרך אקראי, מותר, כל שהוא חוץ לג' פרסאות (מרדכי בשם ריב"א). תלמיד חבר תוך י"ב מיל, פטור אבל אסור. וחוץ לי"ב מיל, מותר. אע"פ שנטל רשות מרב אחד, לא סגי, עד שיטול רשות מכל רבותיו המובהקים. הגה: והאי מובהקים לא מיירי כשאר רבו מובהק שרוב חכמתו ממנו, דא"כ לא אפשר להיות לו הרבה רבותיו מובהקים, אלא ר"ל תלמיד גמור, לאפוקי תלמיד חבר דהיינו שנתגדל בתורה ונעשה חבר לרבו, דהיינו שהוא קרוב להיות גדול כרבו. (מהרי"ק שורש ק"ע וב"י בשם רשב"ם פ' יש נוחלין). מיהו יש חולקין וסבירא להו דאי קבל רשות מרבו אחד, מהני להורות חוץ לג' פרסאות. (תשובת הרשב"א סי' קי"א וריב"ש סי' רפ"א /רע"א/). אבל תוך ג' פרסאות, לא מהני ליה. וי"א דכל שאינו רבו מובהק, דהיינו שאין רוב חכמתו ממנו, תלמיד חבר הוא (ב"י בשם הרמב"ם).

עין משפט ז,ח - ש"ע אורח חיים רפח, ד

נושא ההלכה: תענית חלום בשבת

לשון מקור ההלכה בגמ'

ואמר רבי אלעזר משום רבי יוסי בן זמרא: כל היושב בתענית בשבת - קורעין לו גזר דינו של שבעים שנה, ואף על פי כן חוזרין ונפרעין ממנו דין עונג שבת. מאי תקנתיה? אמר רב נחמן בר יצחק: ליתיב תעניתא לתעניתא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

איזה תענית מותרת בשבת

רי"ף, רא"ש,תוספות, ב"י – תענית חלום.

האם צריך להתענות מיד ביום שלמחרת תענית נוספת על שביטל עונג שבת או שיכול לדחותה

מרדכי, רב המגיד, טור – א"צ להתענות מיד ביום א'.

רשב"א – מי שתש כוחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים – א"צ להתענות מיד ביום א'.

מי שהוא בריא – ראוי שלא יתעכב לבקש סליחה וכפרה, ויתענה מיד ביום א'.

זוהר – צריך להתענות מיד ביום א', כדי לתקן את אשר עיוות בביטול עונג שבת.

לשון הש"ע

(ו) מותר להתענות בו **(ז)** תענית חלום כדי שיקרע גזר דינו. וצריך להתענות **(ח)** ביום ראשון, כדי שיתכפר לו מה שביטל עונג שבת. ואם תשש כחו ואינו יכול להתענות ב' ימים רצופים, לא יתענה ביום א' ויתענה אח"כ [287]. הגה: וכ"ש אם היה ביום א' **(ט)** חנוכה **(י)** או ר"ח או פורים או יו"ט אפילו יו"ט שני של גליות שאין להתענות **(יא)** עד אח"כ. וי"א מי שישן שינת צהרים וחלם לו חלום רע, יתענה **(יב)** מחצי היום **(יג)** עד חצי הלילה ואז יבדיל, **(יד)** וביום הראשון יתענה כאילו התענה כל יום השבת (מ"כ).

משנה ברורה

(ו) מותר להתענות - ואם חבירו ראה עליו חלום רע בשבת וסיפר לו לא יתענה אבל אם אירע כן בחול יתענה [כנה"ג מ"ב ומ"א וא"ר עיין שם] ועיין לעיל בסימן ר"כ במ"א סק"ב דמי שחלם לו חלום קשה על חבירו יתענה והביאו כאן גם הא"ר ע"ש ומשמע שהחולם בעצמו יתענה כיון שהוא בחול ואולי דשם מיירי שאינו רוצה לספר לו לצערו:

(ז) תענית חלום - וגם יבלה כל היום בתורה ובתפלה ויתכפר לו ובסדר היום כתב דיוכל להתודות על עונותיו כשמתענה כמו בחול. ועיין לעיל בסימן ר"כ במ"ב דעוברות ומניקות אין להורות להן להתענות אפילו בחול אלא יתנו פדיון נפשם לצדקה ובפרט אם הן חלושות בודאי אין להן להחמיר על עצמן. כתב הט"ז אם הרהר ביום וחלם לו בלילה מענין ההרהור אין לו להתענות בשבת דההרהור גרם זה ולא הראוהו מן השמים:

(ח) ביום ראשון - ואם ביום ראשון הוא תענית חובה כגון י"ז בתמוז וכדומה או אפילו תענית יחיד שנהג בו חובה כגון שיש לו מנהג קבוע תמיד להתענות יום ראשון של סליחות אינו עולה לו כיון שאף אם לא היה מתענה בשבת היה מתענה יום זה וצריך ליתן יום אחר ויש חולקין ע"ז וס"ל דאף תענית חובה שהוא ביום ראשון עולה לו ויכוין ביום התענית חובה שיהיה לו כפרה על מה שהתענה ביום השבת ומי שקשה לו התענית יכול לסמוך על המקילין דעולה לו:

(ט) חנוכה וכו' - דוקא אלו הימים שמדינא אסור להתענות בהם אבל אם יום ראשון הוא יום שאיסור התענית בו אינו אלא מנהג כגון יומי דניסן או סיון או אסרו חג או בין יוה"כ לסוכות וכה"ג יכול להתענות בהם תענית לתעניתו וגם אם התענה בהם תענית חלום א"צ למיתב אח"כ תענית לתעניתו אבל המתענה תענית חלום בר"ח וחנוכה ופורים ויו"ט שני של גליות וחוה"מ צריך למיתב תענית לתעניתו [אחרונים]:

(י) או ר"ח - ודוקא שאר ראשי חדשים אבל בר"ח ניסן דעת המ"א דיכול להתענות בו מפני שהוא תענית צדיקים עסי' תק"פ ובתו"ש חולק עליו דהא כתב המ"א שם לקמן דמי שאינו רגיל להתענות תענית צדיקים ואירע לו איזו צרה ח"ו אל יתענה בו:

(יא) עד אח"כ - וצריך בכל זה להקדים כל מה שיכול:

(יב) מחצי היום - ואעפ"כ אינו מתפלל עננו אח"כ:

(יג) עד חצי הלילה - ויש מקילין שלא יתענה רק עד הלילה ויש לסמוך ע"ז כשהיה יו"ט במוצאי שבת [א"ר] ואם חלם לו בתחלת הלילה וננער השל"ה החמיר שלא לטעום גם בלילה והביאו המ"א בסי' תקס"ד והא"ר צידד להתיר שהתענית אינו מתחיל רק כשיאיר היום:

(יד) וביום ראשון יתענה - ואפילו אם חלם לו אחר שכבר קיים סעודה ג' אחר חצי היום וא"כ אפילו בלא החלום אי בעי שלא לאכול עוד הרשות בידו מ"מ כיון שהתענה לשם תענית עבירה היא בידו וצריך למיתב תענית ע"ז:

הלכה למעשה

[287] הרואה חלום רע בליל שבת, אין לו להתענות תענית חלום בשבת, אפילו אם החלום הוא אחד משלשה חלומות רעים שהוזכרו בפרק הרואה ובש"ע (סי' רפח), אלא יקדיש את יום השבת ההוא ללימוד תורה, ולקריאת תהלים כפי כוחו. וימנע משיחת חולין, ונרצה לו לכפר עליו. ואם לבו דוה עליו ביותר, ונפשו עגומה מאוד, ומצטער צער גדול, מותר לו להתענות בשבת, וכל היום ישב בבית הכנסת ויעסוק בתורה כפי כחו, כדי שיקרע רוע גזר דינו (ובפרט אם יודע בעצמו שחלומותיו מתקיימים), ויאמר עננו בסוף אלוהי נצור. וה"ה בכל זה גם ביו"ט אע"פ שביו"ט יש בו גם מצוות שמחה. ומ"מ אין המתענה בשבת מברך הגפן בקידוש היום, אחר שאינו שותה, ועוד שאין קידוש אלא במקום סעודה. וצריך להתענות ביום ראשון לכפר על מה שביטל עונג שבת, ושב ורפא לו. ואם קשה לו להתענות ביום ראשון, יתענה אח"כ **(יחו"ד ח"ד סי' כד, ילקו"י שבת א' עמ' שפ)**.

אסור לבכות בשבת, ולא להביא את עצמו לשום צער. אבל אדם שיש לו עונג אם יבכה, כדי שילך הצער מלבו, יש אומרים שמותר לו לבכות בשבת **(ילקו"י שבת א' עמ' שסא)**.

הלכות
דף לב:

עין משפט א - ש״ע אורח חיים קכח, לה

נושא ההלכה: כהן שהרג את הנפש לענין נשיאת כפיים

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יוחנן: כל כהן שהרג את הנפש לא ישא את כפיו, שנאמר (ישעיהו א׳) ידיכם דמים מלאו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה מקרי כהן שהרג את הנפש שאסור לישא את כפיו

רמב״ם, ב״י – אפילו הרג נפש בשגגה, ועשה תשובה על כך, לא ישא את כפיו.

הגהות מיימוניות, מרדכי בשם ראבי״ה, ר׳ שמחה- דוקא במפורסם להרוג ומועד לכך לא ישא את כפיו.

לשון הש״ע

כהן **(קכז)** שהרג את הנפש, **(קכח)** אפילו בשוגג, לא ישא את כפיו **(קכט)** אפילו עשה תשובה[288]. הגה: **(קל)** וי״א דאם עשה תשובה, נושא כפיו ויש להקל על בעלי תשובה, שלא לנעול דלת בפניהם, והכי נהוג (טור ורש״י והרבה פוסקים אגור וב״י).

משנה ברורה

(קכז) שהרג את הנפש - דכתיב ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם וגו׳ ידיכם דמים מלאו:

הלכה למעשה

[288] כהן שהרג את הנפש, בין בשוגג בין במזיד, אף על פי שעשה תשובה, לא ישא כפיו, שנאמר (ישעיה א, טו): ידיכם דמים מלאו, וסמיך ליה ובפרשכם כפיכם אעלים עיני מכם. לפיכך כהן שהיה נוהג במכונית, וגרם בידים לתאונה קטלנית, אם נהג ברשלנות, כגון שנסע במהירות מופרזת, או שלא ציית לתמרור במקום שהיה עליו לעצור, ועל ידי כן התנגש ברכב אחר, וגרם לאיבוד נפש מישראל, הרי שגגתו עולה זדון, ונפסל מלעלות לדוכן לישא כפיו לעולם, אף על פי שעשה תשובה, שהואיל ויצאה תקלה מתחת ידו באיבוד נפש מישראל, שוב אין קטגור נעשה סניגור, ואינו ראוי לישא כפיו, ואפילו אם עלה לדוכן ירד, שיש בזה איסור ברכה לבטלה. ואפילו אם יצא זכאי בבית המשפט, כל שיודע בעצמו שנהרג אדם מישראל על ידו, ואפילו אם הדבר אצלו בספק, אסור לו לישא כפיו. ואמנם האשכנזים מקילים בזה אם היה הדבר בשגגה ועשה תשובה, אבל אנו קבלנו הוראות מרן השלחן ערוך שאוסר לישא כפיו אפילו הרג בשוגג ועשה תשובה. וכן הורו הלכה למעשה גדולי רבני ספרד **(יחו״ד ח״ה סי׳ טז, יבי״א ח״ז סי׳ טו אות ב, ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ שמו הל׳ עה)**.

אם הכהן היה נוהג ברכב, ופגע בזקן או בחולה, ומתו לאחר זמן, והדבר נעשה בשוגג, והכהן עשה תשובה, המורה להקל בזה אף לספרדים לעלות לדוכן יש לו על מה לסמוך. כיון שלא מת מיד מהתאונה אולם אם היה אנוס לגמרי, כגון שהיה נוהג בזהירות, ובפתע פתאום קפץ ילד לתוך הרחוב והתגלגל לרגלי המכונית ונדרס למות, אם קיבל עליו תשובה על פי הוראת חכמי ישראל, על התקלה שיצאה מתחת ידו, רשאי לישא כפיו,כיון שהיה אנוס בזה. וכל שכן אם הנפגע לא מת מיד אלא לאחר כמה ימים, שיש להקל בזה על בעלי תשובה. ושב ורפא לו. וכהן שהרג אדם טריפה במזיד, וכגון שהרופאים אמרו שהנהרג בלאו הכי היה חולה באופן שהיה צריך למות תוך י״ב חודש, אינו יכול לישא כפיו, אף שהרג טריפה. אך אם הרגו באונס, וכגון שהנהרג קפץ לכביש ועל ידי כך נהרג, הנהג הכהן נושא את כפיו **(ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ שמז הל׳ עו - עז)**.

כהנים שהשתתפו בקרבות של מערכות ישראל, נגד צבאות האויבים הערבים, ופגעו והרגו בחיילי האויב, אין ספק שהם כשרים והגונים לנשיאת כפים, מאחר שמלחמות ה׳ נלחמו להושיע את ישראל מיד צריהם, תחזקנה ידיהם ושכרם כפול מן השמים. ועוד שלא נפסל כהן שהרג את הנפש אלא בהורג נפש מישראל, מה שאין כן בהורג נכרי **(יחו״ד ח״ב סי׳ יד, ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ שמח הל׳ עח)**.

כהן מוהל שמל תינוק, ועל ידי שגגתו גרם למותו של התינוק, וכן כהן רופא שהיה מטפל בחולה, וטעה וגרם למותו של החולה, אם חזרו בתשובה רשאים לעלות לדוכן ולישא כפיהם, הואיל ולדבר מצוה נתכוונו **(ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ שמח הל׳ עט)**.

(קכח) אפילו בשוגג - ואם אנסוהו להרוג נושא את כפיו ואע"ג דברציחה קי"ל דיהרג ואל יעבור מ"מ אם עבר ולא נהרג לא מיפסל לנ"כ בשביל זה [מהרנ"ח ופ"ח]:

(קכט) אפילו עשה תשובה - טעם דעה זו דס"ל דאע"פ שאין לך דבר שעומד בפני התשובה מ"מ אין קטיגור נעשה סניגור דבידים אלו שהרג את הנפש אין ראוי לישא את כפיו אע"פ שעשה תשובה. דחף אשה הרה והפילה נושא את כפיו דאין חייבין מיתה על עוברין [אחרונים]:

(קל) וי"א דאם וכו' - היינו אפילו כשעבר במזיד:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים צח, ה

נושא ההלכה: הבוטח בזכויותיו ומצפה שתתקיים תפלתו

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי חנין אמר רבי חנינא: כל המאריך בתפלתו אין תפלתו חוזרת ריקם. מנא לן - ממשה רבינו שנאמר: (דברים ט') ואתפלל אל ה', וכתיב בתריה וישמע ה' אלי גם בפעם ההיא. איני? והא אמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: כל המאריך בתפלתו ומעיין בה - סוף בא לידי כאב לב, שנאמר: (משלי י"ג) תוחלת ממשכה מחלה לב, מאי תקנתיה - יעסוק בתורה, שנאמר (משלי י"ג) ועץ חיים תאוה באה, ואין עץ חיים אלא תורה, שנאמר (משלי ג') עץ חיים היא למחזיקים בה! - לא קשיא, הא - דמאריך ומעיין בה, הא - דמאריך ולא מעיין בה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

מה מקרי עיון תפלה

רש"י, תוספות – שמתאמץ לכוין לבו, וחושב שודאי תהא תפלתו נשמעת, והיות והוא בוטח בזכויותיו, מדקדקין במעשיו.

לשון הש"ע

אל יחשוב: ראוי הוא שיעשה הקב"ה בקשתו כיון שכוונתי בתפלתי, כי אדרבה זה מזכיר עוונותיו של אדם (שע"י כך מפשפשין במעשיו לומר בטוח הוא בזכיותיו), אלא יחשוב שיעשה הקב"ה בחסדו. ויאמר בלבו: מי אני, דל ונבזה, בא לבקש מאת ממ"ה הקדוש ברוך הוא, אם לא מרוב חסדיו שהוא מתנהג בהם עם בריותיו [289].

הלכה למעשה

[289] אל יחשוב האדם שראוי הוא שהקב"ה יעתר לתפלתו הואיל וכיון יפה בתפלתו, כי אדרבה על ידי מחשבתו זאת מזכירים עוונותיו, שבודקים בפנקסו ומפשפשים במעשיו לומר מי הוא זה הבוטח כל כך בזכיותיו. אלא יחשוב שהקב"ה ישמע תפלתו ברוב רחמיו וחסדיו, וישען על רוב חסדיו יתברך **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שפא)**.

עין משפט ג - ש"ע אורח חיים צג, א

נושא ההלכה: שהייה קודם ואחר תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

חסידים הראשונים היו שוהין שעה אחת. מנא הני מילי? אמר רבי יהושע בן לוי: אמר קרא (תהלים פ"ד) אשרי יושבי ביתך. ואמר רבי יהושע בן לוי: המתפלל צריך לשהות שעה אחת אחר תפלתו שנאמר (תהלים ק"מ) אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך. תניא נמי הכי: המתפלל צריך שישהא שעה אחת קודם תפלתו, ושעה אחת אחר תפלתו. קודם תפלתו מנין - שנאמר אשרי יושבי ביתך. לאחר תפלתו מנין - דכתיב אך צדיקים יודו לשמך ישבו ישרים את פניך.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעם אמירת אשרי ופסוקי דזמרה קודם התפלה

מרדכי, תוספות, רא"ש – משום שצריך בבואו להתפלל שישהה מעט כדתנן חסידים הראשונים היו שוהים שעה אחת קודם תפלתן וכו'.

לשון הש"ע

ישהה **(א)** שעה אחת קודם שיקום להתפלל, כדי **(ב)** שיכוין לבו למקום, ושעה אחת אחר התפלה, שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה [290].

משנה ברורה

(א) שעה אחת - תר"י הוכיחו מגמרא דאע"ג דבכל מקום דאמרינן שעה פי' שעה מועטת הכא פי' שעה אחת מי"ב שעות ביום ומיהו זה לחסידים ולשאר עם די בשעה מועטת שישהא קודם שיתחיל שהוא כדי הילוך ח' טפחים כמש"כ בסימן צ' סוף ס"כ עי"ש. כתב בסדר היום אם יכול להתעכב עד שלא ישאר עשרה בבה"כ טוב לו עי"ש טעמו גם כי הישיבה בבה"כ הוא מצוה בפני עצמה:
(ב) שיכוין - האר"י ז"ל היה מתפלל מתוך הסידור כדי שיכוין מאוד גם שלא להבליע נקודה והכל לפי מה שמרגיש האדם בנפשו:

עין משפט ד,ה,ז - ש"ע אורח חיים קד, א

נושא ההלכה: הפסקה באמצע תפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

אפילו המלך שואל בשלומו לא ישיבנו. אמר רב יוסף: לא שנו אלא למלכי ישראל אבל למלכי אומות העולם פוסק. מיתיבי: המתפלל וראה אנס בא כנגדו, ראה קרון בא כנגדו - לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה! - לא קשיא: הא - דאפשר לקצר יקצר ואם לאו פוסק.

לשון הש"ע

(א) לא יפסיק **(ב)** בתפלתו [291]. ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו, לא ישיבנו, אבל מלך **(ג)** עובדי כוכבים, אם אפשר לו לקצר דהיינו שיאמר תחלת הברכה וסופה קודם שיגיע אליו,

◆ הלכה למעשה ◆

[290] כתב מרן בשלחן ערוך: ישהה שעה אחת קודם שיקום להתפלל, כדי שיכוין לבו למקום. ושעה אחת אחר התפלה, כדי שלא תהא נראית עליו כמשאוי שממהר לצאת ממנה. ע"כ. ויש אומרים שדי שיעשה כן זמן מועט, כדי שישים אל לבו לפני מי הוא מתכונן להתפלל. ויש מי שכתב, דבזמן הזה שקודם התפלה אומרים פרשיות התורה, ומשניות ושירות ותשבחות, זה עולה לשהיית שעה אחת קודם התפלה, ואחרי התפלה אומרים אשרי וקדושה דסידרא וכו', ויעלה לשעה אחר התפלה **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' שלג הל' א)**.

יקצר, **(ד)** או אם אפשר לו שיטה מן הדרך, יטה ולא יפסיק בדיבור, **(ה)** ואם אי אפשר לו, יפסיק[292].

משנה ברורה

(א) לא יפסיק - ואפילו רמיזה בעלמא אסור אם לא לתינוק הבוכה מותר לו לרמז לו בידיו כדי שישתוק ולא יטרידו מתפלתו ואם אינו מועיל ירחיק את עצמו ממנו ולא ידבר עמו. וכן אדם נכבד שעומד בתפלה והש"ץ ממתין עליו באמירת קדיש או קדושה והוא אינו מרוצה בכך שימתינו עליו וזה מטרידתו בתפלה מותר לו לרמז לש"ץ שיתפלל כדרכו [ש"ת]:

(ב) בתפלתו - ואפילו במקום הפסד ממון אין לו להפסיק. כתב הח"א [כלל כ"ה ס"ט] העומד בתפלה ונסתפק באיזה דין איך יתפלל כגון ששכח איזה דבר בתפלה מותר לילך ממקומו למקום מיוחד ולעיין שם בספר ואם מותר לשאול הדין צ"ע וי"ל דמותר:

(ג) עובד גלולים - וה"ה אנס דעלמא ומתיירא שמא יהרגנו:

(ד) או אם אפשר - וטוב יותר לקצר בדאפשר משיטה מן הדרך [ב"ח וא"ר] אבל הפמ"ג כתב יש להתיישב בזה דמשמע דהליכה לצורך התפלה לא הוי הפסק:

(ה) ואם א"א לו יפסיק - ר"ל שמותר אפילו לשאול לו בשלומו כשמשער שבלתי זה אפשר שיהיה בסכנה וכ"ש שמותר להשיב לו [א"ר]:

---

[291] תינוק או ילד המפריעים לכוונת המתפלל, ואין הרמיזה מועילה להם לשתוק, ואינו יכול להתרחק מהם, מותר לגשת אליהם ולהשתיקם באין אומר ודברים. וטוב למנות אנשים מיוחדים שישגיחו על השקט בביהכנ"ס. וכן ילד קטן המבקש מאביו או מאדם גדול הנמצא באמצע תפלת שמו"ע שיראה לו היכן להתפלל, והילד חוזר ושואל ומטרידו בכוונותו, רשאי לפתוח לו הסידור ולהראות לו מה להתפלל, כדי שיוכל להמשיך לכוין בתפלת שמו"ע, ומ"מ לכתחילה ראוי להראות לקטן מה להתפלל בטרם יתחיל להתפלל שמו"ע **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תצ הל' יא)**.

העומד בתפלה באמצע ברכת שמע קולינו, ושמע מהצבור שעונים "יהא שמיה רבה מברך", אינו רשאי להפסיק לענות עמהם, ואף על פי שרשאי כל אדם לשאול צרכיו באמצע ברכת שומע תפלה, מכל מקום עניית "יהא שמיה רבה מברך" אינה מענין שאלת צרכיו, ונחשבת להפסק **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תעב הל' ד)**.

מי שנסתפק באמצע התפלה באיזו הלכה השייכת למה שאירע לו בתפלתו, כגון ששכח לומר טל ומטר, או המלך המשפט, וכיוצא בזה, ואינו יודע אם צריך לחזור או לא, ורוצה ללכת ליטול ספר דינים כדי לעיין בו ההלכה ההיא, יש אוסרים לעשות כן משום הפסק, ויש מתירים. והמיקל בזה כשאין לו אפשרות אחרת, יש לו על מה שיסמוך. ומכל מקום אין להתיר להפסיק בדיבור לשאול הדין מתלמיד חכם **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תעג הל' ה)**.

[292] אסור להפסיק באמצע תפלת שמו"ע לשאלת שלום, ואפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. וכן דרשו חז"ל (יומא יט:) ודברת בם ולא בתפלה, ופירשו התוספות, כלומר בם, בק"ש מותר להפסיק בדיבור לשאול מפני היראה ומפני הכבוד, אבל לא בתפלה. שאפילו מלך ישראל שואל בשלומו לא ישיבנו. ומ"מ בזמן הזה אין להשיב שלום גם למלך גוי, שהרי אין בסמכותו להרוג מי שלא יענה לו שלום. ואסור גם כן להפסיק באמצע התפלה לענות קדיש וקדושה וברכו. ורק במקום שיש חשש סכנה מותר להפסיק אפילו בדיבור אם יש צורך בכך, שאין לך דבר העומד בפני פקוח נפש **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תסז הל' א)**.

כיון שאסור להפסיק באמצע התפלה אלא מפני היראה, לפיכך העומד באמצע התפלה ושמע צבור שעונים קדיש או קדושה וברכו,אין לו להפסיק לענות עמהם, אלא ישתוק ויכוין למה שאומר הש"ץ, ויחשב כעונה. ומיהו המכוין לקדושה שאומר הש"ץ, לא יגביה את רגליו כשאומרים "קדוש קדוש קדוש וכו'", ו"ברוך כבוד ה' ממקומו" כמו שהצבור עושים, מכיון שאינו עונה בעצמו עמהם. ואם הש"ץ שאומר קדושה אינו ש"ץ קבוע הבקי ורגיל להוציא את האחרים ידי חובה, אלא חזן שעמד להתפלל באקראי, שמסתמא אינו מעלה על דעתו לכוין להוציא אחרים ידי חובת קדיש וקדושה, וכן אם הש"ץ אומר הקדושה בקול נמוך ואין נשמע קולו לאחרים, אין לו להפסיק באמצע תפלתו אפילו בשתיקה, אלא ימשיך בתפלתו כראוי **(יבי"א ח"ו סי' טז, ה"ע ח"א עמ' קפח, ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תסח הל' א)**.

מי שנאנס והוצרך להתפלל בביתו, ובאמצע תפלת שמונה עשרה התחיל הטלפון לצלצל, או הקישו בדלת, ימתין מעט עד שהצלצול ייפסק, וימשיך בתפלתו. אך אם הצלצול אינו פוסק, ומחמת כן אינו מסוגל לכוין בתפלה, מותר לו ללכת באין אומר ודברים לטלפון ולנתקו, או לפתוח את הדלת, ולרמוז לבא להמתין, ולהמשיך בתפלתו **(ילקו"י הל' תפלה כרך א' עמ' תפט הל' י)**.

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים קד, ב

נושא ההלכה: המתפלל בדרך ובא קרון או בהמה כנגדו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

המתפלל וראה אנס בא כנגדו, ראה קרון בא כנגדו - לא יהא מפסיק אלא מקצר ועולה!

לשון הש״ע

היה מתפלל בדרך ובאה בהמה או קרון כנגדו, יטה **(ו)** מן הדרך ולא יפסיק, אבל **(ז)** בענין אחר, **(ח)** אין לצאת ממקומו עד שיגמור תפלתו, אא״כ הוא **(ט)** בתחנונים שלאחר התפלה.

משנה ברורה

(ו) מן הדרך - ר״ל אף דהוא סכנתא שלא יבוא הבהמה והקרון עליו מ״מ כיון דאפשר לו להנצל מזה ע״י שיטה מן הדרך אסור להפסיק בדבור לומר לאיש אחר שיכה במקל להבהמה ולגעור בבעל הקרון שלא יבוא כנגדו:

(ז) בענין אחר - וסימן צ׳ סכ״ז שאני שהוא צורך תפלה:

(ח) אין לצאת - ויש לגעור בחזנים שעוקרין ממקומן ביוה״כ כשמגיעין אל ואנחנו כורעים ובסדר עבודה וכדאיתא בסי׳ תרכ״א ס״ד בהג״ה אלא מעמידין לו שטענדער כנהוג בינו לתיבה ובעבודה מסלקין השטענדער וא״צ לעקור רגליו:

(ט) בתחנונים - דאז מותר אם העקירה לצורך מצוה קצת כגון מה שאנו נוהגין בש״ץ שתיכף אחר חזרת התפלה עוקר רגליו ויושב לתחנון במקומות שנוהגין לומר תחנון בישיבה וכן עולה לבימה לקריאת התורה אף שלא הגיע עדיין להקדיש שעם תתקבל שפוסע בו הג׳ פסיעות או כגון מה דאמרינן בגמרא בר״ע שהיה אדם מניחו בזוית זו ומוצאו בזוית אחרת מרוב כריעות והשתחויות והיינו בתחנונים שלאחר התפלה אבל שלא לצורך אסור להאדם לזוז ממקומו עד שיפסע הג׳ פסיעות [מ״א]. כתב הע״ת לאחר שסיים התפלה קודם שאמר עושה שלום אין איסור אם עקר רגליו למצוה קצת כגון שכיבדו אותו לפתיחת ארון הקודש בעת שאומרים אבינו מלכנו שהעולם חושבים זה קצת למצוה ומ״מ נראה דיש לומר קודם לכן יהיו לרצון וגו׳:

הלכות
דף לג.

עין משפט א,ב - ש״ע אורח חיים קד, ג

נושא ההלכה: אימתי אסור / מותר להפסיק בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אפילו נחש כרוך על עקבו לא יפסיק. אמר רב ששת: לא שנו אלא נחש, אבל עקרב - פוסק.

לשון הש״ע

ואפילו נחש כרוך על עקבו, **(י)** לא יפסיק, (אבל יכול לילך למקום אחר כדי שיפול הנחש מרגלו) (הר״י ריש פרק אין עומדין), אבל עקרב, פוסק, לפי שהוא מועד יותר להזיק, ונחש נמי, אם ראה שהוא כעוס **(יא)** ומוכן להזיק, פוסק[293].

משנה ברורה

(י) לא יפסיק - ר״ל ע״י דיבור כגון לומר לאחר שיסירנה וכן כל הסעיף זה ושאחר זה שמזכיר הפסק מיירי הכל ע״י דיבור אבל ע״י הליכה מותר שהליכה לא נקרא הפסק ודוקא הכא דהוא לצורך להסיר הנחש אף דתלינן דמן הסתם לא יהיה סכנה אבל שלא לצורך מקרי הליכה ג״כ קצת הפסק וכמו שפסק המחבר בס״ב:

(יא) ומוכן להזיק - אפילו באינו כרוך על עקיבו אלא שרואה שבא נגדו פוסק. ואם הוא יכול להשתמט ע״י שיטה מן הדרך קודם שיבוא אליו יטה ולא יפסיק בדבור וכנ״ל בס״א:

עין משפט ג - ש״ע אבן העזר יז, כט

נושא ההלכה: אימתי מעידין על אדם שמת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

נפל לגוב אריות אין מעידין עליו שמת, נפל לחפירה מלאה נחשים ועקרבים - מעידין עליו שמת!

לשון הש״ע

אין מעידין על האדם שמת אלא כשראוהו כשמת ודאי ואין בו ספק. כיצד, ראוהו שנפל לגוב אריות ונמרים וכיוצא בהם, אין מעידין עליו, **(א)** שמא לא היו רעבים ולא אכלוהו. אבל אם נפל לחפירת נחשים ועקרבים, מעידין עליו, מפני שעל ידי שדוחקן כשעומד עליהם מזיקין אותו.

בית שמואל

(א) שמא לא היו רעיבים - כי גוב אריות רחב הוא אבל חפירות נחשים צר הוא אבל אין אומרים שמא נעשה לו נס כדניאל וכן בכבשן אש א״א נעשה לו נס כחנניי מ״ו וע״ש בתוספ׳, ואפילו אם לא נמצא שם שום אדם אמרינן שיצא והלך לדרכו ומדברי ב״ח נשמע אם נמצא שם עצמות אמרינן דאכלוהו אותו וכן אם נפל לאש ויכול לצאת משם אם נמצא שם עצמות אמרינן דנשרף מיהו דבריו אין מוכרחים וכן בסעיף ל״ב לא משמע כן:

◆ הלכה למעשה ◆

[293] היה מתפלל ובא נחש ונכרך על עקביו, אע״פ שאינו רשאי להפסיק בדיבור, מ״מ רשאי להסיר את הנחש מעל עקביו, אף אם יצטרך לעקור ממקומו בשביל זה. אבל בעקרב פוסק, לפי שהוא מועד יותר להזיק. וגם נחש אם רואה שהוא כעוס ומוכן להזיק, פוסק. ובזמן הזה שאין אנו בקיאים מה נקרא נחש ארסי, הדין כן בכל נחש, ואם יש צורך שיפסיק בדיבור, גם זה מותר בזמנינו, כל שיש ספק אם הוא נחש ארסי **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ תפח הערה ט)**.

עין משפט ד,ה - ש״ע אורח חיים קד, ד

נושא ההלכה: ראה שור בא כנגדו לענין הפסקה בתפלתו

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רבי יצחק: ראה שוורים פוסק, דתני רב אושעיא: מרחיקין משור תם חמשים אמה, ומשור מועד - כמלא עיניו.

לשון הש״ע

אם ראה שור בא כנגדו, פוסק, שמרחיקין משור תם (פי׳ תם שאינו רגיל להזיק) נ׳ אמות, וממועד (פי׳ שרגיל להזיק), מלא עיניו, **(יב)** ואם שוורים שבמקום ההוא מוחזקים שאינם מזיקים, אינו פוסק.

משנה ברורה

(יב) ואם שוורים - ושור המסורס אפילו אם אינו יודע אינו פוסק. ודוקא שלא הזיק מעולם אבל אם הזיק אפי׳ פעם אחת פוסק אפילו במקומות שאין רגילין שאר השוורים להזיק [אחרונים]:

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים קיד, א

נושא ההלכה: זמן התחלת / סיום אמירת ״משיב הרוח ומוריד הגשם״ (בברכת מחיה המתים)

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים, והבדלה בחונן הדעת, רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, רבי אליעזר אומר: בהודאה.

לשון הש״ע

מתחילין לומר **(א)** בברכה שניה: משיב הרוח ומוריד הגשם, **(ב)** בתפלת מוסף של יו״ט האחרון של חג, ואין פוסקין **(ג)** עד תפלת מוסף של יו״ט הראשון של פסח[294].

משנה ברורה

(א) בברכה שניה - מפני שיש בה תחיית המתים והגשמים הם חיים לעולם כתחיית המתים:
(ב) בתפילת מוסף וכו׳ - והיה ראוי להזכיר לרצות לפני ה״ש מיו״ט הראשון של חג שנידונין בו על המים אלא לפי שהגשמים הם סימן קללה בחג הסוכות שא״א לישב בסוכה בשעת הגשם אין מזכירין הגשם עד עבור ז׳ ימי ישיבה בסוכה וראוי היה מן הדין להתחיל להזכיר מיד בליל יו״ט האחרון אלא לפי שבתפלת ערבית אין כל העם בבהכ״נ נמצא זה מזכיר וזה אין מזכיר ויעשו אגודות אגודות ולמה אין מזכירין בשחרית יש שכתבו מפני שאסור להזכיר הגשם עד שיכריז הש״ץ או השמש בקול רם מוריד הגשם קודם התפלה וכדלקמיה וזה א״א להכריז בשחרית מפני שצריך לסמוך גאולה לתפלה ועוד טעם אחר עיין בט״ז. ואם טעה והזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם במעריב של שמ״ע או בשחרית אינו חוזר:
(ג) עד תפלת מוסף - הטעם דאין פוסקין מבערב הוא ג״כ כנ״ל שלא יהיה דבר מעורב ביניהם שזה מזכיר וזה אינו מזכיר אבל עתה שפוסקין במוסף ידעו הכל ע״י הש״ץ או השמש שמכריז קודם תפלת מוסף מוריד הטל שהכרזת הזכרת הטל סימן הוא להם להפסקת הזכרת הגשם עוד וזה הוא למנהג ספרד שנוהגין לומר מוריד הטל במקום מוריד הגשם בימות החמה אבל במדינותינו שאין נוהגין לומר מוריד הטל בימות החמה וא״א להכריז בלשון זה

◆ הלכה למעשה ◆

[294] מתחילים לומר ״משיב הרוח ומוריד הגשם״ בתפלת מוסף של יום טוב האחרון של חג (שמחת תורה), ופוסקים בתפלת מוסף של יום טוב הראשון של פסח. ואסור ליחיד להזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם, עד שיכריז השליח צבור תחלה. לפיכך אם היה חולה או אנוס לא יקדים תפלתו לתפלת הצבור, לפי שאסור להזכיר עד שיאמר השליח צבור. אבל אם יודע שכבר הכריז השליח צבור, אף על פי שהוא לא שמע מזכיר משיב הרוח ומוריד הגשם **(ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ מד הל׳ א)**.

ולהכריז להדיא שיפסקו מלומר מוריד הגשם ג"כ אין נכון מפני שנראה כממאנים בגשמים ע"ד שאמרו אין מתפללין על רוב טובה ע"כ פסק הרמ"א בס"ג שנוהגין שלא להפסיק מלהזכיר גשם עד תפלת המנחה ששמעו כבר מש"ץ שפסק בתפלת מוסף אבל בתפלת מוסף כל הקהל וגם הש"ץ מזכירין הגשם בתפילת לחש כדי שלא יהיה דבר מעורב בין הצבור ואם טעה במעריב של פסח או בשחרית ומוסף ולא הזכיר משיב הרוח ומוה"ג לכו"ע אין חוזר:

עין משפט ז - ש"ע אורח חיים קיז, א

נושא ההלכה: זמן התחלת / סיום שאילת גשמים (בברכת השנים)

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים **ושאלה בברכת השנים**, והבדלה בחונן הדעת, רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, רבי אליעזר אומר: בהודאה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

זמן שאלת גשמים בחו"ל

רא"ש – כל מקום לפי צרכו לגשמים, בבבל שישים אחר תקופה, ובמקומות אחרים שצריכים קודם לכן רשאים לשאול קודם.

רמב"ם – בכל מקום בחו"ל שישים יום אחר התקופה, ובמקומות בודדים שצריכים קודם לכן שואלים בשומע תפלה.

לשון הש"ע

ברכת **(א)** השנים, צריך לומר בה בימות הגשמים: ותן טל ומטר, ומתחילין לשאול מטר בחוצה לארץ **(ב)** בתפלת ערבית **(ג)** של יום ס' אחר תקופת תשרי [295], (ויום התקופה הוא בכלל **(ד)** הס' הגה"מ פ"ב), **(ה)** ובארץ ישראל מתחילין לשאול **(ו)** מליל ז' במרחשון, **(ז)** ושואלין עד תפלת המנחה של ערב יום טוב הראשון של פסח, ומשם ואילך פוסקין מלשאול [296].

הלכה למעשה

[295] בארץ ישראל שהיא ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים, וזקוקים תושביה לגשמים מרובים, לכן מקדימים לשאול טל ומטר החל מליל ז' בחשון, אבל בחו"ל כגון בבל ומצרים וסביבותיהם שאינם צריכים לגשמים כ"כ, אין שואלים טל ומטר אלא עד יום הששים אחר תקופת תשרי, ויום התקופה מכלל הששים הוא, ומתחילים לשאול בתפלת ערבית של יום הששים **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' פא הל' ד)**.

[296] בארץ ישראל שואלים את הגשמים בברכת השנים לומר "ותן טל ומטר לברכה", החל מליל שבעה בחשון, בתפלת ערבית, עד המנחה של ערב יו"ט הראשון של פסח, ועד בכלל. ואע"פ שהיה ראוי להתחיל לשאול טל ומטר תיכף ומיד אחר החג, כדרך שמזכירים "משיב הרוח ומוריד הגשם" החל מתפלת מוסף של שמיני עצרת והלאה, מ"מ תקנו חז"ל לעכב שאלת טל ומטר עד שיעברו חמשה עשר יום אחר החג, כדי שיספיקו עולי רגלים להגיע למחוז חפצם, ולא יעצרם הגשם, ושיערו אז שדרוש חמשה עשר יום כדי להגיע (בתנאי התחבורה של הימים ההם) מירושלים לנהר פרת, גבול מדינת בבל, ששם היה היישוב המרוחק יותר מירושלים, ואף לאחר חורבן בית המקדש היו עדיין כאלה שמתאספים מכל התפוצות לעלות לרגל, ובפרט ליד הכותל המערבי שלא זזה שכינה משם, ומפני תקנת עולים אלה איחרו את השאלה של טל ומטר לשבעה בחשון **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' עו הל' א)**.
מנהג הספרדים ועדות המזרח בברכת השנים, לומר בקיץ "ברכנו", ובחורף "ברך עלינו", וכוללים בה שאלת טל ומטר. והוא מנהג נכון על פי הקבלה. ובנוסח ספרד של האשכנזים אומרים לעולם "ברך עלינו", אלא שבחורף כוללים בה ותן טל ומטר לברכה **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' עח הל' ב)**.
מי שטעה ושאל טל ומטר בברכת השנים תיכף ומיד לאחר החג, קודם שבעה בחשון, אינו צריך לחזור ולהתפלל, כיון שעל כל פנים עונת הגשמים היא. ואפילו נזכר באמצע התפלה, יכול להמשיך להתפלל. ומכל מקום אסירצה יוכל לחזור ולהתפלל בתנאי דנדבה, שיאמר: "אם אני חייב לחזור ולהתפלל, הריני מתפלל לשם חובה, ואם לאו תהיה תפלתי זו לנדבה", ואינו צריך לחדש בה דבר **(יבי"א ח"ה סי' טו, יחו"ד ח"ב סי' י, ה"ע ח"א עמ' קלו, ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' עח הל' ג)**.

משנה ברורה

(א) השנים - הנוסח ושבענו מטובך [מ"א בשם הרא"ש ורש"ל] ובסידור האר"י כתוב מטובה:
(ב) בתפילת ערבית - עיין בבה"ל:
(ג) של יום ס' - כלומר בתפילת ערבית שמתחיל יום ס' ואז יכריז השמש לאחר הקדיש קודם התפלה טל ומטר בכדי שידעו לומר ותן טל ומטר ואם לא הכריז אעפ"כ יאמרו:
(ד) הס' - כלומר יום שנפלה בו התקופה מחשבים מכלל הס' אפילו אם התקופה נופלת בחצי יום או אח"כ רק שיהא קצת קודם הלילה ולעולם ב' ימים בין התקופה להשאלה דאם התקופה ביום א' השאלה בתפילת ערבית השייכה ליום ד':
(ה) ובא"י וכו' - לפי ששם צריך לגשמים לפי שגבוה הוא מכל הארצות משא"כ בגולה ואנו בכל חו"ל בתר בני גולה דבבל אזלינן. בן א"י בחו"ל או להיפך אם דעתו בתוך שנה לחזור שואל כמקומו ואם דעתו אחר שנה שואל כמקום שהוא שם אע"פ שיש לו אשה ובנים בביתו כ"כ הפר"ח והביאו הפמ"ג ובספר ברכי יוסף הסכים בשם כמה גדולים לדעת מהר"ז גוטה ומהר"י מולכו דכל אחד ישאל כבני העיר הנמצא בה ודלא כהפר"ח ע"ש ולכאורה מדברי הבה"ט משמע דהם מיירי דוקא באין דעתו לחזור וצריך לעיין בתשובת דבר שמואל ובס' יד אהרון כי שם מקורם:
(ו) מליל ז' וכו' - ובדיעבד אם לא שאל מחזירין אותו ואינו דומה לערבית של ר"ח דשם הטעם משום דאין מקדשין החודש בלילה [כ"כ בספר ברכ"י ובספר זכור לאברהם מצדד שלא לחזור בדיעבד וכדעת הלק"ט ח"א סימן ע"ג וכמו בהזכרה ע"ש אבל מדברי כמה אחרונים שראיתי לא משמע כן]:
(ז) ושואלים עד וכו' - כלומר ועד בכלל ואין חילוק בפסיקה בין א"י לחו"ל:

עין משפט ח,ט,ל,ס - ש"ע אורח חיים רצד, א

נושא ההלכה: שכח לומר במוצ"ש "אתה חוננתנו" בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. מזכירין גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים, **והבדלה בחונן הדעת**, רבי עקיבא אומר: אומרה ברכה רביעית בפני עצמה, רבי אליעזר אומר: בהודאה.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף כו: עין משפט ה (עמוד 340)

לשון הש"ע

אומרים הבדלה בחונן הדעת, ואם טעה ולא הבדיל משלים תפלתו ואינו חוזר, מפני שצריך להבדיל על הכוס. ואם טעם קודם שהבדיל על הכוס צריך לחזור ולהבדיל בתפלה.

עין משפט י - ש"ע אורח חיים קיד, ה

נושא ההלכה: טעה בימות הגשמים ולא אמר משיב הרוח ומוריד הגשם בתחיית המתים

לשון מקור ההלכה בגמ'

טעה ולא הזכיר גבורות גשמים בתחיית המתים ושאלה בברכת השנים - מחזירין אותו, והבדלה בחונן הדעת - אין מחזירין אותו, מפני שיכול לאומרה על הכוס!

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף כו: עין משפט ג (עמוד 339)

לשון הש"ע

בימות הגשמים, אם לא אמר מוריד הגשם, מחזירין אותו, והני מילי שלא הזכיר טל, אבל אם הזכיר טל, אין מחזירין אותו.

עין משפט נ - ש"ע אורח חיים רו, ו

נושא ההלכה: התחיל בברכה או סיימה ונפל מידו כיצד ינהג משום הוצאת שם שמים לבטלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

כל המברך ברכה שאינה צריכה - עובר משום: (שמות כ') לא תשא!

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

היו לפניו פירות ובירך על אחד מהם וקודם שטעם נפל ונאבד / נמאס

רמב"ם, רא"ש, ר' יונה, ר' מנוח, שיבולי הלקט בשם ר' ניסים גאון, ב"י –
במקרה שאמר "אלקינו מלך העולם" - בין אם היה דעתו לאכול עוד מהם ובין אם לא היה בדעתו לאכול מהשאר, יאמר בשכמל"ו, וצריך לברך ברכה אחרת על הפירות שיאכל.
במקרה שאמר "ברוך אתה ה' " בלבד – יסיים "למדני חוקיך" כדי שיהא כקורא פסוק ולא יזכיר שם שמים לבטלה.

הגהות מיימוניות בשם ר"ת, כל בו, ר' דוד אבודרהם בשם הראב"ד – היה בדעתו לאכול עוד מהם – די לו בברכה ראשונה, דמה לי הוא מה לי אחר.
לא היה בדעתו לאכול עוד מהם – צריך לחזור ולברך כשיאכל מהם.

מה שיעור ההפסק בין הברכה למצוה

שבולי הלקט בשם ר' ניסים גאון – תוך כדי דיבור (שלום עליך רבי) – לא חשיב הפסק.
לאחר כדי דיבור - חשיב הפסק.

בירך על יין על דעת להוציא אחרים וכשטעם ראה שהוא מים

תשובות אשכנזיות – א"צ לחזור ולברך בורא פרי הגפן פעם שניה, מאחר שהיה בדעתו לשתות יין וגם האחרים שבדעתו היה להוציא יש יין לפניהם.

לשון הש"ע

נטל בידו פרי לאוכלו ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד **(כד)** או נמאס, צריך לחזור ולברך **(כה)** אע"פ שהיה מאותו מין לפניו יותר כשברך על הראשון [297]. הגה: **(כו)** רק שלא היה עליו דעתו לאוכלו (הגהות מיימוני פ"ד וכל בו ואבודרהם ותשובת מהרי"ל סי' צ"ב). וצריך לומר: ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד על שהוציא ש"ש לבטלה, ואם אמר כשנפל: ברוך אתה ה', ולא אמר אלהינו, יסיים ויאמר: למדני חוקיך (תהילים קיט, יב), שיהא נראה כקורא פסוק ואין כאן מוציא ש"ש לבטלה. אבל העומד על אמת המים מברך ושותה, אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך, מפני שלכך נתכוון תחילה [298]. הגה: ועיין לעיל סי' ר"ט סעיף א' אם ברך בטעות מה דינו.

משנה ברורה

(כד) או נמאס - וה"ה במצאו שנרקב ואינו ראוי לאכילה כלל ונוטל אחר דאם עדיין קצת ראוי לאכילה צריך לאכול ממנו כדי שלא יהא ברכתו לבטלה [עט"ז]:
(כה) אע"פ שהיה וכו' - ר"ל אפ"ה לא אמרינן דיהיה חל ברכתו על הכל והטעם עיין בה"ל:
(כו) רק שלא היה דעתו - ר"ל שלא היה דעתו בפירוש בשעת ברכה על כולם רק בסתמא דאם היה בדעתו בשעת ברכה לאכול גם השאר א"צ לחזור ולברך [ואפילו כשלא היה מונח לפניו אז על השלחן] ועיין בבה"ל דיש כמה

הלכה למעשה

[297] נטל בידו פרי לאוכלו, ובירך עליו, ונפל מידו ונאבד, או נמאס, והביאו לו פרי אחר , צריך לחזור ולברך, אף אם הפרי היה לפניו בעת שבירך בתחילה. ולכן אם בירך על כוס משקה, והחליפוהו בכוס אחר עם משקה, או שנפל הכוס מידו ונשפך, והביאו לו מיד כוס אחר, חוזר ומברך. ואם היה לפניו, יברך אם לא היה בדעתו לשתות ממנו **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תסא , עמ' תשמה)**.

[298] העומד לפני המעיין, מותר לו לברך על המים, אע"פ שהמים ששותה לא היו לפניו כשבירך, מפני שלכך נתכוין מתחלה **(חזו"ע ברכות עמ' קעג אות ד, ילקו"י הל' ברכות עמ' תסד)**.

ראשונים שסוברין דאפילו בסתמא ג״כ א״צ לחזור ולברך דכיון שהיה מונח לפניו על השלחן הוי כדעתו בהדיא על הכל. וספק ברכות להקל. בירך על פירות ובעודו מברך הביאו לו פירות יותר יפים יאכל מהראשונים תחלה כיון שבירך עליהם אף שהיה דעתו לפטור היפים. ואם לא היה דעתו לפטור היפים צריך לחזור ולברך עליהם [מ״א] והא״ר מצדד דא״צ לחזור ולברך כיון שהוא מין אחד. בירך על המים ושמע שיש מת בעיר ישתה מעט מן המים וישפוך השאר ואם אמרו לו שהתקופה נופלת ויש אז חשש סכנה לשתות המים ימתין מעט עד שתעבור התקופה ואח״כ ישתה ואפילו למ״ד שיש חשש סכנה אף בכה״ג כיון שהיו אז המים תלושים מן הקרקע אפ״ה ש״ד כי שומר מצוה לא ידע דבר רע:

עין משפט נ - ש״ע אורח חיים רטו, ד

נושא ההלכה: חומרת איסור ברכה שאינה צריכה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

כל המברך ברכה שאינה צריכה - עובר משום: (שמות כ׳) לא תשא!

לשון הש״ע

כל המברך **(יח)** ברכה שאינה צריכה, הר״ז נושא שם שמים **(יט)** לשוא, והרי הוא **(כ)** כנשבע לשוא **(כא)** ואסור לענות אחריו אמן [299].

משנה ברורה

(יח) ברכה שאינה צריכה - כגון שמברך בתוך הסעודה על דברים שנפטרו כבר ע״י ברכת המוציא דזו הברכה שלא לצורך היא כלל ועוד כתבו הפוסקים דאפילו אם עכשיו לא היה הברכה לבטלה ג״כ היא לפעמים בכלל ברכה שאינה צריכה כגון אם שלחנו ערוך לפניו ודעתו לילך וליטול ידיו ולאכול ולוקח קודם הנטילה ומברך על דברים שדעתו לאכלם בתוך הסעודה ג״ז אסור דגורם ברכה שאינה צריכה וכ״ש המפסיק בין הברכה לעשיה דגורם שתתבטל הברכה הראשונה לגמרי בודאי אסור ועיין לעיל בסימן מ״ו במ״ב סקי״ד ובמ״א בסימן זה לענין השלמת מאה ברכות בשבת:

(יט) לשוא - ר״ל אף שהוא מברך כסדר נוסח הברכה בדרך הודאה ושבח כיון שאינה צריכה וכ״ש אם הזכיר שם השם לבטלה ח״ו ולא דוקא שם של ד׳ אותיות ה״ה שארי השמות ג״כ בכלל איסור הזה. וה״ה אם הוציא השם בלשון לעז לבטלה דהיינו שלא בדרך שבח והודאה ג״כ יש איסור (אחרונים). כתב הא״ר בשם ס״ח אם תשמע שחברך מזכיר השם אל תכנס

תוך דבריו לומר עשה לי כך וכך שהרי עי״ז ישתוק לשמוע דבריך ואתה גורם שיוציא שם שמים לבטלה אבל אם תשמע שחברך הזכיר שם השם לקלל את חבירו אז תפסיק דבריו כי יחטא כשיקלל:

(כ) כנשבע לשוא - הוא לשון הרמב״ם ומקורו ממה דאיתא בגמרא כל המברך ברכה שא״צ עובר משום לא תשא את שם וגו׳ ומ״מ דעת כמה ראשונים דעיקר האיסור הוא מדרבנן כיון שהוא מזכירו בברכה דרך שבח והודאה וקרא אסמכתא בעלמא אבל אם הוא מזכירו להשם ח״ו לבטלה בלא ברכה לכו״ע יש בו איסור תורה שהוא עובר על מ״ע דאת ה׳ אלהיך תירא שהיא אזהרה למוציא שם שמים לבטלה כדאיתא בתמורה [דף ד׳] כי זהו מכלל היראה שלא להזכיר שמו הגדול כ״א בדרך שבח והודאה מה שמחויב אבל לא לבטלה. ומ״מ בין לדעת הרמב״ם ובין לשארי פוסקים אם נסתפק לו על איזה ברכה אם בירך או לא אם הוא דבר שהוא דאורייתא חוזר ומברך ואם הוא דרבנן לא יחזור ויברך ומשמע מכמה אחרונים דאיסור יש בדבר לחזור ולברך. כתבו האחרונים דאפילו יש

◆ הלכה למעשה ◆

[299] כל המברך ברכה שאינה צריכה, הרי זה נושא שם שמים לשוא והרי הוא כנשבע לשוא ואסור לענות אחריו אמן. ולדידן איסור ברכה לבטלה הוי מן התורה, ולפיכך החמירו בספק ברכות ואמרו דשב ואל תעשה עדיף **(ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תקמז)**.

הלומד בש״ס ובמדרשי חז״ל, ופוגע בפסוקים שיש בהם אזכרות שם שמים, יש לו לקראם כקריאתן בתנ״ך בהזכרת שם שמים, ואין להחמיר בזה ולכנות ולבטאת ״אלוקים״ בקו״ף ולא בה״א, או לומר ״אדושם״, או ״המוני״, שהואיל ומדינא שרי, המחמיר יוצא שכרו בהפסדו, דהוי כמכנה שם כלפי מעלה. אולם אזכרות שבמטבע ברכות המובאים בש״ס ובמדרשי חז״ל ובפוסקים, אין לקראם כי אם בכינוי ״השם״. וכמו כן יכנה לומר אלוקים, או אלוקינו בקו״ף. והוא הדין בזה למי שדורש ברבים, ומזכיר בדרשתו איזה פסוק, שרשאי לומר שם ה׳ כקריאתו, ולא יכנה לומר ״השם״ וכיו״ב. ואפילו אם אינו אומר פסוק שלם, אלא חלקו בלבד, רשאי להזכיר שם ה׳ או אלוקים בה״א **(יבי״א ח״ג סי׳ יד, ח״ח סי׳ כד, חזו״ע ברכות עמ׳ תקיג, ילקו״י הל׳ ברכות עמ׳ תקמח הל׳ ט-י)**.

ספק ספיקא להצריך ברכה כגון ספק אכל כזית או לא ואת"ל לא אכל שמא הלכה דעל בריה אפילו פחות מכזית מברכין אפ"ה ספיקו להקל ולא יברך:

(כא) ואסור לענות אחריו - דלא עדיף מתינוק שמזכיר השם דרך לימודו דלא עשה איסור בהזכרתו ואפ"ה אין לענות אמן אחריו דאין שם ברכה עלה כ"ש זה דעשה איסור דהוציא ש"ש לבטלה [הגר"א]:

הלכות
דף לג:

עין משפט ב - ש"ע אורח חיים תצא, ב

נושא ההלכה: אמירת "ותודיענו" ביו"ט שחל להיות במוצ"ש

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רב יוסף: אנא לא האי ידענא ולא האי ידענא, אלא מדרב ושמואל ידענא דתקינו לן מרגניתא בבבל: ותודיענו ה' אלהינו את משפטי צדקך ותלמדנו לעשות חקי רצונך, ותנחילנו זמני ששון וחגי נדבה ותורישנו קדושת שבת וכבוד מועד וחגיגת הרגל, בין קדושת שבת לקדושת יום טוב הבדלת ואת יום השביעי מששת ימי המעשה קדשת, הבדלת וקדשת את עמך ישראל בקדושתך, ותתן לנו וכו'.

לשון הש"ע

יום טוב שחל להיות במוצאי שבת **(ד)** אומר באתה בחרתנו, ותודיענו.

משנה ברורה

(ד) אומר באתה בחרתנו ותודיענו - והוא דוגמת אתה חוננתנו שמזכירין במו"ש בברכת אתה חונן וע"כ דינו ג"כ כאתה חוננתנו שאם טעה ולא אמרו אין מחזירין אותו שיכול לומר אח"כ קידוש על הכוס ושם נזכר הבדלה ג"כ ועיין לעיל בריש סימן רצ"ד בבה"ל ד"ה ואם טעה:

עין משפט ד - ש"ע אורח חיים קכא, ב

נושא ההלכה: האומר "מודים מודים" בתפלתו

לשון מקור ההלכה בגמ'

משנה. האומר על קן צפור יגיעו רחמיך ועל טוב יזכר שמך, **מודים מודים - משתקין אותו**.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

האומר מודים מודים משתקין אותו אם יש חילוק בין ציבור ליחיד

טור – אין לחלק בין אם הוא ביחיד או בציבור, כיון שבגמרא דידן לא חילקו.

תוספות – בציבור – משתקין אותו.
ביחיד – אין משתקין אותו.

לשון הש"ע

האומר מודים מודים, **(ה)** משתקים אותו[300].

משנה ברורה

(ה) משתקין אותו - אף אם לא השתחוה ב' פעמים ובין לכפול המלות ובין לכפול ענין וענין הכל אסור דמיחזי כשתי רשויות:

הלכה למעשה

[300] האומר מודים מודים משתקין אותו, ואין הבדל בזה בין אומר כן בציבור לבין אם אומר כן ביחיד **(ילקו"י תפלה כרך ב' עמ' קכג הל' ב)**.

עין משפט ה - ש"ע אורח חיים רכב, ג

נושא ההלכה: לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנן: חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה.

לשון הש"ע

חייב אדם לברך על הרעה בדעת שלמה ובנפש חפצה, **(ד)** כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי השם היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל מאהבה מה שגזר עליו השם נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את השם, שהיא שמחה לו [301].

משנה ברורה

(ד) כדרך שמברך וכו' - כי באמת כל היסורין בין בגוף ובין בממון הוא הכל כפרה על העונות כדי שלא יצטרך להתיסר לע"ל ששם העונש הוא הרבה יותר גדול וכדאיתא במדרש יצחק תבע יסורין [היינו שהוא הכיר גודל מדת הדין שלעתיד וכעין זה אמר ג"כ דהע"ה סמר מפחדך בשרי וממשפטיך יראתי ותבע בעצמו יסורין כדי שינקה מכל וכל ולא יצטרך לפחוד עוד] א"ל הקב"ה חייך דבר טוב אתה מבקש וממך אני מתחיל שנאמר ויהי כי זקן יצחק ותכהין עיניו מראות:

עין משפט ו - ש"ע אורח חיים קיג, ט

נושא ההלכה: המוסיף על תארי הקב"ה הנאמרים בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

ההוא דנחית קמיה דרבי חנינא, אמר: האל הגדול הגבור והנורא והאדיר והעזוז והיראוי החזק והאמיץ והודאי והנכבד. המתין לו עד דסיים, כי סיים אמר ליה: סיימתינהו לכולהו שבחי דמרך? למה לי כולי האי? אנן הני תלת דאמרינן - אי לאו דאמרינהו משה רבינו באורייתא, ואתו אנשי כנסת הגדולה ותקנינהו בתפלה - לא הוינן יכולין למימר להו, ואת אמרת כולי האי ואזלת! משל, למלך בשר ודם שהיו לו אלף אלפים דינרי זהב, והיו מקלסין אותו בשל כסף, והלא גנאי הוא לו!

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

להוסיף על תארי ה' יתברך בתפלה / ביחיד

רא"ש, ר"י, רשב"א בשם ר' האי, שבלי הלקט – בתפלה- אסור.
ביחיד (בינו לבין עצמו כשאינו בתפלה) – מותר.

* **מהר"י אבוהב** – והטעם הוא מפני שכשהוא מתפלל בינו לבין עצמו ואומר תוארים, נראה שאינו אומר אותם אלא לפי שאלו התוארים דרושים לבקשתו משא"כ בתפלה, שהרי בברכה ראשונה התארים אינם אלא להזכיר שבחו של ה', שהרי בברכות ראשונות עצמן אין אנו שואלים שום צורך.

רמב"ם – בין ביחיד ובין בתפלה אסור להוסיף על שבחי ה' יתברך *.

* **ב"י** – נראה שנהגו העולם כדברי ר"י ולא כהרמב"ם.

במה אסור/ מותר להאריך

ר' יונה בשם יש מפרשים – בשמות תואר (כגון גדול, גיבור וכדו') – אין לו להאריך.

◆ הלכה למעשה ◆

[301] חייב אדם לברך על הרעה כשם שמברך על הטובה. וחייב לברך על הרעה בדעה שלימה ובנפש חפיצה כדרך שמברך בשמחה על הטובה, כי הרעה לעובדי ה' היא שמחתם וטובתם, כיון שמקבל באהבה מה שגזר עליו הקב"ה, נמצא שבקבלת רעה זו הוא עובד את ה', שהיא שמחה לו **(ילקו"י הל' ברכות עמ' תקצה)**.

דברי שבח (כגון שעשה עמנו ניסים ונפלאות ומספר אותם) – יכול להאריך *.
* **ר' יונה** – חותם בברכה בדברי השבח (כגון מחיה המתים, רופא חולים וכדו') – אסור להאריך.
אינו חותם בברכה – יכול להאריך ואין בכך כלום.

וכתב ר' יונה שהנכון לצאת מידי ספק אם ירצה להאריך בשבח ה' שיאמר אותו בפסוקים.

לשון הש"ע

אין להוסיף על תאריו של הקב"ה, יותר מהאל הגדול הגבור והנורא, ודוקא בתפלה, מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים, אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו, לית לן בה, ומכל מקום נכון למי שירצה להאריך בשבחי המקום, שיאמר אותו בפסוקים [302].

עין משפט ח - ש"ע אורח חיים סא, ט

נושא ההלכה: איסור אמירת "שמע" פעמיים

לשון מקור ההלכה בגמ'

אמר רבי זירא, כל האומר שמע שמע - כאומר מודים מודים דמי. מיתיבי: הקורא את שמע וכופלה - הרי זה מגונה. מגונה הוא דהוי, שתוקי לא משתקינן ליה! - לא קשיא: הא - דאמר מילתא ותני לה, והא - דאמר פסוקא פסוקא ותני ליה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

פירוש האומר שמע שמע שתי פעמים

רש"י – אומר מילה וחוזר ושונה – מגונה, אך אין משתקין אותו.
אמר פסוק שלם וחוזר ושונה – משתקין אותו, דמחזי כשתי רשויות.

רי"ף, רמב"ם, ר"ח, תוספות בשם בה"ג - אמר מילה – משתקין אותו.
אמר פסוק שלם וחוזר ושונה – מגונה, אך אין משתקין אותו.

עד היכן יש ליזהר מלכפול

כלבו, סמ"ק – דוקא בפסוק ראשון של שמע, אבל מפסוק ראשון ואילך אין לחוש.

לשון הש"ע

אסור לומר **(כב)** שמע ב' פעמים, **(כג)** בין שכופל התיבות שאומר שמע שמע בין שכופל **(כד)** הפסוק ראשון [303].

הלכה למעשה

[302] אין להוסיף על תאריו של הקדוש ברוך הוא יותר מהאל הגדול הגבור והנורא, ודוקא בתפלה מפני שאין לשנות ממטבע שטבעו חכמים. אבל בתחנונים או בקשות ושבחים שאדם אומר מעצמו, לית לן בה **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב סימן קיג הל' יב).**

[303] אסור לומר שמע ב' פעמים, אפילו אם לא כיון בראשונה, בין שכופל התיבות, שאומר שמע שמע, בין שכופל הפסוק הראשון. והכופלים פסוק "שמע ישראל" באשמורת בסליחות וביום הכפורים בתפלת הנעילה, יש ללמדם שלא יאמרו ב' פעמים פסוק שמע ישראל. אבל נהגו לכפול בתפלת הנעילה ביוהכ"פ ז' פעמים פסוק ה' הוא האלהים. ומנהג כשר הוא. ובעת שקורא שנים מקרא ואחד תרגום יכול לכפול הפסוק כמו שכופל שאר הפסוקים. וכשקורא קריאת שמע שעל המטה, מותר לקרוא את כל הפרשה, ולחזור ולקרותה **(ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקלט).**
הקורא קריאת שמע ולא כיון לבו בפסוק ראשון בפשטו של דברים, לא יצא ידי חובתו, וחוזר וקורא. וכדי שלא יהיה נראה כשתי רשויות, ישהה מעט כדי הילוך ארבע אמות, ויחזור ויאמר פסוק ראשון, או שיאמרנו בפעם השניה בלחש. אבל לא ימשיך ויקרא כל פרשה ראשונה, ואחר כך יחזור ויאמר שמע

משנה ברורה

(כב) שמע ב"פ - משום דנראה כאלו מקבל עליו שתי רשויות ח"ו ואם לא כיון מעיקרא יחזור ויקרא בלחש ואם ליכא שומעין אפילו בקול רם מותר אבל אם כיון מעיקרא אפילו בלחש אסור ובסליחות מותר לומר שמע בכל פעם שאומר ויעבור דכיון שמפסיק הרבה בינתים לא מיחזי כשתי רשויות. ועיין בט"ז בסימן ס"ג ס"ג שכתב ג"כ דאם ממתין איזה זמן בין הקריאה ראשונה לשנייה שרי דאין משתקין אותו אא"כ קורא ב"פ רצופים ואפילו מגונה נמי לא הוי:

(כג) בין שכופל - ובדיעבד בכפילת הפסוק יצא ובכפילת התיבות צ"ע ועי' בבה"ל:

(כד) הפסוק ראשון - איתא בב"י דמפסוק ראשון והלאה אין חשש ומלשון הרי"ף לכאורה לא משמע כן עי"ש ועיין במגן גבורים שגם המאירי מחמיר בזה אך על מטתו בודאי אין להחמיר בזה:

ישראל, מפני שיש בזה חשש הפסק **(ה"ע ח"א עמ' קח הל' ה, ילקו"י הל' פסוקי דזמרה עמ' תקלג בהערה)**.

הלכות
דף לד.

עין משפט א,ז - ש״ע אורח חיים קכו, ב

נושא ההלכה: ש״ץ שטעה ואינו יודע לחזור למקום שטעה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

משנה. (האומר: יברכוך טובים - הרי זה דרכי מינות.) **העובר לפני התיבה וטעה - יעבור אחר תחתיו**, ולא יהא סרבן באותה שעה. מהיכן הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה זה. העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף, ואם אין שם כהן אלא הוא - לא ישא את כפיו. ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו - רשאי.

אמר רב הונא: טעה בשלש ראשונות - חוזר לראש, באמצעיות - חוזר לאתה חונן, באחרונות - חוזר לעבודה, ורב אסי אמר: אמצעיות אין להן סדר.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעה שליח הציבור ומעלים אחר תחתיו האם צריך להעלות דוקא מי שכיון לכל תפלת הש״ץ הקודם

ב״י – אפילו אם לא נמצא אדם שכיון לכל התפלה מותר להעלותו במקום ש״ץ הקודם, וממשיך בכל גוונא ממקום שפסק הקודם, מפני טורח ציבור.

לשון הש״ע

ש״צ שטעה **(ז)** ואינו יודע לחזור למקומו, יעמוד אחר **(ח)** תחתיו (כדרך שנתבאר לעיל (ט) סי׳ נ״ג), ומתחיל **(י)** מתחלת הברכה שטעה זה, אם היה הטעות באמצעיות, היה בג׳ ראשונות, **(יא)** מתחיל בראש,ואם בג׳ אחרונות, מתחיל רצה [304].

משנה ברורה

(ז) ואינו יודע וכו׳ - ר״ל שהוא נבהל ואינו יודע לחזור אף לאחר שמזכירין אותו וכנ״ל:
(ח) תחתיו - ולכתחילה טוב שיהיה אותו האחר מי שכיון לכל התפלה עם הש״ץ ולא שח בשעה שהיה ש״ץ מתפלל ואם לא נמצא כזה יקחו אף מי שלא כיון בזה ואפ״ה גם בזה לא יתחיל אלא מתחלת הברכה מפני טורח הצבור:
(ט) סימן נ״ג - ר״ל דמבואר שם בסי״ז דלא יהיה סרבן באותה שעה:
(י) מתחלת הברכה - ואפילו אם לא טעה אלא בסוף שקריאת אותה ברכה כמאן דליתא דמי ואין חילוק בין שטעה או שנחלש ואינו יכול לגומרה והוצרך אחר לעמוד תחתיו ולכן בימים נוראים שלפעמים נחלש הש״ץ באמצע הפיוטים ועומד אחר תחתיו צריך ליזהר שיתחיל העומד מתחלת הברכה מאתה בחרתנו ולא יחזור הפיוטים ומ״מ בדיעבד אם התחיל במקום שנשתתק ולא מראש אתה בחרתנו כיון שעדיין לפני השני לומר בסוף סליחות מחל לעונותינו אין להקפיד במה שקיצר באמצעיות:
(יא) מתחיל בראש וכו׳ - דג׳ ראשונות וג׳ אחרונות חשובות כחדא ברכה ואין לחלק חדא ברכה לשני אנשים ומשו״ה אין חילוק בין שטעה ודילג ברכה אחת מהג׳ ברכות או שטעה ונשתתק בהם באמצע ברכה או בין ברכה לברכה בכל גווני בג׳ ראשונות חוזר לראש ובאחרונות חוזר לרצה כ״כ בנשמת אדם כלל כ״ה וכ״כ הגרע״א בחידושיו שהורה לחזן שנחלש ביוה״כ בתפילת שחרית בפייט של סדר קדושה והוצרך אחר לירד לפני התיבה שיחזור מראש התפילה ובלא אמירת הפייט ועיין בבה״ל. ש״ץ שהוא כהן ובאמצע התפילה נודע שמת אחד בבתים הסמוכים אם אפשר לסתום הפתחים והחלונות של בהכ״נ או של בית שהמת שם ואע״פ שיש עוד טומאה דרבנן א״צ להודיע להש״ץ עד שיגמור תפילתו [ומיהו ודאי אם סיים תפילתו בלחש ולא התחיל עדיין בקול רם יאמרו לו ויצא ויחזור אחר בקול רם] אבל אם א״א ליזהר בזה צריך לצאת ואפילו באמצע התפלה והשני העומד תחתיו יתחיל מתחלת ברכה אם הוא באמצעיות:

הלכה למעשה

[304] שליח צבור שטעה בתפלת החזרה, ונבהל, עד שאינו יכול להמשיך בתפלת החזרה, וכן מי שקולו נצרד באמצע החזרה, יעמוד אחר תחתיו, ויתחיל מתחלת הברכה שטעה הראשון, אם היה זה בברכות האמצעיות. אבל אם היה בשתי ברכות ראשונות, חוזר לראש, ואם היה אחר סדר קדושה, כגון שטעה בברכת אתה קדוש, זה שעומד במקומו מתחיל מברכת אתה קדוש, שכיון שענו כל הקהל קדושה, ברכת אתה קדוש נחשבת כתחלת הברכה. ואם טעה בשלש ברכות אחרונות, מתחיל מברכת רצה. והוא הדין אם נתעלף השליח צבור או נשתתק, זה שעומד תחתיו מתחיל להתפלל על הדרך שביארנו **(יבי״א ח״א סי׳ ח אות ה, יחו״ד ח״ו סי׳ לח, ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ רו הל׳ ד)**.

עין משפט ב - ש״ע אורח חיים נג, יז

נושא ההלכה: כשנתבקש להחליף ש״ץ שטעה לא יסרב באותה שעה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

העובר לפני התיבה וטעה - יעבור אחר תחתיו, **ולא יהא סרבן באותה שעה.** מהיכן הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה זה.

לשון הש״ע

אם טעה ש״צ וצריכין להעמיד אחר תחתיו, אותו שמעמידין תחתיו **(א)** לא יסרב.

ביאור הלכה

(א) לא יסרב - שלא להפסיק בתפלה:

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים קיט, ג

נושא ההלכה: המדלג או טועה באחת מברכות אמצעיות של תפלת שמו״ע

לשון מקור ההלכה בגמ׳

העובר לפני התיבה וטעה - יעבור אחר תחתיו, ולא יהא סרבן באותה שעה. **מהיכן הוא מתחיל? מתחלת הברכה שטעה זה.**

לשון הש״ע

(יג) אם דילג או טעה בברכה אחת מהאמצעיות, אינו צריך לחזור אלא **(יד)** לראש הברכה שטעה או שדילג, ומשם ואילך יחזור **(טו)** על הסדר.

משנה ברורה

(יג) אם דילג - פי׳ שדילג הברכה לגמרי וטעה פי׳ ששינה בה בענין שצריך לחזור מחמת זה ועיין מה שכתבנו לעיל בסימן ס״ח במ״ב סק״א ותרווייהו איירי בשוגג דבמזיד צריך לחזור לתחלת י״ח כמש״כ סימן קי״ד ס״ז:

(יד) לראש הברכה - ואם נזכר בטעותו בעוד שהוא עומד עדיין בהברכה יחזור למקום שטעה לבד:

(טו) על הסדר - ואפילו אם לא נזכר עד אחר כמה ברכות צריך לחזור ולומר כולן אחריה שאם יאמר אותה ברכה לבדה במקום שנזכר נמצא ששינה סדרן של ברכות ולא יצא י״ח שסדר ברכות הוא מאנשי כנה״ג וסמכו סדרן על המקראות:

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים קכח, יט

נושא ההלכה: אם רשאי ש״ץ לענות אמן אחר ברכת כהנים

לשון מקור ההלכה בגמ׳

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף, ואם אין שם כהן אלא הוא - לא ישא את כפיו. ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו - רשאי.

לשון הש״ע

אין ש״צ רשאי לענות אמן **(עא)** אחר ברכה של כהנים [305].

משנה ברורה

(עא) אחר ברכה של כהנים - שמא תתבלבל דעתו ולא ידע להקרות אח״כ פסוק ב׳ או ג׳ ואם מתפלל מתוך הסידור ומובטח לו שלא תתבלבל דעתו רשאי לענות אמן דאמן זה אינו חשיב הפסק דהוא צורך תפלה ועל אמן של הברכה אשר קדשנו בקדושתו וכו׳ יש מחמירין שבכל גווני לא יענה משום הפסק בתפלה ושאני אמן של הב״כ גופא דלא הוי הפסק שהוא מורה על קבלת הברכה:

עין משפט ה - ש״ע אורח חיים קכח, כ

נושא ההלכה: ש״ץ שהוא כהן לענין נשיאת כפיים

לשון מקור ההלכה בגמ׳

העובר לפני התיבה לא יענה אמן אחר הכהנים מפני הטרוף, **ואם אין שם כהן אלא הוא - לא ישא את כפיו. ואם הבטחתו שהוא נושא את כפיו וחוזר לתפלתו - רשאי.**

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ש״צ כהן שעלה לדוכן ומקריא לו אחר ברכת כהנים מי מסיים לומר ברכת שים שלום

מהר״ם – המקריא.
רש״י – החזן.
מהרי״ל – אם המקריא כיון לתפלת הש״ץ מתחילה ועד סוף, עדיף שהמקריא יסיים ברכת שים שלום.

לשון הש״ע

אם ש״צ כהן, אם יש שם כהנים אחרים, **(עב)** לא ישא **(עג)** את כפיו,(ולא יאמרו לו לעלות או ליטול ידיו, (עד) אבל אם אמרו לו צריך לעלות, (עה) דהוא עובר בעשה אם אינו עולה) (מרדכי פרק הקורא עומד והגהות מיימוני פרק ט״ו דתפלה ואגור). ואפי׳ אין שם כהן אלא הוא, לא ישא את כפיו אא״כ **(עו)** מובטח לו שיחזור לתפלתו בלא טירוף דעת, שאם הוא מובטח בכך כיון שאין שם כהן אלא הוא ישא את כפיו כדי שלא תתבטל נשיאות כפים. וכיצד יעשה, יעקור רגליו **(עז)** מעט בעבודה,

◆ הלכה למעשה ◆

[305] אין השליח ציבור עונה ״אמן״ אחר הכהנים, בין אחר ברכת ״אשר קדשנו בקדושתו של אהרן״, ובין אחר כל אחד מהפסוקים של ברכת כהנים. אבל יחיד המתפלל עם חזרת השליח ציבור, והגיע עמו לחתימת ״הטוב שמך ולך נאה להודות״, יקשיב לברכת הכהנים ויענה ״אמן״ בין אחר ברכת המצוה של הכהנים, ובין אחר כל אחד מפסוקי ברכת כהנים. וכן אם מזמינים בעל קול ערב להקריא לכהנים פסוקי ברכת כהנים, והשליח ציבור עומד ושותק ומכוין לברכת הכהנים, (ויש סמך למנהג זה, וכמו שנתבאר במקום אחר), רשאי השליח ציבור לענות ״אמן״, בין אחר ברכת המצוה, ובין אחר כל פסוק מפסוקי ברכת כהנים, הואיל ואין כאן חשש טירוף. והמקריא לכהנים לא יענה אחריהם שום אמן, זולת אחר הפסוק האחרון **(יבי״א ח״ח סי׳ יב, ה״ע ח״א עמ׳ רח, ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ שס הל׳ צ)**.

ויאמר עד ולך נאה להודות, **(עח)** ויעלה לדוכן **(עט)** ויברך ברכת כהנים,ויקרא לו אחר,ומסיים החזן: שים שלום. ואם המקרא כוון לתפלת ש״צ מתחלה ועד סוף, **(פ)** עדיף טפי (פא) שיסיים המקרא שים שלום [306].

משנה ברורה

(עב) לא ישא - שמא לא יוכל לכוין לחזור לשים שלום שדעתו מטורפת מאימת הצבור ואפילו אם בטוח הוא בעצמו שלא תטרף דעתו ג״כ לא רצו חכמים להקל בזה לעקור ממקומו ולעלות לדוכן היכי שיש כהנים אחרים בביהכ״נ ולא תתבטל הנשיאת כפים:

(עג) את כפיו - אלא הוא עומד ואחר שאינו כהן מקרא כמ״ש סכ״ב:

(עד) אבל אם א״ל וכו׳ - ומיירי כשאמרו לו בברכת רצה או קודם לכן אבל אם אמרו לו אחר סיום ברכת רצה אינו רשאי לעלות כמ״ש ס״ח [מ״א וש״א] ועיין לעיל בסק״ט דעת א״ר בשם מהר״מ מינץ בזה:

(עה) דהא עובר בעשה - ומפני זה צדדו האחרונים דאפילו אם אינו מובטח לחזור לתפלתו ג״כ יעלה לדוכן דמפני חשש טירוף ובלבול התפלה שכל עיקרה אינה אלא מד״ס אין לו לעבור על עשה דאורייתא ובפרט השתא שמתפללין מתוך הסידור בודאי יעלה:

(עו) מובטח לו שיחזור - ולדידן שמתפללין מתוך הסידור הוי כמובטח לו שיחזור לתפלתו ומ״מ כשיש כהנים אחרים לא יעקור רגליו דהא אף במובטח לא שרינן אלא בדליכא כהן אחר:

(עז) מעט בעבודה - לילך לצד הדוכן והטעם משום הא דאיתא לעיל בס״ח ע״ש:

(עח) ויעלה לדוכן - היינו שיעקור רגליו לגמרי ויעמוד על הדוכן פנים נגד פנים כדין:

(עט) ויברך ב״כ ויקריא לו אחר - היינו שיברך ברכת אשר קדשנו וכו׳ ואח״כ מקריא לו אחר תיבה בתיבה אבל אין לומר שמקריא לו תיבת כהנים בתחלה דהא כיון שאין שם אלא הוא הרי פסקינן לעיל בס״י דלאחד אינו קורא כהנים:

(פ) עדיף טפי - קאי על מובטח הנזכר מתחלה וקאמר דאע״ג דבמובטח החזן עצמו יורד אח״כ מן הדוכן ומסיים שים שלום כ״ז הוא אם המקרא לא כוון לשמוע תפלת הש״ץ מתחלה ועד סוף וכ״ש כששח באמצע ולכך לא יכול לסיים שים שלום דהא חסרו לו הברכות שלפניה אבל אם המקרא כוון מתחלה ועד סוף הרי שומע כעונה ולכן עדיף טפי שהוא בעצמו יסיים גם שים שלום כדי שלא תהיה התפלה מופסקת בהליכת הש״ץ מהדוכן למקומו לפני התיבה וה״ה דצריך שיכוין הש״ץ לשמוע מה שאומר המקרא שים שלום דאל״כ תהיה תפלת הש״ץ מתחלתה עד שים שלום בלבד:

(פא) שיסיים המקרא שים שלום - ודעת הגר״א בביאורו דטוב יותר שיסיים הש״ץ בעצמו תמיד וכן בדה״ח וח״א וש״א כולם הזכירו בסתמא שיסיים החזן בעצמו ולא הזכירו עצה זו המבוארת בש״ע:

הלכה למעשה

[306] אם השליח צבור כהן, ואין שם כהן אלא הוא, אם הוא מתפלל מתוך הסידור הרי מובטח לו שלאחר שישא כפיו יוכל לחזור לתפלתו ללא בלבול וטירוף דעת מאימת הצבור, לכן יעקור רגליו מעט בברכת רצה, וישא כפיו, ויברך ברכת כהנים, כדי שלא תתבטל ברכת כהנים מהצבור. ויקריא לו אחד מהקהל. ואין השליח צבור צריך ליטול ידיו סמוך לנשיאת כפים, וגם לא קודם החזרה. אך היכא דאפשר נכון לחוש לדברי הזוהר ומרן השלחן ערוך, וליטול ידיו בין לחש לחזרה. אבל אם יש שם כהנים אחרים, אפילו אם הוא מתפלל מתוך הסידור ומובטח לו שיוכל לחזור לתפלתו לאחר שישא כפיו, אינו רשאי להפסיק כדי לישא כפיו, [שלא התירו לסמוך על הבטחתו שיחזור לתפלתו כשיש שם כהן אחר, ואפשר לברכת כהנים שתתקיים על ידי הכהן האחר]. ואף על פי שישראל קורא ״כהנים״ כשהכהנים עולים לדוכן, אין השליח צבור הכהן עובר על מצות עשה של ברכת כהנים כשאינו עולה יחד עם יתר הכהנים, לפי שאין כוונת הקורא ״כהנים״ אלא לשאר הכהנים, ולא לשליח צבור שנמצא בחזרת התפלה. (ואמנם במושב זקנים שאין שומעים את קולם של הכהנים האחרים, יכול השליח צבור לומר ברכת כהנים אף שיש שם כהנים אחרים) **(יבי״א ח״ט סי׳ קח אות סו, ה״ע ח״א עמ׳ רי, ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ שח אות נו ועמ׳ רלא הל׳ יב)**.

עין משפט ו - ש״ע אורח חיים נג, טז

נושא ההלכה: שצריך לסרב מעט כשביקשוהו להיות ש״ץ

לשון מקור ההלכה בגמ׳

גמרא. תנו רבנן: העובר לפני התיבה - צריך לסרב, ואם אינו מסרב - דומה לתבשיל שאין בו מלח, ואם מסרב יותר מדאי - דומה לתבשיל שהקדיחתו מלח. כיצד הוא עושה - פעם ראשונה יסרב, שניה מהבהב, שלישית - פושט את רגליו ויורד.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

ש״ץ קבוע האם צריך להמתין שיקראוהו לעלות ולהתפלל

טור, ב״י – א״צ להמתין אלא הוא מעצמו עולה, ואדרבה אין ראוי לו להמתין שיבקשוהו לעבור לפני התיבה, מפני שנראה שאינו סומך על הציבור שמינוהו לכך.

אם המבקש ממנו לעלות ולהתפלל הוא אדם גדול

רא״ה, ב״י – אין מסרב לו כלל, אלא יעלה מיד.

לשון הש״ע

מי שאינו ש״צ קבוע צריך **(מד)** לסרב מעט קודם שירד לפני התיבה, ולא יותר מדאי, אלא פעם ראשונה מסרב וכשיאמרו לו פעם שניה, מכין עצמו כמו שרוצה לעמוד, ובפעם שלישית יעמוד. ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול, אינו מסרב לו **(מה)** כלל [307].

משנה ברורה

(מד) לסרב - שליח ציבור שלא רצה להיות עוד ש״ץ וקבלו אחר במקומו א״צ רשות כיון שבידו עוד להיות ש״ץ ודוקא מהקהל א״צ רשות אבל מהש״ץ השני צריך ליטול רשות כן כתב בתשובת יד אליהו ולפי מה שביארנו בבה״ל גם ש״ץ כזה צריך ליטול רשות מתחלה:

(מה) כלל - דאין מסרבין לגדול. וכתבו התוספות סוף פרק ז׳ דפסחים דבדבר גסות ושררה אפילו האומר לו הוא אדם גדול יסרב:

[307] שליח צבור קבוע יורד לפני התיבה מעצמו, ואין צריך להמתין שיאמרו לו. ומי שאינו קבוע צריך לסרב מעט קודם שירד לפני התיבה, אך לא יסרב יותר מדאי, אלא פעם ראשונה מסרב, וכשיאמרו לו פעם שניה מכין עצמו כמו שרוצה לעמוד, ובשלישית יעמוד. ואם האומר לו שירד הוא אדם גדול, אינו מסרב לו כלל, אלא מיד עולה, שאין מסרבין לגדול. ואם חושש שידלג תיבות, יסרב גם לאדם גדול, אך יראה לו טעם סירובו **(ילקו״י הל׳ פסוקי דזמרה עמ׳ שטו)**.

עין משפט ח - ש״ע אורח חיים קיב, א

נושא ההלכה: איסור שאילת צרכיו ב-ג׳ ברכות ראשונות / אחרונות של תפלת שמו״ע

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות. דאמר רבי חנינא: ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

איזה שאלת צרכים אסורה

ר״ת, רא״ש, טור – דוקא צרכי יחיד אין לשאול, אבל צרכי רבים מותר בהם.
בה״ג, רבינו האי – ב- ג׳ ראשונות אסור בין צרכי יחיד או רבים, ובאחרונות צרכי רבים מותר.

לשון הש״ע

(א) אל ישאל אדם צרכיו בג׳ ראשונות, ולא בג׳ אחרונות, ודוקא צרכי יחיד, אבל צרכי צבור **(ב)** שרי.

משנה ברורה

(א) אל ישאל וכו׳ - דג׳ ראשונות למה הן דומין לעבד שמסדר שבח לפני רבו והאמצעיות לעבד שמבקש פרס מרבו אחרונות לעבד שקבל פרס מרבו שמשבחו והולך לו ולפי שהראשונות הן מסדר השבח וע״כ אין ראוי לשאול בהן צרכיו וה״ה אחרונים:
(ב) שרי - שזה הוא ג״כ מעין השבח וכבוד לרב שרבים צריכים לו:

עין משפט ט - ש״ע אורח חיים קכג, א

נושא ההלכה: אופן ג׳ פסיעות שפוסע בסוף התפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב יהודה: לעולם אל ישאל אדם צרכיו לא בשלש ראשונות, ולא בשלש אחרונות, אלא באמצעיות. דאמר רבי חנינא: ראשונות - דומה לעבד שמסדר שבח לפני רבו, אמצעיות - דומה לעבד שמבקש פרס מרבו, **אחרונות - דומה לעבד שקבל פרס מרבו ונפטר והולך לו.**

לשון הש״ע

(א) כורע [308] ופוסע **(ב)** ג׳ פסיעות לאחריו, בכריעה אחת [309], ואחר שפסע ג׳ פסיעות בעודו כורע, קודם שיזקוף, כשיאמר עושה שלום במרומיו, הופך פניו **(ד)** לצד שמאלו, וכשיאמר

◆ הלכה למעשה ◆

[308] קודם שיפסע שלש פסיעות לאחוריו בסיום התפלה, צריך לכרוע ולהשתחוות. ואין די בכך שיכרע מעט, אלא צריך לכרוע עד שיתפקקו כל י״ח חוליות שבשדרה. אבל לא יכרע כל כך עד שיהיה פיו כנגד חגור של המכנסיים, שנראה כיוהרא **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ קלד הל׳ א)**.

[309] ובעודו כורע פוסע שלש פסיעות לאחוריו, ועוקר רגל שמאל תחלה, ומניחה באופן שהאגודל של רגל שמאל יהיה בצד העקב של רגל ימין, ואח״כ עוקר רגל ימין ומניחה באופן שהאגודל של רגל ימין יהיה בצד העקב של רגל שמאל, ושוב עוקר רגל שמאל, ומשוה אותה לרגל ימין, באופן שיהיו שתי רגליו מכוונות יחדיו, כמו שהיו בתפלה, על שם ורגליהם רגל ישרה. ולכתחילה לא יפסע פסיעות גדולות יותר מגודל בצד עקב, ועקב בצד גודל. והמוסיף על שלש פסיעות אלו הוי יוהרא. ומנהגינו שבסיום ג׳ פסיעות שתי הרגלים שוות ומכוונות **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ קלו הל׳ ב)**.

הוא יעשה **(ה)** שלום עלינו, הופך פניו לצד ימינו, ואח"כ ישתחוה לפניו, כעבד הנפטר מרבו[310]. הגה: ונהגו לומר אח"כ י"ר שיבנה בית המקדש כו', כי התפלה במקום העבודה ולכן מבקשים על המקדש שנוכל לעשות עבודה ממש (ד"ע)[311].

משנה ברורה

(א) כורע ופוסע וכו' - כעבד הנפטר מרבו ושיעור הכריעה כבר כתבתי לעיל בסימן קי"ג בבה"ל שהוא כדי שיתפקקו כל חוליותיו שבשדרה אח"כ מצאתי בסימן זה שכ"כ א"ר בשם צידה לדרך:

(ב) ג' פסיעות - עיין בבית יוסף כמה טעמים ועוד כתבו טעם משום דאחז"ל דבזכות ג' פסיעות שרץ נבוכדנצר לכבוד הש"י זכה להחריב ב"ה ולכן אנו פוסעים ג' פסיעות ומתפללין שיבנה ב"ה:

(ג) ואחר שפסע - ולא כאותן שאומרין עושה שלום בעוד שפוסעין דאין נכון לעשות כן וכן הדין בעושה שלום דקדיש (א"ר):

(ד) לצד שמאלו - שהמתפלל רואה עצמו כאלו שכינה מול פניו ושמאל האדם הוא צד ימינו של הקב"ה:

(ה) שלום עלינו - דלא כהאומרים עלינו ועל כל ישראל אלא ועל כ"י יאמר כשמשתחוה לפניו:

עין משפט י - ש"ע אורח חיים קיג, א

נושא ההלכה: הברכות שצריך לשחות בהן בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ'

תנו רבנן: אלו ברכות שאדם שוחה בהן: באבות תחלה וסוף, בהודאה תחלה וסוף, ואם בא לשוח בסוף כל ברכה וברכה ובתחלת כל ברכה וברכה - מלמדין אותו שלא ישחה.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

אימתי יכול לשחות באמצע הברכה

מהר"י אבוהב – דוקא אם שוחה בתפלה מראש ועד סוף, יש לו רשות לשחות באמצע הברכה.
טור, ב"י – בכל מצב יכול לשחות בין באמצע ברכה אחת ובין באמצע כמה ברכות *.

* דכל שאינו שוחה בתחילת הברכה או בסופה, ליכא למיחש לעוקר תקנת חכמים.

לשון הש"ע

אלו ברכות ששוחין בהם: באבות תחלה וסוף, **(א)** ובהודאה תחלה וסוף, ואם בא לשחות בסוף כל ברכה, או בתחלתה, מלמדין אותו **(ב)** שלא ישחה, **(ג)** אבל באמצעיתן, **(ד)** יכול לשחות[312].

◆ הלכה למעשה ◆

[310] לאחר שפסע ג' פסיעות, בעודו כורע, קודם שיזקוף, הופך פניו תחלה לצד שמאלו, שהוא צד הימין של השכינה, שהמתפלל עצמו רואה עצמו כאילו שכינה למול פניו, שנאמר "שויתי ה' לנגדי תמיד". ואומר "עושה שלום במרומיו", והופך פניו לצד ימינו ואומר "הוא ברחמיו, יעשה שלום עלינו", ונהגו שלאחר מכן משתחוה כנגד פניו, כעבד הנפטר מלפני רבו, ואומר "ועל כל עמו ישראל ואמרו אמן", ויזקוף. ואפילו כשמתפלל ביחיד יסיים ואמרו אמן, שאומר כן למלאכים המלוים אותו. אחר שפסע בעושה שלום, במקום שכלו ג' פסיעות אלו ישאר עומד על עמדו, ולא יחזור למקומו עד שיגיע ש"ץ לקדושה, ולפחות עד שיתחיל ש"ץ החזרה. וסמוך לקדושה יחזור למקום שעמד שם עמידה, ואחר שיחתום הש"ץ האל הקדוש רשאי לחזור למקומו הקבוע, לישב או לעמוד **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' קלח הל' ג)**.

[311] בסוף תפלת שמו"ע אחר שגמר לפסוע, אומר: יהי רצון שתבנה בית המקדש וכו', והטעם הוא שהרי בשביל ג' פסיעות של נבוכדנצאר באגרת ששלח מרודך לחזקיהו, גרם חורבן בית המקדש, לכן ע"י אלו שלש פסיעות אנו מבטלין אותן הפסיעות, ואם כן אנו מתפללים שתבנה בית המקדש **(ילקו"י הל' תפלה כרך ב' עמ' קמד הל' ט)**.

משנה ברורה

(א) ובהודאה תחלה וסוף - היינו בתחלת מודים ולבסוף כשמסיים בא״י הטוב שמך:

(ב) שלא ישחה - כדי שלא יבא לעקור תקנת חכמים שלא יאמרו כ״א מחמיר כמו שהוא רוצה וגם דחיישינן ליוהרא שמחזיק עצמו יותר כשר משאר הצבור:

(ג) אבל באמצעיתן וכו׳ - וכן סתמו הרבה אחרונים דלא כיפה מראה שגמגם לאסור:

(ד) יכול לשחות - שאין לחוש שיבואו לעקור תקנת חכמי׳ ע״ז כיון שחכמי׳ לא תקנו כלל לשחות באמצע שום ברכה:

---

[312] אין להשתחוות בתפלה במקום שלא תקנו חכמים, והברכות שמשתחוים בהן,הן: ברכת אבות (שהיא הברכה הראשונה), בתחילתה ובסופה, וכן בברכת מודים בתחלתה ובסופה. אבל בשאר כל הברכות לא ישתחוה לא בתחלתן ולא בסופן, משום שנראה כיוהרא, שמחזיק עצמו כשר יותר משאר הצבור. או שמא יבואו לעקור תקנת חכמים ויאמרו שכל אחד יכול להחמיר כמו שהוא רוצה. ומ״מ אם רוצה להשתחוות באמצע הברכה או בין ברכה לברכה רשאי, וכן ראוי לעשות אם שומע משי״ץ שאומר מודים (שאם הוא בתפלת שמו״ע ישתחוה במודים רק בין ברכה לברכה לברכה או באמצע ברכה) **(יבי״א ח״ה סי׳ יג,ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ סי׳ קיג הל׳ א)**.
לכתחילה אין לצבור להשתחוות בעת עניית ״ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד״, אף בכפיפת בראש בלבד, ומ״מ הנוהגים להשתחוות מעט בכפיפת הראש בעת אמירת ״ברוך ה׳ המבורך לעולם ועד״, יש להם ע״מ יסמוכו **(ה״ע ח״א עמ׳ צב, ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ סי׳ קיג הל׳ ד)**.
מה שנוהגים לכרוע באמצע ״בריך שמיה״ כשאומרים ״אנא עבדא דקודשא בריך הוא דסגידנא קמיה״, אע״פ שאין זה חיוב לכרוע, מ״מ מנהג ישראל תורה הוא, הואיל ואומרים בפירוש דסגידנא קמיה, אם לא יכרע ולא ישתחוה נראה כדובר שקרים. ומטעם זה נוהגים להשתחוות בעלינו לשבח, כשאומרים ״ואנחנו משתחוים״ **(יבי״א ח״ה סי׳ ח אות ד, ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ סי׳ קיג הל׳ ה)**.

הלכות
דף לד:

עין משפט ג - ש״ע אורח חיים קלא, א

נושא ההלכה: דיבור בין תפלה לתחנון / אופן אמירת תחנון

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב חייא בריה דרב הונא: חזינא להו לאביי ורבא דמצלו אצלויי.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

דיבור בין תפלה לתחנון

תלמידי הרשב״א *, מהר״י אבוהב, ארחות חיים בשם הגאונים, אוהל מועד – אסור להפסיק בדיבור בין תפלה לתחנון.

* וראיה ממקרה דר׳ אליעזר בן הורקנוס (בבא מציעא נט:) מענין תנורו של עכנאי שאימא שלום אשתו של ר׳ אליעזר ואחות של רבן גמליאל לא הוה שבקיה ליה לר׳ אליעזר למיפל על אפיה, משום שחששה שימות ר״ג אחיה, ואין אפשרות לומר שלא היתה זזה ממנו שעה אחת, אלא שהיתה מכוונת תפלתו להפסיקו בשאר דברים בין תפלה לתחנון, ושוב אם היה נופל על פניו, לא היתה תפלתו כל כך נשמעת.

לאיזה צד מטה כשהוא נופל על פניו

רוקח *, רש״י, ריב״ש – יטה על צד ימין.

* והטעם הוא כי השכינה כנגד האדם וכמו שכתוב שויתי ה׳ לנגדי תמיד (תהילים טז, ח), וכשמוטה על ימינו והשכינה כנגדו שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני.

שיבולי הלקט בשם ר׳ האי, מהר״ם, ר׳ דוד אבודרהם, ר׳ בנימין * – יטה על צד שמאלו.

* והטעם הוא לפי שמצינו שכשאדם מתפלל שכינה מימינו דכתיב ה׳ צלך על יד ימינך (תהילים קכא, ה) וכתיב שויתי ה׳ לנגדי תמיד, נמצא שכשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי השכינה, ואם היה מוטה על צידו הימני היה היפך, ולא יתכן שעבד יטה אחוריו כלפי אדוניו.

לשון הש״ע

(א) אין לדבר **(ב)** בין תפלה לנפילת אפים [313]. **(ג)** כשנופל על פניו, נהגו להטות **(ד)** על צד שמאל [314]. הגה: וי״א דיש להטות **(ה)** על צד ימין, ׳ והעיקר להטות (ריב״ש סי׳ רי״ב /תי״ב/ וב״י בשם הרוקח) בשחרית כשיש לו תפילין בשמאלו, על צד ימין משום כבוד תפילין, **(ז)** ובערבית, או כשאין לו תפילין בשמאלו, יטה על שמאלו (מנהגים). ולאחר שנפל על פניו יגביה ראשו ויתחנן מעט מיושב, וכל מקום ומקום **(ח)** לפי מנהגו, ומנהג פשוט **(ט)** לומר:

◆ הלכה למעשה ◆

[313] אין להפסיק בדיבור בין תפלה לנפילת אפים. ואף אם מתפלל בביתו ביחיד אין לו להפסיק בין תפלת שמו״ע לתחנה. שהכל כתפלה אריכתא היא, וע״י שמפסיק ועוסק בדברים אחרים בין תפלה לנפילת אפים אין תחנתו שמתחנן בנפילת אפים מתקבלת כל כך. ואפילו בדברי תורה אין להפסיק בין החזרה לוידוי. ואם אירע שהפסיק בדיבור בין התפלה לוידוי, מ״מ יפול על פניו, אך אין זה רצוי כל כך כמו מי שלא הפסיק. וע״פ הסוד אין להפסיק בין תפלה לוידוי אף בשהייה בעלמא. ומ״מ רשאי אדם להתפלל במקום זה ולומר וידוי במקום אחר, ובלבד שלא יפסיק באמצע **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ שצ הל׳ ב)**.
אך רשאי להפסיק אפילו באמצע וידוי ונפילת אפים, לקדיש וקדושה וברכו, וה״ה לענות אמן דברכות **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ שצב הל׳ ג)**.

[314] כשאומר נפילת אפיים (לדוד אליך ה׳ נפשי אשא וכו׳) צריך לשבת. והמנהג פשוט אצל הספרדים ועדות המזרח לומר המזמור לדוד אליך ה׳ נפשי אשא, ואבינו מלכנו, מבלי ליפול על פניהם כלל, מפני שע״פ דברי הזוהר הקדוש הנופל על פניו ואינו מכוין לבו כראוי כשאומר המזמור הנ״ל, עלול ח״ו להסתלק מן העולם בקיצור ימים ושנים, לכן נהגו להמנע מנפלת אפים, אלא אומרים אותו כדרך הקורא מזמור תהלים בלבד **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך ב׳ עמ׳ תג-תד הל׳ טו)**.

ואנחנו לא נדע כו׳ וחצי קדיש אשרי למנצח (טור), ואפי׳ בימים שאין אומרים תחנון אומרים למנצח, מלבד בר״ח וחנוכה ופורים וע״פ ועיו״כ וט״ו באב (מנהגים וע״ל סי׳ תקכ״ט).

משנה ברורה

(א) אין לדבר וכו׳ - דעי״ז אין תחנתו שמתחנן בנ״א מתקבלת כ״כ ודוקא כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים לגמרי אבל שיחה בעלמא לית לן בה [ודוקא שלא בעת שש״ץ חוזר התפלה דאז צריך לשתוק ולהאזין היטב כל ברכה וברכה כדלעיל בסימן קכ״ד ס״ד] וכ״ש דלדבר קדושה כגון מה שמפסיקין בתחנות כגון והוא רחום בודאי מותר להפסיק ואפילו בתוך נ״א ג״כ מותר לענות איש״ר וכל דבר קדושה [אחרונים]:

(ב) בין תפלה וכו׳ - מיהו עם עבר ודבר פשיטא דצריך ליפול על פניו. מותר להתפלל במקום אחד וליפול במקום אחר ואך שלא יפסיק באמצע:

(ג) כשנופל על פניו - הנה נפילת אפים שנהגו בה בימים הראשונים היה בדרך קידה דהיינו ליפול על פניו ארצה ושלא בפישוט ידים ורגלים ועכשיו לא נהגו ליפול על פניהם ממש אלא בהטיית הראש וכיסוי הפנים בלבד. ונוהגים לכסות הפנים בבגד ולא די כיסוי היד שנופל פניו עליה לפי שהיד והפנים גוף אחד הם ואין הגוף יכול לכסות את עצמו [מ״א]:

(ד) על צד שמאל - לפי שמצינו כשאדם מתפלל שכינה מימינו שנא׳ ה׳ צלך על יד ימינך ונמצא כשהוא מוטה על שמאלו פניו כלפי שכינה ואם היה מוטה על יד ימינו היה להיפך ולא יתכן לעבד להיות אחורי פניו כלפי אדוניו:

(ה) על צד ימין - כי השכינה נגד האדם ונמצא שמאל השכינה כנגד ימינו וכשהוא מטה על ימינו והשכינה כנגדו יכוין שמאלו תחת לראשי וימינו תחבקני:

(ו) והעיקר וכו׳ - וכן דעת הט״ז ומ״א שאין לשנות ממנהג זה וכן נהגו העולם (ואפילו להגר״א דסובר דהעיקר כהמחבר דתמיד על שמאל מ״מ אם מתפלל בביהמ״ד והעולם נוהגין כהרמ״א מ״מ אסור לשנות משום לא תתגודדו). וש״ץ העומד מימין הארון טוב שיטה ראשו מעט כלפי הארון:

(ז) ובערבית - ר״ל לצד ערבית דהיינו במנחה שאין אנו נוהגין להניח תפילין ומי שמניח תפילין גם שם יפול על ימינו ועיין בח״א שמצדד דאז יוכל לסמוך על דעת הגר״א וליפול על שמאלו:

(ח) לפי מנהגו - ובמדינות אלו נוהגין לומר רחום וחנון וכו׳:

(ט) לומר ואנחנו לא נדע - לפי שהתפללנו בכל ענין שיוכל אדם להתפלל בישיבה ובעמידה ובנפילת אפים כמו שעשה משה רבינו ע״ה שנא׳ ואשב בהר וגו׳ ואנכי עמדתי בהר וגו׳ ואתנפל לפני ה׳ וגו׳ ומאחר שאין בנו כח להתפלל בע״א אנו אומרים ואנחנו לא נדע מה נעשה וכו׳ וראוי לומר ואנחנו לא נדע בישיבה מה נעשה בעמידה (של״ה ואחרונים):

עין משפט ד - ש״ע אורח חיים קא, א

נושא ההלכה: כוונה בתפלה

לשון מקור ההלכה בגמ׳

גמרא. אהייא? אמר רב חייא אמר רב ספרא משום חד דבי רבי: באבות. איכא דמתני לה אברייתא: המתפלל צריך שיכוין את לבו בכולן, ואם אינו יכול לכוין בכולן - יכוין את לבו באחת

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף ל: עין משפט א, ג (עמוד 401)

לשון הש״ע

המתפלל צריך שיכוין בכל הברכות, ואם אינו יכול לכוין בכולם, לפחות יכוין באבות, אם לא כיון באבות, אע״פ שכיון בכל השאר, יחזור ויתפלל. הגה: והאידנא אין חוזרין בשביל חסרון כוונה, שאף בחזרה קרוב הוא שלא יכוין, אם כן למה יחזור (טור).

עין משפט ט - ש״ע אורח חיים צ, ד

נושא ההלכה: פתיחת פתחים / חלונות בבית הכנסת

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: אל יתפלל אדם אלא בבית שיש שם חלונות, שנאמר: (דניאל ו׳) וכוין פתיחן ליה בעליתה (לקבל) [נגד] ירושלם.

ראה סיכום בית יוסף והלכה למעשה בדף לא: עין משפט י (עמוד 411)

לשון הש״ע

צריך לפתוח פתחים או חלונות כנגד ירושלים, כדי להתפלל כנגדן, וטוב שיהיו בבהכ״נ י״ב חלונות.

עין משפט י - ש״ע אורח חיים צ, ה

נושא ההלכה: תפלה במקום פרוץ (שדה וכדו׳)

לשון מקור ההלכה בגמ׳

אמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמצלי בבקתא.

בית יוסף – סיכום דעות הראשונים

טעם דאסור להתפלל במקום פרוץ

רש״י – דכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך, ולבו נשבר.

מהר״י אבוהב – מאחר שהוא מקום מגולה ואינו נכנע לפני בוראו להסתתר במקום נסתר, הרי זה עז פנים.

לשון הש״ע

(י) לא יתפלל **(יא)** במקום פרוץ, **(יב)** כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר [315].

משנה ברורה

(י) לא יתפלל - ובגמרא איתא דחצוף הוא מי שעובר ע״ז וכתב הפמ״ג דע״כ אם נזדמן לו בית שאין בו חלונות ובקעה טוב יותר להתפלל בבית שאין בו חלונות:

(יא) במקום פרוץ - והנה לחד תירוצא דתוספות אם הוא עומד בצד הדרך במקום שאין מתיירא שיפסיקוהו עוברי דרכים שרי אך בב״י ממאן בדבריהם והנה אף שהמ״א ושארי אחרונים מיישבים לדברי התוס׳ מ״מ כתבו שבזוהר משמע שיש להתפלל דוקא בבית. ועוברי דרכים לכ״ע מותרים להתפלל בשדה ומ״מ כשיש שם אילנות טוב יותר שיעמוד שם ביניהם ויתפלל אם אין קשה עליו איחור דרכו דמקום צנוע הוא קצת ע״ז וכשהוא בביתו אין לסמוך ע״ז:

(יב) כמו בשדה - ובמקום שהוא מוקף מחיצות אע״פ שאינו מקורה שפיר דמי:

[315] לא יתפלל במקום פרוץ, כמו בשדה, מפני שכשהוא במקום צניעות חלה עליו אימת מלך ולבו נשבר. ואם עבר והתפלל במקום פרוץ, יצא ידי חובת תפלה. אולם מקום מוקף במחיצות אך אינו מקורה, אין מניעה להתפלל שם **(ילקו״י הל׳ תפלה כרך א׳ עמ׳ קסז הל׳ יא)**.

עין משפט כ - ש״ע אורח חיים תרז, ב

נושא ההלכה: פירוט חטאיו בוידוי

לשון מקור ההלכה בגמ׳

ואמר רב כהנא: חציף עלי מאן דמפרש חטאיה, שנאמר: (תהלים ל״ב) אשרי נשוי פשע כסוי חטאה.

לשון הש״ע

(ה) אין צריך לפרט החטא , ואם רצה לפרט, **(ו)** הרשות ביד, ואם מתודה **(ז)** בלחש, נכון לפרט **(ח)** החטא [316]. הגה: אבל כשמתפלל בקול רם, או ש״צ כשחוזר התפלה, **(ט)** אין לפרט החטא, ומה שאומרים על חטא בסדר א׳ ב׳ לא מקרי פורט, הואיל והכל אומרים בשוה אינו אלא כנוסח התפלה (ד״ע).

משנה ברורה

(ה) א״צ לפרט - אלא כשיאמר סתם חטאתי יצא ידי מצות וידוי:
(ו) הרשות בידו - הנה מדכתב אח״כ ואם מתודה בלחש משמע דרישא איירי במתודה בקול רם ואף דהרמ״א כתב בהג״ה דבקול רם אין לפרט החטא משמע דאיסורא נמי איכא התם מייירי בחטא שאינו מפורסם לרבים ומפני שאין זה כבוד המקום שמגלה לרבים שחטא כנגדו אבל בחטא המפורסם לרבים רשות בידו לפרטו ברבים אפילו בקול רם:
(ז) בלחש נכון לפרט - ובזה אין חילוק בין מפורסם לשאינו מפורסם דהכל גלוי לפני המקום:
(ח) החטא - כדי שיתבייש יותר כשמזכיר חטאיו ואכתי מקרי כסוי חטאה כיון שאינו נשמע לבני אדם:
(ט) אין לפרט החטא - מדסתם משמע דאפילו בעון שבין אדם לחבירו ג״כ אסור:

הלכה למעשה

[316] יש נוהגים שבשעת הוידוי כשאומרים אשמנו בגדנו וכו׳, גם השליח צבור מנמיך קולו ואומר הכל בלחש, עד וסרנו ממשפטיך וכו׳. אך אין דעת הפוסקים נוחה מזה, ולכן עדיף שהשליח צבור יאמר כל הוידוי בקול רם. (שעל ידי כך הצבור אומר את כל הוידוי יחד עם השליח צבור, ומגיעים ליי״ג מדות ביחד). ומכל מקום אין צריך לעורר מחלוקת בעבור זה **(ילקו״י תפלה כרך ב׳ עמ׳ שצז הל׳ ט)**.

הקדשות
וברכות

ברכות לראש משביר

לכבוד ידידנו הנעלה רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **מנחם אלעני** הי"ו

ורעייתו **לירי** שתחי'

אשר תרם וסייע בהוצאת הספר בעין יפה וברוח נדיבה
להצלחת כל משפחתו בכל מכל כל

ולע"נ **ר' מנחם אלעני בן סלמן ופרחה** ז"ל
שנלב"ע כט' אב תשל"ג
ת.נ.צ.ב.ה

ולע"נ **ויקטוריה אלעני בת רוזה ואברהם** ע"ה
שנלב"ע כב' אב תשנ"ה
ת.נ.צ.ב.ה

ולע"נ **תקוה אלעני בת וקטוריה ומנחם** ע"ה
שנלב"ע טו' טבת תשנ"ח
ת.נ.צ.ב.ה

ולע"נ המרוחם הכשר **נעים נקש** ז"ל
שנלב"ע כט' שבט תשס"ג
ת.נ.צ.ב.ה

ולע"נ **פלורה נקש** ע"ה
שנלב"ע ג' ניסן תשס"ז
ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שבזכות המצווה יזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים בעושר וכבוד ובריאות בשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לבנים ובני בנים זרע של קיימא לעבודתו יתברך דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

ברכות לראש משביר

לכבוד ידידנו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אמיר לביא** הי"ו

ורעייתו **ליאת** שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה וברוח נדיבה להוצאת ספר זה

לרפואת אביו שיחי'

יוסף יעקב בן חיים הי"ו

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכם ה' בזרע של קיימא לעבודתו יתברך ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

ברכות לראש משביר

לכבוד ידידנו הנעלה רודף צדקה וחסד
אוהב התורה ולומדיה

מר **אהוד אסף** הי"ו
ורעייתו **סיגל** שתחי'

אשר תרם וסייע בהוצאת הספר בעין יפה וברוח נדיבה להצלחת כל משפחתו בכל מכל כל ולירא שמים הצלחה וזיווג הגון לבנותיהם:

גל בת סיגל
ליה בת סיגל
מור בת סיגל
עדי בת סיגל

ויהי רצון שבזכות המצווה יזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

ברכות לראש משביר

לכבוד ידידנו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

החפץ בעילום שמו

אשר תרם וסייע בעין יפה וברוח נדיבה להוצאת ספר זה

לע"נ מור אבי עטרת ראשי שנלקח במיטב ימיו

ר' ראובן דניאל בן ויקטוריה ז"ל

ויהי רצון שישלם ה' פעלו ותהי משכורתו שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנה ישכיל ויצליח הוא וכל משפחתו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לשמירה והצלחת כל משפחת שני היו׳

"המלאך הגואל אותי מכל רע יברך את הנערים ויקרא בהם שמי ושם אבותי אברהם ויצחק וידגו לרוב בקרב הארץ"

נוי״ה בת מירב
ישי בן מירב
רות בת מירב
אפרת בת מירב
אביגיל בת מירב

אליהו דרור בן שלמה
מרב בת שושנה

לעליה ברוחניות ובלימוד התורה ובכל
מכל כל אכי״ר

לכבוד סבי וסבתי היקרים

ר׳ **מאיר אסויד** הי״ו

ורעייתו **שמחה** שתחי׳

ולאימי מורתי היקרה

גב׳ **גלי אסויד** שתחי׳

על מסירות נפשם לגידולי ולחינוכי על ברכי התורה יהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד חמי וחמותי היקרים

מר **זכריה יהודה** הי״ו

ורעייתו **שושנה** שתחי׳

ולסבתא היקרה

גב׳ **שושנה כובשי** שתחי׳

שתמיד תומכים ומסייעים בכל מכל כל

יהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד גיסי היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אבישלום אמר** הי״ו
ורעייתו **אסנת** שתחי׳

אשר תרם וסייע בעין יפה וברוח נדיבה להוצאת ספר זה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד גיסי היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **כהן אופיר** הי״ו
ורעייתו **מיכל** שתחי׳

אשר תרם וסייע בעין יפה וברוח נדיבה להוצאת ספר זה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד גיסי היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **מיכאל יהודה** הי״ו

ורעייתו **ליאת** שתחי׳

אשר תרם וסייע בעין יפה וברוח נדיבה להוצאת ספר זה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד גיסי היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אהוד שטרן** הי״ו

ורעייתו **יפית** שתחי׳

עבור תרומתם וסיועם הרב בכל מכל כל
וכן להוצאת ספר זה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד גיסי היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **חגי יחיאל** הי"ו

ורעייתו **יפעת** שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה וברוח נדיבה להוצאת ספר זה

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **שרון בן סוזן** הי"ו

ורעייתו **סמדר בת אסתר** שתחי'

אשר תרמו וסייעו להוצאת ספר זה בעין יפה וברוח נדיבה

לרפואה שלימה להוריהם

אברהם בן רחל שיחי'
סוזן בת סולטנה שתחי'

ראובן בן סולטנה שיחי'
אסתר בת דדה שתחי'

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידנו הנעלה רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **יעקב לוי ובני ביתו** הי"ו

אשר תרם וסייע בהוצאת הספר בעין יפה וברוח נדיבה

לע"נ **יוסף בן דוד** ז"ל

נלב"ע ט"ז תמוז תשס"ה
ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שבזכות המצווה יזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד הגב' הנכבדה

מרת **אורי ליאורה סו"יסה** הי"ו

אשר תרמה להוצאת ספר זה בעין יפה ורוח נדיבה
לע"נ אביה

שלמה בן עוואד ז"ל

נלב"ע ט' אלול תשס"ט

ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ולעליה והתחזקות בתורה וביראת שמים ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר שמעון בנישו הי״ו

ורעייתו **טליה** שתחי׳

אשר תרם וסייע בהוצאת הספר בעין יפה וברוח נדיבה לרפואת:

טליה חנינא בת דניאלה
דוד יוסף בן טליה חנינא
יונתן יצחק בן טליה חנינא

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **דניאל פרטו** הי״ו

ורעייתו **אוה** שתחי׳

אשר תרם וסייע בהוצאת הספר בעין יפה וברוח נדיבה לרפואת

דניאל חי רחמן בן פביאן חיה מרים הי״ו
פרלה פולט בת רבקה הי״ו
ולע״נ:
פביאן חיה מרים בת סוזט איילה פרטו ע״ה
אברהם אלברט בן זוהרה אדרי ז״ל

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אורי נצרתי** הי״ו

ורעייתו **מרים שתחי׳**

אשר תרמו וסייעו להוצאת ספר זה בעין יפה

לע״נ

קמר בת רביה ע״ה

ת.נ.צ.ב.ה

ולבריאות הצלחה וברכה **לדיקלה בת מרים** שתחי׳

ויראת שמים **למשה בן דיקלה** הי״ו

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **צורי סאסי** הי״ו

ורעייתו **טלי שתחי׳**

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת ספר זה

להצלחה פרנסה זיווג ושלום בית

ארץ בן מסעודה רפאל בן רובינה מלי בת ארץ
רויטל בת ארץ אלירן בן ארץ טלי בת רחל
ניסים בן טוני רחל בת פנינה צורי בן ארץ
תמר בת טלי קובי בן רחל מאור בן רחל
נדב בן רחל אליהו בן רחל

לרפואה שלימה

אהרון בן מסעודה טובה בת מסעודה ויקטור צורי בן מרגלית
רובינה בת וסינה אליהו בן רחל

לעילוי נשמת

יעקב בן נסריה ז״ל
ויקטור בן ציפורה ז״ל
הלל בן מסעודה ז״ל
מסעודה בת חוה ע״ה

ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר ברוך בוחבוט הי״ו

ורעייתו **מיכל** שתחי׳

אשר תרם וסייע בהוצאת הספר בעין יפה וברוח נדיבה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **ישראל נגר** הי״ו

ורעייתו **סיגלית** שתחי׳

אשר תרמו וסייעו להוצאת ספר זה בעין יפה וברוח נדיבה
לבריאות והצלחת בניהם :

ידידיה בן סיגלית
הראל בן סיגלית
גלעד מרדכי בן סיגלית

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד האשה הנכבדה רודפת צדקה וחסד

גב׳ **ברכה עדן ומשפחתה** הי״ו

אשר תרמו וסייעו בהוצאת הספר בעין יפה וברוח נדיבה

לעילוי נשמת

ר׳ **שלום בן יוסף** ע״ה

יהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **עמנואל דהן** הי״ו

ורעייתו **אודל** שתחי׳

אשר תרמו וסייעו להוצאת ספר זה בעין יפה וברוח נדיבה

להצלחת כל משפחתו בכל מכל כל

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ויזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים מתוך בריאות גופא ונהורא מעליא בשובע שמחות ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם לראות בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אהרוני** הי"ו
ורעייתו שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת
ספר זה לע"נ

דוד שלמה בן סאלם ושמעה ז"ל
ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לע"נ

שלום בן רחמה

ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **תמיר סיאני** הי"ו
ורעייתו **נילי** שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת
ספר זה לרפואת

חבצלת בת יעקב

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **זרח מרחום** הי"ו
ורעייתו שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת
ספר זה לע"נ אביו

צאלח בן עוואד מרחום ז"ל

נלב"ע טו' תמוז תש"ס
ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לבריאות מזל
והצלחה בפרנסה
ובכל העניינים ל:

חגי בן רוחמה

זהבית בת דולה

לין בת זהבית

אביעד אברהם בן זהבית

רוחמה בת סלחה

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר חיים סרוסי הי״ו
ורעייתו שתחי׳

אשר תרם וסייע להוצאת ספר זה

לע״נ

נז׳מו בת ביעה סרוסי ע״ה

ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר יצחק לוי הי״ו
ורעייתו שתחי׳

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת ספר זה

לע״נ
מרים בת ברטה ע״ה
נלב״ע
ט״ו כסליו תשנ״ה
ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לע״נ

ר׳ יעקב חסן הי״ד

שנרצח ע״י בני
עוולה ולא נודע
מקום קבורתו

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה וחסד
אוהב התורה ולומדיה

מר **ענתבי יום טוב** הי"ו
ורעייתו שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת ספר זה
לע"נ
אברהם (אלברט) בן פורטונה ז"ל
ר' יעקב בן מסעודה ז"ל
ולרפואת כל חולי ישראל

ולהצלחת משפחת ענתבי ובטש ברוחניות ובגשמיות ולחזרתינו בתשובה שלמה, ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **עדיאל** הי"ו
ורעייתו שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת
ספר זה לרפואת

נעמי רבקה בת תמר

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לבריאות להצלחה נחת וזיווג הגון

שרה בת עליזה

ובנותיה

אוריה ציונה בת שרה
לירז עליזה בת שרה

לרפואה שלימה ואריכות ימים

לאבי מורי
ר' דוד בן יעיש גבאי

אימי מורתי
גב' עליזה בת אסתר

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **משה סעדון** הי"ו
ורעייתו **תרצה** שתחי'

אשר תרם וסייע בעין יפה להוצאת
ספר זה לע"נ

גבריאל סעדון בן חנה ז"ל
רגינה בת לאומה ע"ה

ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אלון אהרון** הי״ו
ורעייתו שתחי׳

אשר תרם וסייע להוצאת ספר זה
להצלחת כל משפחתו בכל מכל כל

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **רפאל פלח** הי״ו
ורעייתו **מירב** שתחי׳

אשר תרם וסייע להוצאת ספר זה
להצלחת ילדיהם:
מתן , נעם אליהו, יצחק אייל הי״ו

ולהצלחה בפרנסה וזיווג הגון ל:
גבריאל פלח הי״ו

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב שלום בית אמיתי ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אברהם משען** הי״ו
ורעייתו **יעל** שתחי׳

אשר תרם וסייע להוצאת ספר זה

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו ויזכו לזרע של קיימא לעבודתו יתברך שלום בית אמיתי אהבה אחוה שלום ורעות עושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אליהו סייג** הי״ו
ורעייתו **מיכל** שתחי׳

אשר תרם וסייע להוצאת ספר זה
להצלחת כל משפחתו ובפרט לבנם
אורי הי״ו

ויהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות ופרנסה טובה וכל טוב ויזכה אותם ה׳ יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה

מר **אליהו בן ניסים** הי״ו
ורעייתו **שולה** שתחי׳

אשר תרם וסייע להוצאת ספר זה
להצלחת כל משפחתו

יהי רצון שישלם ה׳ פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה׳ אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות שלום בית אמיתי ובשובע שמחות ופרנסה טובה וכל טוב ויזכה אותם ה׳ יתברך לרווח נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לכבוד ידידנו הנעלה רודף צדקה וחסד
אוהב התורה ולומדיה

מר **רפאל תורג׳מן** הי״ו
ורעייתו **סיגל** שתחי׳

אשר תרם וסייע בהוצאת הספר בעין יפה
וברוח נדיבה

לע״נ **שלמה בן אסתר** ז״ל
נלב״ע ביום ג׳ מנחם אב תשס״ה
ת.נ.צ.ב.ה

ולע״נ **שלום צ׳ארלי בן ג׳נט**
ז״ל
נלב״ע ביום י׳ כסלו תשס״ב
ת.נ.צ.ב.ה

ויהי רצון שבזכות המצווה יזכו לאורך ימים ושנות חיים בטוב ובנעימים בעושר וכבוד ובריאות ובשובע שמחות וכל טוב ויזכה אותם ה׳ יתברך לרווח נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.

לע״נ

ר׳ חיים בן דורה רחל ז״ל

איש חסיד רודף צדקה וחסד
תלמיד הרה״ג ר׳ מצליח
מאזוז הי״ד

ת.נ.צ.ב.ה

לע״נ

האישה הצדקנית
רודפת צדקה וחסד

לאה בת דורה רחל ע״ה

ת.נ.צ.ב.ה

לע"נ

ר' יצחק בן יעקב
חסן ז"ל

איש רודף צדקה וחסד
כל ימיו

ת.נ.צ.ב.ה

לע"נ

סבתא חממה
בת סעידה ע"ה

חסן בן יוסף
יהודה ז"ל

ת.נ.צ.ב.ה

לע"נ

אילנה בת סלימה

ועזרא ע"ה

נלב"ע

יט' מרחשון תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה

לכבוד ידידינו היקר רודף צדקה
וחסד אוהב התורה ולומדיה
מר חיים חן הי"ו
ורעייתו בת ציון שתחי'

אשר תרם וסייע להוצאת ספר זה
להצלחת כל משפחתו בכל מכל כל
ולע"נ מור אביו
צבי בן חיים אהרון ז"ל
ולע"נ אחותו
רחל בת חנה ע"ה
ת.נצ.ב.ה.

יהי רצון שישלם ה' פעלם ותהי משכורתם שלמה מעם ה' אלהי ישראל ובכל אשר יפנו ישכילו ויצליחו בעושר וכבוד ובריאות שלום בית אמיתי ובשובע שמחות ופרנסה טובה וכל טוב ויזכה אותם ה' יתברך לרוות נחת דקדושה מכל יוצאי חלציהם בנים ובני בנים שעוסקים בתורה ובמצוות דור ישרים יבורך ועיניהם תחזינה בביאת גואל צדק אמן ואמן.